M 1043

Bibliotec[illegible] - SIBIU -

GRAI ŞI SUFLET

MAR 2014

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

77

VOL. III — FASC. 1

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1927

72368

CUPRINSUL

Pag.

V. Bogrea, Contribuţie la onomastica *Romanului lui Alexandru* şi *Romanului Troiei* 1
A. Rosetti, Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle, tirées des Archives de Bistritza. II 12
G. G. Alexici, Elemente romîne în musica populară maghiară 47
T. Papahagi, Dispariţii şi suprapuneri lexicale 82
I. Stoian, Texte folklorice din Rîmnicul-sărat 101
M. Gregorian, *Syntagmátion nomikón* 133
Alexandrina Istrătescu, Texte populare din judeţul Prahova 153
I. A. Candrea, Glosar megleno-romîn 175
Ov. Densusianu, La Soule în secolul al XVII-lea, după descrierea lui L. de Froidour 210

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

I. A. Candrea: Quelques noms romans de la prunelle: it. *prugna*, esp. *endrina*, abruzz. *léčenę* 231
Alb. *kərðīzə* 234
Alb. *kərðī-ní* 235
Alb. *ðəng'il* 235
Ov. Densusianu Rom. *prunc* 236
Lat. *baculum* şi înţelesul lui primitiv . . . 237
T. Papahagi Arom. *flumin* 238
Arom. *hima* 240
Răspuns la o dare de samă 241

DĂRI DE SAMĂ

M. Bartoli, *Introduzione alla neolinguistica* (O. D.) 253
M. Roques, *Palia d'Orăştie* (O. D.) 257
C. Höeg, *Les Saracatsans* (T. Papahagi) 259

Fiecare volum al revistei apare în două, trei fascicole şi preţul lui, prin abonament, e de 350 lei; în streinătate 50 fr. francesi.

Volumele apărute pînă acum (I şi II) costă, fiecare, 300 lei.

Manuscrisele, publicaţiile şi revistele în schimb se trimit D-lui Ov. Densusianu: Bucureşti, Str. Colţei 24.

Abonamentele se adresează administraţiei revistei: Bucureşti, Str. Timpului 19 bis.

CONTRIBUŢIE LA ONOMASTICA *ROMANULUI LUI ALEXANDRU* ŞI *ROMANULUI TROIEI*

Numele proprii au fost utilisate cu succes, în ultimul timp, pentru stabilirea filiaţiunei vechilor traduceri romîneşti. Mario Roques a putut ajunge — independent de Iosif Popovici — pe această cale la determinarea originalului unguresc al *Paliei dela Orăştie*. N. Cartojan are meritul de a fi aplicat acest criteriu la textele de care ne ocupăm. Dar materialul onomastic pe care ni-l ofer cele două romane, cu multiplele lor remanieri, este, firește, departe de a fi fost epuisat.

Ne propunem, deci, să examinăm aici cîteva cazuri a căror interpretare confirmă în genere conclusiile de pînă acum, dar în acelaşi timp le depăşesc, permiţînd unele precisări relativ la filiaţiunea versiunilor romîneşti sau lămurind mecanismul unor transformări, numai în aparenţă întîmplătoare, în aspectul numelor din original.

Povestea lui Alexandru Macedon, ca şi legendele Troiei, sînt pline de „ostroave“ minunate.

Printre aceste „ostroave“, care adesea sînt nişte pseudo-ostroave, întîlnim două, la care ne vom opri în special: *Ostrovul Dalfionului* şi *Ostrovul Sitarilor*.

Vom trece deci repede — ca Alexandru însuşi — pe lîngă

72368

Ostrovul muierilor [1], unde locuesc femeile Brahmanilor [2], observînd numai, în treacăt, că el apare distinct de *Ostrovul Amazonelor* [3], dar trebue pus în legătură cu *Femenie*, *Famenie*, „pays d'outre la Mer Rouge", ce apare în *Roman de Troie* ca „pays des femmes" şi a putut fi identificat de Gilles le Bouvier cu „le pays des Amazones" [4], pe cînd alţii — după Langlois [5] — văd în ea pustiul *Philomelium* din Asia-mică, adică un echivalent al *Nadoliei* noastre [6].

Ostrovul clasic al *Alexandriei* e ostrovul Brahmanilor înşişi: „Este acolo *Edemul* [l. *Edenul*], ce ziceţi voi *Macaron*, şi sînt acolo Nagomudri, oameni goi şi drepţi; şi au şi împărat, Evant împărat", explică „filosofii" lui Alexandru [7]. Dar numele de *Macaron* („ostrovul *Macaronului*", *Ma-*

[1] V. Cartojan, *Alexandria* [1], 62: „[Evant] îl lămureşte [pe Alexandru] că femeile Nagomudrilor locuiesc într'un alt ostrov şi se întîlnesc cu bărbaţii lor numai odată pe an... Alexandru plecă de acolo şi trecu pe lîngă cetatea de aramă a muierilor fără să intre înăuntru"; cf. acelaşi, *Alexandria* [2], 88 urm.

[2] Forma *Rahmanţi*, sub care apare numele lor în glosarul lui Iord. Golescul (v. *Şezătoarea*, 1922, 107), se explică uşor prin contaminaţia lui *Rahmani* cu *Garamanţi*; cf. însă şi gr. βρεχόμαντις 'şolomoner'.

[3] V. Cartojan, *o. c.* [1], 65: „Din India Alexandru plecă spre *Ţara Amazoanelor* şi scrise carte *Talistradei*... Bărbaţii lor trăiesc în alt ostrov şi le agonisesc de mîncare, pe cînd ele poartă grija războaielor"; cf. acelaşi, *Legendele Troadei*, 49: „Moartea eroilor troieni este însă compensată, pentru cîtăva vreme, prin venirea *Pantazaliei*, regina *Amazonilor*. Acestea locuiau singure, în părţile răsăritului, despărţite de bărbaţi, cari trăiau aparte într'un ostrov foarte frumos..."

[4] Cf. L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française* Paris, 1925, II, 438.

[5] Cf. şi W. Wilke, *Die französischen Verkehrsstrassen nach den Chansons de geste*, Halle a. S., 1910, 25, 28.

[6] V. Păsculescu, *Lit. pop. rom.*, 167: „Tocmai din *Nadolie*, Cea ţară pustie", „In *Ţara nadolească* Să se prăpădească, Tocma'n *Nadolie*, Cea ţară pustie". Cf. şi: „pămîntu *andoli*", în însemnările de călătorie la Locurile-sfinte ale lui Hagi-Nicolau din Craiova (publicate în *Arhivele Olteniei*, 1926, 106). Aşa trebue înţeleasă, socot, şi „cetatea *Indolie*", care singură a resistat creştinării, din cele „trei cetăţi ale lui Irod" (T. Bălăşel, *Versuri populare romîne*, Craiova, f. a., I [1], 34).

[7] Cartojan, *Alexandria* [2], 86.

karon'skъj otokъ în redacțiunea sîrbă)[1] e atît de transparent pentru prototipul gr. Μακάρων νῆσος „Insula Fericiților“ [2], încît n'am fi zăbovit de loc la acest ostrov, dacă n'am avea de remarcat o variantă interesantă ca *Macarele*[3], formă hibridă turco-grecească (Μακάρελη, ca Ῥούμελη), pe care ediția brașoveană din 1915 a *Alexandriei* o glosează parentetic: „țara *feciorilor*“ (p. 74)[4], în loc de: „țara *fericiților*“, adică: *Ostrovul fericiților* din Herodotul dela Coșula (p. 157) sau *Ostroavele Blajinilor* din *Mărgăritarele* Grecenilor [5].

Incă mai transparent e *Ostrovul Delfon* din romanul Troadei, unde vine să consulte oracolul „popa idolesc“ Calchas [6], fiind că textul însuși spune lămurit: „In ostrovul *Delphon (sic)* era și capiște făcută de Elenii cei vechi, în care era un idol al lui Apolon dumnezeu, căruia îi aduceau nebunii Elini jertfe și tămîie, numindu-l spre pieirea sa Dumnezeu, în care intrînd dracul da răspuns celor ce întreba“.[7] E, evident, „bozul dela *Delfi*“, „Dumnezeul dela *Delfi*“ și „capiștea *Delfilor*“ (τῶν Δελφῶν), de care e vorba, în pomenita traducere a lui Herodot (p. 21 = I. 50).

Ce poate fi însă: *Ostrovul Dalfionului?*

El apare în următorul pasaj din ediția dela 1833 a romanului lui Alexandru (p. 17 urm.):

„Iară într'acĕia vrĕme era la *Ostrovul Dalfionului* măestrii făcute de lemn pe o roată, și era acolo niște vitĕji,

[1] V. ed. Novaković, 85.

[2] Deja la Hesiod (Ἔργα καὶ ἡμέραι, 169): Μακάρων νῆσοι; cf. ngr. τὰ νησία τῶν Μακάρων și *Ostroave a' Blajinilor* (v. n. 5).

[3] Cf. și Șăineanu, *Basmele romîne*, 42, 94.

[4] Poate, și o alusie la Brahmanii „feciori“, „flăcăi“, „bărbați“, ai „muierilor“ din celălalt ostrov; dar, mai probabil, o simplă confusie grafică.

[5] Cf. *Dict. Acad. rom.*, s. *Blajinii*, cum și sîrb. *ostrova blaženih*, glosînd pe *Makaron'skъj otokъ* din text, la Novaković, *l. c.*, nota.— Pentru legătura etimologică reală, de altfel, între acest Μακάρων (νῆσοι) și *macaroane*, v. acum și A. Schiaffini, *La diffusione e l'origine di fidelli 'ermicelli' etc. (Archivum Romanicum*, VIII [1924], 300).

[6] Cartojan, *Legendele Troadei*, 44.

[7] *Ibid.*, 55.

şi cine vrea să-şi ispitească vitejiea şi norocul vitejiei din lume, acolo mergea şi se lovia cu acei viteji... Alexandru auzi de acea roată, la *Ostrovul Dalfionului*, şi mĕrse la Filip şi zise: Filipe! să mă laşi să mă duc la *Ostrovul Dalfionului*, să-mi încerc striştea şi norocul. Filip zise: dragul mieu Alexandre! nu ţi se cade ţie să mergi la *Ostrovul Dalfionului*, că eşti prea tînăr, de cinsprezĕce ani, şi acolo sînt vitĕji bătrîni. Alexandru zise: Să mă laşi, Filipe, să merg acolo. Filip zise: Alexandre, să fie voia ta deplin, şi te du cu ajutoriul lui Amon, şi Apolon dumnezeu să te întărească... Şi [Alexandru] luă cu el pre Potolomeiu şi pre Filon... şi încălecă pre Ducipal, şi plecă la *Ostrovul Dalfionului*", unde, spre marea admiraţie a filosofului Uranic, birui pe antagonişti.

Nu avem la îndemînă ediţiile anterioare acesteia [1], spre a vedea dacă ele vorbesc de *Ostrovul Dalfionului* (studiul lui Cartojan, care a compulsat întreg materialul disponibil, tipărit şi manuscris, nu-l pomenesc), dar ediţiile moderne, care o urmează cu mici modificări, nu totdeauna fericite, îl au [2].

Că pasajul se referă la participarea eroului macedonean la jocurile olimpice, vede oricine. Unele versiuni romîneşti vorbesc, expliçit, de „Ostrovul *Olîmbiei*", unde „în vremea aceea era două roate făcute cu măestrie elinească" [3], redacţia sîrbească editată de Novaković vorbeşte de asemenea de „*olimbištemь* kole" dela „*Olimbiiski* otokъ" (p. 15), iar originalul bizantin aminteşte de cererea lui Alexandru către Filip de a i se da voie să plece „ἐς Πίσας . . . ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Ὀλυμπίων" [4].

Aceasta nu limpezeşte însă originea *Dalfionului* însuşi,

[1] *Istoriea lui Alexandru*, acum a treia oară tipărită, la anul 1833.— Exemplarul ce posed a fost cîndva proprietatea „lui giupînu Iacov neguţătorul ot Botoşani" (*ex-libris* autograf, cu cirilice).

[2] V. ed. braşoveană sus citată, 16, sau ed. „Astrei" şi „Casei Şcoalelor" (de M. Sadoveanu), Bucureşti, 1920, 15.

[3] V. M. Gaster, *Lit. populară romînă*, Bucureşti, 1883, 18.

[4] *Pseudo-Callisthenes*, herausgg. v. H. Meusel, Leipzig, 1891, 717; cf. Ausfeld-Kroll, *Der griechische Alexanderroman*, Leipzig, 1907, 40.

fiind că, pe de o parte, redacțiunile streine nu-l cuprind, iar, pe de alta, ele nu lasă îndoială că prin *Dalfion* trebue să înțelegem „Olympia". Problema rămîne, deci, întreagă: de unde provine acest bizar substitut al numelui *Olympiei* și cum de a răsărit el în anumite versiuni romînești ?

Răspunsul la întîia întrebare îl găsim în faptul că jocurile olimpice se chemau în antichitate și *alfeice (Alphei praemia*, zice Marțial)[1], după numele fluviului *Alfeu* (Ἀλφειός, *Alphēus)*, care udă localitățile Olympia și Pisa (în Elida)[2]. *Apa Alfeonului* apare, de altfel, ea însăși într'un alt pasaj al romanului (unde se povestesc luptele lui Alexandru cu Por)[3], în deplin acord cu redacțiunea sîrbă, care vorbește, la locul corespunzător[4], de *Al'fiona rěka* (s. *rěku*); iar cît pentru formă, *Dalfion* a putut resulta din *Alfeon* (Ἀλφειὸν, ac. lui Ἀλφειὸς)[5], fie prin imixtiunea lui *Dalion* (Δαλίων), numele afluentului său, *Diagon*, la Strabo (VIII, 344), a lui *Delfon*, „ostrov" și dînsul[6], ori a lui *Dafneonu Apolonu*[7] din sîrbește, fie, mai de grabă, printr'un fenomen de protesă analog celui din *Dalion*, *Dalimoș*, *dalei*, *dalb*, *dargint*, *daurit*, etc.[8]

---

[1] *Epigrammata*, VI, 85, 8.

[2] Cf. W. Smith, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, art *Alpheius*.

[3] Cartojan, *Alexandria*, [1], 64, și *Alexandria* [2], 96.

[4] Novaković, 103.

[5] Cf. și Ἀλφειωνία, sc. Ἄρτεμις, venerată acolo.

[6] Casul n'ar fi de loc isolat: un *Neptenabuș*, numele unuia din cei doi demoni htonici care ajută lui Priam la zidirea Troii (Cartojan, *Legendele Troadei*, 12), identificat cu *Neptunus* (cf. fr. *lutin*), e modelat evident după *Nehtenav*, *Nehtinav* (Cartojan, *Alexandria* [2], 8 = Νεκτεναβὼς, Νεκτανεβὼς, numele fabulosului Faraon-mag (Meusel, *o. c.*, 707 și passim; Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums* [3], I [2], 26).

[7] *Ibidem*, 8, 15. — E vorba, evident, de epitetul lui Apolo în legătură cu laurul (dafinul) consacrat lui (Δαφναῖος, ac. Δαφναῖον).

[8] Pentru acesta din urmă, cf. totuși și fr. *doré*, pe lîngă *dapleca* și *dumbla: „*Ca pe pruncul lasă-l maica, Cînd la țîțe mi-l *dapleacă*" (rev. *Ioan Neculce*, V [1925], 344), „Și 'mpotrivă nu-mi *dumbla*..., Nice 'n gînd nu mi-o *dumblat*" (*Junimea literară*, XV [1926], 6).

In ce privește întrebarea a doua, afară de casul cînd s'ar admite că „Ostrovul *Dalfionului*“ represintă o inovație a traducătorului romîn — ceea ce e greu de crezut[1] —, răspunsul nu poate fi, după judecata noastră, decît că redacțiunea sîrbă intermediară, din care descind versiunile romînești ce cuprind acea formă onomastică, rămîne de aflat.

La aceeași încheiere duc, de altmintrelea, și atîtea alte discordanțe onomastice între versiunile romînești și textul sîrbesc editat de Novaković. Astfel, regina Amazonelor, *Talistrada* (în legendele Troadei, *Penthesilea*, deformat în: *Pantazalia*), se chiamă în redacțiunea sîrbă *Cliterva*, *Pliterva* (*Plin'ter've*)[2], sau — ca să luăm un exemplu chiar dela începutul *Alexandriei* — lui *Tarkiniju țarju*, stăpînind *velikago Rima*, din aceeași redacțiune, în versiunea romînească îi corespunde un *Merlichie împărat*: „și spre amiazăzi împărăția marele Darie împărat, iară Rîmul împărăția *Merlichie împărat* și tot Apusul cu toți craii“, scrie vechea ediție

[1] Alt ceva e cînd din *Ariz'var'ns* sîrb (el însuși, o corupție din 'Αριοβαρζάνης grec), traducătorul nostru face: *'Rizvan*, *Răzvan*, *Răsvan*, *Rădvan* (Cartojan, *Alexandria* [2], 10), sau cînd din sîrb. *Miman'du* „voevoda Darijeva“ (Novaković, 56) se face un *Mamant* Voevod, „boier al lui Darie“ (Cartojan, *Alexandria* [1], 57), cu numele *Sf. Mamant*, prăznuit după calendarul ortodox la 2 septembre: sînt adaptări firești, în care inițiativa fiecărui copist, necum tălmăcitor, nu se poate tăgădui. — Dar, relativ la numele *Răzvan* însuși, e, poate, locul să spunem aici că, după socotința noastră, cu tot vsl. *razvrъzъ* 'catena' (reflexul onomastic ungurese contează și mai puțin), originea acestui nume e, probabil, orientală: turc. *rizvan* 'bon plaisir, agrément, bénédiction, paradis; nom de l'ange qui garde l'entrée du paradis', *ryzvani* 'qui appartient au paradis' (Kieffer-Bianchi, I, 595); iar reputația de nume țigănesc, pe care o are numele eroului din *Răzvan și Vidra* lui Hasdeu, se datorește, poate, și presupusei obîrșii țigănești după tată a Domnului Moldovei, *Ștefan Răzvan* (v. Heidenstein, *Rerum Polonicarum ab excessu Sig. Augusti l. XII*, Frankfurt, 1672, 315, apud N. Iorga, *Pretendenți domnești în sec. al XVI-lea*, 53), dar, mai probabil, tocmai în legătură cu acest nume de Domn, obiceiului țigănesc de a se numì cu astfel de nume ilustre (cf. *Basarabă*, etc.): un *Răzvan Țiganul* apare și în *Țiganiada* (ed. Cardaș, 82).

[2] Novaković, 108; cf. Cartojan, *Alexandria* [1], 76.

citată (p. 1), iar ed. Casei Școalelor parafrasează: „și la amiazăzi domnia peste Persia marele Darie împărat, iară *Merlichie împărat* stăpînia Rîmul și tot Apusul cu toți craii“ (p. 3). O enigmă mai mult, a cărei deslegare ne-o înlesnește menționata ediție brașoveană din 1915, care scrie: „...iară Romul împărăția *Merlichia* și tot Apusul cu toți craii“ (p. 5), deoarece, chiar dacă *Romul* nu e *Romulus*, ci *Roma* (*Rîmul*), *Merlichia* arată limpede că e vorba de *Mira Lichiei* (τὰ Μύρα τῆς Λυκίας), celebra metropolă a celor 32 de episcopate unde a strălucit Sf. Nicolae din Patara și de unde ni-a venit vestitul Matei al Mirelor, ajunsă sub Teodosie II capitala Liciei subjugate de Romani: ca „*Merilichie*, de unde este Sfîntu Nicolae“, apare acest simbol al Orientului roman și în pomenitele note de drum la Ierusalim, din 1835, ale negustorului craiovean Hagi-Nicolau (*l. c.*, 106)[1].

Dar să ne întoarcem la ostroavele noastre.

Mai interesantă genesă ca *Dalfionul* are *Ostrovul Sitarilor* din istoria Troadei.

El apare în manuscrisul n-rul 2183 din Biblioteca Academiei romîne, în care Cartojan[2] a descoperit de curînd „cea mai frumoasă ca stil... și mai interesantă prin originea ei dintre versiunile romînești ale istoriei Troadei“.

Se spune, anume, acolo — după resumatul autorului — că „Paris[3], însoțit de Deifov, Eneia și Polidam, plecă cu 22 de corăbieri și debarcă la *Ostrovul Sitarilor*, unde se afla o capiște a Afroditei, unde se adunase norod mult din toate părțile lumii grecești“ (p. 43).

---

[1] La prefacerea toponimicului într'un nume de împărat va fi contribuit, poate, și relativa asemănare cu numele împăratului bizantin *Mavrichie (Mauricius)*; cf. și *Revista critică-literară*, III (1895), 296.

[2] V. a sa *Legendele Troadei în literatura veche romînească*, 41 urm.

[3] Obișnuit: „Alexandru Parij“ (Cartojan, *o. c.*, 13, 18). Relevăm lucrul incidental pentru a arăta că cercetările mai nouă au ajuns la concluzia, că singurul nume propriu al răpitorului Elenei era, la Homer: Ἀλέξανδρος, — Πάρις nefiind decît un apelativ, cu înțelesul de „arbitru“; cf., lat. *par* (v. R. Blümel, *Paris = Schiedsrichter*, în *Indogerm. Forschungen*, XLIII [1926], 274 urm.).

Autorul meritoasei monografii adnotează: „*Ortygia*, eo quod ibi primum nate fuerunt coturnices“ (Guido da Columna).

Confusiunea, e însă, evidentă.

Ostrovul, vestit prin cultul Afroditei, de care e vorba în textul romînesc, nu are a face cu *Ortygia* (Ὀρτυγία), insula consacrată Asteriei, celei prefăcute de Zeus (= etimologia populară) în prepeliță (ὄρτυξ) și, apoi, în insulă (Delos sau alta): „sitarii“ din ostrovul Afroditei au cu totul altă origine decît prepelițele din Delos. Ei au răsărit — de fapt, tot printr'o etimologie populară — din însuși numele grecesc al insulei Afroditei, Κύθηρα (lat. *Cythēra*, azi *Cerigo*)[1]. Și Cartojan ne furnisează el însuși toate piesele necesare dovedirei acestei filiațiuni.

Ca și Μυκήνη (Μυκῆναι), care apare în textul romîn ca *Misena*, și ca și Κίρκη, care devine în același manuscris: *Sirsa* — reflexe evidente ale unor prototipe romanice, la care trimit o sumă de alte considerații expuse de autor[2] — Κύθηρα apare acolo (f. 21 v.) sub aspectul francisat: „ostrovul *Sitaria*“ (cf. fr. *Cythère*)[3].

Dela „Ostrovul *Sitaria*“, însă, și pînă la „Ostrovul *Sitarilor*“ nu e decît un pas; iar trecerea a fost ușurată de un intermediar ca „Ostrovul *Sitarii*“ (p. 45), în care forma de gen. sing. fem. *(Sitariei, Sitarei)* se putea ușor confunda cu *sitarii*, nom. pl. masc. dela numele de pasăre *sitar(ul)*. Și astfel, odată trecerea făcută, lesne s'a putut ajunge, atît la „Ostrovul *Sitarilor*“ (cf. și p. 44), cît și la „Ostrovul *Sitarului*“ (p. 49).

Dar — fiind că se presintă ocasia — să ni se permită a spune un cuvînt și despre originea apelativului *sitar* însuși.

Exceptînd pe Cihac, care-i atribuia o etimologie slavă

---

[1] Cf. Smith, *o. c.*, *s. v.*, unde și forma adiectivală Κυθήριος.

[2] *O. c.*, 60.—Dar *Brisaida* poate fi socotită mai de grabă ca forma de ac. gr. dela Βρισηΐς. — Ἑρμης și Κύτηρα trebue corectate în: Ἑρμῆς și Κύθηρα, etc.

[3] Cf. și: „Memnon, voevodul *Sirisinilor* [= Saracenilor]“ (Cartojan, *Alexandria* [2], 29).

(„vsl. *sitije* 'juncus': l'animal habite les jonchères"), majoritatea lexicografilor noștri consideră pe *sitar* ca un derivat din *sită* fie pentru că „ciocul lui aduce cu o sită" (Șăineanu, *Dicț. univ.*, fie pentru că „beim Nahrungssuchen Löcher dicht nebeneinander in die Erde bohrt" (Tiktin, *s. v.*,). Sugestia a venit, probabil, din *Ornitologia* lui Marian (II, 299), unde se vorbește de „ciocul subțire, drept și cilindric [al sitarului], care-i servește ca o *sită* (!) pentru scoaterea insectelor și a viermilor ce-i servesc de nutreț, de prin mlaștine, din mușchiuri și gunoaie" — observație bizară, vădit influențată de etimologia populară, pe care n'o găsim în nici un tratat științific sau popular analog din literatura streină [1], deși toate atrag atenția, cum era firesc, asupra dimensiunilor și structurei caracteristice a ciocului pasărei, care alcătuește criteriul fundamental al nomenclaturei ei în limbile vechi și nouă, dela vgr. σκολόπαξ (înrudit, după Boisacq, cu σκόλωψ 'pieux, pal') pînă la fr. *bécasse (bec)* sau germ. *Schnepfe* (rudă cu *Schnabel* 'cioc', după H. Paul [2]).

Căutînd în această direcție, am avut un moment ilusia că originea rom. *sitar* ar putea fi în ngr. σαϊττάρι = σαγιττάρι (cf. it. dial. *gallina arciera*, etc.). Dar extensiunea cuvîntului, între altele, face puțin probabilă o asemenea bază.

Ne oprim, deci, la părerea că *sitar*, care nu e numai *scolopax rusticola*, ci și *sitta europaea*, nu se poate despărți de vgr. σίττη, ἡ νῦν, οἶμαι, λεγομένη σιταρὶς (Suidas), σίττη s. σίττας, ὄρνις ποιός (Hesychiu), σίττον, οἱ μὲν γλαῦκα ἢ κίσσαν ἢ ἱέρακα *(idem)*, σιταρίς 'pica', σίτταρις 'avis quaedam' (v. Stephanus, *s. v.)*, ngr. dial. σιταρίδα, σιταρήθρα, σιταρούδα 'πτηνόν, ἄλλως ἀμπελουργὸς' (Amantos [3])—adecă o pasăre oarecare

[1] V. d. ex. Edm. Perrier, *La vie des animaux illustrée*, t. IV; J. Salmon, *Les oiseaux*, 193, 599, sau Brehm, *Tierleben*, ad loc.

[2] Cf. și Kluge, *s. v.* — Pentru alte numiri ale sitarului, v. Rolland, *Faune populaire de la France*, II, 353, 599, și Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, 183.

[3] Συμβολὴ εἰς τὸ χιακὸν γλωσσάριον, Atena, 1926, 600, unde se dau ca sinomine și σιταρίτης, σιταρᾶς, probabil tot atît de streine de σιτάριον. 'grîu, cereale', ca și ψιττακὸς 'papagal' însuși (cf. σίττα, ψίττα 'pst!').

din genul *sittella* [1], o *pica* sau un *picus* [2], cu ciocul mare, ca şi *becaţa* sau *ciocăneaua* [3] însăşi: sp. *pitorra*, sinonim cu *becaza*, explicat din *pit* = *pic*, faţă de lat. *picus* 'Specht' şi *pica* 'Elster', ofere un pendant convingător în ce priveşte partea „reală" a problemei, iar, cît despre laturea formală, formaţiuni ca σιταρὶς, etc., fac plausibilă existenţa timpurie a unui derivat în -άρι(ος), postulat de rom. *sitar(iu)*, **sitarius,-m.*

Inchizînd, acum, această parentesă etimologică, ne mai rămîne de elucidat o chestiune finală.

Spuneam că multe din „ostroavele" celor două romane sînt, de fapt, pseudo-ostroave.

Astfel, într'un pasaj din *Războiul Troadei* (ed. Leca Morariu, p. 47) cetim: „...mulţime de oşti de la Atina, de la Fitalie [4], de la Elada, de la Rodos, de la Itisia [5], de la Salamina, de la Krit, de la *Argos*, de la *Corint* şi din *alte ostroave* multe".

Trebue să observăm, însă, că obiceiul de a numi aşa, fără discernămînt şi precisiune, oraşe sau ţinuturi situate în apropierea mării sau unui fluviu, nu constitue o particularitate a textelor noastre, care vorbesc, în adevăr, de *Delphi* şi *Olympia* ca de „ostrovul *Delfon*" şi „ostrovul *Dalfionului*".

In însemnările de călătorie la Locurile-sfinte, amintite mai sus, Hagiul din Craiova scrie: „de la mînăstirea Vatupetului [6] cu 32 de oameni în corabie am işîtî *pă la ostrove adecă pă la oraşe* ce să va arăta... la sîcîşî [7] ... la potămosî [8], unde este sfîntulî Ioanî bogoslavî..." (p. 103).

[1] Cf. şi Korais, Ἄτακτα, IV, 502.

[2] V. Marian, *o. c.*, sub *ţarcă* şi *ciocănitoare*.

[3] *Ibidem*, II, 299 (după Cihac).

[4] *Thettalia* = Thessalia.

[5] *Ithaca*.

[6] *Vatopedi*.

[7] *Chios*, turc. *Saciz*.

[8] *Patmos* (care se va fi întîlnit, poate, cu gr. ποταμὸς în mintea negustorului originar din sudul Dunărei), ostrovul renumit prin patimile Sf. Ioan Teologul. Cf. şi recenta relaţiune de pelerinaj la Ierusalim a păr. Dr. Gr. Cristescu: *Mai aproape de Tine, Doamne!* Sibiu, 1926, 41 urm.

Iar, după toate acestea, vom înțelege și cum se face că Simion Dascălul a putut scrie, despre Despot: „și au tras spre R î m... și de acolo mutîndu-se la *alt ostrov*“ (ed. Giurescu, p. 181) și — abstracție făcînd chiar de faptul că în capitolul imediat precedent se vorbise de „naşterea sa la o s t r o v u l S a m o s“ — nu vom mai întreba: „credea Simion Dascălul că Roma este *un ostrov?*“ [1].

V. Bogrea

[1] P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, București, 1925, 52, cu nota.

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA

II

27

Planche XIII

Suceava (Bucovine), 1601.

Barnovski, préfet de Suceava, prévient le maire de Bistritza que des malfaiteurs serbes, qui avaient servi dans l'armée de Michel le Brave et s'étaient réfugiés ensuite en Pologne, ont pris le chemin de Bistritza en passant par Cîmpulung. Les hommes de Barnovski, lancés à leur poursuite, ne les ont pas rejoints.

† *Pan Brъnovskii, vel⟨i⟩kii čašnik, pišem poklon i mnog život i zravie prijatelem našem dobrim vъzlublenim i srdnom, pan prъkalab ot Bistricŭ i pan birъul tiž ot tam.* Dup'ačasta dau ştire dumilōr vostre de rindul a neşte furi şi tlъhari şi
5 făcători răi, neşte Sirbi če-u fost la Mihaiu Vodă mainte şi s'au .ꙗkinat apoi la Leşi. Erъ căndu iaste acmu, ei s'au sculat de-u fuğit di ţara leşescă. Decă au trecut .ꙗ ţara nostră, ei au luat tot prin munte pănă la Cănpul-lungu. Deče noi, decă am prinsu de veste, noi am sărit dup-ănşii;
10 deče, căndu am sosit la Cănpul-lungu, ei .ꙗtra .ꙗ mъnte. Deče nu le-m putut s⟨t⟩rica nemică. Şi au grăit ōmeni de-i noştri cu dănşii; deče e-u .ꙗtrebat če ōmeni sintu şi unde mărgu şi cum le iaste voe: ei a dzis că mărgu să slujescă

1-3 *(traduction): Nous vous écrivons (en vous envoyant) des salutations de longue vie et de santé, à vous, nos amis très bons et appréciés, au préfet de Bistritza et au maire du même endroit.*

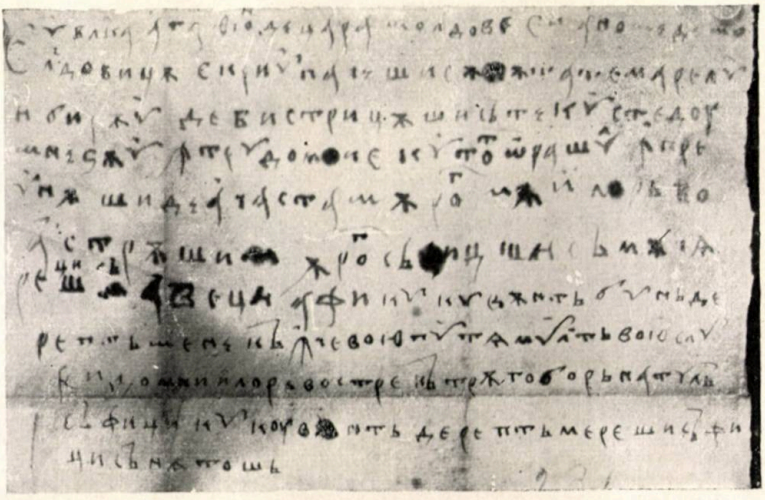

No 28

Mre de Moldovitza, 1601-1602 ou après 1605.

la Jicmon. Deče eu vă dau ştire dumilor vostre, forte să vă
15 păziţ de neşte căni ca eşte, să nu-i credeţ pănă nu veţ vede adevăr .ѧcătruō mărgu şi cum le iaste tocmala.

Zaliie daim znaniie gvduvi i da budet zravsdvo o g(ospod)i, amin.

V° adresse: *Pišem priijatelem našem, pan prъkalab ot*
20 *Bistricŭ i do birъu tiž ot tam.*

Papier. Filigrane n° 27. Encre marron foncé. Sceau plaqué, octogonal, papier appliqué sur cire. Indéchiffrable. Au verso, une autre main a tracé en caractères latins: *ao 1601.*

Arch., n° 24. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 5, n° x et *DH*, XV², 779, n° 1604.

Barnovski apparaît pour la dernière fois comme préfet de Suceava dans un document du 8 juin 1600. En 1602 il était remplacé (*SD*, VI, p. 15, n° 18 et XI, p. 86, n° 177).

28

Planche XIV

Mre de Moldovitza (Bucovine), 1601-1602 ou après 1605.

L'évêque Agathon, supérieur du couvent de Moldovitza, promet au maire de Bistritza et à ses conseillers de leur être fidèle et de leur rendre service et les prie d'avoir confiance en lui.

Eu vl⟨ă⟩dica Aga⸗on de ţara Moldoveei, anome de Moldoviţâ, scriu pače şi sânătate marelui birâu de Bistriţâ, şi să te custe dūmnedzâu .ѧtru domnie cu tot ōraşul .ѧpreunâ. Şi de ačasta mâ rog mâ⟨ri⟩ilorъ voastrâ, şi mâ rog să fiţi
5 şi să mâ čѧreţi şi să aveţi a fi cu cuvântъ bunъ dereptъ mene, că .ѧ če voiu putѧ multъ voiu sluji domniilorъ vostre. Cătrâ goborъnatulъ să fiţi cu cūvântъ dereptъ mere. Şi să fiţi sănătoşъ.

V° adresse: Ačъsta carte să se de la mănа biereul de čъtate Bistriţei.

Longue feuille de papier, sans filigrane. Encre marron. Sceau plaqué, cire verte, type armoiries: un écusson et 3 lettres.

Arch., n° 231. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 3 n° v et *DH*, XV² 788, n° 1623.

Cette lettre, comme l'a indiqué M. Iorga, paraît avoir été écrite par trois mains différentes: 1. le protocole initial, 2. le texte, à partir de *a fi* (l. 5), 3. l'adresse.

Agathon a été évêque de Roman entre 1584-1591 et du 13 août

19-20 *(traduction): Nous écrivons à nos amis, au magistrat de Bistritza et au maire du même endroit.* **8** biereul : *sic!*

1595 au 6 mai 1605. Il se retire, après cette date, à Moldovitza. En 1592 il est fait mention de lui comme métropolite de Moldavie. V. N. Iorga, *Istoria literat. religioase,* 124; Id., *Istoria bisericei romîneşti,* I, 187, 423 et II, 335, 336 et 343.

29

Mre de Moldovitza (Bucovine), 1595-1622.

L'évêque Agathon et le prêtre Mitrofan, supérieur du couvent de Moldovitza, annoncent au maire de Bistritza que les invasions des Tatars ont pris fin et que la paix règne à nouveau en Moldavie. Ils le prient de rouvrir les frontières aux commerçants et d'exempter des droits de douane les objets que le monastère fait acheter à Bistritza.

† Cu mila lui dumnedzău, eu plecatul vl⟨ă⟩d⟨i⟩ca. Aga⸗on şi popa Mitrufan, egumenūl dela mănăstirѧ de Molduviţă, scriem multă pače şi sănătaate laa domneălui la čenstitul birău şi la tot sfatul Mărie tale de.ѧ ōraşul Bistriţeei. Cătră ačasta poftem dela prě m⟨i⟩l⟨o⟩stiv domnul dumnedzău să dăruѧscă bună pače şi sănătaate Măriilor vostre, amin. Alta, de veţi vrě Măriѧ vostră să şteţi cum⟨u⟩-i .ѧntr'ačastă ţară, de răndul veştelor, cu mila lui dumnedzău acmu iѧste pače bună şi s'aau curăţit ţara de tote ōştele şi am fost şi nōi cu Măriѧ sa cu Vodă la .ѧpăratul, şi să ştiţi Măriѧ vostră că multѫ am .ѧblat pre la toţi Başii şi la čei Veziri pe.ѧntru čei vrăjmaş de Tătari, că era să vie făr' grişi pre aičѧ să treacâ, če cu voѧ lui dumnedzău şi cu nevoinţa če am nevoit şi am spus Başelor cum⟨u⟩-i ikes⟨ă⟩ calě pre aičѧ. Děče, căndu-i acmu, nōi rugăm pre domněavostră să faceţi bine să slobodzi⟨ţi⟩ calě să să hrăněască ačeşt⟨i⟩ sărače de ōmene, că dentr'acoče nu-i neče ō grije. Alta, forte rugăm pre domněavostră, că am tremis dōi cai cu trěbele mănăstiriei, să cumpărâm neşte săcuri şi de alte če ne va mai trebui. Děče forte rugăm pre domněavostră să faceţi bine să ertaaţi vama ačestor dōi cai; nōi mai multѫ avem a sluje Măriilor vostre. Şi să fiţi Măriѧ vostră sănătoşi dela m⟨i⟩l⟨o⟩stivul Hs. Amin.

---

15 ikes⟨ă⟩ = *înkisă.*

V° adresse: Le čenstita mănă a birăului de ōraşul Bis-
25 triţeei şi la tot sfatul Măriei sale să să dĕ.

Papier. Filigrane n° 29. Belle écriture. Encre noire. Sceau plaqué, cire noire, tombé. Signature autographe, indéchiffrable.

A partir de *mănăstiriei* (l. 19), au verso.

Arch., n° 63. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 12, n° XV et *DH*, XV[1], 733, n° 1352.

Pour la date v. la lettre précédente et *DB*, II, p. IX.

30

Planche XV

Nord du Maramureş, entre 1602 et 1617.

Bilţă Toma, magistrat dans le Nord du Maramureş, certifie à Georg (Szeochy), maire de Bistritza, que le nommé Nistor, du village de Telciu (d. Bistritza-Năsăud), n'est pas responsable de la confiscation des moutons appartenant à plusieurs villages du district Bistritza-Năsăud, ordonnée par Bilţă et exécutée par ses hommes. Les habitants de 5 villages ont témoigné en ce sens. D'ailleurs Nistor, pendant la confiscation, se trouvait dans son village. Le maire de Bistritza est prié de punir quatre habitants de Telciu qui empêchent les émissaires de Bilţă d'arriver à Bistritza.

† Cū mila lui dumnedzâu, adecâ eu Bylţă Toma, juratul din Maramureş, din vidicūl de sus, eu scryu multâ sinâtate şi voe bunâ şi slujbâ şi mare preinţâ la byrâul de Bystryţâ, la Siuč Jurjʼь şi la sfatul domniei sale,
5 cūm au verit ōmūl domniei tale din Tĕlčь, anūme Nistor, de ğiče că-lʼь nâpâst⟨u⟩escʼь ačei ōameri če l(ĕ-a)mʼь lūōat eu ōile, cū ōamerii miei; nu ѧste vinovat neče au fostʼь acol(e), neče au avut ştire, că eu amʼь strânsʼь ōamerii a činči sate če au fostʼь atūnče. Dĕči ѧ-mʼь jurat şi ⟨i⟩-am čercat şi n'am
10 pūtūt afla vinâ priʼnsʼь, neče a fostʼь cū ştirĕ lūi, neče au fostʼь acolĕ, că a ğurat din Selişte popa Iōnčѧ şi Fed Mihai din Sâčel, au jūrat Marcâş şi Iōn di⟨n⟩ Moiseiu, *ho* ѧad Grigor⟨e⟩ şi Coman Dan, şi din Vişeul de sūs Hapca Simiōn, Tomiagâ Jurğĕ, din Vişeul de mijloc au ğurat ѧn-

9 ѧ-mʼь = *i-am* 12 ho = *o*, *prép. v. sl.*

dreico Ştefan, Corbꙗ Andreica, din Borşѧ au ğurat Nicoară. Ačeѧ toţi ѧ-mꙗ (ğ)urat cūm ačestꙗ ōm n'au fostꙗ neče ѧntr'o trağere, neče au dat ōile nemâru⟨e⟩, če ѧste ōm dereptꙗ. Dereptꙗ ačѧ căndꙗ au lūat ačei ōameri ai miei ačѧle ōi diѧ munte. Fed Mihaiu a fos⟨t⟩ cu 50 de ōamiri ѧn Tѧlčꙗ şi a vădzut pre Nistor acasâ; şi a fostꙗ ō slūgâ din Tělč če ѧste la mar(h)ă, dѧči mi-ѧu ѧndereptat ačela şi am aflat marhâ ѧn pičoare, şi... (d)e faţâ ale mѧle la dinşi. Dupâ ačѧ simtꙗ patru ōamiri ѧn Tѧlčꙗ, anume ğudele şi Cozma şi Macsin crainicūl, d'a lu a i Simiōn ѧs⟨t⟩e, de ne lūngâ ōamerii ca se nū poatâ sosi la domniѧ ta. Děči te rugâm pre do⟨m⟩niѧ ta să-i čerţi şi să credzi că če am scris... (ѧntr'ač)ѧstâ carte ѧste aşѧ. Şi să fii sinâtos, amin.

V° adresse slave : *Się lis⟨t⟩ da das⟨t⟩ eę vꙗ rǫkvi velikyi byrǫu ot Bystrycǫ.*

Papier sans filigrane, déchiré tout le long du pli gauche. Sans sceau.

Arch., n° 302. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 24, n° XXXI et *DH*, XV², 800, n° 1636.

La date oscille entre les années de magistrature de Georg Swcz (Szeochy): 1602-03, 1606-07, 1611-12 et 1616-17. V. Berger, p. 89.

31

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Christian Rotompan se plaint au maire de Bistriţa de la fermeture des frontières, qui apporte un grand préjudice au commerce ; il demande leur réouverture.

† Foarte am pofti pre d⟨o⟩mnia voastră, ca să putem avě priintenşiug bun cu d⟨o⟩mnia voastră, să să deşkidză calě, că aest cap de ţară a Mulduvei nu poate hi fără dumniavoastră, şi dumilor voastrě ѧncă are hi ѧndemănă cu noi, că de am pute pričěpe că să ōpreşte calě pren măniie lui d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău, n'am scriie la d⟨o⟩mniavoastră. Če veţ afla cu adevărat că ōameny sămt sănătoş, de nu va hi aşě, să nu mai avem credinţă la dumniavoastră, doar de socotiţ d⟨o⟩mniavoastră altele; iar noi foarte am pofti să hie priin-

24 d'a lu a i Simion: *v. Introduction, § 64. Nous préférons cette lecture à celle que nous avions donnée précédemment (Etude sur le rhotacisme en roumain, p. 67-68). Voir pl. XV.*

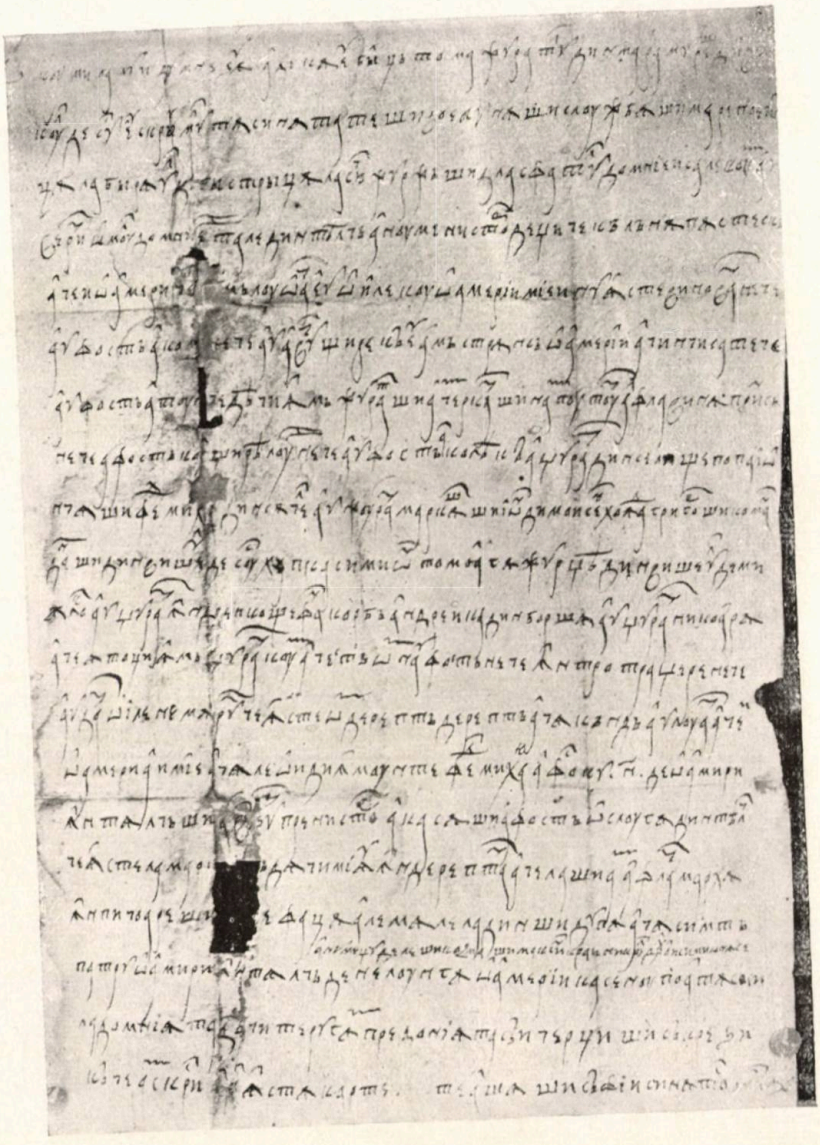

Nº 30

Nord du Maramureș, 1602-1617.

tenşibun. Şi săug hiţ d⟨o⟩mniavoastră sănătoş, amin. *Pis u Dъlgoepolĕ.*

† Plecatul priiaten bun de aproape, Crъstiian Rotompan, če ѧste ğiudeţ la marğine.

Crъstiian Rotompan.

Papier sans filigrane. Écriture menue et soignée. Sans sceau ni adresse.

Arch., nº 269. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 28, nº XXXVI et *DH*, XV², 808, nº 1650.

Signature autographe, difficilement déchiffrable. Pour la date, v. *DB*, II, p. XI et la lettre suivante.

32

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Le même et le maire de Cîmpulung expriment à Georg Frank leur joie d'avoir appris la réouverture des frontières. Les relations commerciales entre les deux pays pourront reprendre bientôt. Les nouvelles de Moldavie sont bonnes et le Prince se porte bien.

† Crъstiian Rotompan če au fost spătar, şi vornicul de Cămpolongu, scriem .ѧnkinăčune şi sănătate la iubiţi şi dulči priiateni, ğupănul Frăncu Ğurğu, birăul de četate Bistriţii. Pohtimъ dela m⟨i⟩l⟨o⟩stivul d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău bună sănătate şi pače dumitale şi a totă četatĕ Bistriţii. Alta, de scrisore če ne-u scri⟨s⟩u, bine pre răndu am .ѧnţiles, com Măriia sa SCrai au slobodzitu calĕ să .ѧnble negoţitori dela dumilevostre la noi, şi dela noi la dumiiavostră. Bine ne pare de ačasta lucru, iară de răndul [de] ōm⟨enil⟩oru, să ştiţi dumilevostre cu adevăr că cu mila lui d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău săntu ōmenii sănătoş şi neme deč omъ nu boleşte. Alta, de veţi vrĕ să ştiţi dumile vostre de pačĕ ţără nostre, săntem .ѧn pače; alta, iarăş de veţ vrĕ să ştiţi de sănătatĕ Voivodul nostru, iaste sănătos şi acmo vine la scaunu, pestre trei patru dzile veni-va la scaunul dumisale; alta, iarăş pohtim pre dumile vostre să daţi ştire negoţito-

6 ne-u scri⟨s⟩u: *sic!* 7 SCrai = *Crai.*

rilor să vie să adocă negoţu de care treboeşte la noi, şi noi iarăş vom da ştire negoţitorilor noştri să docă de če treboiaşte. De ačasta scriem. Şi m⟨i⟩lōstivul d⟨u⟩mn⟨e⟩-dză⟨u⟩ să dăroiască să afle ačastă scrisore a nostră cu bunătate şi pače pre dumilevostre, *o g⟨ospod⟩a*, amin.
Şi eu Gligor⟨e⟩ mă ѧkinu dumilevostre.
Crѣstiian vornicul.

V° dr esse : † La priiatenul nostru ğupănul Frăncu Ğurğu, birăul de Bistriţă, multă sănătate.

Papier sans filigrane. Même écriture que la lettre précédente. Encre marron. Sceau plaqué: papier appliqué sur cire; indéchiffrable.

Arch., n° 89. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 27, n° xxxv et *DH*, XV², 807, n° 1559.

La date est fixée par les années de magistrature de G. Frank (Szabó): 1604-05, 1608-10, 1613-15, 1618 (v. Berger, p. 89).

33

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Bilăi, maire de Cîmpulung, annonce à Georg Szabó (Frank) qu'il a exempté des droits de douane le troupeau de porcs achetés pour Bistritza en Moldavie. Il le prie de faire justice à un habitant de Cîmpulung à qui l'on a volé un bœuf au marché de Bistritza.

† Scriu viaţă şi sănătate dōmilōr vōastre, anume la Sabatu Ğurğu, la birăul den Bistriţă, şi la 12 părgar⟨i⟩. Ѧnţeles-am cărţăi dōmilō⟨r⟩ vōastre, de răndul a nişte dōbitoc če aţi avut şi au cumpărat ōamenii domilor vōastre, anume 130 de pōrči; eu, prentru prietenşugul şi prentru vōѧ dōmilōr vōastre am lăsatu şi nemică n'am luat, şi, če va fi trѧba dōmilōr voastre eu am a sluji dōmilor vōastre şi ne pare bine de sănătatѧ domilōr voastre, că ne sintem večinѧ de aprōape şi fōrte săntu bucurōs de prietenşugul bunu. Milōstivul. Is. Hs. să vă trimaţă multă sănătate, amin.

3-4 dobitoc: *sic!*

† Eu Bilăi vōrnicul de Cănpul-lu⟨n⟩gu, ѧnkinu-mă dōmilōr vōastre fōarte cu frăţie bună.

V° adresse : † La buni priѧteni şi multă nedѧjde, la birăul den Bistriţă şi la 12 părgari.

Arch., n° 159 a.

† Si ѧrăşi dau ştire dōmilōr vōastre de răndul unui ōm dela nōi den ţară, că ѧ-u perit 1 bōu den tărgu den Bistriţă, şi au mărturisit şi dōmilōr vōastre. Deče mă rōg domilōr vōastre să nu-i piѧră bōul. Să dĕ dumnăzău să fiţi sănătoş, amin. Şi au şi alţi ōameni mulţi strănbătate; deče, căndu vōr veni, să aibă lĕge.

Arch., n° 159 b.

Sur deux feuilles de papier. Filigrane n° 33. Le n° 159 b est inclus dans le n° 159 a. Encre marron foncé. Sceau plaqué, tombé.

Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 26, n° XXXIV et *DH*, XV², 806, n° 1646.

34

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Le même demande au maire de Bistritza de ne pas poursuivre un habitant de Cîmpulung qui avait acheté un cheval au marché de Neamtzu et dont le garant était mort par la suite.

† Bilăi, vōrnicu de Căn(p)ul-lu⟨n⟩gu, scri⟨u⟩ pače şi sănătate priѧtenilōr miei dōmniilor den Bistriţă de răndul čestui ōm al nostru den Cănpul-lu⟨n⟩gu, că s'au ѧndereptatu de răndul ѧpei; sōdăşul ѧ murit, şi au cumpărat ѧpă den tărgu den Nѧ⟨m⟩ţu, şi e scrisă şi la catastivul tărgului· De ačasta dăm ştire domilōr voastre, milōstivul dumnăzău să vă cruţe, amin. Şi ne fōrte rugăm să n'aibă val ačestu ōm. *Msca* iun., 28.

V° adresse : † La priѧteni miei, la dōmnii den Bistriţă, *sii list naleže.*

Papier. Filigrane n° 34. Encre marron foncé. Sans sceau.

Arch., n° 296. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 25, n° XXXIII et *DH*, XV², 807, n° 1648.

---

18 dumnăzău *ou* dumnădzău? 4 ѧ = *i-a*.

Verso : annotation faite à Bistritza, en caractères latins: *Dass der Voskan seinen Sodoss nichtt kan bekomen. Er wer auf Ungeren.*

Pour la date, v. lettre nº 32.

Pour le mot *sodăş* et l'institution du garant, v. I. Bogdan, *Documente moldoveneşti din sec. XV şi XVI în arhivul Braşovului*, Bucarest, 1905, p. 7 et 28, n. 1.

35

Cîmpulung (Bucovine), 1604-18.

Le même prie Georg Szabó (Frank), maire de Bistritza, de prendre des mesures pour arrêter les malfaiteurs qui attaquent les commerçants moldaves à leur passage en Transylvanie.

† Bilăi, vornicul de Cănpul-lungu, scrъu multă viaţă şi multă pače la priѧtenii noştri če ne sintem večini de aproape, la birăul den Bistriţă, la Sabău Gurgu şi la părcălabul Sus Mihaiu, 12 părgari. Dup'ačasta dau stire dōmilōr vōastre că trecu neguţători den ţara nōastră cu dōbitoače şi cu alte negoaţe ѧn ţara vōastră şi să hrănescu unii cu alţi. Acmu mi să jeluescu neguţătōrii că nu pot ѧnbla de furi şi de tălhari dintr'ačěle sate, den Vărarě şi den Feldreu. Rōgu-mă să aibă ačei ōameni răi čertare mare, prentru să avem prietenşug bunu şi frăţie bună cu dumiѧvoastră, că mişei vōştri ѧncă vin de să hrănescu ѧn ţara lui Vodă, şi nevōim să n'aibă niče ō nevoe de ōamenii nōştri; şi prentru vōѧ dōmilōr voastre eu am nevoit de am găsitu şi ѧpă čestui creştin de ōm, anume Alecxei Hadău, şi de acmu voiu nevoi de vōiu sluji prentru prietenşug čel bunu. Milostivul dumnăzău să vă dѧ pače şi sănătate, amin. *Msca juni, 19 dnъ. Sam Bilъi pisal.*

Vº adresse : † La priѧtenii nōştri čei iubiţi, la birăul şi la pă⟨r⟩călabul den četate den Bistriţă, să să ⟨dea⟩ ačastă car⟨te⟩.

Papier sans filigrane. Encre marron. Sceau plaqué, tombé Arch., nº 116. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 24, nº XXXII et *DH.* XV², 807, nº 1647.

Pour la date v. ci-dessus, nº 32.

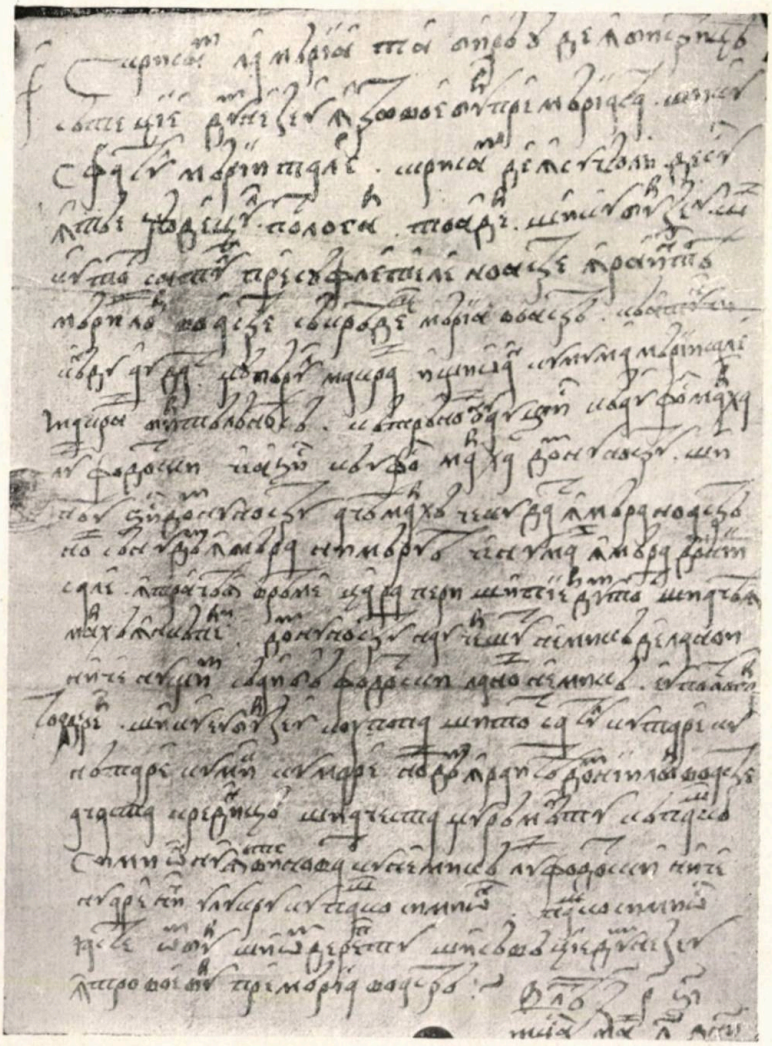

Nº 36

Suciul de sus (d. Solnoc-Dobîca), 30 mai 1608.

36

Planche XVI

Suciul de sus (d. Solnoc-Dobîca), 30 mai 1608.

Potlogar Toader, maire de Suciul de sus, Burzeu et tous les villageois certifient au maire de Bistritza que le nommé Paşco Simion ne doit rien à Fodotski, propriétaire d'un troupeau de moutons. Le troupeau avait été confié au village par Istvan Macrai et sa mère, sans que ces derniers eussent mentionné qu'il ne leur appartenait pas. Une guerre récente ayant dévasté la région, le troupeau a disparu et il est réclamé maintenant par son véritable propriétaire, Fodotski.

† Scris-am la Măria ta birău de.ѧ Bistriţă, să te ţie dumnezeu .ѧtrō voe bur⟨ă⟩ pre Măria ta şi cu sfatul Mării tale. Scris-am de.ѧ Sučiulъ de sus .ѧtăe ğudeţul Potlogar Toader şi cu Burzeu şi cu tot satul pre sufletele noastre .ѧraintĕ Măriilor voastre, să crĕdeţ Măria voastră că atunci cănd au dat ğupărul Macrai Iştiōan cu muma Mării sale Macrai Birtălăneşă cătră noi, nu o au dzis că au fost marha lui Fodotski, če a dzis că-u fost marha domnu nostru, şi nĕ-u dzis domnu nostru ačĕ marhă če se-u dat .ѧ măra noastră noi să nu dăm .ѧ măra nimăruĕ, če numai .ѧ măra domnii sale. .ѧtr'ačĕѧ vrĕme ţara peri şi pierdum tot şi ačĕѧ marhă .ѧncă peri. Domnu nostru n'au čerşut nimicъ dela noi, niče nu ştim să aibă Fodotski la noi nemicъ. Eu Potlogar Toader[er] şi cu eu Burzeu, cū popa şi tot satul, cu tare cu nătare, cu mic cu mare, noi dăm .ѧraintĕ domniilōr voastre ačasta credinţă şi ačesta ğurămăntu, că Paşco Simiōn nu ѧste vinovat cu nemicъ lui Fodotski, niče nu are nič u lucru cu Paşco Simiōn. Paşco Simiōn iaste ōm bur şi ōm dereptu. Şi să vă ţie dumnezeu .ѧntro voe bur⟨ă⟩ pre Măria voastră. *Vlĕt. 7116, msca mai, 30 dni.*

V° adresse : Ačastă carte iaste scrisă la birăul de Bistriţă şi cu la sfatul Mării sale.

---

5 cănd au : *faut-il lire* : cănd u au ? 19 7116=*1608 ap. J. Chr.* 22 şi cu la : *sic!*

Papier sans filigrane. Encre marron. Sceau plaqué, papier appliqué sur cire: on y distingue une étoile.

Arch., nº 85. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 29, nº XXXVIII et *DH*, XV², 833, nº 1779.

Verso: annotation faite à Bistritza: „*Dieses is der Prieff auf dem Eberschten Suttsch fon des Paschka Simeon seines Tedisch des Ross halben mitt dem Fodorottsky; bekhentt die gancze Gemein das der Paschka Simeon khein Schuld het*".

37

Cîmpulung (Bucovine), 1612.

Le clerc Pierre de Cîmpulung annonce au maire de Bistritza que les Polonais ont pillé la ville de Cernăutzi. Leurs armées se contentent, pour le moment, de faire des randonnées en Moldavie, pour rentrer ensuite dans leurs camps. Le prince de Moldavie a demandé en hâte des renforts aux Tatars.

† La če⟨n⟩s⟨ti⟩tol şe măreţ de d⟨u⟩mnedzeu, la birăul de Bistreţ şe la tot ⟨s⟩fatol d⟨o⟩mneei sale. Cătră ačĕsta dau şte⟨re⟩ d⟨o⟩mnie tale de ră⟨n⟩dul veştelor dela nōi, că am ѧblat pănâ mai sus de Tărgol Sărĕtōlōi de am vădzut cōm au adōs Arměne tăiaţe dela Černăōţi, şe negoţetōre dela Sučevă şe dela Serĕti. Au grăbitō nōmtĕ ѧ Černăuţe ō mie de Lĕşe de i-au tăiatō pre tōţ ōmene şe au ras tōt tă⟨r⟩gol Černăuţe şe au tōrsu ѧnapoi la Slĕtin; alţii au grăbit dzua i⟨a⟩ră la Černăōţe, şe au lōatō dōbitōče şe s'ău tōrōs la Cameneţ, că sănto cō tabăra la Cameneţ; ačeѧ sănto Cădzače şe şedu prĕ čele marğene ѧ ţara leşască, če grăbescъ de apocă dōbitōče de ţara nōstră. Forte este ţara ѧ grej; să şteţe d⟨o⟩mneele vostre că pănă acmō nō să⟨n⟩to Lĕşe ѧ ţara Mōldōvei, că s'au stră⟨n⟩s ōste mare şe la noi, la Ştefăneşt, şe ⟨a⟩ stremis Mărie sa Vodă la Tătarъ să vie forte tare şi cōr⟨în⟩dō. De ačasta dăm ştere d⟨o⟩mnetale. Şe să fiţ sănătoş cu Hs., adăvărъ.

Eu Petrĕ diiac⟨o⟩lo scriu pače şe sănătate d⟨o⟩mnelōr vostre, să vă tremĕţe d⟨u⟩mnedzău. Altă, să aveţe a crĕde cōm am scres, că-i ⟨a⟩devăratō aşĕ. *Pisi nov. 5 dn*ъ.

---

8 Slĕtin *au lieu de* Snĕtin **10** să'u toros = *s'au torъs* **15** stremis: *sic!*

V° adresse : ✝ La če⟨n⟩st⟨i⟩tōl birăul de Bistreţe şe la tōt ⟨s⟩fatōl d⟨o⟩mnee sale, să să dĕe cĕstă carte cō čenste. *Sięp pišem.*

Papier. Filigrane n° 37. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire blanche, indéchiffrable.

Arch., n° 122. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 30, n° XXXIX et *DH*, XV², 856, n° 1710.

Pour la date, v *DB*, II, p. XI. Le Prince de Moldavie es Étienne Tomşa (22 nov. 1611-22 nov. 1615).

38

Planche XVII

Cîmpulung (Bucovine), 1615.

Ionaşco, maire de Cîmpulung, annonce au maire de Bistritza l'avènement au trône de Moldavie d'Alexandre Movilă, fils d'Irimia Movilă. Il le prie, au nom du jeune Prince, de permettre aux commerçants de passer en Moldavie et l'assure du maintien des relations amicales entre les deux pays. Enfin, il s'enquiert des dernières nouvelles et promet d'être de bonne foi.

Eu Iōnaşco, vornecol den Cămpolu⟨n⟩g, scriiu pače şe sănătate la d⟨o⟩mnieѧ sa la birăul den Bi⟨s⟩triţ şe la tot sfatol d⟨o⟩mn⟨i⟩ei tale. Cătră ačĕsta dăm ştere d⟨o⟩mnelor vostre că s'au m⟨i⟩l⟨o⟩st⟨i⟩vit dumnedzeu de n⟨e-⟩au ados d⟨o⟩mno tănărꙋ, Al⟨e⟩cxa⟨n⟩dru Vodă, fečior⟨u⟩lꙋ Eremie Vodă, de şĕde ѧn scaun şe me-u dat ѧnvăţătoră Mărie sa Vodă să tremiţ la dumneevoastră, să vă dau ştere să no ѧnkideţ drumol, če să vie necoţătore să ѧnble ѧn ţara d⟨o⟩mnee sale, că no vor avĕ de neme neče u val. Şe au dzes Mărie sa Vodă că va nevoi să vă fie priiatin d⟨o⟩milor vostre, cum aţꙋ fost şe co păr⟨in⟩tele d⟨o⟩mnee sale, co Eremie Vodă. [Şe au dzes Mări(a Sa) să fiţ şe d⟨o⟩mniѧ vostră priieteni căt⟨r⟩ă Măriѧ sa Vodă, cum aţa fost şe părenteloi meu Eremie Vodă], şe va nevoi să no vă fie frămtă voiѧ d⟨o⟩milor vostre, če va fi posta ѧn ţara d⟨o⟩mnee sale. Şe postem şe noi dela dumniiѧ vostră să ne daţ a şte de pače

---

8 necoţătore = *neguţători* **13** aţa = *aţꙋ* **15-16** posta, postem = *pofta, poftim.*

d⟨o⟩milor vostre de⟨n⟩tru ţara du⟨mnevo⟩stră, că noi vom nevoi să fim priatoni către voi cu eremă derĕmtă, ·ʌntru tot să aveţe nedejde dela noi. Şe să cruţe d⟨u⟩mnedzeu cu pače şe co sănătate. Amin.

V° adresse: La birăul de Bistreţ şi la to⟨t⟩ ⟨s⟩fatol d⟨o⟩mn⟨i⟩ee sale să să dee častă carte ·ʌn măna d⟨o⟩milor sale, şe să feţ sănătoş ·ʌntru dumnedzeu, adevărъ.

Papier. Filigrane n° 38. Encre marron foncé. Sceau plaqué, tombé.

Arch., n° 415. Inédit. La date est fixée par l'avènement au trône de Moldavie d'Alexandre Movilă (22 nov. 1615).

39

Planche XVIII

Rădăutzi (Bucovine), 1609-15.

L'évêque Ephrem de Rădăutzi demande à envoyer les troupeaux de porcs de l'évêché sur les territoires appartenant à Bistritza et annonce qu'il payera la redevance qui sera due.

† Cu milă dela dumnedzău, eu vl⟨ă⟩d⟨i⟩ca Efrem, episc⟨o⟩pul de Radovţi de ţara Mōlduveei, scryem multă pače şi sărătaate la ai noştri aleş dela domnul dumnedzău şi buni preatin, domnii sale čenstitului birău şi părcalabilōr şi tuturor prъgarilōr de ōraşul Bistriţeei. Către ačasta pōftim dela domnul dumnedzău bună pače şi sărătaate domnilōr vostre. Alta, poftim pre domni⟨i⟩le vostre ca pre ai noştri iubiţi şi bătrini preiatini, dorъ au dăruit domnul dumnedzău jirъ, fag sau ghende, ca să faceţi domnĕavostră bine pe·ʌntru voa nostră ca să tremitem ōreče pōrči če avem, dorъ s'aarъ ·ʌgrăşĕ. Şi če să va veni domnilōr vostre, domnĕavostră veţi lua; nōi mai multъ avem a sluji domnilōr vostre ·ʌntru če va fi pofta domnilōr vostre către nōi. De ačasta poftim pre domnile vostre, şi să vă cruţe dumnedzău cu bună pače şi cu toţi ōmenii domnilōr vostre.

V° adresse: Častă carte să să dĕ ·ʌ măna čenstitului birău de ōraşol Bistriţeei.

---

18 priatoni: *sic!*] derĕmtă = *dereaptă*.

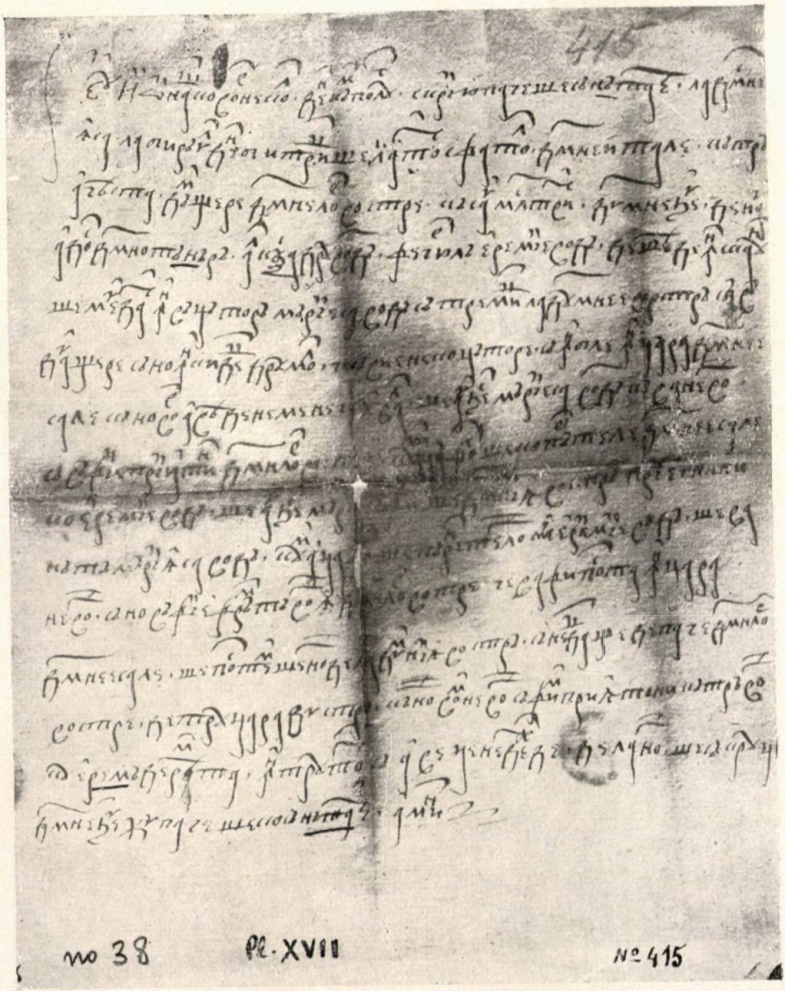

№ 38
Cîmpulung, 1615.

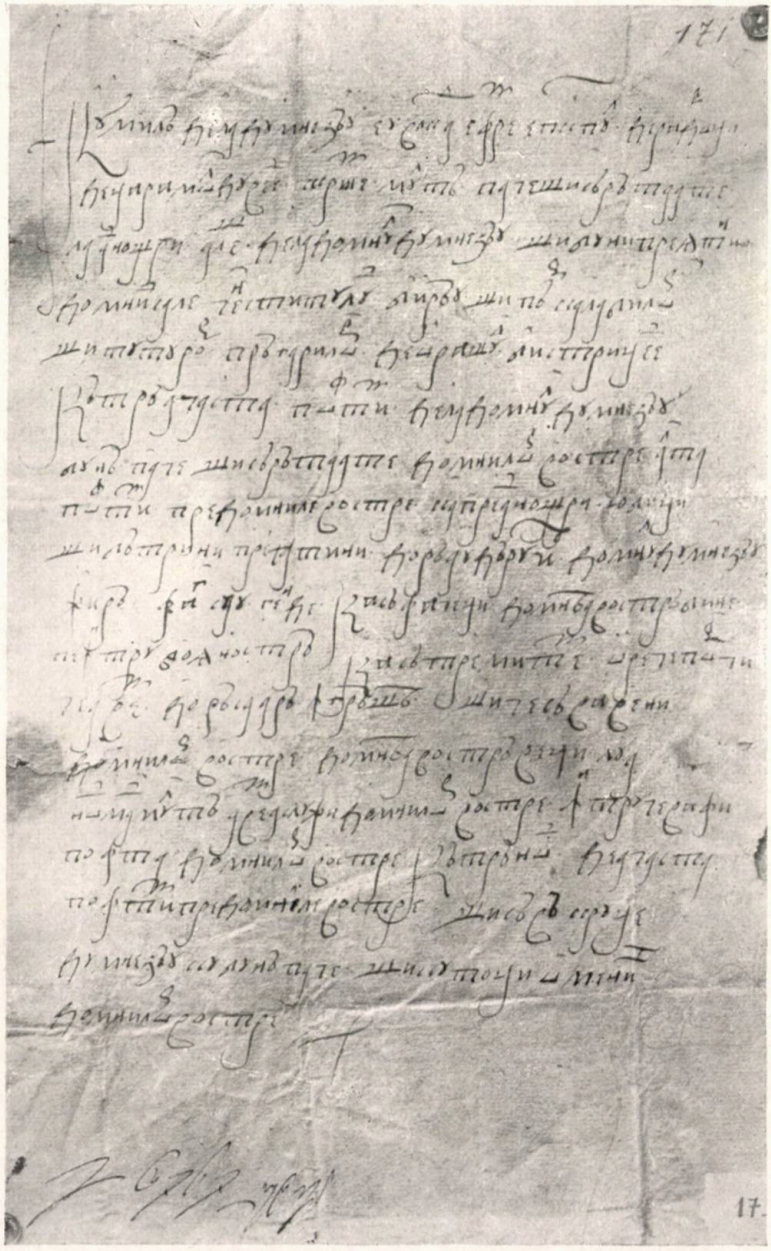

№ 39

Rădăutzi, 1609-1615.

Papier, feuille double. Filigrane n° 39. Encre marron clair. Sceau plaqué, détérioré. Signature (?) indéchiffrable.

Arch., n° 171. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 28, n° XXXVII et *DH*, XV², 842, n° 1689.

40

Suceava (Bucovine), décembre 1615.

Le chef du district de Suceava annonce à Georg Frank, maire de Bistritza, que l'invasion survenue depuis peu n'a pas fait de victimes et que la paix règne en Moldavie. Le nouveau Prince est attendu sous peu dans sa capitale.

† Eu Gavril Dančul, stolnicul şi vătah mare a ţinutul Sučavei, scriem multă .ѧnkinăčune şi sănătate la al nostru prě iubit şi bun činstit priiatin, jupănul Frangu Ğurğu, birăul de Bistriţă. Cătră ačasta, scrisoarě če ai trimis la noi, tot pre rändu am .ѧnţeles cărţii dumitale. Pohtita-i dumiata să ştii prentru rändul oamenilōr, sănătoşi-s au ba, şi prentru rändul čelui foc carele dumnedzeu să măiniiiasă pre noi de-l trimisěse asupra noastră prentru păcatele noastre. Bine să ştii dumnęta cu adevărat cuvăntu că s'au m⟨i⟩-l⟨o⟩stivit dumnedzeu de au potolit ačel foc mainte de s⟨fe⟩tii Nicolaiu şi nu s'au audzit necăiur .ѧn ţară să piiară oaminii de ačel foc, de atunče pănă acmu. Iară de vor vrě negoţătōrii să vie aičě .ѧn ţară prentru negoţătoriia, sau čine če trěbă va avě, să n'aibă nime niči ō grije de nimich, că, cu m⟨i⟩la lui d⟨u⟩mn⟨e⟩dzeu, la noi .ѧn ţară iaste pač⟨e⟩ bună, şi preste puţině vrěme va veni şi Măriia sa Vodă, čine ni l-a dăruit d⟨u⟩mn⟨e⟩dzeu. Altă, pohtemu pre dumnęta ca pre un bun priiatin de rändul veştilōr če să vor audzi .ѧntr'acolō, să ne dai dumnęta a şti, că ne-au lăsa⟨t⟩ dōmnu nostru aičě la častă marğeni socotitori, iară noi .ѧncă vom avě a sluji dumital⟨e⟩ .ѧntru tot .ѧntru če va hi pohta dumitale la noi. De ačasta dăm a şti dumital⟨e⟩, m⟨i⟩l⟨o⟩stivul d⟨u⟩mnedzeu să dăruiască dumital⟨e⟩ bună pač⟨e⟩ şi sănătate .ѧntru ai mulţi, adevăr.

Gavriilh Dančul, *iskal.*

V° adresse : *Bratu moemu prěvъljub⟨ite⟩le⟨m⟩ p⟨rъga⟩-romu i prijatelju⟨m⟩ našimu dobromu, pan Fran Ǧurǧu, birъu ot Bistric.*

Papier, feuille double. Filigrane n° 40. Encre noire. Belle écriture. Les signes M, H, H et I, G sont confondus entre eux. Sceau plaqué. Papier appliqué sur cire brune, type armoiries: un écusson surmonté d'un heaume. A l'intérieur, le signe ѣ. A droite et à gauche, les signes G et S. Signature autographe.

Arch., n° 417. Inédit.

La date est fixée par le seul changement accompli dans la succession au trône de Moldavie pendant la magistrature de G. Frank: Étienne Tomşa est remplacé après le 22 nov. 1615 par Alexandre Movilă. Pour les événements mentionnés dans cette lettre, v. N. Iorga, *Analele Ac. Rom.*, XXXII, hist., p. 1042.

41

Cîmpulung (Bucovine), automne 1616.

Le maire de Cîmpulung et son clerc annoncent au maire de Bistritza que les Polonais ont quitté le pays. Le Prince Étienne Tomşa passera sous peu en Pologne. La famille d'Alexandre Movilă a été capturée, mais on ignore le sort qui lu a été réservé. Ils enverront bientôt au maire de Bistritza de plus amples informations.

† Eu Petrě deiacol şe Gligor⟨e⟩ de Căm⟨pu⟩lu⟨n⟩go, scriem pače şe să⟨nă⟩tate la domnie sa la birăul de Bistriţe şe la tot sfatol d⟨o⟩mneei sa⟨le⟩. Dăm ştere d⟨o⟩mnelor vostre că au foǧet Lěşii de ţară şe au ⟨în⟩trat Ştefan Vodă şe au fost .ꙗn Iaşi la scauno, şe ⟨o⟩ să esă spre ţăra leşescă co Mōntě⟨ni⟩ şe co Tătarъ. Erъ Al⟨e⟩cxandrū Vodă au trecot Nestrul de čěe parte, erъ de rod⟨u⟩ lu⟨i⟩ [lul]i l-au fost ōprento .ꙗn Co⟨t⟩nariu şe i-au dos la Ştefan Vodă

26-28 *(adresse): à mon frère bienaimé et aux conseillers communaux, nos bons amis, à Messire Frank Georg, maire de Bistritza.*

7 rodlu lul i : *on peut lire aussi:* rod⟨u⟩lu lui i. *Le scribe a voulu écrire* rodul său. *Il s'est ravisé et a écrit* lui, *sans effacer le mot précédent. Voici un facsimilé du passage :*

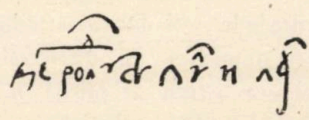

če no pontem şte niče noi če au făcunto cu dă⟨n⟩şei, că no
10 ně-u venet noō vornecъ să ştem bine. Če, cănd va vene, noi vom da ştere d(om)ne(lor) vostre, că va vene Gligor⟨e⟩ la Sem-To⟨ade⟩r. Pănă ato⟨n⟩če vom şte şi mai bine; şe să fiţ sănătoş, adevă⟨r⟩.

† *Pis* Petr⟨e⟩ d⟨ia⟩culu *i Dъlgoipolě.*

15 V° adresse : La birăul de Bistriţe să se dee čestă carte, *o zdravst⟨v⟩oiti o g⟨ospod⟩i, amin.*

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Sceau plaqué, papier appliqué sur cire, indéchiffrable.

Arch., n° 107. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 32, n° XLI et *DH*, XV², 866, n° 1729.

Pour la date, v. N. Iorga, *Analele Ac. Rom.*, XXXII, hist., p. 1043-44.

42

Cîmpulung (Bucovine), fin 1616 (?)

Les mêmes promettent au maire de Bistritza de le tenir au courant des invasions qui menacent la Moldavie. Pour le moment, la paix y règne.

† Eu Gligor⟨e⟩ şe Petrě dieacol, scriem pače şe sănâtate la priiatinol nostru la birăulu de Bistreţ şe la tot sfatol dumnie sale. Cătră časta mulţemim de čest⟨ea⟩ dumne⟨lo⟩ro vostre, dămo-vă şte⟨re⟩ dumnelor ⟨vo⟩stre să n'aveţ neče ō
5 grije pre de cătră noi, că no săn⟨t⟩ ōşte necăiure pre aprope, că de am şte noi am da ştere dumnelor vostre, com am grăit căt⟨r⟩ă dumnie vostră să aveţ nedějde pre noi, păr'u⟨n⟩de vom costa .ꙗntru tot vom nevoi să vă dăm ştere de če vom şte de⟨n⟩tr'acočě, voi .ꙗcă să no ne uitaţe pre noi, să şteţ că
10 adevărat covăn⟨t⟩ vă sponemъ, să n'aveţe neče ō greje de⟨nt⟩r'acoče, că ōşte no sănto pre decătъ Sučavă, că lě-mъ şte noi. Noi .ꙗcă ne rogăm dumnelor vostre să ne tremětеţe de če-ţe şte de ačěle ōşte, forte să crěd⟨eţi⟩ cu adevărat com v'a⟨m⟩ scres. Şe să fiţe sănătoş, adevăr.

15 V° adresse : † .ꙗ măna birăul⟨u⟩i de Bi⟨s⟩treţ să se diie.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire noire, indéchiffrable.

Arch., nº 294. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 32, nº XLII et *DH*, XV[1], 865, nº 1727.

Pour la date, v. Miron Costin, éd. Kogălniceanu, *Letop.*, I, 2e éd., p. 267.

43

Roman (Moldavie), 1616-31.

Athanase, évêque de Roman, prie le maire de Bistritza de remettre aux gens qu'il venait d'y envoyer la somme que l'on trouverait sur le voleur qui lui avait dérobé de l'argent et de faire avouer à celui-ci le nom de ses complices.

Aθanasie, ep⟨is⟩c⟨o⟩ul de Rōman, scriem viiaţâ şi multâ sănătate prĕ iubitului priiatenului nostru, marele domnѣ şi birăul ōraşului Bistriţei şi a hidicului Bistriţei. Cătră ačĕ pohtim pre milostivul d⟨u⟩mn⟨e⟩dzău să dăruiascâ dumitale multâ sănătate şi bună pače şi casei dumitale şi tuturōr priiatenilōr dumitale. Dup'ačĕ mulţemim dumitale de scrisoare şi de cuvente bune şi frumoase če nĕ-i scris dumnĕta la noi. Alta, iarâş pohtim pre dumnĕta ca pre un bun priiaten al nostru, de răndul čelui tlѣhar če iaste ѧ prinsoare la dumnĕta, anume Gavril Bălуţâ, că mare pagubâ nĕ-u făcut, şi nĕ-u furat cătâva samâ de bani. Direptѣ ačĕ am ѧţeles dentru scrisoarĕ dumitale că s'au aflat la dinsul de faţâ ō sutâ de galbeni şi noadzâč şi noaō de galbeu⟨i⟩, şi patrudzeč de taler bătuţ. Direptѣ ačĕ mă rōg dumitale, de căţi bani sâmtѣ de faţâ, să mi-i dai dumnĕta ѧ măna ōamenilōr noştri pečetluiţi; iară căţi nu să aflâ de faţâ, iară mă rōg dumitale ca să aibâ strănsoare ačel tlѣhar, să spue pre unde au keltuit ačei bani, să spue ōamenii anume cumu-i kѧmâ, şi satele. Dĕčiia ѧnainte eu am a-mi ѧtreba cu ačeia ōameni. Aşĕ mă rōg dumitale, ca să avem a mulţemi dumitale. Iară de răndul ačelui tlѣhar, cum va hi voia dumitale, aşĕ vei face cu dănsul. Iară noi pohtim pre dumnĕta să ne daţi bucatele noastre, să n'avem pagubâ. Şi ţѧ-am trimis dumitale colacul,

un cal bun roiubu, să hie dar dumitale dela noi. Děčѧ rugâm pre dumnĕta, şi domnul d⟨um⟩n⟨e⟩dzău să dăruiascâ dumitale ani mulţi cu sănătate şi cu pa⟨če⟩. † *Pis u* Roman, nov. 8.

V° adresse : † La priiatenul nostru, la birăul de četatĕ Bistriţei.

Papier, feuille double. Filigrane n° 43. Sceau plaqué, papier appliqué sur cire verte : un saint assis. Légende en partie détériorée : *Epspie Romansko.*

Arch., n° 418. Inédit.

Athanase a été évêque de Roman de 1616 à 1631 (v. N. Iorga, *Ist. bisericei romîneşti,* II, 343).

44

Planche XIX

Monastère de Voronetz (Bucovine), 1616-31.

Le prêtre Théodose, supérieur du couvent de Voronetz et tous les moines, ayant appris que le maire de Bistritza venait d'arrêter celui qui avait dérobé certains objets à l'évêque Athanase de Roman (Moldavie), le prient de bien vouloir faire restituer à celui-ci ce qui lui avait été volé et de dresser une liste des objets qu'on ne retrouverait pas sur le voleur, pour enquêter autre part.

† Smeritul preutul Θeod⟨o⟩sie, egumenul, şi tot smeritul săbor de sf⟨î⟩nta mănăstire de Voroneţ, scriem dela m⟨i⟩l⟨o⟩stivul dōmnul dumnedzeu multă pače şi viaţă şi sănătate priѧtinilor noştri čei dulči şi iubiţi, anume byrăūl de Bistriţă de oraş şi altūi dōmni. Şi dup'ačѧ dăm ştire dōmnilor vostre, cum am ѧţeles şi ştim c'au avut pagubâ č⟨in⟩stit mai marele părintele nostru Aѳanasie, ep⟨i⟩sc⟨o⟩pul de Roman, de cătăva samă de kelşug, cum şti⟨e⟩ ţara totâ, ѧntăe Domnul şi alţi vlădič şi toţ boѧri⟨i⟩. Děč amъ ѧţeles că s'au aflat ačel nepreitor čѧ-u făcut ačѧ pagubă şi⟨-i⟩ ѧ măna dōmnilor vostre. Děči rugâm pre dōmnile vostre ca pre ai noştri dulči şi mi⟨lo⟩stivi priѧtini, să vă m⟨ilo⟩stiviţ să faceţ byne printru voѧ sf⟨i⟩nteei mănăstir⟨i⟩ şi a nostră, că ne simteţi dōmnile vostre priѧtin⟨i⟩ bun⟨i⟩ şi

---

24 roıobu. **5** altui domni: *sic!*

dulci, să nu piiară ačel kelşug ačelui č⟨in⟩stit părinte, če să faceţ byne să daţ de căt să va afla de faţă la dănsul, la ačel nepreitor. Că ačel č⟨in⟩stitѣ părinte şi şi noi mai multѣ vrem avĕ a face byne printru voѧ dōmnilor vostre če veţ pohti dela sf⟨i⟩nţiѧ sa şi dela noi, printru če că sf⟨i⟩nţiѧ sa ѧste părinte ōm bun, de-l ştѣu dōmni şi bōѧri şi totă ţara, şi are č⟨in⟩sti mare. Dĕči sf⟨i⟩nţiѧ sa .ѧncă va avѧ a fač⟨e⟩ printru voѧ dōmnilor vostre če veţi pohti la sf⟨i⟩nţiѧ sa. Şi noi tot săborul cădem cu fѧ⟨ţe⟩le la vѧrdele pămāntѣ .ѧnaintĕ dōmnilor vostre, şi ne rugâm să faceţ byne şi printru voѧ nostră să nu sâ ōprĕscă bucatele ačelui č⟨in⟩stitѣ părinte, če să i să dѧ de căt să va afla de faţă, ѧră de căt nu va hi de faţ⟨ă⟩, .ѧncă să scrieţi dōmnile vostre, să-i daţi a şti če pre unde va hi şi va spure. Dĕčasta scriem la dōmnile vostre, şi să hiţ sănătoş .ѧntru dōmnedzeu, amin.

V° adresse: La priѧtini⟨i⟩ noştri čei dulci şi iubiţ, la domni de Bistriţă, să hie dat⟨ă⟩ ačastă carte.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire noire, tombé.

Arch., n° 263. Publié en resumé p. N. Iorga, *DB*, I, 31, n° XL et *DH*, XV², 870, n° 1733.

45

Planche XX

(Moldavie), 1617.

Lupul Mălai rend compte au maire de Bistritza des mouvements de troupes qui ont lieu en Moldavie, en vue d'une attaque des Turcs qui jettent trois ponts sur le Danube.

† Eu Lupul Mâlaiu, scriu multâ pače şi sănătate dōmnilōr de Bistriţă. Al⟨ta⟩, de veţ avĕ a şti Măriia vostră de rănd ul veştilōr de Moldova, cum iaste, c'au străgat la Hotin cărţi de acmu 20 *dni*, să trĕcâ Nestrul 80 de mii de Leş, 25 de mii de Litf⟨a⟩ni şi dĕčii căteva mii de Câzačii Neprului; iar Turčii fac podūr⟨i⟩ merĕe pre Dunăre, pre trei

2 Al⟨ta⟩: ? 4 dĭni *(v. sl.)* = *jours*. *M. Iorga lit:* d⟨e⟩ ⟨a⟩ni.

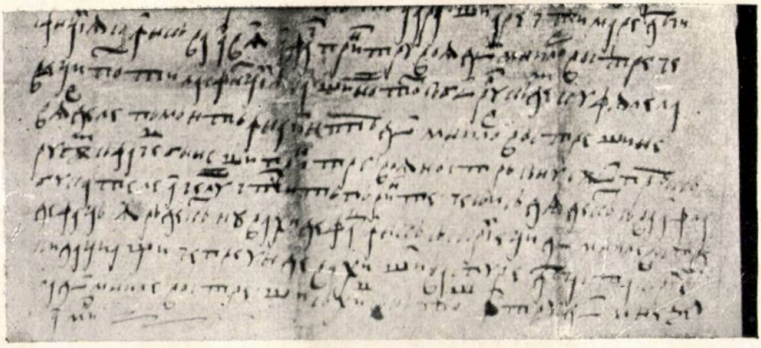

N° 44 (fin)

Mre de Voronetz, 1616-1631.

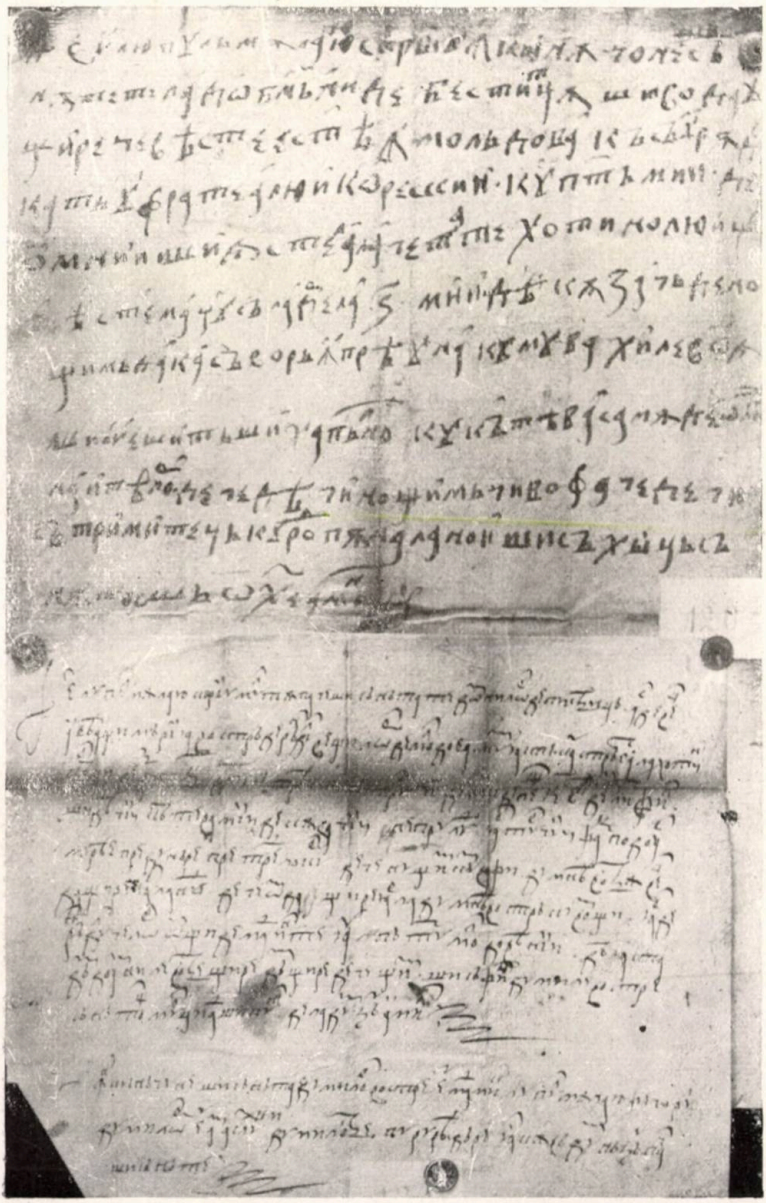

Nos 45 (en bas) et 46 (en haut)
Moldavie, 1617.

locur⟨i⟩; deče nu ştim cum va fi. Dumněvostrâ veţ da ştire iar la noi, deče ōm da ştire iar la dumněvostră, cum vom şti. Iar de răndul čelōr ōşti de maiinte, i-au bătut Moldověnii. Děiasta dăm dūmnilevostre ştire, dăm ştire de če ştim. Şi să fiţ dumilevostre sănătoş mulţi ai şi bun⟨i⟩ dela dum⟨ne⟩-dzău, amin.

† .ꙗnchinăčune şi sănăta⟨t⟩e dumilor vostre, eu mai mic Lupul Mâlaiu, fečorul dumilōr ⟨vostre⟩; eu am a sluji dumilo⟨r vo⟩stre pururě. Dărăiascâ-vă dumnădzău pač⟨e⟩ şi sănătate.

V° adresse: † .ꙗnki⟨nă⟩čiune şi ⟨să⟩nătate la dōmnii de Bistriţă. La birăul de Bistriţă, să să dě .ꙗn măna dumisale.

Papier sans filigrane. Encre marron foncé. Écriture menue et soignée. Sceau plaqué, cire noire, détérioré.

Arch., n° 120. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 33, n° XLIII et *DH*, XV², 870, n° 1734.

Pour la date, v. *DB*, II, p. XII.

46

Planche XXI

(Moldavie), 1617.

Le même met au courant le maire de Bistritza des mouvements de troupes qui ont lieu en Bessarabie.

† Eu Liupulь Mâlaiu, scryu .ꙗkynâčone şi sănâtete la dōbmьni de Best⟨r⟩itţâ şi vo dau ştire če věste estě .ꙗ Molь-dova, că să-u râdecatъ u frate a liui Cōreskii cu ⟨o⟩ptъ mii de ōm⟨e⟩nii şi ѧste la[la] četate Hotinoliui, şi ěste ma⟨i⟩ ǧusъ la Derla 6 mii dě Câzačь, de no ştimь daca să vorь .ꙗprěuna, cumu va hi-le vōѧ. Şi-⟨a⟩ū eşitь şi Hat-⟨m⟩ănol cu cătěva samâ de ōmeni nai⟨n⟩tě lor. Deče děči no ştimь či vo⟨r⟩ fače. Deči să trimiteţь curo⟨n⟩d pâna la noi. Şi să hyţь sănâtosşь *ot Xe.*, amin.

---

1 Sănâtete: *sic!* 2 dobmьni: b *est dû à une confusion. Il remplace la lettre* ь] Best⟨r⟩itţâ: *sic!* 7 děči=*de ači?* 9 sănâtosşь: *sic!*

Papier, filigrane nº 46. Encre marron foncé. Grande écriture malhabile. Sans sceau ni adresse.

Arch., nº 121. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 34, nº XLIV et *DH*, XV², 871, nº 1735.

Pour la date, v. la lettre précédente.

47

Cîmpulung (Bucovine), 1619.

Le maire de Cîmpulung demande au maire de Bistritza de rouvrir les frontières aux commerçants moldaves, la paix étant rétablie en Transylvanie.

† Eu SCrьstĕ, dvornic *ot Dolgojupolju i* Marco *vel* m'ьni, scriem multă sănătate şi viiaţă priiatenului nostru bun şi iubit, ğupănul birăul den Bistriţ *i* pan Simiōn prьcălab. Dăm dumilor vostre ştirь c'am .ѧnţeles c'au dat dumnădzău de s'au dus čei vrâjmaş Nĕmţii den ţara dumilor vostre, şi e acmu pače şi la dumiavoastrâ. Deč dăm ştire dumilor vostre d(acă v)a hi pače la dumiavostrâ şi de ştiţ că... ačei vrâjmaş..., cum am audzit noi, iară dumiavos(tră), scriem carte la M⟨ăr⟩ia sa la Vodâ, la domnu nostru, să slobodzĕscă drumul să .ѧnb(le) neguţătorii, că sărăčescu foarte neguţători mulţi, să vie cu negoaţe şi cu marhă la Bistriţă. Deč şi dumilur vostre .ѧncă v'are hi mai bine şi mai .ѧndemănă.

Sim bišem. Mliseuite ⟨z⟩dravi ot g⟨ospod⟩i, amin.

Pis u Dolgojupo⟨l⟩.

Vº adresse : † Priiatelenii noştri, ğupănul birăul de Bistriţ şi ğupănul Simiōn prьcălab.

Papier déchiré en plusieurs endroits. Sans filigrane. Encre noire. Sceau plaqué, détérioré.

Arch., nº 246. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 7, nº XII et *DH*, XV², 785, nº 1614.

Pour la date, v. Berger, p. 91, n. 3.

---

1 Scrьstĕ : *sic !* Marco vel m'ьni (?) : *?* 12 dumilur : *sic!* 14 bišem : *sic! (Traduction) : nous écrivons cela. Que Dieu vous accorde la santé, amen.*

48

Cîmpulung (Bucovine), 17 décembre 1620 (?).

Le maire de Cîmpulung annonce au maire de Bistritza que le Prince de Moldavie se trouve à Jassy et que les Tatars sont partis pour Moscou. Le restant de la lettre est consacré à des affaires particulières: achat de cuir à Bistritza et litige avec un habitant de Rodna.

Al mieu činsti⟨t⟩ şi ales părinte, Măriia ta biră⟨u⟩ de četatĕ Bistriţei, ѧnkinu-mă Mării tale⟨e⟩ cu săn⟨ă⟩tate şi dau ştir⟨e⟩ Mărie dumital⟨e⟩ de rândul veştilor, cu mila lui dumnedză⟨u⟩, iaste pače şi aşedzare bun⟨ă⟩ şi domnu nostru iaste la scaun, la Iaş, iar Tătarii s'au dus la Moscu, şi aş hi venitu şi eu, če m'am dus la Cănpul-lungu pintru nişte cai ai voştri če mii-⟨a⟩ poručitu Andriaş că s'a furatѣ dela voi. Deč voiu nevoi să-i scoţu, numai să vie ōm dela Măria ta să-i cunoscă. Depreun⟨ă⟩ cu fečorul mieu ačă⟨l⟩altѣ am trimis Mării tale 6 zloţi, fac şĕse florinţi, şi rămăn noaō florinţi. Deč te rog pre Măriia ta de čel răs, să mi-l dai, că şi čeč ban ţ'oiu trimite făr⟨ă⟩ zăbavă. Şi mă mai rog şi de altu răs să-mi nigoţi şi să mi-l trimiţi, e voiu trimite toţi (ba)nii. Altѣ, mă rog Mărie tal⟨e⟩ să făč ō carte la birăul de Rodna, să-mi de...a un ōm preţu de patru lei, că mii-a fugit cu vama a ōptudzeč de piei de capră şi doasprădzĕče bolgarii. Deč să-mi dĕ banii sau să ia preţul ačelor ban⟨i⟩, că apoi voiu trage neşte cai dă col⟨o⟩. Deč mă rog Mării tale să-mi făči prav⟨ilă⟩ de toate. Să fii Măriia ta săn⟨ă⟩tos cu pač⟨e⟩ şi cu săn⟨ă⟩tate ѧn več, *o* Xѣ., ⟨a⟩min. *Dol⟨go⟩polĕ*, dek., 17.

† Mai mic fečor⟨u⟩l Măria tal⟨e⟩ Gavril, vornicul de Că⟨m⟩pul-lungu, mă ѧnkin Mării tale cu săn⟨ă⟩tate. Gavriil prѣcălabul

Vº adresse: Cu činste să hie dată la măna Mării sal⟨e⟩ birăului de B⟨istriţa⟩.

---

22 Măria tale: *sic!*

Papier sans filigrane. Encre marron, décolorée. Écriture menue, peu lisible. Les signes I, H et G, M, H sont confondus entre eux. Sceau plaqué, tombé. Signature autographe.

Arch., nº 205. Publié en résumé p. N. Iorga, *DB*, I, 36, nº XLVIII et *DH*, XV², 896, nº 1768.

Nous conservons la date proposée par M. Iorga (*DB*, II, p. XII). Andreiaș est Andreas Satler, maire de Bistritza entre 1620-21 et 1624-25 (v. Berger, p. 90).

49

Cîmpulung (Bucovine), 1620-21, 1624-25 ou après 1638.

Le maire de Cîmpulung prie le maire de Bistritza de renvoyer en Moldavie la femme d'un notable qui avait quitté son mari et fui en Transylvanie, le Prince de Moldavie ayant ordonné de soumettre à de fortes amendes les habitants de Cîmpulung et autres villages, qui lui ont laissé passer la frontière.

† *Eto az* dvornicul Polihron *ot Dlъgopolě*, și Grigor⟨e⟩, și Gliga, și Iōn a lui Isaiu și alъți oamen⟨i⟩, toți denъ sat de Cămpul-lun⟨g⟩ъ, scriemъ pač⟨e⟩ și sănătate dumitale, birău de Bistriță. Alъtъ, dăm știre dumitale ca alui nostru părinъte c'au trecut prenъ straj⟨ă⟩ ō muiare, și amъ făcut și sěmne. Căndu-i acmu, au venit bă⟨r⟩batul cu cartě dumisale lui Vod⟨ă⟩, de dziče că i-au figit ačě muiare; deč noi n'am știut če muiare iaste. Căndu acъmu să pradă și Cămpulungul, și Vama, și Știrbicanii; deč ne punem bucatele toți prentr'ačě muiare. Deč ne rugăm dumitale și a tot sfatulъ Măriei tale, să te ·ʌndure dumnedzău să ne dai ačě muiare, să ō aducă la noi să ō dăm ·ʌn măna bărъbatului, să nu ni să ia bucatele. Noi mai multu vom avě a sluj⟨i⟩ dumitale ·ʌntru tot če va hi voя dumilor vostre, să vă hie milă de noi, forte ne rugăm, că ačě muiare au fudzit dela bărъbat, če noi nu am știut c'au fudzit, če ně-m gănъdit că iaste ō săracă, cum trec multe sărače. Deč ne rugăm dumilōrъ vostre să ō dați ·ʌn măna čestui ōmъ če va aduč⟨e⟩ și carъtě,

7 figit: *sic!* 12 să o dăm *est répété au dessus de la ligne.*

anum⟨e⟩ Simiōnъ Piōarul, că ačesta au fostъ străjar, deč lui i să duč⟨e⟩ capul acumu şi noâ bucate⟨le⟩. Če să nu ne lăsaţi la pradă dumnĕvostr⟨ă⟩, čъ să daţi ačĕ muiare să ō dăm ѧn măna bărbatului. De ačĕsta ne rugăm dumitale birău, dumitale Andreiaşu, ca lui dumnedză⟨u⟩ den čeru. *Mca fev., 19 dni.*

V° adresse : ✝ Să să dĕ ačĕstă carte ѧn măna birăului de Bi⟨s⟩triţi şi alъ nostru nedejduitorъ ѧntru tot, Anъ dreiaşu.

Papier sans filigrane. Sceau plaqué, cire brune : une croix double. On peut distinguer les lettres KOM, appartenant à la légende. Arch., n° 421. Inédit.

Andreiaş peut être Andreas Satler, cité dans la lettre précédente, ou bien Andreas Amendt (Végh), maire de Bistritza à partir de 1638 (v. Berger, p. 90-91).

50

Cîmpulung (Bucovine), 1620-21, 1624-25 ou après 1638.

Les magistrats de Cîmpulung prient Andreas (Satler ou Amendt), maire de Bistritza, de juger un différend entre un garde frontière de Cîmpulung et un villageois qui a acheté une jument en Transylvanie.

✝ Noi, vorničii de Cămpulu⟨ng⟩, scriu ѧkinâčune şi mulъtă sănѧtate Mării tale birău Andreĕşъ de četatĕ Bistriţeii. Alta, dăm ştire dumiitale de răn⟨dul⟩ Ursului dela noi, c'au fos şedzănъdъ ѧn straj⟨ă⟩, ĕră Ştefan Tărѧţ au ѧcu⟨n⟩ğuratъ straj⟨a⟩, ĕră vorničii au prâdat pre Ursulъ, dĕ-u dat Ursul 4 zloţi globă vorničilor, čeine au fostъ atunъči. Dĕčii Ursul au strinsъ pre Ştefan să-i plătĕscă ačei patru zloţi čĕ-u dat printru dinsu. Ĕrâ Ştefan au fostъ cumpărat ō ĕpă direptъ 3 florinţ la Gol Mateş, din Ĕd. Dĕčii Ursul ō au dat vorničilor ĕpa, ĕră vorničii n'au vrutъ să ō ĕ, c'au fostъ rĕ şi scopă de unъ pičor; dĕči acmu am trimis pre Ursul la dumiĕvostră, să-i leğuiţi; şi ĕpa ѧcă ō am trimis la dumniĕvostră. Dĕči pohtim pre dumiĕvostră să aibă lĕğe la dumniĕvostră cu direptъtulъ. De ačĕsta rugămъ pre dumiĕvostră, noi ѧcă vom face printru voĕ dumiilor vostre. Şi să hiţi sănătoş *o Xrist... amin. Pis mai, 23 dnъ.*

26 Bi⟨s⟩triţi: *sic!* 6 Čeine: *sic!*

Vº adresse: ✝ Să să dĕ ačĕstă carte ѧm mănа birâului de četatĕ Bistriţeei cu mare činste.

Longue feuille de papier. Filigrane nº 50. Encre marron foncé. Sceau plaqué, cire noire, indéchiffrable.

Arch., nº 49. Publié p. N. Iorga, *DB*, I, 16, nº XXI et *DH*, XV², 889, nº 1757.

Pour la date, v. la lettre précédente.

INDEX

Les chiffres renvoient aux numéros d'ordre des pièces. A la suite des noms de lieux on trouvera l'indication de leur dénomination hongroise. A la suite des noms propres on trouvera, entre parenthèses, l'indication du lieu où apparaît tel personnage et la date de la pièce. Les noms, tels qu'ils apparaissent dans le texte, sont enfermés entre crochets.

I

NOMS DE LIEUX, DE MONTAGNES, DE RIVIÈRES ET DE PROVINCES

ALBA-JULIA, v. BELGRAD.

BELGRAD, ville en Transylvanie, 8.

BĂRGĂU, village, d. Bistritza-Năsăud *(Borgóbesztercze)*, 13.

BĂRGĂUL de jos, id., *(Alsóborgó)*, 19.

BORŞA, village dans le Maramureş *(Borsa)*, 30.

BUDINEŢI, village en Bucovine (d. Storojineţ), 25.

CAMENIŢA, Kamenetz, ville en Podolie, 37.

CERNĂUŢI, Czernowitz, village, auj. capitale de la Bucovine, 37.

CÎMPULUNG, ville en Bucovine, 1, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 24, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 47, 48, 49.

CÎRLIBABA *[Cîrlibahol]*, crête de montagne en Bucovine, entre la rivière du même nom et la vallée du Ţibău, 4.

COŞNA, montagne dans le Sud-Ouest de la Bucovine, près de Dorna; 1, 4.

COTNARI, village en Moldavie (d. Iaşi), 41.

DERLA, localité en Bessarabie (?), 46.

DLꙊGOPOL, traduction en v. sl. du nom de *Cîmpulung* (v. sl. *dlъgŭ* + *polje*), 12, 13, 17, 31, 47, 48, 49.

DUNĂRE, le Danube, 45.

FĂGĂRAŞ, ville en Transylvanie, 6.

FELDRU, village, d. Bistritza-Năsăud *(Földra)*, 35.

HIDIŞ *[Iăgeş]*, village, d. Bihor *(Hegyes)*, 25.

HOTIN, forteresse sur le Dniester, dans le Nord de la Bessarabie, 8, 45, 46.

IAD, village, d. Bistritza-Năsăud *(Jád)*, 7, 30, 50.

IAŞI, capitale de la Moldavie, 41, 48; v. glossaire, s. v. *scaun*.

LUCAVEŢ, village en Bucovine (d. Vijniţa), 25.

MAIER, village, d. Bistritza-Năsăud *(Majer)*, 3.

MARAMUREŞ, province dans le Nord de la Transylvanie, 2.

MOISEI, village, d. Maramureş *(Mojszén)*, 25, 30.

MOLDOVA *[ţara Muldūōei, Moldūa, ţara Moldovei]*, la Moldavie, 1, 2, 25, 45, 46.

MOLDOVIŢA, monastère de moines en Bucovine, 1, 26, 28, 29, 30.

MOSC, Moscou, 48.

NEAMŢU *[Tirgu-Neamţu]*, ville en Moldavie, 24, 34.

NEGRIŞOARA, montagne en Moldavie, d. Suceava, 4.

NISTRU, le Dniester (fl.), 41, 45.

RĂDĂUȚI, ville et évêché en Bucovine, 39.
RODNA, village, d. Bistritza-Năsăud *(Ujradna* et *Oradna)*, 16, 18, 21, 48.
ROMAN, ville et évêché en Moldavie, 43, 44.
SĂCEL, village, d. Maramureș *(Izaszacsal)*, 30.
SĂLIȘTE, village, d. Maramureș *(Felsöszelistye)*, 2, 30.
SÎNGIORGIU *[Sînǧiordz]*, village, d. Bistritza-Năsăud, *(Oláhszentgyörgy)*, 10.
SIRET, village en Bucovine, 18; *Tîrgul Siretului*, id., 37.
SLATINA, monastère de moines en Moldavie (d. Suceava), 23.
SNEATIN *[Slětin* au lieu de *Snětin]* Sniatyn, ville dans le Sud de la Galicie, 37.
ȘTEFĂNEȘTI, village en Moldavie, d. Botoșani, 37.
ȘTIRBICANI, village en Bucovine, 49.
SUCEAVA, ville en Bucovine, 4, 5, 7, 17, 19, 20, 21, 22, 27, 37, 40, 42; district de Suceava, 16.
SUCIUL de sus, village, d. Solnoc-Dobîca *(Felsöszöcs)*, 36.
SUHARD, groupe de montagnes au Nord-Ouest du village Cîrlibaba (Bucovine), 1.
TELCI, village, d. Bistritza-Năsăud *(Telcs)*, 30.
ȚIBĂU, montagne en Bucovine, 4, v. CÎRLIBABA.
UNGUREASCĂ *[țara ~]*, la Transylvanie, 8.
VAMA, village en Bucovine, d. Cîmpulung, 49.
VĂRAREA, village, d. Bistritza-Năsăud *(Néposz)*, 35.
VIȘEUL de mijloc, village, d. Maramureș *(Középvisó)*, 30.
VIȘEUL de sus, id. *(Felsövisó)*, 30.
VORONEȚ, monastère de moines en Bucovine, 44.

II

NOMS PROPRES

AGATHON, npr., supérieur du couvent de Moldovitza (1601-02 ou après 1605), 28, 29.
ALBUL COSMA, npr., juge de Sînǧeorǧiu (début. du XVIIe s.), 10.
ALEXANDRU ČEL BUN, prince de Moldavie (1400-1432), 1.
ALEXANDRU MOVILA, v. MOVILĂ.
AMENDT, v. ANDREIAȘ.
ANDONIE, npr., supérieur du couvent de Moldovitza (début du XVIIe s.), 26.
ANDREIAȘ, npr., ANDREAS AMENDT (VÉGH), maire de Bistritza (1638-1643), 49, 50.
ANDREIAȘ, npr., notable de Bistritza (1600), 8.
ANDREIAȘ, npr., v. SATLER.
ANDREICA, v. ÎNDREICO et CORB.
ARMENI, les Arméniens: de Cernăutzi, 37; de Cîmpulung, 10, 11; de Suceava, 5, 21.
ATHANASIE, npr., évêque de Roman (1616-1631), 43, 44.
BADEA, npr.: ~ STOLNICUL, magistrat de Făgăraș (1599), 6.
BĂLUȚĂ GAVRIL, npr., brigand (1616-1631), 43.
BARNOVSKI DIMITRIE, npr., gouverneur de Suceava (1601), 27.
BATHORI, npr., v. JICMON.
BEUZ VĂSIIAN, npr., prêtre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
BILȚĂ TOMA, npr., maire dans le Nord du Maramureș (1602-1617), 30.
BIRTĂLĂNEASĂ, npr., femme de Bartholomé (hong. *Bertalan*), Suciul de sus (1608), 36.
BUDAKER GASPAR *[Budaki Gașpar]* npr., maire de Bistritza (1576-1577, 1580-1586, 1591-1592), 1.
BUDAKER JOHANN *[Budaki Ianăș]*, id. (1594-1595, 1598-1601), 3, 4, 5, 6, 7.
BURZEU, npr., Suciul de sus (1608), 36.

ČACR IUŞTUAN, npr. (hong.), Suceava (1592-1597), 5.
CANDREA, npr., malfaiteur, Borgo-Bistritza (début du XVIIe s.), 13, 15.
CAZACUL GLIGORE, npr., boyard de Lucavetz (début du XVIIe s.), 25.
CAZAČI, les Cosaques, 37, 45, 46.
COCRIŞEL, npr., Moldavie (1600), 8.
COMAN DAN, npr., Iad (1602-1617), 30.
CORB ANDREICA, npr., Vişeul de mijloc (1602-1617), 30.
CORESKI, npr., v. KORECKI
CORNIŞ GAŞPAR, npr., v. KORNIS.
CORNIŢĂ, npr., malfaiteur, Borgo-Bistritza (début du XVIIe s.), 13.
COSMA, npr., maire de Cîmpulung (1595), 3.
COSMA, npr., maire de Telči (1602-1617), 30.
COŞMULEI, npr., Rodna (début du XVIIe s.), 18.
COSTANDA, npr. f., Moldavie (1600), 8.
COSTEA, npr., boyard de Lucavetz (début du XVIIe s.), 25.
COSTIN, npr., Rodna (début du XVIIe s.), 21.
CREŢUL IRIMIA, npr., prêtre à Sînğeorğiu (début du XVIIe s.), 10.
DANČIUL GAVRIL, npr., Suceava (1615), 40.
DIMA, npr., Suceava (début du XVIIe s.), 22.
DUMITRU, npr., prêtre à Moisei (début du XVIIe s.), 25.
FED MIHAI, npr., Sălişte (Maramureş), (1602-1617), 30.
FODOTSKI, npr., Suciul de sus (1608), 36.
FRANK GEORG (nommé aussi SZABÓ) *[Frangu Giurğiu]*, maire de Bistritza (1604-1605, 1608-1610, 1613-1615, 1618-1619), 32, 33, 34, 35, 40.
GALERIE, npr., supérieur du couvent de Slatina (début du XVIIe s.), 23.
GAVRIL, npr., Suceava (début du XVIIe s.), 21.
GAVRIL, id., maire de Cîmpulung (1620), 48.
GEALALI, horde de Tatars, 17.
GHEORGHE, npr., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 10, 11.
—, habitant de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 16.
—, *a i Mososloie*, fils de MOSOSTOIE, Cîmpulung (début du XVIIe s.), 10.
GLIGA, npr., Cîmpulung (1620-1625 ou après 1638), 49.
GOL MATEŞ, npr., Iad (1620-1638), 50.
GONŢUL, npr., prêtre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
GRIGORE, npr., conseiller communal à Cîmpulung (1604-1618), 17, 32, 41, 42.
—, id., Cîmpulung (1620-1638), 49.
—, id., Iad (1602-1617), 30.
HADĂU ALEXEI, npr., Bistritza (1604-1618), 35.
HAPKA SIMION, npr., Vişeul de sus (1602-1617), 30.
IACOB, npr., clerc à Suceava (début du XVIIe s.), 22.
IANĂŞ, npr., noble hongrois, d. Bistritza-Năsăud (1592-1597), 5.
IANE COMISUL, npr., magistrat de Făgăraş (1599), 6.
ILIŞ, npr., conseiller communal à Iad (1600), 7.
ÎNDREICO ŞTEFAN, npr., Vişeul de mijloc (1602-1617), 30.
ION ISAI, npr., Bărgăul de jos (début du XVIIe s.), 19.
—, id., Cîmpulung (début du XVIIe s.), 9.
—, id., Moisei (1602-1617), 30.
IONAŞCO, npr., prêtre à Budineţi (début du XVIIe s.), 25.
—, id., Cîmpulung (1615), 38.
—, id., Sînğeorğiu (début du XVIIe s.), 10.
—, id., Siret (début du XVIIe s.), 18.
IONČEA, npr., prêtre à Sălişte (1602-1617), 30.
JICMON, npr., Sigismond Bathori, prince de Transylvanie (1600-1601), 27.
KORECKI *[Coreski]*, npr., Prince polonais (1617), 46.
KORNIS GASPAR *[Corniş Gaşpar]*, npr., chef de mercenaires en Transylvanie (1593), 2.
LAZĂR, npr., prêtre à Bistritza (1599), 6.

LEŞI, les Polonais, 27, 37, 41, 45.
LITFANI, hommes d'armes Lithuaniens, 45.
LUPUL MĂLAI, npr., dignitaire en Moldavie (1617), 45, 46.
MACRAI IUŞTUAN, npr., noble hongrois, d. Solnoc-Dobîca (1608), 36.
MACSIM, npr., Telči (1602-1617), 30, v. MAXIM.
MANOLE, npr., prêtre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
MARCĂŞ, npr., Săcel (1602-1617), 30.
MARCU, npr., Cîmpulung (1619), 47.
MARTIN, npr., Cîmpulung (début du XVIIe s.), 16.
MATEI, npr., Lucavetz (début du XVIIe s.), 25.
MAXIM, npr., Hidiş (début du XVIIe s.), 25, v. MACSIM.
MICULA, npr., Maier (1595), 3.
MIHAI-VODĂ, npr., Michel le brave, Prince de Valachie (1593-1601), 8, 27.
MITROFAN, npr., prêtre à Moldovitza (début du XVIIe s.), 29.
MOGÎLDEA, npr., dignitaire en Moldavie (1600), 8.
MOŞOSTOIE, npr. f., Sînğeorğiu (début du XVIIe s.), 10.
MOVILĂ, npr., famille de Princes qui ont regné en Moldavie : ALEXANDRU ~ (22 nov. 1615-2 août 1616), 38, 41; EREMIA ~ (août 1595-10 juillet 1606), 38.
MUNTENI, les Valaques, 41.
NEMŢI, les Allemands, 47.
NICOARĂ, npr., Borşa (1602-1617), 30.
NICOLAE *(Sfîntul ~)*, la S. Nicolas, 40.
NICOLAE, npr., diacre à Suceava (début du XVIIe s.), 20.
NISTOR, npr., Telči (1602-1617), 30.
ONEA, npr., Suceava (début du XVIIe s.), 19.
ORBAN, npr., v. WEIDNER.
PAŞCO SIMION, npr., Suciul de s. (1608), 36.
PETRE, npr., clerc à Cîmpulung (1612, 1616), 37, 41, 42.
PIOARUL SIMION, npr., garde-frontière à Cîmpulung (1620-1625, 1638), 49.
PLATON, npr., Sînğeorğiu (début du XVIIe s.), 10.
POGAN JURJ, npr., préfet du Maramureş (1593), 2.
POLIHRON, npr., maire de Cîmpulung (1620-1625, 1638), 49.
POTLOGAR TOADER, npr., maire de Suciul de sus (1608), 36.
RĂZVAN ŞTEFAN, npr., Prince de Moldavie (3 mai 1595-août 1595), 3, 4.
ROMĂSCEL VASILE, npr., percepteur des impôts du d. de Suceava (début du XVIIe s.), 16
ROTOMPAN CHRISTIAN, npr., maire de Cîmpulung (1604-1619), 31, 32.
RUBUL ŞTEFAN, npr., malfaiteur (début du XVIIe s.), 13, 15.
SATLER ANDREAS (EPHIPPIARIUS, NYERGES), npr., maire de Bistritza (1620-1621, 1624-1625), 48, 49.
SAŞI, les Saxons de Transylvanie, 8.
SIMION, npr., conseiller municipal de Bistritza (1593), 2; (1619), 47.
—, id., d. Bistritza-Năsăud (début du XVIIe s.), 16; (1602-1617), 30,
—, id., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 13, 14, 15, 16
ŞINKER GHEORGHE, npr., Bistritza (1599), 6.
SWCZ GEORG *[Siuč Ğiurğiu]*, npr., maire de Bistritza (1602-1603, 1606-1607, 1611, 1612, 1616-1617), 30, 35.
SPIRIDON, npr., Moldavie (1600), 8.
SUS MIHAI, npr., conseiller municipal à Bistritza (1604-1618), 35.
ŞUTRA PETRE, npr., Bistritza-Năsăud (début du XVIIe s.), 24.
SZABÓ GEORG *[Sabău Ğiurğiu]*, npr., maire de Bistritza, v. FRANK.
TĂLMAČ VASILE, npr., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.), 17.
—, id., percepteur des impôts du d. de Suceava (début du XVIIe s.), 16.
TĂNASE, npr., Cîmpulung (1595), 3.
TĂRÎŢĂ ŞTEFAN, npr., d. Bistritza-Năsăud (1620-1625, 1638), 50.
TĂTARI, les Tatars, 17, 29, 37, 41, 48.

THEODOSIE, npr., supérieur du couvent de Voronetz (1616-1631), 44.
TOADER *[Sem ~]*, la S. Théodore, 41.
TOLNAY MIHAI, npr., hetman de Suceava (1595), 4.
TOMA, npr., préfet du Maramureş (1593), 2.
TOMIAGĂ JURGE, npr., Vişeul de sus (1602-1617), 30.
TOMŞA ŞTEFAN, npr., Prince de Moldavie (20 nov. 1611-22 nov. 1615, sept. 1621-août 1623), 41.
TORČIUL, npr., maire de Cîmpulung (début du XVIIe s.) 9.
UDREA, npr., hetman de Suceava (1600), 7.
URSUL, npr., douanier à Cîmpulung (1620-1625, 1638), 50.
VĂSEI ALEXEI, npr., Borgo-Bistritza (début du XVIIe s.), 9.
VĂSCAN, npr., Cîmpulung (début. du XVIIe s.), 24.
—, id., Sînğeorğiu (début du XVIIe s.), 10.
VÉGH, v. ANDREIAŞ.
WEIDNER URBAN *[Orban]*, npr., maire de Bistritza (1578-1579, 1587-1590, 1593, 1596-1597), 2, 5.

GLOSSAIRE

Le premier chiffre renvoie au numéro d'ordre ; le second indique la ligne de la pièce. Les mots, tels qu'ils apparaissent dans le texte, sont enfermés entre crochets droits. Pour fixer le sens de certains mots, on a reproduit les phrases dans lesquelles ils figurent. La source de quelques emprunts est indiquée entre parenthèses.

acolisi (a se), *vr.:* dĕči s'au acolisitъ Simiōn de ačel cal, de i l-au vănъ⟨dut⟩, *Siméon s'est emparé du cheval et l'a vendu*, 16[7].

albă, *adj. f.:* săptâmâna čĕ ~, *la semaine qui précède le dimanche gras, pendant laquelle on ne mange que des laitages et des œufs*, 19[12].

albaţă, *sf.:* ~pre ōkiu, *taie*, 19[8].

aračet, *v.* arğint.

arğint (?) [aračet], *sn. :* un irelo de ~, *une bague en argent (?)*, 9[15].

aşedzare, *sf.:* iaste pače şi ~ bună, *la paix et la tranquillité règnent*, 48[4].

ba, *adv. de négation:* sănătoşi-s au ba, *sont-ils oui ou non en bonne santé*, 40[6]; 1[23]; 18[19].

ban, *sm., argent (monnaie)*, 48[17]; ~i gata, *argent comptant*, 22[8].

başă, *sm., Pacha*, 29[11].

bate (a), *va.:* a ~ războiu, *faire la guerre*, 8[4].

bătrîni, *sm. pl., conseillers communaux: de Cîmpulung*, 14[2]; *de Tg.-Neamtzu*, 24[3].

bîntui (a), *va :* şi voi skelarilor, nime să n'aibă a băntui preste dzisa noastră, *qu'aucun douanier n'ose changer les dispositions que nous avons prises*, 7[7].

bolgariu [*pl.* bolgarii], *sn., cuir de Russie*: ōptudzeč de piei de capră şi doasprădzěče bolgarii, 48[17].

bucate, *sf. pl., argent (monnaie)*, 43[22]; 44[25]; *boeufs*, 21[11]; *fortune, objets en nature*, 14[7]; 16[25]; 49[13.20].

burduf [*pl.* burdujii], *sn., outre contenant du fromage de lait de brebis ou de chèvre*, 16[26].

cădea (a), *vn.*: cădem cu fⱥţele la vⱥrdele pămănтъ, *nous nous prosternons la face contre terre* 44[23-24].

cămaşe, *sf., chemise*, 8[23]; 9[19].

cap, *sn.*: aest ~ de ţară a Mulduvei, *cette extrémité de la Moldavie*, 31[3].

carte, *sf., lettre*, 14[10]; 15[11]; 19[4]; 21[4]; 35[20]; 40[5]; 48[15].

caş, *sn., fromage blanc*: ~ de čara, *boule de cire de la forme d'un fromage blanc*, 9[27].

catastiv, *sn., registre*, 34[5].

čeaşnic, *sm., échanson (titre de noblesse)*, 27[1].

čengătoare, *sf., ceinture*, 9[17].

čerca (a), *va.*: am čercat cu ōameni buni, *nous avons interrogé des honnêtes gens*, 21[8].

čerčel, *sm., boucle d'oreille*, 9[18].

čertare, *sf., punition*: să aibă ačei ōameni răi ~ mare, *que ces brigands soient punis sévèrement*, 35[9].

colac, *sm., cadeau en nature*: şi ţⱥ-m trimis dumitale colacul, un cal, *et nous vous avons envoyé le cadeau, un cheval*, 43[23].

comis, *sm., titre de noblesse*, 6[1].

cot, *sm., coudée, aune* : coţe de pă⟨n⟩dze, 9[9].

crainic, *sm., héraut, crieur public*, 30[24].

crede (a), *va.*: pre sufletele noastre... să crědeţ, *nos âmes en sont témoins*, 36[5]; să-şi crědzâ ōkii, *pour se convaincre de visu*, 19[19].

cruţa, (a), *va., préserver* : şe să cruţe dumnedzeu cu pače şe co sănătate, *et que Dieu vous garde en paix et en bonne santé*, 38[19-20].

cui, *sn., clou*, 22[9.12.15]; 23[8].

cumănac, *sn., bonnet*, 16[20].

cure (a), *vn., courir*: ⱥră ōmenii dumiilor vostre au cursъ dup'ănşi, *et vos hommes leur ont couru après*, 16[15].

custa (a), *vn., maintenir en vie, vivre*: şi să te custe dūmnedzâu, *que Dieu te maintienne en vie*, 28[3]; păr'unde vom costa, *tant que nous vivrons*, 42[7-8].

cuvînt, *sn.*: cătrâ goborьnatulъ să fiţi cu cūvântъ dereptъ mere, *je vous prie d'être loyaux quand vous parlerez de moi au Prince de Transylvanie*, 28[6-7].

dălban, *sn., mousseline, fichu de mousseline (osmanli* dülbend, tülbent), 9[13].

dele, *sf. pl., objets (v. sl.* dělo), 9[7].

deregător, *sm., maire* : ~ *de Cîmpulung*, 11[1]; 14[1]; 15[9]; 17[1].

desag, *sm.*, *besace*, 16^{20}.
descăleca (a), *va.*: de căndu sѧ-ū descâlecat ţara Muldūōei, *depuis la colonisation (fondation) de la Moldavie*, 1^{14}.
diac, *sm.*, *clerc*, *scribe* (*v. sl.* dijakŭ), 22^{29}.
domn, *sm.*, *Prince de Moldavie*, 48^{4} *et passim*.
dvornic, *v.* vornic.
eco, *nj.*, *et*, 1^{24}; 48^{13}.
egumen, *sm.*, *supérieur d'un couvent*, 23^{4}; 26^{1}; 29^{2}; 44^{1}.
făcători răi, *sm. pl.*, *malfaiteurs*, 27^{5}.
fag, *sm.*, *hêtre*, 39^{4}.
făină [făninā], *sf.*, *farine*, 7^{4}.
fečor, *sm.*, *jeune homme*, 16^{5}; *fils (formule de politesse)*, 48^{22}; ~de soflet ğorat în besĕ⟨re⟩că, *fils adopté sous serment à l'église* (*cf.* N. Iorga, *Gesch. d. rumän. Volkes*, I, p. 205), 8^{17}.
fier [herul], *sn.*, *marque au fer rouge appliquée sur un cheval*, 19^{20}; 25^{20}.
fîrtai, *sn.*, *quart*, 7^{4}.
florint, *sm.*, *florin (monnaie)*, 16^{18}; 48^{10}; 50^{9}, *v.* vorint.
foc, *sn.*: să-l lasaţ la focul, *envoyez-le (m. à. m. laissez-le) au diable*, 20^{15-16}; *malheurs, dégâts produits apr une invasion*, 40^{7},
fotă, *sf.*, *jupe du costume des paysannes*, 9^{28}.
frînğe (a), *va.*: să no vă fie frămtă voiѧ, *que votre volonté ne soit pas contrecarrée*, 38^{14}.
fulău, *sm.*, *homme malhonnête*: dăm ştire dōmnilōr voastre că sămtu ōameni buni şi derepţi... nu sămtu fulâi, 19^{12-14}.
fur, *sm.*, *voleur*, 27^{4}; 35^{8}.
galben, *sm.*, *ducat (monnaie)*, 43^{12}.
ghindă, *sf.*, *gland (fruit du chêne)*, 39^{9}.
ğiulği [ğolče], *sn.*, *toile fine* (*hong.* gyolcs), 9^{21}.
gloabă, *sf.*, *amende en argent comptant ou en nature*, 50^{6}.
glugă [gugъlă], *sf.*, *capuchon*, 16^{20}.
gobornatul, *sm.*, *le Prince de Transylvanie*, 28^{7}.
ğolče, *v.* ğiulği.
gorştinar, *sm.*, *collecteur de l'impôt sur les moutons et les porcs*, *dit* gorştină, 16^{2}.
grăbi (a), *va.*: au grăbitō nōmtĕ în Černăuţe, *(les Polonais) sont arrivés précipitamment à Cernăutzi pendant la nuit*, 37^{6-7}.
greş [făr'grişi], *loc. adverbiale*, *sans faute*, 29^{13}.
ğudeţ, *v.* judeţ.
gugъlă, *v.* glugă.
guler, *sn.*, *collet*, 9^{11}.
iapă, *sf.*, *jument*, 9^{11}; 19^{5-6}; 24^{5}; 34^{4}; 35^{13}; $50^{9.10.12}$.
împăratul, *sm.*, *le Sultan*, 29^{10}.
împlea (a), *va.*: să-i .ꙗplă de pre dă⟨n⟩so locъ. De no vei .ꙗplĕ, *qu'il lui rende (les objets volés). Si tu ne rends pas les objets*, 9^{31-32}.
îndemînă, *adj.*: şi dumilor voastrĕ încă ar hi ~ cu noi, *la chose serait commode pour*

les rapports qu'il y a entre nous, 31[4].

inel, *sn.*, *bague*, 9[15]; 16[18], *v.* arğint.

înkisoare, *sf.*, *prison*, 20[12].

învăluială, *sf.*, *importunité, ennui*, 26[12].

învăţa (a), *va.*: pr e popa Manole am învăţat să scrie, *j'ai dicté au prêtre Manole*, 20[20 21].

jecui (a), *va.*, *piller*, 16[16-17].

jir, *sm.*, *faîne (fruit du hêtre)*, 39[9].

jude, *sm.*, *magistrat*, 30[23].

judeţ, *sm.*, *magistrat*, 36[3]; ~ la marğine, *magistrat dans une region frontière*, 31[13].

jupîn, *sm*, *titre honorifique, Messire*, 36[5]; *maire de Bistritza*, 21[2]; 24[11]; 32[3].

jurat, *sm.*, *conseiller communal: de Bistritza*, 20[4]; *de Iad.* 7[4]; *du Maramureş*, 30[1-2].

kelşug, *sn.*, *fortune* (*hong.* költség). 44[8.15].

lăsa (a), *va.*: va lăsa pre loc răvaş, *il donnera tout de suite une lettre*, 12[10].

laudă, *sf.*: ne rugăm .. să faceţ ō carte... la Vodă, să... lase (vama) cum au fost şi mainte vrĕme, şi can cu laudă, *nous vous prions d'écrire au Prince de Moldavie de rétablir les droits de douane de jadis, qui ont donné de bons résultats*, 12[7].

leğe, *sf.*: a face leğe, *rendre justice (dans un procès)*, 21[11].

leu, *sm.*, *monnaie*, 22[8]; ~ bătut, *écu monnayé*, 22[12.14].

măreţ, *adj.*: la čenstitol şe ~ de dumnedzeu, *à Messire... loué du Seigneur*, 37[1].

marğine, *sf.*: ačeѧ sănto Cădzače şe şedu prĕ čele marğene în ţara leşască, *ceux-là, ce sont des Cosaques qui sont établis à la frontière de la Pologne*, 37[11-12].

marhă, *sf.*: *bétail*, 16[11]; 19[15]; 30[21]; 36[7]; *marchandise*, 11[11]; 47[11] (*hong.* marha).

mărturisi (a), *va.*: mărturisâseѧ cu suvletul, *je prends mon âme à témoin, je jure sur mon âme*, 25[18].

mătase, *sf.*, *soie*, 9[16].

mereu, *adv.*: podŭri merĕe, *ponts à demeure (sur le Danube)*, 45[6].

mîna (a), *va.*: a ~ soli, *envoyer des émissaires*, 17[7].

mişei, *sm. pl.*, *gens pauvres (serfs)*, 13[7]; 35[11].

muiere, *sf.*, *femme*, 10[4.5.6]; 49[5.7].

năframă, *sf.*, *fichu, voile de tête (costume des paysannes)*, 9[29].

nătare, *sm.*, *serf*: cu tare cu nătare, cu mic cu mare, *avec les propriétaires et les serfs*, 36[14-15].

negoţ, *sn.*: să vie să adocă negoţu de care treboeşte la noi, *qu'ils apportent les marchandises dont nous avons besoin*, 32[17]; negoaţe, *pl.*, 35[6].

neguţa (a), *va.*: să-mi nigoţi, *achète-moi*, 48[13].

nemeş, *sm.*, *noble hongrois*, 11[9].

nepreitor, *sm.*, *malfaiteur*, 44[10].

nevoi (a), *va.*: şi nevōim să n'aibă niče ō nevoe, *et nuos*

nous efforçons de leur éviter tout ennui, 35[11-12].

nume, *sn.:* ş'au lâsat ūnulъ în ~ de mortъ, *ils en ont laissé un pour mort*, 16[17].

omăt, *sn., neige*, 13[17].

opincă, *sf., sandale (chaussure des paysans)*, 16[21].

oşti, *sf. pl., armées*, 42[5.11.13]; 45[9].

păere, *sf. pl.*, (*sing.* păioară), *voile*, 9[24].

Pan, *sm., titre honorifique, Messire*, 27[1]; 47[3], *v.* jupîn.

părinte, *sm., père (titre honorifique):* al mieu činstit şi ales părinte, Mariia ta birău de četatĕ Bistriţei, 48[1-2].

pestrue [prestrure], *adj. f.:* ō ~ de ѧpe, *une jument tachetée*, 19[10].

pierde (a), *va.:* niu m'au perdut, *ils ne m'ont pas tué*, 8[7].

pîne, *sf., pain*, 26[7-8], *v.* pită.

pîrcălab, *sm., préfet et magistrat d'un district*, 24[2.11]; 27[3.19]; 35[3 4.19]; 39[4-5]; 47[3-4].

pîrgar, *sm., conseiller communal: de Bistritza*, 33[2]; 35[4]; 39[5]; *de Tg.-Neamtzu*, 24[1]; *de Suceava*, 19[1].

pită, *sf.:* ~ făcută, *pain*, 7[5].

popă, *sm., prêtre, curé*, 20[1]; 25[3.7.8]; 29[2]; 30[11]; 36[14], *v.* preot.

Portar, *sm., gouverneur d'une place forte*, 22[1].

potronic, *sm., petite monnaie (v.* Tiktin, *Rumän.-deutsch. Wb.*, p. 1227, s. v.), 9[7.8]; 18[11.13].

prăda (a), *va.:* să pradă şi Cămpulungul, şi Vama, *Cîmpulung et Vama sont soumis à de lourdes amendes*, 49[8-9].

pravilă, *sf., code, loi:* deče au aflat la ~ nostrâ, *ils ont trouvé dans notre code*, 20[8]; deč mă rog..... să-mi fači ~ de toate, *nous vous prions de rendre un jugement pour le tout*, 48[19].

preinţă *sf., bonne santé*, 30[3].

preot, *sm., prêtre*, 14[2]; 44[1], *v.* popă.

presi (a), *va.:* macar niumai d'aş ~ co trupol, încă să es în ţara, *pourvu que mon corps puisse résister aux privations jusqu'à ma libération*, 8[19].

preţ, *sn.*, deč să-mi dĕ banii sau să ia preţul ačelor bani, *qu'il me rende l'argent ou l'équivalent de la somme*, 48[17-18].

prinsoare, *sf., prison*, 20[5], *v.* închisoare.

pune (a), *va.:* a-şi pune bucatele, *garantir avec sa fortune*, 14[7]; 49[9].

puţin, *adj.:* aiasta puţinĕ scrisorĕ, *cette courte lettre*, 13[4].

răvaş, *sn., lettre, billet*, 12[10].

rînd, *sn.:* de rindul a neşte furi, *en ce qui concerne certains voleurs*, 27[4]; tot pre răndu am înţeles cărţii dumitale, *j'ai compris point par point votre lettre*, 40[5]; prentru răndul ōamenilōr, *en ce qui concerne les hommes*, 40[6]; de răndul čelui tlъhar, *quant à ce malfaiteur*, 43[9].

rîs, *sm., lynx*, 48[11].

rod, *sn., famille, parents* (*v. sl.* rodŭ), 41[7].

roib, *adj. m.:* cal ~, *cheval alezan*, 43^{24}.

roke, *sf.*, *robe*, 9^{20}.

rotat, *v.* sur.

rudă, *sf.*, *famille, parenté:* iar de noi de toată ruda noastrâ iaste ertat, 20^{14}.

să, *conj.*, *si*, 3^{13}.

săcure, *sf.*, *petite hache*, 29^{19}, *v.* topor.

săduș, *sm.*, *garant* (*hong.* szavatos, szovatos), 24^{8}; 34^{4}.

sălaș, *sn.*, *campement*, 16^{16}.

sărac,~ă, *sm. et f.*, *serf, femme du peuple* 49^{17}; *adj. m.:* ačești sărače de ōmene, *ces pauvres gens*, 29^{17}, *v.* mișei.

scaun, *sn.*, *résidence (du Prince de Moldavie)*, 32^{15}; 38^{6}; 41^{5}; 48^{5}.

scopă, *adj. f.:* ō ĕpă... ~, *une jument boiteuse*, 50^{11}.

șindilă, *sf.*, *bardeau, échandole*, 22^{9}.

skelar, *sm.*, *douanier*, 7^{7}.

slăbi (a), *vn.:* că au foarte slăbit manastirĕ de pāne, *les moines ont vivement ressenti le manque de pain*, 26^{7-8}.

socotitor, *sm*, *chef des douaniers*, 40^{20}.

sol, *sm.*, *envoyé, messager*, 16^{6}.

șoltuz, *sm.*, *maire : de Tg.-Neamtzu*, 24^{1}; *de Siret*, 18^{2}; *de Suceava*, 19^{1}; *maire arménien de Suceava*, 21^{1}.

somsid, *sm.*, *voisin* (*hong.* szomszéd), 2^{10}.

somțer, *sn.*, *velours* (*all.* Sammet, Sammt), 9^{10}.

sovon, *sn.:* sovone co her, *chemises en toile fine brodées de fil d'or (?)* (*v. sl.* savanŭ), 9^{12}.

spătar, *sm.*, *titre de noblesse (porte-glaive)*, 32^{1}.

stolnic, *sm.*, *titre de noblesse (sommelier)* ; ~ *de Suceava*, 40^{1}.

straje, *sf.*, *poste de garde à la frontière*, 49^{5}; 50^{4}.

străjar, *sm.*, *garde-frontière*, 49^{19}.

strîmb, *adv :* de va părĕ cu strănbul acĕlui ōmu, *si la chose paraît injuste à cet homme*. 19^{17}.

strînge (a), *va.:* au strins pre Ștefan să-i plătĕscă ačei patru zloți, *il l'a forcé de lui payer...*, 50^{7-8}

strînsoare, *sf.*, să aibă ~, *(que ce malfaiteur) soit soumis à la question*, 43^{17}.

sucman [sosmăn], *sn.*, *manteau des paysans*, 9^{25}; 16^{22}.

sucnă, *sf.*, *jupe*, 9^{26}.

sur, *adj. m.*, *gris:* cal ~ rotat, *cheval gris pommelé* (cf. Bogrea, *Dacoromania*, III, p. 810), 25^{6}.

taler, *sm.*, *écu (monnaie)*, $8^{9.10}$; $9^{10.15}$; ~ bătut, *écu monnayé*, 43^{14}.

tar. *sn.*, *marchandise* (*hong.* tár), 10^{7}.

tare, *adv.:* (și au trimis) să vie forte~,*et ils leur ont fait dire de venir au plus vite*, 37^{16}.

temniță, *sf.*, *prison*, 8^{15}.

tîlhar, *sm.*, *brigand*, 13^{6}; $14^{6.10}$; 15^{4}; 27^{4}; 35^{8}; 43^{9}.

tîrg, *sn.*, *marché aux bestiaux*, $24^{6.7}$.

țiu, *sn.*, *cloche, grelot* (v. Bo-

grea, *Dacoromania*, III, 449), 16[19].

tocmeală, *sf.*, *arrangement, accord:* cum le iaste tocmala, *quelle est leur situation*, 27[16].

topor, *sn.*, *hache*, 9[22]; 16[22].

trage (a), *va.:* voiu ~ neşte cai, *je confisquerai des chevaux*, 48[18].

treabă, *sf.:* de traba cetăţii, *pour les besoins de la forteresse*, 22[9]; că am tremis doi cai cu trebele mănăstiriei, *nous avons envoyé deux chevaux pour les besoins du monastère*, 29[18-19].

treče (a), *va.:* če nămai fa rău omenilor tutorora, că-i trec pren munte, (*ces voleurs apportent de grands préju, dices aux commerçants qu) sont obligés, pour les éviter de quitter les voies fréquentées et de se frayer d'autres chemins dans la montagne*, 13[11-12].

urĕdnic, *sm.*, *maire* (*petit-russe* urjadnik), 13[1].

val, *sn.*, *dommage matériel*, 12[8]; *ennui*, 34[7]; 38[9].

vamă, *sf.*, *douane: de Bistritza*, 16[13]; 23[14-15]; 26[12]; 29[21]; *de Cimpulung*, 12[3].

p. vameş, *sm.*, *douanier*, 12[4]: 23[2].

văr primar, *sm.*, *cousin germain*, 20[2-3].

vătah, *sm.*, *chef militaire*, 40[1].

vătăman, *sm.*, *adjoint du maire d'un village*, 25[12].

vezir, *sm.*, *Vizir*, 29[12].

vidic, *sn.*, *région, arrondissement* (*hong.* vidék), 5[7]; ~ ul de sus, 30[2]; ~ ul Bistriţei, 43[3].

Vlădică, *sm.*, *évêque*, 44[9]; *de Rădăutzi*, 39[2]; *de Roman*, 29[1]; *de Suceava*, 20[6].

Vodă, *sm.*, *Prince de Moldavie ou de Transylvanie*, 12[6]; 13[13]; 17[7]; 29[10]; 35[11]; 38[5-6]; 40[16]; 47[9]; 49[7].

voivod, *sm.*, *Prince de Moldavie*, 32[14].

vorint, *sm.*, *florin* (*hong.* forint), 18[6], *v.* florint.

vornic, *sm.*, *maire: de Cimpulung*, 3[13]; 32[1]; 33[11]; 34[1]; 35[1]; 38[1]; 48[22]; 50[1]; dvornic, 49[1].

vornic, *sm.*, *émissaire*, 41[10].

zăbavă, *sf.:* fără ~, *sans retard*, 48[12].

zlot, *sm.*, *petite monnaie* (*pol.* złoty), 48[10]; 50[6].

A. ROSETTI

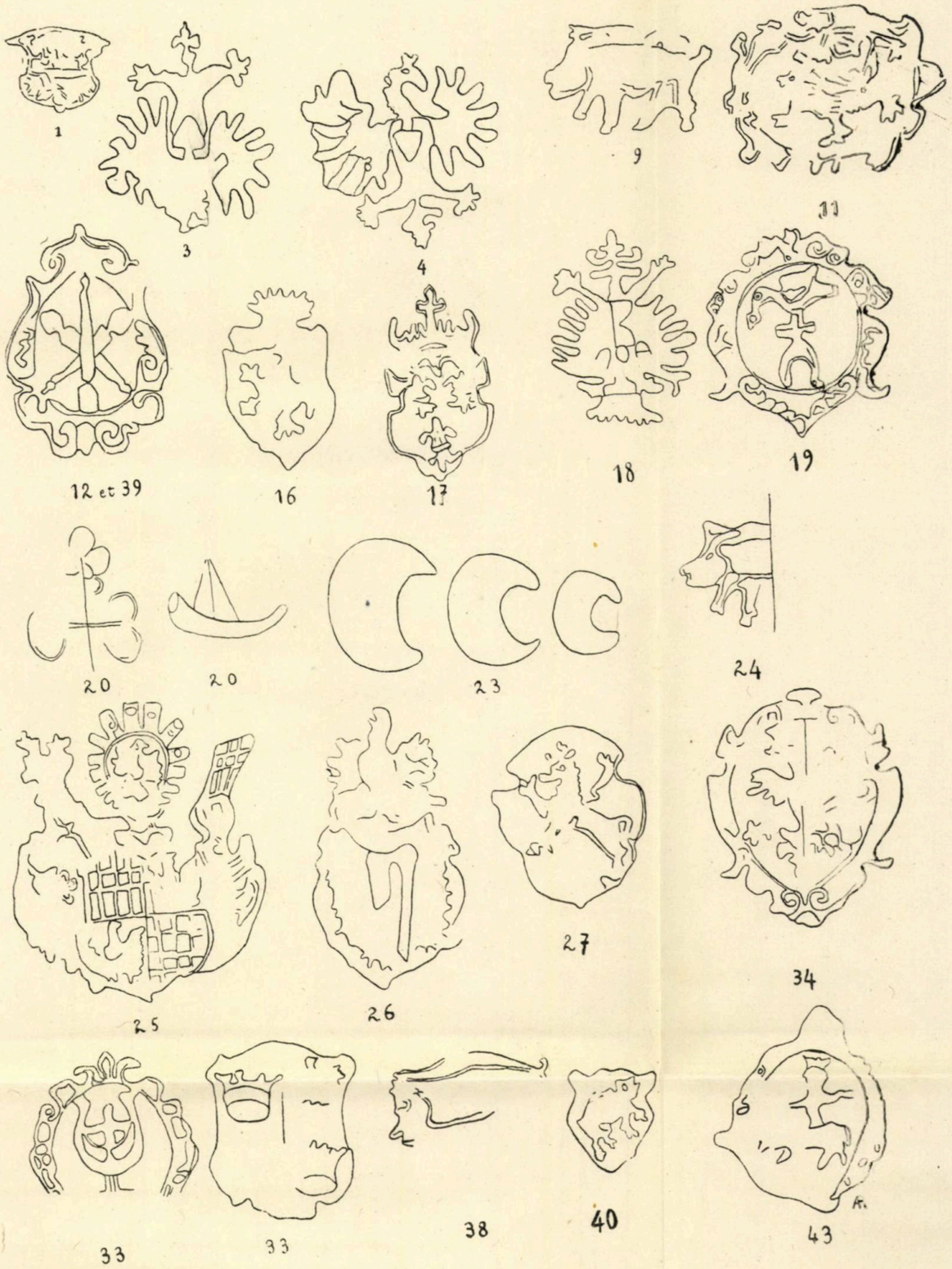

Les filigranes

ELEMENTE ROMÎNE IN MUSICA POPULARĂ MAGHIARĂ

In şirurile ce urmează ne vom ocupa de acele elemente muzicale care sînt de origine romînească şi s'au împămîntenit în musica populară maghiară. Vom vedea că ce s'a crezut originar maghiar este, în mare parte, împrumut romînesc. Trebue să subliniem că studiul comparativ este fără seamăn de greu, din mai multe cause: întîi, că nimeni nu s'a ocupat încă cu regulele formale ale împrumuturilor musicale romîno-maghiare sau maghiaro-romîne; apoi, pentru că musica populară romînească în mare parte este încă nestudiată. Un material însemnat a fost adunat de savantul maghiar Béla Bartók în Museul etnografic din Budapesta, pe plăci de fonograf, care însă a rămas aproape necunoscut folkloriştilor noştri, fiind că numai o parte mică din acest material s'a publicat pînă acum. In starea aceasta haotică a cunoştinţelor noastre despre musica populară romînească, trebue să studiem acele urme în musica populară maghiară ce caracterisează exclusiv musica romînească, iar la Maghiari se află numai în împrumuturi. Metoda noastră este deci identică cu metoda filologiei moderne, anume: constată că împrumutul corespunde ca formă regulelor schimbărilor fonetice.

Caracteristica generală a împrumuturilor se găseşte cu mult mai uşor dacă ne folosim de schema următoare, în-

trebuințată de folkloriștii Béla Bartók și Zoltán Kodály [1]: orice melodie este redată astfel încît tonul final al șirului ultim să fie necondiționat 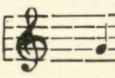 , deoarece, pe lîngă ton final comun, compararea este cu mult mai simplă, iar tonurile scării cromatice sînt însemnate prin cifre; astfel:

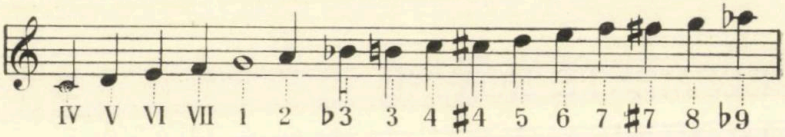

De exemplu III arată următorul ton: 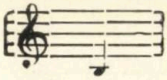 ori ♯5: 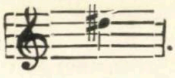 . Punînd tonul final al cesurei principale în cadru, de pildă |5|, tonul final al șirului premergător în semnul ⌒, cel ce urmează după cesura principală în semnul ⌣, în casul acesta de ex. |♭3| |VII| |2| arată o melodie constînd din patru șiruri, al cărei șir dintîi se încheie cu tonul 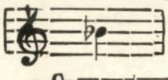 , al doilea cu 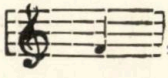 , iar al treilea cu 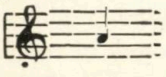 . Șirul ultim nu e semnat, fiind că el se încheie — cum am amintit mai sus — totdeauna cu 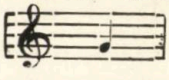 . Sau |♯4| |♭2| arată o melodie compusă din trei șiruri, al cărei șiruri dintîi se încheie cu tonul 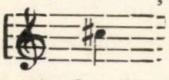 , iar al doilea cu 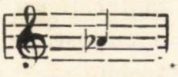 . Fiind în acest cas șirul al treilea șirul ultim al melodiei, el se încheie pe 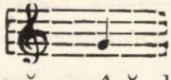 .

Musica populară romînă din Ardeal se poate grupa în două dialecte musicale ce difer în mod esențial unul de

[1] Bartók Béla és Kodály Zoltán: *Népdalok* (Cîntece populare), Budapesta, 1921.

altul. Cel mai caracteristic însă şi mai puţin cunoscut este dialectul sudic, mărginaş cu Muntenia. Acest dialect poate fi împărţit în trei subgrupe şi anume: dialectul din Bihor, dialectul din Munţii-apuseni (Huniedoara, Turda-Arieş etc.) şi dialectul bănăţean. Aceste dialecte sudice ne interesează în primul rînd, fiind că ele formează adevărata musică populară romînească şi caracterul lor arată urme vădite în musica populară maghiară din Ardeal.

Insuşirea caracteristică comună a dialectelor sudice este că tonul final al cesurei principale e |VII|. Acest ton final în cesura principală este o caracteristică specială romînească. Cîntecele vechi par a fi toate cu acest caracter. Cît de plăcută e forma aceasta în doinele romîne din sud se poate dovedi prin statistica următoare: în musica bihoreană adunată de B. Bartók [1] se găsesc 264 melodii de doine şi cîntece de joc. Dintre aceste melodii 162 au ca ton final în cesura principală |VII|, va să zică 61,36 la sută. Dintre aceste 162 melodii au |VII| ca singură cesură 21 melodii de 2 şiruri, |VII| |VII| 42 melodii de 3 şiruri, şi |VII| |VII| |VII| 5 melodii de 4 şiruri. Se vădeşte deci că VII ca ton final într'o cesură e foarte plăcut, mai ales dacă luăm în consideraţie că celelalte melodii sînt melodii de origine mai nouă sau de provenienţă streină. Numai în dialectul bănăţean (mărginaş cu Sîrbii) se găseşte de multe ori |4|. In musica populară maghiară se află |VII| foarte rar. Musica maghiară veche, care e foarte bine studiată, constă din 836 melodii (fără variante), din care |VII| ca ton final al cesurei principale se află numai în 9 melodii, adică în 1,08 la sută. Fiind că şi dintre aceste melodii numai una nu este melodie săcuiască (0,12 la sută), cu drept cuvînt putem bănui că melodiile maghiare cu ton final |VII| în cesura principală sînt de origine romînească. B. Bartók [2] a constatat acest fapt numai în casul cînd melodia maghiară e de opt silabe.

[1] *Cîntece poporale din comitatul Bihor*, Bucureşti, 1913.

[2] *Das ungarische Volkslied* (Cîntecul popular maghiar), Berlin, 1925, 23.

O deosebire interesantă între dialectul din Bihor şi cel din Munţii-apuseni este că încheierea doinelor bihorene e mai ales de forma 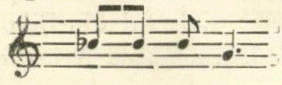 sau 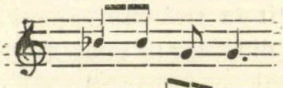 , iar în Munţii-apuseni se încheie doina astfel [1]: 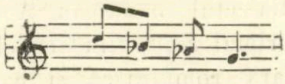 .

Cadenţa aceasta este cadenţă frigiană, care e cu atît mai interesantă cu cît tonul *la-bemol* apare spontan în cadenţa finală; afară de cadenţă stă pretutindeni *la*. Prin cadenţa aceasta frigiană dialectul musical din Munţii-apuseni apare ca un stil foarte specific şi deosebit. Trebue să atragem atenţia că acest fenomen pare a fi cunoscut şi în Muntenia (Argeş) [2]. Dar musica romînă, în afară de Ardeal, e atît de puţin cunoscută încît nu ne putem face o idee clară despre caracterul ei.

Dialectul musical din Bănat este caracterisat prin scara 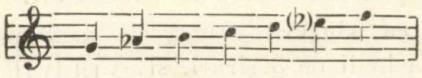 , adică prin o scară combinată din scara frigiană şi mixolidă. Melodiile sînt cîntate pe versuri de patru şiruri (celelalte două dialecte sudice sînt caracterisate prin melodii de trei şiruri). In Bănat pare a fi o tendinţă de a forma refrene textice care nu stau în legătură strictă cu textul cîntat.

Am văzut deci că dialectele sudice (afară de dialectul din Bihor) sînt caracterisate prin secunda mică 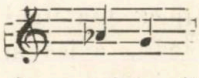 . Cît de vechi este acest fenomen în musica romînească, nu ştim; constatăm totuşi că Ion Caioni, călugăr catolic din Ardeal, a scris în 1663 o cançională cu tabulatură de orgă, în care se află o melodie [3] întitulată

[1] B. Bartók, *A hunyadi román nép zenedialektusa* (Dialectul musical al poporului romîn din Huniedoara). *Ethnographia*, XXV (1914), 108.

[2] Kiriac: 100 fonograme.

[3] I. Seprödi, *Irodalomtörténeti közlemények*, XIX (1909), 395-396.

Cîntecul soţiei lui Lupul-Vodă (Lupul vajdáné éneke). Acest cîntec arată cadenţa frigiană tipică pentru dialectul musical din Munţii-apuseni:

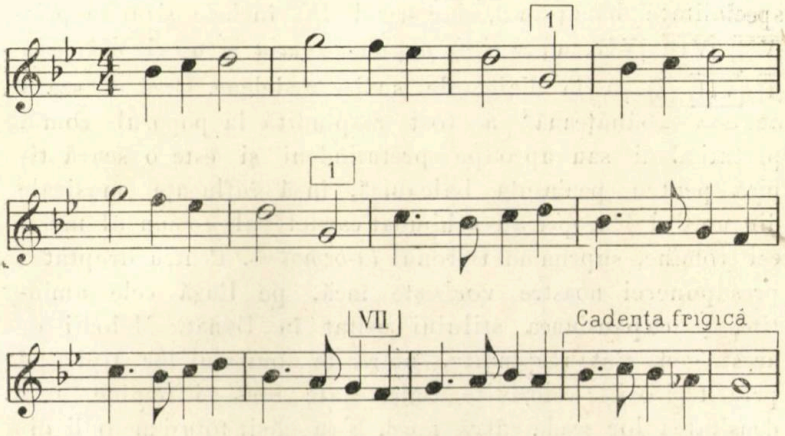

Cîntecul soţiei lui Lupul-Vodă.

In chestiunea originei cadenţei frigiene e bătător la ochi că scara bănăţeană cu pasul 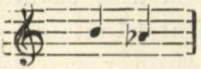 este bine cunoscută la Bulgari, la Sîrbi şi la Bosniaci[1]. Are de sigur importanţă faptul că această scară e răspîndită la Slavii sudici pretutindeni, adică şi la Bosniaci, care nu au de loc contact cu Romînii. Trebue deci să presupunem că acest element a intrat foarte de mult în musica romînească şi că a fost răspîndit pe întregul teritoriu romînesc. Pentru presupunerea aceasta vorbesc şi cîteva fragmente din musica macedo-romînă. Intre cele 12 cîntece publicate de T. Papahagi[2] se află trei cu un caracter bănăţean. N-rul II *(A lai munte-analtu)* şi n-rul IV *(Nu va dada s'mi mărită)* arată scara bănăţeană, iar n-rul VII *(Cînticlu al Giorgia)* e foarte caracteristic

[1] F. Kuhač, *Juzno-slovjenske narodne popievke*, Zagreb, 1878-1881, 4 volume.

[2] *Antologie aromănească*, Bucureşti, 1922, 355-375.

prin cvartul lidic 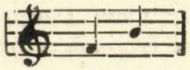 usitat în dialectele sudice. N-rul II are |3| |4| |3| tonuri finale (tocmai |4| este o specialitate bănăţeană), iar n-rul IV încheie şirurile prin |VII| |VII| |VII|, adică *tipic naţional-romîn* şi n-rul VII prin |I| |VII| |3| ca în dialectele sudice ardelene. Cred că scara aceasta „bănăţeană“ a fost răspîndită la poporul romîn pretutindeni sau aproape pretutindeni şi este o scară tipică pentru peninsula balcanică, însă înfluenţe musicale din nordul Europei au schimbat caracterul comun al musicei romîne, suprimînd tritonul *la-bemol-si*. Pentru dreptatea presupunerei noastre vorbeşte încă, pe lîngă cele amintite, şi expansiunea stilului usitat în Bănat. Melodii de acest gen sînt răspîndite, afară de domeniul lor tipic, şi prin teritoriile celorlalte dialecte ale musicei romîne, însă densitatea lor scade cătră nord. S'au găsit totuşi melodii din Bănat şi la Romînii din Maramureş; şi eu am auzit vara trecută un grup de soldaţi din Basarabia cîntînd o melodie aproape bănăţeană. Cu alte cuvînte: poporul romîn inclină pretutindeni spre stilul bănăţean.

Probabil că încă în veacul de mijloc musica populară romînă a suferit influenţa Slavilor din nord, a căror musică se deosebeşte de musica sudslavă, şi s'ar părea că nu ar fi de loc rude. Musica Slavilor din nord mărginaşi cu Romînii, adică musica populară a Slovacilor şi a Ucrainenilor, întrebuinţează rar cadenţa frigiană şi nu cunoaşte de loc tonalitatea bănăţeană. Bănuim că sub influenţa musicei acestor popoare s'a desvoltat la Romîni o scară care a pus în locul tonului *si* tonul *si-bemol* şi a fost nehotărîtă în intonarea tonului *la-bemol*. Acest fenomen se găseşte de multe ori şi azi, încît cîntăreţul oscilează între *la* şi *la-bemol*, producînd un ton neutral. Aşa s'a nimicit în dialectele romîne scara usitată şi azi în Bănat, afară de părţile unde contactul cu Sudslavii a rămas continuu, ca de pildă în Bănat. In părţile mărginaşe cu el nu a rămas decît amintirea acestui stil

prin cadența frigiană, care tocmai din causa aceasta intră așa de spontan în melodie; cu alte cuvinte, poporul nu-și mai aduce aminte de rolul tonului *la-bemol* și nu-l folosește decît în cadență, adică în partea cea mai stabilă a melodiei, dînd astfel cîntecului un caracter ciudat. Dacă ne apropiem de dialectele nordice, în Bihor nu mai aflăm nici măcar urmele acestei secunde mici, afară de doinele împrumutate din dialectele musicale mai sudice — și numai tonul final [VII] al cesurei principale ne silește să socotim dialectul din Bihor între dialectele sudice. Vedem deci că și calea geografică, ducîndu-ne dela Slavii sudici la cei din nord, începe în dialectul bănățean, ajunge la dialectul cu cadență frigiană și trece la dialectul din Bihor, unde numai cîteva cîntece împrumutate din sud ne arată inclinarea poporului spre cadența frigiană.

Cert e că această cadență frigiană atît de înrădăcinată la poporul romîn din Ardeal este cu totul necunoscută în musica maghiară în afară de Ardeal. In partea publicată a colecțiilor mari ale lui Bartók, Kodály și Vikár etc. nu am aflat decît 4 melodii de stil vechi, care nu sînt de origine ardeleană și arată cadența frigiană. Dar nici în acestea nu intră cadența frigiană spontan ca în dialectul din Munții-apuseni, ci secunda mică se produce prin un proces de plagalisare. Melodiile cu o cadență frigiană adevărată nu sînt cunoscute decît la Săcuii din Ardeal, Moldova și Bucovina (Ceangăi). Spontaneitatea cadenței frigiene fiind un caracter național romîn, care nu s'a desvoltat numai la Romîni, cum am arătat mai sus, putem fi siguri că melodiile maghiare cu cadență frigiană au luat naștere sub influență romînă.

In ce privește forma musicală, melodiile romîne arată o mare varietate de forme nu arhitectonice. Putem representa conținutul musical al unui șir cu o literă mare și cu litere identice șiruri de conținut musical identic. Așa, de pildă, ABA ar indica o melodie de trei șiruri, dintre care șirul dintîi și al treilea sînt musical identice, iar al doilea constă

din alte motive musicale. Cu Av sau Bv însemnăm un şir care e identic cu şirul A sau B, afară de o abatere în cadenţa şirului.

Musica populară romînă înclină să repete un conţinut musical. Din causa aceasta se găsesc adeseori melodii de forma AAB sau ABB. Dacă e vorba de melodii cu patru şiruri, de multe ori auzim forme ca: AABB sau AABBv şi AAvBBv. Melodiile acestea au un caracter destul de marcant, încît părţile AAv şi BBv formează cîte o periodă separată. Forma AAvBBv e foarte iubită şi răspîndită în musica de dans a Romînilor din Maramureş [1], iar eu m'am convins că forma aceasta e cunoscută şi plăcută pretutindeni, adică şi în vechiul Regat, însă nu se aplică decît la musica cea mai nouă de dans.

Melodiile maghiare de forma AAv BBv fiind foarte rare, B. Bartók însuşi crede că ele sînt împrumuturi din materialul romîn [2]. Noi mai adaugăm că şi formele AABBv şi AABB sînt rare în musica populară săcuiască, adică putem bănui că melodiile de forma aceasta s'au născut sub influenţă romînă.

Resumînd, am constatat următoarele însuşiri care caracterisează musica populară romînă şi care arată originea romînă a unor melodii maghiare:

1. VII tonul final al cesurei principale dovedeşte necondiţionat melodie de origine romînă;

2. cadenţa frigiană intrînd spontan în melodie, este o dovadă foarte cumpănitoare pentru originea romînă;

3. formele musicale AABB, AABBv şi AAvBBv sînt dovezi pentru originea romînă, mai ales dacă perioadele AAv şi BBv sînt bine deosebite.

Dacă într'o melodie se găsesc mai multe din aceste semne, firește cu atît mai clar se poate dovedi originea romînă. Dacă se află în musica romînă varianta cîntecului maghiar carac-

---

[1] B. Bartók, *Volksmusik der Rumänen von Maramureş*, München, 1923.

[2] *Das ungarische Volkslied*, 26.

terisat cu aceste însuşiri, încă e dovadă că nu numai melodia e de origine romînе, ci a fost împrumutată direct.

In clasificarea împrumuturilor musicale avem de a face cu două grupe, din care unul nu e cunoscut în sistemul filologiei: împrumuturi directe şi împrumuturi indirecte. Imprumuturile indirecte nu sînt împrumuturi adevărate în sensul filologiei, deoarece nu melodia streină a trecut în sistemul melodiilor naţionale, ci a existat deja o melodie naţională sau o variantă a acestei melodii, iar auzindu-se asemenea melodii la vre-un popor mărginaş cîntecul şi-a pierdut caracterul său naţional, trecînd melodia naţională *prin analogie* într'o formă ce arată influenţe streine, adică un caracter strein. Acest fenomen se poate pricepe dacă cunoaştem labilitatea foarte obişnuită a melodiilor cîntate într'un mod *parlando-rubato* la Romîni şi la Maghiari. In tot casul e foarte interesant că analogia nu se face — ca în analogiile de grai — prin compararea elementelor asemănătoare din sistemul naţional ci un element al materialului (strein) pătrunde formal în sistemul naţional, fără ca să treacă conţinutul acestui element.

Noi ne vom ocupa mai ales de împrumuturile adevărate, adică de împrumuturile directe.

N-rul 1 din anexe arată ca ton final în cesurile şirului dintîi şi al doilea: |VII| şi |VII|. Neavînd melodia nici o variantă maghiară, atîta încă ar fi destul pentru a dovedi că melodia e de provenienţă romînească. De ţinut samă că, de altă parte, cadenţa frigiană intră extraordinar de spontan în melodie.

In n-rul 2 găsim |VII| |VII|. Nu are variantă maghiară. Melodia începe cu două tonuri de ornament pe 1 ce caracterisează melodiile romîne din sud. Concludem deci că melodia e luată dela Romîni.

N-rul 3 are |VII| ton final în cesura principală şi sfîrşeşte cu o cadenţă frigiană. Variante: n-rul 10 din anexe şi Bartalus István, *Magyar Népdalok* (Cîntece populare maghiare), II. n-rul 88, t. III. n-rul 157. Incă 15 variante maghiare numai din părţile mărginaşe cu Ardealul [1]. Se evi-

[1] B. Bartók, *Das ungarische Volkslied*, 217.

denţiează, deci, că melodia romînă s'a împămîntenit de tot în musica naţională a Săcuilor.

N-rul 4 e melodie romînă, fiind de construcţia |4| |VII| |VII|. Una dintre variantele sale arată tonalitatea mixolidă (Bartók és Kodály, *Népdalok,* n-rul 18), aşa de iubită în dialectele musicale sudice romîne, dar aproape necunoscută la Maghiarii din Ardeal. Variante: Bartók, *Das ungarische Volkslied*, n-rul 55; Bartók és Kodály, *Népdalok*, n-rul 17 şi 18; adică melodia e numai în Ardeal cunoscută.

O melodie foarte interesantă este n-rul 5. Melodia arată în tactul 5 şi 6 tonalitatea bănăţeană. In tot casul melodia a venit dela Romînii sudici. Melodia a intrat apoi în musica Romînilor din nord, avînd acolo patru variante romîne [1]. Aici, în părţile acestea mărginaşe cu Slovacii, melodia a suferit influenţă slovacă, ce se vede în tactul 6, în care se află fenomenul numit „îngustarea slovacă a ritmului". Fenomenul acesta constă din ritmul 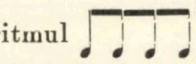 la încheierea acestui tact. In forma aceasta plină de elemente streine împrumutate dela popoarele mărginaşe a venit melodia la Maghiari.

N-rul 6 s'ar părea că nu poate fi melodie romînească. Totuşi melodia nu are variantă maghiară, iar două variante romîne sînt cunoscute, care însă s'au născut sub influenţă maghiară. Adică sub influenţă maghiară s'a născut o melodie romînă (împrumut indirect) şi ea s'a întors apoi în forma sa nouă romînă direct la Maghiari.

N-rul 7 e o melodie romînă cunoscută. Variantele sale sînt melodii de dans în Mureş-Turda. Afară de aceasta şi tonalitatea bănăţeană cu cadenţă frigiană arată originea curat romînească.

N-rul 8 presintă cadenţă frigiană. De aceea credem că melodia e de origine romînă, mai ales pentru că e împăr-

[1] B. Bartók, *Volksmusik der Rumänen von Maramureş*, n-rul 110 a şi b, n-rul 134 a şi b.

ţită în două perioade, adică înrudită cu forma romînească AABB.

N-rul 9 e o melodie romînească cunoscută în nord şi fără cadenţă frigiană [1]. Neavînd variantă maghiară şi arătînd cadenţa frigiană, resultă că melodia e de origine romînă.

N-rul 10 e varianta n-rului 3. Tot ce am zis despre n-rul 3 e valabil şi pentru melodia aceasta.

Cadenţa frigiană spontană a n-relor 11, 12 şi 13 arată tipic originea lor romînă. In n-rul 13 se află odată şi tonul 6 în loc de ♭6, adică melodia tinde către tonalitatea mixolidă aşa de tipică pentru dialectul romîn din sud.

N-rul 14 e o melodie romînească din Maramureş [2]. Variantă maghiară nu există. Melodia arată forma musicală AAvBBv. Pare că tonalitatea dorică cu cvart încrescut, adică tonul ♯4, plăcut şi în musica romînă din Maramureş, e de origine ucrainiană, tonalitatea aceasta fiind caracteristică pentru melodiile epice ucrainiene [3].

N-rul 15 e o melodie romînească (cîntec de joc). Cadenţa frigiană arată originea romînă. Sînt şi două variante romîneşti: una din Maramureş [4] şi una (manuscript) din Mureş-Turda [5]. Sînt cunoscute: o variantă ţigănească [6] şi o variantă maghiară [7].

N-rul 16 e o melodie curat romînească, ce se vădeşte din cadenţa frigiană. Varianta romînă e o melodie de joc, fără text, bine cunoscută în Mureş-Turda.

N-rul 17 nu are nici o variantă maghiară. Cadenţa frigiană arată originea romînă. Un fenomen interesant e

---

[1] B. Bartók, *Volksmusik* . . . , n-rul 84.

[2] *Ibid.*, n-rul 62 a, b, c, apoi n-rele 74 şi 83.

[3] Kolessa, *Melodien der ukrainischen rezitierenden Gesänge (Dumy)*. Lemberg, I, 1910; II, 1913.

[4] B. Bartók, *Volksmusik* . . . , n-rul 160.

[5] B. Bartók, *Das ungarische Volkslied*, 234.

[6] *Ibid.*, 234.

[7] *Ibid.*, 241.

intonarea nesigură a tonului *mi-bemol*. Poate că melodia a fost o melodie bănăţeană şi a suferit procesul melodiilor romîne sub iufluenţa Slavilor din nord şi acum cîntăreţul oscilează între tonalitatea mixolidă şi eolică.

Acelaşi proces îl constatăm în melodia n-rul 18, care e o melodie romînă din sud fără variantă maghiară. Ea tinde către tonalitatea mixolidă intonînd totdeauna *mi*, iar cînd intră cadenţa frigiană tonul *mi* se schimbă în *mi-bemol*.

Două melodii romîne cu cadenţă frigiană sînt n-rele 19 şi 20.

Tot cadenţa frigiană arată originea romînă a melodiei n-rul 21. Afară de acest semn, şi forma AAvBBv vorbeşte pentru originea romînă. Trebue totuşi să amintim că grupul melodiilor cărora aparţine şi n-rul 21, în musica romînă e de origine ucraineană, fiind că melodia arată ritmul jocului „Kolomiiki“ [1]. Melodiile Kolomiiki sînt înrudite cu melodiile romîne, fără text, cunoscute sub numele „Ardeleana“.

N-rele 22, 23 şi 24 sînt melodii de origine romînă, cum arată cadenţa frigiană, apărînd spontan.

N-rele 25 şi 26 sînt melodii de origine romînă cu o cadenţă frigiană foarte spontană. Melodia n-rului 25 are mai multe variante romîne în Ardeal.

N-rul 27 pare a fi o melodie romînă de forma AABB. Afară de acest semn şi linia melodiei, cum şi intonarea şirului al treilea şi al patrulea, sînt obişnuite la Romîni.

Forma n-relor 28, 29 şi 30 este AAvBBv şi AABBv, care sînt de origine romînă. Amintim că melodiile acestea nu au variante maghiare, afară de n-rul 28 care e cunoscut în mai multe variante, dar numai la Săcuii din Ardeal.

N-rele 31 şi 32 au visibil ritmul cîntecelor de joc romîneşti. Linia melodiei şi întru cîtva şi forma lor dovedesc semne de un tip romînesc. N-rul 32 pare a fi înrudit cu n-rul 83 din *Volksmusik d. Rumänen von Maramureş*.

Pînă acum ne-am ocupat de acele melodii care formează împreună categoria împrumuturilor directe. Imprumu-

[1] Lud'kevee, *Halečko-rus'ski narodni mel'odii*, Lemberg, 1906, 244-283.

turile indirecte, melodii şi ele interesante, se găsesc — firește — mult mai rar.

N-rul 33 e o melodie foarte răspîndită la Maghiarii din Ardeal şi cîteva variante sînt cunoscute şi la cei de peste Dunăre[1]. Variantele maghiare au toate [I] ton final al cesurei principale şi forma ABBC, adică nici una dintre ele nu arată vre-un semn de împrumut romînesc. Dela Maghiari a trecut şi la Romînii din Maramureş[2], cum şi la o parte a Slovacilor[3]. Iar după ce melodiile de stil vechi (ca n-rul 33) au ieşit din musica maghiară, melodia aceasta a apărut poporului ca o melodie streină (romînă) şi *per analogiam* s'a desvoltat tonul [VII] în cesura principală.

Melodia n-rului 34 e un cîntec de joc aparţinînd unui tip cunoscut la întreg poporul maghiar. Are multe variante maghiare[4] fără cadenţă frigiană. Pare că acest tip s'a desvoltat la Maghiari sub influenţă slovacă. Variante slovace[5], cum şi variante din Moravia[6], sînt cunoscute. Variantă romînă nu e cunoscută. Probabil că şi la Ceangăii din Bucovina, unde s'a aflat n-rul 34, a fost răspîndită melodia veche maghiară şi numai sub influenţă romînă indirectă a intrat cadenţa frigiană.

N-rul 35 e o melodie curat maghiară cu multe variante[7]. Tonul [VII] nu a putut, deci, să intre decît mai tîrziu prin comparare înconştientă cu elemente romîne asemănătoare. Acelaşi lucru se poate spune despre melodia n-rul 36. Variantele maghiare nu arată nici un semn de origine romînă şi sînt cunoscute şi la Maghiarii de peste Dunăre. Mai mult:

---

[1] B. Bartók, *Das ung. Volkslied*, n-rul 45; I. Seprődi, *Etnographia*.

[2] B. Bartók, *Volksmusik* ...,n-rul 45 a, b, 79 a, b, 81, 113 şi 133.

[3] B. Bartók, *Das ung. Volkslied*, 216.

[4] *Ibid.*, n-rul 11 a şi b; B. Bartók és Z. Kodály, *Népdalok*, n-rul 122; *ibid.*, n-rul 22.

[5] *Slovenské Spevy*, I, n-rele 281 şi 478.

[6] František Bartoš, *Narodné pisně moravské*, n-rul 334; *ibid.*, n-rul 1281.

[7] B. Bartók, *Das ungarische Volkslied*, n-rul 35 şi p. 215.

[8] *Ibid.*, n-rul 65 şi p. 217.

tonul final al cesurei principale e |5|, un semn caracteristic al melodiilor maghiare de stil vechi din Ungaria apuseană. Se vede, deci, că tonalitatea bănăţeană nu este un element original al melodiei, ci un fenomen de împrumut indirect.

N-rele 37 şi 38 sînt melodii cunoscute la toţi Maghiarii. Variantele sînt cîntate pretutindeni. La poporul romîn nu s'a aflat nici o variantă. Trebue, deci, să bănuim că |VII| în n-rul 37 şi cadenţa frigiană în ambele melodii au intrat sub influenţa melodiilor romîne analoage mai tîrziu.

N-rul 39 e o melodie ceangăească, cu o cadenţă frigiană netipică, ce ar putea fi şi un fel de plagalisare. Ne pare, totuşi, că s'a desvoltat sub influenţă romînă.

Credem că am putut dovedi cum poporul maghiar din Ardeal şi-a îmbogăţit musica populară împrumutînd din izvorul cîntecelor populare romîne. *Influenţa suferită de bună samă e cu mult mai mare decît am putut dovedi cu acest prilej*, neavînd la îndemînă mai mult material, fiind că musica populară romînă nu a fost adunată metodic, afară de o parte restrînsă.

Pentru a vedea totuşi sub ce formă s'a exercitat influenţa romînă la Maghiarii din Ardeal şi cît de mare este ea, vom da o statistică.

Din cîntecele maghiare din Ardeal de stil vechi s'au publicat pînă la 250; dintre acestea am dovedit că 38 sînt de origine romînă, adică *15.2 la sută din cîntecele maghiare de stil vechi din Ardeal s'au născut sub influenţa musicei populare romîne.*

Caracterul cel mai frapant al musicei populare romîne e cadenţa frigiană, care se găseşte în aceste 39 melodii de 26 ori, iar |VII| în cesura principală numai de 7 ori.

Analisa melodiilor este încă interesantă şi o dăm în următoarele:

N-rul	Tonurile finale ale cesurelor	Forma	N-rul silabelor din versurile cîntate	Ambitul (tonul cel mai adînc, cel mai înalt al melodiei)
1.	VII | VII | 4	ABCD	6	VII — 7
2.	♭3 | VII | VII	A^5BAC	11, 10, 13, 5	VII — ♭6
3.	8 | VII | ♭3	ABCD	10	VII — 8
4.	4 | VII | VII	ABCD	11	VII — 8
5.	4 | 4 | VII	AABC	8	VI — 8
6.	1 | 1 | V	AABC	7	V — 5
7.	4 | 2 | 4	ABBC	8	VII — 7
8.	4 | ♭3 | ♭2	ABCD	12	1 — 7
9.	4 | ♭3 | 4	ABCD	7	VII — 8
10.	8 | ♭3 | 4	ABBC	10	VII — 8
11.	1 | 1 | 5	AABC	6	1 — 7
12.	4 | 2 | 4	ABCD	8	VII — ♭6
13.	4 | ♭3 | 7	ABB^5C	8	1 — 8
14.	5 | 1 | 5	$AA_v BB_v$	8	1 — 8
15.	♭6 | ♭3 | 4	A^5BBA	8	1 — 8
16.	4 | ♭3 | ♭3	ABBC	8	1 — 8
17.	2 | 2 | 4	AABC	12	1 — ♭6
18.	4 | ♭3 | 4	ABBC	8	VII — 7
19.	4 | 2 | VII	ABCD	6	VII — ♭6
20.	4 | ♭3 | ♭2	ABCD	6	VII — 7
21.	4 | ♭3 | 4	$AA_v BB_v$	11	1 — 7
22.	5 | ♭3 | 4	AB C	8	1 — 7
23.	5 | ♭3 | 4	ABBC	8	VII — 7
24.	♭6 | ♭3 | 4	ABCD	6	1 — 7
25.	7 | ♭3 | ♭3	ABBC	8	VII — 8
26.	4 | 4 | 7	AB^5BC	8	VII — 7
27.	1 | 1 | 1	AABB	14, 14, 11, 11	9 — 8

N-rul	Tonurile finale ale cesurelor	Forms	N-rul silabelor din versurile cîntate	Ambitul (tonul cel mai adînc, cel mai nalt al melodiei)
28.	4 | 5 | ♭3	AA_vBB_v	8	1 — 9
29.	7 | ♭3 | ♭3	AA_vBB_v	11	1 — 8
30.	♭3 | ♭3 | 4	$AABB_v$	12	VII — 7
31.	♭3 | ♭3 | ♭3	AABC	7	VII — 5
32.	4 | 1 | 7	AA_vBC	7	VII — 8
33.	♭3 | VII | 1	ABBC	7	VII — 7
34.	1 | ♭3 | 4	ABCD	8	1 — 8
35.	5 | VII | 1	ABCD	6	VII — 8
36.	4 | 5 | VII	ABCD	11	VII — 8
37.	♭3 | VII | ♭8	ABAC	6	VII — 4
38.	4 | 1 | ♭3	ABCD	8, 8, 4, 6	VII — ♭6
39.	8 | ♭3 | 4	ABCD	8	1 — ♭9

Anexe

Melodiile următoare au apărut, afară de cîteva, în cărţile citate de mai multe ori ale lui Bártok şi Kodály, cum şi în culegeri ale lui Vikár, Lajtha ş. a. Am indicat judeţul unde s'a găsit melodia, apoi numele culegătorului şi cartea în care a fost publicată.

1

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-nul 2).

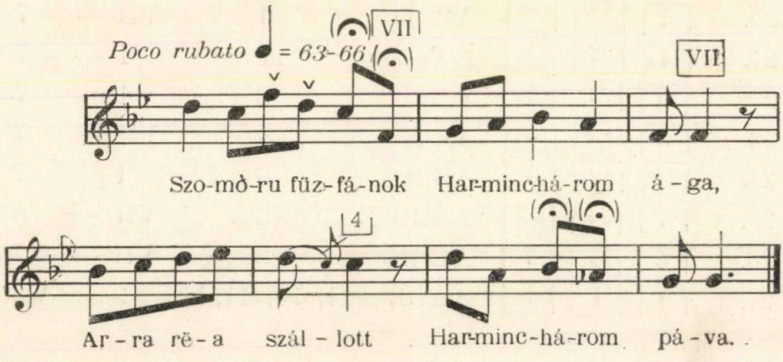

2

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 3).

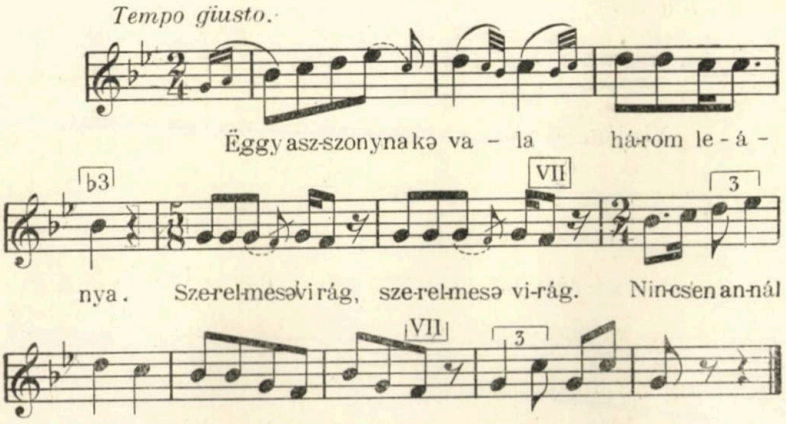

3

Huniedoara — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 69).

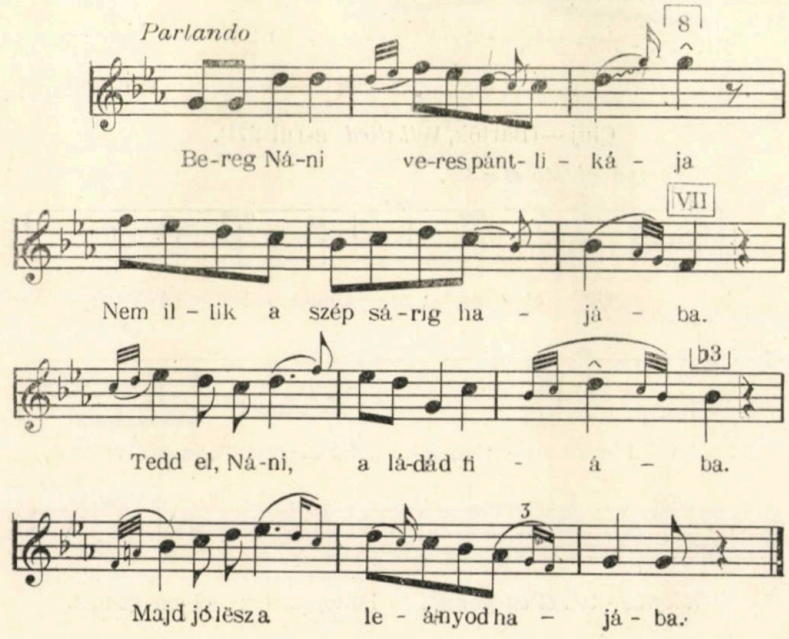

4

Sălăj — (Lajtha, *Népdalok*, n-rul 6).

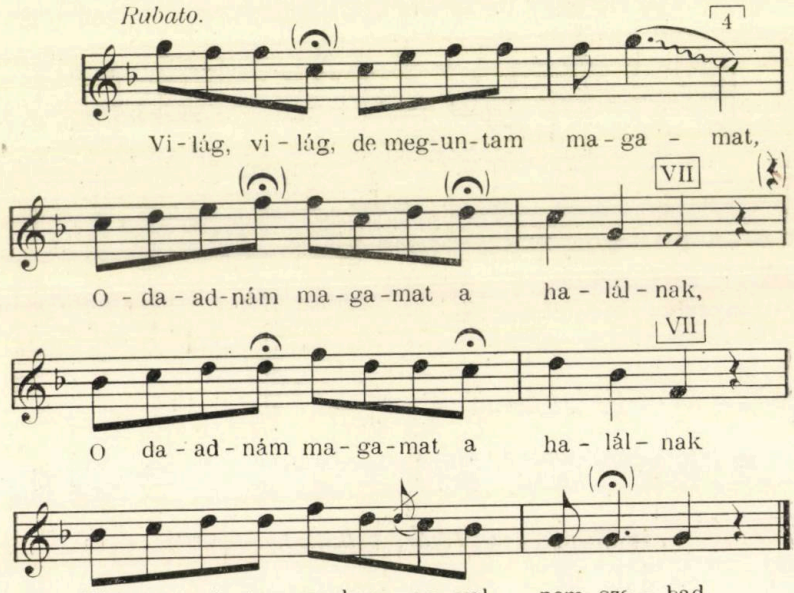

5

Cluj — (Bartók, *Volkslied*, n-rul 271).

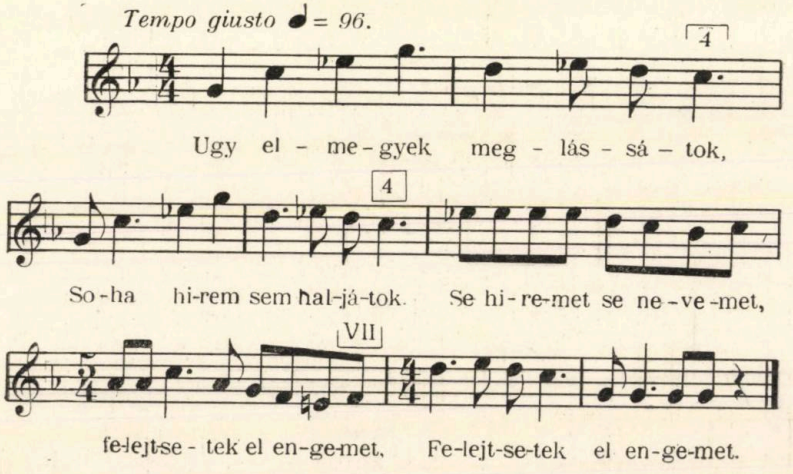

6

Cluj — (Bartók, *Volkslied*, n-rul 269).

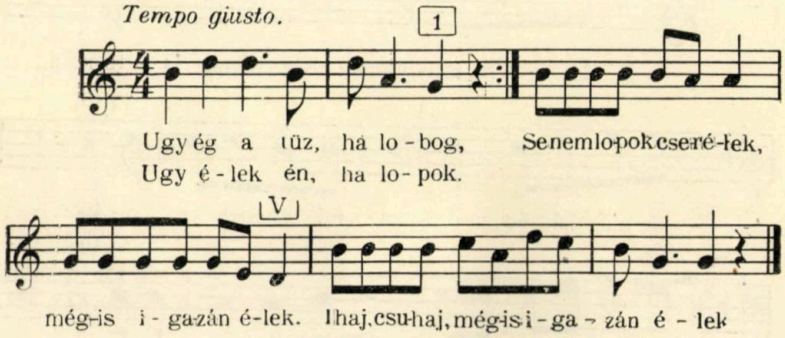

7

Sălaj — (Lajtha, *Volkslied*, 292).

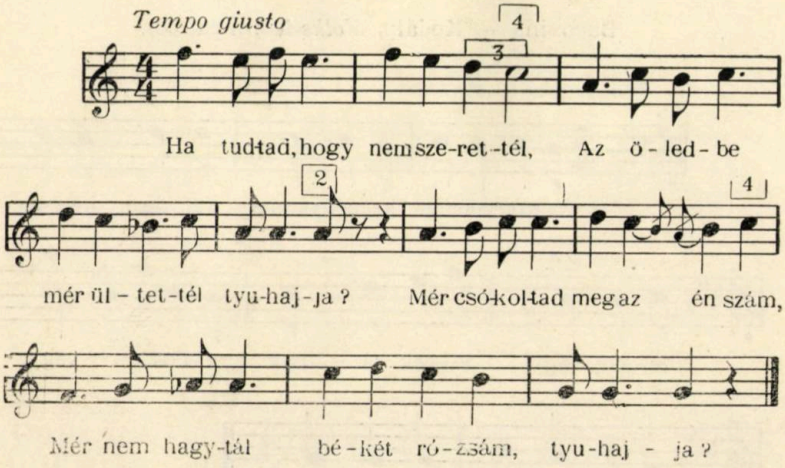

8

Odorhei — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 5).

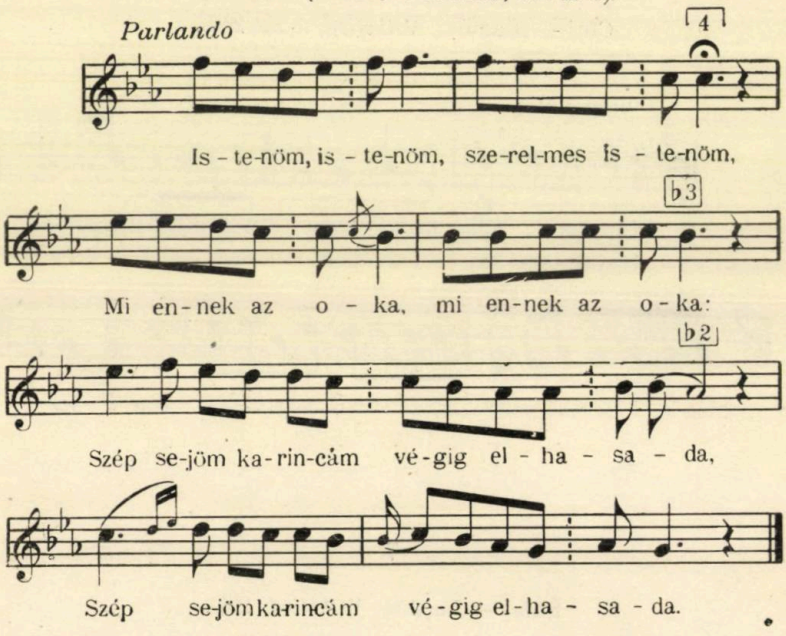

9

Bucovina — (Kodály, *Volkslied*, n-rul 50).

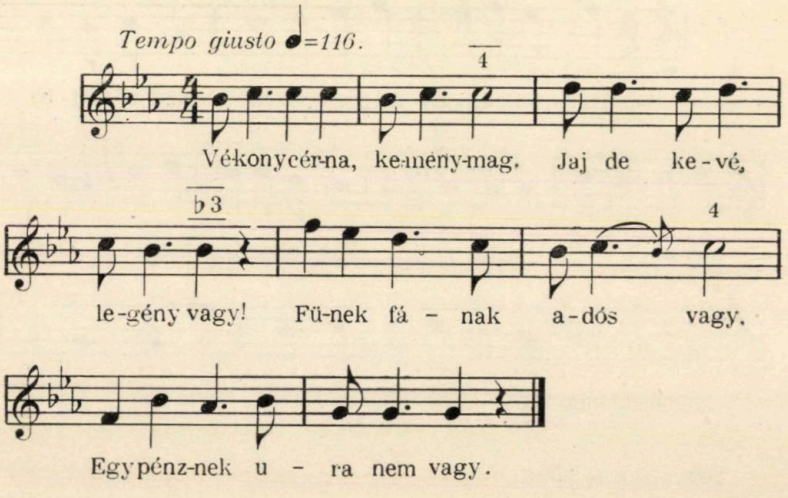

10

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 115).

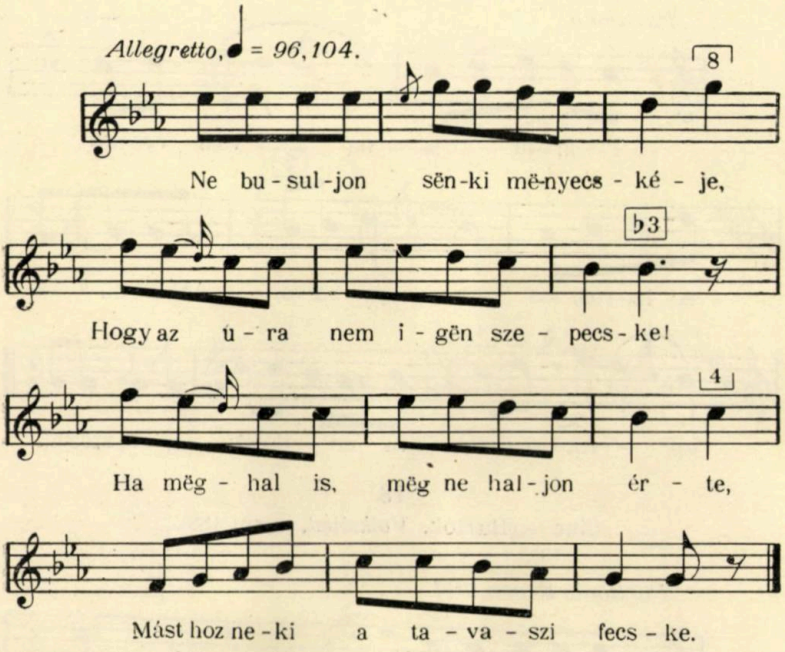

11

Cluj — (Bartók *Volkslied*, n-rul 171).

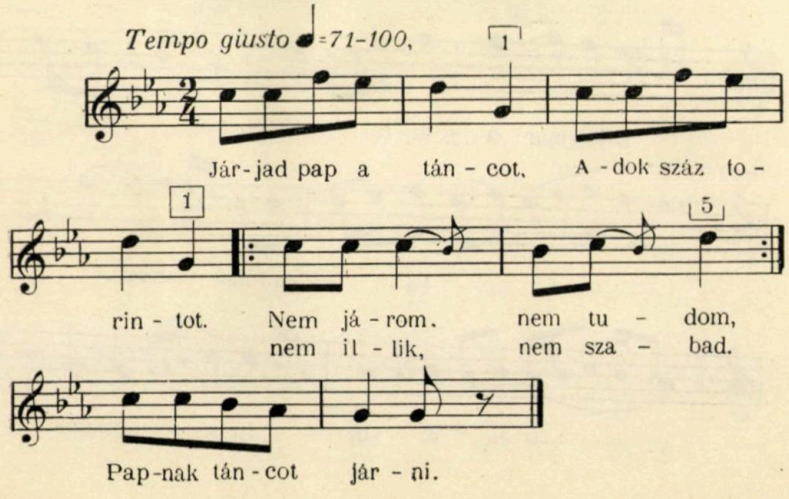

12

Odorheiu — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 186).

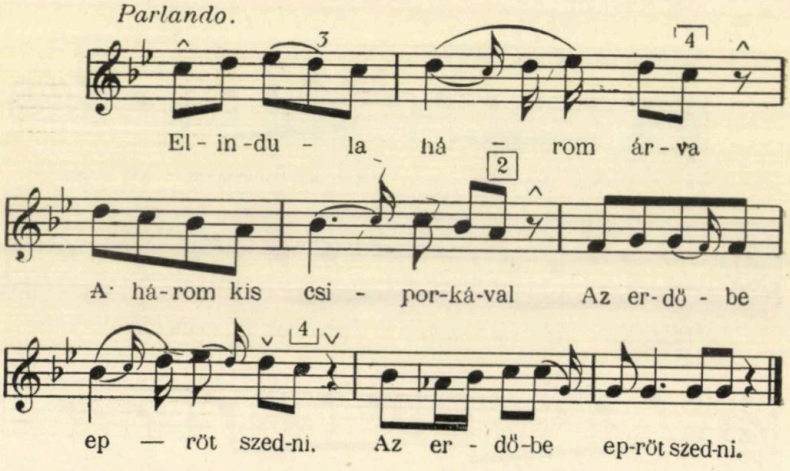

13

Ciuc — (Bartók. *Volkslied*, n-rul 188).

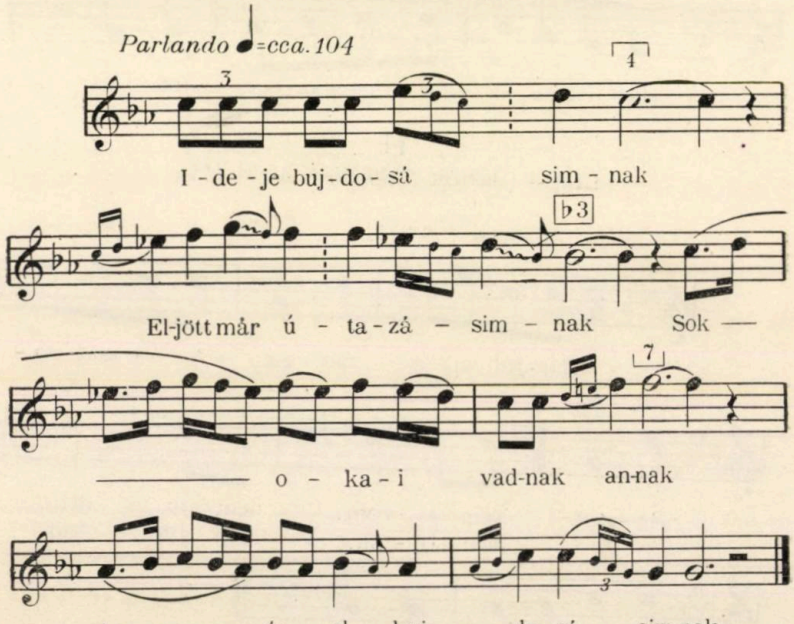

14

Ciuc — (Molnár A., *Volkslied*,).

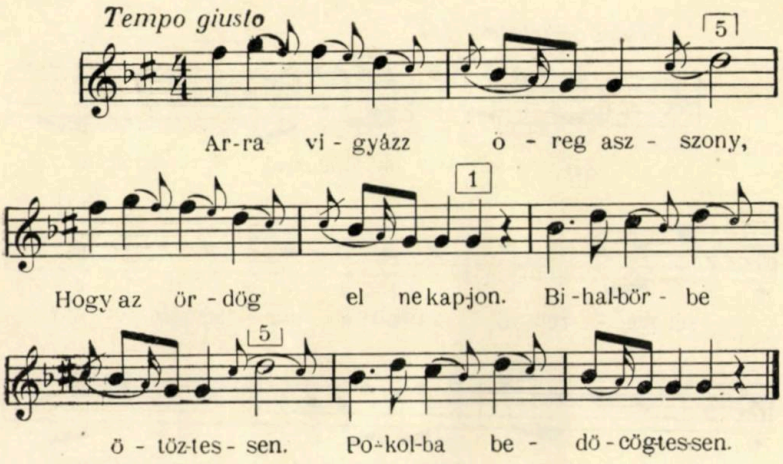

15

Ciuc — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 98).

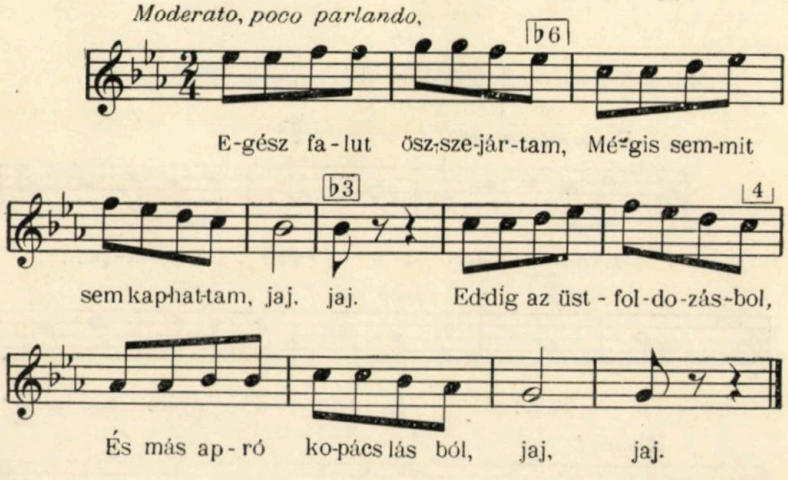

16

Ciuc—(Bartók, *Volkslied*, n-rul 294).

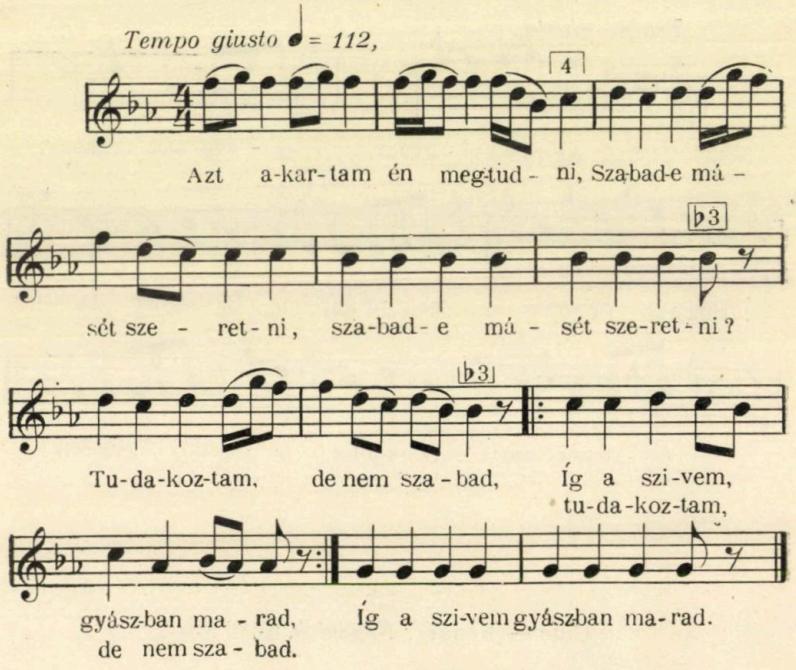

17

Mureş-Turda — (Seprödi, în *Ethnografia*, 1912, p. 229)

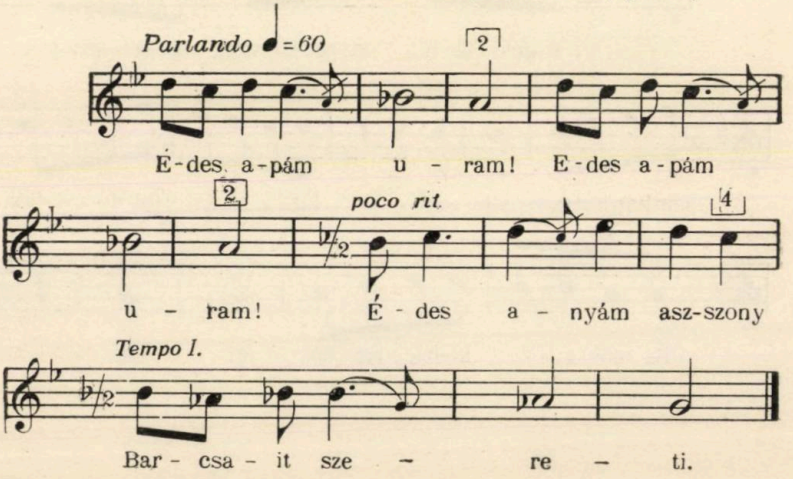

18

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 70).

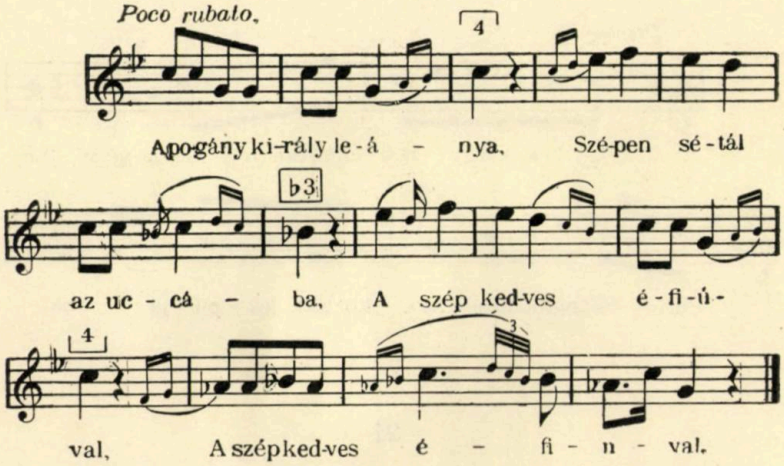

19

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 39).

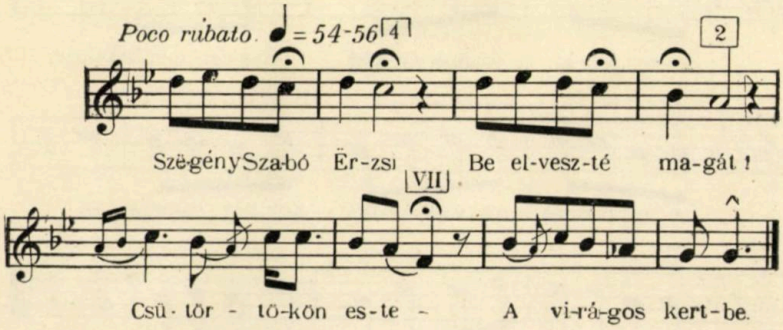

20

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 66).

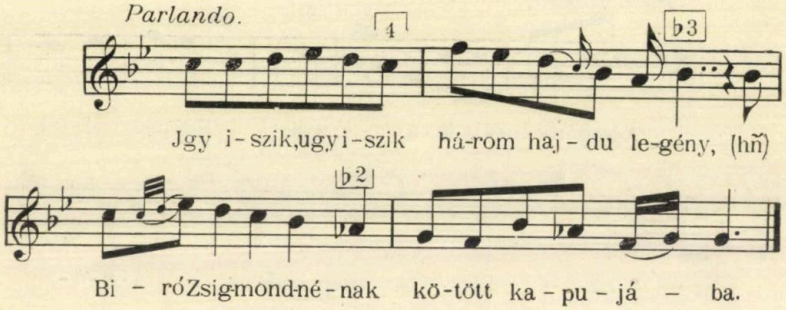

21

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 71).

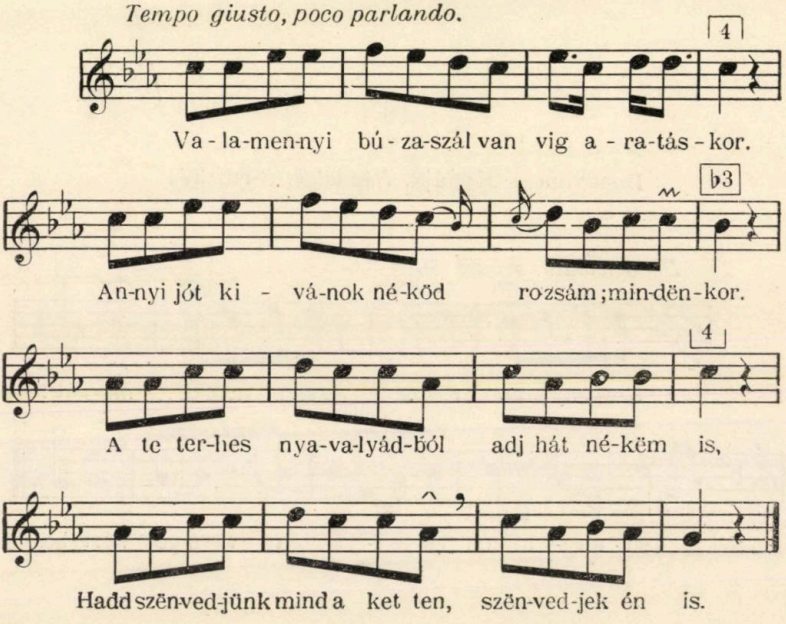

22

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 92).

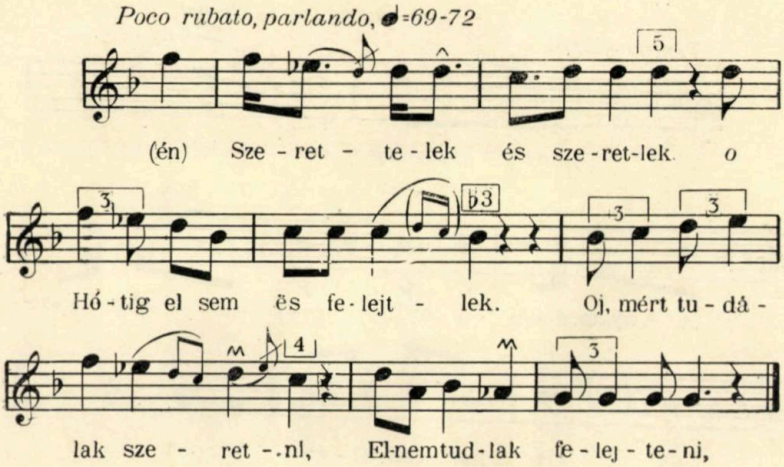

23

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 93).

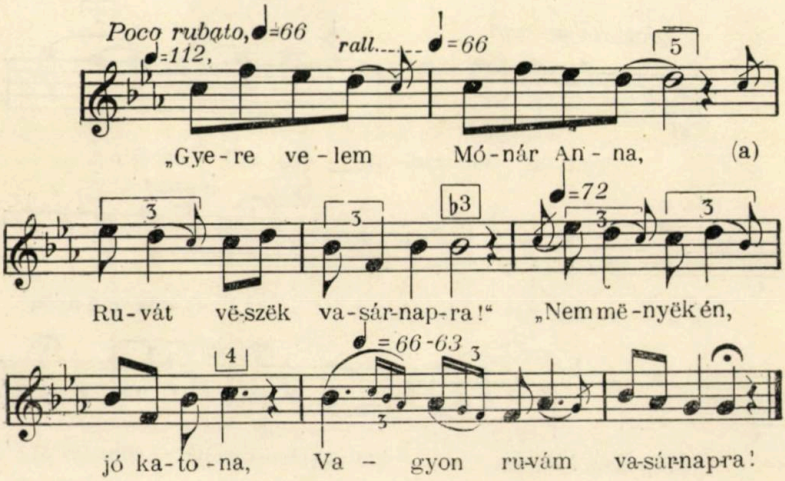

24

Odorhei — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 27).

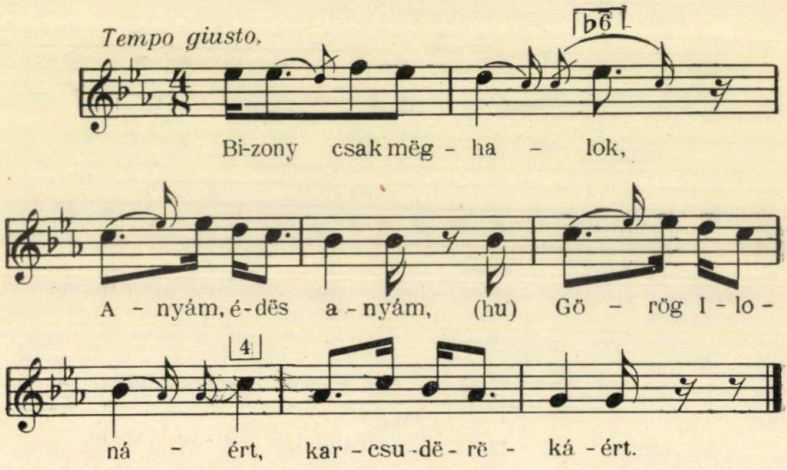

25

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 105).

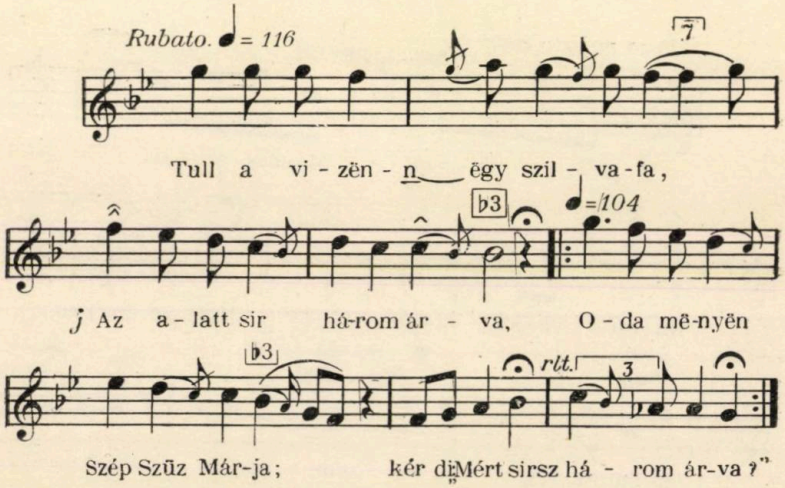

26

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 118).

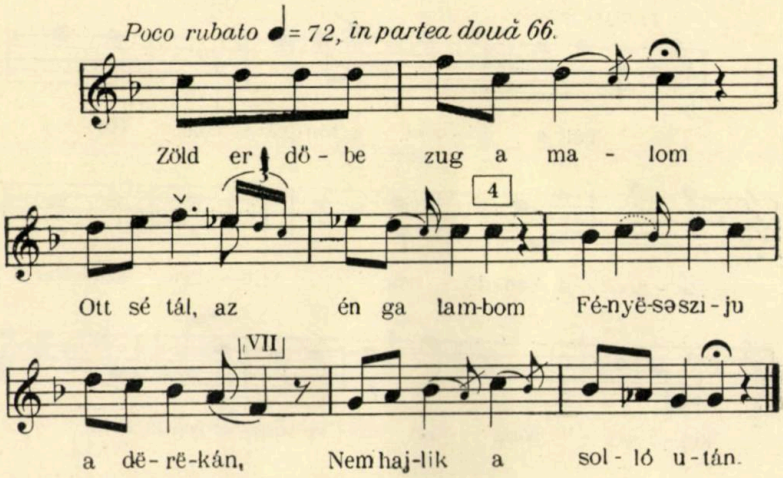

27

Cluj — (Bartók, *Népdalok*, n-rul 13).

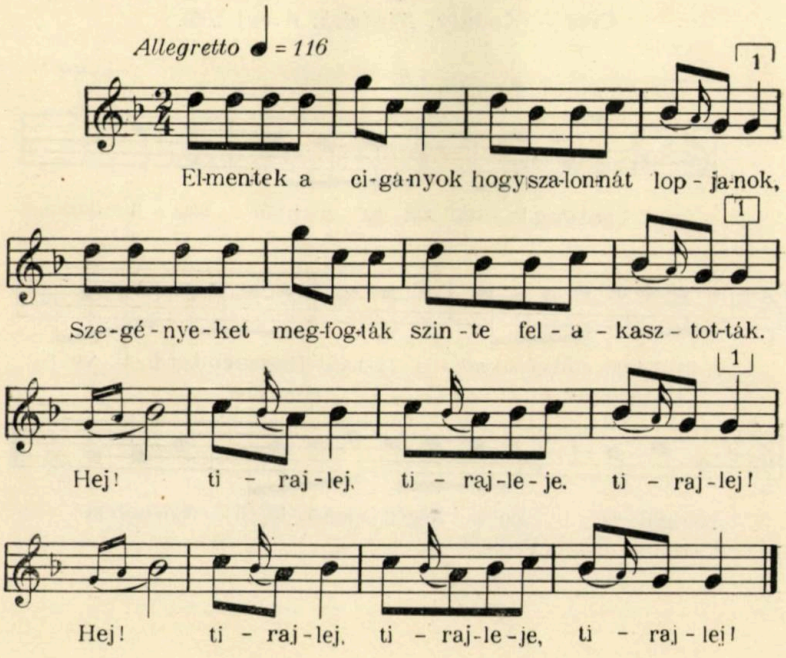

28

Odorhei — (Vikár, *Volkslied*, n-rul 25).

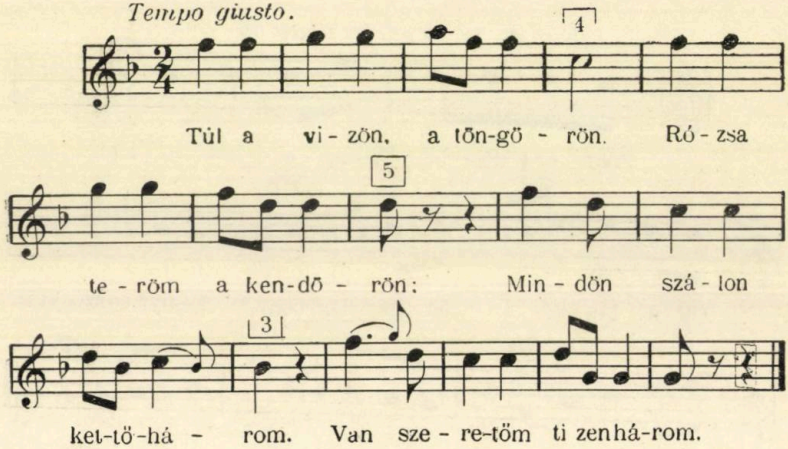

29

Ciuc — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 106).

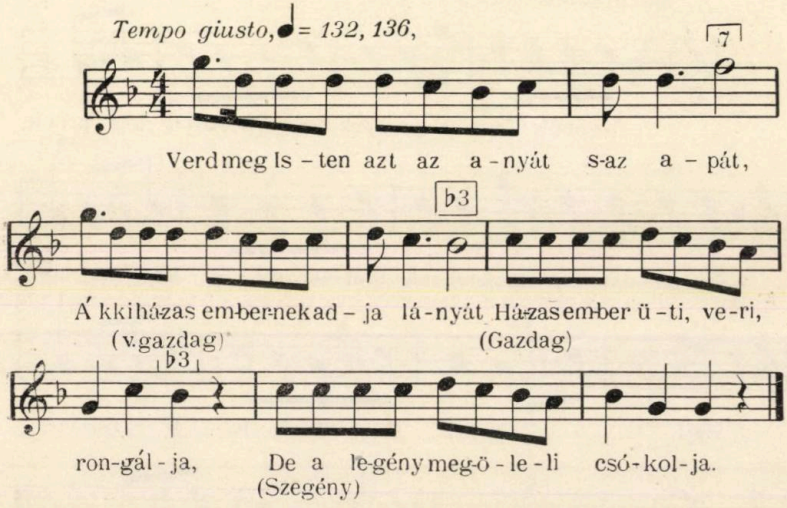

30

Ciuc — (Bartók, *Volkslied*, n-rul 1)

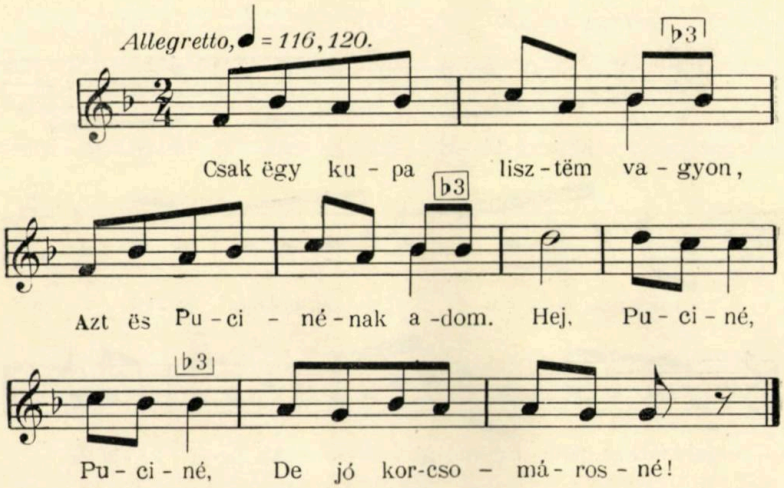

31

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 60).

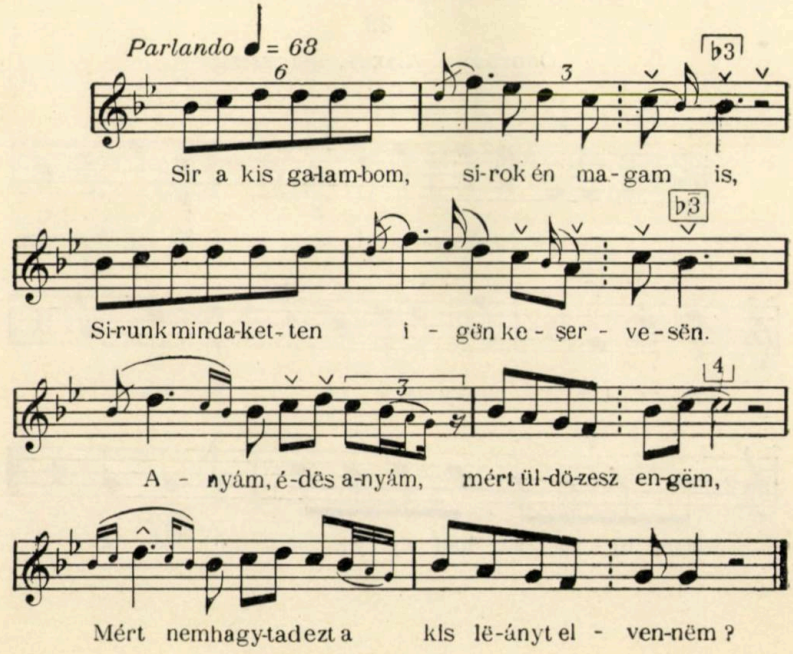

32

Odorheiu — (Vikár, *Népdalok*, n-rul 16).

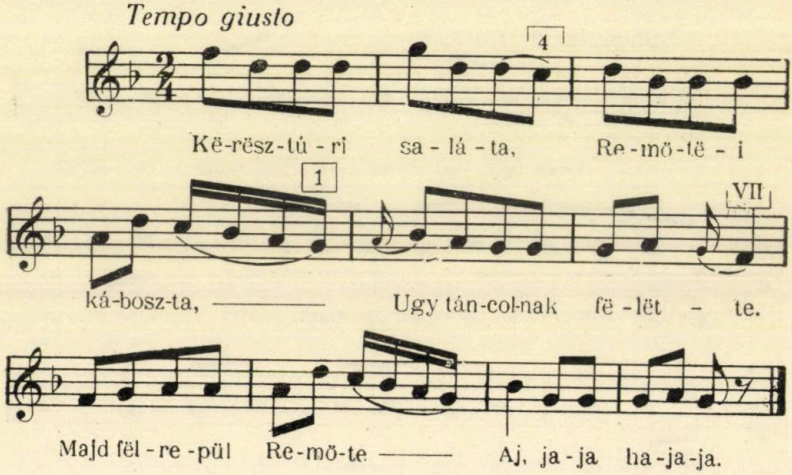

33

Odorhei — (Alexici, *manuscris*).

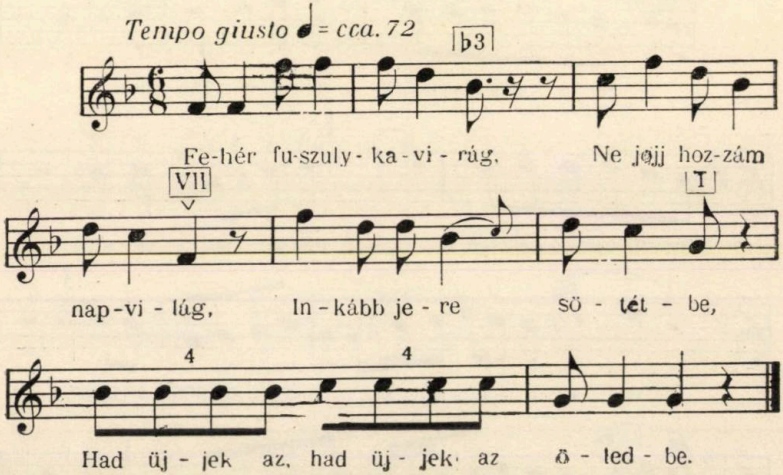

34

Bucovina — (Kodály, *Volkslied*, n-rul 13).

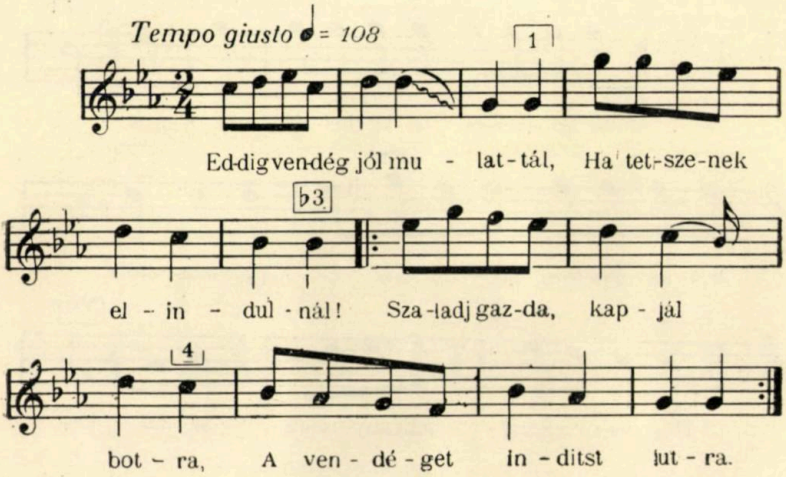

35

Ciuc — (Bodon, *Népdalok*, n-rul 9).

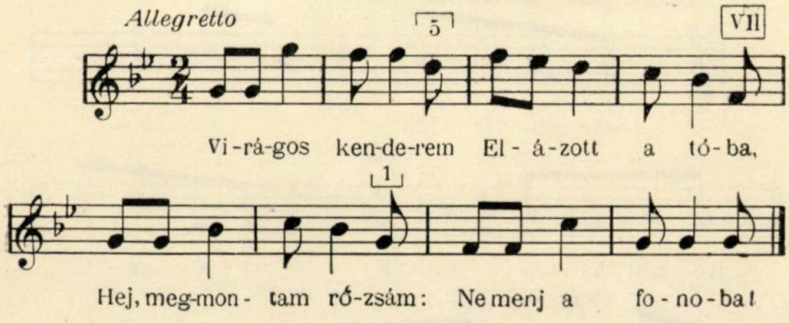

36

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 134).

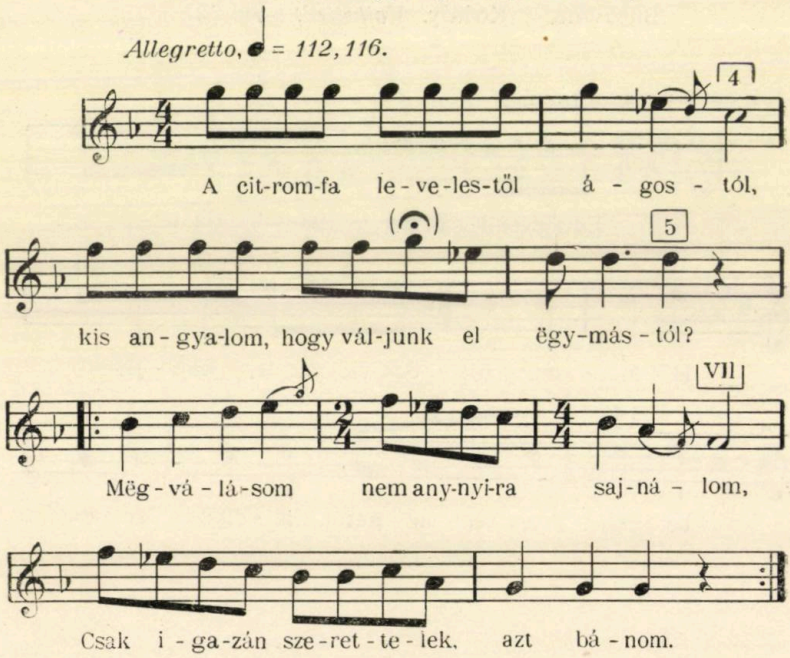

37

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 5).

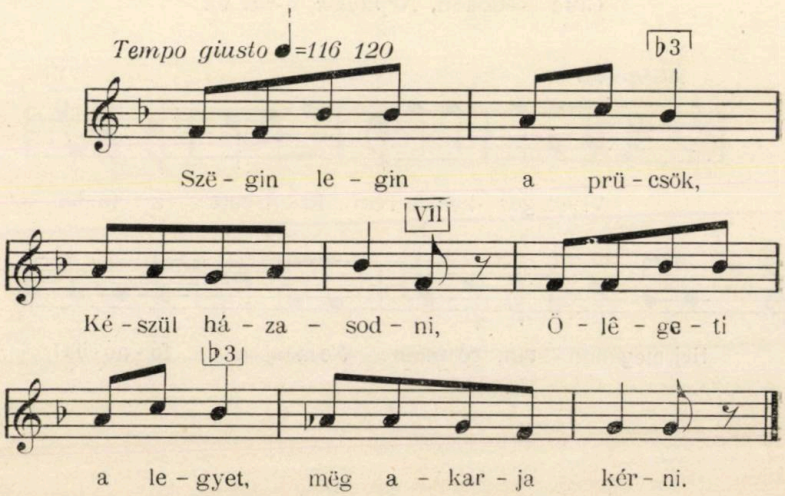

38

Ciuc — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 20).

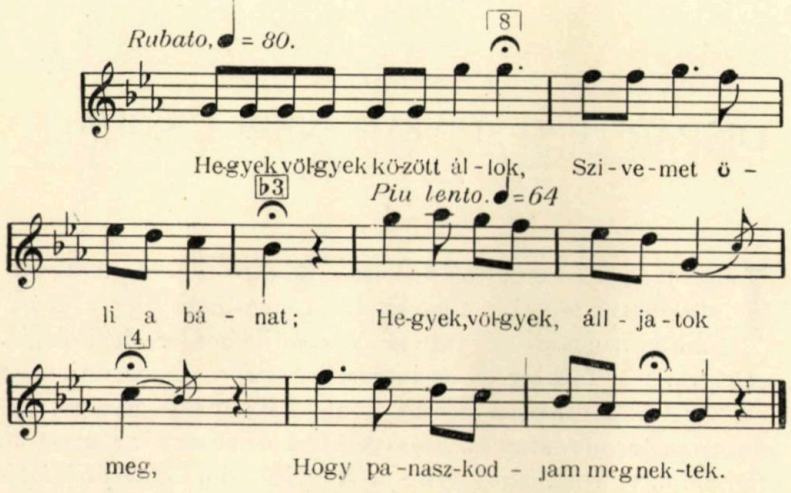

39

Bucovina — (Kodály, *Népdalok*, n-rul 112).

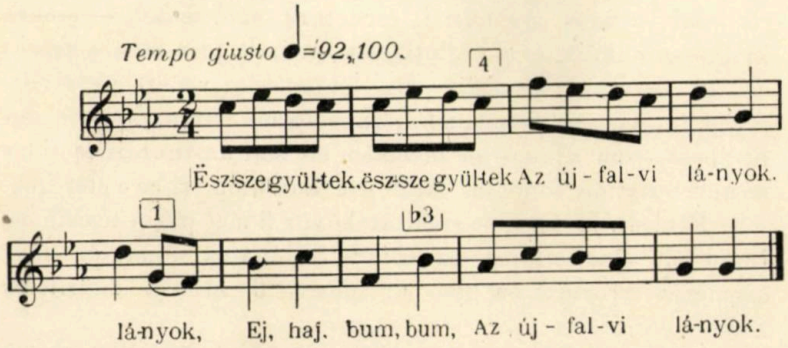

G. G. ALEXICI

DISPARIŢII ŞI SUPRAPUNERI LEXICALE [1]

I

Împrejurările cu totul speciale în care s'a efectuat atît în spaţiu, cît şi în timp evoluţia etno-lingvistică a domeniului romanic oriental cer ca studiile noastre de filologie, etnografie şi folklor să se intensifice din ce în ce mai mult şi într'o altă direcţie, relativ nouă. Prin însăşi natura fondului ce trebue studiat, această nouă orientare ar urma să fie numită *lingvistică etno-psihologică* sau *etno-psihologie lingvistică*. Avînd ca basă de orientare aspectul formal al noţiunilor — aspect care e supus în genere determinărilor aşa numitelor legi sau regule fonetice —, va trebui să adîncim cît mai mult şi cît mai variat substratul psihic al acestor noţiuni pentru ca, în modul acesta, să se poată evidenţia cît mai luminos nu numai structura sufletească originară latino-autohtonă, ci şi evoluţia etno-socială prin care a trecut ea în decursul secolelor din punct de vedere al civilisaţiei în general. Supunînd fiecare formă unor analise minuţioase, vom ajunge să precisăm cît mai amănunţit ce şi cît anume aparţine fondului latin sau autohton, şi ce e eterogen.

Evident, la început resultatele vor fi mai puţin temeinice, întru cît elasticitatea, ba chiar fluiditatea fondului unor asemenea cercetări cu greu ar putea fi supusă diferitelor

[1] Comunicare făcută la al doilea congres al filologilor romîni, ţinut la Cluj în 23-25 april 1926.

criterii de studiere pozitivă, cum ar fi bunăoară cele fonetice. De altfel, dificultățile unor astfel de studii au fost relevate și de cercetătorii noștri, amintindu-se că „filologului i-ar fi cu neputință să dea un răspuns mulțumitor de ce, de exemplu, au dispărut lat. n u d u s și v a c u u s, care au fost înlocuiți prin slav. *gol*, pe cînd pentru noțiunea contrară s'a păstrat termenul de origine latină *plin*; de ce a dispărut g a l l u s, înlocuit prin slav. *cocoș*, și s'a păstrat cuvîntul *găină*, din lat. g a l l i n a?“ [1] etc. Și totuși, ca răspuns, relevăm că o metodică și amănunțită aprofundare comparativă a complexului unor atari probleme ar veni să formuleze cît mai multe și mai satisfăcătoare precisări [2], în urma cărora să ne putem explica — cel puțin pînă la un punct — constatări bunăoară de natura celor ce urmează: de ce alături de elementul latin *capră* avem eterogenul *țap*; de ce lat. d e b e r e nu s'a păstrat, înlocuit fiind prin sl. *trebui*; de ce *hoț*, *zăpadă* etc. s'au suprapus formelor *fur* și *nea*, în timp ce formele verbale *fura* și *ninge* nu au dispărut?

In cele ce urmează vom urmări în ordinea lor alfabetică numai cinci elemente lexicale latine în domeniul nord- și sud-balcanic. Din interpretarea lor cred că se va putea desprinde însemnătatea unor astfel de cercetări de lingvistică etno-psihologică, întru cît se va vedea chiar din succinta lor analisă că ele privesc de aproape anumite probleme, cum ar fi: structura sufletească străromînă față de cea a altor popoare cu care a venit sau nu în contact; vitalitatea lexicală latină vulgară; circulația lexicală în latina vulgară în comparație cu cea din latina clasică; închegarea geografică a poporului romîn și contactul lui cu celelalte popoare; considerațiuni caracteristice asupra dispariției unor cuvinte etc.

---

[1] I. A. Candrea, *Straturi de cultură și straturi de limbă*, 19.

[2] J. Vendryes, în *Le langage*, 249-271, schițează în liniamente generale explicații temeinice.—Cf. și Ov. Densusianu, *Semantism anterior...* în această revistă II, 1-21 și 310-327.

A m a r e

Iată un cuvînt care s'a păstrat în toate limbile romanice, exceptînd romîna şi sarda. Căror cause se datoreşte dispariţia acestei forme atît de caracteristice din domeniul romînesc şi înlocuirea ei în dacoromînă printr'un element slav ?

De circulaţia vie a lui a m a r e în latina valgară nu poate fi nici o îndoială; nu ştim însă dacă va fi circulat şi în epoca de formaţiune a limbei romîne pînă la contactul efectiv romîno-slav. De sigur că nici nu ne-am putea închipui măcar că sentimentul pe care îl exprimă această formă va fi fost strein sau puţin acomodat sufletului străromîn. Şi totuşi cuvîntul a dispărut.

A ne gîndi că dispariţia lui a m a r e s'ar datori omonimiei ce va fi resultat din încrucişarea formelor *(eu)* **am* <a m o „iubesc" şi *(eu) am* cu sensul de „habeo", aceasta nu s'ar putea susţinea cu nimic. Evident că şi omonimia îşi are rolul ei în ceea ce priveşte dispariţia uneia dintre formele între care s'a angajat lupta; dar forma *(eu) am* sau *(eu) să am* dela vb. *avea* nu putea să determine dispariţia formei *(eu)* **am* sau *(eu) să* **am* dela vb. **amare*, pentru simplul motiv că *am* dela vb. auxiliar e o formă care nu poate fi căutată, sub raportul fonetico-morfologic, în sînul latinei vulgare dela basa limbei romîne — pers. 1ii h a b e o în nici un cas nu putea da *am* — aşa că, dacă la apariţia în grai a formei *(eu) am* „habeo" va fi circulat şi forma *(eu)* **am* <a m o, firesţe că forma vb. ajutător ar fi fost aceea care ar fi dispărut. Insă pentru ca, totuşi, să se nască şi să se generaliseze în întregul domeniu romînesc forma *(eu) am* „habeo", aceasta ne-ar putea servi ca un indiciu că, la apariţia lui în vorbire, vb. a m a r e va fi avut în casul cel mai bun o anemică circulaţie în grai — ceea ce, cred, că ne-ar apropia mai mult decît oricare altă interpretare de realitatea faptelor.

Se ştie că Romanii — spre deosebire de alte popoare, cum ar fi bunăoară Grecii — excelau prin austeritatea moravurilor lor sociale: raţiunea era stăpîna sufletului lor, dicta

în primul rînd. Sufletul roman a fost în general refractar exuberanțelor lirice, ca și speculațiunilor superioare[1]. A fost preocupat mai mult de realul imediat și practic, pe cît de sever și echilibrat pe atît de precis și armonic. Așa se explică și faptul că, în general, literatura latină care oglindește fără influențe adevăratul suflet roman e relativ palidă: erotismul e departe de a atinge înflorirea bogată și amplă a aceluiași sentiment din literatura elenă. O asemenea structură psihologică o vedem aplicată în toată rigoarea ei socială chiar pînă în zilele noastre la Aromîni, la care sentimentul iubirei își deschide petalele numai atunci cînd lumina rațiunei se revarsă ocrotitoare asupra lui[2].

In atari condițiuni sufletești, era firesc lucru ca sentimentul erotic să apară în fața rațiunei sub formă de sfioase îmmuguriri. Așa fiind, ne putem explica cum noțiunea de a m a r e a trebuit să fie exprimată sau printr'un cuvînt al cărui sens să însemneze și ceva aparținînd rațiunei — și în casul acesta s'a intensificat circulația formei v o l e r e și cu înțelesul de „iubire" —, sau printr'unul care să fie caracteristic prin discreția delicată a accepțiunei sale — și în acest al doilea cas s'a recurs la forma d o l u s cu sensul de „dor iubire". In fața acestui nou semantism al formelor v o l e r e și d o l u s — semantism care putea satisface deplin trăsăturile psihice ale străbunilor noștri —, era iarăși natural ca indiscretul a m a r e să se vadă concurat pe de o parte de ra-, ționalul *vrere*, iar pe de alta de prea finul *dor*, pentru ca încet-încet, a m a r e să cadă în completă desuetudine. Ceva mai mult: cred că d o l u s — sprijinit poate și de v o l e r e — va fi fost factorul hotărîtor pentru dispariția lui a m a r e din graiul unui popor al cărui trai era în funcție de munți

---

[1] Edouard Galletier, în a sa frumoasă lucrare *Etude sur la poésie funéraire romaine d'après les inscriptions*, 8 serie: „Disons-le aussi, le Romain ne semble pas fait pour les hautes spéculations".

[2] Cf. și ce relevez în *Biblioteca națională a Aromînilor*, I, p. XII-XIII.

şi a cărui vieaţă religioasă se deosebia de ce ne ofere Occidentul romanic[1].

Dacă însă pentru dispariţia lui a m a r e invocăm şi consideraţiuni de ordin psihologic caracteristice unei speciale structuri sufleteşti a strămbunilor noştri, atunci cum se explică contrastul ce ni-l ofere apariţiunea formelor *aγape* în aromînă şi *iubire* alături de *dragoste* în dacoromînă ?

Pentru aromînă problema e simplă : *aγăpsescu*, ca şi sb. *aγape*, cu sensul pur erotic, nu are vitalitate în grai — ceea ce reiese cu evidenţă şi din alte consideraţiuni, cum ar fi bunăoară faptul că orice logodnă sau nuntă la Aromîni e resultatul unei înţelegeri între părinţi, sentimentul iubirei fiind codamnat să nu se manifeste sub nici o formă oricît de puţin bătătoare la ochi. Cu dacoromîna însă chestiunea se schimbă. Forma *iubesc* răsare la fiece pas atît în graiul viu cît şi în literatura populară, iar noţiunea ei adesea sfidează, ba chiar înfruntă orice încercare de îngrădire pe care ar întîmpina-o din partea raţiunei. Ori, acest frîu liber pe care îl are *iubirea* în dacoromînă contrastează profund cu sfiiciunea discretă sub care apare ea în aromînă — ceea ce denotă că manifestarea variată şi puternică a acestui sentiment la Dacoromîni îşi are rădăcini şi în structura psihologică slavă, care ne-a împrumutat şi forma *ljubiti*. Sînge slav va fi circulînd şi în vinele Aromînilor, dar în cantitate mică, prea mică. Dovadă e că *ljubiti* nu s'a înrădăcinat în dialectul aromîn, întru cît forma *alughescu* din aromînă e sporadică, fără vieaţă. Vre-o ipotesă în sensul că acest fel de sentiment al iubirei la Dacoromîni ar putea fi o directă moştenire dela autohtonii Daciei traiane nu s'ar putea susţinea aproape cu nimic[2], după cum nici civilisaţia contem-

[1] Aportul vieţei religioase în legătură cu îndeplinirea formalităţilor cerute de ritualul ei nu poate fi trecut cu vederea cînd e vorba de asemenea probleme.

[2] S'ar putea susţinea chiar contrariul dacă, printre altele, am avea în vedere şi caracteristicile respective ale sufletului albanes, continuator al celui iliric.

porană n'ar putea fi invocată ca motiv explicativ. Rămîne, deci, ca și pe această cale de analisă psihologică a elementului lexical să admitem o puternică imixtiune etnică între Dacoromîni și Slavi.

Dar, cu drept cuvînt s'ar putea obiecta că circulația unui, sau chiar a tuturor cuvintelor streine într'o limbă nu implică numai de cît și un amestec cu asimilări etnice, ci ea s'ar putea explica prin simplul contact social între două limbi. Faptul că în unele regiuni dialectale dacoromîne începuse ca bunăoară ung. *pecsenye* — de origine slavă — să se suprapună lat. *carne*, sau ca *pîne* să fie aproape uitat, înlocuit fiind prin *pită*, aceasta nu poate însemna că între Romîni și Unguri de exemplu va fi survenit vre-un amestec etnic. Pe de altă parte, dacă în aromînă găsim forme ca *sivdaĭe* „iubire" ori *isusescu* „logodesc" etc., de aci nu se poate deduce iarăși vre-un amestec etnic între Aromîni și Turci sau Greci: etnografia, ca și considerațiunile istorice, sociale, politice, geografice etc. înlătură o atare presupunere. Reîntorcîndu-ne însă la contactul etno-social dintre Dacoromîni și elementul slav, constatăm că raporturile închegate între aceste două popoare aparținînd unor rase deosebite ca suflet și fisic în epoca veche de quasi-bilingvitate pledează în favoarea unor asimilări etnice reciproce, cărora se datorește nu numai deosebirea de structură psihologică dintre Aromîni și Dacoromîni, ci și atîtea alte caracteristici de natură antropologică, etnografică, folklorică, lingvistică etc. Și, de vreme ce atîtea elemente vin să coroboreze în sensul acestui amestec slavo-romîn, nu e hasardată interpretarea relevată în ceea ce privește suprapunerea formei slave în locul celei latine dispărute.

Evident, înlănțuirile lexicale din punct de vedere al asociațiunilor de idei ce le ridică această noțiune sînt pe cît de interesante, pe atît de numeroase; dar, îmbrățișarea întregului complex ar depăși simpla schițare explicativă a unei singure forme. De aceea trecem la un al doilea element lexical latin.

Bellum-Proelium

Faţă de vitregia istorică, impregnată cu adînci perturbări războinice, prin care a trecut poporul romîn dela cristalisarea lui ca fiinţă etnică în decursul secolelor, ne-am fi aşteptat în mod firesc ca, odată cu noţiunea respectivă, să constatăm şi representarea lexicală directă a formei bellum: — continuarea acestui cuvînt în limba romînă ar fi fost în perfectă concordanţă cu ce ne înfăţişează istoria şi etno-geografia neamului romînesc. Totuşi, în locul acestei forme în daco-romînă avem sl. *razboj*, iar în aromînă gr. πόλεμος.

Care să fie causa sau causele ce vor fi contribuit ca acest element să nu fie representat în limba romînă?

Evident că şi în secolele de după Cristos încăierările pe care armatele romane le-au avut cu barbarii năvălitori au fost adevărate bella. Dar, odată cu închegarea poporului romîn, acest bellum, de va fi circulat în grai, îşi va fi pierdut pentru noua limbă — limba romînă — adevăratele caracteristici ca noţiune. Date fiind aspectele etno-istorice ale poporului romîn precum şi configuraţia geografică în care ni se înfăţişază complexul vieţei sale, firește că forma bellum, ca şi însăşi noţiunea, erau menite dispariţiei din graiul unui neam căruia îi lipsia respectiva închegare politico-militară de stat unitar. Pentru poporul romîn, a cărui pulsaţiune etnică era strîns legată de munţi şi văi, orice încăierare, chiar cu aspectele unui bellum, era o *luptă*, o *bătălie*. Ceva mai mult: dacă la aceste consideraţiuni am adăuga şi faptul că vitalitatea formei lucta era mai consistentă, mai expresivă faţă de cea a formei bellum, cred că devine şi mai explicabilă constatarea pe care o facem, adică de a vedea în locul unui representant al lui bellum continuatori direcţi ai formelor lucta, luctare.

In directă legătură cu această ultimă consideraţiune, naşte întrebarea: nu cumva bellum era un cuvînt mai mult sau mai puţin propriu literaturei latine scrise în general, fără să fi avut vieaţă în graiul viu, în aşa numita „latină vulgară"? O precisare temeinică la această întrebare

e de așteptat, firește, și din partea studiilor de filologie clasică. In ceea ce privește filologia romanică, am putea admite pînă la un punct că b e l l u m nu va fi avut circulație în latina vulgară; dovadă e că această formă n'a lăsat continuatori în nici o limbă romanică. In casul acesta, probabil că b e l l u m — ca și p r o e l i u m — va fi complet dispărut din latina vorbită odată cu stingerea imperiului roman, suprapunîndu-i-se l u c t a.

Trecînd la formele romînești de origine streină și cu sensul de „bellum", vom avea de relevat că sfera noțiunei *luptă* cu timpul s'a lărgit, însemnînd mai tîrziu și „încăierare între două persoane, trîntă". Dar, asemenea multiplicări de sensuri fărîmițesc înțelesul principal etimologic prin anemiere semantică. In modul acesta, un nou cuvînt — strein —, care pare mai apt, mai vital și prin însăși noutatea lui, vine să se suprapună. Forma *luptă* cu sensul de „bellum" fiind usată, prin chiar aceasta s'a înlesnit intrarea în cele două dialecte a elementelor *război* și *polim*.

In ceea ce privește determinarea epocei intrărei lor, putem precisa că pentru aromînă *polim* e relativ recent. In dacoromînă, *război* a pătruns, de sigur, în urma despărțirei definitive a acestor două dialecte — ceea ce s'ar putea deduce și din faptul că această formă nu e cunoscută aromînei. Am mai putea recurge pentru aceasta și la deosebirea lexicală ce există între aromînă și dacoromînă pentru noțiunea de „brave, vaillant", care e în strînsă legătură prin asociație de idei cu *război*: în dacoromînă avem formele slave *viteaz*, *voinic*, pe cînd în aromînă apare lat. *ǧione* cu derivatele sale: *ǧiuname*, *ǧiunar*, *ǧiunatic*, *ǧiuneață*, *ǧiunescu* etc.

C o n s p i c e r e - S p e c t a r e

Singura formă latină în legătură cu noțiunea văzului care s'a păstrat în limba romînă e vb. v i d ē r e. Pentru noțiunea de „regarder", atît în aromînă cît și în dacoromînă avem două forme de origine streină (arom. *mu(n)tresc(u)* <sl. *(sъ)motriti*, dcr. *privesc* < ?).

Şi aci se ridică mai multe întrebări. Faptul că în cele două dialecte nu avem o singură şi aceeaşi formă echivalentă lui conspicere, ne poate dovedi că atît *privesc* cît şi *mu(n)tresc(u)* au fost împrumutate relativ tîrziu, şi anume după, sau chiar mult după ce separaţiunea dintre cele două dialecte se efectuase complet.

Dar, pînă la apariţia acestor două cuvinte nu vor fi cunoscut oare Străromînii noştri vre-o altă formă cu sensul de „regarder"? Pentru spectare, care e din aceeaşi rădăcină cu conspicere, avem dovezi că înţelesul său deviase încă din latina vulgară în spre sensul de „attendre" mai ales în compuse. Pe de altă parte, conspicere n'a lăsat decît un singur representant participial în italiană. Toate limbile romanice pentru noţiunea de „regarder" au recurs la cuvinte de altă origine decît cea latină — ceea ce ar fi un indiciu că, analog casului bellum, forma conspicere nu va fi avut vitalitate în latina vulgară, deşi forma spĕcies s'a păstrat, dar cu sens deviat. In casul acesta, e de presupus că în străromînă vor fi circulat probabil diferite expresiuni sau locuţiuni cu sensul de „regarder", cum ar fi, bunăoară, expresiunea aromînă *arucă-ţ ocl'il'ţ* „priveşte", echivalentă cu dcr. *uită-te* etc. E posibil însă ca în epoca străveche această noţiune să fi fost exprimată chiar prin vb. *vedea*, aşa cum şi astăzi se mai aude în aromînă: *veadi-l (năʊeamă)* = „priveşte-l (puţin)" sau chiar simplu *veade (ncoa)* = „uită-te (încoace)".

Problema însă ne presintă un alt aspect, mai interesant. Faptul că în dacoromînă avem *privesc* nu ridică dificultăţi; cu *mu(n)tresc(u)* însă din aromînă — am putea alătura şi forma *bruesc(u)* — chestiunea se complică întru cîtva. Am spus mai sus că împrumutarea lui *mutrescu* trebue să fie relativ tîrzie. In casul acesta, dacă ar fi să ne fixăm la părerea că Aromînii din masivul Pindului sînt în parte continuatori direcţi şi ai colonilor romani din această regiune [1],

[1] Cf. articolul meu *O problemă de romanitate sud-ilirică*, în această revistă, I, 72-99.

cum se face că pînă la data intrării lui *mutrescu* în aromînă nu s'a recurs la un împrumut similar din greceasca sau măcar din albanesa cu care se învecina? In aparență, elementul *mutrescu* — ca și atîtea altele, unele chiar și mai caracteristice, dar pe care nu le pot releva aci — ar pleda în favoarea părerei că Aromînii vor fi coborît la sud din spre nord începînd cu secolul al IX-lea.

Problema trebue altfel înfățișată. Singurul element etnic cu care Străaromînul a avut contact social chiar femeiesc a fost — după dovezile lingvistice, folklorice și etnografice — de sigur poporul slav, cu care, pe alocurea, a și conviețuit, asimilîndu-se. Contact cu apropieri sufletești a avut, firește, și cu populația albaneză, dar el a fost mai mult de natură pastoral-bărbătească, și anume în vieața propriu zis muntenească în care se oglindește păstoritul, cărvănăritul și haiducia; în schimb, femeia aromînă a fost în genere isolată de vieața casnică albanesească. Și cu elementul grec va fi avut contact social, dar exclusiv bărbătesc și numai de natură economică ocasională, fără durată. Insă, pentru timpuri și popoare eminamente patriarhale, e recunoscut că familia — adică femeia ca stăpînă de casă — e adevărata păstrătoare a întregului organism al graiului. Așa fiind, din momentul în care o parte din masa slavă a coborît spre sud, trecînd granița geografică ce separa romîna nordică, adică dacoromîna de azi, de cea sudică, adică aromîna — și această graniță nu putea fi în nici un cas Dunărea, ci șirul muntos al Balcanilor — , această masă slavă a conviețuit apoi cu Aromînii, pînă ce s'a asimilat. Și atunci, întru cît și Aromînul și Slavul aveau pentru noțiunea de „voir" cîte o formă aproape identică, — pe de o parte arom. *vidęare,* pe de alta sl. видѣ(ти) — prin aceasta s'a înlesnit și mai mult împrumutarea formei slave *motriti* în dialect, ca o formă nouă care, prin atracția și vigoarea sa exotică, a venit să înlocuească ceva îmbătrînit ca formă și sens.

Astfel înfățișată chestiunea, cred că ne-am putea explica

mai temeinic genesa celor mai multe probleme aromîno-slave printre care şi cea toponimică.

L o q u i — P a r a b o l a r e

Exceptînd ce ne dă Meyer-Lübke sub l o q u e l a, primul verb nu s'a păstrat în nici o limbă romanică. In casul acesta putem deduce că l o q u o r nu va fi avut circulaţie în latina vulgară, sau că va fi fost concurat de d i c e r e şi e x p o n e r e — deşi nuanţa de sens a lui l o q u i e deosebită.

Forma a doua, p a r a b o l a r e, nu s'a păstrat în Romania orientală, deşi, în ceea ce priveşte creştinismul, acest element ar fi fost mai firesc să existe, întru cît ar fi fost sprijinit de vecinătatea imediată a Grecilor. In schimb, cuvîntul acesta — ca şi alte elemente greceşti — apare în domeniul romanic occidental.

Amîndouă aceste forme sînt necunoscute atît dacoromînei, cît şi aromînei. Dar, dacă pentru l o q u o r ne-am putea opri la părerea că aparţinea aproape exclusiv vocabularului latin clasic, pentru nerepresentarea lui p a r a b o l a r e în domeniul romînesc explicaţia trebue căutată în altă direcţie şi anume: deşi creştinismul a pătruns de timpuriu în masa strămbunilor neamului romînesc, totuşi, vieaţa religioasă reală pe care o duceau ei era firesc să se deosebească de cea a Romaniei occidentale, mai ales din punct de vedere al ritualului administrativ, ca şi al literaturei sale. Fără nici o altă închegare decît cea etnico-patriarhală, biserica nu putea exercita asupra lor aceeaşi influenţă ca şi în celelalte ţări romanice. Deprinşi şi interesaţi să trăească mai mult vieaţa munţilor fără o absolută stabilitate în timp şi spaţiu — şi aceasta, din causa ocupaţiunilor lor ca şi a vicisitudinilor istorice — biserica pentru ei nu putea fi decît un simplu simbol arhitectonic adăpostitor al credinţei lor. Un botez, o nuntă, o cuminecare sau o îmmormîntare puteau fi oficiate de preotul lor improvisat sau ocasional şi sub cerul liber, întru cît nestatornicul lor trai muntenesc nu le permitea să le oficieze sub acoperişul casei Domnului. Aşa fiind, era natural

ca acest p a r a b o l a r e să nu facă parte din terminologia creștină transmisă limbei romîne, de vreme ce existența acestei forme în celelalte limbi romanice se explică mai ales prin viața bisericească specială și intensă a Occidentului.

Dacă astfel trebue să ne representăm lucrurile în ceea ce privește lipsa acestor două elemente latine din limba romînă, să vedem cum ar trebui explicată suprapunerea celor două forme slave *grăi* și *vorbi* [1] — în aromînă: *grescu* și *zburăscu* <*sъborъ*. La prima vedere, s'ar părea că aceste două cuvinte, și în special *grai-grăesc,* vor fi pătruns simultan în dacoromînă ca și în aromînă. Și totuși, lucrurile nu par a se fi petrecut în tocmai. Pînă la venirea Slavilor — și chiar pînă astăzi în dacoromînă și, sporadic, și în aromîna din regiunea Zagorului-Pind unde se mai aude *cuvintedzŭ* —, limba romînă a avut corespunzător lui l o q u i sau p a r a b o l a r e forma *cuvînta* [2]. Această formă îndestula cu prisosință noțiunea de „parler", așa că forma slavă *graj* nu se putea suprapune atît de repede lui *cuvintez*, și anume într'o epocă în care separațiunea celor două dialecte nu se împlinise definitiv [3]. Așa fiind, care ar putea fi explicația pătrunderei în timp și spațiu a formei *graj* în cele două dialecte?

Evident că trebue să recunoaștem că multe forme paleoslave au pătruns concomitent în cele două dialecte înainte de despărțirea lor. Ceea ce însă n'ar putea suferi nici o desminție e că în general, asemenea infiltrațiuni lexicale trebuesc căutate și fixate sub raportul geografic într'un singur punct sau centru mai influent sau mai apt pentru o cît mai întinsă radiațiune a lor în noua limbă în care pătrund.

---

[1] Cf. Ovid Densusianu în această revistă, II, 16-17. Sextil Pușcariu și Th. Capidan îi atribue origine latină (în *Dacoromania*, III, 838 și 1088). Cf. și dicționarul lui *C. Nicolaide*, pag. 111.

[2] Acest element, interesant ca evoluție semantică în raport cu aspectul religios pe care ni-l ofere c o n v e n t u s bunăoară în limba francesă, va fi fost un motiv mai mult ca p a r a b o l a r e să dispară de va fi circulat.

[3] Cf., acum în urmă, Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromîn*, 17, 25, 45 și 51.

Paleoslavul *graj*, care pare a fi unul din elementele ce vor fi pătruns în cea mai veche epocă de contact lingvistic romîno-slav, va fi fost împrumutat din graiul unei singure şi anumite regiuni paleoslave de unde, pe urmă, va fi radiat în tot cuprinsul limbei romîne, susţinut fiind întru cîtva şi de împrejurări identice cu cele în care s'a efectuat împrumutarea lui. In casul acesta, fixîndu-ne la această datare şi fixare geografică a introducerei vsl. *graj* în limba romînă şi întru cît această formă aparţine regiunei sîrbeşti, ar urma să concludem că ea a pătruns în limba noastră atunci cînd Străaromînii vor fi locuit în neîntreruptă continuitate teritorială cu Dacoromînii, şi anume în vestul Moesiei inferioare (Serbia veche), şi că, prin urmare, ulterior aceşti Străaromîni vor fi coborît în spre sud, anume spre Pind. De aci ar resulta că vsl. *graj* va fi pătruns în romînă înainte de secolul al IX-lea, întru cît dislocarea Aromînilor din munţii Serbiei spre sud e fixată începînd cu acest secol. Oprindu-ne însă la această părere, ne întrebăm : în urma unei convieţuiri geografice de aproape trei secole între Romîni şi Slavi—din secolul al VI-lea pînă la al IX-lea —, şi după ce Străaromînul se va fi aclimatisat sufleteşte cu populaţia slavă — ceea ce ar reieşi din chiar aceste împrumuturi lexicale —, ce anume va fi determinat presupusa dislocare romînească spre masivul Pindului? O asemenea dislocare etnică nu poate fi determinată decît de o grea vicisitudine istorică. Dar, în această epocă năvălirile slave sînt încheiate, aşa că, dacă ţinem ca în Aromîni să vedem numai de cît o dislocare, atunci ar urma să admitem că această dislocare se va fi produs începînd cu secolul al VII-lea şi că, în consecinţă, pătrunderea elementului slav în limba romînă se va fi efectuat anterior acestui secol— ceea ce nu s'ar putea susţinea.

Problema cred că trebue înfăţişată altfel. Străaromînii nu trebuesc aduşi în regiunile Pindului prin dislocare nordică, după cum nici continuitatea teritorială dintre aceştia şi Romînii nordici nu trebue scăpată din vedere. In jurul secolului al IX-lea, o parte din Slavii sud-dunăreni, cari erau acomodaţi

cu vieața populațiunei romînești dintre Balcani și Dunăre, coboară spre sud, strecurîndu-se și în direcția labirinticelor ramificațiuni muntenești ale populației romîne locale. Cu timpul, contactul lor cu Străaromînii devine fapt real. In această stare de lucruri, *cuvintedzŭ* din aromînă, concurat și anemiat probabil de vb. *dzîcŭ*, *spun* sau chiar de *cîntu* cu sensul de „vorbesc", va fi cedat din vreme în fața lui *graj*. Așa fiind, e posibil ca această formă slavă să fi pătruns independent în cele două dialecte, sau să fi pătruns ma întîi în romîna sud-balcanică, pentru ca de aci, pe cale păstorească și cărvănărească, forma să pătrundă apoi și în romîna nord-balcanică, susținută fiind de vorbitorii graiului slav din aceleași regiuni. E posibil însă ca acest fel de transmisiuni lexicale să se fi efectuat și invers, adică din romîna nordică în aromînă. Aceste transmisiuni devin și mai explicabile dacă, în locul Dunărei, vom admite ca hotărnicire geografică între cele două dialecte lungul crestei lanțului balcanic — ceea ce ar fi în deplină concordanță cu întregul complex etno-lingvistic al Romaniei orientale. In casul acesta vom avea *romîna nord-balcanică*, întinsă sau călare pe ambele țărmuri dunărene între Balcani și Carpați, și *romîna sud-balcanică*, revărsată pe pantele și văile sudice ale Balcanilor pînă în spre poalele de miazăzi ale Pindului. Fixîndu-ne la această nouă delimitare între cele două dialecte principale, multe din problemele etno-lingvistice romînești — cum ar fi, bunăoară, rotacismul, palatalisarea labialelor, expansiunea teritorială a elementulni dacoromîn din spre versanturile nordice ale Balcanilor, originea Magleromînilor și Istroromînilor etc. — se îndrumează, cred, pe un teren sigur, pe însăși realitatea faptelor. In modul acesta ne putem explica mai temeinic dispariția atîtor elemente lexicale latine, dar mai ales suprapunerea comună în cele două dialecte a unor elemente eterogene caracteristice, cum ar fi *frică*, *gol*, *hrănesc*, *milă*, *nevastă*, *plătesc*, *scump*, *trup* etc.; pe basa acestei noui orientări etno-geografice, și raporturile albano-romîne și

greco-romîne apar, alături de cele slavo-romîne, într'o lumină mai clară, mai precisă [1].

Reîntorcîndu-ne la loqui şi parabolare, trebue să mai relevăm şi o altă consideraţiune în legătură cu problema ce ne interesează. Sînt cuvinte care, prin deasa şi variata lor întrebuinţare semantică, se usează mai repede decît altele, fiind astfel menite dispariţiei. O dovadă vine să ne-o dea chiar dispariţia vb. *grăesc* şi *vorbesc* din anumite puncte de regiuni dialectale şi suprapunerea sau înlocuirea lor prin *băsăduesc* şi *dzivăn'esc*.

Vivere

Pe cît de complicată s'ar părea la prima vedere, pe atît de interesantă devine problema dispariţiei pentru limba romînă a unor extrem de caracteristice elemente lexicale latine, cum ar fi corpus (păstrat numai în meglenită) căruia s'a suprapus sl. *trup*, sau legere înlocuit în dacoromînă prin sl. *ceti*, deşi scribere s'a păstrat [2] etc. Printre aceste elemente am putea socoti astăzi şi pe vivere.

Atît în aromînă cît şi în dacoromînă, în directă legătură etimologică cu acest cuvînt, avem formele *viu*, *înviez*, *înviorez* şi *viaţă* (în aromînă : *v'iŭ*, *inv'iedzŭ*, *nv'iuredzŭ*, *v'iaţă*). Ceva mai mult: în vechea romînească vb. *vie* se bucura de o circulaţie pronunţată [3]. Şi totuşi, astăzi pentru vivere avem în aromînă *bănedzŭ*, iar în dacoromînă *trăesc*.

Oare să avem a face aci cu o simplă usură — indi-

[1] Complexul acestei probleme fundamentale îl vom urmări documentat şi amănunţit într'un studiu asupra păstoritului şi diferitelor aspecte etno-lingvistice la Aromîni şi Dacoromîni.

[2] Nu mai puţin interesantă ar fi şi urmărirea rivalităţei din graiul de azi dintre forme latine şi streine (cf. *cuget* concurat de *gînd(esc)* etc.).

[3] Cf. I. A. Candrea, *Psaltirea scheiană*, II, 508. — Pentru aromînă relevăm că forma *v'iaţă* cu sensul de „vieaţă" pe care o întîlnim atestată în *Codex Dimonie* (în *Jahresb. des Inst. für rumän. Sprache zu Leipzig*, In, 18; V, 236; VI, 90 etc) astăzi e sporadică; circulă *v'iaţă*, dar cu sens de „vieţuitoare". Pentru noţiunea „vieaţă" se întrebuinţează în general numai *bană*. — Interesant de relevat că verbul acesta nu a dispărut din meglenită : *ǧiţes* etc.

ferent dacă ea e morfologică sau semantică —, sau vor fi intervenit și alți factori pentru ca representantul verbal al lui v i v e r e să dispară din amîndouă dialecte? Și trebue, oare, să admitem pentru această dispariție o identitate de împrejurări atît pentru aromînă, cît și pentru dacoromînă?

Oprindu-ne în primul rînd la vechea formă dr. *vie*, va trebui să relevăm că un prim factor ce va fi contribuit la dispariția acestei forme va fi fost, de sigur, derivatul *învie* (azi *învia*). Morfologia verbală romînească ne arată în trăsături fundamentale că acolo unde circulă o formă verbală fără prefixul *în-*, cea cu același prefix nu e cunoscută — și invers. Bunăoară : acolo unde se aude *îndulci* e necunoscut *dulci*, după cum acolo unde se întrebuințează *strîmba* nu se cunoaște un *înstrîmba*. Dialectologia ne dovedește că aceeași formă nu poate circula cu și fără prefix timp îndelungat și cu sens identic : lupta dintre *plini* și *împlini* de pildă va decide și în regiunile dialectale victoria celei din urmă [1]. Pe basa acestui criteriu de circulație morfologică, era firesc ca forma *vie* să-și piardă din vitalitate, iar sensul de „vivre" să-și caute refugiu într'o altă formă, nouă dar streină, pe care i-a oferit-o comunitatea lingvistică romîno-slavă.

In al doilea rînd, dispariția lui *vie* din dacoromînă s'ar mai putea datori și omonimiei. Cunoscînd formele de conjugare ale acestui verb în vechea romînească, constatăm că multe din ele se întîlniau cu forme identice de ale vb. *veni* :

ind. pres. *(eu) viu — (eu) viu, (tu) vii — (tu) vii* ;

imperativ *vie (el) — vie (el)* etc.

Se mai întîlniau și cu formele adj : *viu, vie* cu pl. *vii*, precum și cu sb. fem. *vie* cu pl. *vii*. Acest fapt de omonimie a venit să întărească constatarea morfologică relevată mai

[1] Sînt într'adevăr și casuri de felul acesta : *întinde* și *tinde*, *frînge* și *înfrînge;* de reținut însă că în asemenea casuri avem a face cu dublete formate fie din aceeași formă dar fiecare cu accepțiune specială, fie dintr'un element latin și un neologism etc.

sus, pentru ca apoi amîndouă să determine şi usura semantică a vb. *vie* în aşa fel încît şi fondul şi forma să fie concomitent sau, mai probabil, rînd pe rînd atacate. In chipul acesta, simpaticul vechi romînesc *vie* a dispărut, suprapunîndu-i-se inexpresivul sl. *trăi*.

Trecînd acum în domeniul aromînesc, va trebui să observăm că numai consideraţiunea morfologică ar putea fi luată în samă, întru cît şi în acest dialect una şi aceeaşi formă nu poate circula cu acelaşi sens cu şi fără prefix; aşa fiind, de vreme ce pentru noţiunea de „ressusciter" s'a consacrat forma *(i)nv'iedzŭ*, era firesc ca *v'iedzŭ* „trăesc" să se vadă în cele din urmă sacrificat, pentru ca astăzi să fie înlocuit în întregul grai prin *bănedzŭ*. Consideraţiunea a doua însă, şi anume cea a omonimiei cu vb. *veni*, nu poate fi aplicată.

Printre altele, e, de sigur, şi o categorie formată din cuvinte care, după o anumită întrebuinţare în timp şi spaţiu, sînt parcă predestinate dispariţiei, fără ca, totuşi, să se poată da unor asemenea constatări satisfăcătoare explicaţii amănunţite. Aşa, bunăoară, ar fi forma d e b ē r e „devoir": pînă la pătrunderea sl. *trebui* în dacoromînă sau a ngrec. *lipseaşte* în aromînă, cel puţin noţiunea lor a trebuit să existe în graiul romînesc refugiată într'un element oarecare — în aromînă o constatăm cristalisată şi astăzi în forma pietrificată *prinde* „trebue" a vb. p r e h e n d e r e. Dar, dispariţia unor asemenea forme nu o putem socoti ca fiind petrecută concomitent în amîndouă dialectele. Casul cu v i v e r e vine să ilustreze aceasta, căci, contrar, în locul representanţilor săi ar fi trebuit să avem şi în nord şi în sud ori numai forma *trăesc* ori numai *bănedzŭ* — ceea ce nu e casul. Şi tocmai aceasta constitue o altă dificultate pentru aceste cercetări nouă, cărora am vrea să li se dea o cît mai largă discuţie.

Pentru dacoromînă, suprapunerea lui *trăi* în locul lui *vie* nu presintă greutăţi de interpretare. Complicată însă cred că e problema pătrunderei formei *bănedzŭ* în aromînă pentru următoarele două motive: 1. această formă ar fi un împru-

mut din albanesa nordică, în care acest element are și un sens deosebit, și anume acela de „locuință, a locui"; 2. pe ce cale și cînd anume va fi pătruns în aromînă acest albanesism *bană* „vieață" — *bănedzŭ* „vieţuesc"?

Am văzut că lat. v i v e r e a continuat să vieze pînă tîrziu în dacoromînă. Aceasta ne-ar putea servi ca un indiciu că și în aromînă albanesismul *bană* — *bănedzŭ* n'ar putea fi vechi, bunăoară din epoca de separațiune definitivă a celor două dialecte, pentru anumite motive. Intr'adevăr: dacă alb. *bane* va fi pătruns în aromînă între secolul al IX-lea și al XV-lea — epoca turcească —, cum se face că sl. *trajati* a rămas necunoscut aromînei, de vreme ce slava i-a împrumutat și elemente în legătură cu locuința și existența în general în intervalul acestor secole? Ne-am fi așteptat ca, în casul cînd representantul verbal al lui v i v e r e va fi fost usat așa de timpuriu, să întîlnim o formă slavă în locul celei albanese.

Și totuși, dificultățile nu se opresc aci. Admițînd că forma albanesă va fi pătruns după secolul al XV-lea, se ridică alte considerațiuni care complică problema. Incepînd cel mai tîrziu cu secolul al XVI-lea, elementul aromînesc apare — ca păstor, cărvănar și negustor sau polit — răsfirat aproape în toate direcțiunile din cuprinsul peninsulei balcanice. Așa fiind, cum s'ar putea explica faptul că, începînd cu această epocă, forma s'a generalisat în întregul dialect cu o semnificație identică și cu totul deosebită de cea din albanesă? Pentru această epocă mai de grabă ne-am fi așteptat — cel puțin pentru anumite regiuni aromănești — dacă nu la o formă slavă (живети), de sigur la una grecească (ζῶ—) bine înțeles, în ipotesa că forma latină respectivă nu mai avea circulația cuvenită.

O a treia ipotesă, în sensul că alb. *bane* va fi pătruns în aromînă înainte de secolul al IX-lea, ar ridica și ea dificultățile ei. Firește, nu am putea admite că va fi intrat în epoca în care *á*+*n* latin nu trecuse definitiv la *ăn* (*în*, pentru că

forma albanesă nu se presintă ca *banne*[1]. Am putea-o însă socoti ca fiind împrumutată posterior secolului al VII-lea. In casul acesta, evoluţia semantică — dela „locuinţă" la „vieaţă" — ar deveni mai explicabilă sub raportul etno-geografic aromîno-albanes. Ceva mai mult: această consideraţiune ar veni să ne releveze şi ceva din contactul psihologic dintre Aromîni şi Albanesi în epoca aceasta.

Oricare ar fi ipotesa la care ne-am opri, şi această formă e una dintre numeroasele elemente lexicale a căror amănunţită şi temeinică soluţionare ne-ar revela interesante stări în complexul evoluţiei lor istorice, sociale şi geografice.

Tache PAPAHAGI

[1] De remarcat că pînă acum albanologii n'au explicat satisfăcător acest element (cf. N. Jokl, *Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung*, 6-8).

TEXTE FOLKLORICE DIN RÎMNICUL-SĂRAT

Mai în toate culegerile, Rîmnicul-sărat a fost aproape neglijat, deşi e unul dintre ţinuturile bogate în folklor. Cu deosebire Mocanii rîmniceni, răspândiţi pînă departe în cîmpie, sînt vestiţi prin doinele şi cîntecele lor şi mai cu samă prin strigăturile cu care însoţesc jocurile lor bătute: brîul, chindia, zuralia etc.

Aceşti Mocani, veniţi în foarte mare număr din Treiscaune, mai ales din Covasna (Coasna cum îi zic ei), Breţcu şi Zagon, din pricina unei zaveri din Ţara ungurească — după cum spun bătrînii — au format aici sate întregi mocăneşti în regiunea cîmpurilor, ca: Sihlea, Căiata, Bogza, Voetinu, Gugeşti ş. a.

Cei mai mulţi au venit ca clăcaşi pe moşiile călugăreşti. Dintre acestea cele mai de samă au fost ale mănăstirei Sf. Ion din Focşani. Făceau 80 de zile pe an cei cu patru boi, 60 de zile cei cu 2 boi şi 56 cei ce lucrau cu palmele; plătiau patentă la *conţ* (consulatul unguresc din Focşani) şi nu aveau dreptul de a fi pîrcălabi (după spusele lui Dumitru Garcia, de 91 ani). Toţi aceştia, la 1864, au fost împroprietăriţi de Cuza.

Alţii au venit mai tîrziu, rînduri, rînduri cu oile, după cum mai vin încă şi astăzi, fiind locuri bune de păşunat. De unde la început veniau numai pentru iernatul oilor, cu timpul, dînd peste aceste sate mocăneşti, s'au stabilit aici cu totul, sporind astfel numărul Mocanilor.

Printre aceştia se cuprind şi ciobanii vrînceni şi tuţuieni (mai puţini la număr), care avînd cam acelaşi port, se confundau cu Mocanii. Aici însă au venit în conflict cu băştinaşii cîmpeni, numiţi în sens peiorativ *Cojani*, deosebiţi foarte mult de ei atît la chip, cît şi la port şi obiceiuri, şi o adevărată luptă de predominare s'a dat între Mocani şi Cojani.

Satul în care lupta a fost mai aprigă e Bogza, unde existau şi un mare număr de Cojani: jumătate de sat, cea din spre asfinţit, era locuită de Mocani, zişi Ungureni, şi cealaltă jumătate, partea din spre răsărit, era locuită de Cojani. Această împărţire se păstrează pînă astăzi, mai mult cu numele. De sărbătorile Crăciunului şi Paştilor, flăcăii se mai împart şi astăzi, pentru a se păstra tradiţia, în două cete (Ungurenii şi Cojanii) cînd merg cu colindatul, plugul sau vălăritul.

La început, relaţiile între Mocani şi Cojani erau cît se poate de duşmănoase. Nici bună ziua nu şi-o dedeau unii altora. Mocanii aveau cîrciuma lor, hora lor, sfatul lor, Cojanii tot aşa. Şi cînd mai tîrziu se ajunse de se făcea numai o singură horă, nu s'ar fi prins un Mocan lîngă o Cojancă să-l fi omorît. Dar nici Cojanii nu se lăsau mai pre jos. Priviţi cu ură de Mocani, răspundeau şi ei tot cu ură şi nici ei nu se alăturau de o Mocancă, invocînd motivul că „pute rău a oaie".

Dar Mocanii se întreceau cu firea. Işi băteau atît de rău joc de bieţii Cojani, mai ales prin strigături, dintre care am găsit şi eu cîteva, încît de multe ori aceştia săriau la bătaie. In special, Mocanii făceau multe glume pe socoteala acelor pantaloni cojăneşti, albaştri-închişi şi largi din cale afară, numiţi *potfuri* sau *tulfari*, cum le ziceau în rîs Mocanii, încît Cojanii s'au simţit nevoiţi să-i strîmteze şi să le schimbe coloarea, din albaştri în albi, pînă cînd au ajuns la cioarecii mocăneşti. De aci nu fu departe pînă să adopte în întregime portul mocănesc, atît Cojanii, cît şi Cojancele mai apoi.

De căsătorit nu s'au căsătorit unii cu alţii pînă tîrziu.

La 1870, după spusele bătrînului Coman Negoescu, cînd a fost prima căsătorie între un Mocan şi o Cojancă, a fost o adevărată minune. Şi chiar după ce se mai amestecase unii cu alţii, de trimitea un flăcău din partea de răsărit a satului la o fată din partea de asfinţit, prima grije a părinţilor fetei era să-l caute la unghii; dacă avea unghiile stricate, era neam rău, neam de Cojan şi nu-şi dedeau fata după el. Dacă Mocanii nu găsiau fete pe plac în sat, atît printre Mocance, cît şi printre Cojance (căci căsătoriile între Mocani şi Cojance erau mai dese decît cele între Cojani şi Mocance), se duceau şi se căsătoriau la munte: Jitia, Bisoca, Niculili.

Prin căsătorii, în mai puţin de treizeci de ani, Cojanii au dispărut cu totul. S'au asimilat într'atît cu Mocanii încît de ai fi numit înainte de război pe unul din sat Cojan, nu ştiu dacă n'ar fi fost în stare să te bată în drum, ori şi cine ai fi fost. Şi astăzi încă ţin să se separe Mocanii de Cojani, căci nu prea se contractează căsătorii între Bogza şi satele vecine, Obileşti, Băleşti, Mărtineşti, sate curat cojăneşti, dar se fac foarte multe între Bogza şi Voetinu, Sihlea, Căiata, Gugeşti, sate, după cum am mai spus, curat mocăneşti.

Portul cojănesc a dispărut, fiind înlocuit cu portul mocănesc, dar şi acesta la rîndul lui a cam început să dispară, fiind înlocuit cu „haina nemţească", ce a început, ca şi aiurea, să se întindă ca o uricioasă pecingine.

Nu numai cei tineri l-au lepădat, dar şi unii dintre cei mai în vîrstă. Harnicele Mocance de altădată, ce lucrau totul cu mîna lor, s'au cam înfruptat din lene şi astăzi cumpără aproape totul de-a-gata, şi ele sînt cele care şi-au lepădat portul mai întîi.

Cei mai tineri „s'au boierit cu totul" şi nu cred că s'ar putea culege ceva bun dela ei, dar dela cei mai în vîrstă poţi afla multe. Bătrînul Coman Garcia mi-a spus odată că numai strigături ştie atîtea încît mi-ar putea umplea un caiet aşa ca de grosimea Bibliei, dar nu şi le poate aduce aminte decît la joc, şi la vîrsta de 78 de ani numai

de joc nu-i mai era aminte. Totuşi, sînt mulţumit că am putut culege dela el o frumoasă variantă a *Ciutei* care cred că poate fi pusă printre cele mai de samă cîntece populare. Dela un altul am putut culege o variantă a *Mioriţei*, interesantă şi ea.

Graiul e cam acelaşi în tot ţinutul Rîmnicului şi e puţin deosebit de limba obişnuită. Afară de palatalisarea labialelor (*b*>*g'*, *f*>*h'*, *p*>*k'* şi *pk'*, *m*>*ń*), e de observat transformarea lui *a* final, arareori medial, în *î* (*mînî*, *dascîl*); a lui *e* final, mai rar medial, în *i* (*g'ini*, *fičior*) ; a lui *e* iniţial în *ie* (*ieram*, *iel*).

I

Ciuta

Sus la munti ploui,
La şes k'icî roui;
Şi di-atîta ploai,
Şerpuiesc pîrai
Cu unda sglog'ii,
Albî argintii,
Če íńi fac în cali,
În čea verdi vali,
Lac cu multî apî
Undi ńi s'adapî
O droai di čiuti
Şi mari şi mărunti;
Čiuti čiutulini,
Čiuti fărî splini.
Toati ńi s'adapî,
Se-oglindesc în apî
Şi íńi pasc răkitî,
Răkitî 'nfloritî,
Trestii căruntî
Şi iarbî mărunti.
Da čiuta ńioarî,
La trup roşioarî,
La bot gălbioarî,
La păr perioarî,
La ok'i merioarî,
Íńi stă tristioarî

Supt o sălcioarî ;
Stă și-ńi tot oftęazî,
Din ok'i lăcrămńiazî.
Cînd ńi-o auzirî
Și cînd ńi-o zărirî,
Celilanti čiuti,
Iuti, pă'ntrecuti,
N'i-o înconžurarî
Și ńi-o întrebarî:
— Fa, čiutî ńioarî,
La trup roșioarî,
La bot gălbioarî,
La păr perioarî,
La ok'i merioarî,
Če ai surioarî
Di-ńi stai tristioarî
Supt o sălčioarî,
Ori iești bolnăvioarî?
— Fa, voi mulți čiuti,
Mult nepričeputi,
Voi vă veseliți
Și nu vă gîndiți
Cî'n sus pă Rîmnic
Yini un voinic,
Voinic ortoman,
Fičior di Mocan,
Dibači la vînat
Cum ničí c'a mai stat,
Pe un șoim călari,
Șoim di vînătoari,
Hrănit nenčetat,
Tot cu fîn tocat
Și ovăz k'isat,
În vînt vinturat,
Cu yin răurat,
Cu orz presărat,
Și tot adăpat
Cu sîngi'nkegat,
Cu sîngi di ńiel,
Di ńiel sugărel ;
Cînd își ia avîntu
N'atingi pămîntu,
Să 'ntreči cu vîntu,

Cu vîntu, cu gîndu.
Ļar în urmă yin,
După cal să ţin
Suti di ogarį
Şi ńičį şi maį marį,
Tot ogarį slăbuţi,
Fugarį nentrecuţi,
În codri făcuţi,
Cu čįuti crescuţi,
Cu čiuti ńiǫarį,
Čerg'į şi căprioarį.
Şi-ńį yin, mări, yin,
Vin şi ńi s'aţin,
Ogarį lătrînd,
Calu nekezînd,
Voįnicu strigînd
Şi din corn sunînd,
Toţi aduşi d'un dor,
D'un dor di omor.
Ļeį o sî ne ducî,
Gǫanî di nălucî,
Pîn văį şi pîn munţį.
Pîn codri cărunţį,
Pîn rîurį, pîn stînčį,
Pîn lacurį adînčį,
Şį-o sî ne gonįascî
Şį-o sî ne stîrk'įascî;
Şi dį-atîta sînġi
Če ńi s'a tot strînġi
Čel ļac o sî crǫascî
Şį-o sî să'nroşįascî;
Ļar din čeli ǫasi,
Ǫasi alg'ičįoasi,
Ŭn pod o sî facî,
Cu nuntaşi sî trǫacî,
Sî ļa di ńirǫasî
P'a nǫastrî crăįasî.
Şi din astî gǫanî
Numa įo, sărmanî,
Cuprinsî dį-o čįaţî
O sî scap cu yįaţî,
Ca o blestematî,
Dį-ogarį mursicatî,

Di čel şoim loyitî,
Di voinic rănitî.
Şi-o sî maį trăjesc
Sî mă kinuįesc,
Singurî pîn munţi,
Pîn codri cărunţi,
Fărî di părinţi,
Cu florį şi isvǫari.
Făr'di surioari,
Cu lacu şi valęa,
Cu doru şi žalęa.

Bogza — Coman Garčia, 78 ani.

II

Ungureni, k'iazî ria,
Įa-ţi glugu şi sarica
Şi plęacî în ţara ta
Şi-ţi mănîncî slănina.

Acelaşi.

III

Mă Cožani răpănos,
Încalicî pă cucoş
Şi plęacî 'n sat după borş.

Acelaşi.

IV

Frunzî verdi busuįoc,
Cum ne potriyim la žoc:
Įo mititel, ca un plop,
Şi ia mari, cît un dop.

Acelaşi.

V

Drag íńi ie bădiţa spîn,
Cî-i şi tînîr şi bătrîn.

Acelaşi.

VI

Fata mamii lăudatî,
Di trei ani nek'ieptănatî;
Cînd fusi la k'ieptănat
Şi drači s'a ńinunat.

Acelaşi.

VII

M'a trimis mama di-acasî
Sî žoc cu fata frumǫasî;

Da ļo žoc şi cu-a urîtî,
Cî şi asta mă sărutî.

Acelaşi.

VIII

Fetili dî če-s făcuti?
Flăcăi sî le săruti;
Şi în braţi sî le strîngî,
N'iźločelu sî li-l frîngî.

Acelaşi.

IX

Nu-ļ frumos čini să ţini,
Ci-ļ frumos cuļ şadi g'ini.

Acelaşi.

X

Cît îļ soarili di sus,
Feti ca în Bogza nu-s:
Toatî vara huhurẹazî,
Ļarna scaldî şi botẹazî.

Acelaşi.

XI

Stă flacăi lîngî žoc,
Ca butuči lîngî foc.

Acelaşi.

XII

Şi ļar verdi şi-un mohor
Niči la varî nu mă'nsor,
Cî nu pot sî las, nu pot,
Pintru una, satu tot.

Acelaşi.

XIII

Şi ļar verdi şi-un mohor
Di-aş muri, veri, di dor
Şi tot n'am sî mă însor.
Cî nevasta-ļ cu belẹa,
Tu o ļeļ şi nu-ļ a ta.

Acelaşi.

XIV

Cît ļesti Bogza di mari,
Niči un om ismeni n'ari;

În Silia și Plaineșți,
Nici la popa nu găsești.

Același.

XV

Hi, hi, hi și hu, hu, hu,
Și-acum plîngi cu leagînu;
Leagînî fatî și tacî,
Ci-ai făcut sî nu mai facî.

Același.

XVI

Ușurel și'nčetinel,
Cî ńireasa-i cu yițel.

Același.

XVII

Frunzî verdi busuioc,
Toți flăcăi-s grei la žoc;
Numa io'n vîrtežu horii,
S'ușurel ca k'iatra morii.

Același.

XVIII

Fetili če'n horî strigî
Nu știu facî-o mîmăligî;
Și di-o fac, o fac cu trudî,
Azi sărați, mîini crudî,

Același.

XIX

Frunzî verdi și-o lalea,
Mă dusei la soacrî-mia,
Și văz ce zestri ńi-o da:
Lapti acru'ntr'o lulea.
Mîmăligî p'o surčea.
Lua-o-ar dracu s'o ia,

Bogza — Radu Garčia, 52 ani.

XX

Cîti feti'n sat la noi
Toati-s buni di čimpoi;
Numa una mai bătrînî,
Bunî-i di căția la stînî.

Același.

XXI

Da Ţigani ăja cum o hi trăind, mă?... Ļo munčesc pînî mă ļa dracu şi tot nu maļ mă ažung, şi-ăja stă tǫatî ziulica cu burta la sǫari şi tot ari şi ļeļ o sdręanţi pă trup ca şi mini, ba maļ čeva, cî maļ puni şi grivatî dę-aja pî ičja, pî la git.

Bogza — Ļordaki Gaļ, 61 ani

XXII

S'a 'mulţit lumęa, nevoi mari; o s'ažungî vremęa sî nu-ļ maļ încapî pămîntu p'atiţja, cî čļ-a sečerat resbelu-ăsta? Niņica tǫatî. N'ļ-a luat ņi-un fičjor, lu cutari unu şi lu cutăricî altu, da tot a maļ rămas. Ba nu vezļ cî ničļ nu să cunǫaşti, cî fimeiļi-astja di la resbel încǫačļ fatî ca ļepurǫaičili? Ļoti, ļeli sî să hi dus pă front acolu, nu g'ļeţi băļeţi, sărači.

Bogza — Niculaļ Moguş, 66 ani

XXIII

Noųî nu nļ-a dat pămînt, cî čicî sîntem meseriaşi. M'am dus ļo şiļla angronom acasî, da tot di ğjaba. Am fost cu Bančiu-ăsta a Vetiļ. Da sî rîzļ di ļel sî te string'ļ. Lųasi ļel sî-ļ dęa plocon un cucoş, c'atîta avja săracu, şi ļo cumpărasim v'o douş'treiş di oųî. Intrăm noļ înuntru şi-ļ spunim aşa şi pă dincolu, c'am fost şi noļ în răsboļ şi cî sîntem sărači şi-avem o casî di copk'ii; să maļ ujtî ļel pă acti, ne maļ întręabî una alta şi la urmî di tot dă din cap şi ziči: „vă am ļo în videri". Şi-acuma haļ sî-ļ dăm ploconu, da ļel: nu cî nu priņjeşti; da hincî lę-am adus, haļ cî le cumpîrî ļel; şi-a scos şi ņi-a dat ni doļ leļ şi žumati pă tǫati ouli şi lu Bančiu činčļ leļ pă cucoş. Da Bancių-a văst ļel cî nu-ļ rost di pămînt şi-apļ-l duręa şi la inimî di cucoş, di nu maļ putęa, cî-l vidęam ļo di pă fatî, şi-atunčja odatî zičļ:

Dom'lę-angronom, barimļ dă'ņi zeči leļ pă cucoş dacî vreļ sî-l cumpirļ, cî-ļ păcat di Dumnļezeu. A rîs şi g'ļetu-angronom şi-a scos şi ļ-a maļ dat činčļ leļ.

Da ļo n'am maļ zis niņica, cî mă gîndjam cî mă ari în videri şi pi semni cî tot în videri m'a avut di nu ņi-a dat pămînt ničļ pînî astîzļ.

Bogza — Duņitru Mititelu, 45 ani

XXIV

Cîti feti sînt la žoc
Tǫati sînt urîti foc;
Numa una-ļ maļ frumǫasî,
Da şi ja-ļ căpăţînǫasî

Şi-arĭ-o gurî di buhaĭ
Şi nişti dinţĭ ca la caĭ,
Şi bužili subţireli,
Di treĭ marğini di podeli,
Sî tragî badęa din ĭeli
Ca din gardu di nuĭeli.

Bogza — Petrĭa Negoĭescu, 38 ani

XXV

Frunzî verdi, foĭ di yiţî,
Fă-mă Dǫamnĭ-o porung'iţî
La leliţa, pă altiţî,
Sî h'iŭ apręapi di ţiţî.

Acelaşi.

XXVI

Nu ştiŭ če focu sî fac,
Tǫati fetili íńĭ plac.
Nu ştiŭ ĭeli di mă vor,
Da ĭǫ mor di doru lor.

Acelaşi.

XXVII

Frunzî verdi şi-o lalęa,
Cînd ĭeram în vrəmęa mĭa,
Şapti mîndri mă ĭubĭa,
Tǫati ca Consinzĭana
Şi acuma, ničĭ a mĭa.

Acelaşi.

XXVIII

— Če ĭeşţĭ fat'aşa žucatî?
— Cum n'aş h'i dacî-s bogatî?
— Če ĭeşti fat'aşa fudulî?
— Cum n'aş h'i dacî-s kĭaburî?
— Če ĭeşti fat'aşa di slutî?
— Cî n'am dat cu pudrî multî.

Acelaşi.

XXIX

Cît îĭ omu tinerel
Şadi doru lîngî ĭel,
Ca oiţa lîngî ńĭel;

Da cînd omu'nbătrînești,
Doru să călătorești.

Același.

XXX

Vara noaptea-i mititică,
Nu-i di mers la ibovnică.

Același.

XXXI

Iubii feti și nevesti,
O sută paisprezăci,
Și tot ńi-e inima reči,
C'o h'i altu și m'o'ntreči.

Același.

XXXII

Frunză verdi față lată,
Dulči-i guriţa di fată;
Da mai dulči-i di vădană,
Că ia ți-o dă di pomană.

Același.

XXXIII

Drăgi ińi sînt fetiţili,
Cînd le răsar ţîţili,
Ca vara căk'iţili;
Cînd ei ţîţa,
Cît nucuţa,
Ș'o pot prindi cu guriţa.

Același.

XXXIV

Și iar verdi solz di pești,
Apa'n vali nu cotlești,
Omu prost nu'nbătrînești.

Același

XXXV

Decît cu botini'nalti
Și cu oala după lapti,
Mai g'ini cu iminei
Și cu lapti'n putinei.

Același.

XXXVI

Decît în palat di sticlî
Fărî nicị o ibovnicî,
Maị g'ini într'un bordeị,
Ṣi să aị v'o doụî, treị.

Acelaşi.

XXXVII

Bun îị yinu, nu ca apa,
Nicị friptura nu-ị ca cẹapa.

Acelaşi.

XXXVIII

Yin diseẹarî pî la noị,
Cî bărbatu-ị dus la oi,
Socru-ńịu i dus la mọarî,
Soacra zači di lingọari.

Acelaşi.

XXXIX

Gitu alb, panglica neẹagri,
Cum foc sî nu-ńị h'ii dragî?

Acelaşi.

XL

Oftẹazî, puicî, oftẹazî,
Toatî lumẹa sî te crẹazî,
C'aị fost neịkiị amureẹazî.

Acelaşi.

XLI

Frunzi verdi şị-o lalẹa,
Grẹa bọalî-ị şi dragustẹa:
Cini prindị-a o gusta
Aịbî cap dị-a o purta
Şi minti dị-a o lăsa.

Acelaşi.

XLII

Frunzî verdi ịasomii,
Tata vrẹa sî-ńị dịa soţii
Fatî slutî, cu moşii;

Da io vręaų una săracî,
Če į-oį ziči io sî facî,
Sî-į daų o palmî sî tacî;
Sî įas'afarî plîngînd,
Sî intri'n casî rîzînd.

Acelaşi.

XLIII

Guriţa şi ok'iu stîng,
Astęa mă fac ca sî plîng.

Acelaşi.

XLIV

Doru di čini să lęagî
Nu maį pǫartî mintęa'ntręagî;
Şi s'a legat dį-un voįnic,
Dį-a lăsat plugu'n colnic
Şį-a plecat dupî įubit;
Şı s'a legat dį-o nevastî,
Dį-a lăsat răsboiu'n casî
Şi-a plecat ca sî įubiascî.

Acelaşi.

XLV

Cîti feti să ridicî
Nu ştių făcį-o mîmăligi,
Numa una-į maį stătutî
Şi-ačeįa o făci crudî.

Acelaşi.

XLVI

Frunzî verdi treį aluni,
Doru mîndrię cînd să puni
Făcį inima cărbuni
Şi sufleţelu tăčįuni;
Doru mîndrię cînd să lasî
Făcį lacrińilor casî.

Acelaşi.

XLVII

Frunzî verdi bob dį-areų,
Di če n'a dat Dumnįezeų
Čį-am įubit sî h'iį-al ńįeų
Şı sî mor cînd oį vręa įeų?

C'am ĭubit o flŏari scumpî
Și-am luat o tŏantî slutî,
Če să culcî ne 'nkinatî
Și mănîncî nespălatî,
Bat-o Dumnĭezeŭ s'o batî.

Același

XLVIII

Uni daŭ cu sutili
Și iñĭ ĭubesc slutili;
Alți daŭ cu ñiili
Și ĭubesc urğiili;
Da ĭo daŭ cîți-o leiță,
Ĭubesc cîți-o copiliță
Če-i ñirŏasi gur'a țîță
Și sînu a garofiță.

Același.

XLIX

Oĭ, sărači, sutili
Cum măritî slutili;
Oi, sărači, ñiili,
Cum mărit 'urğiili.
Oĭ, sărači, boi mulți
Cum însŏarî pă čeĭ sluți
Și măritî pă čeĭ muți.

Același.

L

Doruleț, ardi-ți-ar focu,
N'ĭ-aĭ făcut kipu ca socu,
Inima ca busuĭocu.
Doruleț, ardi-ți-ar para,
N'ĭ-aĭ făcut kipu ca čeara,
Iniñĭŏara ca černeala.

Același.

LI

Cît oĭ h'i sî nu ĭubești
Puĭuț în haĭni nemțești,
Cî acesta-ĭ k'ĭazî ria.
Nu postești ñiercuria,
N'iercuria și viniria,

Te înşalî, nu te ja;
Puiu'n strai mocăneşti
Cînd îl cauţi îl găseşti.

Acelaşi.

LII

Frunzî verdi mărăcini,
Aş žuca şi nu ştiu g'ini,
M'aş lăsa şi ńi-i ruşini
N'i-i ruşini di copili,
Cî ţiu ok'i ţintî'n mini.

Acelaşi.

LIII

Frunzî verdi şi-un mohor,
Toţi flăcăi-ar vrea sî mor,
Sî rămîi mîndra lor,
Sî rămîi s'o iubiascî,
Inima sî-şi răcoriascî

Acelaşi.

LIV

Uiţi-o, bat-o Dumnjezeu,
Cum catî la mini rău,
Parcî n'am iubit-o jeu
Astî varî pă pîrîu.

Acelaşi.

LV

Hop, hop, hop, la popî 'n pod,
Sî tăjem slănina, tot;
Sî rămîi numai spata,
Sî-şi măriti popa fata.

Acelaşi.

LVI

— Frunzî verdi dj-avrămjasî,
Săutî-mă priotjasî,
— Tj-aş săruta, da mă tem
Cî mă faci popa ģem;
— Săutî-mă, nu te temi,
Cî popa nu fači ģemi.

Acelaşi

LVII

Ļu, ļu, ļu, pînî če-s yiụ,
Dac'oļ muri mort sî h'iụ.
Ļu, ļu, ļu, pîn' če trăļesc,
Dac'oļ muri putrezesc.

Acelaşi.

LVIII

Aụoličî, n'am drăguţi,
Numa treļ mititeluţi:
Una surdî, alta mutî,
Şi-alta cu sprînčęana ruptî.
Trecuļ balta,
Luaļ alta
Maļ frumǫasî,
Da çebǫasî,
Ničļ cu asta nu fac casî.

Acelaşi.

LIX

Frunzî verdi fǫai dęasî,
Am o hiri tîcălǫasî;
Cînd maļ văz cîţļ-o nevastî,
Tinericî şi frumǫasî,
Stă sufleţelu sî-ńļ ļasî
Şi mă dreg pî la mustaţî.

Acelaşi.

LX

Frunzî verdi di ovăz,
N'ļ-a trimes badęa răspuns
Pă treļ h'iri di secarî
Şî mă mărit, cî să'nsǫarî;
Da şi ļo cî ļ-am trimes
Pă treļ h'iri di ovăz:
Însǫarî-te sănătos,
Cî am altu maļ frumos,
Cî şi ļo m'oļ mărita
Dila dęal di casa ta,
Haļni albi c'oļ purta
Şi ţi-oļ rupi inima,
Cum aļ rupt-o tu p'a mļa.

Acelaşi.

LXI

Amurẹaza dị-astî varî
Mă roagî s'o iubesc iarî;
Da io nu-s h'ir di secarî,
Sî'nfloresc a doua oarî.

Acelaşi.

LXII

Cît îi leleа di bătrînî,
Tot asteaptî'n voi bunî
Di trei orị pă săptămîni
Un voinic frumos călari,
Un colac şi-o lumînari.

Acelaşi.

LXIII

Eị, čic'a fost odat'un morar şi morarụ-ăsta să ducẹa'n toatị stămîna cu bucati la tîrg; da'ntr'o zi i s'a stricat moara ş'atunčia iel a rămas acasî s'o dreagî şi-a trimes cu bucati la tîrg pă fimeia lui; da fimeia luị iera cam proastî ia di felu iei. Faţî di altili iera dişteaptî, aşa proastî cum iera ia, cî p'atunčia, lumea iera proastî răụ, nu ca acuma. Sî h'i trăit Stan p'atunčia iatî iel mari-i ńi-i zăụ di n'ar h'i fost pă puţin dascîl, dacî nu popî.

Şi cum spuneam, a plecat fimeia cu caru cu bucati la tîrg; da ia nu mai fusesi dusî ničiodatî pî la tîrg şi nu ştia cum îi rînduiala p'acolu: ičia yitili, colu bucatili. Ia a tras toocma 'ntr'o marğini di tot pî undi nu trečea lumea di loc şi s'a pus s'aştepţi-acolu. Da un čioflingar di negustor a văst-o şi s'a dus la ia şi-a 'ntrebat-o:

— Cum daị bucatili, fimei?

— Ia, cum sî le daụ? cum umblî tîrgu, c'aşa-i spusesi bărba-su sî le dea. Omụ a plecat, da a vinit di-al doilea şi-a 'ntrebat-o iar, cum dă bucatili şi ia i-a spus cî tot aşa cum umblî tîrgu. Dac'a văst omu şi-a văst cî n'o scoati la capît cu fimeia, s'a pričeput iel cî-i cam proastî şi-a plecat... da s'a 'ntors iar inapoi şi i-a zis:

— Iatî cum umblî tîrgu fimei: žumati pă datorii şi žumaţi p'aşteptati.

— Dacî-i aşa, aşa ţi le-oi da şi io, om bun.

— G'ini, aşteaptî-mă cî yiụ acuma cu căruţa.

După če s'a mai trecut tîrgu, numa iacîtî-l şi pă negustor cu căruţa. Dişarti iel iuti sači şi-era gata sî pleči, da fimeia-l intrebî:

— Da cînd sî yiu sî-ńi dai bani?

— In cutari zi.

— D'api cum ți-oi cunoaşti io dintr'atîta lumi?

— Di-asta te plîngi? fimei? Ia-ńi dai zăbunu ăsta şi io m'oi îmbrăca cu iel ş'atunčia mă-i cunoaşti.

— Cî g'ini ziči, omule, ia-l... Şi i-a dat şi zăbunu lu bărba-su pă cari il dasi sî nu-i h'ii frig. Şi tari mulțumîtî c'a vîndut bucatili a plecat acasî. Cum a ažuns acasî i-a işit toți copk'ilaşi înainti, cum îi işia şi lu ta-su, cî li-aducea una, alta.

Da ia:

— Giaba-ńi işiți înainti, cî nu v'am adus nińic, c'a mers cam prost tîrgu astîzî.

A işit si moraru din moarî şi-a'ntrebat-o:

— Ei, nevastî, vîndut-ai bucatili ori ba?

— Li-am vîndut, bărbati, pă toati : žumati pă datorii şi žumati p'aşteptati.

— Vai di mini şi di mini, če ńi-ai făcut? m'ai sărăcit. Cui li-ai dat?

— Ia la un negustor, da nu-ți hii fricî cî i-am dat şi zăbunu tău, ca sî-l cunosc cînd m'oi duči sî-ńi dea bani.

Da g'ietu morar n'a mai zis nińic; niči n'a'nžurat-o niči n'a bătut-o, dicît numa cî şi-a luat lumea'n cap şi-a plecat încotro l-o 'ndrepta Dumnjezeu, si vazî iel mai ie pă lumi v'o fimei aşa di proastî ca a lui ori nu mai ie. Dac'o mai h'i să'ntoarnî acasî dacî nu... nu să mai întoarnî.

După či-a mers iel v'o trei zili, numa iacî să'ntîlneşti c'un om cari-l cunoştea şi cari l-a 'ntrebat undi să duči. Iel i-a spus toatî tamža şi ăla l-a'ndreptat la o fimei bogatî la cari-i murisi bărba-su di-o lunî doui di zili. Să duči iel acolu şi-i spuni fimei ăleia cî yini după čea lumi dila bărba-su. Ăleia tari g'ini i-a părut şi l-a 'ntrebat če mai fači bărba-su şi cum o mai duči p'acolu.

— Pîi ar duči-o iel g'ini dac'ar avea bani mai mulți, cî p'acolu ca şi p'aičî čini ari bani mulți ăla trăieşti g'ini.

— Atunčia sî-ți dau io sî-i duči niscaiva bani. Şi i-a dat o pereki di dăsagi plini cu aur, toți bani pă cari i-avea.

„Mai am io un fičior, da şi-o fači şi iel cum şi-a făcut şi ta-su".

Şi-a luat moraru dăsagi cu aur şi s'a dus, tot dus pă o vali cu sălčii şi mărăčini, da tot să uita înapoi cî-i iera fricî sî nu yii după iel fičioru fimei ăleia.

Şi iatî cî vedi'n urma lui un nor di praf şi să pričepi iel cî ăla ie ş'atunčia ascundi dăsagi după nişti mărăčini iar iel

să'ntoarnî 'napoi, cali di-o svîrliturî di băţ şi să reazmî di-o salčii plecatî. Iacî yini şi flăcău şi-l întreabî n'a văst pă un om cu nişti dăsagi trecînd p'acolu.

— Ba l-am văst, ziči moraru.

— Pî undi a apucat?

— Pî ičî, pî colu şi pă dincolu.

— Nu poţi 'mneatali sî mergi cu mini sî-ńi arîţi?

— Nu počiu, cî stăpînu-ńiu ńi-a porunčit sî ţiu pînî diseară salčiia asta plecatî sî nu cazî în rîpî. Dac'ai ţini salciia în locu nieu io ţi l-aş găsi'ntr'o ńinutî.

— Atunčia las'c'o ţiu io; ia iutî calu şi du-te după iel şi adî-l încoaci.

Şi-a'ncălecat moraru pă cal şi-a luat dăsagi din mărăčini şi p'aičî ţi-i drumu la nevast'acasî, iar ăla a rămas sî ţii salčiia sî nu cazî în rîpî, şi ńi să pari c'o ţini şi-acuma.

Bogza — Neculai Renţea, 78 ani

LXIV

Cic'un boeir s'a dus odatî la o stînî sî vazî če drac'o h'i mîncînd čiobani ăia de-s aşa di graşi şi sănătoşi toţi, ci iel mîncî toati bunătăţili di pă faţa pămîntului şi tot îi slab şi buhav mereu. Şi čic'a nimerit cî čiobani stîteau tocma la masî, cari'n kičioari, cari tolăniţi pă žos pă pămîntu gol şi mînca di-ţi iera mai mari pofta, nişti mîmăligî ca vai di lumi, cu nişti brînzî săratî foc şi nişti pastramî arsî pă o parti, crudî pă alta şi plinî toatî di cenuşî şi cărbuni, şi-a pi bea la apî dintr'o botî murdarî, murdarî... de, ca la stînî. Boieru-atunčia čičî numa a scuipat şi-a zis: „ca porči mîncaţi, ca porči vă'ngrăşaţi".

Bogza — Ion N. Renţea, 40 ani

LXV

Zi, Ţigani, din yioarî
C'am sî-ţi dau carni di čioarî;
Zi, Ţigani, din ţambal
C'am sî-ţi dau carni di cal,
C'a murit bălanu'n vali
Şi să stric'atîta carni.

Acelaşi

LXVI

Zi, Ţigani, diu yioarî,
Cî-ţi dau carni di ńioarî;

Zi, Ţigani, din ţambal,
Cî-ţi dau carni di batal.

Acelaşi.

LXVII

Zi, măi Niţî, zi, măi Niţî,
Cî-ţi dau carni di oiţî:
O corniţî şi-o codiţi
Şi-un k'ičior di prepeliţî.

Acelaşi.

LXVIII

I'auzi, leli, leli, leli,
Trimeti-ţi fata la lemni,
Cî mă duc şi io la oi
Sî ne'ntîlnim amîndoi.

Acelaşi.

LXIX

Undi ţoacî doi Cožani,
Parcî ţoacî doi hultani;
Undi zoacî doi Mocani,
Parcî zoacî doi curcani.

Acelaşi.

LXX

Frunzî verdi trei sńičeli,
— Mă čeri, măicuţî, čeri.
— Cini, focu, ńi te čeri?
— Mă čeri-un flăcău cožan
— Dă-l la dracu di Cožan
Cî Cožanu-i ca Ţiganu,
Ţini dragustea cu anu:
Cînd îi dragustea mai dulči,
Îşi ia sapa şi să duči.
Şi iar verdi trei sńičeli,
— Mă čeri, măicuţî, čeri.
— Čini naiba te mai čeri?
— Mă čeri d'un čiobănaş.
Supţirel şi drăgălaş.
— Ia-l-ai fatî, mînca-l-aş,
Cî ţi-aduči seara caş
Şi ţintiţî'n şiştăraş;
Dimineaţa urdî dulči,
Te sărutî şi să duči.

Acelaşi.

LXXI

Frunzî verdi tiriplic,
Ţoati fetili îńi zic
Cî sînt frumos şi voinic,
Numa bun di ibovnic;
Io li spun cî sînt cam ńic,
Sî mă mai lasi un k'ic,
Cî sînt ńic şi di nevoi
Nu le pot fači pă voi;
Sî mă lasi sî mai cresc,
Cî pă ţoati le iubesc,
Le fac di înebunesc;
Şi tînîrî şi bătrînî,
O fac di umblî nebunî;
Tînîrî şi măritatî,
O fac di umblî turbatî.

Acelaşi.

LXXII

Zi, Ţigani, pă burdui,
C'am iubit doi ok'i căprui
Şi-acum s'a večinului.

Acelaşi.

LXXIII

Čini zoacî şi nu strigî
Nu-i flăcău, ci-i mîmăligî.

Acelaşi

LXXIV

Zi, Ţigani, zi, zi, zi,
Zi, zi, zi, nu bîzîi,
Cî şi io îţi oi plăti,
La varî cînd oi cosi
Cînd oi cosi fîn cu roui
Şi s'o rupi coasa 'n doui,
Şi-oi cosi şi la gizdei
Şi s'o rupi coasa 'n trei

Acelaşi.

LXXV

— Frunzî verdi peliniţî,
Măriti-mă, măiculiţî,
Cî ńi-a vinit lapti'n ţiţi;
— Las' si-ţi yii şî corastî,
Dacî ţi-a fost mintea proastî.

Acelaşi.

LXXVI

Ļ'auzĭ brîu mocănesc,
Cînd l'auz mă prăpădesc.

Acelaşi.

LXXVII

Cożanĭ-ăştĭa nu prĕa sînt nĕam di Rumîn; îs nĕam di Tătarĭ dĭ Turcĭ saŭ maĭ ştiŭ io di če dracŭ-o hi? Sî vezĭ pî la Băleştĭ, încolu spre Brăila, niştĭ ăĭa marĭ şi negri la faţî parcĭ-s Ţiganĭ, cu niştĭ tulfarĭ dĭ-ăĭa cu turu pînî la pămînt di poati sî facî čĭ-o vrĕa acolu 'n ieĭ. Ļoţĭ-aşa iera maĭ dimult şi p'aičĭ pî la noĭ, da acuma a k'ierit, s'a corčit cu Mocani.

Ļera niţeĭ şi toţi iera plinĭ di rapîn şĭ-avĕa unģili stricati şi 'ntoarsî pă dos aşa. Dracu ştii di če.

Pă cînd ieream io maĭ tînîr şi umblam cu oili p'aičĭ pă luncî odatî văz cî 'ntr'o zi să repedi toţi cîini în niştĭ mărăčinĭ şi încĕp sî hamîi di mama foculuĭ. Ļo vidĕam čeva negru acolu 'n ńizlocu lor, da nu ştiam če sî h'ii... vr 'un lup... saŭ vr 'un drac... Numa odatî mă repez şî io cu băţu 'n mărăčinĭ şi cînd colu če sî vezi: niştĭ Cożanĭ cu copk'iĭ cu tot în k'eili goali şi unşi cu păcurî stîtĕa întinşĭ la soari.

— Ce-ĭ cu voĭ, mă?

— Ļa ce sî h'ii? nę-a umplut rapînu şi stăm la soari sî ne treacî, cî p'atunčĭa aşa să vindeca lumĕa — nu fuga la doftur ca acuma.

Sî h'i fost altu 'n locu ńieŭ ĭ-ar h'i rupt cu cîini, da ńii ńĭ-a fost ńilî di ieĭ şi ńĭ-am cătat di trĕabî. Aşa zăŭ...

Bogza — Stan Ģiočiu, 62 ani.

LXXVIII

Sutili măritî slutili,
N'iili urgiili,
Yiili pustiili,
Oili nevoili.

Bogza — Constantin Čiungu, 51 ani.

LXXIX

Cît îĭ leĭĕa d'infocatî,
Mă ńiram la čini catî:
La ok'incî sdrăbălatî,
La Ion gurî căscatî.

Căĭata — Neculaĭ Ļacob, 32 ani.

LXXX

Frunzî verdi treį agliči,
Una din treį ibovniči
Tot mă'ntreąbî şi-ńį tot ziči:
— Cę-aį făcut bani, voįniči?
— Į-am băut sî nu să striči.

Căįata — Neculaį Stancu, 40 ani.

LXXXI

Bîr, oiţî, la portiţî,
Cî te įa lupk'į di ţîţî.
Te sučeşti, te'nvîrteşti,
Şi lîna ţį-o risik'įeşti.
Bîr, oiţî, din poįanî,
Cî te įa lupk'i la gǫanî;
Di te prindi, te întindi,
Lînişǫara ţį-o disprindi.
Bîr, oiţî, ǫaį blîndî
Cî s'aţin lupk'i la pîndî,
Sî te'ncurči, sî tę-apuči,
Dintr'odatî sî te'mbuči.
Drągį ińį sînt oiţili
Cînd le cresc corniţili,
Da maį drągį fetiţili
Cînd le saltî ţîţili.

Căįata — Costaki Grozavu, 45 ani.

LXXXII

N'ioriţa

Pă k'ičįor di munti
Scobǫarî, scobǫarî,
Scobǫarî oį multi:
Treį turmi di oį,
Cu treį čįobănęį:
Unu-į Moldovęan,
Unu-į Unguręan,
Şi unu-į Vrînčęan.
Şi ńi s'a vorg'it,
N'i s'a sfătuit
Ačel Moldovęan
Şi ačel Vrînčęan

Ca sî ńi-l omǫari,
La apus di sǫari,
P'ačel Ungurẹan
C'ari oị maị multi,
Čịuti şi cornuti.
Da čẹa ńiorẹa
Îńị iị auzịa.
— N'ĭoriţî lai,
Lai, bucălai,
Di treị zili'n cǫači,
Gura nu-ţị maị tači;
Oriị ịarba nu-ţị plači,
Oriị apa nu-ị bunî,
Oriị nu te ţiụ g'ini?
— Stăpîni, stăpîni,
Stăpîni, župîni,
Ịǫ am auzit
Cî ńi s'a vorg'it
Ačel Moldovean
Şi ačel Vrînceạn
Ca sî ti omǫari,
La apus di sǫari
Şi sî te îngrǫapi
Colu'n dosu stînii,
Undi dǫarmi cîịni.
— N'ioriţî lai,
Lai bucălai,
Tu sî ńi le spuị
Sî nu mă îngrǫapi
Colu'n dosul stînii
Undì dǫarmi cîini,
Ci în strunga oilor,
In žocu ńịeịlor;
Flueraşu ńịeụ
La cap sî ńi-l puị;
Flueraşụ-a ziči,
Oili m'or plînği
Cu lacrińị di sînği.
N'ioriţî lai,
Lai bucălai,
De tẹ-oị întîlni
C'o fatî frumǫasî
Pă cîmp alergînd

De mini 'ntrebînd,
Tu sî-ļ spuļ curat
Cî m'am însurat,
Nevast'am luat,
Nevastî frumoasî;
Soarili şi luna
N'ļ-a ţinut cununa.
Ļar dę-oļ întîlni
O babî bătrînî
Cu brîu di lînî,
Din drug îndrugînd,
Din ok'ļ lăcrămînd,
De mini 'ntrebînd,
Tu sî-ļ spuļ curat
Cî m'am însurat
Nevast'am luat,
Nevastî frumoasî:
Sapa şi lopata,
Hîrbu cu tămîi,
H'ii'n večiuiri.

Căļata — Ļordaki Kirčiu, 62 ani

LXXXIII

Doui feti tot mă'ntręabî
Di če port cămaşa neagrî;
Ļo le spuļ cî-ļ di cureli,
C'am păzit la oi cu ļeli;
Ad'o la neļca s'o speli
Cu săpun di Penteleu,
Cu apî di pă pîrîu,
S'o usuc la sînu ńieu.

Gugeşti — Giorgi Stoian, 37 ani

LXXXIV

Ļo la Plaļnos am făcut claci şapti ani, nu la călugîri. Plaļnos trăğia la mini ca la ļel acasî, ńi-a botezat doui feti, pă Ioana şi pă Catrina, a murit amîndoui. Alicaki Plaļnos ţinia p'o fatî dę-a lu Ştirbei. Ă če om ļera Ştirbei; zičia sî nu-ļ ziči Domle, sî-ļ ziči župîni: „Čini-ļ Domn mă? Domn îļ numa Dumnięzeu". P'ormî a vinit Cuzia şi ļel ni-a dat pămînt aičia. L-am văst şi ļo pă Cuzia la Focşani: ļera cam spînatic şi c'un čiocuşor negru colęa. Atunčia a vinit şi-un om din Bogza şi s'a žăluit cî luļ nu i să dă pămînt. Da Cuzia: „mă băļeti n'am či vă făči, nu počiu sî

vă scoţ din mîna cîinilor: sî scap întîi di cîini şi p'ormî vă dauţ io pămînt la toţi". Şi-aşa iera Cuzia, moşule. Dac'aveai ceva di vorg'it, te dučiai şi vorg'iai cu iel cum vorg'iesc cu Dumneata acuma.

Gugeşti — Ioniţî Dragońir, 115 ani.

LXXXV

P'atunčia nu să pominia di grîu, orz 'şi di-aldi astia: iera numa popuşoi. Cuzia numa p'ormî ni-a dat cîti-o baniţî di grîu di sămînţî. Şi-am semănat grîu ăla şi-a işit secarî. Aşa, nepoati, a işit secarî. Di-acoalea numa s'a prăsit la grîu, la orz.

Acelaşi.

LXXXVI

Nu s'afla biserică, nu s'afla popî, cî če iera Guğeşti? trei bordei; încolu cîmp pustiu. Lupk'i să žuca pă bătăturî cum să žoacî cîini acuma; pă urmî iera prigoliči, nişti ăia ca mînzu-aşa di mari şi cu botu-ascuţit. Da bursučî iera răi al draculuî; să da la om la boaşî şi la fimeî la ţîţi. M'a gonit pă mini odată unu tot cîmpu şi di-ag'ia am scăpat într'un bordei.

Acelaşi.

LXXXVII

P'aičia haiducia Bolbočianu cu muiera luî. Iel intra'n cîrcimî şi ia sta călari afarî. Dacî să'ntîlnia cu mini mă'ntreba: — Ai vacî?— N'am. — Ai boi? — N'am. Atunčia na patru, činči galbini sî-ţi cumpîrî. Da pă Greči ii svînta, nu alta.

Acelaşi.

LXXXVIII

Frunzî verdi şi-o laloa,
Čini 'n horî n'o striga
Sî-i moarî ibovnica.

Žitia — Duńitru Noaptiş, 21 ani.

LXXXIX

Frunzî verdi mărăčini,
M'a făcut mama supţiri,
Sî scoţ fetili din hiri,
Da ieli m'a scos pă mini.

Acelaşi.

XC

Frunzî verdi matostat,
M'a făcut maica băiat
Sî scoţ fetili din iad
Ş'io mai tari li-am băgat.

Acelaşi.

XCI

Čini ziči cî žoc g'ini
Sî-şi dęa fata după mini;
Cini ziči cî žoc răų
Sî-şi dęa fata'ntr'un pîrîų,
Cî mă duc ca s'o scoţ ieų

Acelaşi.

XCII

Mîndro, ok'işori tăi
M'aş băga argat la ieį;
Niči simbrii n'aş lua,
Ba di la mini ţi-aş da.

Acelaşi.

XCIII

Čini žǫacî „oiţa"
Sî săruti guriţa,
Sęara şi dimìnęaţa.

Acelaşi.

XCIV

Zi, Ţigani, din yiǫarî,
C'am un foc la inińiǫarî,
Nu ńi-l potoleşţi-o ţarî,
Numa mîndra într'o sęarî.

Acelaşi.

XCV

Aų olicî, d'aų olicî,
Cî ńį-e ibovnica ńicî;
Aşį lasa-o dį-ar maį creşti,
Da doru mă prăpădeşti.

Acelaşi.

XCVI

Uşurel şi aşezat
Cî s'a prins şi un băįat,
Niči mustaţa nu į-a dat,
Cum įi bun di sărutat.

Acelaşi.

XCVII

Foičicî solz di peşti,
Nevasta cari įubeşti

Spalî nọaptẹa şi cîrk'ieşti
Şi ziụa să primineşti
Şi din horî nu lipseşti.

Acelaşi

XCVIII

Foičịcî şi-o cucutî,
Nevasta cari-ị urîtî,
Şadi tot posomorîtî:
Haịnili pă trup nu-ị yin,
Oglinda-ị puni venin;
Ziụa dọarmi din k'ičịoari,
Nọaptẹa zači di lingọari.

Acelaşi.

XCIX

Colẹa'n vali 'ntre isvọari
Şadị-un popî ca sî mọarî
C'o prescurî supţiọarî;
Ar muri, da nu să'ndurî,
C'ar maị rọadi din prescurî.

Acelaşi

C

Aụoleo m'aprind şi zac
După pọali di bumbac,
Aụolicî zac şi mor
După pọali di fujor.

Niculili — Stoịan Crăcanî, 38 ani.

CI

Mîndra mịa di astî varî,
Mă rọagî s'o ịubesc ịarî;
Da ịo n'am înebunit,
Şi ịubesc čị-am părăsit.

Acelaşi.

CII

Ịo žoc şi mîndruţa mịa
Pă braţili altuịa,
N'am cuţit cî m'aş tăịa,
Şî pă mini şi pă ịa.

Acelaş.

CIII

Frunzî verdi şị-o lalẹa,
S'a'mbătat căčịula mịa
Şi capu dị-ag'ịa, dị-ag'ịa.

Acelaşi.

CIV

Aụolicî cî m'aprind
Şi nu pot sî ńi te prind,
Sî ńi-ţi cuprind ńiżločelu,
Cum cuprindi lupu ńielu.

Acelaşi.

CV

Frunzî verdi foai deasî,
Cum sî fac cu mîndra casî,
Cînd văz alta mai frumoasî?

Acelaşi.

CVI

Fata popii dila noi
Ari plug cu şasi boi
Şi tînżala auritî
Şi tot nu să mai măritî.

Acelaşi.

CVII

Leli-al draculuị mai ieşti,
Nicị nu rîzi, nicị nu vorg'ieşti,
Numa din ok'i mă priyieşti
Şi-ńị pari cî mă iubeşti;
Numa la mini te uiţi
Şi-ńị pari cî mă săruţi.

Acelaşi.

NOTE

N-rul LXIII: Stan, un cioban cam prostişor care era de faţă cînd îmi povestia bătrînul Renţea.

N-rul LXXXVII: Bolboceanu a fost un haiduc vestit de prin părţile acestea, a cărui amintire a rămas vie în mintea poporului. Vezi cîntecul lui, *Bolboceanu Haiducul*, culeş în 1875 dela „un bătrîn lăutar" din Bogza de Gr. G. Tocilescu şi publicat în colecţia G. Dem. Teodorescu, pag. 602. De altfel, în această colecţie se mai găsesc poesii populare culese din Bogza de către Tocilescu. Astfel: *Colindu lui Sf. Ion* (pag. 24); *Leagănul* (pag. 83); *Pluguşorul* (pag. 141); *Plugul* (pag. 141); *Golea Haiducul* (pag. 588) şi *Botea* (pag. 604).

GLOSAR

agliči (pl. dela aglică) LXXX = plantă cu flori albe.
angronom XXIII = agronom.
apı LXIII, LXIV = apoi.
areu XLVII = plantă numită şi alior.
avrămiasî LVI = buruiană de leac.
botî LV = vas de lemn pentru păstrat apă.
buhav LXIV = umflat şi galben la faţă.
burduį LXXII = coardă groasă dela vioară (sol).
corastî LXXV = primul lapte după ce fată vitele.
cotleşti XXXIV = cocleşti.
cutăricî XXII = diminutiv dela *cutare*.
grivatî XXI = cravată.
huhurcazî X = chioteşte.
leiţî XLVIII = băncuţă (monedă de 50 bani).
merioarî I = diminutiv dela *mieriu* „albăstrui".
oiţa (bîr, oiţă) XCIII = o horă ce se joacă aproape în toate părţile Rîmnicului.
ortoman I = sdravăn, voinic
perioarî I = deasă ca peria.
prigoliči LXXXVI = (?).
sdrăbălatî LXXIX = desfăcută, deslegată.
şiştăraş LXX = hîrdău mic.
tiriplic LXXI = arnici alb.
tamză LXIII = întîmplare.
vălărit (v. pag. 102): A doua zi de Paşti, flăcăii după ce ies dela biserică se împart în cete şi pornesc prin sat cu vălăritul, adică cu „Cristos a înviat". Se duc mai ales pe la casele cu fete mari, unde, după ce ridică pe cei mai mici ai casei în sus cu vorbele de „Cristos a înviat", li se dă ouă roşii şi mai ales încondeiate şi o pască frumos împletită şi „coaptî'n tavî". Ouăle sînt împărţite între flăcăi, iar pasca va fi luată de acel flăcău care e iubitul fetei. De multe ori însă se întîmplă că fata ţine încurcaţi mai mulţi flăcăi şi atunci fiecare din ei doreşte să ia el pasca. De aici certuri şi chiar bătăi şi fata va fi dată afară din horă, una dintre cele mai mari ruşini ce poate să fie pentru ea.

I. I. STOIAN

SYNTAGMÂTION NOMIKON

Cartea a cărei limbă e cercetată în lucrarea de faţă poartă numele de *Syntagmátion Nomikón* (Συνταγμάτιον νομικόν) şi s'a tipărit la 1780 [1]. Este o colecţie de legi scrisă în romîneşte şi greceşte: în stînga paginei textul grecesc, în dreapta cel romînesc [2].

Din titlu, s'ar putea deduce că această colecţie de legi a fost scrisă mai întîi în limba greacă şi apoi a fost tradusă în limba romînă. Aceasta a făcut pe Şt. Longinescu [3] şi Alexandrescu [4] să creadă că ar fi fost scrisă întîi în greceşte şi pe urmă în romîneşte. La prima analisă a ambelor texte această presupunere cade. *Syntagmátion Nomikón*, cu tot titlul grecesc, e o carte concepută şi scrisă în limba romînă, textul grec fiind o traducere a celui romîn. Textul grec ne dă de altfel o limbă imposibil de vorbit, fiind un amalgam de veche greacă, de καθαρεύουσα şi de κοινή. Ne-am

---

[1] In timpul domnitorului Alexandru Ioan Ipsilant.

[2] Descrierea completă a ei e dată în *Bibliografia veche* de I. Bianu şi Hodoş, II, 246.

[3] *Istoria dreptului romînesc dela origini pînă astăzi.*

[4] Alexandrescu nu ştie nimic despre existenţa acestui text, căci iată ce zice în studiul său asupra *Istoriei generale a dreptului*, 148: „Acest cod, promulgat în 1776, este tradus în romîneşte, pentru întîia dată, de C. Brăiloi la 1841, căci la început fusese scris în greceşte, limba oficială introdusă de Fanarioţi, care umpluse ţara şi pe care o speculau după cum le venia la socoteală".

putea-o închipui posibilă această limbă la cineva care a făcut studii, dar examinînd textul grec observăm că sînt introduse în el o sumedenie de cuvinte din textul romînesc, cuvinte pur romînești și care toate aveau, de altfel, corespunzătoare în limba greacă. Iată o serie de exemple : In textul romînesc : *să nu facă nicidecum alișverișuri* (19, 10) [1], în textul grec: νὰ μὴ κάμουν τελείως ἀλισβερίσια; *să facă apelație:* νὰ κάμῃ ἀπελατζιόνε (11,10 de jos) ; *răvașŭ de apelație:* ῥαβάσι ἀπελατζίου (11,5 de jos); *să facă apelație:* νὰ κάμῃ ἀπελάτζιον (11v°,12) [2]; *vel armaș:* μεγάλου ἁρμάσῃ (6v°,12); *la bălți:* εἰς ταῖς μπάλταις (19,7) [3]; *au să dea din zece baniți una:* δίδουν ἀπὸ μίαν μπάνιτζαν εἰς τὰς δέκα (18,11 de jos); *pricinile ce să întîmplă în mahalale și între breslele sale:* ὑποθέσεις ὁποῦ τυχαίνουν εἰς μαχαλέδες καὶ εἰς τὴν μπράσλαν του μεταξύτων (13v°,13); *să nu lase calabalîcul celŭ de prisosŭ a întra unde să face judecată:* νὰ μὴν ἀφίνουν τὸ περιττὸν καλαμπαλίκι νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ κριτήριον (4,12); *au să dea dijmă din zece clăi de fîn una:* δίδουν ἀπὸ μίαν κλάγιαν χορτάρι εἰς τὰς δέκα (18,3); *acest departament are să caute pricinile pușcării:* αὐτὸ τὸ κριτήριον ἔχει νὰ ἀκολουθῇ τὰς θεωρίας του τῶν ὑποθέσεων τῆς πουσκαρίας (6,10); *pentru al treilea departamentŭ alŭ vinovațiilorŭ:* περὶ τοῦ τρίτου δεπαρταμέντου τῶν ἐγκληματικῶν (6, titlul) [4]; *împreună cu eczamenul lui:* μὲ τὸ ἐκζάμενόν του (6v°,13 de jos); *dar nu să împlinește:* δὲν ἰμπλινίζεται δὲ (12,13 de jos); *cîți bani vor împlini:* ὅσα ἄσπρα ἤθελαν ἰμπλινίζῃ (12,12); *la acest departament să stea 2 și 3 armași, armășăi, zapcii, logofeței...:* εἰς αὐτὸ νὰ συμπαραστέκωνται ὁ β΄. καὶ ὁ γ΄. ἁρμάσης, ἁρμασέλοι, ζαπτζίδες, λογοθετζέλοι [5] (6v°,3); *aprozi, ar-*

[1] Cifra dintîi indică foaia, a doua rîndul (de sus, cînd nu se dă altă indicație).

[2] In alte exemple găsim cuvîntul corespunzător grec. De ex: *pentru apelație:* περὶ ἐκκλήτων (11, titlul).

[3] In greaca populară avem acest cuvînt, dar cu fonetism diferit (βάλτος).

[4] In exemplul anterior, *departament* e tradus prin corespunzătorul grec (τὸ κριτήριον).

[5] In neogreacă nu există această formă. Diminutivul ar fi λογοθετίσκοι

măşăi şi lefecii: ἀπρῶτοι, ἁρμασέλοι καὶ λουφετζίδες (12v°,2 de jos); *şi pentru aceia să protimisește şi de legata fiindŭ că aceste legata sînt dar:* καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰ λεγάτα προτιμεῖται, ὡσὰν ὁποῦ αὐτὰ εἶναι χάρις (32,4 de jos); *stăpînului moşii:* τοῦ κύριου τῆς μοσίας (16v°,9 de jos); *cu lăcuitorii ce şăd pe moşiile lorŭ:* μὲ τοὺς ρουμούνους ὁποῦ κάθονται ἐπάνω εἰς τὰς μωσίας των (16v°,13); *să dea otaştină:* νὰ δίδῃ οτάστιναν (17,1); *zapcii ispravnicilor ce-i orînduesc prin plăşi:* οἱ ζαπτζίδες τῶν ἰσπραβνίκων ὁποῦ διορίζουσιν εἰς ταῖς πλάσσαις (20,8 de jos); *pentru porumbu:* διὰ τὸ ποροῦμπι (18,11 de jos); *cînd nu va fi la mijloc pretenderimă de zestre:* ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ μέσον πρετέντζι[1] προικιμαῖον (45v°,5); *să nu aibă volnicie vornicelul să vînză pripasul:* νὰ μὴν ἔχῃ ἄδειαν ὁ βορνιτζέλος νὰ πωλήσῃ το πριπάσι (21,8 de jos); *să plăteascâ şi gloabă după obiceiu:* νὰ πληρώσῃ καὶ γλόμπαν κατὰ τὴν συνήθειαν (21v°,6); *iar pentru roi nu au a da nimic:* διὰ δὲ τὰ ῥόγια δὲν δίδουν τίποτες (18,8 de jos); *iară nu de şovarŭ sau de trestie şi de scoarţe pentru primejdie de foc:* καὶ ὄχι ἀπὸ χορτάρι[2], ἢ καλάμι, ἢ σκόρτζαις διὰ τὸ τῆς πυρκαϊᾶς ἐπικίνδυνον (43,5 de jos); *toate seneturile după orînduială ale tuturor moşiilor:* ὅλα τὰ σενέτια κατὰ τάξιν ὅλων τῶν μοσιῶν (15,20); *să fie acoperişul ori de olane ori de şindrilă:* νὰ εἶναι ἡ σκέπι ἐξάπαντος ἢ ἀπὸ ὀλάνια, ἢ ἀπὸ σιντρίλλια (43,6 de jos); *aceştia să numesc slujitori:* οἵτινες ὀνομάζονται σλουζιτόρι (12v°,1 de jos); *de la stînile ce vor fi pe moşie:* ἀπὸ ταῖς στίναις (18,3 de jos)[3]; *iar nu la toată suma:* καὶ ὄχι εἰς ὅλην τὴν σοῦμμαν (12,12); *nimeni de afară de la ţară;* τινὰς ἀπὸ τὴν τζάραν (47,14 de jos); *pricinile cele politiceşti ale ţăranilor:* πολιτικὰς ὑποθέσεις τῶν λακουϊτόρων[4] (14,11 de jos);

[1] Rom. *pretenţie.*

[2] Χορτάρι nu corespunde întocmai rom. *şovar;* χορτάρι e *finul*, pe cînd *şovarul* e *papura*, care nu poate fi întrebuinţată niciodată ca fîn. Dacă această carte ar fi fost scrisă întîi în greceşte, traducătorul romîn nu avea de unde să-şi închipue în loc de *fîn: şovar.* Pe cînd, invers, traducătorul grec nu ştia probabil ce e şovarul.

[3] In greaca de azi: στάναις; forma din text reproduce rom. *stîni.*

[4] Rom. *lăcuitorilor.*

să aibă a-şi lua treapădulŭ judeţului: νὰ λαμβάνῃ τὸ τράπατον τοῦ ζουδέτζου (42v°,2 de jos)[1]; *sĭ dea cîte un zlotŭ de casă:* νὰ δίδῃ ἀπὸ μίαν ζλότραν διὰ τὴν φαμιλίαν του (19,5 de jos); *dînd stăpînului zeciuiala:* δίδοντες εἰς τὸν νοικοκύρην ζετζουγιάλαν (19,8).

Acestea sînt numai o mică parte din nenumăratele exemple care ne arată că textul a fost conceput în romîneşte şi pe urmă a fost transpus în greceşte. Aceasta nu e de puţină importanţă în ceea ce priveşte limba. Nefiind o traducere, vom şti dela început că limba textului represintă limba vorbită atunci.

Marele număr de particularităţi dialectale muntenești, ce se găsesc în această colecţie de legi, ne arată că a fost scrisă, pe cît era posibil, în limba poporului, cum de altfel şi trebuia să fie înfăţişat atunci un text de legi, ca să fie înţeles de cît mai mulţi.

Textul ne mai dă şi unele neologisme francese, dar mai ales italiene, ceea ce ne arată vechimea influenţei italiene.

Grafia

In general, sistemul de scriere e mult mai clar decît acela al textelor anterioare. Multe din literele ce nu avusese o valoare fonetică fixată încep să şi-o fixeze. Şi aci sînt însă oarecari abateri, anumite litere avînd mai multe valori. Astfel:

ѣ are valoarea de *î* în următoarele exemple: *pѣrîtul* (6,2 de jos); *întѣlneascĕ* (4,8 de jos); *aflѣndu-să* (44,1 de jos); *sfѣrşit* (5,3 de jos; 46,3); *pѣrîşilor* (6v°,9); *vѣnzarea* (41v°,8 de jos); *sѣntŭ* alături de *sѫntŭ* (4,2).

ѣ=*ă* în unele exemple[2]: *îngrabѣ* (26,9 de jos), *iarѣ* = iară (13,14 de jos); *sorѣ*=soră (24 v°, 3 de jos); *hotѣrnicie* = hotărnicie (41v°,5 de jos).

---

[1] In altă parte însă : *trepedile judeţelor*, grec.: τὰ τῶν καδιλικίων τράπατα (12, titlul).

[2] In general însă nu are valoare fonetică, ci numai grafică, la sfîrşitul cuvintelor.

ѫ=î totdeauna. Ca excepţie, ѫ în două exemple are două valori deosebite: ѫ = ă: *uşurѫmŭ* (14,1 de jos), ѫ = în: *sѫtŭ* = *sînt* (6,3 de jos).

ѧ, de obicei, are valoarea de *în (îm)* şi e întrebuinţat numai iniţial. In unele exemple însă are valoarea de *î* şi îl găsim şi iniţial şi medial: ѧş *ia*=îşi ia (11 v°,9); ѧnsă=însă (2,5); *lu*ѧndŭ (8,7).

ѧ are valoare de *ia*, de ex.: *să o* ѧ = să o ia (26,14); *a treѧ parte* (26,14). In cîteva exemple însă are alte valori: ѧ = ea: *zestrѧ* (23v°,1); *pornirѧ* (23 v°,1); *şi* ѧ = şi ea (36v°, 7); *viѧ* = viea (17,13). — ѧ = a: *chiѧrŭ* (10 v°,8 de jos).

Textul, ca mai toate tipăriturile dinaintea lui, e scris cu spirite şi cu accente, după sistemul grecesc. Plasarea accentelor e foarte precisă. Găsim numai cîteva greşeli de accentuare. De ex.: *Ţigani* (6,3 de jos). In unele cuvinte accentuarea e deosebită de cea curentă azi, fie că avem de a face cu un împrumut recent care îşi păstrează accentuarea din limba din care a fost luat, fie că are o pronunţare regională. Găsim de exemplu: *bólnav* (15v°,1), *epítrop* (29v°,3).

Fonetica

V o c a l i s m u l. — *A* aton latin trecut la *ă* se menţine după ş: *uşă* (4,10). E păstrat şi în *cătră* (45v°,1); de asemenea în *mulţămi*, *mulţămitor*: *fiiului celui bine mulţămitorŭ* (37,11 de jos); *celŭ ce nu s'au mulţămitŭ hotărîrii, făcîndŭ apelaţie (Pentru divanul domnesc* § II).

E tonic latin apare că *ă* după ş: *şădŭ* (18,2; 19,3 de jos). La fel şi în casuri unde era aton: *aşăza* (16v°,8 de jos; 19v°,2; 5v°,4); *înşălînd* (39,10 de jos); *înşălăciuni* (39,13 de jos). De asemenea după *j*, în slavicul *slujăsc* (13, § 1).

E aton latin din *se* îl găsim trecut la *ă (să)*: *nu să*

poate (30v°,9 de jos); *împrumutîndu-să* (30,2 de jos)[1]. — *E* din prep. *pe* trece la *ă*: *nu deosibescŭ pă unii cu aceştea* (36,6 de jos); *va trage pă cinevaş la judecată; va înjura pă judecătorŭ* (10,7); *să piarză pă Tiganŭ* (43,12); *pă acelŭ Tiganŭ* (44,10). — *E* .... *e* după *ş* şi *r* apare uneori ca *a*: *împărtăşaşte* (41,15); *aşaze (să se aşaze cu stăpînii* 45v°,7 de jos); *pîraşte (Pentru cei ce să judecă,* § 11); *hotăraşte (Pentru zapcii,* § 4). — *E* aton slav trece la *ă* după *j* şi se menţine: *jăluitoriulŭ* (20v°,7 de jos); *jăluitŭ* (38v°,11); *stînjănul* (42,14).

I + *n* + *cons.* apare ca *în* în forma *a întra* (4,12); *să nu mai între în cercetare* (32, 8 de jos).

U aton apare ca *o* în *vădovie*: *ori de va făgădui muerea vădovie în vieaţa ei* (26,5 de jos); influenţa slavicului *vьdova* e puţin probabilă. Putem presupune că avem de a face cu o simplă greşală de tipar. *U* final apare uneori după o grupă de consoane: *de unde să pascu* (21v°, 17 de jos); *pentru porumbu* (18,11 de jos); *amŭ strînsu Domnia mea (Introd.); unŭ strîmbu judecătoriu (Introd.).*

Vocale în hiat. — Hiatul *ău* trece la *ăo*: *răotate* (10,2; 23,13;36,8), *greotate* (27v°,14). — *Eo* apare ca *io* în *uniori* (1v°,11 de jos). — *Ii* se păstrează în forma de origine latină *fiiu* (37,3,7). De asemenea în cuvîntul de origine slavică *priimi* (9,4 de jos); *nu va priimi nici să între în cheltuială* (46,14); *să se priimească spre mărturie* (34,4 de jos); *să nu fie priimite* (30,16). — Intre *i* şi *a* în hiat apare *o* în *zioa* (11, § 1; 38v°,14).

O şi *ă* în hiat trec la *oao* în: *doao* (5v°,3); *doaosprezece* (16v°,9); *doaozeci* (47v°,8); *amîndoao* (42,6 de jos); *noao* (46,13 de jos); *a doao oară* (26,10); *doaozeci şi cinci* (41v°,9). Aceleaşi cuvinte apar şi sub altă formă: *amîndoă* (17,4); *amîndooa* (42,12 de jos); *dooa* (42v°,5 de jos).

Asimilaţia.—*Ă (i)* — *i* nu trece la *i* — *i* în: *rădica*

[1] Acest *să* alternează însă şi cu *se: socotindu-se întru acest orînduit sorocŭ* (38,3 de jos).

(18,11): *s'au fost și rîdicat* (20v°,8 de jos). — *E — i > i — i*: *striin*[1]: *va orîndui striin epitropŭ* (28,13).

Casuri îndoioase de asimilație sînt: *stăpînă-său* (44,15); *fără de știrea stăpînă-său* (43v°,7); *bărbată-său* (31v°,5); *din averea bărbată-său* (25v°,2 de jos); *după moartea bărbată-său* (44,1); *după porecla bărbată-său* (25v°,11). Să fie provenite din *stăpînu-său, bărbătu-său*, prin asimilarea lui *u* de către *ă* următor? Sau poate mai curînd ar fi datorite influenței lui *tată-său*[2]?

Consonantismul. — *H* din grecescul κατάστιχον se păstrează în *catastih (catastih curatŭ* 23,9 de jos).

S se menține în *zăgas (vrea să facă zăgasul* 46,4)[3].

Grupe de consoane. — *Pz* se păstrează în elementul unguresc *chipzuire* (8,2); *să să povățuiască spre chipzuirea dreptății* (1,15).

Ht din slavicul *pohtește* apare păstrat (26,5).

Grupul *sm* trece la *zm* în *zmintit (Introd.)*.

Disimilația. — *N — n > r — n* în: *amăruntul* (8, § 5; 7,1 de jos); *foarte cu amăruntul* (7,1 de jos); *cercetare cu amăruntul* (39v°,1 de jos).

Protesa. — *H* protetic apare în *hrăpire* (4,12); *hrăpiri de fecioare* (15,3).

Morfologia

Substantivul. — Substantivele terminate cu sufixul latin *-orius* și *-orium* păstrează uneori terminațiunea *-oriu*: *judecătoriulŭ* (16,1; 17); *ajutoriulŭ* (37v°,1); *împrumută-*

[1] Etimologia acestui cuvînt nu se cunoaște cu siguranță. Forma cu *e* e mai veche și în textul nostru alternează cu cea în *i*: *iar de va fi strein* (29,9). Din forma *striin* s'a ajuns la *strin (vitele cele strine)* (21v°,3). Forma aceasta există și azi dialectal (mai ales în Oltenia).

[2] Nu putem afirma cu siguranță că aceste forme s'au pronunțat. S'ar putea foarte bine să fie și o greșală. Dacă ținem însă în samă că textul are foarte puține greșeli, aceste forme repetate des ne surprind.

[3] Cihac dă ca etimologie acestui cuvînt un slav. *zagata*. Diferența prea mare fonetică ne îndepărtează dela această etimologie. Probabil că derivă din загасъ, participiul trecut activ al slav. загасити = *a stinge, a usca, a seca*. Și înțelesul se explică în acest cas: *zăgas* = care seacă apa-

toriulŭ (32,8); *nemișcătoriu* (37v°,16; 40v°,2); *povățuitoriulŭ la un călătoriu* (1,6). Acest *-oriu* nu e însă general. Găsim și exemple cu *-or*: *judecătorulŭ* (9v°,§ 3); *de au fost vînzătorul* (41v°,7).

Ung. *fel* apare uneori și cu terminațiunea *-iu*: *feliu* (38,6).

La substantivele de declinarea I[ii] genitivul singular apare terminat în *-i* în unele cuvinte: *dresul casi* (22v°,12 de jos); *împrejurul casi lui* (17v°,2 de jos); *pricini* (7,18); *pedepsi* (23,1 de jos); *pedeapsa nesupuneri și plata pagubi* (19v°,4 de jos); *stăpînului Țiganci* (44v°,5). Acest *i*, cu toate că e scris cu ĭ, e o prescurtare din *ii*. Forma *casi* e o fasă anterioară dialectalului oltenesc *cășii* (pentru: *casei*). Asemenea forme sînt însă sporadice, probă că găsim și genitivul normal: *pagubei* (23,1 de jos).

Nominativul plural al lui *slugă* apare terminat în *e* în loc de *i*: *cum și slugele* (34v°,3 de jos).

Catastih face pluralul: *catastișe*[1]: *să aibă datorie a face doao catastișe* (28v°,4 de jos); *doao catastișe* (29v°,4). Slavicul *zăgas* face la plural: *zăgașe* (*poate a să face heleștee cu zăgașe*, 45v°,10 de jos).

Substantivele neutre terminate în *-ș* sau *-r* fac pluralul în *-ă*: *răvașă* (3v°,9); *hotarăle* (15v°,13; 40,12; 42v°,13).

Substantivul *picior* are pluralul: *picere* (10,12).

Unele cuvinte, cînd sînt articolate, își schimbă terminațiunea nominativului plural din *e* în *i*: *pedepsile* (7,1); *pedepsilor* (7,14); *greșalile* (37v°,5); *zapisile* (40,2 de jos); *județile* (40,6 de jos); *soroacile* (46, titlul). La fel și *unile* (41v°,6 de jos; 40,10 de jos), în loc de *unele*.

Nominativul plural dela substantivele de declinarea a II-a, articolat, din *ii* s'a contras în *i*: *meșteri* (*în vreme ce cumpănescŭ meșteri apele* 46v°,2); *boeri* (*toți boeri ce șăd pe la județe afară* 20,v°1); *cai* (*și cu cai lui să umble* 19,16).

Adjectivul. — In locul actualului *ușoară* (femininul dela *ușor*), găsim forma *ușure* (*vină mai ușure* 16,13).

---

[1] Trecerea lui *h* la *ș* din acest cuvînt e un fenomen transmis din limba slavonă (cf. O. Densusianu, *Hist. de la lang. roum.*, II, 146).

In locul lui *răzeșe*, găsim *răzașe* (*cîți vorŭ avea moșii răzașe* 45v°,12 de jos).

Pronumele relativ. — *Care* are mai totdeauna la plural forma *carii* în loc de *cari: marturi vrednici de credință, carii să se iscălească* (40,11); *lăcuitorii cu carii împreună îș plătește* (37v°,3 de jos); *adică carii zicŭ că au văzutŭ* (35,1 de jos); *cei carii să tragŭ dintr'însulŭ* (37v°,10 de jos); *moștenitorii cei din carii să trage* (47,7). Genitivul singular apare sub forma *căruia*[1] *(după a căruia moarte*, 25v°,5 de jos).

Pronumele demonstrativ.—Genitivul dela *cea* sau *acea* presintă forma *cei* sau *acei* în locul formei de azi *celei, acelei; zestrea cei de a dooa fetei* (25,7); *rodulŭ și dinŭ venitulŭ acei averi* (29,8 de jos).

Genitivul lui *celalalt* este *celuialalt: a nu să supune unul la apelația celuialalt* (5v°,10 de jos).

Sub influența celorlalte forme de pronume care aveau finalul *-și*, cîteva demonstrative și nedefinite (chiar și pronumele reflexiv) primesc terminația aceasta: *într'acestașŭ chip* (43,10; 41v°,5); *cele din sineșŭ mișcătoare* (45v°,8); *au fostŭ pornită de sineșŭ* (36v°,8); *cinevașu* (5,9; 8,3); *va da voe altui cuivașŭ* (44,3 de jos); *vitele cuivașŭ* (21v°,12); *obrazul cuivașŭ* (7v°,12); *oareșcare scîntee* (1,7 de jos); *oareșcarii* (16,10 de jos); *oarește* (40v°,15; 40,18 de jos); *niscarevaș* (7v°,6); *să cerceteze ca nu care cumvașu* (34,18); *făr de numai de care cumvașŭ celŭ ce a făcutŭ diată* (28,14).

Verbul.—Persoana a 3-a sg. dela verbul *a fi* o găsim sub forma de *iaste* (16,12; 8, § 5; 16v°,16; 1,4; 26v°, 12; 43,7; 4,19).

Pers. a 3-a plurală a imperfectului indicativ se termină în *a*: *fiindcă să întîmpla multe năpăstuiri* (20v°, 10 de jos).

La perfectul compus auxiliarul de pers. a 3-a sg. e *au*, nu *a*: *au dat*, în loc de *a dat* (4,4 de jos); *cheltuiala*

[1] Aceeași formă de genitiv o are și derivatul lui *care: fieșcare (prețul fieșcăruia lucru* (27,4); *fieșcăruia județŭ* (16,1).

drumului ce au făcutŭ; cum că s'au trecutŭ în condică (15,1 de jos); *l-au trasŭ* (10,3).

Subjonctivul lui *a trimite* este la pers. a 3-a *să trimiță* (11, § 1).

Participiul present dela *a veni* apare ca *viind: viindŭ dela locuri depărtate* (14, § 1).

P r e p o s i ț i i. — *Pre* apare de multe ori în locul actualului *pe*. Tot așa de des găsim și *pă* în loc de *pe*.

C o n j u n c ț i i. — Găsim foarte des conjuucția *i* (vsl.ŭ) în loc de *și: i la frați i la nepoți* (37v°,9 de jos); *i cărțile* (15v°, 17).

Dară apare în locul lui *dar (Introd.)*. La fel *iară*, în locul actualului *iar: iară nu într'ascunsŭ* (10, § 1).

D e r i v a ț i u n e a. — Infinitivele: *lesnire, îndărătnicire* se întrebuințează ca substantive: *măcarŭ că dobînda iaste de totŭ oprită, dară pentru lesnirea neguțătorii* (32v°,9); *mai cu lesnire* (15v°,8 de jos); *din îndărătnicire* (30,3).

Ca formațiuni cu sufixe, de amintit: *-iune*: *urîciunea* (=ură, aversiune) 7, 16 ; *scăpătăciune (în vreme ce va pătimi în scăpătăciune* 37,1 de jos).

-tură: *începătură (unde s'au făcut începătură* (5v°, 6 de jos).

-ești: *vrăjmășăști* (în locul adj. de azi *vrăjmașe* = pluralul dela *vrăjmaș*): *pornirea oștilor vrăjmășăști* (23v°,3); *vecinești*: *să se strice moșiile vecinești* = să se strice moșiile vecine (46,6 de jos).

Prefixul *prea* apare în derivatul *preacurvie*=adulter (13, § 1); *pricinile de preacurvii* (15, 2).

Sintaxa

Atributul adjectival apare cu terminația casului în care se află substantivul, în exemplul: *ale săptămîni luminatei* (47v°,1 de jos).

Acusativul lui *care* nu primește prepoziținea *pe* în frasa: *cheltuelele cele mai cumpătate care va face bărbatulŭ la dresulŭ lucrurilorŭ* (22v°,13 de jos).

După verbele *a putea*, *a avea* apare, în locul subjonctivului de azi, infinitivul scurt cu *a*: *să poată a lua* (9v°,4); *poate a fi primită* (35,3); *neputîndŭ a cere cumpărătoriul dobîndă* (38v°,3); *are dar a se urma* (5v°,5 de jos); *pentru care nu are a da nimicŭ* (17v°,1 de jos); *şi să nu mai aibă cuvîntŭ de îndreptare asupra împrumutătoriului a zice că l-au năpăstuitŭ* (30v°,12 de jos).

De se întrebuinţează uneori în locul lui *despre*: *judecata de lucruri şi namestii* (12,15); *judecată de alte lucruri* (10v°,3). — *Din* se întrebuinţează în locul prepoziţiei *de*: *afară din duminici* (6,1); *afară din joia* (3v°,6); *afară din cei ce sîntŭ orînduiţi* (= afară de cei..., 4,4 de jos); *să să lipsească şi dinŭ slujbă* (12,10). — *Cu*, îl găsim întrebuinţat pentru *ca*: *întocmai cu cele adevărate* (15 v°, 1). Tot aşa găsim şi pe *cum* în locul lui *ca*: *să-şŭ urmeze iarăşŭ orînduiala şi lucrarea lor cumŭ şi mai nainte.* — *Intru* e întrebuinţat mai des pentru *în*: *nu să coprinde întru prelungirea pravililor* (45 v°, 10); *întru care să treacă toate cărţile* (15,13)

In locul conjuncţiei de azi *fără* cu subjonctivul, se întrebuinţează *făr de*+infinitivul scurt: *făr de a nu întra în alte vorbe sau glume* (4 v°, § 5); *făr de a nu se socoti cinevaş dintre dinşii* (8, 3); *făr de a nu face* (15 v°, 15); *făr de a nu chema* (38, 11 de jos); *făr de a nu supăra pe lăcuitori cîtuşi de cîtŭ* (20,6).

Lexicul

Elemente latine

Adeverinţă = confirmare, întărire: *vor lua adeverinţă în scris* (43, 9) [1].

[1] E un derivat dela verbul *a adeveri*, cu înţelesul de „a confirma, a întări", înţeles pe care îl găsim şi în acest text (de ex.: *ca să se afle adeverite atîtŭ cu iscălitura judecătoriului* 15, 8 de jos). Din secolul al XVIII-lea din expresia *adeverinţă în scris* (confirmarea pe care o dădea cineva într'un act), s'a dat cuvîntului *adeverinţă* înţelesul de: *actul* prin care se dădea o confirmare, ajungînd să însemneze azi: *chitanţă, dovadă*. Dar după cum *adeverinţă* s'a separat cu înţelesul de *act*, chitanţă, la fel *în scris* s'a separat cu acelas înţeles. Ex.: *să i să dea înscris* (46 v° 10 de jos); în textul grec: νὰ λάβῃ ἔγγραφον (act).

a să așăza=a cădea de acord, a se învoi: *a să așăza cu dinsulŭ* (9v°,11); *și așa așăzîndu-se să-i bage,* în textul grec: καὶ οὕτω συμφωνοῦντες νὰ τὰ βάζουν (= și așa învoindu-se să-i bage).

așăzămîntŭ = învoială, înțelegere: *cărțile de așezămîntŭ* (15v°,18); *după așăzămîntulŭ ce va face*[1] (18,2 de jos); *să se facă așezămîntŭ în scrisŭ* (43,10).

certa = a pedepsi: *să se certe cu bătaia* (10, 8). Acest înțeles a dispărut azi[2].

defăima = a declara nevalabil: *are voe pînă la doi ani să-și defaime zapisu său* (33,5). Înțelesul acesta a dispărut azi.

dosi = a fugi: *ca să nu aibă vreme să dosească,* în textul grec: διὰ νὰ μὴ κερδήσῃ καιρὸν φυγῆς = ca să nu cîștige timp de fugă (13,10). Înțelesul acesta apare în limba veche[3].

fur = hoț: *dovedindu-să cu cercetări după pravili furul* (35v°,2 de jos); *de să va osîndi furul* (36,3); *furi de sfinte,* în textul grec: ἱεροσύλων κλεπτῶν = hoți de lucruri sfinte (15,4).

înconteni = a opri, a pune limită: *ca să se încontenească acestŭ felŭ de pricini* (32,8 de jos).

îndrepta = a achita, a ierta: *sau să se osîndească pîrîtul sau să se îndrepteze;* în textul grec: ἢ ἐν ταυτῷ νὰ ἀθωωθῇ (<ἀθωῶ = a achita, a desvinovăți). La început, acest verb a însemnat: „a face un lucru să fie drept". Cînd modelezi un lucru, făcîndu-l drept, îl repari. De aci a derivat al doilea înțeles: „a repara, a corija". Dela acest înțeles s'a

---

[1] Acest exemplu e dat și de Tiktin în dicționarul său, dar după transcrierea greșită din colecția Bujoreanu. Această transcriere cu litere latine e luată de pe alta, mai veche, cu litere cirilice (apărută la 1841) a lui C. Brăiloiu. Brăiloiu nu redă textul întocmai, ci îl modifică după limba pe care o vorbia el. Bujoreanu, transpunînd acest text cu litere latine, a sporit numărul greșelilor.

[2] Tiktin dă exemple pentru sensul de „a pedepsi" al acestui cuvînt, începînd de abia dela jumătatea secolului al XVIII-lea. Acest înțeles e însă mult mai vechi. In secolul al XVII-lea era predominant. Il găsim în *Carte romînească de învățătură* (Pravila lui Vasile Lupu): *den afară de certarea ce dau pravilele* (38v°, cap. 1); *fără nice de o certare* (32,113).

[3] De ex.: *pierzînd multă oaste a sa, au dosit din Țarigrad* (Nic. Costin. *Letop*[2], I, p. 185).

ajuns în limbajul juridic la acela de „a ierta, a achita". E natural ca, atunci cînd corijezi pe cineva care a făcut greşeli, să-i ierţi greşala.

pamînteşti: la obiceiurile pamînteşti (7v°.3)=obiceiurile pămîntului (6v°,1).

treapăd = răsplată în bani (ce se da pentru serviciul de curier): *să aibă a-şi lua treapădul judeţului* (42v°,2 de jos); *cerînd treapădu mai mult*; *nici să-i ceară treapădu* (11v°,7 de jos).

zise = povestire, depoziţie: *îndelungatele zise* (7v°,9 de jos); *să scrie din cuvînt în cuvînt zisele şi răspunsurile* (5,7 de jos); *care zise să le scrie în deosebite condici* (7v°,7 de jos).

Elemente slave

clăcui = a face clacă: *ca să-i clăcuiască acele doosprezece* (19v°,1).

dîrvări[1] = a munci pe cineva, a trudi: *şi cea după urmă poate să-i şi dîrvărească făr de socoteală* (24v°,13).

iuţime[2] =asprime: *fiindu că au suferitu iuţimea durerilor*, în textul grec.: τοὺς δριμυτάτους πόνους = durerile cele mai aspre (26,7); *şi din iuţimea şi cruzimea lui să fugă* (24v°,13).

izbrăni[3] = a clarifica, a regula, a achita, a plăti:

---

[1] E un derivat verbal dela substantivul *dirvar* = lemnar. *Dîrvar* e o formaţiune romînească dela slav. дрѣва, дрѣвиѥ = lemne. Tiktin dă această etimologie cu o reservă ce nu poate exista totuşi. *Dîrvar* apare şi în toponimie, dovadă că era bine înrădăcinat în limba ţărei. Care e explicarea evoluţiei semantice? *Dîrvarii* erau aceia care erau puşi să taie pădurile: o muncă extrem de obositoare. Să tai copaci şi să-i cari la locul de lucru era o mare greutate. Astfel derivatul verbal a *dîrvări* a început să însemneze „a lucra din greu la lemne" şi apoi numai „a lucra din greu".

[2] După cum vedem, *iuţime* păstrează aci înţelesul primitiv al slav. лютъ. Tiktin nu dă acest înţeles, ci pe acela de „iuţeală", care e recent.

[3] Şi Cihac şi Tiktin îl pun în legătură cu vsl. избрати (= a alege) prin intermediul participiului избранъ. Dacă din punct de vedere fonetic e posibil (într'adevăr, избранъ putea da în romîneşte un verb: *a izbrăni*), din punctul de vedere al înţelesului e mai greu. Totuşi, cred că se poate explica şi acest punct de vedere. *A izbrăni* nu trebue separat de latinescul *a alege*, cu care a fost identic ca înţeles la început. *A alege*, fiind un

nu cei ce ș'au izbrănit tovărășia (34v°,2 de jos); *cercetare sau izbrănire* (47,5); *ca să izbrănească*, în textul grec: τὴν τοιαύτην ἀνακάθαρσιν = să reguleze aceasta (15v°,13); *a să izbrăni* (9v°,10), în textul grec: ἐξοφλήσῃ = a achita, a plăti.

namestie = achisiție, proprietate, bun: *cîndŭ va fi judecata de lucruri și namestii* (<vsl. НАМѢСТИЄ=loc 12,11de jos).

nemernic=șerb, rumîn: *cînd nemerniculŭ, adică lăcuitoriul ce șade pe moșia altuia*, în textul grec: ὅταν ὁ πάροικος ἤτοι ὁ ρουμοῦνος (17v°,16 de jos); *lăcuitoriul nemernic* (19,4).

obihni [1] = a primi, a accepta: *de o va obihni cu multămită și făr de cîrteală* (2v°,5).

otaștină [2] = dare în vin ce se dădea proprietarului (17v°,7); *să dea otaștină* (17,1).

pitac=decret al domnitorului sau al boierilor veliți (5,4).

prigoni = a nu fi de acord, a contesta, a se certa: *să se prigonească în cercetările ce vor face*, în textul grec: ἡ νὰ διαφέρωνται εἰς τας θεωρίας = să nu fie de acord..... (8,§5). *Prigonire* = ceartă: *vre o pricină de prigoniri*, în textul grec: αἰτία λογοτριβῆς (=causă de ceartă) 46,9; *să nu se întîmple în urmă prigoniri pentru călcări de hotară* (43,12).

---

cuvînt vechi, evoluase, așa că la împămîntenirea lui *a izbrăni*, *a alege* avea pe lîngă înțelesul primitiv și pe acela de „a hotărî, a decide, a sfîrși într'un fel sau într'altul". Acest sens îl găsim deseori în v. romînească. De ex. în *Letopisețul* lui N. Costin (*Let.* II. 126, 22) găsim următoarea expresie: *Basarab Vodă pîndea la ce se va alege lucrul. A izbrăni* fiind sinonim cu *a alege* a urmat și el aceeași evoluție semantică: „a alege, a decide a hotărî, a regula". Ceva mai mult, evoluția înțelesului a mers mai departe. Din „a regula, a decide o afacere" s'a ajuns la „a achita, a plăti".

[1] E o formă schimbată puțin foneticește, cu *h* provenit din *c* (<*a obicni*), și provine din slav. ѡбыкнѫти = a se exercita. De aci înțelesul a evoluat spre „ a învăța, a se instrui", apoi „a primi, a accepta", înțelesuri pe care le găsim în vechea romînească.

[2] Provine din vsl. ѹтъкштити = a presa, a stoarce, dintr'un participiu trecut pasiv ѹтъкштѣнъ> ѹтъкштъкнъ, cu înțelesul de: „stors, presat" Dela acest participiu s'a format un substantiv cu înțelesul de „ceea ce e stors, must" (sîrb. отиштина = must), care a trecut în romînește, unde s'a limitat la o anumită dare de must, sau de vin, dată proprietarului.

răzoraș = vecin: *ce vor fi părtași la acea moșie cu dînsul, sau răzorași* (37v°,18). E un derivat din bulg. разоръ = brazda care desparte un cîmp de altul, hotarul. *Răzoraşii* erau aceia care erau despărţiţi de un hotar, deci *vecini*.

zăticni = a împiedeca, a opri: *n'au vrută să o zăticnească* (36,10 de jos); *sînt zăticniți* (38v°,5 de jos); *să se zăticnească morile cele mai dinŭ susŭ* (46,4 de jos); *dar s'au zăticnitŭ întra cei doi ani trecuți* (33v°,2). *Zăticneală* = dificultate, obstacol: *însă de nu să va întîmpla vre-o zăticneală* (16v°,8). *Zăticnire* = dificultate: *vre-o zăticnire din care i s'au smintitŭ cercetarea* (47,1): *cînd vorŭ avea vre-o zăticnire de mare nevoe (Pentru cei ce să judecă..* § 10).

Elemente greceşti

anaforà = raport făcut domnitorului: *arătîndu-să Domnului prin anaforaoa boerilor* (38,10 de jos); *a lua fără de zăbavă anaforaoa* (3,§2), *anaforalile* (4,6). Ngr. ἀναφορὰ = relaţie, raport, petiţie, cerere.

análog = taxă care se impunea fiecărui cetăţean: *nu vrea să plătească análogul* (46,2) (=ngr. τὸ ἀνάλογον). *Analoghie* = proporţie, raport, analogie, imposit: *să ia fieşŭ ca·e după analoghie cu prețuire bună și cu mezat* (47,10 de jos). Ngr. ἀναλογία.

anarghirie = lipsă de bani (33, titlul). Ngr. ἀναργυρία = lipsă de bani.

aniondesŭ = rude directe (tată, mamă, moşi, strămoşi): *adică rudele cele ce să tragŭ dintrînșii (care să numesc aniondesŭ)* 25v°,3. Ngr. ἀνιών.

catáhrisisŭ = abus: *pentru ca să nu să facă și la aceasta catahrisisŭ, adecă rea urmare* (30,3 de jos). Ngr. κατάχρισις = abus.

cationdesŭ = rude directe (copii, nepoţi): *rude de jos (adică cationdesŭ)* 28,1. Ngr. κατιών.

clironomie = moştenire: *cu căderea aceștii drepte și fireștii clironomii* (27v°,1 de jos). Ngr. κληρονομία = moştenire.

diată = testament: *dieţile* (15v°,17), *dieţi* (27v°,3). Ngr. διάτα = testament.

ipólipsisŭ = credit, reputaţie: *să nu-şŭ încredinţeze darea numai la ipolipsis a împrumutătoriului* (30,9). Ngr. ὑπόληψις = consideraţie, credit, reputaţie.

metahirisi = a întrebuinţa, a se servi de ceva: *îl va da să-lŭ metahiriseascâ* (36,7). Ngr. μεταχειρίζομαι = a întrebuinţa.

periusíe = avere: *îi dă putere a fi epitroapă copiilorŭ pe periusia tatului lorŭ* (28v°,12; *să ia toţi dinŭ periusia ce i să va afla (Pentru hotărîrile judecătorilor*, § 5). Ngr. περιουσία = bun, avere.

politicesc = cetăţenesc, civil: *pricini politiceşti* (13v°,10 de jos). Ngr. πολιτικός = politic, civil.

politie = stat: *atît sînt de trebuincioase pravilile la o politie* (1,12) Ngr. πολιτεία.

practicâ = condici: *să ţie şi deosebite practicâ, adecă condici* (5,9 de jos). Ngr. τὰ πρακτικὰ = acte [1].

prácsis = experienţă, rutină: *logofeţi cu pracsisŭ* (4,9); *cu ştiinţă şi cu pracsisŭ* (5,5). Ngr. πρᾶξις = acţiune.

pretenderimă = pretenţie, cerere [2]: *cînd nu va fi la mijlocŭ pretenderimă de zestre*, în textul grec: ὅταν δὲν εἶναι εἰς τὸ μέσον πρετέντζι προικιμαῖον (45v°,5); *nu mai are putere acea pretenderimă de protímisis ce va face copilulŭ* (39,4).

protímisisŭ = preferinţă, precădere: *să va lepăda de*

---

[1] Avem aici o mică schimbare de înţeles. Dela actele care există într'o condică, s'a înţeles chiar condica.

[2] E un cuvînt curios. Am văzut că în textul grec apare forma πρετέντζι. Acesta din urmă, inexistent în limba greacă, nu este alt ceva decît rom. *pretenţie* transpus de traducător în limba greacă. Deci *pretenderimă* = pretenţie, cerere, şi rămîne să-l explicăm. Examinînd întregul text grec găsim într'un loc pentru expresiunea romînească *iar să nu le ceară noao cu puterea preţuirii (Pentru trimirie*, § 2) următoarele: καὶ νὰ μὴ τὰ προτεντέρη νέα, με τὴν δύναμιν τῆς ξετιμήσεως. Acest προτεντέρη nu există în limba greacă. Probabil că e neologismul romînesc *a pretinde* care a fost luat de traducătorul textului şi transpus în greceşte, formînd din el un verb grecesc προτεντέρω. Dela acesta a derivat un substantiv προτεντέριμα, care ar fi exact cuvîntul *pretenderimă*.

acea protimisisŭ (39,4); *să piarză protimisisŭ* (41,1 de jos); *cei ce au protimisisŭ să vorŭ căi și vorŭ cere această protimisisŭ* (38,8); *la care acestŭ căminŭ pururea să aibă protimisisŭ cu deosebit priveleghiu* [1] (25,1 de jos). Ngr. προτίμησις = preferință. *Protimisi* = a prefera: *celŭ ce va avea zălogŭ să se protimisească*; *să se protimisească la vînzarea acelui venit rumînii ce sălășluesc pă acea moșie* (44,6 de jos; *să protimisescŭ toate rudele cele de sus* (28,5).

siguranția = asigurare: *nu numai pentru siguranția stăpînirii fieșcarii moșii* (15v°,6); *pentru mai multă siguranție* (42v°,10 de jos); *pentru ca să-și aibă cumpărătoriulŭ siguranția lui* (39v°,16 de jos); *spre mai multă sînguranție* (40,13 de jos) [2]. Provine din grecismul *sigur* sub înfl. rusă.

Alături de *sigur*: *vînzările mai sigure* (39v°,14 de jos) luat, cum se știe, din limba greacă nouă (<σίγουρος = sigur), împrumut romanic, avem derivatul *siguresi* = a asigura: *și să siguresească vînzarea* (41,4 de jos) [3].

sintagmátion = carte: *în deosebitŭ sintagmation adică carte* (6,5 de jos) [4].

tacsidar = strîngător de imposite: *tacsidari* (20,2). Ngr. ταξιδιάρης = voiajor, trecător.

trimirie (25,15): *măcarŭ cîtŭ o jumătate de trimirie* (26v°,10). In text, pe lîngă *trimirie*, găsim și *a treia parte* tot cu același înțeles. De ex.: *a treia parte iaste să urmeze cînd copilul va muri nevîrstnicŭ în urma unuia din părinții*

---

[1] Din aceste exemple observăm că substantivul acesta nu e articolat, deși trebuia. E apoi de genul feminin ca și în limba greacă, deși după spiritul limbei noastre trebuia să fie masculin sau neutru. Aceasta dovedește că era recent introdus în limbă.

[2] Era de curînd introdus în limbă. De aceea se explică și forma *sînguranție*, fiind influențată de *singur*, *sîngur*.

[3] Provine din ngr. σιγουρεύω, din forma de aorist σιγούρεψα, care a dat în romînește *a sigurepsi*. Acesta a trecut ușor la *a siguresi*.

[4] Nu cred să fi fost un cuvînt cu circulație în limbă. Mai de grabă pare a fi o întrebuințare a autorului acestei colecții de legi. De fapt nici traducerea nu e bună. *Sintagmátion* <ngr. τὸ σύνταγμα = compunere, aranjament, dispoziție, iar nu *carte* cum dă textul romînesc.

săi, în textul grec: ἡ τριμοιρία ἔχει νὰ ἀκολουθῇ ὅταν τὸ παιδὶ ἀποθάνῃ ἀνήλικον ὕστερον ἀπὸ τὸν γονέα αὐτοῦ (25, § 1). Vedem că *a treia parte* e o traducere a grec. τριμοιρία. *Trimiria* era un termen juridic: „împărţirea unei averi *în trei părţi*, din care o parte se lua de către cineva". Provine din ngr. τριμοιρία = a treia parte.

θeóritra [1] = dar făcut de ginere miresei a doua zi după nuntă: *să aibă a-şŭ lua şi θeóritra în locŭ de a treia parte* (26,3 de jos).

Elemente turceşti

calabalîc = gloată, popor de jos, amestec de oameni: *să nu lase calabalîcul cel de prisosŭ a întra unde să face judecată* (4,12). Turc. *qalabalyk* = affluence des personnes.

haín = răufăcător: *haini către obşte,* în textul grec: ἐπίβουλων κατα τῆς κοινότητος = răufăcători comunei *(Pentru judecători după la judeţe*, § 3). Turc. *khain* = trădător.

hainlîcŭ = trădare, rebeliune: *la vină de hainlîcŭ nu iaste destulŭ răspunsu al muerii* (36v°,11). Turc. *khainlyk* = trădare, perfidie.

hália = categoria boierilor ce aveau funcţiuni: *veliţi boeri, adecă cei hália* (3v°,10 de jos). Turc. *hala*, popular *halia*.

havaetŭ = taxă, rentă, venit: *hotarnicii să nu aibă a lua havaetŭ pentru osteneala ce vor face* (42v°,8). Turc. *'avaïd* = rentă.

işlíc = căciulă, glugă înaltă ascuţită la vîrf sau umflată: *să stea în picere cîndŭ să judecă şi făr de işlic (Pentru cei ce să judecă*, § 7). Turc. *išlík* = haină de serviciu.

mufluz = falit: *de nu va fi mufluzŭ celŭ osîndit*

[1] In afară de vorbirea juridică nu cred să fi existat în limbă. Aceasta pentru că conţine un sunet necunoscut romînei (θ). Provine din v. grec. θεώρητρα = dar pe care-l făcea soţul soţiei sale atunci cînd ea îşi ridica vălul înaintea lui. Θεώρητρα în dreptul bizantin era o *donatio propter nuptias*.

(Pentru hotărîrile judecătorilor, § 5). Turc. pop. *muflus* = falit.

mumbașăr = funcționar polițienesc, comisar: *trimiși cu mumbașărŭ* (16,8 de jos); *acestŭ felŭ de mumbașări* (12,3); *mumbașiri* (11v°,3 de jos). Turc. *mübašyr* = cel care tratează o afacere, delegat, comisar.

perdea = staul, tîrlă: *au a ședea acoló perdelele* (19,10 de jos); *de toată perdeaoa cîte un miel* (19,11); *dela perdelile ce sînt cu fătăciune pe moșie* (19,13 de jos). Turc. *perdé*= văl, cortină, părete subțire [1].

rufet = corp de meseriași, corporație: *să se treacă în condicile rufeturilorŭ lorŭ* (43v°,4). Turc. *hyrfet* = meserie [2].

senet (sinet) = act, document, chitanță: *sineturile* (8,13). Turc. *sened* = titlu, act care stabilește un drept.

tacrir = proces verbal, referat, raport: *tacriruri* (6v°,8). Turc. *tacrir* = referat, raport.

tahmin = socoteală cu aproximație: *să se socotească cu tahminŭ de oameni cu știință*. Turc. *takhmin* = a socoti cu aproximație, a presupune.

zahereá = provisie, merinde: *din care această stricăciune să întîmplă si lipsă la zaherele* (21,2). Turco-arab. *zakhire* = provisie.

Neologisme:
Elemente italiene

apelație (11,17; 4v°,4 de jos; 14,13): *au dat apelație* (4v°,4 de jos); *au cerut cu apelație să iasă la divan* (3,8); *supusă la apelația divanului* (14,6). In greceşte, în textul

[1] Cum se explică sensul de aici? *Perdea*, la început, era în vorbirea păstorească un părete de trestie, după care se ascundeau oile contra vîntului. De aci sensul s'a lărgit, însemnînd apoi întregul staul. Cuvîntul acesta ne arată lungile peregrinări ale păstorilor care își duceau oile la iernatec.

[2] Cred totuși că e împrumutat prin intermediul limbei grecești unde găsim ῥουφέτι = corporație, cuvînt care exista odată în această limbă. Numai acolo *hyrfet*, prin metatesa **hryfet*, a trecut la ῥουφέτι, limba greacă neavînd un sunet corespunzător lui î.

corespunzător întîlnim două cuvinte: ἔκκλητον (ἔκκλητος = apel, care poate să facă apel) şi ἀπελατζιόνε (de ex.: ἔδωκεν απελατζιόνε (a dat apel) sau νὰ κάμῃ απελατζιόνε (să facă apel). Acest cuvînt nu există în limba greacă. El e luat din textul romînesc şi tot odată ne dovedeşte că *apelaţie* e luat din limba italiană (it. *appellazione*)[1].

cópie: să se afle copiile lorŭ în condici (15,2 de jos); It. *copia.*

curátor: să aibă a cere acea zestre curátorii lorŭ, adică cei ce le vor fi purtători de grijă (24,11). It. *curatore.*

interes (16,1 de jos). It. *interesse.*

legat = danie prin testament; *s'au orînduitŭ în hrisovulŭ ce s'au făcutŭ pentru legaturi (adecă dănii ce să facŭ prinŭ diată)* 28,11; *de nu-i va lăsa în diată legat, adecă danie* (26v°,8). It. *legato.*

materia: cînd să va face vicleşugŭ la materia lucrului (41,12 de jos). It. *materia.*

publicui=a se expune privirei publicului, a se face de rîs: *să se publicuiască.* E un derivat dela neologismul *public*, care provine din ital. *público.*

Elemente francese

departament: *Pentru al treilea departamentŭ alŭ vinovăţiilorŭ* (6, titlul)*: acest departamentŭ are să caute pricinile puşcării* (6, 1). In textul grec apar două cuvinte pentru această formă: περὶ του τρίτου δεπαρταμέντου τῶν ἐγκληματικῶν (6, titlul)*;* αὐτὸ το κριτήριον ἔχει νὰ ἀκολουθῇ τὰς θεωρίας του τῶν ὑποθέσεων τῆς πουσκαρίας (6,1); κριτήριον = tribunal; deci *departament* însemnează tot *tribunal.* Fr. *département.*

eczamen: *împreună cu eczamenul lui* (6,13 de jos). Fr. *examen.*

Mihail GREGORIAN

---

[1] Pentru acest neologism, ca şi pentru altele introduse la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui al XIX-lea, trebue să se ţină samă şi de forma pe care o presintă în ruseşte *(apelljacija)*: cf. studiul lui C. von Sanzewitsch din *Jahresber.* lui Weigand, II.

TEXTE POPULARE DIN JUDEŢUL PRAHOVA

Pentru dialectologie, dacă este să facem o distincţiune înăuntrul acestui judeţ, ar trebui să deosebim valea Teleajenului de valea Prahovei. Locuitorii din primul ţinut au păstrat în grai, ca şi în obiceiuri, multe, foarte multe particularităţi arhaice, şi admiraţia pentru timpurile trecute, unită cu părerea de rău pentru ele, o întîlneşti la fiecare pas. Cu cît înaintezi spre miază-noapte îţi poţi da samă de acest conservatism.

Totuşi şi aici prin îmmulţirea mijloacelor de comunicaţie, prin contactul inevitabil cu orăşenii, se accentuează mereu tendinţa de modernisare în grai, ca şi în îmbrăcăminte etc. Mai ales că acolo unde nu este cale ferată a şi apărut sgomotul supărător al omnibuselor de transport, pe care locuitorii le numesc mai în glumă, mai în bătaie de joc „ştrapoarte". Insă vieaţa în general se scurge tot patriarhal, tot în ritmul obişnuit dela părinţi şi strămoşi. De aceea, cînd a fost să dau la iveală texte din acest judeţ m'am îndreptat mai ales spre satele de moşneni, căci acestea sînt mai păstrătoare. Clăcaşul neavînd pămînt de muncă a dus vieaţă grea, muncind pe pămîntul altuia, nevoit să plece mereu în spre cîmp unde se cere braţul lui; e mai închis, mai tăcut, e mai bănuitor şi nu stă cu plăcere de vorbă cu alţii. Ceea ce am culeş din satul Rîncezi dovedeşte pe deplin afirmaţiile acestea. Femeia nu ştie „basmuri", că „basmuri" au fost „ce-a pătimit" ea (textul XIII). Bărbatul nu le ştie, căci „azi

a auzit, azi a uitat". In satele de moșneni însă omul e mai liber de grijile vieței, te primește cu plăcere în casa lui și nu te-ar lăsa să pleci „neomenit". In această vieață mai bună, e mai vioi, mai degajat, imaginația e mai vie și e mai multă reflecțiune. Un exemplu tipic este al moșneagului din Ogretin, care povestește minunat cum ar fi fost inventat trenul (textul I); după el, ideea trenului a fost dată „stăpînirei" de un cioban, care ar fi înțeles ce putere are focul, puindu-și „h'iertura" să fiarbă. Bucuros își lasă lucrul, să „tainească", și atunci poți să auzi povestiri interesante despre satul întreg. Slăbuțul, dar vioiul moșneag din Poești, reproduce din cele auzite dela strămoși, cum că vechii locuitori ai satului au pierit fiind uciși de către Tătari, „niște hăia mici", care „i-a fost cocîndă 'ntr'un cuptor" — și că cei de acum sînt veniți „dela Sibiciu." Tot dela el afli că locul pe acolo era „păcuros" (XXI), precum și ocupația de mai înainte: „să ducęau oameni cu sare la Oltelnița". Iar altul îți spune că tot acolo „sare era în stoluri" (XXIV). Femeile știu să povestească frumos, cu o condițiune: să aibă furca'n mînă; nu pierd timpul prețios și mai au răgazul de a da o formă mai plăcută povestirei. Este interesant în acest sens ceea ce am culeș dela o bătrînă din Tîrlești (XXVII), unde se vede cum se încrucișează ceea ce este auzit din cărți cu imaginația proprie. Sau dacă sînt mai bisericoase, nu le împiedecă să nu fie puțin păgîne. Așa cărțile populare au valoarea de fetiș. Baba dela Văleni a visat să „mai învețe doo cărți" și atunci s'a gîndit să dea de pomană „visu" și „epistolia", ea neștiind să cetească (XX). Cît de adînc au pătruns în popor acestea!

Cînd întîlnești un bărbat povestitor de basme, el știe alege din ele ce e în raport cu convingerile lui, cu credințele lui. Așa bătrînul din Chiojd, mărturisește încîntat parcă la sfîrșitul povestirei: „și d'atunč, io di Ursitori nu mai țiu socoteală" (XXXV).

In felul acesta am relevat ceea ce e mai interesant din aceste texte, alături de altele pe care le-am reprodus pentru

faptul că ne dau vre-o formă caracteristică sau, referindu-mă la cîntecele populare, pentru variantele pe care ni le aduc.

Spuneam că în această regiune mai conservativă se întîmplă totuşi o apropiere de limba literară. Şi lucrul se vădeşte atunci cînd observăm soarta labialelor. Palatalisarea e pe punctul de a dispare. *F*, *v* şi *p* apar mai des palatalisaţi; *b*, ici şi colo; cît despre *m*, în culegerea mea o singură dată l-am înregistrat. In graba de a se apropia de vorbirea mai elegantă, fără această palatalisare, se întîmplă şi unele refaceri greşite. Nu odată am auzit forma *piar*, pentru *chiar*.

Pe lîngă această constatare, mai mult în sens negativ, e demn de relevat faptul că în unele cuvinte e o tendinţă, în ceea ce priveşte palatalele, de a prefera consoana sonoră celei surde. De exemplu: *bangă* VII = *bancă; bănguţă* III, XII = *băncuţă*. Altădată o consoană de sprijin şi tot sonoră se desvoltă într'un cuvînt, introdus mai tîrziu, datorită cărţilor. Aşa pentru plămîni am înregistrat forma *plămînzi* (IX), poate prin analogia *flămînd, flămînzi*. *D* final, după consoană, înaintea unui cuvînt ce începe tot cu consoană, cade: *cîn* <*cînd*. *E* din prepoziţiile *pe, de* e înlocuit cu *i* în comuna Chiojd, ceea ce o apropie de judeţul Buzău. Se observă în general mare înclinare spre metatesă şi sincopă. Aşa se aud: *rilă* <*lîră* (I); *čilivizată* (I) <*civilisată*; *stărlučea* (XXV) <*strălucea*, ca exemple de metatesă; iar pentru sincopă: *dărmat* (VII) <*dărîmat*; *armetică* (VII) <*aritmetică*; *čerficat* (XXV) <*certificat*. Un neexplicabil *i*, epentetic, apare în forma *dăsfăiţat* (XXX) <*desfătat*. Un *h* protetic îl întîlnim în *haram* (XXI) <*aram*; *hăţa* (XXI, XXII), *halea* (I), *ha* (XXXV) <*ăia, alea, a*.

Ca particularităţi morfologice e de remarcat forma de subj. pres. p. a 3-a sg. *să aivă* <*să aibă* (analogie cu *avea, să avem* etc.), precum şi forma de participiu present cu *ă* final uniform. Exemple sînt destule: *puindă, ştiindă, plîngîndă* etc. Presentul indicativului al verbului *a se duce* e conjugat în acest fel: *eu mă'c, tu te'či, iel să'če, noi ne 'čem, voi vă 'čeţi* (se aude mult mai rar), *ieĭ să'c*. Pentru

expresiunea „în acest an“ e întrebuințat adverbul *ieștem*, care reproduce pe *ăst timp* (> *estimp*> *ieștem*). Ca lexic sînt unele cuvinte interesante și le voi menționa în glosarul dela sfîrșit. Deocamdată mă mulțumesc să relevez din aceste prime texte denumirea de *tirifon* (XXII), dată lăcustei din fruntea stolului năvălitor ; *cislă* (VIII) „adunarea bătrînilor“ ; *plehupă* (XXIII, XXV) „acoperitoare, capac“, care apare mereu și ajunge să însemne chiar „șorț“.

I

Da, da, satu nostru ie mare. Cătunu, Poiana-mierlii, ține tot dă Ogretini.

Da dumneavoastră nu mai adăstați ăci?

Să-ț spui dîn timpuri? Hei! pîn timpurle alęa bęam ocaua dă g'in c'un ban, și ce ban! — îi zičęa o lăscaie, iera dă arğint, frumoasă. Și alt ban îi zičęa nisfęa — o haia numa cît un năsturaș da iera arğint. Și ce oca? Ocaua lu Cuzęa, nu ca acu un kilogram. Ș'o oca dă carne, čęa mai prima dă porc, cu patru sfanți. Și iera rile dă aur mult. Nu să spunęa dă hîrtiie, ca acu.... Flăcăi? fetili? Nu iera čilivizată ca acuma. Imbrăcăminte cam așa. Iera un fel dă iișoară, nu să spunęa dă fluturi. In žos un andročel. In cap avęa o dulmęa și mărămă. Da femeili dacă să ocăra între iele, nu vinęa la primar, le aducęa preotu la biserică.... îi da v'o trei, patru toieğe.... și aia iera čerčetaręa...

P'atunčęa nu iera primar, iera aleși satului, și cînd vinęa potira să ia la sorț... umbla cu iei să prinză p'ăl mai voinic. Tat'al mieu a fuğit în pădure și s'a pitit într'un pătul cu fîn. Ș'a dat un vînt nоaptęa, ș'a rupt pătulu cu iel.

Ei! nu iera prečeptor cu condič. Iera cu răboz.... Umbla cu niște gătežiele pă băț. Iera niște gătežiele ca acu cîn te duči cu zekili la piuă.

Da nu iera niči tren.... Trenu ie scornit dă un čioban pă cîmp. Să vezi:

Ș-a pus o ulčeluse la foc să facă h'iertură. Halęa ali lui pă măgar. Puindă ulčelusa la foc, a'nčeput a durdui. Čę-a zis iel în gîndu lui? „Mă! da mare putere trebuie să aivă focul!....“ Ș'a dat dă știre la stăpînire. Ș'a ieșit trenu.

Ogretin — George Ilie, 64.

II

Ļe un loc aičį: îį ziče Grădiştili. A fost făcut dă Turčį. Am găsit cîn săpam doį banį marį cît palma. Pă ieį ieра doį corbį. Ļo nu ştiļam carte, če zičęa numerili pă ieį. Mį-a dat pă ieį ob sute dă leį... Comorili čine lę-a băgat în pămînt? Ļeį, dă banį mulţį čę-avęa. Şi nu poţį să umbli la ieį, că sînt mărturisiţį. Uni a zis: să facă poduri, biseričį, să miluiască pă sărači. Da alţi: „anaftima, čin s'o apropiia dă voį!"

A! A fost aičį o fămeie dă o sută şase dă anį, ş'a murit. A petrecut treį vacurį dă om. A şezut şi cu arvaţi în casă.

Arvaţi şi Muscali să nu h'i văzut războiu cu lucru roşu, c'o punęa ş'o omora. Aia avęa poate un androc roşu şi i-l fărîma, că če are iel pă fes ia poartă la spate....

Acu nu maį sîntem supuşi..... da če ie acu dă scumpeturį...

Ogretin — Acelaşi.

III

Ļo am învăţat carte c'un frate al mieu. Ļera şi dascăl şi 'nvăţător. Ļeram v'o patruzečį şi činčį. Nu ieра ca acu să-į dęa amendă. Alţi-į maį punęa şi la alte treburį. Învăţam pă niştе abečedare. Nu zičęam cu *az*, *buke*; frati-miu maį mare zičęa cu *dobru* şi să'nţeleğęa ieį aşa cu vorba. Da atunčį ieра şi litera *ea*, aşa ca litera *b* şi cu codiţă (ѣ).

Avęam bănguţe. Avęam masă, da nu caterdă, tablă... Şi'n abečedar avęam lipită şi carte cu rugăčiunį. Cînd sfîrşam cu silabisitu începępam cu rugăčiunį. Învăţam doį anį, treį, pă cum ieram dă silitorį.

Ogretin — Dumitrake Popescu, 72.

IV

Cum ieра cu sorţu? Prindęa cîte unu dîn comună. Îį lua cu funiia, îį lega cot la cot, care ieра maį vioį, maį dăştepţi. Îį dučęa la vătăžiie, la isprăvnicat (la prefectu). Şi acolo-l lua v'un căpitan.

Da ači ieра unu, un nekivernisit, un nespălat, į-atîrna obiala pă la nădrag. L-a luat la meliţie ş'a devenit căpitan.

Hora? Ļera horă ca ş'acu. Da ieра lumęa maį bilaliie, maį

slăbuță, nu așa 'mpopoțonată ca o doamnă. Žucam hora, briuleți, rața, čiasornicu. Ia așa: bățeai cu picioru, plecai mai nainte. La noi nu să striga. Rîdeam. Și cîn vinea unu, nu-l primea băieți-

Ogretin – Același.

V

...Ia, melițez. Ie migală pînă cînd o dai la meliță, să să ia puzderiili, pînă cînd o toarcem, o coasem, o facem h'ire, o țiesem ș'o nălbim .. pînă facem cămăși... Și tot mai lom dîn tîrg amelică.

Asta?... Ia meleșniți, bat'o g'ina. Le mai fac zgrebeni.

Ei, acu ie bine dă țesut pînza. Cîlți-i facem iarna pînză groasă. Și lîna o facem zeki, mintene.

Ogretin — Stana lu Ilie Costake, 45

VI

Să-ț spuiu ali războiului? Iote picioarili cu policioara și cu sulu. Iții le ține scripți dă sfoara asta. Scripți sînt cu griĝii, rotița asta. Vătalili ține spata. Pornoži stau cu picioarili'n iele dă fac pînza.

Pînza o 'ntinde sulu cu întinzătoarea și să'nșiră pă iel.

Am și tindikie cu dinți, dă'ndrept pînza.

Ogretin — Aceeași.

VII

Sîn bătrîn ș'am pătimit multe.

Io am învățat cu panakida și nisipelnița. Nisipelniță? Tabla băngii. Cînd vrea să scrie aducea nisip pă toată banga. Scrija cu deștu în nisip, făcea bukili și netezea c'o fărîmă dă scîndură și șterĝea.

Panakida iera dă lemn, dă inimă dă ștežar (dă tufă). Scrija cu černeală, că ia nu'nĝiția. Iera čioplită bine și cam arsă la foc.

Černeala dîn če-o făcea? Dîn funinĝine dă mesteacăn. Coaža o aduna băieți. Punea o piatră dădăsupt, altili pă dălături, și punea alta dasupra și dădea foc și după če ardea făcea stiriĝiie. După če să stinĝea și să rečea, punea stiriĝija într'un hîrb și punea apă și oțet și să făcea černeală. Nički un greu nu le părea, c'așa iera iei dădați.

Penița iera dîn pană dă gîscă. Panakida a išit după nisipelniță.

Ţera lungă d'o jumăta dă metru.

Tăblili ţera cu simičercurĭ. Lîngă păretili şcoalii ţera un čerc dă h'ţer. Băieţi şedęa împrežur şi arăta c'un băţ, unu dă intra în čerc. După če 'ntorčęa tabla, ştiia să čitească maĭ binişor. Ăĭ maĭ mari în bangă, bukeri în simičerc. Pă partęa 'ntîĭ să silabisęa, pă partęa doa în propoziţiunĭ. Pă urmă tabla dă rugăčiunĭ, dă armetică.

Ţera simičercurĭ în Dražna. Aičĭ la Ştefan Popescu ţera o şcoală bătrînă grozav, dar s'a dărmat.

Ţera grieu atunčęa, da maĭ uşor. Că cu plaĭvasu scriĭ maĭ uşurel, da cu condeiu maĭ grieu. Acolo făčęa bukĭa cît dă mare pă nisip mărunt curat.

Ogretin — Nuţu Stan Comişel, 77

VIII

...A fost čislă. Să făčęa adunare dă oameni bătrînĭ, să numĭa sfat. Čine ţera la sfat? Ăĭ tinerĭ s'aduna s'asculte la sfatu bătrînilor, la o casă dă rumîn. Ş'api vinęa acolo şi spunęa ăĭ bătrînĭ če domnĭ a fost, care cum a fost păţiţi.. Nu şedęa o săptămînă, doă, ţera la podvezĭ.

La čislă, la sfat, să spunęa dîn vekime. Če spunęa ţei dă te miraĭ: maĭ bine găseşti sfat la ăĭ bătrînĭ.

Ogretin — Acelaşi.

IX

Dă dalac

Stag'ila o puseĭŭ
Şi dalacu-l opriĭ şi-l zvîrliĭŭ
Dîn corpu lu cutare...
Bubă albă, bubă dă dalac,
Bubă neagră, bubă dă dalac,
Bubă vînătă, bubă dă dalac,
Bubă roşiie, bubă dă dalac,
Bubă albastră, bubă dă dalac.

Stag'ila o puseĭŭ
Şi dalacu-l opriĭŭ
Dîn corpu lu cutare,
Dîn o sută-ş'unu da oase,

Dîn băjerli inimii,
Dîn șiru spinării,
Dîn vinili plămînzilor,
Dîn vinili ficatului,
Dîn creieri capului,
Dîn fața obrazului,
Dîn vinili pieptului,

Văleni-de-munte — Sanhira lu Kiriță Biban, 67

X

Dă foc g'iu

Dîn ce să face? Calcă mama, cum să-ț spuiŭ?... pîn foc, pîn cjenușe, pîn cărbuni aprinși, dîn aia să izbîndește. Nu iese la toată lumea, da numa care ie ursit.

Da spurcăcjunea! De, cum să-ț mai spuiŭ? Să duce — cîn ie femeia lăuză, cîn nu ie copilu botezat, cîn nu ie ieșită la biserică—, să duce omu murdar. Dă parte bărbătească iese mai rea spurcăcjunea; dă parte femeiască, iese foc g'iu...

Da dăscîntecu dă dăokjŭ?... Am g'isat noaptea și m'am dășteptat și l-am zis. Să scoală g'ita dă pă moarte cîn o dăscînt. Am g'isat că iera o femeie bătrîioară și-m spunea, a zis că să mai învăț doo cărți. Și m'am gîndit să iau „visu" și „epistolija" și să le dau dă pomană. Că numa dă soroače am făcut cît am fost.

Dă diokj

Stag'ila o puseiŭ
Și diokju-l opriiŭ
Dîn capu lu cutare..
D'o h'i dă rumîn,
Să-i cază boarșili;
D'o h'i dă nevastă,
Să-i crape țîțili;
D'o h'i dă fată,
Să-i cază coadili.
Să ieși, să fugi, dăokj,
Dîn o sută ș'unu dă oase,
Să rămîie cutare
Curat, luminat
Ca grîu dă stricurat,
Ca arğintu dă curat.

Ieu cu dăscînticu
Și Maica Domnului cu leacu.

Văleni-de-munte — Aceeași.

XI

Če ie aia dă pă casă?.... Urikielniță. O piseză ș'o stoarče 'n urekie la copii, cînd îi curge urekia. Așa am auzit dîn moș, strămoș. O h'i mai crescîndă și pîn altă parte, da io pă casă am apucat-o.

Văleni-de-munte — Măndica Popescu, 45.

XII

Da če 'ntrebi dă oameni bătrîni? N'ăi h'i v'o avantistă? Dă unde g'ii? Ai avut v'o cauză p'acolo?. Io goğiesc fasole.

Rînčezi — Neculai Čiobanu, 75

XIII

Basmuri?.... Cîte-am pătimit io! A murit h'i-mea, i-am crescut copii. Acu a murit omu mieu. Și mă poartă pă la žudicată. C'a murit la g'iia lu Cantacuzea, la dial. Și mă poartă pă drumuri... o păcătoasă dăsculță și dăzbrăcată.

Basmuri o h'i știindă činę-o h'i știindă, da io nu știu — păcatili mele!

Rînčezi — Nița Alexe, 73

XIV

Ăilalți sîn la muncă, la cîmp. S'a brodit că sînt io aičі. Da o să mă'c și io.....

Încai dumneałor avantiști — kiar am o nepoată, face adunare la ea — țiu o zi lămurită, sîmbătă. Nu lucrează nimic. Îș face dă mîncare dă vineri seara. Nič nu-ți mai dă nimic dîn casă.

Uni-o apuca dă dă soarili'n diseară, stă, nu pleacă, pîn duminică.

Avantiști pi sînt niței. Pă șusea sînt mulți. Ai noștri oameni să'c la moară duminica, care n'am pomenit. Avantiști tribuie. Iei să'c, că stă toată ziua dă sîmbătă.

Rîncezi — Ilie Pană, 71

XV

Acu ie'n timpu-ăl bun. Nu ie nimeni acasă. Sînt toți la cîmp. la ovăzuri, la fînuri, după če-avem fiecare, ca niște clăcași. Nu

sîntem moșneni ca Ogretinu. Îl plătim cu scîntei. Dacă n'alerg acu în timpu bun — am pierdut-o : bani tribuie să-i vărs.

Rîncezi — George Crucerea, 45

XVI

Toată comuna sîntem dă clăcași. N'avem nimic dăcît ce cumpărăm dăla moșneni: Ogretin, Posești, Bătrîni. Noi sîntem comună strimtă, numa'n palme.

Și ce ovăzuri avem noi? Vre-o patruzeci, cinzeci dă saci, în toată comuna. Cînd ie ploi îl spală gîrla.

Noi muncim pă unde găsim, pîn partea cîmpului. Dacă ne 'cem în Bătrîni, tribuie să-i dăm bojerului trei, patru zile dă coasă ș'un miel sau un curcan, la un pogon în dizmă.

Comuna noastră ie a mai săracă. Nici un fel dă întindere: dai drumu la o g'ită, calcă'n moșiia Bătrînenilor.

Să face prune la noi, da iestem nic dă poftă.

Rîncezi — Același.

XVII

Mulțumim duńitale..... Iaca mai hodinesc și io, că d'alceva nu mai sîn bun. Mă uit lə băjatu ăsta. Io nu mai poci să iau nici lemnu'n mînă. M'am șubrezit rău dă tot, sînt nevojaș....

Am mulți ani și tot nu m'aș îndura. Noi hăștia muncitori ne sosește lezne dă pă urmă. Asta n'o putem nic amîna, nic aduce mai aproape. Dumnezeu ie puternic: dă și mult și puțin. Acu n'am putut să fac mai nimic.. Nu mai poci să 'nkiejŭ palma. Mi-am mereduit k'ičioarili. Ičea părintili Ilije : omu pîn la o vreme, pă ormă, cîte nițel, cîte nițel, pierde puterea, pîn ce să pierde.

Acu sîn găinar, stau și io pă prispă. Hei! Acu s'a astîmpărat lucrurli.

Io am fost un om glumeț, n'am fost om înkis. Acu, un moș bătrîn, kilăg'it.

Rîncezi — Costake Ioniță, 77

XVIII

Ăsta? Scaun dă șindilă-i ičem noi. O čioplim, hincă ie groasă. Să h'i fost șindilă cît dă multă astoamnă nu mai ažunğeam io la șindilă—da iestem n'avem altili dă făcut.

Posești—Costake Tunaru, 52

XIX

Če să mai tainim? Biserica? Ie făcută, așa auziam, dă niște călugări. A fost o leacă dă skit. Iacă colea, dăla pluta aja'ncoa

am găsit punți, doo bîrne, vîrg'i, am făcut doage dă burîu. Cînd ieram nič flăcău, nič țîngău a șindilit-o, d'a'nvălit-o.

Drumurli? Iera pă gîrle, iera greu. Cîn să g'ii încoa nu puteai dă gîrle. Iera pufne (noroaie pă gîrle).

La Paște, popa făcea focu'n clopotniță, nu să'cea acasă.

Poești — Dumitru Dinu Vlad, 83.

XX

Cînd a trecut Muscali la Unguri, dă dimineața pînă seara... Arme la iei! Imbrăcați bine!.. Ne uitam la iei dă pă munte. Nu să contenea să h'ie lipsă, ca cîn ar h'i o funiie. Cînd a trecut toamna îndărăt, uni s'a dus, uni i-a apucat iarna, că iera o zăpadă.. ehe! če ca acu!? I-a orînduit să stea la cutare doi, la cutare doi.. nu la h'itečine.

Poești — Același.

XXI

Satu-ăl vekiŭ? Čicá a fost niște Tătari, niște hăia mičí. I-a rog'it, i-a loat, i-a tîrît și i-a omorît.. Doă fete mari a sărit într'un puț, ș'acolo s'a prăpădit și bani și iele. Uni a mai fugit. I-a mîncat pă toți. I-a fost băgîndă și cocîndă 'ntr'un cuptor.

Àștiia d'acum sînt dăla Sibičiu. A găsit ači loc larg.

Noi Vlădarii dăla Cîmpulung, unę-a fos lumęa mai dęasă...

Ei! căruțili iera cu obada dă doă palme. Tot rumînu avęa doi boi. Căruțili grele, drumurli grele. Vinęa omu dă loa foc tot dă unę-a plecat. Barim păcură iera. Iera locu păcuros.

Să ducęa oameni cu sare la Oltelnița. Aducęa pește, undelemn. Un'e mai ie peștili care iera! Iera aproape cît mine. Dăžugam un'e vręam. Nimeni nu ičęa nimica, să nu striče bucate. Ničí nu strica rumînu, că să gîndęa la Dumnezięu

D'atunčí, dă cînd i-a luat p'ăia Tătari, iei dă dăgrabă a săpat o groapă ș'a băgat bani acolo, ș'a astupat c'o piatră. Avęa hurloi. A găsit unu bani pă colo pă lîngă ia, mulți. A făcut unu hurloi să scoată piatra și n'a putut. Haram noi, găsiam cîte čeva, băgat dă bieți oameni.

Poești — Același.

XXII

Sîm bătrîn. Să-ț arăt pomi pușí dă mine. Am pominit și lăcustili. Da n'am alergat io? Că vinęa ca cînd ar vini așa o negură. Ičęam: „če nor o h'i ăla?“ Ș'a vinit dăla vale și s'a pus, Iera una mai mare, tirifon, merğęa înainte. Une să punęa ăla, acolo să

oprẹa. Am izgonit, da cîn s'a pus pă porumb, acolo l-a dat žos și făcẹa pîr-r-r! Cîn s'a ardicat, locu ca cînd ar h'i roșu.

A'ng'iịat la un an după aịa la Bucov. Ș'a vinit orden pîn toate satili să facă salahor. Tată-mịu ịera ales. Îị inkidẹa la Tîrlești într'o școală mare și stătẹa treị zile. Da uni maị scăpa. Ị-a pornit în sus. Ș'a vinit hăịa, dorobanți. Da unu: „ăsta mi l-aị ales s'alerge după lăcuste cu țolu?" Că ịera cocoșat, că cînd a fost ịel la o șezătoare l-a alergat băịeți și s'a dat dă mal.

Goğẹasca — Ịoniță Matei Bogdan, 100

XXIII

Cîn m'am pominit ịo dă păziam g'itili avẹa ta-su lu tata niște aluniș și să surpase malu. Ịo păzẹam caprili p'acolo ș'am găsit o butịe, făcută ca cărătoru, cu plehupă. Că p'atunci nu să făcẹa țuică, că ieịa a Turculuị, și-ț zvîrlẹa cu icusari în pịept, că ịeị vrẹa numaị prune uscate. Lu taịca ị-a luạt o căldărușă, să nu facă rakiụ. Dă găsẹa o butịe îị tăịa cercurli și-ị dădẹa drumu.

Goğẹasca — Același.

XXIV

Sare ịera 'n stoluri. Atunci ịera Mălaru contrağiụ și pîra pă omu care tăịa sare. C'avẹa treị dorobanți. Îị lụa bolovani: „če să-ț ịaụ ịo țiịe"? Ca să-l sperịe să-i dẹa ceva. Inğienukịa omu 'naintẹa luị: „ịart-ă-mă, domnule"!

Goğẹasca — Același.

XXV

Cîn m'am însurat ịera v'o doịspče călărași. Nași-mịu ịera premar. Creștina mẹa ịera după Valẹa-Stupinii. Ta-su ịera clăcaș pă moșiịa călugărilor, dă merğẹa pînă la Aričești și la Șaụa-Draculuị. Călugăru care lụa sẹama la pădure avẹa un băț arămuit, cu plehupă. Ịera plin cu rile. Ịera grozăvit! Da una Kiva a ridicat pọalili—plehupi—, dă s'a ụitat călărași la ịa. Mirẹasa? Avẹa haịnă roșiịe și cizme galbine, cu bazma'n cap și cu conți roșu. Ịera cu un fes și cu moț, ca la Turcị. Să făcẹa treị mese cu zẹama conțiuluị. Umbla călțunărẹasa pîn sat cu plosca, pă la una, pă la alta, să să strîngă lumẹa.

Če zestre avẹa fetili? Le da cîte un petic dă loc ori o g'ită. Frățiịe? Nu s'a aflat! Acolo ședẹa cu peticụ-ăla. Dacă ședẹa, ședẹa; dacă nu, p'aiči ịera drumu. Să ducẹa la aleși, nu ịera dihorțuri.

Purta mărămị, nu ịera tistimele. Ịera dă boranğic, s'o sparği cu limba.

Dări ? Iera un pîrcălab cu răboži, și cresta doă crestături dacă dai doi sfanți. Dacă n'avea dăplin, nu-i da čerficat.

Hoți ? Iera mulți pă gîrlili-astea. Iera căprăriie 'ntreagă. Iera ș'aiči un taraf și la Tîrlești altu. Iera unu Obročea, căpitan. Avea dă să 'mbrăca c'o aia dă stărlučia, și pă oki să mînžia cu cărbune, dă nu-l cunoșteai.

Io am mîncat mămăligă și dă mei și dă orz. Punea omu tučiu pă foc și să dučia la rîșnița dă măčinat. Hădăragu iera pus într'o grindă.

Goğeasca — Același

XXVI

Tot într'o muncă o dučiam. Cîn să lăsa sec dă postu Paștilui plecam la munca dealului. Vineam la Paște. Săpam porumbu. Plecam iar la deal, la muncă. Pă ormă la cîmp, la coasa orzului. Vineam, strînğeam fînu pă unde iera locu și iar plecam la deal. Iarna ne dučiam la lemne, ne căram fînu, umblam cu čioaklili (niște sănii, žucării pentru copii).

Da cît am fost io în armată iera o foamite mare. Rîžnea creștinu coži dă fag și le-amesteca cu tărîțe.

Tîrlești — Tănăse Cursus, 87

XXVII

Stai să-m iau furca, c'așa-ț spuiŭ o nimicură, una care plînğe la morți d'ăia mai tineri.

A fost un om care n'a făcut milostenii e ș'a vinit moartea ș'a zis:

O suflete ticăloase,
Negrule și'ntunicoase,
In lume cît ai trăit
In rele te-ai tăvălit,
La moarte n'ai cuğetat,
Dar dă dînsa n'ai scăpat.

A zis și iel:

Viniți, frați, viniți, surori,
Viniți să culeğem flori;
Viniți, rudilor cu toți,
Să'mi petrečeți čeasu morții,
Că de astăzi înainte
Nu voi mai grăi cuvinte:
Că io mă călătoresc
La părintili čeresc,

Unde m'a kiemat Cristos,
La orașu cel frumos,
Bune sau rele să-m iau,
Seama dă toate să-m dau,
Pre cîte și le-am urmat,
Pînă la cel mic păcat.

Tîrlești — Sița Take Ionescu, 60.

XXVIII

Čică o femeie a fermecat pă Sfîntu Soare ca s'o ia pă ia, să nu mai aivă 'nsurătoare. Și ia pe semne i-a dat Dumnezeu d'a făcut dă dragu lui, ori c'a g'isat, doi băieți gemeni, frumoși. Și Sfîntu Soare i-a luat și i-a făcut îngeri sufletili. Da mă-sa i-a'ngropat într'o grădină, la fereastră, supt o tufă dă sulh'ină. Și i-a plîns mereu:

Vai, amar, amar în lume
Dă copii fără dă nume
Și dă mami cu dor
Care-ș pierd copii lor,
Că mama dîn picior vă legăna
Și dîn guriță vă cînta:
Nani, nani, copilași,
Drăgi mamii îngerași,
Doi copilași la un sîn
Ca doi fluturași p'un crin.

Ia plîngîndă 'ntr'o dimineață i-a auzit vorbindă:

„Mama noastră a 'ntristată,
Nu mai plînge-a noastră soartă,
Că dă griže ceru poartă
Și la morți și la ăi g'ii
Și la flori și la copîi.

Hincă a fermecat pă Sfîntu Soare, de!

Da o ticăloasă iar a făcut doi gemeni, fete, și s'a apucat dă le-a omorît p'amîndoă mititele. Și dacă i-a zis bărba-su, lumea: „d'api dacă făceam tot cîte doi, če le fac io la toți"? Ia s'a 'ntristat. A ars'o la inimă. A venit un g'is: „fetițili tale sînt cu păsărili în turnu biseričii, čiripesc, čiripesc... Să te duči acolo la ușa biseričii și să zičí: „fetițili mamii, iertați-mă c'am greșitu. A vrut să m'apuče răutatea, da-m pare rău, și mă arde la inimă". Iele a răspuns dîn turnu biseričii: „noi te-am ierta cum te-am ierta, da nu te iartă copii noștri". Tîrlești — Aceeași.

XXIX

O văduviță tînără... un tînăr s'a legat dă ia:

„Văduviță dragă,
Tînără și fragă,
La če șezi mîcnită
Și neprimnită?
Că nu ieșți urîtă
Și ieșți ca o fragă
Și mi-ești mie dragă.
G'ino, zînă,
Dă cu mine mînă
Să trăim amîndoi o viață
Plină dă dulcișață".

Numa ia s'a ohilit și s'a 'ntristat și iel a zis:

„Spune, sufletelu mieu,
Spune, că să știu și io
Če g'ierme te roade,
Če hiroșeală ai".

Da ia n'a spus, și n'a spus...
Avia ia focurli iei!..

Tîrlești — Aceeași.

XXX

A fost unu, Mogoș, vornicu bogat, ș'a luat o fată dîn alt sat, pă Stăncuța, d'a avut șapte frățiori.

Mogoș, vornicu bogat, s'a legat cu iei, cu frățiori, că iei n'a vrut s'o dea, c'o aduče pă vară dă patru ori,

Că ie mai multe lucrători,
Mai puține sărbători,

și pă iarnă dă noo ori,

Că ie mai multe sărbători,
Mai puține lucrători,

ca s'o aducă la frățiori la dăsfăitat. Cînd a fost să g'iie, pă ia a urcat-o 'ntr'o teleagă cu doispče telegari, și iel a vinit nainte călare pă Galbenu. Și cînd a vinit la iei a zis:

— Bun sosit, frate cumnate,
C'am vinit pă neașteptate.
— Un'e ț-este soțioara,
Če ne-ai făcut surioara?
— Pă cîmpu părăsit

Turci, Tătari nę-au întîlnit
Și pă Stăncuța mi-au răpit.

Și iei a zis:

„Mări tu, cîine spurcat,
Către noi cîn tę-ai legat
S'aduci pă Stăncuța
Pă vară dă patru ori,
Pă iarnă dă noo ori!"

Ș'a scos paloșili și i-a băgat șapte paloșe 'n k'iept Unu că era mai mic și mai voinic, ș'a aruncat okii pă cîmp

Și vidęa
Și nu credęa,
Și vidęa pă sora lor
Înflorită ca un bužor.

Ș'a venit și l-a găsit mort ș'a zis:

„Bună ziua, frați miei,
Șapte puișori dă smei,
Un'e v'este cumnatu,
Če mi-ați făcut bărbatu?"

Și iei a zis:

„L'am mînat în iad d'a-drept
Cu șapte paloșe 'n k'iept".

Tîrlești—Aceeași.

XXXI

Če să-ț spuiŭ dă satu nostru? Ie foarte bine. Ie trei calități dă oameni. Uni mai săraci. Parte din iei moșneni. Uni clăcași — are pămînt mai puțin, doo pogoane, șapte prăžini. Ăilalți ie mai pricopsiți. Io țiu o g'ită cu parale. N'avem nič islaz: s'a 'mpropitărit oameni din iel. Noi ținem g'itili pă răzoarili oamenilor. Sînt uni care și lę-a vîndut.

Alcum ie potrig'it. Da io cu șase prăžini și cu șapte copii če să fac?

Surani — George Mihăilă, 47.

XXXII

Școala? Rămîne tot în trei k'ičere. Činę-a mai rămas acu! Pui dă potîrnikie. Alęargă după miere. Vai dă locașu dă școală!

Surani—Același.

XXXIII

Io am fost în riçimentu șapteždoi Mizil. Nę-a pornit la Cîneni. Pă mine m'a rănit ș'am stat în Alixandria la spital. Nę-a răspins Nemți d'acolo, ș'am plecat la Ploiești, ș'am mers cu re-

trağirẹa pînă la Scobinţi, lîngă Hîrlăụ. Primăvara nẹ-a băgat pă front la Nomolọasa. Pă ormă nẹ-a trimes la Mărăşeşti. Pă ziụa dă şase agustu m'a prins prizioner. M'a adus în Focşani, în lagăr, d'am stat trei zile. Pă ormă 'ntr'un lagăr, îi ičẹa Gălăvanu. O săptămînă 'n Giergieşi. Trei zile'n Ploieşti. Nẹ-a pornit în Floreşti. Nẹ-a trimes în Girdoveni. Pă ormă 'n Moreni, lucrători la sonde. Am făcut angažamînt. Ba am făcut şi bordeie d'a rămas dă moştinire.

Surani — Acelaşi.

XXXIV

Pă timpurlẹ-alẹa veki, umbla Dumnizieụ şi cu Sfîntu Petre pă pămînt. Şi s'a făcut ca doi unkieşi bătrîni, cu bărbi albe, colo... A plecat pîn sat. Dac'a plecat a nemerit la o casă di om sărac. I-a apucat siara acolo. Şi s'a rugat: „măi nenicule, creştine, daţî-ne čeva să mîncăm, că sîntem morţi di fọame"! Omu čẹ-a zis? „Moşicule, n'avem dăcît o mielușică, s'o tăiem p'aia să v'o dăm să mîncaţi". Şi să duče la nevastă şi-i spune: „nevastă, uite, să tăiem mielușica aia, s'o dăm la unkieşi, că sînt nişte creştini morţi dă fọame." A tăiat mielușica, a făcut h'iertură. A mîncat moşi ăştiia. Dipă čẹ-a mîncat iče:

— Čẹ-ai vrẹa să ai pa lumẹa asta?

— Če să vrẹaụ, moşicule! Nu vrẹaụ nimic dăcît cîn vine călători d'ăştiia, s'am şi io če să le daụ să mănînče.

— Măi creştine, uită-te pă cîmpụ-ăsta — un cîmp dă v'o şaizeč dă pogọane. Să ai şi tu, tọată sămănătura să h'ie a ta.

Iel čẹ-a zis? „Bodaproste, moşicule! Mulţumesc lui Dumnizieụ".

S'a pus omu, a sečirat grîu, l-a trierat. Bilşug mare. A trecut v'o doi ani di zile. La doi ani s'a făcut boier. Şi iera cu lume multă la arman (un să strînğe strînsura cîmpului).

In timpụ-ăla ş-aduče Dumnizieụ aminte: „Petre, hai să merğiem la omụ-ăla săracu". Şi să fače iar unkieşi bătrîni. Merğe pă şuşẹa. Vede un creştin: „măi nene, o vria boieru să ne dẹa čeva să mîncăm? Ia sîntem şi noi osteniţi şi flămînzi!" Omu ziče: „să-l întreb pă boier... Boierule, čică nişte creştini, să le dai să mănînče". Boieru čẹ iče? „Bucatili să fače cu muncă, nu să mănîncă dẹ-a-gata. Dă-le un znop di grîụ, să-l bată, să-l h'iarbă." L-a adus la unkieşi. Unkieşi l-a lụat şi l-a pus în mižlocu şuşelii. A disfăcut znopu, l-a 'nălţat. A scos un kibrit şi i-a pus foc. După čẹ-a ars paili tọate, a rămas grîu, cum ie auru, žos. Omụ-ăsta a stat acolo. Cum a văzut, s'a dus fuga la boier: „ię o minune, hai

să vezi". Și s'a uitat acolo cum a ars paili: „videți voi, proști ce sîntem noi; niște unkieși, și mai pricepuți ca noi".

Avia doo sute di oameni. Ice: „toată lumea să să lase di lucru, să ia cîți-un tăciune di foc, să puie foc la toate stogurli". Ș'a pus foc. Ș'a dat Dumnizieu un vînt, ș'a luat și cenușa, ș'a rămas pămîntu ars. Și l-a lăsat pă rumîn tot cum iera la 'nceput.

Dumnizieu a dat,
Dumnizieu a luat;
Hie numili Domnului
Binecuvîntat!

Starkiozd—Liță Popescu, 82

XXXV

A fost un boieru. Și boieru ăsta n'a avut copii. Mai tîrziu i-a dat Dumnizieu un copil. Așa di părere bună, ce-a zis iel? „Să ascult la Ursitori! Să vidiem ce ziče".

A stat noaptea la Ursitori. Ș'a venit trei fimei. A dîntîi ce-a zis? „Să-l făcem boieru tot ca ta-su, să stăpînească moșioara, să h'ie voinic di treabă!" Hailantă i-a spus că să-l facă or învățător, or priot. Ha di pă urmă ziče: „io zic să-l trăzniască Dumnizieu în cutare zi, în cutare vrieme".

Hei! ce face boieru? Începe iel să plîngă. Îl dă la școală. A 'nvățat carte la fel di fel dă limbi, să h'ie 'nvățat. Băiatu s'a străinat. Dipă ce s'a's în străinătate, a trecut ani să-l trăzniască. Ș'a trimes ta-su publicații, unie-o h'i să h'ie, să g'iie 'n cutare zi. Dipă ce-a trimes ta-su a zis: „poate-i face ceva să nu-l trăzniască Dumnizieu". Și face boieru ăsta o casă di h'ier dă doo dește, să scapa di trăznet. Dipă ce-a ispräg'it casili, iaca și băiatu g'ineacasă. Întreabă:

— La ce m'ai kiemat?

— Uite, tată, tu iești ursit să te trăzniască. Iote, am făcut casa asta di h'ier.

Așa băiatu a zis: „tată, n'ai minte! rău mă pedepsiești! Cu cin te pui? cu Dumnizieu?" Și ce-a făcut? Ta-su zičea: „Bagă-te 'n casă!"

Băiatu a luat o carte di rugăminte ș'un scaun ș'o masă și s'a dus pă cîmp diparte. Ș'a pus scaun ș'a 'nceput să să roage și 'ngienukia acolo: „Doamne, iartă-mă". Plîngea și să ruga. Cîn a venit un nor, așa, un trăznet. Ș'a 'nceput a sfulgera ș'a trăzni, ș'a spulberat casili, le-a făcut praf. Și s'adunase lumea, să vază cum îl trăznește. Iar iel în cîmp și să ruga: „Doamne, iartă-mă!" Ș'a scăpat netrăznit.

Și d'atunci io di Ursitori nu mai țiu socoteală.

Starkiozd — Același.

XXXVI

Pă culmița dialului,
Dialului Ardealului,
Primblă-mi-să, cin să plimbă?
Savai Ghiță Cătănuță
Și cu-a lui dalbă mîndruță,
Cu doispce catîrași,
Incărcați di gălbinași.
Dari Ghiță ce-m zicea
Pă culmiță cîn ieșea?
„D'alio, mîndruțo, fa,
Io dă cîn mi te-am luat
Tu cîntic nu mi-ai cîntat!
Ia cîntă-m tu cînticu,
Că mi-e drag ca suflitu!"
. . . . . .

Fa, fa, fa mîndruțo, fa,
Ia sumete mîniči largi
Și 'mpletește la colači,
La colači dîn patru saci
Ș'o prescură
Dîntr'o kilă
Ș'un covrig
Dîntr'un mertic".
Da mîndruța če-m făcia?
Mîniči largi că sumitea
Și la socri că-m pleca,
Și la socri
Piste codri,
Și la nași
Piste orași.
D'ali Ghiță ce-m grăia?
„Fa, fa, fa mîndruțo, fa,
Ia cîntă-m tu cînticu,
Că mi-e drag ca suflitu!"
Da mîndruța če-m făčea?
Di grabă 'nčepe-a cînta,
Păunașu auzia,
Păunașu codrului,
Puterea voiniculuį,
Di grabă c'o auzia
Și la dînși că vinea:

„Dari, Giță, dumnęata
Nu ți-e dragă lupta?“
Dari Giță če-m zičęa?
„Ba 'n luptă să ne luptăm,
Că lupta ie cu dreptate,
Dela Dumnizieu lăsată“ .
Și la luptă să lua.
Cîn fu soarili 'n kindie
Fusę-o luptă cu mînie.
Dali Giță če-m zičęa?
„Fa, fa, fa mîndruțo, fa,
Ia sai tu, nu mă lăsa,
Că mi s'a rupt brînețu
Și mă biruie lotrețu“.
Da mîndruța če zičęa?
„Ia, dați voi dă vă luptați.
Cari mi-ți birui
Tot d'un bărbățel mi-ț fi“.
Dari Giță če-m făčęa?
Di grabă să necăzęa,
Pă lotreț mi-l învîrtia
Și 'n pămînt că-l îngropa
Și la mîndra să dučęa
Și pă ia mi-o žudica.
Dari mîndra če zičęa?
„Dalei, Giță Cătănuță,
Să h'ii tu la mîna męa,
Cum sînt io la mîna ta,
Di grabă gîtu ți-aș tăia“.
Da Giță cîn auzia
Paloșu 'n mînă-l lua
Și pă mîndra o tăia,
Și čiopăți c'o făčęa,
Și la dăsagi că mi-o așeza,
Și la soacră-sa pleca
Acolo dac' ažunğęa
Și dîn gur 'așa grăia:
„Ține, maică, carne grasă
Dila mîndra čęa frumoasă!
Las 'o, maic', așa să pață,
Ca i-a fost mintęa proastă“.

Starkiožd — Același

XXXVII

Sîntem şi noi cam greuleţi dă anj. Avem v'o obzeci şi doi. Ia să beau g'inu ăla, să văz nu slomnesc cînticu? Ca cîn aş g'isa aşa le spuj.

Starkiožd — Acelaşi

XXXVIII

— Foaje verde matostatŭ,
Oltule, rîu blestematŭ,
Če g'ij aşa tulburatŭ?
Orj v'un mal s'au tulburatŭ
Orj la matcă ţi-au ploatŭ,
De g'ij aşa tulburatŭ,
Şi la maluri tot te-arunčj
Cu plăg'ij şi cu butučj,
Cu capestre de caj murgj,
Cu caftane de vojničj?
— Mărj, la matcă n'a ploat
Şi o luptă s'a fost dat,
O luptă dă vojničj,
Če jera călărj pă caj murgj
Şi'n strimtoarea Oltului
S'a'nkis calea drumului
Şi strîmtoarea s'a stricat
Şi lupta aşa s'au fost dat:
Apa Oltului s'a roşit
Di sînge le če s'a vărsat
Pentru munţi care j-am apărat.
. . . . . .
Căprioară surioară,
Nalţă-te 'n doo pičioare
Şi roade codru pă poale
Să-m văz matca Oltului,
C'astă jarnă am înjernat
Într'un bordej sfărîmat,
Fără uşe, fără foc,
Numa munţi să stea pă loc.
Unde Oltu să coteşte
Şi soarili cîn lučeşte
Alunişu înverzeşte,
Hajduči caj potcovjeşte
Şi la luptă să gătjeşte.

Starkiožd — Dumitru Preotu Cristea, 64

XXXIX

Odat'a fost doi oameni bătrîni. Și muncindă iei la locu lor, a găsit o comoară. Dipă cę-a 'mbătrînit, cę-a zis iei? „Să-i ducem în pădure, că sînt niște borturi di copac". Cărîndă bani, a auzit o păsărică cîntîndă:

Čine strînge nu mănîncă,
Čine strînge nu mănîncă.

Iel a vinit acasă la babă și i-a spus: „babo, iote če-m cînta o păsărică, cîn mă ducjam la borturâ". Da baba: „Unkjaș, ja s'o 'ntrebi tu, mă: da čine mănîncă?" Atunčja unkjașu a'ntrebat: „da čine mănîncă?" Păsărica a răspuns: „Nan Ban, fičjoru lu Stan Măčilaru dîn Țărigrad". Dipă asta, pămîntu undę-a făcut bortura a fost slab, s'a plecat și s'a rupt, și s'a dus în gîrlă copacu. Gîrla vinindă mare — cum a fost potopu la noi anu-ăsta —, s'a dus cu iel . . .

Vinindă unkjașu cu baba, a găsit ruptură, n'a mai găsit copacu. Ș'a luat iei pă ap'aja încolo, ș'a mers pînă la Țărigrad, Acolo a auzit di Nan Ban, fičjoru lu Stan Măčilaru dîn Țărigrad. Ș'a găsit copacu cu bani. Ăla a fost om bogat, ș'a tras copacu la iel, dacă l-a găsit pă gîrlă. Iei s'a făcut ca cerșători și unkjașu și baba. I-a ținut ăla trei zile pă mîncare. Iei șezîndă, dipă cę-a 'mplinit trei zile, cę-a spus unkjașu? „Domle, jo vręau să stau la mnęavoastră slugă, să mă puje să taj lemne 'n curte". Iar propitaru cę-a zis? „Nu, moșule, jo am oameni tineri, nu om bătrîn ca mnęata!" Da unkjașu cę-a spus? „Domnule, jo am aiči o bănujală". Atunčja domnu Nan l-a 'ntrebat: „Ce bănujală ai, moșule?" „Jo cînd am fost în vremęa męa, am avut niței bani, munčiți, găsiți, cum am putut și jo să-j agonisesc, și j-am cărat pă bortura copaculuj hăstuja. Ș'acum vrojů să tajů copacu să videm maj je bani"?. Atunčja domnu Nan j-a dat voje unkjașuluj ș'a tăjat copacu, unę-a știut că je bani. Ș'acolo a găsit o sumedenije di banj di aur. Unkjașu dipă cę-a văzut bani j-a spus: „domle — cum o hi zis atunči — domle, bani ăștija sînt ursiți pă numili dumitale, că pă cînd jo îj căram în ăst copac așa-m spunęa o păsărică „că čine strînge nu mănîncă". Cînd am întrebat-o că čine mănîncă mj-a spus că mnęavoastră tribuje să-j mîncați, că sînteți Nan Ban, fičioru lu Stan Măčilaru dîn Țărigrad".

Vrînd omu să-j dęa ceva unkjașului, iel n'a vrut să ja niči unu, pentru că Dumnizięu a zis că nu je aj lor bani, sînt aj ăluja carę-a fost ursit.

Atunčea ăla cu cocoana lui: „če je dă făcut?" A făcut un cuptor di pîjne și 'ntr'o pîjne frumoasă a pus o mînă di aur ș'a

dat-o ca s'o aivă di mîncare. Ieĭ, ca oameni bătrîni, čę-a zis? „Noĭ, babo, n'o s'o putem mînca, că n'avem dinți". Mergîndă pă drum a găst un plugar ș'a zis: „dă-ne mămăliguța, să-ț dăm pîine, că noĭ n'avem cu čę-o roade." Și plugaru văzîndă pîinea frumoasă čę-a zis?: „fă, femeie, s'o dučem plocon la nașu". Și nașu iera tot Nan Ban, fičioru lu Stan Măčilaru, dîn Țărigrad. Ș'așa a făcut. Mergîndă cu pîinea ca plocon, cum a văzut-o a cunoscut-o.

Ș'atunčia a cunoscut că ie puterea lu Dumnizieu în casa luĭ, dă ĭ-a dat atîta avere, ș'a mulțumit lu Dumnizieu că tot čę-a fost ursit di sus s'a 'mplinit pînă žos.

Starkiožd — Iancu Kișculescu, 68

Alexandrina ISTRĂTESCU

GLOSAR MEGLENO-ROMÎN

I

Glosarul acesta cuprinde, pe lîngă toate cuvintele din textele publicate [1], şi acelea pe care le-am putut culege dela referenţi. Am ţinut să reproduc toate formele care presintă un interes din punctul de vedere lexical sau morfologic. cuvintele des repetate în texte au fost trecute în glosar cu un număr limitat de exemple. Fiecare termen e însoţit de explicaţia lui şi, acolo unde s'a putut, de corespunzătorul său aromîn, dacă presenta un interes. Intre parantesele [ ] s'a dat etimologia cuvintelor de origine bulgară sau turcească, de care ne vom ocupa mai de aproape în studiul ce va însoţi această lucrare.

Cifrele mari indică numărul textului, cele mici (aşezate ca exponenţi), paragraful, însemnat în text între parantese.

Cuvintele tipărite greşit în texte au fost redate în glosar sub forma corectă.

La numerotarea textelor s'au strecurat cîteva erori şi anume: în loc de XLVI s'a tipărit LVI, în loc de LXXII şi LXXIII s'a cules greşit LXXI şi LXVII. Abreviaţiunile întrebuinţate sînt:

adv.	adverb(ial)	*m.*	masculin
ar.	aromîn	*N.*	Nânte
bg.	bulgar	*ngr.*	neogrec
C.	Cupa	*npr.*	nume propriu
dat.	dativ	*Oş.*	Oşini
dim.	diminutiv	*part.*	participiul
expr.	expresiune	*pf.*	perfectul
f.	feminin	*pf. cp.*	perfectul compus
H.	Huma	*pl.*	plural
ind.	indicativul	*pr.*	present
loc.	locuţiune	*sbj.*	subjonctivul

[1] In vol. I (pag. 261-285) şi II (pag. 100-128) ale revistei.

imper. . . . . imperativul
impf. . . . . imperfectul
intj. . . . . . interjecție
Lm. . . . . Liumniţa
Ln. . . . . . Lunzini
sg. . . . singular
tc. . . . turcesc
tr. . . . trecut
v. . . . vezi
viit. . . viitorul

A

A! *intj.*: 27[6], 73[4].
ą, *al, a:* ą lu un popă 21[4].
abă, *flanelă; aba:* 3[2.3.11]; aba 3[1.2.11]; — *pl.* abj 3[6] (*ar.* abă) [*bg.-tc.* aba].
abár, *negustor de flanelă* [abă]
abecedár, *cuvînt romînesc „abecedar“:* 6[7].
ąbér, *veste, ştire:* 8[2], 19[6], 51[10]; ąberu 20[1]; — *pl.* ąberă (*ar.* hăbarį) [*bg.-tc.* haber]; *cf.* aír.
ac[1], *ac:* 51[19.22], 72[1.2]; acu 72[2]; — *pl.* aţi.
ac[2], *drept, dreptate:* ţista-i m'eu ac, *acesta e dreptul meu* (*ar.* hak'e) [*bg.-tc.* hak].
ącăirį, *a se trudi; — ind. pr.* mį ącăies.
acmó *(Lm.), acum:* 38[3.13 14], 64[20]; *cf.* cmo.
acmóia *(Lm.), adineauri: cf.* moia.
ącnirį, *a lovi; a împinge; a svîrli; — ind. pr.* ącnes.
acreţă, *acrime.*
ácriĉcu, *acrişor.*
acrimį, *acrime.*
acru, *acru;—f.* acră; *pl. m.* acri, *f.* acrį.
acrúncă(v), *acrişor.*
ácşios, *vrednic, demn:* 5[2] [*gr.*].
acú, *dacă; deşi, cu toate că:* 2[8], 8[1.5], 9[4.6], 31[1.2] [*bg.* akó].
ądét, *datină, obicei:* 34, 36, 40[1], 61[6]; ądetu 35, 36, 40[2], 62[1.5], 63; — *pl.* ądetur 2[6], 10[10], 63[24]; ądeturlį 64[1] (*ar.* adetį) [*bg.-tc.* adet].
aflu(m), *v.* flarį.
aftarį, *atare, astfel de; — pl.* aftor, ftor; *cf.* tarį
agru, *ogor, ţarină; cîmpie:* 1[10]; 8[1], 38[1-3], 41[1], 42[1], 43; *pl.* agrį 1[10], 52[5]; agrilį 1[5.6], 31[8], 38[1], 43.
áğąba, *oare? au doară?.* [*bg.-tc.* áğeba]
ąhcíă, *bucătar* (*ar.* ahčí) [*bg.-tc.* ahčiia].
ąhcíiniţă, *bucătărie* [*bg.* ahčiinica].
aį[1], *v.* verį.
ąį[2], *aide!* 13[1.2], 25[3], 28[18.19], (*ar.*). [*bg.* aį].
ąį[3], *v.* irį.
aiăr, *v* aior.
aidį, *aide!* 27[7] (*ar.* aidį, haidį) [*bg.* aide].
aidíţ, *aideţi* [*bg.* aidete].
aigor *(Oş) armăsar* [*bg.-tc.* aigъr]; *cf.* iagor.
aior, *grajd, staul; (H.)* aiăr; — *pl.* aioră [*bg.-tc.* ahъr].
aír, *folos, bunătate:* 28[9]; — ţi

aír aị din ţista lucru? — aír abér, *veste:* ţị aír abér duţ? (*ar.* hăirị) [*bg.-tc.* haír].

ạirlíă, *noroc ; norocos :* om airlíă, *om norocos* [*bg. tc.* hairlịa].

al, *hal:* ạn ţị al ạị, *în ce hal e;—suferinţă, boală:* am un al, *sufăr de ceva* (*ar.* hală, halị) [*bg.-tc.* halị].

ạl, *îl:* $72^{1.3}$, $73^{1\,2.3.5}$; — l: 72^{1}, 73^{5}.

ạláị, *fiind că*: 2^{8} [*tc.* alai].

ạlạíncă *(Lm.)* = ạlạítcă [*bg.* alaínka].

ạlăirị, *a pipăi, a orbecăi, a bîjbîi;* — *ind. pr.* ạlăes [*bg.* halam].

ạlạítcă, *femeie din casă, îngrijitoare de copii ;* — *pl.* ạlạítk'ị [*bg.-tc.* alaika].

ạlát, *unealtă, sculă:* 40^{2};—*pl.* ạlatur (*ar.* hălatị) [*bg.-tc.* alat].

alb, *alb:* $3^{1.4.9.11}$; — *f.* albă $3^{2\cdot11}$, $4^{3\cdot5}$; *pl. m.* al'b 18^{1}, *f.* albị; — *(C. Lm.)* alp 64^{32}, *f.* albă, *pl. m.* ailp 53^{14}, *f.* albị 51^{24}, 52^{1}, 53^{14}; — (*H.*) albu, *f.* albă, *pl. m.* al'bi 69^{5}, *f.* albị.

álbcic, *albicios.*

albeţă, *albeaţă; albul ochiului; albuş (de ou).*

albícăv, *albicios.*

albină, *albină;* albina 61; — *pl.* albiń.

albinar, *albinar, crescător de albine.*

albinárnic, *muscărie, albinărie (colect.).*

albirị, *a albi, a nălbi;* — *ind. pr.* albes.

alfa-vita, *alfabetul:* 5^{1}, 6^{1}.

alíz, *tocmai:* 3^{3}, 38^{14}; aliz tarị, *întocmai, la fel:* 22^{5}.

ạltạlọc, *monedă de argint în valoare de 6 groşi:* 64^{2}; — *pl.* ạltạlọţ 23^{3} [*bg.-tc.* altъlък].

altar, *altar;* — *pl.* altară.

álvă, *halva*: 64^{43}; alva 21^{2}. 64^{44}; alvăl'ạ 64^{44} [*bg.-tc,* halvá].

al', *usturoiu:* 62^{2}.

ạl'[1], *îi (dat. sg.):* 2^{6}, 5^{1}, 6^{1}, $7^{1.5}$, 8^{4}, $9^{3.6}$, 10^{7}, 25^{2}; — l': 6^{6}, 8^{1}, 10^{4}.

ạl'[2], *îi (ac. pl.):* $73^{1.2.5}$;

am, *v.* veṛị.

ạm, *v.* ạn.

ámạ, *dar, însă:* 1^{10}, $2^{4.6.8}$, 3^{9}, 5^{2}, $6^{2.5}$, 9^{4} [*bg.* amá]; *cf.* ámị.

ạmác, *prost;*—*pl.* amaţ [*bg.-tc.* ahmak].

aman, *aman!* 27^{7}, $28^{3.5}$ (*ar.* aman) [*bg.-tc.* amanъ].

amạnet, *amanet;* — *pl.* amạnetur (*ar.* amăneţị) [*bg.-tc.* amanetъ].

ạmbạligarị, *a se băliga;* — *ind. pr.* mị ạmbalig.

ạmbar, *hambar:* 56; — *pl.* ạmbară [*bg.-tc.* ambar].

ạmbărliviṛị, *a ameţi;*—*ind. pr.* ạmbărlives [bărliv].

ạmbitarị, *a îmbăta;* —*ind. pr.* (mị) ạmbet; —

ạmbitărniṛị, *a îmbătrîni;* — *ind. pr.* ạmbitărnes.

ạmbitător, *îmbătător.*

ạmbitătură, *îmbătare, beţie.*

ạmbrumarị, *a se îmbolnăvi păscînd pe brumă (vorb. de oi).*

ạmbudarị, *a înţepa cu acul;*

a înghimpa; — ind. pr. ąmbod, ąmboz, ąmbǫdă, ąmbudǫm. . ; (*C. Lm.*) ąmbot, ąmboș, ąmbǫdă. . ; — *impf. 3 pl.* 'mbudaų 25^{20} [bod].

ąmbunătățǫri, *a îmbunătăți; — ind. pr.* ąmbunătățǫs.

ąmburǫri, *a se lupta; — ind. pr.* mi 'mburǫs [*bg.* boria].

ámi, *dar, însă (în prop. interogative):* 28^{4} [*bg.* amí]; *cf.* ámą.

amin, *amin.*

ąmnari, *(H.)* imnari, *a umbla; —ind. pr. (Ln. C.)* ámnum; ámniș; amnă... ; *(Oș.)* ámnăm ; ámnăș ; amnă... ; *(Lm)* amnu ; amń ; amnă... ; *(H.)* imnu ; imńi ; imnă. . . ; *3 pl.* amnă 1^{9}, 25^{10} ; — *impf. 3 sg.* ąmnáa 27^{7} ; imná 72^{4} ; *pf. 3 sg.* ąmnǫ $38^{9\ 11\ 13\cdot14}$; —*viit. 2 sg.* să amniș 1^{1} ; — *sbj pr. 1 sg.* să amnum 27^{7} ; — *imper. 2 sg.* amnă 28^{21}.

ąmpąrari, *a împunge cu coarnele* ; — *ind. pr.* ąmpar.

ąmpąrțǫri, *a împărți; a deosebi; a alege; — ind. pr.* ąmpąrțǫs *și* ąmpart; *3 sg.* 'mpąrțaști 64^{35} ; — *sbj. pr. 3 pl.* s'la ąmpartă 28^{10}.

ąmpidicari, *a împiedeca, a pune piedecă (calului); — ind. pr.* ąmpędic.

ąmpirąčác, *dim* ąmpirat.

ąmpirat, *împărat:* 51^{21}; ąmpiratu 25^{18}, $28^{16.18}$; 'mpiratu 25^{17}, 28^{17}; lu 'mpiratu $25^{12.13.14}$; — *pl.* ąmpiraț $28^{16\ 18}$; 'mpiraț 28^{17}.

ąmpirątesc, *împărătesc:* 28^{16}; — *f.* 'mpirątéscă 25^{21}.

ąmpirątesă, *împărătească.*

ąmpirąteșt, *împărătește.*

ąmpirątíčcă, *dim. împărătească.*

ąmpirątíță, *împărătească.*

ąmpirąțol'ą, *(H.)* ąmpirățăl'ă, *împărăție.*

ąmpitumiri, *a îmblînzi; — ind. pr.* ąmpitumes [pitum].

ąmplin, *plin:* $64^{25.46}$; — *f.* ąmplină 53^{13} ; *pl. m.* ąmpliń, *f.* ąmplinį.

ąmplitiri ; *a împleti; —ind. pr.* ąmplites ; 3 *pl.* 'mplites 1^{9}, $3^{6.11}$; — *part.* ąmplititi 1^{8} [*bg.* pletja].

ąmpl'ari, *a umplea; a împlini; — ind. pr. (Ln. C.)* ámpl'um ; ámpliș ; ámpl'ą 10^{7}, și ampl'ą $11^{1\cdot2}$... ; *(Oș.)* ámpl'ąm ; ámpl'ąș ; ampl'ą 37^{1}... ; *(Lm.)* ampl'u ; ampl'i ; ampl'ą $63^{2.7}$. . ; — *pf. 3 sg.* ąmpl'ǫ 28^{6} ; *3 pl.* ąmpl'ară 28^{20} ; —*pf. cp. 3 sg.* ąmpl'at-au 21^{2} ; — *sbj. pr. 3 sg.* să și ampl'ą 27^{4}.

ąmprășcăiri, *a (se) împrăștia ; — ind. pr.* ąmprășcăes [*bg.* prъskamъ].

ąmprųstari, *a ridica în picioare, a așeza drept; a înfige; a înțepeni; — ind. pr.* ąmprost ; ąmproșt ; ąmprǫstă 26^{3} ; ąmprųstǫm... (*ar.* mprustari).

ąmpuțǫri, *a împuți; — ind. pr.* ąmpuțǫs *și* ąmput.

ąmpuvinit, *veștejit:* 42.

an[1], *an:* 5^{1} ; anu 8^{3}, 51^{19} ; — *pl.* ań : 1^{6}, 2^{5}, 6^{1}, 7^{5} ; — ţista an, *estan; — adv.* an, *anul trecut:* 53^{9}.

an[2], *han;* —*pl.* anur (*ar.* hane) [*bg.-tc.* han].

ạn, *în:* 1[1.2.3.10], 2[5], 6[1], 7[5]; ạn an, *pe an:* 5[1]; ạn Paşt 5[3]; — 'n 6[2.3], 25[12.16]; — ạm (patur) 50[2].

Anadól, *Anatolia, Asia mică; locuitor din Anatolia:* 2[8]; — *pl.* Anadol'il' 2[8].

Anadulia, *Asia mică.*

ạncạ, *încă:* 1[5], 2[3.5.7], 7[1], 9[1], 10[1.8], 18[6], 19[5.10], 22[1]; — 'ncạ 25[14].

ạncạlar, *călare;* — *pl.* ạncạlar 64[13].

ạncạlicarị, *a încăleca;* — *ind. pr.* ạncalic; ạncaliţ; ạncalică 64[11.12]; *3 pl.* ạncalică 64[21]; — *impf. 3 pl* 'ncạlicau 21[3]; — *pf. 3 pl.* ạncạlicară 28[17].

ạncạlicătură, *încălecare.*

ạncạlţămint, *încălţăminte;* ạncạlţămintu 1[8]; — *pl.* ạncạlţămintị.

ạncạlţarị, *a (se) încălţa;* —*ind. pr.* mị 'ncalţ; tị 'ncal'ţ; *3 pl.* sị 'ncalţă 1[8], 3[10].

ạncạlţătură, *încălţare.*

ạncạlzătură, *încălzire.*

ạncạlzọrị, *(H.)* ạncạlzări, *a (se) încălzi;* — *ind. pr.* ạncạlzọs, *(H.)* ạncạlzăs.

ạncạperị, *a încăpea, numai în cîteva expresiuni ca:* nu mị 'ncapị locu, *nu mă încape locul.*

ạncạrcarị, *a încărca;* — *ind. pr.* ạncarc; — *impf. 1 pl.* 'ncạrcam 22[1]; — *pf. 3 sg.* sị 'ncạrcọ 25[19]; *3 pl.* ạncạrcară 21[1].

ạncạrcată, *grea, însărcinată:* 40[6.7].

ạncạrcạtọră (vită ~), *animal de povară (cal, măgar).*

ạncạrcătură, *încărcare, încărcătură.*

ạncl'idịrị, *(Lm.)* ạnclidịrị, *a închide;* — *ind. pr. (Oş. Ln.)* ạncl'id; ạncl'iz; ạncl'idị; — *(C. H.)* ạncl'it; ạncl'is; ạncl'idị; — *(Lm.)* ạnclit; ạnclis; ạnclidị; *3 pl.* ạnclit 64[13], 'nclit 64[41]; — *pf. 3 pl.* ạncl'isịră 25[4]; — *sbj. pr. 1 pl.* să 'ncl'idịm 25[3]; — *part.* ạnclisă 62[6], 64[14].

ạncl'igarị, *a închega;*—*ind. pr.* ạncl'eg; ạncl'ez; ạncl'agă; — *(C. H.)* ạncl'ec; ạncl'es; ạncl'agă; — *part.* ạncl'igat 10[8].

ạncl'igătură, *închegătură.*

ạncl'inăčunị, *închinăciune, salutare; compliment.*

ạncl'inarị, *(Lm.)* ạnclinarị, *a se închina (înaintea cuiva);* — *ind. pr.* mị 'ncl'in; tị 'ncl'iń; sị 'ncl'ină 51[12]; —*(Lm.)* mị 'nclin; tị 'ncliń; sị 'nclină 64[8.9.10].

ạncl'učarị, *a încuia;* — *ind. pr.* 'ncl'uč 35; *3 pl.* 'ncl'učạ 35; — *sbj. pr. 3 sg.* sị lị sị 'ncl'učạ 35 [cl'uč].

ạncóla, *încolo:* 10[8], 25[11]; maị ạncola 27[6]; mai'ncola 25[9 10]; dị ụa ạncola, *de aci înainte:* 64[20].

ạncọ, *încoace:* 10[8]; *comp.* cọ.

ạncọt, *încît* 38[10].

ạncọţi, *încoace.*

ạncrẹştirị[1], *a creşte; a răsări;* — *ind. pr.* ạncresc; — ạncrẹşti sọrlị, *răsare soarele;* sọrị 'ncrẹşti 25[12].

ạncrẹștirị[2], *răsărit :* la 'ncrẹștirẹ sọrlị 1^{2-4}; dị 'ncrẹștirẹ 1^{7}.

ạncrẹștirị[3], *a încălzi ; — ind. pr.* ạncresc.

ạncriịlat, *cuminte, înțelept.*

ạncụpčarị, *a încheia copcile; — a prinde de chiotori;—ind. pr.* ạncopč; *3 sg.* lị 'ncọpčạ 3^{2}; sị 'ncọpčạ $3^{4.10}$; — *inf.* dị 'ncụpčarẹ 3^{7} [copčạ].

ạncurišnarị: *a se găinăța* [*cf.* curišniță].

ạncurunarị[1], *a cununa; a încununa;—ind. pr.* ạncurun; *3 sg.* sị ạncurună 64^{2}; *3 pl.* sị ạncurună 36; — *sbj. pr. 3 sg.* s'lạ ạncurună 64^{10}.

ạncurunarị[2], *cununare :* 'ncurunarị 63^{27}.

ạncuscrarị, *a se încuscri;—ind. pr.* mị ạncuscru; — *sbj. pr. 3 sg.* să sị ạncuscră 19^{1}.

ạnčinušarị, *a presăra cu cenușe, a tăvăli în cenușe;— ind. pr.* ạnčinuš; *3 sg.* ạnčinušă 62^{1}.

ạndạparị, *v.* dạparị.

ạndinzurarị *a încunjura; — ind. pr.* ạndinzur; *1 pl.* ạndinzurọm 39^{2}.

ạndirẹzirị[1], *a drege; a însoți; a trage pe sfoară; — ind. pr. (Ln. Oș)* ạndireg; ạndirez; andirẹzị; — *(C. Lm. H.)* ạndirec; ạndires; ạndirẹzị; *3 pl.* 'ndirec 64^{41}; — *pf. 2 sg.* 'ndiriseș 27^{6}; — *sbj. pr. 3 sg.* s' lạ ạndirẹgă 52^{6}.

ạndirẹzirị[2], *însoțire:* 'ndirẹzirẹ 64^{41}.

ạndisarị, *a îndesa;— ind. pr.* ạndes.

ạnditarị, *a se împrumuta; — ind. pr.* mị 'ndet.

andrept, *de-a-dreptul.*

ạndrẹuă, *undrea;—pl.* ạndrẹlị (*ar.* andrẹaụă).

ạndriptarị, *a îndrepta;— ind. pr.* ạndrept.

ạnfạšarị, *a înfășa; a înfășura: a naște; — ind. pr.* ạnfaš; *3 sg.* ạnfašă, 62^{1}.

ạnfạšătură, *înfășare.*

ạnfisizarị *(Oș. C.),* ạnvisizarị (*Lm.*), *a visa: pf.* ạnfisizaị (*Lm.* anvisizaị) un vis.

ạnflămunʒọrị, *a flămînzi; — ind. pr.* ạnflămunʒọs.

ạnflarị, *a umfla; — ind. pr. (Ln. C.)* ánflum; ánfliș; ánflă; — *(Oș.)* ánflăm; ánflăș; ánflă; — *(Lm. H.)* anflu; anfli; anflă; *3 pl.* anflă $64^{7.9}$; — *part.* ạnflată 70.

ạnfricarị, *a se speria, a se înfricoșa; — ind. pr.* mị 'nfric.

ạnfrigurarị, *a avea friguri; —ind. pr.* mị 'nfrigură.

ạnfrunʒọrị, *a înfrunzi;—ind. pr.* ạnfrunʒọs.

ạnfurlirị, *a înflori;—ind. pr.* ạnfurles.

ạngă, *lîngă*: mị duș ạngă tati.

ạngălbinirị, *a îngălbeni;—ind. pr.* ạngălbines.

ạngạnarị (*C.*), *a momi* (*oile, porcii, etc.*);—*ind. pr.* ạngan.

ạngạrdirị, *a îngrădi;—ind. pr.* ạngạrdes ; *3 sg.* ạngạrdeștị 10^{9}; — *part.* ạngạrdită 31^{11}; 'ngạrditị 1^{3} (*ar.* ngărdirị).

ạngạrọịạ, *clacă;—pl.* ạngạrọịur (*ar.* angărie)[*bg.-tc.* angariia].

ąngiirį, *a învia; — ind. pr.* ąngies; — *pf. 3 sg.* ąngií 2^{3}, 39^{1}.

ángil, *înger* (*ar.* angil) [*bg.* angelъ].

ąngląvirį, *a se băga la stăpîn, a se năimi; — ind. pr.* mį 'ngląves; *cf.* gląvirį.

ąngl'itarį, *(Lm.)* ąnglitarį, *a înghiți; — ind. pr.* ąngl'it; *(Lm.)* ąnglit.

ąngl'itătură, *înghițitură.*

ąngl'ițarį, *a îngheța; — ind. pr.* ąngl'eț.

ąngl'ițătură, *îngheț.*

ąngrąšarį, *a îngrășa; — ind. pr.* ąngraš; *3 sg.* ąngrašă 51^{23}.

ąngrąšătură, *îngrășare.*

ąngrąžorį, *a asmuța, a îndîrji cîinii; — ind. pr.* ąngrąžos; — *imper. 2 sg.* nu lą 'ngrąžo 51^{10}.

ąngricarį, *a cîntări greu, a trage mult la cîntar; a rămînea grea; — ind. pr.* ąngrec.

ąngrųparį[1], *a îngropa; — ind. pr.* ąngrop; *3 pl.* 'ngrǫpă 60; — *impf. 1 pl.* 'ngrųpam 22^{2}; — *pf. 3 sg.* ąngrųpǫ 25^{20}, 'ngrųpǫ 25^{18}; — *part.* ąngrųpatį 22^{2}.

ąngrųparį[2], *îngropăciune.*

ąngrųšarį, *a îngroșa; — ind. pr.* ąngroš; — *pf. 3 sg.* ąngrųšǫ 25^{13}.

ąngunisirį[1], *a (se) grăbi; — ind. pr.* ąngunises, mį'ngunises; *3 sg.* sį 'ngunisęștį 45^{2}.

ąngunisirį[2], *grabă.*

ąnk'itirį, *a împodobi; — ind. pr.* ąnk'ites; *3 pl.* ąnk'ites 64^{6} [*bg.* kitja]; *cf.* k'itcusirį.

ąnlušorį, *a se îmbolnăvi; — ind. pr.* mį 'nloš; — *pf. 3 sg.* sį ąnluşǫ 47^{2} [loš].

ąnmară (*C.*), adj. (invar.) *amar.*

ąnmąrarį, *a amărî; — ind. pr.* ąnmąrǫs; — *part.* ąnmąrat.

ąnmirusirį *a mirosi, a da un miros plăcut; — ind. pr.* ąnmiruses; — *impf. 3. pl.* anmirusęu 25^{21}.

ąnmulțorį, *a îmmulți; — ind. pr.* ąnmulțǫs.

ąnmul'arį, *a muia; — ind. pr.* ąnmol'; — *sbj. pr. 3 sg.* să sį 'nmǫl'ą 11^{2}.

ąnmurțorį, *a amorți; a strepezi; — ind. pr* ąnmurțǫs; *3 pl.* 'nmurțǫs 51^{5}.

ąnmuțorį, *a amuți; — ind. pr.* ąnmuțǫs.

ąnnudarį, *a înnoda; — ind. pr.* ąnnod.

ąnnuntru, *înăuntru:* 26^{1}, 38^{14}, $64^{7.15}$, 66^{1}.

ąnrăirį, *a se supăra; — ind. pr.* mį 'nrăes.

ąnrušănarį, *(C. Oș.)* ąnrušunarį, *a rușina; — ind. pr.* ąnrušǫn, *(H.)* ąnrušin; *cf.* rušunarį.

ąnrušorį, *a roși; — ind. pr.* ąnrušǫs.

ąnsănătušorį, *a se însănătoși; — ind. pr.* mį 'nsănătušǫs.

ąnsąrarį, *a săra; — ind. pr.* ąnsar.

ąnsiptăvirį, *a răgușì; — ind. pr.* ąnsiptăves.

ąnslăbnirį, *a slăbi; — ind. pr.* ąnslăbnes; — *part.* ąnslăbnită 71^{7}.

ąnspumarį, *a face spumă; — ind. pr.* ąnspum.

ąnsurarį, *a (se) însura; — ind.*

pr. ąnsor, mi 'nsor; *3 pl.* sị 'nsǫră 31[6],36.

ąnsurătură, *însurătoare.*

ąnsurʒǫrị, *a asurzi;* — *ind. pr. 3 pl.* ąnsurʒǫs 64[22].

ąnsus, *în sus.*

ąnšąrarị, *a înșira;* — *ind. pr.* ąnšar; *3 sg.* ąnšară 9[2], 'nšară 4[5], 19[11]; — *pf. 3 sg.* ąnšarǫ 27[1]; — *part.* 'nšąrată [šară].

ąnšąrătură, *salbă de monede vechi pe care o dă mirele miresei la logodnă.*

ántala pántala, *agale agale; așa și așa, când bine când rău.*

ąntămăn'arị, *a tămîia;* -- *ind. pr.* ąntămǫn'.

ąntart, *antart;*—*pl.* ąntarț 23[2].

ąntăvăliri, *a murdări;* — *ind. pr.* ąntăvăles (*ar.* antăvăliri).

ąntíc, *vechime; vechitură, lucru vechi;* — *pl.* anticur 2[7].

ąnticağíă, *anticar, negustor de antichități.*

ąntindịrị, *a întinde;*—*ind. pr.* ąntind; *1 pl.* ąntindịm 54.

ąntiríă, *anteriu;* ąntiria 1[8];— *pl.* ąntirịị (*ar.* antiri) [*bg.* anterija].

ąntrarị[1], *a intra;* — *ind. pr.* (*Ln. C.*) antrum; antriș; antră 7[5], 10[7], 18[6], 31[3]; — *pf. 1 sg.* 'ntrai 6[3]; *3 sg.* ąntrǫ 26[1], 27[5.8], 28[22], 38[3.6.11.14.15]; 'ntrǫ 27[5]; *3 pl.* ąntrară 28[11.14], 38[10]; — *pf. cp. 3 sg.* ąntrat-ą 21[1]; — *sbj. pr. 1 sg.* să antrum 27[4]; *2 sg.* să antriș 27[4]; *3 sg.* să antră 19[2]; — *ind. pr.* (*Oș.*) a n t r ă m; antrăș: antră; *1 pl.* ąntrǫm 44[1]; — *ind. pr.* (*Ln. H.*) antru; antri; antră; — *sbj. pr. 3 pl.* sị antră 64[10].

ąntrarị[2], *intrare:* 'ntrarę 40[6].

ąntreg, *întreg:* 42; — *f.* ąntręgă; *pl. m.* ąntrez; *f.* ąntręzị; — (*C. Lm. H.*) ąntrec, *f.* ąntręgă, *pl. m.* ąntres, *f.* ąntręzị.

ąntribarị, *a întreba;*—*ind. pr.* (*Ln. Oș.*) ąntreb, 'ntreb 37[2]; ąntreb; ąntrębă 19[6];—*impf. 3 sg.* 'ntriba 6[6];—*pf. 3 sg.* ąntribǫ 25[3.20], 26[4], 38[3]; 'ntribǫ 24[1], 28[8];—*pf. cp. 3 sg.* ąntrịbat-ą 13[1];—*ind. pr.* (*C. Lm. H.*) ąntrep; ąntrep; ąntrębă; sị 'ntrębă 72[6];—*pf. 3 sg.* ąntribă 72[3.4.5];

ąntribătură, *întrebare.*

ąntru, *înainte, (de) dinaintea:* ~ casă 1[3]; ~ triușă 1[4]; ~ colid 7[1]; ~ dracu 26[3]; ~ cal 32[1.2]; ~ ieł 40[1], 64[12]; ~ męsă 40[4]; ~ duminică 64[1]; ~ fugă 64[3]; ~ calu 64[11]; ~ toț 64[6]; — 'ntru tini 45[1]; — ąntru treizoț di ań 1[6], *înainte cu treizeci de ani;* ąntru ună sută di ań 33[1], *înainte cu o sută de ani;* — ąntru ți 37[4], *înainte de ce;* — ąntru că 64[6], *înainte ca, înainte de a.*

ąntuneric, *întunerec.*

ąntunicarị, *a se întuneca;* — *ind. pr.* sị 'ntunică; — *pf. 3 sg.* ąntunicǫ 38[10.13].

ąntunicos, *întunecos.*

ąntuniricarį, *a se întuneca;— ind. pr.* să 'ntunęrică 7[1].

ąnturbarį, *a turba;—ind. pr.* ąnturb; *3 sg.* ąnturbă 31[14].

ąnturnarį, *a se întoarce; — ind. pr.* mį 'ntorn; *3 sg.* sį 'ntǫrnă 64[40], 64[4]; *3 pl.* sį 'ntǫrnă 61, 64[41]; — *sbj. pr. 2 sg.* s' nu tį 'ntorń 64[40].

ąnţąparį, *a înfige, a înţepa; — ind. pr.* ąnţap; *3 sg.* ąnţapă 59[2]; *3 pl.* ąnţapă 64[4];—*sbj. pr. 3 sg.* sį 'nţapă 59[2]; — *part.* ąnţąpat 40[1] (*ar.* nţăparį).

ąnţilęzirį, *a înţelege;—ind. pr.* (*Ln. Oş.*) ąnţileg; ąnţilez; ąnţilęzį; sį 'nţilęzį 19[2]; — (*C. Lm. H.*) ąnţilec; ąnţiles; ąnţilęzį; — *impf. 1 sg.* 'nţilizęm 6[7]; *3 pl.* 'nţilizęu 5[3]; — *pf.* ąnţileš; ąnţilęsį 25[9], 26[6]; 'nţilęsį 25[17]; *3 pl.* sį 'nţilęsiră 28[10].

ąnţinžirį, *a încinge; — ind. pr.* (*Ln. Oş.*) ąnţing; ąnţinž; ąnţinžį; *3 pl.* 'nţing 3[7];— (*C. Lm.*) ąnţinc; ąnţinţ; ąnţinžį; —(*H*) ąnţingu; ąnţinžî; ąnţinžį;—*pf.* ąnţinš; *3 sg.* ąnţinsį 51[5].

ąnţirtarį *(C. H.) a (se) certa;— ind. pr.* ąnţert, mį 'nţert;— *impf. 3 sg.* ąnţirta 73[4].

ánţorţ, *(H.)* ánţărţ, *anţărţ, acum doi ani,* mai anţorţ *acum trei ani.*

anúrmă-ti *(numai în această expr.), urmărește-l, ia-te după el.*

ąnvălirį, *a bate (la piuă a-baua); — ind. pr.* ąnvăles; *3 sg.* ąnvălęștį 63[5]; *inf.* (di šaiţi) ąnvălirę 1[5] (*ar.* nvălirį) [*bg.* валямъ].

ąnvărtirį, *a amesteca, a învîrti;—ind. pr.* ąnvărtes;— *impf. 3 sg.* ąnvărtę 21[2].

ąnvărtušarį (*H.*), *a întări.*

ąnvęștirį, *a (se) îmbrăca; — ind. pr.* ąnvesc, mį 'nvesc; ąnvešt; anvęștį — *pf.* ąnviscuį; — *part.* ąnviscut.

ąnviirį, *a înfășura, a înveli;— ind. pr.* ąnviies; *3 sg.* 'nviiaștį 48, sį ąnviiaștį 51[13];— *part.* ąnviită 62[4].

ąnvinăţorį, *a învineți; — ind. pr.* ąnvinăţos.

ąnvinžirį, *a învinge; — ind. pr. (Ln. Oş.)* ąnving; ąnvinž; ąnvinžį; — *(C. Lm.)* ąnvinc, ąnvinţ; ąnvinžį; — *pf.* ąnvinš; — *part.* ąnvins.

ąnvirinarį, *a (se) întrista, a (se) mîhni, a (se) supăra;—ind. pr.* ąnvirin, mį 'nvirin; *3 pl.* sį 'nvirinǎ 9[4]; — *pf. 3 sg.* sį 'nvirinǫ 25[19] (*ar.* nvirinarį).

ąnvirinos, *mîhnit, supărat* (*ar.* nvirinos) 28[9].

ąnviržǫrį, *a înverzi; — ind. pr.* ąnviržǫs; *3 sg.* ąnviržaștį 43.

ąnvisizarį, *v.* ąnfisizarį.

ąnvištămint, *veșmînt.*

ąnvițarį, *a învăța:* 6[8]; — *ind. pr.* ąnveț; *3 sg.* 'nvęță 6[7];— *impf. 3 sg.* ąnvița 6[1], 'nvița 6[7]; *3 pl.* ąnvițau 5[2]; — *pf. 1 sg.* ąnvițai 6[4], 'nvițai 37[3]; mį 'nvițai 6[5.7]; — *sbj. pr. 3 sg.* să lą 'nvęță 5[1], 6[6]; *3 pl.* să 'nvęță 1[9].

ạnviţat, *învăţat; deprins;* —*f.* 'nviţată 23^{1}; — *pl.* ạnviţaţil' 23^{2}, 'nviţaţil' 23^{1}.

ạnviţător, *învăţător.*

ạnviţătură, *învăţătură:* 1^{9}.

ạn-zur, *împrejur; cf.* zur.

ạnʒinucl'arị, *a îngenunchia;* — *ind. pr.* ạnʒinucl'u.

ạnžos, *(în) jos:* 38^{12}.

ạnžugarị, *a înjuga;* — *ind. pr.* ạnžug.

ạnžurarị, *a înjura;* — *ind. pr.* ạnžur.

ạnžurătură, *înjurătură.*

ạń, *îmi:* $6^{1.2}$, 18^{1}; — ń $6^{1.2.3.4}$, 24^{3}.

apă, *v.* apu.

ápạnsọz, *fără veste, pe neașteptate* [*bg.-tc.* apansъz].

apătos, *apătos.*

ápičcă, *apșoară.*

apos, *apos.*

apsạná, apţạná, *închisoare, arest;* — *pl.* apţạnọị 23^{2} (*cf. ar.* hapsị) [*bg.-tc.* hapsana].

apţ, *arestant, prisonier* [*bg.-tc.* hapъzъ].

apu 1^{5}, 8^{4}, $9^{1.2.3}$, 28^{11}, 32^{2}, $38^{7.14.17}$, *(H. N.)* apă, *apă;*— *art.* apa 1^{6}, 27^{5}, $28^{11.13}$, 32^{2}; — *pl.* apịị 23^{3}.

ără, *iarăși, din nou:* 6^{2}, 9^{6}, 23^{3}, $25^{7\ 10\ 17}$, 26^{3}, 41^{2}; — ără ţela, *același.*

ạră, *iar:* $1^{2.4\ 7.8.9}$, $2^{3.4.5.8}$, $3^{1.5}$, 9^{6}.

arạbá, *car;* — *pl.* arạbọị, arạbọur (*ar.* arăbă) [*bg.-tc.* arabá].

ạrarị, *a ara;*—*ind. pr.* ar; *1 pl.* ạrọm 31^{8}; *3 pl.* ară 1^{6}; — *impf. 3 sg.* ạra 38^{10}.

arát *(H.)*, *rariță, plug.* (*ar.* arat).

ạrător, *arător.*

ạrătură, *arătură.*

ărb, *hîrb, ;* — *pl.* ărbur [*bg.* hъrbъ].

ạrbét, *spinare, spate* [*cf. bg.* gъrbъ].

arburị, *arbore; stejar:* 28^{9}, 38^{11}, 73^{3}; arburịị $38^{12.13}$;— *pl.* arburil' $28^{7.8}$.

arc, *v.* arg.

ardamị, *usturime, iuțime.*

ạrdicarị, *a ridica;* — *ind. pr.* ạrdic; *3 sg.* ạrdică 40^{5}, 45^{4}, 62^{2}, 64^{37}, si ạrdică 62^{3};— *impf. 3. sg.* sị 'rdica 25^{19}; *3 pl.* ạrdicaụ 5^{2}; — *pf 3 sg.* ạrdicọ 28^{1}, 38^{10}.

ardịri, *a arde;* — *ind. pr.* (*Ln. Oș.*) ard; arʒ; ardị 40^{2}, 51^{14}, *3 pl.* ard 2^{7}, 40^{2}; — (*C. Lm.*) art; arț; ardị; — (*H.*) ardu; arʒî; ardị; — *pf.* arš; *3 sg.* arsị 25^{19}, 45^{3}, $51^{9.11}$, 66^{5}; *3 pl.* arsịră 21^{4}; — *sbj. pr. 3 sg.* s'lạ ardă 1^{10}, să sị ardă 7^{2}.

arẹţị (*H.*), *arete;* — *pl.* areț.

arg, *arc, instrument cu care se scarmănă bumbacul;* — *pl.* argur, arcur.

ạrgás, *argăseală.*

ạrgăsirị, *a argăsi;* — *ind. pr.* ạrgăses [*bg.* argasamъ).

ạrgat, *argat;*— *pl.* ạrgaț $25^{13.14}$; ạrgạțil' 22^{3}, 25^{13} (*ar.* argat) [*bg.* argatъ].

ạrgạtlọc, *argăție, slujbă de argat* [*bg.* argatlъkъ].

árʒiă (*H.*), *arie.*

ạrğirị, *a cheltui;* — *ind. pr.* ạrğes [*bg.-tc.* harğamъ].

ạripată, *oaie care se răznește*

de celelalte și umblă tot pe de lături [aripă].
Arnạut, *Albanes, Arnăut;* — *pl.* Arnạuţ [*bg.-tc.* arnautъ].
ạrnạutesc, *albanesesc.*
ạrnạutęštị, *albanesește.*
aršọn, *cot (măsură de lungime);* — *pl.* aršọń [*bg.-tc.* aršinъ]; *cf.* răšọn.
ărt, *cîne de vînat, ogar* [*bg.* hъrtъ].
ạrtạrisirị, *a prisosi;* — *ind. pr.* ạrtạrises; *3 sg.* ạrtạrisęštị 1^{10} (*ar.* artărsirị) [*bg.* artirisvamъ].
ạrtîc, *în sfîrșit* [*bg.-tc.* artѫkъ].
ạrʒător, *arzător.*
ạrʒătură, *arsură.*
arzint, *argint:* 64^{29}; *cf.* răzint.
aś, *azi:* $2^{5.7}$; dị aś, *adineauri.*
ask'ér, *soldat; armată;* ask'eru 28^{16} (*ar.* ask'erị) [*bg.-tc.* askerъ].
áslị, *adevărat* [*bg.-tc* aslѫ́].
aspră[1], *ban, lăscaie:* 51^{7} [*bg.-tc.* aspra].
aspră[2], *adj. f. aspră (numai în expr.:* fărină aspră, lọnă aspră).
asprimị, *asprime.*
astăs, *astăzi:* 47^{2}, 26^{4}, 51^{15}, 73^{4}.
ạstrét, *lipsit:* ạstret sam dị ţista lucru, *duc lipsă de acest lucru.*
ạš, *își:* $1^{3.4.9.10}$, $2^{5.6}$, 3^{10}, 7^{1}, 9^{5}, 22^{4}; — š $1^{8.9}$, 4^{5}.
ạškeré, *pe față; în vileag, spre știrea tuturor:* 64^{42} [*bg.-tc.* ašikere].
at, *armăsar;* — *pl.* aţ (*ar.* at) [*bg.-tc.* atъ].
ạtọlị, *spațiul dintre tavan și acoperiș* [bg. átelъ].
ạtọr, *hatîr:* $51^{1.5}$ (*ar.* hătîrị) [*bg.-tc.* hatъrъ].
ạţ, *îți:* $66^{1.2}$; ạţ mị rog 28^{8}, 37^{2}.
aţă, *sfoară;* 3^{5}; aţa 3^{6}, 4^{3}; — *pl.* aţị.
áţạla-máţạla, *nici bine, nici rău, așa și așa; cînd așa, cînd așa*
ạţị, *apoi:* $9^{2.4}$ 10^{7}, 14^{3}, 21^{1}, 27^{5}, $28^{6.11}$.
áţičcă, *sforicică;* — *pl.* aţičkị.
aụ, *v.* vẹrị.
ạụ, *pron. acus. f o:* 1^{1}, $3^{6.9}$, $4^{1.5}$; — ụ $1^{5.10}$, 5^{2}, 6^{1}, 8^{6}; — u 28^{19}. (*în text* ţu *în loc de* ţ-u)
aụră, *răcoare.*
aụros, (*H.*) avros, *răcoros.*
avá, *atmosferă, temperatură;* — *art.* avaịa 25^{21}.
ávgust, *august* [*bg.* avgustъ].
avrari (*H.*), *a se răcori;* — *ind. pr. 3 sg.* sị avręză.
avros, *v.* aụros.
ạxén, *strein:* 62^{6}; ạxenu, 51 (*ar.* acsẹanị).
ạzăr, *v.* ạzọr.
ạzărdisirị[1], *a pregăti;* — *ind. pr.* ạzărdises [ạzọr].
ạzărdisiri[2], *pregătire:* 11.
ạzărlọc, *pregătire:* 28^{21}.
áznă, *hazna, vistierie, comoară* (*ar.* hăznă) [*bg.-tc.* hazna].
ạzọr, *gata:* 7^{1}, 10^{4}; ạzọr $64^{11.12.32.33.34.38}$, ạzăr (*H.*) 72^{1} (*ar.* hăzîrị) [tc.].

B

Ba, *ba, nu* (*ar.* ba) [*bg.* ba].

babă, *babă, bătrînă; bunică; moașe; una din despărțiturile stomacului la porc* (*cf.* dęd); *pîrghie de lemn cu care se urnesc pietrele de moară*: $18^{1.3.4}$, 25^{15}, 51^{16}, 69^{7}; baba 14^{1}, $25^{15\ 16}$, 51^{16}, 63^{1}, 64^{43}; *voc.* babu $7^{3.4}$, 25^{15};— fusu-babăl'ą, *o buruiană comestibilă, din care se face plăcintă.*

bąbaică(*N.*), tată [*bg.* babaiko].

bąbąloc, *babalîc* [*bg.-tc.* babalъkъ].

băbesc, *băbesc, de babă*; *f.* băbęscă;—*pl. m.* băbešt; *f.* băbešt 10^{16}.

bábičcă, *dim.* babă; — *pl* bábičkį *bg.* bábička].

băbirį, *a îngriji; a moși;* — *ind. pr.* băbes [*bg.* babia].

băbl'oc *bătrînatic*[*cf.* bąbąloc].

bącądárnic, *mămăligă* (*se face rar, numai i a r n a*) [*bg.* bъrkadanъ].

bącam, *băcan, lemn cu care se văpsesc ouăle* [*bg.-tc.* bakamъ].

baclă, *fasole* (*boabe*): $64^{12.17}$ (*ar* baclă) [*bg.* bakla].

bącor, *aramă* [*bg.-tc.* bakъrъ].

bącšiš, *bacșiș:* 64^{43}; — bącšišu cal, *calul dăruit:* 66^{2} (*ar.* ~) [*bg.-tc.* bakšišъ].

bač, *baci.*

bąčcarį, *a săruta;*—*ind pr.* (*C.*) bačcum; bačk'iš; bačcă; bąčcom...; — (*Lm.*) bačcu; bačk'i; bačcă...; *cf.* băšarį.

bąčol'ą, *tîrlă, stînă;* — (*Oș. Lm.*) bučol'ą 51^{2} [*bg.* bačią].

bafcă, *grădină de duzi;*—pl. bofcur $1^{5.7}$ [*bg.-tc* bahča].

bągă, *ferestruică pe acoperiș* [*bg.* baga, *coșul casei*].

bąginác, *cumnat (vorb. de două persoane ale căror neveste sînt surori);* — *pl.* bąginaț [*bg.-tc.* bagenakъ].

băginíc, *coș (la casă); (Oș.)* buguănic [*cf. bg.-tc.* bagá].

bąiąldisirį, *a leșina;* — *ind. pr.* bąiąldises [*bg.-tc.* baialdisvamъ].

bąiñar, *băiaș* [*bg.* baniarъ].

báįir, *șir de mărgele; salbă de monede vechi; bucată de pînză pe care o cos femeile pe fes și cu care se leagă peste urechi și pe sub bărbie;* — *pl.* baįirį.

bąląntíă, *bucată de glonț;* — *pl.* bąląntiį, *măruntaie; fleacuri.*

bali, *pl.* bale; *cf.* bal'ă.

baligă, *căcărează (de oi); baligă:* 51^{17}, 54; — *pl.* boliz.

bąligarį, *a se băliga (vorb. de oi);* — *ind. pr.* și baligă.

bălos, *bălos;* bălosu 66^{3}.

bałtă, *baltă:* 37^{1}; — *pl.* bołț, *(H.)* bălț.

Bałta marį, *npr. geogr.* 44^{1}.

bălțiă, *topor, secure;* 40^{3}; bălția 69^{3}; — *pl.* bălțiį.

bălțíčcă *(Lm.), securice.*

bal', *cu o pată albă pe frunte (vorb. de oi); cf.* bal'ă.

bal'ă *(Oș.), bale, spume la gură; cf.* balį.

băl'irį *(Oș.), a face spume la gură;* — *ind. pr. 3 sg.* bălęștį.

bamńă, *bamie* [*bg.-tc.* bamnịa].
ban, *monedă veche de aramă;— pl.* bań 33^{2} [*bg* banъ].
bancă, *bancă, casă de schimb;— pl.* bǫncur 22^{2}.
bạndéră *(Oș.)*, *steag* [*bg.* bandera].
bańă, *baie; — pl.* bǫń, bǫńur [*bg.* banịa].
bạńarị, *a face baie, a se scălda; — ind. pr.* mị bạńes [*bg.* banѭ].
bară, *băltoacă; — pl.* bǫr [*bg.* bara].
barbă, *barbă;—pl.* bǫrb, (*Oș.*) bǫrbur; — barbă dị băłtiă *barbur de topor.*
bạrbáliţ, *brîncă, orbalț* [*bg.* úrbalecъ],
bạrbạráscă (*Oș.*), bạrbạrašcă (*Lm.*), *căcărează, baligă de capră; — pl.* bạrbạrǫšt.
bạrbạrlǫc, *barbar (?); — pl.* bạrbạrlǫţị 33^{1}.
bạrbat, *bărbat:* 40^{6}, bạrbatu $25^{2.3}$, $40^{2.3}$, 51^{19}, 70^{1}; bạrbată-su 25^{2}, 36, 40^{3}; bạrbatu-suị 62^{4}; — *pl.* bạrbaţ 1^{8}, 2^{8}, $64^{2.35.37}$; bạrbaţil′ 1^{9}, $3^{1.6}$, 21^{4}, 40^{7}.
bạrbạtesc, *bărbătesc*: 3^{1}; *f.* bạrbạtẹscă; — *pl. m.* bạrbạtešt; *f.* bạrbạtešt; bạrbạteštlị.
bạrbạtẹštị, *bărbătește.*
bạrbạtimị, bạrbạtlǫc, *(colect.) bărbățime.*
bạrbạţǫl′ă, *bărbăție; bărbățime.*
bárbičcă, *dim.* barbă.
bărbos, *bărbos.*
bạrdác, *ulcior cu țîță* [*bg.-tc.* bardakъ].
bărdilíc, *prăjină servind la războiul de țesut* [*cf. bg.* bъrdilo].
bărdil′, *f. pl. brîgle (la războiu)* [*bg.* bъrdѣli].
bạrem, brem, *barim, măcar* [*bg.* baremъ].
bărlív, *capiu, căpiat*; *f.* bărlivă; — *pl. m.* bărliv; *f.* bărlivị [*bg.* bъrlivъ].
bărnịvéc, *un fel de poturi mai largi care se poartă pînă la brîu și se leagă cu brăcinarul* (brucuzún): 1^{8}; bărnịvecu $3^{1.11}$; — *pl.* bărniveţ [*bg.* benevrekъ, brъneveci].
bărníc, bărníce, bărniţă, *un fel de mei păsăresc pentru nutrețul cailor.*
bărničǫnă, *paie de mei păsăresc.*
bărnirị, *a se speria (oile) luînd-o la fugă; cf.* burnirị.
bărniţă, *v.* bărnic.
bạrǫcă, *băltoacă:* $25^{8.9.10}$ [*cf. bg.* baruga].
bạrsóɡer, *prost:* ţị staị cạ bạrsoɡer?
bạrút, *praf de pușcă:* 37^{1} [*bg.-tc.* barutъ].
Baruviţa, *npr. geogr.* 33^{1}.
barʒă, *adj.:* capră barză, *capră roșie pe bot și cu trupul negru; capră cu dungi la cap de altă coloare.*
bạsạmác, *treaptă — pl.* bạsạmaţ [*bg.-tc.* basamakъ].
băsẹrică *(Lm. Oș.)*, *v.* bisẹrică.
basmă, *basma; — pl.* bǫsmur, bạsmǫụr [*bg.* basmá].
bastră, *rugina grîului.*

baša, *adv.: de prima calitate, din cel mai bun* [*bg.-tc.* bašъ].
băšarį *(H.), a săruta ; — ind. pr.* baş (*ar.* băšarį); *cf.* bąčcarį.
bąšcá, *bașca, deosebit* [*bg -tc.* baška].
bašibuzuc, *bașibuzuc;* bašibuzucu 21[1]; — *pl.* bašibuzuţ [*bg.-tc.* bašibozukъ].
bątańă, *piuă pentru șaiac, vîltoare; — pl.* bątǫń (*ar.* bătańă); *cf.* vąl'aviţă.
bątąńąsirį, *a bate în piuă; — ind. pr.* bątąńąses.
batavǫčę, *lupul:* 27[9].
batįrį [1], *a bate; a (se) abate; a întîlni; — ind. pr.* bat; baţ; batį 53[13]; batį grindina 31[8]; *3 pl.* bat 64[40]; — *impf. 3 sg.* bătę 6[3.4.5]; — *pf. 3 sg.* bătu; *3 pl.* bătură 21[2]; — *pf. cp. 3 sg.* bătut-au̯ 21[1]; — *sbj. pr. 3 sg.* s'mį bată 6[4]; să nu-u̯ bată 36; *3 pl.* s'lą bată 64[39], — mi bat peză, *îmi bat joc ;* z' batį peză, *își bate joc;* sį bat peză 2[9], *își bat joc* [ngr. παίζω „joc; îmi bat joc"].
batįrį[2], *bătaie.*
bątizarį[1], *a boteza; — ind. pr.* bátiš; batiš 51[1]; batiză; — *sbj. pr. 3 sg.* să batiză 2[6].
bątizarį [2], *botez,* 63 [7], bątizarę 2 [6].
bątizător *botezător.*
bątižunį, *botez; ospățul care se face după botez :* 63[7] ; — *pl.* bątižuń 63[3].
bebi, *copil; nene, frate mai mare* [*bg.* bebé].
bečfį, *f. pl. ițari, poturi* [*bg.* bečva].
beg, *boier, bei ; — pl.* bež [*bg.* begъ].
bęlbiţă, *pește alb* [bg. bělvica].
belíč, *albicios* [*cf. bg.* běličavъ].
bélk'į 73[3], bélk'im, *poate* [*bg.* belki, belkimъ].
belonǫgă, *(oaie) cu picioarele albe, pintenoagă* [*bg.* bělonoga].
belúš, *(cîne) alb.*
bęlčį, *alb (întrebuințat numai în ghicitori)* [*bg.* bělъ]; *cf.* sifčį.
bęrį[1], *a bea; — ind. pr.* bęu̯ ; bęį ; bę 51[2.21], 62[2], 64[16 19.36.37]; bem; beţ; bę 64[7.9]; — *impf.* bęm; bęį; bę 51[2.21]; — *pf.* biįuį 58; biįuš; biįu 15[3], 25[9.10], 28[2]; — *viit.* să bęu̯ 25[9]; *1 pl.* să bem 25[9]; — *sbj. pr. 2 sg.* sį bęį 46, 58; *3 sg.* să bę 28[2], sį bę 64[36], ąń ţį bę 25[9]; *3 pl.* sį-ń bę 50[3]; — *part.* biįut.
bęrį[2], *băutură;* dį bęrę 1[10].
bęt, *beat ; bețiv ;* 51[21]; — *pl.* bęţ 64[33].
bęti, *f. pl. bete ; jaretiere (se leagă sub genunchi peste ʒifri) :* 3[6], 19[7]; — bętįlį 3[1.5].
bibă, *bucată de carne;* 25[1] [*cf. bg.* biba *„curcă"*].
bic, *taur; — pl.* biţ [*bg.* bikъ]
bicuvát *(H.), rîncaci.*
biglǫc, *boierie* [*bg.-tc.* biglikъ]
bigor, *piatră poroasă găurită de ploaie* [*bg.* bigorъ].
biįătură, *v.* biitură
biitor, *băutor*

biitură, bi̯utură, *(H.)*, bi̯ătură, *băutură;* biitură 51[2].
bi̯ut, *beat.*
bik'ár, *văduv; holtei* [*bg.-tc.* bek̡arъ].
bilă, *prăjină;* — *pl.* bil̡.
Bila-ţungă, *npr. geogr.* 49.
Bila-Penăl'a, *npr. geogr.* 52[1].
bilčuc *(Lm.)*, *belciug* [*bg.* belčugъ].
bilę[1], *belea; nenorocire;* — *pl.* bil̡ur [*bg.-tc.* beli̯a].
bilę[2], *chiar:* 28[1] [*bg.-tc.* bilé].
bileg, *semn; vaccin; crestătură la urechile oilor;* bil̡egu 19[6]; — *pl* bil̡ez̡i; căţi bil̡ez̡i pašt? *cîte feluri de oi paşti? ale cîtor stăpîni sînt oile din turma ta?*
bilílă, *suliman* [*bg.* bělilo].
biliri, *a beli, a jupui de piele; a înălbi (pînza);* — *ind. pr.* biles [*bg.* bělja].
bilíţă, *oaie albă sau cu botul alb* [*bg.* bělica].
biliżori, *a vaccina; a cresta urechile oilor;* — *ind. pr.* biliżos; *3 pl.* biliżos [*bg.* běležъ].
Bil'a, *npr. geogr.* 44[2].
bil'că, *buruiană (de leac); nume de floare;* — *pl.* bil'ţ [*bg.* bilka].
bil'cutiń, *pl. buruieni, tot felul de ierburi.*
bil'úc, *turmă, cîrd:* 73[6]; — *pl.* bil'uţi 10[5] [*bg.-tc.* bil̡ukъ].
bindisiri, *a iubi; a-i plăcea;* — *ind. pr.* bindises; — *sbj. pr. 3 pl.* s' l'ą bindiseşcă 64[21] [*bg.-tc.* bendisvamъ].
biniį, *bine, se întrebuinţează numai în expresiuni de felul celor ce urmează:* ša-į biniį 7[5]; cą-į biniį 62[5]; nu-į biniį 8[6], 10[2.9], 19[7], 62[5], 63[1.6], 64[1]; — biniį viniš 64[16], 67[2]; biniį viniţ 40[2], 64[29], 67[2]; biniį cą viniţ 24[2]; — biniį vą flǫm 67[1].
birbér, *bărbier* [*bg.* berberъ].
birbeţi, *berbec;* birbeţil̡ 12[3.4]; — *pl.* birbeţ; — birbeţi čucăit, *berbec întors.*
birbicar, *berbecar, ciobanul care paşte berbecii.*
birbičóc, *dim.* birbeţi.
birbíl', *privighetoare* [*bg.-tc.* bilbi̯ulъ].
bir carár, *mereu, întruna:* 26[1].
birik'et, *belşug, berechet; rod:* 1[5], 23[1.2.3], 40[6], 42[1], 67[3]; birik'etu 8[6], 31[7], 43 [*bg.-tc.* bereketъ].
Birísla̯v, *npr. geogr.* 44[3].
biserică, *(O. Lm. H.)* băserică, *(Lm.)* băsercă, *biserică:* biserică 2[3], 5[1.3], 9[1], 18[7], 26[1.3]; biserica 1[9], 9[1]; — *pl.* biseriţ 1[4]; — băserică 39[1.2], 51[22], 53[13.17], 69[1], 72[4]; băsercă 52[5], 63[1.2.4] 64[17.23.24.25.26.27]; băserică'l'ą 63[2].
bisiricos, *bisericos; pl. m.* bisiricoš 1[9].
bistru, *limpede* [*bg.* bistrъ].
bišănos, *băşinos.*
bišătură, *băşină*
bišică *(Ln. H.)*, bišǫcă *(Lm. O.)*, *băşică;* — *pl.* bišiţ, bišǫţ.
bišicos, *băşicos.*
bišík'ičcă, *băşicuţă.*
bišină, *v.* bišǫnă.
bišǫcă, *v.* bišică.
bišǫnă, *(H.)* bišină, *băşină;*—

bišǫna-lisiță'ą, *un fel de ciupercă veninoasă.*

bišǫrį [1], *a se băși; — ind. pr.* bes, beș. bęși, bišǫm, bišǫț, bes; — *pf. 3 sg.* bišǫ 53[9].

bišǫrį [2], *bășire, bășină:* 51 [2].

bitărnesc, *bătrînesc.*

bitărnești, *bătrînește.*

bitărnță, *bătrînețe.*

bitărničác, *bătrîior.*

bitărnimį, *bătrînețe.*

bitărnirį, *a îmbătrîni; — ind. pr.* bitărnes.

bitǫrn, *bătrîn; — f.* bitǫrnă; *pl. m.* bitǫrń 7[3]; bitǫrńil' ǫmiń 3[9]; — *f.* bitǫrnį; bitǫrnilį 4[5].

Bitul'ą, *npr. geogr., Bitolia :* 6[6.8].

bivųl, *bivol:* 3[10] [*bg.* bivolъ].

bivulčác, *bivolaș.*

bivulíță, *bivoliță* [*bg.* bívolica].

blągusóf *(Lm.), blagoslovenie, binecuvîntare:* 64[29]; blągusovu 64[30.40]; blugusovu 64[18.20].

blągusuvirį [1], blugusuvirį, *a blagoslovi, a binecuvînta; — ind. pr.* blągusuves, blugusuves; *3 sg.* blągusuvești 64[27.29.30]; blugusuvești 64[19.20.36]; — *sbj. pr. 3 sg.* și blągusuvească 64[39] [*bg.* blagoslavjamъ].

blągusuvirį [2], *blagoslovire.*

blană, *despicătură de lemn;— pl.* bląń, *minciuni:* ți bląń spuń [2] [*bg.* blana].

blăniri, *a spune minciuni; — ind. pr.* blănes [blană].

blăstém, *blestem; — pl.* blăstemilį 51 [2].

blăstimarį, *a blestema; — ind. pr.* blastim.

blicniri, *a borî; — ind. pr.* blįcnes [*bg.* blikamъ-bliknuvamъ].

bliznă, *oțel* [*bg.* blizná].

bliznác, *gemen* [*bg.* bliznakъ].

blǫndă *(Lm. C.), blîndă, erisipel.*

blugusóf, *v.* blągusóf.

blugusuvirį, *v.* blągusuvirį.

bob, *bob; fasole:* 18[4]; — bob dį minutu *sau* bob cămpunesc, *fasole ;* bob dį măț-catu, *bob* [*bg.* bobъ].

bod, *ghimpe, bold, vîrf* [*bg. bodъ*].

Bogdan, *npr. m.* 28.

Boliglav, *npr. geogr.* 44[3].

bol'că, *boală; păs; supărare* [*bg.* bolka].

bopcă, *nasture; — pl.* bopki [bob].

borğ, *dator; datorie;* borğu 51[3], 66[5] [*bg.-tc.* borğъ].

boš, *boș, coi;* bošu-cucotului, *nume de floare; — pl.* bǫšį.

boų, *bou:* 3[10], 18[6], 51[9.14], 53[1.4], 69[6]; bou 15[3], 51[13.21]; ocl'u-boului, *o plantă; — pl.* boį 23[1], 61; boil' 38[10]; boilor 40[3]; — Boil', *o constelație;— boilį, formă schimonosită în loc de* boil', 12[2].

boųčuc, *dim.* boų.

bozǎ, *bragă* [*bg.* bozá].

bǫdnic, *butuc care se pune pe foc în ajunul Crăciunului:* 40[1]; bǫdniculį 40[1] [*bg.* bъ̀dnikъ].

bǫrį, *vînt puternic care bate dela nord, crivăț; miază-noapte;* bǫrį negră, *vînt cald*

de miază-zi, care topește zăpada; borị dị Zona, *vîntul puternic care suflă din spre muntele* Zona; — di cutru borị 1^{2}, 52^{1}; borę 69^{9}.

bora, *cuvînt fără înțeles:* 57.

bra, *bre!* 72^{2}; 73^{5}; *cf.* bre.

brăcă, *băltoacă;* — *pl.* broț.

brăcuzúm *sau* brăcuzún, *brăcinar, sfoara sau șiretul care trece prin pantaloni pentru a-i putea strînge în jurul mijlocului;* brăcuzunu $3^{3.4}$; — *pl.* brăcuzumur [ngr. βραχοζῶνα „cordon de caleçon"].

brăčcă, *cută, sbîrcitură* [*bg.* brъčka].

brádạviță, *(H.)* brádụviță, *neg.* [*bg.* bradavica].

Brădet, *ngr. geogr.*

brăn, *v.* brọn, brọnă.

brănčél', *clopot la gîtul caprelor sau cailor;* — *pl.* brănčal'ạ 22^{1} [*bg.* brъnčilo].

brăndză, *v.* brọnză.

brăsniri, *a da fuga;* — *ind. pr.* brăsnes.

brăšlẹn, *iederă* [*bg.* brъslјanъ].

braț, *braț (de lemne, etc.), cît pot cuprinde amîndouă brațele;* — *pl.* brață; — ạn brață, *în brațe:* 2^{6}, 62^{4}, 63^{2}, $64^{23.25}$; 'n brață 6^{2}.

brățišor, *dim.* braț; — *pl.* brățișọră.

brazdă, *brazdă;* — *pl.* brọžd *și* brọždur, *(H.)* brăždur [*bg.* brazda].

brăzdiri, *a trage brazde;* — *ind. pr.* brăzdes [*bg.* brazdja].

bre, *bre!* $72^{3.4}$ [*bg.* bre]; *cf.* bra.

brem, *v.* bạrém.

brẹg, *suiș;* — *pl.* brẹgur [*bg.* brěgъ].

brẹst, *(H.)* brẹstu, *ulm;* — *pl.* brẹst [*bg.* brěstъ].

brẹz, *(cal) cu o pată albă pe frunte* [*bg.* brězъ].

brič, *brici;* briču $25^{6.8}$; — *pl.* bričur [*bg.* bričъ].

bričọri, *a (se) rade;* — *ind. pr.* (mị) bričọs; *3 pl* bričọs 63^{4}; — *sbj. pr. 3 sg.* s' lạ bričască 64^{3}; *3 pl.* s' lạ bričască 64^{3}; zbričọs 53^{15} [*bg.* bričъ].

brọn[1], *(H.)* brăn, *brîu; dungă:* $4^{4.3}$; brọn $64^{8.31.38}$; brọnu $4^{1.3}$; — *pl.* brọnị, *(H.)* brănị.

brọn[2] *(Ln.) (H.)* brăn, *(Oș.)* brọnă, *bîrnă;* — *pl.* brọnị, *(H.)* brănị [*bg.* brъvno].

brọnză *(L. Oș.)*, brăndză *(H.)*, *brînză;* ~ mọlị, ~ tụmnatică; ~ bătută, *brînză tare.*

brucuzúm = brăcuzúm.

brumă, *brumă.*

brumos, *brumos.*

brusác, *pădure mică de pini; tufiș* [*bg.* brusjakъ].

brušlíịa, *dator* [*bg.* ⟨*tc.* borčlija].

buarẹ, *coș (pentru fum);* — *pl.* buarẹịur [*bg.-tc.* buharjá].

bubă, *gîndac de mătase; sperietoare pentru copii;* — *pl.* bubị; bubịlị 51^{5} [*bg.*].

bubál'că, *larvă, crisalidă; omidă;* — *pl.* bubọil'ț; — bubal'ca Domnuluị, *boul lui Dumnezeu (Coccinella)* [*bg.*

bubalka; *comp. și* bubalka božija „*Coccinella*“].

bubár, *sericicultor;* — *pl.* bubar 1[3] [*bg.*].

búbric, *rinichi;* — *p'.* bubriț, bubriți [*bg.* bubrekъ].

bubulígă, *gîndăcel;* — *pl.* bubuliz [*bg.* bubolika].

bucă, *scoc, ulucul pe unde curge apa care face să se învîrtească roata morii:* 27[3-5], 38[14] [*bg.*].

bucăiri, *a se mîrli (vorb. de porci);* — *ind. pr. 3 sg.* și bucăește.

buclă, *vas de lemn în care se ține apă sau vin (ar. ~);* *pl.* bucli [*bg.*].

buclíță *(Lm.)* = buclă [*bg.* buklija].

bucliță, *dim.* buclă *(ar. ~).*

bucoi, *pl. piedecă de fier (pentru cai)* [*bg.* bukai].

bucurari, *a (se) bucura;* — *ind. pr.* (mi) bucur; — *impf. 1 pl.* na bucuram 22[3]; — *pf. 3 pl.* și bucurară 38[17].

bucuríl'ă, *bucurie:* 5[2], 39[1], 63[37]; bucuril'a 63[7.42].

bucuros, *bucuros, vesel:* 26[5]; — *pl. m.* bucuroș 25[4], 59.

bucuvál'că, *bățul cu care se amestecă laptele închegat la stînă* [comp. *bg.* buhalka *și* bъrkalka, *cu același înțeles; cf.* Grai și Suflet I, 38].

bučálă, *partea cimpoiului care dă un sunet gros* [*bg.* bučalo].

búčăm 26[7], 28[11], búčum, *buștean, butuc; art.* bučămu, 28[13].

bučfár, *dogar, butnar* [*bg.* bъčvarъ].

bucimígă, bučumúgă, *cucută, bucinișe;* — *pl.* bucimiz, bučumiz.

bučoľ'ą, *v.* băčoľ'ą...

bučori, *a bubui, a răsuna;* — *ind. pr.* bučos : — *impf. 3 sg.* buča 20[2] [*bg.* bučá].

búčum, *v.* búčăm.

bučumígă, *v.* bucimígă.

bud, *plantă cu floarea galbenă și miros plăcut.*

budăiri *(Oș.), a împunge; a alerga;* — *ind. pr.* budăes [*bg.* bodá].

budalá, *prost, neghiob;* — *pl.* budalái [*bg.-tc.*].

budaloc, *prostie, neghiobie* [budalá].

budlánkă, *buruiană cu fructe lipicioase* [*bg.* bodlanka „*tribulus terrestris*“].

buf, *soi de bufniță cu ochii mari care trăește prin prăpăstii ca și vulturul:* 46[1], 50[3]; — *pl.* buf [*bg.* buhъ].

bufcă, 1[0] *moț de păr;* 2[0] *floare de grădină de coloare trandafirie;* — *pl.* bufț [*bg.* buhka, butka].

Bugár, *Bulgar.*

bugăresc, *bulgăresc.*

bugărești, *bulgărește.*

Buguródița, *Maica Domnului; Sîntă-Măria* [*bg.* Bogorodica].

buğác, *colțul dintre cămin și zid (la dreapta și la stînga vetrei) unde șed bătrînii:* 19[2], 39[2], 62[5], 63[16.32.34] [*bg.-tc.*].

buğăníc, *v.* băğiníc.

buiá, *boia, văpsea* [*bg.-tc.* bojá].

bụiagíią, *boiangiu* [*bg.-tc.* bojadžija].

buịmáčọt, *buimăcit.*

buirdisiri, buiridisiri *a pofti, a invita; — ind. pr.* buir(i)dises ; *3 pl.* buiridises 64^{16} [*bg.* bujurdisvamъ].

bụlụván *(Oș.)*, bulván *(C.)*, *bolovan; — pl.* bulvọń 45^{4} [*bg.* bolovanъ].

bul'că, *năframă* [*comp. bg.* bulo „*văl, năframă*“; bulka „*femeie îmbrobodită cu năframa*“].

bumbác, *bumbac:* $3^{2.7.11}$, 4^{2}, 45^{1}.

búmbạr, *insectă; cărăbuș* [*bg.* bumbarъ].

bun[1], *bun:* 8^{2}, 22^{4}, 28^{10}, 64^{40}; *art.* bunu 51^{24} ; — mại bun 40^{7}, 52^{6}, 64^{35} ; — *f.* bună 31^{13}, 51^{24} ; bună dimnețã $28^{12.15}$, 40^{6}, 67^{1} ; bună nọpți 64^{41} ; bună pruvidẹri 67^{4} ; bună sẹrą 40^{2}, 67^{1} ; bună zuụă, 1^{0} *bună ziua*: 64^{10}, 67^{1} ; 2^{0} *zi de sărbătoare:* 19^{8} ; bunịli zọli, *zilele de sărbători:* 3^{10} ; mại bună 5^{1} ; — *pl. m.* buń 22^{4} ; *f.* bunị ; *art.* bunli 12^{2} ; mại bunị 64^{20} ; din ți ạn ți mại bunị 19^{2}.

bun[2], *rar* bună, *bine:* 8^{3}, 11^{2}, $19^{3.6}$; mại bun 5^{1}, 23^{1}, 28^{5} ; dị bun mại bun, *din ce în ce mai bine*: 40^{7} ; mult bun, *foarte bine* 1^{5} ; bun bun, *bine de tot*: 9^{5} ; cọta bun, *așa de bine*: 25^{4}.

bun[3], *bunătate, (un) bine*: 26^{6}, 51^{21} ; un bun 26^{4} ; *art.* bunu 26^{4} ; nu ra lą buna, *nu era spre bine*: 22^{3}.

bunár, *puț*: $28^{2.4.5}$, 56 ; — *art.* bunaru $28^{2.5}$ [*bg.-tc.* bunarъ].

bunătati, *bunătate; — pl.* bunătọț $64^{29\,39}$.

buníl'ą, *bunătate; fericire.*

buniri, *a răsuna, a detuna*;— *ind. pr. 3 sg.* bunẹști [*bg.* buhna ⟨buhvamъ].

burą, *inundație, înnec;* bura 1^{10} [*bg.* bura „*furtună*“].

burẹți, *ciupercă, burete;* burẹțil 18^{7}, 53^{17} ; — *pl.* burẹț.

burǵíią, *șurub* [*bg.* burgija].

buríc, *buric; fig. inimă*: 64^{4} ; — *art.* buricu 48. 62^{1} ; buricu pimintului, *buricul pământului.*

buricós, *îndrăzneț, inimos* [buric].

burniri, *a da năvală, a se năpusti; — ind. pr.* mị burnes [*bg.* bъrkamъ] ; *cf.* bărniri.

bụroi, *a se lupta; — ind. pr.* mị bụroș [*bg.* borjа se].

bursuc, *bursuc; — pl.* bursuț [*bg.-tc.* borsukъ].

burún *(H.)*, *deal* [*bg.*].

bụruvál'că, *lingură mare, polonic; — pl.* bụruvọilț [*bg.* boravalka].

bur(u)viri, *a amesteca, a răscoli, a răvăși; — ind. pr.* bur(u)ves ; *2 sg.* burveș 19^{3} [*bg.* boravamъ].

busíl'ục, *busuioc:* 42^{2}, 63^{2}, 64^{1} [*bg.* bosíljukъ].

busniri, *v.* buțniri.

buș *pumn* ; —*art.* bușu 12^{1} ; — *pl.* bușă ; bușili 12^{1} [*comp. bg.* bušnica, bušnikъ].

bútără, *v.* bútură.

butărníc *(Lm.)*, buterníc, *ghiont* [*comp. bg.* buturjasvamъ *„a împinge, a ghionti“*].
buți, *bute, butoi; — pl.* buț.
bútičcă, *dim.* buți, *butoiaș.*
bútim. *putinei mic* [*bg.*].
butirisiri, *a îmbrînci; — ind. pr.* butirises [*bg.* buturjasvamъ].
bútură, bútără, *o boală a vitelor, un fel de răpciugă* [*bg.* buturъ].
buturák'ị, *bubă rea* [*bg.* buturakъ].
buțęuă, *butoiaș:* 36 [buți].
buțilúșcă, *dim.* buțęuă, *butoiaș de 5-10 oca; pl.* buțilușk'ị.
buțmán, *ciorchină (de struguri); — pl.* buțmanị [*comp. bg.* buca].
buțniri, busniri, *a înfige; a împunge, a înțepa; — ind. pr.* buțnes, busnes [*bg.* bucnѫ].
buụiri, *a se lupta; — ind. pr.* mị buụes [*bg.* buhamъ].
buză, *buză; — pl.* buzị; ți lị ạnflaș buzịlị? *de ce te-ai bosumflat?*
bụzạgíịạ, *bragagiu* [*bg.* bozadžija].
bụzéị 53, buzęl' 9^2, *numele unei flori* [*bg.* bozêj *„conium maculatum“*].
buzọri, *a se bosumfla ; a se îngîmfa; — ind. pr.* mị buzọs.
bụžancă, *mac* [*bg.* božjanka].
bụžúr, *bujor* [*bg.* božurъ].

C

Ca, cạ, *ca; după:* 2^2, $6^{7.8}$; cạ uzọ 6^7, *cînd auzi;* ca cọn, *ca și cînd;* ca cum, *cum, ce fel;* ca la vrin metru 3^7; ca să, ca si, *ca să, cînd, dacă:* cạ să aịbă 1^{10}; cạ să amniș 1^1; cạ să treț 1^5.
cạ, *că, căci; dacă:* $1^{6.10}$, 2^3, $5^{2.6}$, $6^{1\,7\,8}$; ună cạ, *îndată ce.*
cạbáat *(L.)* cạbát, cabát *(Lm. Oș. H.), vină;* cabatu 8^1 [*bg.-tc.* kabahatъ].
cạbaatlíịạ *(L.)*, cạbạtlíịạ *(Lm. Oș. H.), vinovat* [*bg. -tc.* kabahatlija].
cạbat... *v.* cạbáat...
cabíl, *cu putință, posibil.*
căcari, cạcari, *a se căca ; — ind. pr.* (mị) cac; *3 sg.* cacă 18^1; — *pf. 3 pl.* cạcară 14^1.
căcărizari, cătcărizari, *a cotcodăci; — ind. pr.* că(t)cărẹază.
căcat, cạcat, *căcat.*
căcătos, *plin de căcat, ca căcatul.*
căcót, *v.* cucot.
ca cọn, ca cum, *v.* ca.
căču ă, *v.* căčuụă.
căčuncă, *ghiocel* [*bg.* kačunka].
căčuụă, *căciulă, fes:* 1^9, $51^{5\,7}$, $66^{1.4}$; căčuụa 3^9; — *pl.* căčulị 51^{23}.
Cad, *npr. m.* 28^7.
cadănă, *v.* cạdọnă.
cạdạnuș(c)ă, 1^0 *dim.* cạdọnă; 2^0 *sticlete;* 3^0 *un fel de musculiță* [*comp. bg.* kadъnka *„sticlete“*].
cădel'că, *fir de lînă de un roșu deschis:* 4^2 [*bg.* kъdêlja *„caier“*].
cădẹri, *a (se) cădea; — ind. pr. (L. Oș.)* cad $28^{17\,18}$; caz; cadị $31^{7.14}$...; *(C. Lm. H.)* cat; cas, cadị 52^5, 66^1... cat 51^2, 60; și cadị, *se cu-*

vine, se cade; ţi cadi, *ţi se cuvine* 28^{19}; — *impf.* cądę 38^{12}; — *pf.* căzu 27^{9}, 38^{13}, $47^{2.12}$, 53^{18}, 72^{6}; — *sbj. pr.* să cadă 12^{4}; s' nu cadă 28^{18}, 38^{12}; să nu-ţ cadă 27^{2}; şi cadă $38^{12.13}$.

cądonă, *cadînă;* cądona 15^{4}; — *pl.* cądonji 2^{6}; - *(H.)* cadănă 69^{9} [*bg.-tc.* kadъna].

cądor, *vrednic, în stare* [*bg. -tc.* kъdъrenъ].

cąfáł, *fluier, caval; comp.* cąvał [*bg.* kafalъ].

căfăriri, *a avea diaree, a se cufuri; — ind. pr.* căfăres *(Lm.).*

cáfcu, *ce fel, cum:* 22^{5} [*bg.* kakъvъ].

cafęá, *cafea; — pl.* cafęjur; *comp.* cave [*bg.* kafé].

căfori *(Lm.), cufoare; comp.* căfăriri.

cáier, *v.* cáir.

cáigănă, *jumări (de ouă):* 6^{2}; — caigăna 6^{2} [*bg.-tc.* kaigana].

cąiloc, *aprobare, încuviinţare:* 19^{6} [*bg.-tc.* kailъ].

cąimacám, *caimacam, subprefect* [*bg. -tc*]

cáir *(L.),* cáiir *(Oş.),* caier *(H.) caier; — pl.* ca(i)iri, caieri.

cal, *cal:* 3^{10}, 21^{1}; calu 1^{1}, 25^{12}, $38^{2.4}$; calulj 51^{4}, 66^{2}; — *pl.* cal' 18^{1}, 20^{2}, 21^{2}, 22^{1}, 69^{5}; cal'il' 8^{6} 21^{1}, $22^{1.2}$, 45^{2}, 51^{4}.

călăbăloc, *sgomot, gălăgie:* 28^{10} [*bg. tc.* kalabalъkъ].

cąlăčcă, *v.* cąločcă.

calafér, *calomfir* [*bg.* kaloferъ].

călăguríţă *(Lm.), călugăriţă* [*bg.* kalugerica].

cąláj, *cositor* (*ar.* călaie) [*bg.* ⟨*tc.*].

călămár, *călimară; — pl.* călămară [*bg.* kalamarъ].

călamj cąlamj, *trestia pe care se deapănă urzeala; de pe „călamj" se pune aţa pe sul; — pl.* călǫm, cąlǫm [*bg.* kalamъ].

călar, cąlar, *călare; comp.* ąncąlar.

cąląúz, *călăuză;* — cąląuzu 64^{14} [*bg. -tc.*].

călcăń, *v.* călcǫń.

călcarj, cąlcarj, *a călca; — ind. pr.* calc 11^{4}; cal'ţ; calcă 36.

călcǫń, *(H.)* călcăń, 1^{0} *călcîi;* 2^{0} *coltuc.*

călčǫń, *pl. un fel de cioareci de şaiac ce se poartă iarna;* călčǫńlj $3^{1.6}$.

cálcuc, *dim.* cal, *căluţ.*

całd, *cald:* 10^{8}, 37^{1}, 51^{1}; całdu *(H.); — pl. m.* cal'ʒ.

cąłdarar, *căldărar.*

cąłdarj, *căldare:* 23^{4}; cąłdarę 25^{15}; — *pl.* cąłdǫr.

cąłdąruşcă, *dim.* cąłdarj, *căldăruşă;* cąłdąruşca 63^{2}; — *pl.* cąłdąruşkj.

căldură, *căldură; comp.* căłǫrj.

călduros, *călduros.*

cąlésă, *(oaie) oacheşe, cu cearcăne negre în jurul ochilor* [*bg.* kaleša].

calj *(H.), drum, cale:* 72^{5}; calęa $72^{2.6}$; — *pl.* căl'ur.

călínc, *rodiu; — pl.* călinţ.

călíncă, *rodie;* călinca 18^{7}; — *pl.* călinţj [*bg.* kalinka].

cąlisár, *chemător la nuntă, vor-*

nicel; — *pl.* cąlisar 64^{6}; cąlisaril' $64^{8.9}$ [*bg.* kalesarъ].
cąlisarcă, *druscă, vătăjiță;* — *pl.* cąlisark'ị 63^{4}.
cąlisiri, *a chema, a invita, a pofti;* — *ind. pr. 3 pl.* cąli- 63^{4}, $64^{4.8}$;
ses — *sbj. pr. 3 sg.* s' lą cąlisęscă 64^{3} [*bg.* kalesvamъ]
căłọari, *v.* căłọri.
cąlọčcă, *sabie, paloș;* cąlọčca $47^{8.9.11}$; — *pl.* cąlọčkị; — *(H.)* cąlăčcă, căłi°čcă [*bg.* kalъčka].
cąlọp, *calup;* — *pl.* cąlọpị [*bg.-tc.* kalъpъ].
căłọri, *căldură; (H.)* căłọarị *(ar. la Livezi și la Vlaho-Clisura* căroare, *la Avela* căłọare].
eałp, *fals, calp;* całpa 51^{17} [*bg.-tc.*].
căłpărẹst, *bleg, cu urechile lăsate în jos (comp.* Grai și suflet *I, 38).*
călugăr, *călugăr.*
cąmară, *odaie, cămară;* cąmara 63^{5} [*bg.*].
cąmbană, *clopot;* — *pl.* cąmbanị [*bg.*].
cămčác, *v.* cămpčác.
cąmęșă, *cămașe:* 1^{8}, 3^{4}, 4^{1}, 14^{2}, 18^{7}, 53^{12}; cąmęșa 1^{8}, $3^{1.3.11}$, $4^{1.2}$, 64^{43}; — *pl.* cąmeș; cąmęșlị 38^{15}, 52^{3}; cămęșlị 68^{1}.
cămilă, *cămilă:* 51^{8}; cămila 51^{7}, 66^{3}.
cămilar, *conducător de cămile:* 51^{8} [*bg.*].
cąmișọčcă, cąmișuță, *cămășuță.*
cămpčác, cămčác, *dim.* comp.
cămpunesc, *cîmpenesc* (*v.* bob).
cămșíc, *bici;* — *pl.* cămșiți, cămșicur [*bg.* kamšikъ].
can, *cam:* can ałb.
căn, *v.* cọn.
cąnáp *(Lm.), cînepă* [*bg.*]
cąnátă, *cană (de vin), urcior:* $64^{15.24}$; cąnata $64^{15\ 24}$ [*bg.*].
cąndíl', *candelă;* cąndil'u 53^{19}; — *pl.* cąndil' 2^{7} [*bg.* kandilo].
cąndil'ár, *cel ce aprinde candelele la biserică, paraclisier.*
cąndisiri, *a se învoi, a consimți; a (se) îndupleca;* — *ind. pr.* (mị) cąndises; — *pf. 3 sg.* căndisị 25^{10}; sị căndisi 25^{4}, 27^{7}, 28^{6}; — *sbj. pr. 3 sg.* s' lą cąndisęscă 38^{16} (*ar.* căndisire) [*bg.* kandisvamъ ⟨*tc.*].
cąnlíją, *crunt* [*bg.-tc.* kanlija].
cánșă, *capră roșatică.*
cąntár, *cîntar;* — *pl.* cąntară [*bg. -tc.*].
căntăreț, *cîntăreț;* căntărețu 63^{7}; — *pl.* căntărețil' 64^{28}.
căntari, 1^{0} *a cînta;* 2^{0} *a ceti;* — *ind. pr.* cọnt (*H.* căntu); cọntă 8^{2}, $9^{2.3}$, 14^{3}, 31^{4}, $39^{1.2}$; — *impf.* căntam 6^{7}; căntа 19^{8}, 27^{7}; căntaụ $5^{2.3}$, 6^{5}; — *pf. 3 sg.* căntọ 28^{2}; — *sbj. pr.* să cọnt $6^{5.7}$; s' lą cọntă popa 2^{6}; sị cọntă 63^{6}.
căntari, 1^{0} *cîntare;* 2^{0} *cetire;* căntarẹ 6^{6}.
căntător, *cîntător.*
căntătură, *cîntare.*
cańă, *gaie; copiii, cînd o văd.*

îi strigă: caña, mańa, tinį lęnį, minį scoc [*bg.* kanъ].

cap, *cap; căpăţînă ; capăt:* 1^{9}, 7^{1}, 9^{3}, 24^{3}; cap dį ţęapă, dį al′, *căpăţînă de ceapă, de usturoi;* capu 9^{3}, 13^{2}, 24^{3}; — *pl.* capiţi; capiţilį 64^{23}.

capac, *capac;* — *pl.* capacur, capaţă [*bg.-tc.*].

cąpąţonă, *căpăţînă :* ~ dį al′, dį ţęapă, *se zice despre usturoiul sau ceapa care încep să se îngroaşe la căpăţînă.*

cąpąţoniccă, *dim.* cąpąţonă.

cápcuc, *dim.* cap.

cąpélă, *pălărie* [*bg.*].

cąpestru *(Lm.)* cupestru, *căpăstru:* 51^{8}; — *pl.* cąpęstrį; *(Lm.)* cupęstrį.

căpíc, *o monedă mică;* căpicu 93^{5}; — *pl.* căpiţ 64^{27}.

căpínă, *mură:* 45^{1}, $51^{3.5}$ [*bg.* kъpina].

căpincă, *mură;* — *pl.* căpink′į [*bg.* kъpinki].

căpisterį, *căpistere.*

cąpitǫń, cupitǫń, *(H.)* cupitîń, *pernă, căpătîi;* — *pl.* cąpitǫńur.

căpnirį, *a atinge;* — *ind. pr.* căpnes [*comp. bg.* kapnahъ ⟨kapvamъ „*pic*“].

capră, *capră:* 68^{6}; ~ divă, *căprioară;* capra 18^{4}, $68^{6.7}$, 70; — *pl.* caprį 10^{5}, 23^{1}, 68^{6}; capriļį $10^{1.5}$ (*H.* cápărlį).

cąprar, *căprar, păzitor de capre.*

cápriccă, *dim.* capră.

cąprínă, *lînă de capră.*

cąprutínă *(Oş.)*, *carne de capră.*

capţă, *un fel de sită pentru cernut grîu, secară, etc.*

cąpúccă *(L.)*, *glugă* [*comp. bg.* kapa, kapica].

cąpúşă, *căpuşe;* — *pl.* cąpuş *[bg.].*

car, *car:* 51^{1}; — *pl.* cară.

cąrącól, *pichet de graniţă;* — *pl.* cąrącoalį [*bg.-tc.*].

cąrągróşă, *o monedă de argint* [*bg.-tc.*].

cărălúş = cărluş.

cąrąnfíl′, *garoafă* [*bg.* karanfilъ].

căräntíi *(H.)*, *pl. măruntaie; art.* căräntiilį (*ar. la Livezi* căräntiil′i).

cąrąul′, *sentinelă, caraulă* [*bg.* ⟨*tc.* karaulъ].

cărbunar, *cărbunar.*

cărbunarcă, *cărbunăreasă.*

cărbunį, *cărbune.*

cărcăcenesc : oį cărcăceneşt, *oi mari, cu lîna lungă şi aspră, mai toate negre.*

cărcăirį, *a croncăni;* — *part. pr.* cărcăindurlę 8^{5} [*bg.* krъkamъ].

cărcęn, *un fel de căpuşe ce se pune pe oi;* — *pl.* cărcęń.

Cărčun, *Crăciun:* 19^{8}, 40^{1}; mesu di ~, *luna decembre;* Cărčunu 40, 45^{2}.

cărd, crd, *cîrd;* — *pl.* cărdur, crdur [*srb.* krd.].

Cărdárcă, crdarcă, *dim.* cărd; — *pl.* cărdǫrţ, crdǫrţ.

cărfíią, cąrfíią, *cui* [*gr.* καρφί].

cąrgúį *(L.)*, cărgúl′ *(Oş. H.)*, *şoim* [*bg.* karguj].

carį, 1° *care: sg. m.* $1^{1.2}$, 3^{3};

f. 1[3.5], 3[2.6]; — *pl. m.* 38[2.4]; *f.* 3[1], 4[5]; — 2[0] *cine:* carị 24[1]; car' 55; — lu cruị 12[4], curuị 42[2], *al cărui;* — carị dị carị 5[1], 7[1], 22[1], 64[21], *care mai de care;* carị la carị 9[5]; carị-şti-ţe, *ori-ce* (*comp.* caşti).

cărlęgă (*pl.* cărlęžị), cărlęază (*pl.* cărlež), *căpuşe* [*bg.* kъrležъ].

cărlíg, *cîrlig; cață:* cărligu 26[2].

cărlúş (*L. Oş. H.*), *scripete:* 53[18] (*comp.* cărúl').

cărmílă (*L.*), *locul unde se dă sare la oi;* — *pl.* cărmilị [*bg.* kъrmilo].

cărminarị, *a scărmăna;* — *ind. pr.* cármin; cármină 35.

cărmínătură, *scărmănătură.*

cărmirị (*L.*), crămiri (*Oş.*), *a da sare la oi;* — *ind. pr.* că mes [*bg.* kъrmja].

cărnat, *cîrnat;* — *pl.* cărnaţ 51[8].

carnị, *carne:* 25[1.18], 51[6]; carnę 25[1.3.18]; — *pl.* cęrnur.

cărnos, *cărnos.*

cărótă (*Oş.*), *căruță* [*ngr.* καρότσα].

cărpáč, *cîrpaci* [*bg.* kъrpačъ].

cărpălog, *furcă cu cinci dinți pentru ridicarea paielor la treierat.*

carpin (*Oş.*), carpinị (*L. Lm.*), *carpen.*

cạrpiniță, *lemn (ciomag) de carpen.*

cărpirị, *a cîrpi;* — *ind. pr.* cărpes.

cárpitup, *plantă cu flori albicioase în formă de buchet* [*comp. bg.* karpъ „*spînz*"].

cạrşí, *în față, peste drum* [*tc.* karšy].

cărşútă, *ciută, cerboaică* [*comp. bg.* košuta].

cărtăcínă, *v.* cărtičọnă.

cạrtal, *vultur; șoim* [*bg.-tc.*].

cartị [1], *carte; scrisoare* 5[2], 6[-], 22[5], 28[2]; — *pl.* cọrţ 6[5].

cartị [2], *ploscă;* — *pl.* cọrţ [*bg.* karta].

cártičcă, *dim.* cartí [1], *scrisorică.*

cărtičọnă, (*H.*) cărtăcínă, *cîrtiță* [*bg.* kartičina].

cărul' (*H.*), *scripete* [*ngr.* καροῦλι] (*comp.* cărluş).

căruță (*H.*), *căruță.*

casă [1], *casă:* 1[3.4.7.8]; casa 1[3], 19[10], 64[1]; *gen.-dat.* casăl'ạ 31[5]; — *pl.* casị 1[2], 2[1], 7[2]; casịlị 1[3], 9[3], 12[3].

casă [2], *acasă:* 3[2.3.8.11], 75.

cąsąbá, *oraș; art.* cąsąbája; — *pl.* căsăbọi 21[1]; cąsąbọur 52[6] [*bg.-tc.*].

cásca, *obicei practicat la postul mare, cînd se leagă o bucată de halva (sau un ou) de ața furcei, iar copiii caută s'o apuce cu gura căscată.*

cąscarị, *a căsca;* — *ind. pr.* casc; cască 53[2].

cąscątură, *căscat, căscătură.*

căsiccă, *dim.* casă [1], *căscioară.*

cąsmét, *noroc:* 40[6], 57[3]; căsmét 26[5]; cąsmetu 51[7], 52[4]; căsmetu 19[5] [*bg.-tc.* kъsmetъ].

cąsmịtlią 40[4], căsm-, *norocos* [*bg.-tc.* kъsmetlija].

căstăńar, *vînzător de castane.*

căstọń, *castan;* — *pl.* cąstọń

33[1], 52[2], 59[2]; Castọń-mułţ, *nume topic:* 44[1].

căstọńă, *castană;—pl.* căstọńă 7[4], 33[1]; căstọńălị 33[1].

căstrăveţ, *v.* crăstăvẹtị.

caş (*Lm. H.*), *caş, brînză.*

caşă, *mîncare preparată din ouă, făină, unt şi brînză* [*bg.* kaša].

cạşcạvał, *caşcaval* [*bg.-tc.*].

căşlă, căşlẹ, *v.* cọşlă.

căşọţă, *un fel de musculiţă* (*comp. daco-rom.* cîşiţă, *S. Fl. Marian*, Insectele 391).

ca-şti, ca-şti-ţi, *ori-ce;* ca-şti-ţi s'iịă, *ori-ce ar fi; comp.* carị.

căt, *v.* cọt.

cătarị, *a privi; a îngriji; a căuta; —ind. pr.* cat; cată 9[5]; *—impf.* cătaị 10[10]; cạta 47[2]; cătaụ 28[19]; *— pf. 3 sg.* cătọ 25[17]; *— sbj. pr.* să cată 25[12]; s' cată 66[2]; *— imper.* cată 1[10]; *— part.* cạtatị 1[5].

cătari, *îngrijire;* cạtarị 47[4].

cătị, *cîte:* cătị un, *cîte un(ul)* 7[1], 20[1], 22[2], 61, 62[2]; cătị ună, *cîte o, cîte una* 7[1], 19[11], 25[1], 28[21] 41[1], 43; cătị cu ună sută 22[1]; cătị cu ună ụọlă 9[1]; cătị mạị mułtị 9[5]; cătị unẹc, *cîte puţin* 40[2]; cătị vrin, *cîte vre-un;* cătị vrină, *cîte vre-o;* la cătị vrină casă 9[4]; cătị vrină ọră, *cîteodată* 1[6]; cătị vrin or, *uneori* 64[12]; — un cătị un, *unul cîte unul; numele unui dans:* 64[41], 64[36]; ună cătị ună, *una cîte una* 10[3]; cătị doị doị, *doi cîte doi;* cătị patru ţinţ 9[5]; cătị ţinţ(i) şasị 10[10], 72[3].

cătịlin, *încetinel, cătinel; mai adesea repetat:* cătịlin cătịlin 2[3], 6[5], 10[5], 27[3]; mạị cătilin 28[21].

cátină, *namilă, ceva mare.*

cătirọụ (*şi* cătịrōụ), *iute, repede* 27[9]; mạị cătirọụ 38[16].

cătră, *v.* cutru.

cạtran, *catran, păcură* 25[17] [*bg.-tc.*].

catrulị, *cuvînt diformat din* patrulị, *într'un recitativ copilăresc* 12[2].

cătulic, *catolic*; *— pl.* cătuliţ 22[4].

cătun, *sat, cătun*: 1[1.2.4.5], 2[1], 5[3]; cătunu 1[4], 2[1], 5[1]; *pl.* cătunị 5[3.8], 9[6], 33[1]; cătunịlị 6[8], 52[6].

cătunẹn, *sătean, cătunean* 5[1]; *—pl.* cătunẹń 47[3] *şi* cătuneń; cătunẹńil' 1[5]; cătuneńil' 31[3], 33[1].

cătuničcă, *dim.* cătun, *sătuleţ;—pl.* cătuničk'ị 2[1]; cătuničk'ịlị 2[2].

cătuniştị, *loc unde a fost odată un sat, selişte* [*bg.*].

căţăl, *v.* căţọl.

căţălác, *căţeluş.*

căţăluş, *dim.* căţọl, *căţeluş;* căţăluş dị ałbină, *larvă de albină, albină mică.*

căţăluşcă, *dim.* căţaụă, *căţeluşă.*

căţănáş, *dim.* căţọn.

cạţarị, *a apuca; a prinde; a acăţa; a începe; — ind. pr.* caţ; mị caţ 40[3]; *3 sg.* caţă 1[6], 3[11], 9[5], 10[1], 19[1.2]; *3 pl.* caţă 3[6.10], 14[3], 61; *—impf.*

cạţam 6^{1}; căţa 73^{1};—*pf.* cạţai̯ 6^{3}; căţai̯ $73^{1.3}$; cạţọ 6^{4}, 25^{10}, 45^{2}; căţă $73^{1.4}$; cạţară 2^{4}, $6^{1.8}$, 13^{2}; căţară 72^{5}; —*pf. cmp.* ai̯ cạţat 8^{2}; —*sbj. pr.* să caţ; să si̯ caţă 10^{2}; s' si̯ caţă 53^{8}? s' lạ caţă 24^{1}, 25^{17}; s' l'ạ caţă 25^{6}; să cạţọm 29^{5}; s' lạ cạţọm 24^{2}; s' cạţaţ 64^{29}; —*part.* cạţat 25^{18}; cạţată 27^{2}, 53^{11}.

căţătură, *v.* cusutură.

căţau̯ă, *căţea*; căţau̯a 45^{2}, 51^{8}; —*pl.* căţali̯; căţali̯li̯ 45^{2}.

căţii̯ă, *lopăţică de fier cu care se scoate focul din vatră, vătrai* [*bg* kacija ⟨*gr.*].

căţọl, căţọl. (*H.*) căţăl, *căţel;*—*art.* căţọlu (*Oş.*), căţọłu (*C.*);— *pl.* căţọl'.

căţọn, *farfurie, blid* (*ar.* căţîn).

căţọnčuc, *dim.* căţọn.

caúl, *învoială; rămăşag* [*bg.* ⟨tc. ka(v)ulъ].

caúr, *ghiaur, necredincios* [*bg.* ⟨*tc.*].

cạvái̯! *vai!*

cạvái̯nic, *sărman, biet* [cạvái̯].

cạvál, *fluier lung de vre-o 80 cm.; când ciobanii fluieră cu el noaptea, se aude cale de două ceasuri* [*bg.-tc.*].

cạvás, *cavas, păzitor* [*bg.-tc.*].

cave, *cafea:* $64^{6.17}$ [*bg.-tc.*]; *comp.* cafẹá.

cavgă, *război; bătaie:* 51^{18} [*bg.-tc.* kavgá].

cạzan, *cazan:* 21^{2}, 26^{5}, 28^{11}; cạzanu 38^{7} [*bg.-tc.*].

cạzạndisiri̯, *a cîştiga, a dobîndi;* — *ind. pr.* cạzạndises;—*impf.* cạzạndisẹm $22^{1.2}$; — *pf. 3 sg.* cạzạndisi 28^{23} [*bg.* ⟨*tc.* kazandisvamъ].

căzătură, *cădere, căzătură.*

cfac! *interj. imită piuitul puilor:* 7^{5}.

cfačcă, (*H.*) cufačcă, *cloşcă; cloşca cu pui (constelaţie)* [*bg.* kvačka].

cfăciri̯, *rar* cvăciri̯, *a cotcodăci; a cloci;* — *ind. pr.* cfăčọs [*bg.* kvača].

cîn, *v.* cọn.

clăsínă, *paie de secară* [*comp. bg.* klasinka].

clătnic, *v.* clọtnic.

cleşt, clẹşti̯, *cleşte (de potcovar)* [*bg.* klešti].

clẹti̯, *cămăruţă; celar:* $64^{31.37}$ [*bg.* klětъ].

cli̯cniri̯, *a şedea pe vine;* — *ind. pr.* cli̯cnes; — şadi̯ cli̯cnit, *şade pe vine* [*bg.* kleknuvamъ.]

clin, cl'in 1^{0} *pană, ic (la despicatul lemnelor)*; 2^{0} *clin, petec triunghiular ce se coase la haină* [*bg.*].

clinčár, *cel ce face cuie de potcoave, potcovar* [*bg.*].

clinẹti̯, clinéţ, cl'inéţ, *cui de potcoavă;* — *pl.* clineţ; cl'ineţil' 51^{9} [*bg.* klinecъ].

clingă, *v.* cl'ingă.

clinícă, *arbust cu care se hrănesc caprele.*

clipăiri̯, *a ciopli;*—*ind. pr.* clipăes [*comp. bg.* klepa].

cli̯pálă, *pleoapă* [*bg.* klepalo].

clo *(H.)*, *acolo:* 73[3]; dị clo 73[5]; *comp.* cola.

clópụt, clọpụt, *clopot (ce se pune la gîtul berbecilor), talancă;* — *pl.* clọpụtị 22[1] [*bg.* klopotъ].

cloţă, *lovitură cu piciorul* [*bg.* kloca]; *comp.* cluţăirị.

clọpụt, *v.* clópụt.

clọtnic, *v.* cọtnic.

clundír, *v.* crundír.

clụpụtarcă, clụpụtaşcă, *clopoţel de aramă ce se atîrnă la gîtul oilor.*

cluţăirị, cluţuirị, *a lovi, a bate din picior; a se poticni;* — *ind. pr.* cluţăes, cluţues; *3 sg.* cluţăiaşţị 18[1]; cluţueştị 69[5]; *3. pl.* sị cluţăes 45[2]; sị cluţues 51[4] [*bg.* klocamъ]; *comp.* cloţă.

cl'ag *(L. Oş.)* 11[2], cl'ac *(C. Lm. H.)*, *chiag;*—*art.* cl'agu 11[1]; lu cl'agu 11.

cl'imarị, *a (se) chema, a (se) numi;* — *ind. pr.* cl'em; *2 sg.* cl'em; *3 sg.* cl'amă; — *impf.* sị cl'ima 47[1].

cl'in, *v.* clin.

cl'incăirị *(Oş.)*, *a galopa;* — *ind. pr.* cl'incăes [*bg.* klinkamъ].

cl'inéţ, *v.* clinẹţị.

cl'ingă, *Lm.* clingă, *chingă.*

cl'uc, *lacăt; cheie* [*bg.* ključ].

cmo, *acum:* 2[1.2], 20[1], 22[2], 23[4], 40[3]; *comp.* acmó, mo.

cmoţị, *acum; comp.* moţị.

cọadă, *coadă; toarta căldării:* cọdă 10[3]. 27,[4]; cọada 69[10]; cọad' 73[1]; ; cọda 18[6], 51[8], 53[4]; — *pl.* coz; *(Oş. Lm. H.)* cọadị; — cọda şoriculụị, *coada şoricelului (plantă);* cọda cọiăl'ạ, *nume de plantă.*

cọádiccă, *codiţă.*

cọază, *coaje; piele; blană;* cọză 3[10] [*bg.* koža].

cọamă, *coamă; părul dela coada calului;* cọmă 64[25], cọma 64[14].

cọapă *şi* copă *(H.)*, *claie, stog* [*bg.* kopa].

cọardă[1], *sabie* [*bg.* korda].

cọardă[2], *un fel de adăpost al oilor şi caprelor pe vreme de iarnă (cf.* Grai şi Suflet *I, 29).*

cọardă[3], *coarda instrumentului (numit* tétivă*) cu care se scarmănă bumbacul.*

cọarnă, *coarnă, fructul cornului.*

cọárniccă, *dim.* cọarnă.

cọasă, cọsă, *coasă* [*bg.* kosa].

cọasịrị, *a coase;* — *ind. pr.* cos; *3 sg.* cọsị 4[5]; *3 pl.* cos 1[7], 3[11]; — *pf.* cusụị; — *part.* cusụtị 1[8], 3[6 11].

cọástă, *coastă;* cọstă 38[12]; Cọsta-dị-Ţạnasiţă, *nume topic:* 44[3].

cọásticcă, *costiţă.*

cọáţină: cọajă ~, *oaie cu pete roşii pe bot sau pe cap, oaie roşcată.*

cọaţịrị, *a coace;* — *ind. pr.* coc; — *pf.* copş; — *part.* copt.

cocă, *cap (în graiul copiilor şi figurat)* [*comp. alb.* kokɛ].

cocár, *ceapă măruntă pentru sămînţă, arpagic* [*bg.-tc.*].

cócină, *cocină (de porci);* — *pl.* cociń; Cociń, *nume topic:* 2[1] [*bg.* kočina].

codru, *plăcintă rotundă de varză; (C.) partea din mijlocul satului:* 41[2].
códur, *plăcintă cu varză; comp.* codru.
cóla, *acolo:* 2[4.6], 6[3.7], 10[2.5]; dị cóla, *de acolo; apoi:* 24[3], 25[12.21], 44[1]; prị cóla, *pe acolo* 25[7].
colă, *car:* cola 51[19.22] [*bg.* kola].
cólạia, *acolo; comp.* cóla.
colán, *un fel de cingătoare purtată de femei* [*bg.-tc.*].
colbă, *brăţară* [*bg.* kolba].
cólidă, *colindă; bătul cu care umblă băieţii la colind* 7[1]; colida 7[1]; — *pl.* colidị; colidịlị 7[5] [*bg.* kóleda].
colidár, *colindător;* — *pl.* colidar 7[3]; colidaril′ 7[4] [*bg.* koledarъ].
colidisirị [1], *a colinda;* —*ind. pr.* colidises; *3 pl.* colidises 7[3]; — *sbj. pr. 3 pl.* să colidisẹscă 7[5].
colidisirị, *colindare;* colidisirẹ 7[3.4].
comạndár, *comandant, şef suprem* [*comp. bg.* komandirъ].
cómăr, *un fel de tăun* [*bg.* komarъ].
cónăp *(H.)*, *cînepă* [*bg.* konopъ].
condúr, cụndúr, *cracă cu mai multe ciorchini de struguri.*
copă, *v.* cọapă.
cópăn, *osciorul dela şoldul pasărei* [*bg.* kopanъ].
cópcă, *cheutoare; copcă;* — *pl.* copči 3[2.4.10] [*bg.* kopče].
cópil, *bastard* [*bg.* kopile].
copilaş, *v.* cupilaş.
copt, *copt;*—*f.* cọptă 64[10].
coptlị, *cuvînt creat de copii, ca să rimeze cu* optlị 12[3].
corb *(L. Oş.)*, *corb*, corp *(C. Lm.)*, corbu *(H.)*, 73[6];—*pl. (L. Oş.)* corb 8[5].
córin; *rădăcină; (L)*, córinị 27[9]; *art.* corinu 27[9];—*pl.* coriń [*bg.* korenъ].
corn[1], *corn; art.* cornu 51[9];—*pl.* cọrnị 27[9], 66[3]; cọrnịlị 25[16.17].
corn[2], *corn (pomul care produce coarne);*—*pl.* corn.
córnčuc, *dim.* corn[1].
corp, *v.* corb.
costrác, *biban;* — *pl.* costráţ [*bg.*].
coş[1], *coş; stup; coşul morii* 38[15]; *art.* coşu 38[15]; — *pl.* cọşă 27[1] *şi* coşur [*bg.*].
coş[2], *coş, bubuliţă ce se face pe corpul oii iarna şi o face să slăbească; pl.* coşur.
cóşniţă, *coş de cărat strugurii* [*bg.*].
cóştiviţă, *balaur.*
cot, *cot;* — *pl.* cotur, cọatị.
covă, *găleata puţului, ciutură (ar.* covă) [*comp. alb.* kovɛ, *bg* kofa].
cováč, *fierar, covaci* [*bg.*].
cózuc, *cojoc;* Cózuc, *nume topic:* 1[2] [*bg.* kožuhъ].
cọ, *încoace; comp.* ạncọ.
cọdă, *etc. v.* cọadă. *etc.*
cọinị *(L. C. Lm.)* 51[10], 66[5]; cọnị *(Oş.)*, 31[14], 38[10], 45[3]; cînị *(H.)*, *cîine;* cọinịlị 8[4], cọin(i)lị 51[10], cọnlị 31[5.14];—*pl.* cọiń *şi* cọń 47[10]; *(H.)* cîń; cọiníl′ 51[6.3].

cọlc, *coapsă, pulpă ;* — *pl.* cọlcur 3^{4}.

cọmčuc, *v.* cọmpčuc.

cọmp, *cîmp :* 1^{6}, 33^{1} ; *art.* cọmpu $1^{2.6}$; — *pl.* cọmpur.

cọmpčuc, *dim.* cọmp ; cọmčuc $1^{1.5}$.

cọn, 1^{5}, $2^{2.6.7}$ $3^{6.11}$, *(H.)* căn 71, $73^{3.6}$ *şi* cîn 73^{1}, *cînd;* cạ cọn 9^{5}; dị cọn 2^{5}, 38^{17} ; pạnạ cọn 38^{4} ; niţi cọn, *v.* niţi.

cọnăp, *sfoară de cînepă.*

cọni, *v.* cọini.

cọnipă, *(L.)* cọnăpă, *cînepă.*

cọntic, *cîntec:* 9^{3}, 64^{18} ; *art.* cọnticu 52^{4}, 64^{9} ; — *pl.* cọntiţă 52^{4}, 63^{6}, $64^{1.19.22\ 24}$; cọntiţi 5^{2}, $41^{1.2}$.

cọnţido, *cîndva, odată şi odată poate.*

cọnva, *cîndva (învechit).*

cọpă, *grămadă:* 7^{2} [*bg.* kopa].

cọrpă, *batistă* [*bg.* kъrpa].

cọrţ, *sf. pl. ghem, cărţi (una din despărţiturile stomacului rumegătoarelor); fig.* ạ́ṅ arsiră cọrţli, *mi-e sete de mor.*

cọşlă, *(Oş.)* căşlă *şi* căşlẹ, *cîşlă, locul unde petrec oile iarna* [*bg.* ⟨*tc.* kъšlá].

cọt, *(H)* căt 72^{6}, *cît;* cọt cărligu 26^{2} ; cọt curaụa 3^{5} ; cọt va, *cît vrea* 19^{11} ; — *f.* cọtă 64^{6} ; — *pl. m.* cọţ ; *f.* cọti 51^{23}, 53^{10}, 66^{29} ; cọt..., cọta..., *v.* cọta ; *comp.* dịcọt.

cọta, *atît(a), atîţi, atîtea:* cọta bun, *aşa de bine* 25^{4}, 38^{10} ; cọta žuni 28^{3} ; cọta-i dulţi 25^{3} ; cọta dịpartị 28^{5} ; cọta 'nviţată 23^{1} ; cọta vạcọt $38^{4.17}$; ạncă cọta, *încă odată pe atît* $25^{13.14}$; cọt... cọta..., *cu cît... cu atît...* 3^{8} ; cọtị... cọta. ., *cîte... atîtea...* 51^{23}, 53^{10}, 64^{29}.

cọtnic, *(L.)* clọtnic, *(H)* clătnic, *măsea* [*bg.* kъtnikъ].

cọt-va, *cîtva,* cọt-va vạcọt $38^{6.11.13}$; *f.* cọtă-va, *cîtăva;* — *pl. m.* cọţ-va 6^{6}, 38^{2}, 52^{2}, *f.* cọtị-va 19^{7}, 28^{1}, 40^{6}.

cọţi? *de ce?* 25^{12}, $68^{3.4}$.

crăblă, *v.* crọblă.

crăblár, *dogar, cel ce face putini* [*bg.* krъblarъ].

crăcăiri, *a orăcăi;* — *ind. pr. 3 sg.* crăcăịaşti 51^{3} [*bg.* krъkamъ].

crăd *(Oş.), cîrd (de oi);* — *pl.* crădur [*comp. srb.* krd].

craị, *cuvînt bulgăresc* (kraj) *luat dintr'un cîntec:* craị Vardar, *lîngă Vardar* 64^{38}.

crămiri, *v.* cărmiri.

crap, *crap.*

crastă, *rîie* [*bg.*].

crăstáv, *(H.)* crástăv, *rîios* [*bg.* krastavъ].

crăstăvẹţi, căstrăvẹţ, *castravete* [*bg.* krastavica].

crăşniri, *a se abate din drum; a se sminti;* — *ind. pr.* crăşnes [*bg.* krъšnahъ ⟨krъškamъ].

crăţăiri, *a ronţăi ;* — *ind. pr.* crăţăes [*comp. bg.* kъrsamъ].

cremnă, *prăpastie:* 27^{9} [*comp. ngr.* κρημνός] ; *cf.* crimnisiri.

crẹmịni 51^{11}, cremni 25^{8}, *cremene* [*bg.* kremenъ].

crẹştiri, *a creşte;* — *ind. pr.* cresc ; *3 sg.* crẹşti 8^{5} ; —

pf. crișcuĭ 6^{1}, 58; *3 sg.* crescu 13^{2}; — *mmcpf. 3 sg.* ra crișcut 30^{2}; — *sbj. pr. 3 sg.* să crește.

crif, *v.* criv.

criél 28^{23}, 38^{14}, criĭél 47^{12}, 51^{19}, *creier, minte; art.* crielu $26^{1.2}$ *și* cri(ĭ)eĭu; — ąș dusĭ ąn criĭel, *își aduse aminte.*

cri(ĭ)elat, *înțelept, cuminte, deștept.*

criminarcă, *pușcă veche cu cremene.*

Crimižát, *nume topic:* lą ~ 44^{1}.

crimnisirĭ, *a se prăvăli;* — *ind. pr.* mĭ crimnises; — *pf. 3 sg.* sĭ crimnisiră 38^{13} [*ngr.* κρημνίζω].

crĭpari, *a crăpa, a spinteca; a se crăpa de ziuă; a se mîhni;* — *ind. pr.* crep : crępă lęmni, *sparge lemne;* — *pf.* sĭ crĭpǫ dĭ zuuă, *se crăpă de ziuă;* — *imper.* crępă 28^{11}.

crĭpătură, *crăpătură.*

crĭpirĭ, *a sprijini;* — *ind pr.* crĭpes [*bg.* krěpja].

crĭscătură, *crescătură.*

Cristóvdin, *Înălțarea sfintei Cruci (ziua Crucei);* mesu dĭ~, *septembre* [*bg.* krъstovъ denь].

criștin $2^{6.7}$, *creștin; art.* crișținu 31^{12}; — *pl.* criștiń $2^{2-4.7.8}$; criștińil′ 5^{3}.

criștinarĭ, *a creștina.*

criștinătatĭ, *creștinătate;* crișținătatę 8^{3}.

criștinesc, 2^{5}, *creștinesc;* — *pl. m.* criștineșt $2^{6.7}$.

criștinęștĭ, *creștinește.*

criștiníc, *fin;* criștinícă, *fină* [*bg.* krъštelnkъ *refăcut după* criștin].

criv *(L. Oș.)* 45^{4}, crif *(C. Lm.)* 51^{11}, *strîmb; șchiop; art.* crivu 51^{13} [*bg.* krivъ].

crivét 47^{2}, *pat;* — *pl.* crivetur [*bg.* ⟨*gr.* krevetъ].

criviri, *a șchiopăta;* — *ind. pr.* crives; *3 sg.* crivęștĭ 51^{7} [*bg.* krivjǎ].

crivúl′că, *zigzag; un fel de broderie (cu zigzaguri)* [*bg.* krivulkъi].

crivuțíja, *nedreptate; strîmbătate* [*bg.* krivota, *cu schimbare de sufix*].

crîblă, *v.* crǫblă.

crîngu, *v.* crǫng.

crótnic, *blînd* [*bg.* krotъkъ, *cu schimbare de sufix*].

crǫblă $68^{7\,8}$, *(H.)* crîblă, crăblă, *putină, butoi* [*bg.* krъbla].

crǫng, *(H.)* crîngu, *cărpător, scîndura pe care se răstoarnă mămăliga* [*bg.* krъgъ].

crud, *crud, necopt (numai despre semănături și poame).*

cruĭ, *v.* carĭ.

cruirĭ, *a croi;* — *ind. pr.* crues [*bg.* kroi̯ǎ]

crundír 64^{11}, clundír, *clondir (pentru rachiu); art.* crundiru 64^{8}; — *pl.* crundiră 63^{4}; crundirĭlĭ 63^{4} [*bg.* krondirъ].

cruțĭ[1], *cruce,* 40^{4}, 51^{12}, 64^{11}; — *pl.* cruț 26^{3}; cruțlĭ $39^{1\,2}$; — cruțę-žută 5^{1}, 6^{1}; — la Cruți, *nume topic* 39^{2}.

cruțĭ[2], *șale* $3^{2-4.9.11}$ [cruțĭ[1]; *comp. pentru înțeles bg.* krъstъ „*cruce; șale*“].

crúţiččă, *cruciuliţă.*
cu, *cu; pass.*
cuă *(C.), scoarţă, coaje; —pl.* cuu̯; cuu̯li̯ (*ar.* cuă) [*alb.*].
cuc, *cuc; art.* cucu 8[3]; — *pl.* cuţ; — po̯ne̯ cucului̯ *(Oş.), nume de plantă.*
cucă, *vîrful grindeiului (la plugurile de lemn)* [*bg.* kuka „*cîrlig*“].
cucáččă *(L. H.), claie* [*comp. daco-rom.* cucă „deal“]
cu̯cár, *arpagic, ceapă măruntă, răsad de ceapă* [*bg.* kokarъ].
cuclă. *păpuşe* (*ar.* ~) [*bg.* ⟨*gr.* kukla].
cucniri̯, *a răsări, a creşte; — ind. pr.* cucnes; *3 sg.* cucne̯şti̯ 53[1] [...
cu̯cónă, *cocoană* [*bg.* ⟨*ngr.* kokona].
cucót, *(Lm.)* căcót 51[12], *cocoş; art.* căcotu 51[12]; — *pl.* cucoţ, căcoţ; cucoţil′ 8[2], 31[13]; la̯ căntare̯ cucoţil′, *cînd cîntă cocoşii;* — cucot div, *cocoş sălbatec;* — boşu cucotului̯, *nume de floare; (ar.* cucot) *[vsl.].*
cucúdă, *belciug, greutatea ce se atîrnă de braţul cîntarului; — pl.* cucudi̯ [*comp. bg.* kukuda „*sămînţă de ceapă*“].
cuculíč, *grămăjoară (de pietre, etc.); comp.* cucáččă, cucúl′.
cucúl′, *ridicătură, umflătură* [*comp. daco-rom.* cucui].
cucure̯ti̯, *cocoşel;—pl.* cucureţ.
cucurígu 48, *cucurigu, cîntatul cocoşului* [*bg.*].
cucuro̯ri̯, *a se fuduli, a se răţoi; — ind. pr.* mi̯ cucuro̯s [*bg.* kokorѭ se].
cu̯cu̯şo̯nă, *păduche ce se pune pe găini (dermanissus avium)* [*bg.* kokošina].
cucu̯táş, *dim.* cucót, *cocoşel.*
cucuve̯i̯că, *cucuvea;* cucuve̯i̯ca 31[4] [*bg.*].
cu̯čán, *căpăţînă de varză* [*bg.* kočanъ].
cu̯díţă, *dim.* co̯dă, *partea cu care se termină şira spinărei.*
cufáččă, *v.* cfaččă.
cufăriri̯, *a se cufuri; — ind. pr.* cufăres.
cufărníčа̯v, *care se cufureşte, care are diaree, cufuricios.*
cufărníţă, *excrementele celui ce are diaree.*
cufo̯ari̯, *diaree, cufureală* [cufăriri̯].
Cugúşu, *npr. m.* 21[2].
cuğа̯başă, *primar* [*bg.-tc.* kodžabaší].
cui̯b *(L. Oş.),* cui̯p *(C. Lm. H.), cuib; — pl.* cui̯bur, cui̯bi̯.
cúi̯bčic, *cuibuşor.*
Cui̯dară, *nume topic* 44[3].
cuimğii̯a̯. *argintar* [*bg. dial.* kuemdžija ⟨*tc.*].
cu̯lac, *colac; — pl.* cu̯laţ 7[4.5] [*bg.* kolakъ].
culái̯, *mijloc:* 25[15], 28[18]; *art.* culai̯u 28[9] [*bg.-tc.* kolai̯].
cułcari̯ 73[2], *a (se) culca;—ind. pr.* (mi̯) cułc, (ti̯) cul′ţ; (si̯) cułcă 62[1]; — *pf. 3 sg.* si̯ cułco̯ 28[2], 38[4.16]; si̯ cułcă 73[2]; — *sbj. pr.* 2 *sg.* s'ti̯ cul′ţ 66[1]; — *part.* cułcat 28[2].
culéră, *holeră.*

cụlíbă, *colibă, adăpostul ciobanilor în timpul iernii:* 73[4]; cụliba 10[3] [*bg.* koliba].

cułmi, *culme (la casă).*

culužég, *ianuar* [*bg.* koležegъ].

cul'b, *formă care circulă alături de* cuịb.

cum, *cum* 2[7], 6[56], 10[10]; după cum 47[7]; direp cum, *după cum* 4[3].

cumát, *bucată:* 55,63[5]; — *pl.* cumaţi [*bg.* komatъ ‹*ngr.*].

cumătíč, cumătọl, *dim.* cumat, *bucăţică.*

cumịncari, *a (se) cumineca;* — *ind. pr.* (mị) cumịnje; — *sbj. pr. 3 sg.* s'l'ạ cumịncă 5[3].

cumịncătură, *cumînecătură;* cumịncătura 5[3].

cụmíń, *pl. strugurii după ce au fost călcaţi* [*bg.* komina].

cumít, *comitagiu;* — *pl.* cumiţ 23[2] [*bg.* komit].

cumnat, *cumnat.*

cumnată, *cumnată.*

cumnátcică, *cumnăţică.*

cumnátčuc, *cumnăţel.*

cumpărari, *a cumpăra;* — *ind. pr. 1 sg.* cumpăr; *2 sg.* cumpăr; *3 sg. pl. cumpără* 1[10], 3[9]; — *pf. 3 sg.* cumpărọ 28[21]; — *part.* cumpạrat 64[26].

cumpărător, *cumpărător.*

cumpărătură, *cumpărătură.*

cumşíịa, cum(u)şọịă *(Lm.), vecin;* cumşiịa 40[4]; *gen.* cumşiạl'ạ 40[4]; — *pl.* cumşii; cumşọi 62[2], 64[8] [*bg.-tc.* komšiịa].

cumşilọc, *vecinătate* [*bg.-tc.* komšulukъ].

cum(u)şọịă, *v.* cumiịşạ.

cụnác, *conac (de moşie); primărie:* 1[4] [*bg.-tc.* konakъ].

cụnádă, *jder* [*bg.* konada].

cundíl', *condei (de piatră)* [*ngr.* κονδύλι].

cụndisiri, *a se aşeza într'un loc, a se stabili; a poposi;* — *ind. pr.* cụndises [*bg.* kondisvamъ].

cundúr, *v.* condúr.

cunọaştịri, cunọştịri, *a cunoaşte;* — *ind. pr.* cunosc; cunoşt; cunọşti; şi cunọşti 51[17.24]; *3 pl.* cunosc 23[1.2]; — *pf. 3 sg.* cunoscú 26[4]; cunuscú; — *part.* cunuscut.

cuntinari, *în expresiunea:* nu-ţ cúntină, *nu te pricepi (să faci un lucru).*

cunuscător, *cunoscător.*

cunuscut, *v.* cunọaştịri.

cup, *grămadă* 7[3] [*bg.*].

cupă, 1[0] *baniţă, măsură de capacitate de 12 ocale pentru cereale;* 2[0] *măsură de* $^1/_2$ *oca cu care morarul îşi măsoară merticul;* 3[0] *cupa ciobanilor întrebuinţată la muls.*

Cupa, *nume topic* 52[1]; Cupạ 44[1.2].

cupáč, *copac;* — Cupač, *nume topic* 44[1.3].

cụpăciri *(H.), a săpa* [*comp. bg.* kopačъ].

cupăčọlnic, *tărnăcop* [*bg.* kopačelnikъ].

cupălíč(că), *grămăjoară* [cup].

cụpańă, *albie, copaie:* 22[15];

cụpaña 51[13]; — *pl.* cupọń [*bg.* kopanja].

cupạrán, *un fel de dulamă cu mîneci, cu deschizături la subsuori spre a putea trece mînile prin ele;* cupạranu 3[1.9] [*bg.* koparanъ].

cúpčuc, *dim.* cup, *grămăjoară.*

cupestru, *v.* căpestru.

cụpiláș, *flăcău, băiat trecut de 14 ani, bun de însurat:* 19[1.3 6.9]; cụpilașu 19[5.8]; lu cụpilașu 19[9-11]: — *pl.* cụpilaș; cụpilașil' 9[4.5]; copilașil' 39[2].

cụpilașlọc, *vîrsta de* cụpilaș; *timpul cînd i se apropie flăcăului de a se însura.*

Cupinéț, *locuitor din* Cupa

cupirămint, cupirimint, *acoperemînt, acoperiș.*

cupiriri, *a acoperi;* - *ind. pr.* cupires; cupireș; cupireștị; — *part.* cupirit; cupirită 64[22]; cupiritị 1[3], 52[1].

cupiritură, *acoperiș.*

cụpită, *copită;* — *pl.* cupitị [*bg.* kopito].

cupitọń, *v.* căpitọń.

cupraḷị *(H.), strămurare* [*bg.* kopralja].

cụptătură *(H.), rană cu puroi, coptură*

cupulíč, *căpiță (de fîn, de iarbă, etc.); comp.* cupălíč(că).

cur, *cur; fund:* 24[2], 61; *art.* curu 53[9]; — curu găl'inạl'ạ, *pecingine;* curu foculụi, *partea vetrei despre ușă.*

curarị, *a curge;* — *ind. pr.* cur. *2 sg.* cur 27[6]; *3 sg.* cur, 32[2], 51[15], 53[5], 64[1]; *pl.* curọm; curaț; cură; — *impf.* curam; — *pf.* curaị; — *imper.* cură; cură-ți, *cară-te, pleacă;* — *part.* curat.

curat, *curat;* curată 63[2]; curați 63[1].

curat, *v.* curarị.

curaụă, *curea* 51[13]; curaụa 3[5]; — *pl.* curọi 3[1].

curáụiečă, *curelușe.*

cụrbán, *jertfă* [*bg.-tc*].

Curbét, *Țigan.*

curcubẹi, *curcubeu:* 46, 58; *art.* curcubẹiụ 8[2].

cúrcic, *dim.* cur.

curdisirị, *a se pune, a se așeza; a se fuduli;* — *ind. pr.* mị curdises [*bg.* <*tc.* kurdisvam'ъ].

cụrdón, *străjer, sentinelă;* — *pl.* cụrdoń [*bq.* kordonъ].

curí(i)ă, *dumbravă; pădure oprită, opritură* 28[7]; curia 28[8]; — Curi(i)ă, *nume topic* 44[1] [*bg.-tc.* koriia].

curișníță, *găinaț* [*bg* kureșnica].

cụrítă, *cadă mare de pus strugurii* [*bg.* korito].

curîn, *v.* curọn.

curm, *bucată din ceva, crîmpei, căpătîi de ață; curmei.*

curmarị, *a (se) desface, a (se) desprinde o parte, o bucată de ceva;* — *ind. pr.* (mị) curm.

cụrnós, *cu coarnele mari sucite în lături;* (oaiă) cụrnoasă, *oaie cu coarne măricele.*

curọn, 40[2], 42[2], *(H.)* curîn, *iute:* ạn curọn 5[3]; mult ạn curọn, *foarte iute:* 14[3]; mại curọn 28[17].

cúrpăn *(H.)*, cụrpán *(Lm.)*, *curpen*

curşúm, *plumb; glonț* [*bg. -tc.*]

curşútă, *ciută, cerboaică* [*bg.* košuta].

curúi, *v.* carị

curúnă 64[1], (*L. H.)* curúni 19[8], *coroană; cunună;* curuna 64[1]; — *pl.* curuni; curunịli 64[26-27].

curunari, *a (în)cununa;* — *ind. pr.* curun.

curunátic, *plata preotului care cunună.*

curúniccă, *dim.* curúnă, *cununiță.*

curuníl'ạ, *cununie.*

cus, *scurt* 4[4], 51[19].

cusătură, *cusătură.*

Cusáță, *nume topic*: 2[1].

cuscră, *cuscră.*

cuscril'ạ, *cuscrie.*

cuscrimi, *col.* cuscru, *cuscrime.*

cuscriri = ạncuscriri.

cuscru, *cuscru;* — *pl.* cuscri 64[13]; cuscril' 64[13.15].

cuscún, *curelele hamurilor ce trec pe sub coada calului* [*bg.-tc.*].

cụsiri, *a cosi;* — *ind. pr.* cụses [*bg.* kosѣ].

cụsíță, *cosiță (de păr);* — *pl.* cụsiți 1[9] [*bg.* kosica].

cụsór, *cosor* 69[4] [*comp. bg.* koserъ].

cụstrác, *pește ce seamănă cu șalăul* [*bg.* kostrakъ].

cusutúră (*L.*), căță̆túră *(Oș.)*, *baionetă* [*bg.* kostura].

cụtár, *strungă; art.* cụtaru 10[7]; ușa cụtarului, *ușa strungei;* gaụra cụtarului, *deschizătura pe unde ies oile la muls.*

cuți, *cute, gresie;* cutẹ 27[6-7].

cụtét, *coteț* [vsl.].

cúticcă, *dim.* cuți.

cutíia, *cutie* 18[7] *(bg.-tc.* kutija].

cutizari *(numai la Oș., în graiul bătrînilor), a cuteza:* nu cuțează și facă țẹsta.

cụtliță, *teică, cutia mișcătoare în care curg grăunțele din coș înainte de a trece între pietrele morii* [*bg.*].

cụtmáč, *lapte fiert și lăsat să se îngroașe.*

cutru[1] 1[1], 15[2], 25[12-13], 28[3], *(H.)* cătră, *către:* cutru iuń, *încotro* 51[1]; di cutru, *de către, dinspre, înspre* 1[2], 41[2] 52[1].

cutru[2], *biet, sărman.*

cútura, *cu ghiotura;* vindi ~ [*comp. bg.* kuturica ⟨*tc.*].

cụțák', *partea dinapoi a samarului de care se prinde funia;* — *pl.* cụțak'ur [*comp. bg.* kocaika].

cụțărọri, *a se fuduli;* — *ind. pr.* mi cụțărọs [*bg.* kocoram'ъ se].

cuțăt, *v.* cuțọt.

cuțitar; cuțutar, 47[6], *cuțitar; art.* cuțutaru 47[8].

cuțitaș, cuțutaș, *dim.* cuțọt.

cuțọt 34, 64[9], *(H.)* cuțăt, *cuțit; art.* cuțọtu 34, 51[17]; — *pl.* cuțọți 25[8].

cuțutar, *v.* cuțitar.

cuțutaș, *v.* cuțitaș.

cụváč, *covaci, fierar; art.* cụvaču 72[1-2]; *voc.* cụvačuli 72[1] [*bg.* kovačъ].

cụváĺnă, *batcă, nicovală mică de ascuțit coasa* [*bg.* nakovalnja].
cuvét, *putere* [*bg.-tc.*].
cụzínă, *păr de capră* [*bg.* kozina].
cụžireți, *v.* cụžureți.
cụžóc, *cojoc* [*bg.* kožuhъ].
cužureți, cužireți, *gîndac de mătase;* — cužureț 52[5], cužireț [*bg.* kožurecъ].
cvăciri, *v.* cfăciri.

I.-A. Candrea

LA SOULE ÎN SECOLUL AL XVI-lea, DUPĂ DESCRIEREA LUI L. DE FROIDOUR

Cînd am publicat în vol. II al revistei (pag. 129) articolul despre păstorit la Bascii din Soule nu cunoşteam manuscrisele lui de Froidour, care ne dau atîtea informaţii interesante despre pămîntul şi locuitorii Franţei în secolul al XVII-lea. Ca intendent numit de Colbert să inspecteze pădurile — sau, cum îşi zicea singur, „grand Maistre enquesteur et general reformateur des eaux et forests au departement de Languedoc, Haute-Guienne, Bearn, Basse-Navarre, Soulle et Labourd" — Louis de Froidour a cutreerat mai multe ţinuturi din sud şi a avut bunul gînd de a însemna impresiile lui din aceste cutreerări [1]. Nu era un scriitor, dar ştia să observe, să prindă aspecte neluate în samă de alţii, a arătat o curiositate pe care nu o prea întîlnim la contemporani ai lui şi petrecînd printre ţărani a căutat să cunoască vieaţa lor, chiar dacă uneori îi privia după convenţiuni ale vremei.

Cea mai mare parte din manuscrisele lui se găsesc la

[1] Despre activitatea lui în această calitate şi pentru amănunte biografice — a murit la 1685, însă data naşterei ne e necunoscută — v. articolele publicate de L. Vié în *Revue de Comminges*, Saint-Gaudens, XXVIII (1913), 191 şi 321 urm.; *Bulletin de la Société archéologique du Midi de la France*, Toulouse, n-rul 43 (1914), 230 urm.; *Recueil de l'Académie de législation*, Toulouse, seria a 4-a, t. III (1923), 92 urm.; t. V (1925) 1 urm. (asupra acestui din urmă articol mi-a atras atenţia Fr. Galabert, conservatorul Bibliotecei municipale din Toulouse).

Toulouse şi acum vre-o doi ani H. Omont, conservatorul secţiei manuscriselor dela Biblioteca Naţională, a avut bunătatea de a-mi înlesni consultarea unuia din ele la Paris. In călătoria de cercetări pe care am făcut-o în iarna aceasta, oprindu-mă la Toulouse, am putut avea la îndemînă tot cît se păstrează dela de Froidour la Biblioteca municipală de acolo şi să copiez descrierea celor văzute de dînsul în Soule. Ea se găseşte în ms. 645, pe foile 5-42, precedată (pe foaia 4) de o hartă a acestui ţinut, mai mult o schiţă, făcută în grabă; după textul descrierei — copiat de o mînă streină — urmează o scurtă notiţă despre pădurile din Soule, aceasta cu scrisoarea, măruntă, chiar a lui de Froidour (neconţinînd nimic mai interesant, nu am crezut necesar să fie reprodusă). Acelaşi manuscris cuprinde, dela f. 49, o hartă a ţinutului Labourd şi *Memoire de la visite des bois du Pays de Labourd;* pe urmă (f. 54): *Memoire du Pays de Labourd*, iar mai departe (f. 57): *Relation d'un voiage fait au Pays de Labourd*, datată din 14 oct. 1672[1]; la sfîrşit (dela f. 66) se găseşte *Memoire du Pays et des Estats de Nebousan*, purtînd data de 15 iunie 1670[2]. Memoriul despre Soule nu ni se spune cînd a fost scris, dar ţinînd samă că celelalte două, despre Labourd şi Nébouzan, sînt din 1670 şi 1672, îl putem data pe la 1671.

Pe cînd alte însemnări de călătorie ale lui de Froidour au atras mai de mult atenţia şi au fost publicate[3], acelea despre Soule au rămas inedite — numai două mici fragmente

[1] Aceasta din urmă s'a tipărit de P. de Castéran, *Les Pyrénées centrales au XVII-e siècle: Lettres écrites par M. de Froidour... à M. de Hericourt et à M. de Medon*, Auch, 1899 (extr. din *Revue de Gascogne*), 203 urm.

[2] A fost publicat de J. Bourdette, în *Revue des Pyrénées*, III (1891), 94 şi 387 urm.

[3] nI cartea lui P. de Castéran, citată mai sus, a fost reprodus şi ms. 643 dela Toulouse, iar J. Bourdette a publicat (după ms. 646) şi memoriul despre Bigorre: *Mémoire du Pays et des Etats de Bigorre, par L. de Froidour*, Paris-Tarbes, 1892.

au fost tipărite de P. de Castéran [1]. Pînă acum referinţele pentru cunoaşterea acestei provincii meridionale a Franţei în secolul al XVII-lea au fost luate din alte izvoare [2], dar însemnările lui de Froidour ne dau mai multe ştiri şi se presintă ca o monografie destul de amănunţită, aşa că tipărirea lor aici mi s'a părut că poate folosi cercetătorilor. Mă gîndisem să dau numai pasajele referitoare la păstorit (v. mai departe, pag. 216-218, 224, 228), ca un adaus la ce am relevat altădată în această privinţă, dar pentru că textul nu se întinde pe prea multe pagini am crezut că e mai bine să-l reproduc în întregime. Chiar dacă uneori interesează mai mult pe istorici [3], sînt părţi care au importanţă etnografică în afară de acelea despre vieaţa păstorească — şi acestea concordă cu cadrul revistei. Textul cuprinde şi cîteva cuvinte care pot interesa întru cîtva pe filolog — le-am relevat în note —, astfel că şi pentru aceasta am căutat să-l dau fără amputări. Am păstrat felul de scriere din manuscris, îndreptînd numai cîteva erori evidente, suprimînd accentul unde nu-şi avea rost (d. e. *éstant*, *éxcellent* etc.) sau punîndu-l unde lipsia şi era nevoie de el.

Memoire du Pays de Soulle

Le Pays de Soulle est une ancienne dependence du duché et du gouvernement de Guienne, portant tittre de vicomté, qui est du ressort du Parlement de la generalité et de l'Intendance de Bourdeaux, pour ce qui regarde le temporel, et du diocese d'Oloron pour ce qui concerne le spirituel.

C'est un petit pays fort estroit ou, pour mieux dire, ce n'est

---

[1] *L'œuvre de M. de Froidour au XVIIe siècle*, Toulouse, 1896, 57-59.

[2] In special din *Mémoires des intendants Pinon, Lebret et de Bezons sur le Béarn, la Basse-Navarre, le Labourd et la Soule*, Paris, 1906.

[3] De pildă, unde se vorbeşte de răzvrătirea preotului Matalas — după adevăratul lui nume Bernard de Goyhénèche —, cunoscută de altfel şi din alte izvoare (v. articolul lui J. de Jaurgain, *Les capitaines châtelains de Mauléon*, în *Revue de Béarn, Navarre et Lannes*, II (1884), 279 urm.).

qu'une seule vallée serrée entre le Bearn, qui le confronte au levant, et la Basse-Navarre, qui le confronte au couchant. Il prend naissance soubs les montagnes de la Haute-Navarre, qui lui servent de borne au midy, et aboutit au Bearn du costé du septentrion, une lieue au dessus de la jonction de la riviere du Saison, dont tout ce petit pays est arrosé, avec le gave d'Oleron ou Sauveterre, neuf à dix lieues au dessus de Bayonne. Il contient en longueur, depuis Ossaraing, qui est au pied de la vallée montant jusques aux ports de Sainte-Engrace et de Larraun qui sont à l'extremité, sept lieues de pays ou environ et en largeur deux lieues, plus ou moins, aux endroits les plus larges, diminuant à proportion qu'on descend, en telle sorte qu'il finit en pointe au pied de la vallée. La plus grande estendue est à la teste du pays, où les grandes montagnes qu'il y a, faisant divers vallons qui aboutissent à la plaine, renferment quantité de villages, qui n'y sont pas moins frequents que si le pays estoit aussi large et aussi abondant que les meilleures contrées du Royaume.

Ce qu'on peut appeller plaine suit le cours du Saison et va, en montant, jusques à une demie lieue ou environ au dessus du Chasteau de Tres-villes. L'endroit où elle est plus large ne contient pas un demi quart de lieue de Gascogne et, au pied, elle n'est pas large de cinq cens pas ; tout ce qui est à droitte et à gauche sont montagnes fort hautes du costé de l'Espagne ou, pour mieux dire, de la Haute-Navarre, qui diminuent de hauteur à proportion qu'on descend vers la plaine.

Le pays est tres peuplé. Il n'y a qu'un seul lieu qui porte le nom de ville et qui en est la capitalle, sçavoir Mauleon, quoy qu'elle ne soit fermée ny murée. Il y a, en outre, six bourgs et cinquante quatre petits villages, tous presques situez dans la plaine et tres peu dans les montagnes, qui sont à droitte et à gauche. Les bastiments par le dehors ne sont pas desagreables. Ils sont tous faits de pierres ou de cailloux communs au pays et couverts de bardeaux. Mais, comme les architectes de ce pays ne sont pas les plus habiles gens du monde, le dedans des maisons n'a pas le mesme agréement. Il n'y a que le bois de chesne dont on se serve pour bastir.

La plaine et tout ce qu'il y a de vallons enfermez dans les basses montagnes est parsemé de boucquets de bois de chesne, venant de complans. Les meteries y sont environnées d'arbres plantez à la ligne et les grands chemins semblent la plus part des allées faites à plaisir. Il n'y a presque point d'habitant, pour peu accomodé qu'il soit, qui n'ait dans son fonds du bois suffisamment pour l'entretien de ses bastiments, pour son chauffage,

pour tous ses autres besoings et mesme pour donner du gland pour la nouriture de quelques porcs. Du reste, pour ce qui est de ces basses montagnes, ce ne sont que des landes plantées de fougere, de bruyere ou de tuye, et en quelques endroits de tausin, qui est une espece de chesne moins bonne que le chesne franc, qui se tient ordinairement rabougry, produit rarement du fruit, et toujours en tres petite quantité. Les hautes montagnes qui aprochent des ports sont partie plantées de bois de hestre, sans meslange d'aucun autre bois, et qui ne sert que pour le chaufage; partie des pascages; partie des rochers nuds, selon leur exposition, ce qui regarde le midi se ressentant de l'ardeur du soleil et ce qui est exposé au septentrion estant, pour l'ordinaire, garni de bois.

Toutte la contrée est fort arrosée, car comme le pays est fort bossu il y a dans tous les vallons de petits ruisseaux qui presque tous aboutissent au Saison; cette riviere, jusques à Mauleon, n'est, pour ainsi dire, qu'un torrent continuel, mais depuis Mauleon jusques au bas de la vallée elle pourroit à peu de frais estre tres commodement rendue navigable, si le païs avoit de quoy debiter ou s'il y avoit quelque bonne ville ou un peuple assez nombreux, pour y faire le debit des danrées et des marchandises que cette navigation pourroit y faire aborder.

La proximité des montagnes où se forment les nuages, les pluies, les neiges et les gresles incommodent tout ce pays, d'autant plus que le territoire est desja de soi mesme fort froid et fort maigre. On trouve par toute la plaine les cailloux à un pied et demi ou deux pieds dans terre et par toutes les montagnes le tuf ou la roche vive, d'où vient que la terre y est d'un tres petit raport. Ce n'est qu'à force de la travailler et de la grande quantité de fumier qu'on y respand qu'on la rend fertile. La plaine est assés bien cultivée et il y a peu de terres labourables dans les vallons qui sont de costé et d'autre, mais on se donne tant de peine à leur culture, aussi bien que de celles de la plaine, que les terres portent regulierement tous les ans du bled ou du gros millet, alternatifvement; ce sont les seules especes de grains que j'y aye veües. Le petit millet y est deveneü rare depuis que les paysans se sont accoustumez au gros, que nous appelons en France du bled de Turquie. Les preries n'y sont pas communes et, comme par ce moien il y a peu de paille et peu de foing dont on puisse faire du fumier, les paysans font tous les ans des recoltes et des moissons de fougere, de bruyere et de tuye, qu'ils vont faucher dans les landes des montagnes qui servent à cet usage; chacun sçait les endroits où il doit en couper et on les seme

dans les escuries, dans les cours des maisons, dans les reües et dans les grands chemins, pour les reduire en fumier et en fumer les terres dans les saisons.

Les vignes sont tres rares dans toute cette contrée, mais il y a quelques vergers dans la vallée, que j'ay trouvé la plus part en asssez mauvais ordre et j'ay mesme apris qu'on ne tenoit point de pepinieres pour les entretenir ou pour les renouveller de temps en temps, mais que les paysans du Labourd y venoient, dans les saisons que l'on a coustumé de faire les complans, vendre de jeunes antes et que le bon marché auquel ils les debitent ordinairement y avoit causé cette negligence. On y faisoit grand cas cy devant de ces vergers par ce que, n'y ayant pas de vignes, on y faisoit du cidre et mesme une espece de breuvage qu'on y apelle de la pommade [1] ou du petit cidre, qui est une mixtion d'eau et de pommes, qui servoit à la boisson. J'ay veü mesme que l'on fait encore de l'un et de l'autre et je me suis trouvé au pays dans le temps de cette vendenge, mais on commence depuis quelques années à y planter de la vigne et, d'ailleurs, comme le pays s'augmente en nombre de peuples, les habitans qui songent à pourvoir au plus necessaire commencent à destruire les vergers qui donnoient à boire, pour les mettre en terres labourables qui donnent de quoy menger.

Les grains qui s'y levent, quelque abondance qu'il y ait, ne sont jamais suffisants, à ce qui 'on dit, pour la nourriture des peuples. Ils ont coustumé d'en prendre ou en Espagne ou du costé de Bayonne, de Bearn, de Chalosse et des Landes, selon qu'il se trouve à plus juste prix. Il en est de mesme du vin. On y tient peu de volailles et je n'ay remarqué dans tout le pays, que j'ay parcouru fort exactement, qu'un seul coulombier et mesme tres petit. J'ay aussi apris que le gibier y estoit tres rare et il faut avouer aussi de bonne foy qu'on y fait tres mauvaise chere; on y est reduit à la vache, au mouton et au pourceau, qui sont trois sortes de viandes qui n'y sont pas mauvaises. Quoy que la bestail y soit tres petit, on peut dire qu'il n'y a que la maison du comte de Trois-villes où l'on menge particulierement depuis que l'abbé y est; encore est il obligé de faire la plus grande partie de ses provisions ailleurs et s'il y avoit encore une maison où l'on fist une depence semblable à celle qui se fait en la sienne, cela seroit capable d'affamer le pays.

[1] Alte exemple de *pommade* cu acest înțeles v. în dicționarul lui Godefroy, s. *pommée* 2.

Le pasturage y est tres maigre, par ce que la terre qui est froide en pousse peu pendant le printemps et la chaleur pendant l'esté estant retenue dans les valons y est sy violente qu'elle consume tout. Sans le secours des montagnes qui sont soubs les ports, où les bestiaux se retirent depuis la St. Jean jusques à la fin de l'automne, il faudroit deserter le pays. La plus part des habitans ne tiennent de gros bestail qu'autant qu'il leur en faut pour la culture de leurs terres. Ils vendent les bœufs et conservent autant qu'ils peuvent les vaches, dont ils se servent pour le labourage, et quand elles sont vieilles ils les engraissent, pour les vendre, et souvent les sallent pour leur usage particulier; c'est pour cela qu'ils s'imagineroient faire un crime s'ils tuoient un veau. Comme les vaches sont occupées au travail et au labourage et que, d'ailleurs, les pasturages sont tres maigres, elles rendent peu de lait, elles n'en ont qu'autant qu'il en faut pour la nourriture de leurs veaux et ce qu'elles en donnent au dela sert à la nourriture des paysans, de sorte qu'il ne se fait point de beurre en Soulle et qu'il n'y en a point que celuy qu'on y porte de la vallée de Campan ou du Lavedan, qui est une contrée de la Bigorre. Les troupeaux de bestes à laine y sont assez communs, Les plus considerables sont de cent, six vingts ou cent cinquante, tout au plus, et on ne peut pas en tenir de plus grands à cause de la rareté des foings et des autres fourages. Il y a encore quelques chevres, mais en petit nombre. Le scrupule des gens de ce pays pour la tuerie des agneaux est egal à celuy qu'ils ont de tuer un veau et il n'y a que les chevreaux auxquels ils ne pardonnent pas. Le lait que l'on tire des brebis, des chevres et du peu de vaches superflues que l'on tient dans la montagne s'employe à faire des fromages secqs, dont partie se consume dans le pays et partie dans la Basse-Navarre et aux environs. Ce qu'il y a de plus commun sont les porcs, qui y sont petits, mais excellents, en telle sorte que les meilleurs jambons du Royaume, après ceux de Ladontan[1], sont ceux de Soulle. Ils sont connus soubs le nom de jambons de Bayonne et il n'est pas mal à propos de remarquer qu'encore que cette ville soit si fameuse et si renommée par ses jambons, neanmoins il ne s'y en fait presque point, mais on y debite ceux qui y sont portez du Labourd et de la Basse-Navarre, où il s'en fait quantité, et de la Soulle, d'où l'on en porte peu, par ce qu'elle en est plus esloignée. Noue croyons en France qu'on a dans ce pays quelque methode particuliere pour donner à ces jambons la belle chair et le bon

[1] Trebue cetit *Lahontan* (comună din arondismentul Orthez).

goust qu'ils ont, mais on n'y fait rien plus que ce que l'on fait aux nostres: on les salle, on les laisse dans le sel quinze jours ou trois semaines, on les en tire et on les fait seicher à la cheminée, de mesme qu'on le pratique chez nous. Leur bonté vient de la nourriture du pays et cela est si vray que lorsqu'on y tue quelque porc nouvellement achepté en Armagnac, d'où particullierement les habitans de la Soulle ont accoustumé de les prendre jeunes, les jambons n'en valent rien et sont semblales aux nostres.

Pour ce qui est des chevaux, ils y sont aussi rares que le foing et l'avoine. Ils sont aussi tres petits, viennent la plus part de la Haute-Navarre et sont estimez meilleurs que ceux du Bearn. Il y a quelques particuliers qui en nourrissent parmi les autres bestiaux.

Quand à la maniere dont on nourrit le bestail, elle est à peu pres semblable à celle qui se pratique dans tous les pays qui sont le long des Pirenées. Premierement, il faut sçavoir qu'aussitost que les grandes chaleurs sont acrues, ce qui arrive ordinairement à la St. Jean, personne ne retient chez soy que les bestes de monture et celles qui servent au labourage et qu'on envoye generalement tous les autres bestiaux dans les montagnes qui sont soubs les ports, où on les tient jusques à ce que les neiges les en chassent. Il y a pourtant de distance en distance des especes d'estables qu'on appelle dans le pays des coyalarts [1], où les pastres et leurs bestiaux se retirent pendant la nuit, et sont quatre mois entiers sans descendre. Ces coyalarts apartiennent à quelques gentishommes qui seuls ont droit d'en avoir, et, moiennant quelque petite retribution qu'on leur paye pour chasque teste de bestail, chacun a droit d'y aller faire pasturer ses bestiaux, sans qu'il soit loisible d'y en introduire d'estrangers. Il n'y a que le Roy et les dix principaux gentishommes du pays, qu'on appelle potestats, à qui cela soit permis et la quantité que chacun en peut mettre est reglée. Aussitost que la neige paroist, les bestiaux descendent et viennent menger les herbes que les basses montagnes humectées par les pluyes ordinaires de l'automne ont repoussées après la secheresse de l'esté. Quand le froid s'est augmenté et que la neige commence à couvrir les basses montagnes, aussi bien que les hautes, on les fait descendre dans les plaines, où pendant quelques jours ils mengent les herbes que les terres qui ne sont pas ensemencées produisent. L'hiver

[1] Asupra acestei forme, alături de *coyolar* etc., v. A. Thomas, *Nouveaux essais de phil. franç.*, 191, 228.

estant venu, on fait tout sortir du pays et descendre dans les contrées plus basses, comme dans la Gascogne, dans la Chalosse et jusques le Bas-Armagnac et dans les Landes, où les bestiaux sejournent jusques à ce que le soleil du printemps ait fondu les neiges qui couvrent les basses montagnes. Pour lors chacun fait revenir ses bestiaux de tous costez et on les retient dans les plaines pendant quinze jours ou trois semaines, leur faisant paistre les nouveaux herbages que les terres qui ne sont pas ensemencées ont produittes, pour donner le temps aux basses montagnes d'en produir. On les fait monter ensuitte aux basses montagnes, jusques à la St. Jean, que la chaleur et la seicheresse les en chasse pour reprendre les hautes, et la mesme chose se pratique ainsi successivement toutes les années.

Au reste, comme ce pays est peu abondant et de fort petit raport, il y est aussi fort peu chargé. Il estoit cy devant sujet à la taille et la tradition est qu'elle y estoit fort modique, mais comme il souffrit considerablement pendant les guerres de François premier, à cause du voisinage de l'Espagne, il en obtint une descharge entiere, dont il jouit encore à presant. Il ne s'i paye aussi ny taillon, ny gabelle, ny autre imposition quelconque. Les peuples se servent du sel de Bearn ou d'Espagne, comme bon leur semble, et ne payent que les droits qui dependent du domaine, qui peuvent monter à quatre mil livres, et que les gages du gouverneur, qui montent à une pareille somme.

Les habitans y sont aussi tres sobres; il ne sera pas difficile de le croire après ce que j'ay dit de la mauvaise chere que l'on y faisoit, mais je remarquerai de plus que la plus part des honnestes gens que j'ay veü dans ce pays m'ont assuré que les paysans les plus accomodez ne mengeoient pas par année quatre boisseaux de bled, et le boisseau ne pese que quarante livres. Ils vivent la plus part du gros millet, dont ils font une espece de pain ou gasteau qu'ils appellent de la millasse; le goust en est tres bon, particulierement quand il est paistry avec du lait, mais il est fort lourd sur l'estommac et il en faut menger tres peu pour en estre rassasié. Quoy qu'ils n'ayent point de beurre, ils consument tres peu d'huile et, en un mot, ils se passent de ce qu'ils ont; pourveü qu'ils ayent de quoy menger, quoy que ce soit, ils sont contents. Ils ne sont pas plus delicats en fait de boisson; lorsque le vin, le cidre et la pommade leur manquent, ils boivent l'eau facilement et sont aussi contents que s'ils avoient beü le meilleur vin du monde. Mais quelque disette qu'ils ayent, ils sont assez propres en leurs petits meubles, surtout en linge. La chanvre n'estant pas commune chez eux, ils sement chacun

du lin autant qu'il en faut pour leur mesnage, pour leurs habillements et pour leurs autres necessitez. Il n'y a pas de paysan, si miserable qu'il puisse estre, fust il Cagot—c'est une espece de gens dont je parleray dans la suite—, qui n'ait quelque dousaine de serviettes fines, blanches comme la neige et rayées de fil vert. Ils ont tousjours un pain blanc, qu'ils renouvellent à chasque fois qu'ils font leur pain, afin qu'il soit frais; ont tousjours du fromage ou quelques fruits et quelques bouteilles de vin ou de cidre fin, c'est à dire qui n'a point esté meslé d'eau, pour pouvoir presenter la collation à quiconque passe ou s'arreste chez eux. J'ay moy mesme espreuvé plusieurs fois cette honnesteté chez plusieurs paysans.

La religion du pays est la catholique, sans aucun meslange de la huguenotte, du moins les Huguenots y sont en si petit nombre que ce n'est pas la peine d'en parler et le peu de gens qu'il y a qui la professent n'en sont pas originaires. Ils sont fort devots, à ce qu'on m'a dit; leurs prestres neanmoins sont assez gaillards et si on en veut croire les moynes du Bearn et les capucins qui depuis peu se sont establis à Mauleon, il y a quantité de sorciers et sorcieres, aussi bien qu'en Bearn. Leurs eglises se ressentent de la pauvreté de la contrée. Ils ont une coustume regulierement observée partout: de mettre des croix de marbre brut ou d'autre pierre dure proche des fossées des morts. On voit par tous les cimetieres de ces croix rengées par ordre, chasque famille ayant sa place. On y plante en outre de la sauge, comme si cette herbe avoit quelque vertu pour preserver les corps de la pourriture.

La langue vulgaire est la basque; plusieurs neanmoins y parlent françois, gascon et bearnois et mesme quelques uns espagnol.

Le peuple y est bien vestu: les hommes la plus part à la bearnoise, portant le berret, les cheveux cours, la petite fraise, les chausses froncées et la houpelande bearnoise, qui est une tunique à laquelle est attaché un capuchon à peu pres semblable à celuy des capucins. Les femmes, pour la plus part, y sont habillées d'estoffes blanches, doublées et chamarrées de grandes lizieres noires ou violettes, portent des coletz ou fraises qui leur cachent la gorge et ont pour coifures des capuchons, les unes d'une couleur, les autres d'une autre, qu'elles redoublent sur leurs testes quand elles veullent se mettre à leur aise et se donner de l'air, et font voir leurs cheveux pendants par derriere et nouez en tresse. Les couleurs bleue, coulombine et de brend d'oison y sont aussi fort en usage et ce qu'il y a de plus desplaisant est que tous portent de gros sabotz fort vilains.

Les femmes y sont mieux faites qu'en Bearn et d'aussi bonne humeur, à ce qu'on dit. Ils sont tous disposts comme des Basques, ennemis des nouveautez, jaloux de leurs franchises, courageux et portent tous le poignal, qui est un poignard long d'un pied ou environ, large comme nos plus larges espées, et le fusil. Le port d'armes leur est permis d'ancienneté, tant à cause qu'ils estoient environnez des ennemis de la France, qu'à cause du privilege qu'ils ont de chasser, pour se deffendre contre les bestes sauvages, qui sont fort communes chez eux. Ils sont tous fort adonnez au travail et surtout à la culture des terres et à la nourriture du bestail et, comme d'ailleurs, ils sont fort glorieux cela fait qu'il n'y a point de gueux dans toute la Soule et que personne n'y mendie.

Ils ont tres peu d'artisans et seulement ceux dont il n'est pas possible de se passer, comme massons, charpentiers, serruriers, cordonniers, tailleurs et mareschaux; il n'y a nul lanefice d'estoffes, ny de bas, ny de bonnets. Les seuls moyens qu'ils ont pour attirer de l'argent chez eux consistent en la vente de quelques beufs du costé d'Espagne, en la vente de leurs laines aux marchands d'Oloron et au debit de leurs porcs, qu'ils vendent en Espagne et en Bearn et quelques fois à Bayonne. C'est en cela que consiste leur principale ressource. Il faut aussi demeurer d'accord qu'après la culture des terres ils n'ont rien plus eu recommandation que la conservation du bois de chesne, qui leur donne du gland pour les nourrir. Toutes les meteries qui sont à la campagne, comme je l'ay desja dit, et mesmes plusieurs maisons des bourgs et villages ont à leurs portes de petits boucquets qui servent non seulement à l'ornement de leurs maisons et pour leurs necessitez, mais surtout pour la nourriture de ce bestail; ils ont mesme de grands territoires plantez ou, pour mieux dire, ils ont de grands vergers de chesne qu'ils emondent, qu'ils esbranchent et qu'ils cultivent en la maniere qu'ils croyent estre la meilleure pour faire produire aux arbres une plus grande quantité de glands.

Plusieurs d'entre eux vont travailler en Espagne à la culture des terres, des vignes, des jardins et des vergers; ils y fauchent les prez, font les recoltes des bleds, des vins et des huiles; surtout ils sont excellents ouvriers pour becher et remuer la terre et ils s'y occupent aussi à faire ou à reparer les fossez que l'on fait ordinairement pour la closture des terres. Comme pendant tout l'esté les peuples du Labourd, adonnez à la mer et à la peche, sont hors du pays, ils vont en leur absence faire chez eux les mesmes travaux et par ce moien raportent de l'argent chez

eux. L'incommodité qu'ils ont en travaillant en Espagne est que la monnoye y est tres grossiere, est differente en chasque royaume et n'a point de cours ailleurs, de sorte que ces paysans qui veritablement sont tres bien payez de leur salaire et mesme au double de ce qu'on a coustumé de leur payer en France, se trouvant chargez de la racaille [1] avec laquelle on les paye, sont obligez d'en donner le double pour la changer en or ou argent qu'ils puissent transporter, quelque fois mesme ils en acheptent des chevaux. Mais comme il est deffendu en Espagne de transporter l'argent hors du royaume ou d'en tirer les chevaux, il arrive souvent que ces miserables, estant rencontrez ou avec leur argent ou avec leurs chevaux, s'ils en ont achepté, sont surpris par les gardes de la douanne et perdent tout le fruit de leur travail. Quoy qu'il en soit, il leur en couste tousjours quelque chose; il n'y a pas de François, qui entre en Espagne ou qui en sorte, à qui il n'en couste un real et, pour peu qu'il porte de marchandise, qu'il ne luy en couste deux, trois ou quatre, sans comprendre les droits de la douanne. Nous ne souffrons pas en France qu'on en use de mesme à l'egard des Espagnols qui y viennent ou qui en sortent et je ne sçavois assez m'estonner que cette nation qui a tant de gloire fasse de si grandes bassesses.

Pour ne rien obmettre de tout ce qui concerne la Soulle, je crois qu'il est à propos de remarquer que comme les habitans ne payent aucuns subsides ils estoient cy devant d'autant plus accomodez et d'autant plus à leur aise que la guerre de Cathalogne les avoit fort enrichis, par le grand debit qu'ils faisoient de leurs bestiaux et de leurs porcs aux Espagnols, pour l'entretien de leurs troupes. Mais deux choses les ont ruinez: la premiere est un emprunt qu'ils firent d'une somme considerable, pour rembourser Monsieur le comte de Tres-villes de la finance qu'il avoit payée pour l'engagement qui luy avoit esté fait du domaine. Le pays plaida longtemps, au conseil, pour estre receü à le rembourser, en pure perte, comme ont fait plusieurs communautés de ces provinces, pour ne pas tomber entre les mains d'un seigneur particulier et n'en avoir point d'autre que le Roy. Mais quelque justice qu'il y eust en sa demande, il en fut debouté; le remboursement ne fut donc pas fait et l'argent fut mal employé et entierement consumé par des deputez qui furent à Paris. La seconde cause est que comme ceux qui avoient cautionné pour le pays, lorsque cet emprunt fut fait, se trouvant contraints pour le payement de cette somme, furent obligez de poursuivre

[1] De notat înțelesul special pe care îl are aici *racaille*.

leur recours contre le pays. Un fol de prestre, nommé Matelas, curé de Montcayole, exita le peuple à sedition; la Cour, pour esteindre promptement le feu que ce malheureux prestre y avoit allumé et qui avoit peü avoir des suittes fascheuses, y envoya trois ou quatre cens chevaux commandez par Don Joseph Calvo, capitaine catalan, qui y sejourna pendant un mois, songeant bien plus à piller et à faire ses affaires qu'à prendre Matelas, comme il le pouvoit faire des le premier jour qu'il entra dans la Soulle. Je crois mesme qu'il y seroit demeuré toute sa vie s'il y eust peü trouver de quoy subsister et de quoy piller ou si les habitans de Mauleon, qui estoient demeurez fermes dans le service du Roy, ayant reconnu ses manieres d'agir et voyant qu'il y alloit de la ruine entiere de leur patrie, ne se fussent resolus de se delivrer eux mesmes de cette guerre. Ils s'assemblerent plusieurs habitans avec toutte la jeunesse du lieu et quelques paysans des environs, qui n'estoient pas du party des seditieux, soubs les ordres du vicomte de Saint-Martin, gentilhomme bearnois qui commande au chasteau de Pau et qui est lieutenant de Mr. le comte de Toulonjon, au gouvernement de Soulle, et furent attaquer Matelas, qui s'estoit retiré dans la maison noble de Gentin, qui est au milieu du bois dans la plaine. Celuy cy, croyant se mieux deffendre, monta d'abord au premier estage, mais les attaquants, ayant abordé le premier sans perte d'aucun homme, n'y ayant eü que deux blessez, mirent le feu au plancher et l'obligerent à se rendre avec son monde. On le prit, avec quatre ou cinq autres, et on laissa sauver le reste. Son procès luy fut fait et à ceux qui furent arrestez il fut condamné à avoir le col coupé, un degan, qui est une espece de quartenier, à estre pendu, un sien neveu et un autre paysan furent condamnez aux galeres, et par ce moien toute cette guerre fut finie, le Roy ayant accordé emnistrie[1] generale aux peuples.

Un desmelé de Mr. le comte de Tres-villes, engagiste du domaine, avec Mr. de Belsums, qui estoit chastellain et gouverneur de Soulle, pour raison du chasteau dont celuy cy vouloit jouir à cause de sa qualité de chastellain et gouverneur et que l'autre, à cause de sa qualité de seigneur par engagement, pretendoit luy apartenir comme une dependence du domaine, pensa attirer à ce petit pays une nouvelle disgrace, y attirant une nouvelle guerre. Chacun prenoit party pour l'un ou pour l'autre de ces deux messieurs et on se preparoit à en venir aux

[1] Curioasă alterare a lui *amnistie:* nu poate fi atribuită lui de Froidour, ci copistului.

mains, mais le Roy termina la querelle, ordonnant la desmolition du lieu qui l'avoit causée. Monsieur le comte de Toulonjon, qui depuis a achepté la charge de Monsieur de Bellesums, moiennant dix mil livres, n'a pas seulement fait restablir le chasteau, mais, de plus, a fait bastir une maison à Lixarre, où il s'est fait un assez joli logement. Mais ce qu'il a fait de mieux a esté de s'establir sur le pays, par un bon arrest du Conseil d'Estat, un appointement de trois mil livres, outre ce qu'il tire du Roy pour luy, pour son lieutenant et pour la morte-paye qui monte à sept cens cinquante livres. Monsieur le comte de Tres-villes, qui a trouvé en sa personne un homme mieux soustenu que Monsieur de Bellesums, l'a laissé establir sans trouble et, d'autre costé, a fait ses affaires, ayant fait eriger sa terre de Tres-villes, qui n'estoit rien auparavant, en comté et y ayant fait unir les villages de Tardets, Villenave, Haux, Restoue, Laguinge, Atteraye, Lic et Chabart et Aussas, qui dependoient du domaine du Roy, avec la montagne Dubarlanes, qui en dependoit aussi, mais qui estoit en contestation entre les habitans de Bearn et de Soulle.

Quoyque par la coustume il soit dit que tout le monde est franc, il y a neanmoins des remarques tres importantes à faire sur la difference des personnes dans ce petit pays. Premierement, il y a difference de la noblesse d'avec le tiers estat, comme partout ailleurs, et les gentishommes y sont appellez gentions hommes, cavez ou chevaillers et escuiers. Mais au lieu que dans les autres provinces de France la noblesse est attachée au sang et à la personne, elle est icy reelle et attachée à la possession de certaines maisons nobles et affranchies de tailles, d'ancienneté. Fussiés vous le dernier roturier de la province, si vous y possedez une de ces maisons vous estes reputé noble et jouissez des privileges de noblesse. Fussiés vous aussi gentilhomme comme le Roy, si vous ne possedez point de maison noble vous n'y jouissez d'aucune prerogative, non plus que le moindre paysan. En second lieu, ces maisons nobles sont de deux sortes. Celles du premier ordre sont en nombre de dix et ceux qui les possedent sont appelez potestats, comme qui diroit les puissances ou les principaux seigneurs et gentishommes du pays, et sont:

Premierement, le seigneur du Domec de Laccarry,
Le seigneur de Bimeinh, de Domasanh,
Le seigneur du Domec de Sibas,
Le seigneur de Olhaiby,
Le seigneur du Domec d'Ossas,
Le seigneur Amichalgun, d'Echarry,
Le seigneur de Genteinh,

Le seigneur de la Salle de Charrite,
Le seigneur d'Espès,
Le seigneur du Domec de Cheraute.

Tous les gentishommes sont juges du pays, en la maniere que je l'explicqueray cy après, et ont seuls le privilege de pouvoir faire entrer des bestiaux estrangers dans les pascages de la Soulle, sçavoir chacun un troupeau de brebis du nombre de six vingts et un bellier, soixante truyes et le verrat, trente vaches et un taureau et quinse juments avec l'estallon. Le chastelain qui est le gouverneur et le chef de la justice du pays peut y en faire entrer le double.

Les maisons du second ordre donnent la noblesse avec droit de juger et l'on appelle ceux qui les possedent juges jugeans. Ils sont juges du pays, de mesme que les potestats. Ces maisons sont :

Premierement, la maison noble de Montory,
Celle de Tardets,
Celle de Trois-villes ; Latxagne, de Laguinge ; Etchecapart [1], de Restouc,
La maison noble d'Undurin, de Haux,
Celle d'Urrutigoyn, de Lichans,
Celle de la Salle de Sibare,
Celle de Mendisquet, d'Allos,
Celle de Jorgain, d'Ossas,
Celle d'Ataguy, d'Alsay,
Celle d'Etcheberry, dudit lieu,
Celle de Gorritepé, d'Alsabety, et celle d'Etchebarné, dudit lieu,
Celle de Harismendy, de Souharrette,
La commanderie d'Ordiarp,
La maison noble d'Ahetie, dudit lieu,
Celle d'Urrutie, d'Aussuruc,
Celle d'Etcheberry, du Suhare,
Celle de Berreterreche, Etcheberry, Jaureguycahar et Jaureguiberry, de Menditte,
Celle de Sauguis,
Celles de Boherre et de la Salle de Saint-Estienne,
Celle de la Salle de Gotein,
Celles du Domec et de Jaureguiberry, de Libarren,
Celle d'Arrocain, de Gareindein,
Celle de la Salle et de Jaurigoyen, de Cheraute,
Celle du Domec de Vindos [2],

---

[1] Scris astfel, ca și mai departe (225), pentru *Etchécopar*.

[2] Adică *Viodos;* tot așa la pagina următoare. Numele de localități

Celle du Domec Ouismendy, Carrere et de Saldun, d'Avense,
Celle de Berreity, de Laruns,
Celle d'Otzergain, de Montcayole,
Celle du Domec et de Jaureguiberry, d'Undurin,
Celles de Casenave, Ellissague et de Golard, de Charite,
Celle de Gestas,
Celle de la Salle de Ribarreite,
Celle d'Aroue, Olhassarry et Rospide, audit lieu d'Aroue,
Celle d'Oyhenard, d'Etcharry,
Celle de Domesanh et celle de Garat, du mesme lieu,
Celle de Berho, de Lohitsum, et celle de Barcuix.

La plus part de toutes ces maisons qui donnent le titre de potestat et de noble sont aujourdhuy possedées par des roturiers; quelques unes sont tenues par des gentishommes de race, dont on m'a donné le memoire suivant: le potestat de Sibas; Etchecapart, de Restoue; Irigaray, d'Alsay; Mendisquet, d'Allos; Undurin, de Haux; Behere et Salle, de Saint-Estienne; Jaureguiberry et Bretereche, de Mendite; Jaureguiberry, de Libarren; Arrocain, de Garindein; Domec de Vindos; le sieur d'Espès; Jaureguiberry, d'Undurein; Gollard, de Charrite; Casamajor et Olhassary, d'Aroue; Oyhenard, d'Etcharry; Garat, de Domesainh; Berho, de Lohitsun; le sieur de Gestas; la Salle de Ribarrette; le sieur de Danesainh; le sieur d'Ouismendy, d'Avense-de-bas.

Parmy toute celle noblesse il y en a peu de riche et il n'y a dans toute la Soulle que la maison de Tres-villes qui fasse quelque figure. Le pere du jeune comte de Trois-villes, qui est à la Cour, et de l'abbé de Trois-villes, son frere, a fait sa maison; le nom de sa famille est de Peyré; il estoit fils d'un marchant d'Oleron qui vint y achepter quelque maison noble; il se mit dans les armes fort jeune, parvint aux charges par degrez, gagna l'affection du feu Roy Louis treizieme, auprès duquel il se rendit considerable par ce qu'ayant esté fort recherché du Cardinal de Richelieu il ne voulut jamais se donner à luy, ny entrer en aucun commerce audit lieu, disant qu'il estoit au Roy et ne vouloit dependre que [de] sa Majesté. Il estoit capitaine lieutenant de ses mousqueteres; cette charge estant importante, le Cardinal Mazarin, après la mort de Louis treize, ne trouva pas à propos de la laisser longtemps entre les mains d'un homme si difficile à gouverner.

și de persoane nu sînt totdeauna exact redate; le-am păstrat însă ca în manuscris: cînd puteau fi ușor identificate, îndreptîndu-le numai cînd se îndepărtau prea mult de forma adevărată (d. e. *Ordiarp*, la pag. 228, cum trebue cetit în loc de *Ordriup* din manuscris).

Pour avoir pretexte de s'en deffaire il fit supprimer la compagnie et on la recompensa en argent, on luy donna en outre le gouvernement du pays de Foix, qui luy valloit quatorze mil livres de rente, avec la survivence pour l'un de ses fils et des benefices pour l'autre. L'amour de la patrie l'ayant rapellé à la maison de son pere, il a employé son argent à plusieurs acquisitions qu'il a unies à sa terre, presentement erigée en comté, et à se faire bastir une petite maison fort jolie, où il est mort depuis un an.

Pour ce qui est du tiers estat, jy ay remarqué trois ou quatre classes differentes.

La premiere contient les habitans du pays qui ont voix deliberative dans la Cour d'ordre ou, pour mieux dire, dans l'assemblée des estats du pays et c'est, à proprement parler, ce que nous appellons peuple.

La seconde classe contient les degans, qui sont en nombre de sept seulement et qui sont des officiers connus en France soubs le nom de quarteniers; ils sont nommez en chasque quartier par le peuple, qui doit les choisir le premier jour de may de chacune année, à peine de dix francs bourdelois d'amende envers le Roy par chasque jour de retard. Leur fonction est d'aller dans tous les lieux de leurs quartiers, advertir le peuple de se trouver aux assemblées quand le service du Roy ou du pays le requiert.

La troisieme classe est de ceux qui tiennent les fermances vesialaires. Pour entendre ce que cela veut dire, il faut sçavoir que le mot de fermance signiffie maison ferme ou meterie; il faut sçavoir aussi que le mot de voisin en Soulle, de mesme qu'en Bearn, signiffie habitant et qu'ainsi fermance vesialaire c'est à dire une ferme ou meterie sujette aux habitans ou au service des habitans. Or dans le pays de Soulle il y a ainsi plusieurs meteries de cette sorte, dont les possesseurs sont tenus de rendre service au public et de faire tout ce qui leur est ordonné par les degans. Ce sont eux qui secourent les degans, lorsque les assemblées sont ordonnées, et ils vont chacun dans les lieux dont leurs fermes sont dependentes avertir de maison en maison tous les habitans de ce qui est à faire dans les occurrences. J'ay mis ces sortes de gens en la troisieme classe par ce qu'ils sont fort distinguez des autres habitans, en ce que quand ils possederoient des terrses nobles ils ne peuvent ny faire fonction de juge, ny exercer ou faire exercer la justice en leurs noms sur leurs vassaux et tenanciers.

La quatrieme classe est des Cagots, que les gens du païs disent estre descendus des Gots, qui après la victoire de Charles Martel sur les Sarrasins se retirerent en ces contrées. Il y en a

quantité en Bearn, Soulle et Basse-Navarre et peu en Labourd. On les souffroit d'abord dans ces païs comme de miserables gueux auxquels on donnoit la retraitte par charité; on les employoit aux œuvres les plus serviles, pour leur faire gagner leur vie, et ils estoient assez heureux de ce qu'on ne les tuoit point par ce qu'ils estoient les restes des ennemis les plus irreconciliables du païs et de la religion. Par succession de temps on s'est accoustumé à les voir avec d'autant plus de facilité qu'ils se sont convertis et ont embrassé la foy, mais on les a neanmoins tousjours tenu si bas qu'il ne leur estoit pas loisible d'entrer dans les eglises; ils avoient seulement la liberté, pendant qu'on celebroit le service divin, de se tenir aux portes; il ne leur estoit pas permis aussi de frequenter le monde et estoient regardez, pour ainsi dire, comme des pestiferez. Presentement on s'est radoucy à leur esgard, on les souffre aux eglises, mais ils y sont derriere les autres; ils ne s'allient qu'entre eux et le mespris qu'on a pour eux est si grand que la fille la plus gueuse du païs ne voudroit pas se marier avec le plus riche des Cagots; en un mot, il n'y en a pas encor d'exemple, depuis tant de siecles qu'il y a que ces miserables se sont retirez dans ces contrées, et le temps n'a jamais peü effacer cette tache originelle. Ils commencent un peu à se familiariser par la frequentation, mais ils sont tousjours fort souples et fort soumis, servent tous ceux de la compagnie où ils se trouvent, sçachant qu'ils n'y sont que par tolerance, et la plus part sont charpentiers, violons ou tambourins.

Le chastelain est le chef des armes et de la justice du païs; il est ainsi appellé par ce qu'il est gouverneur du chasteau de Mauleon. Il a un lieutenant pour la conservation du chasteau et qui n'est chargé d'autre soing que de sa deffence et que d'entretenir la morte-paye qui y est establie. Il en a un autre pour le fait de la milice et qui en son absence la commande, quand le service du Roy le requiert. Il en a un troisieme, de robbe longue, pour l'exercice de la justice civille et criminelle de tout le païs. Lorsqu'il est sur les lieux, il preside à tous les jugemens et, en son absence, son lieutenant de robbe longue, qui en tout temps a l'instruction, le raport et la prononciation. Tous les potestats et tous les nobles n'ont pas seulement droit, mais mesme sont en obligation d'assister aux jugements, et pour cet effet doivent se rendre, sçavoir les potestats de huit en huit jours et les nobles de quatre en quatre, à Lixarre, où le siege de la justice est estably, pour y donner leurs avis; et on les appelle juges jugeans, comme je l'ay desja remarqué. Ils ne sont pas fort pontuels à s'y rendre sy souvent, mais il y en a toujours quelques

uns qui s'y trouve, et quand il y a des affaires importantes on les y appelle et sont obligés de s'y trouver. Les appellations ressortissent pour le civil au señal de Bourdeaux ou de Dacx, au choix de l'appellant, et pour le criminel au Parlement de Bourdeaux, et il y a cela de particulier que le coupable n'y doit pas estre transferé, mais qu'il y doit estre jugé sur le procès; la coustume en a ainsi disposé avec un legitime fondement, parce qu'auparavant de la reunion de la Navarre et du Bearn à la couronne de France ce païs estoit enfermé de toutes parts dans des terres estrangeres, de telle maniere qu'il n'estoit pas possible d'en tirer le criminel qu'il n'entrast en païs de franchise, et toutes sortes de crimes seroient par ce moien demeurés impunis.

Outre le chastelain il y avoit cy dévant quatre bailes royaux qui exerçoient la justice : l'un à Mauleon, un autre à Barcuix, un autre à Tardetz et le quatrieme à Montory, avec mesme pouvoir et jurisdiction que le chastelain ou son lieutenant à Lixarre et jugeant seuls toutes matieres civiles et les affaires criminelles, avec les jurats des lieux. Mais depuis l'erection de Tres-villes en comté il n'y en a plus que deux: un à Mauleon et l'autre à Barcux; les deux autres sont suprimez par l'union de Tardets et de Montory à ce comté, où Mr. de Tres-villes a son juge. Les nobles ou juges jugeants qui sont dans le ressort de ce comté sont en droit d'aller quand bon leur semble juger avec ce juge comtal, comme ils faisoient auparavant avec le chastelain de Soulle ou son lieutenant.

Pour ce qui regarde les affaires du païs, en general, elles se traittent dans la Cour d'ordre, c'est à dire dans l'assemblée des trois estats, qui se fait à Lixarre en la presence et en vertu du mandement du chastelain ou de son lieutenant, en son absence, après neanmoins que les affaires ont esté mises en deliberation entre les potestats et les nobles du païs, qui doivent en ces rencontres se rendre au siege de Lixarre, à peine d'amende et deliberer si les affaires dont est question sont d'assez grande importance pour donner lieu à la convocation de tous les estats.

Ceux qui ont droit d'y entrer, pour l'eglise, sont l'Evesque d'Oleron, qui est le diocesain, ou son official; l'abbé et le chapitre de Sainte-Engrace, qui y vient par le sindic du chapitre; le commandeur d'Ordiarp et le prieur d'Osseraing.

Pour ce qui est de la noblesse, tous les potestats et tous les nobles denommez au memoire que j'en ay raporté cy dessus ont droit d'y entrer; ils font un corps avec les eclesiastiques et n'ont qu'un mesme sindic.

Pour le regard du tiers estat, non seulement tous les habi-

tans avoient droit d'y entrer, mais mesmes ils estoient en obligation de s'y rendre, à peine d'amende; il n'y avoit que les mareschaux, les menuisiers, les gardiens des bestiaux et les parens voisins et confreres de ceux qui mouroient le jour de l'assemblée qui en fussent exemps. Presentement on en use d'une autre maniere et ils y viennent par certain nombre de deputez de chasque province, qui sont nommez en l'assemblée generale de la parroisse. Pour la convocation, après qu'une fois elle a esté resolue dans le conseil des potestats et des nobles, le chastelain ou le lieutenant delivre ses mandemens aux messagers, qui sont en nombre de trois et qui ont chacun leurs cantons, l'un en la Haute-Soulle, appellée au païs Sola Subiran, l'un au milieu de la vallée, au canton de l'Arbailhe, et le troisieme en la Basse-Soulle, au canton appellé La Barhoue; ces trois messagers ensuitte portent leurs ordres aux degans et les degans aux tenanciers des fermances vesialaires, lesquels vont de porte en porte, en chasque parroisse, indicquer le jour de l'assemblée, tant aux ecclesiastiques et aux potestats et autres nobles qu'à tous les habitans; on dispose du temps en telle maniere que les parroissiens en ayent suffisamment pour s'assembler et pour deputer. Au jour destiné, tous les ecclesiastiques, potestats, nobles et les gens du tiers estat, chasque corps assisté de son scindic, se rendent en la salle de l'audience, sans observation d'aucun rang; les seuls officiers de la justice qui y president y ayant leur seance reglée, les affaires s'y proposent par le president, les gens d'eglise et de la noblesse y deliberent et la pluralité des voix forme leur avis. Les gens du tiers estat, ayant escouté leurs raisons, se retirent avec leur scindic et deliberent entre eux avec leur scindic et la pluralité des suffrages forme de mesme l'avis du corps; s'il y a partage, les scindics font ce qu'ils peuvent pour concilier les avis ; sinon, le tiers estat l'emporte. Lorsqu'il est question de quelques impositions pour quelque affaire que ce soit, pour le payement des apointements du gouverneur, pour quelque affaire qui survienne au païs, pour frais faits par les scindics ou autres qui auront eü l'administration des affaires publicques, pour logements, passages ou sejour de gens de guerre, elle est arrestée et reglée dans ces assemblées. Il s'en fait un departement sur tout le païs, à proportion des feux dont chasque parroisse est composée; le scindic du tiers estat en fait faire le recouvrement payé, tire quittance, rend ses comptes tous les ans par devant les officiers du pays et les presente ensuitte à l'intendant de la province, pour estre visez.

C'est aussi dans ces assemblées que la police generale du

païs est reglée sur les requisitions du scindic, mais outre cela les habitans de chasque degaire ou quartier et mesme de chasque parroisse ont droit de s'assembler et d'establir entre eux telle police que bon leur semble, pourveü qu'il n'y ait rien de contraire au service du Roy, au bien general du païs et à ce qui a esté resolu dans la Cour d'ordre.

Pour ce qui regarde le droit du païs et toutes les autres choses dont je n'ay point fait de mention dans ce memoire, se pourront aprendre par la lecture de la Coustume.

Quoy que j'aye veü et pratiqué tout ce qu'il y a de plus honnestes gens, [je n'ay pas] trouvé un seul homme qui m'ait peü dire aucune chose concernant l'antiquité de la Soulle, ny de quelle maniere elle a esté unie à la couronne de France.

Voicy l'estat de tous les lieux qu'elle contient.

Sfîrşitul lipseşte, dar cum s'ar fi redus la o simplă înşirare de nume, textul nu pierde nimic dacă se opreşte aici.

Ov. Densusianu

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

QUELQUES NOMS ROMANS DE LA PRUNELLE

I. IT. *prugna*

Meyer-Lübke constate avec raison, au n° 6799 de son *Etym. Wörterbuch*, que le prototype *p r ū n e a ne satisfait pas pleinement les formes dialectales italiennes et certaines autres formes romanes. Il y en a, en effet, qui présentent, d'un côté, le groupe *pr-* rendu par *br-* ou *vr-*, d'un autre côté la voyelle *ū* passée à *o*, *ö* et même à *e*, *i:* vén. véron. mant. bresc. Arcevia *broña*, crémon. *brŏña*, mil. pav. valses. piac. parm. regg. mirand. réat. *bruña*, bol. *proña*, march. *vruña*, abruzz. *vruñę*, berg. *breñ*, borm. *bruñ;* eng. *brüna;* fr. Briançon *apruno;* port. *abrunho* etc. De même les dérivés: frioul. *bruñul;* bellun. *bruñoi*, pad. *bruñolaro*, berg. *bruñöl*, bresc. *broñö'*, com. mil. pav. *bruñö*, piém. *briñö*, gén. *briñon*, teram. *broñolo*, calabr. *bruñara*, Piazza Armerina *brñolu*, San-Fratello *briñuola;* langued. *briñolo;* esp. *bruñola* etc.

En ce qui concerne le passage de *pr-* à *br-* ou *vr-*, il n'y a que quelques dérivés dialectaux italiens de p r ū n a „braise" qui présentent ce changement anormal[1], et dont la raison n'est pas encore éclaircie. *Pr-* aurait dû se conserver intact, comme dans tous les mots romans dans lesquels le groupe initial *pr-* remonte à *pr-* latin. Quant à

[1] cf. Meyer-Lübke, 6779.

la présence de *o*, *ö*, *e* ou *i* à la place de *ū* tonique, aucune raison valable n'en a été donnée, et pour cause. L' *ū* latin aurait dû également se maintenir intact, comme dans tous les cas analogues.

Toutes ces difficultés phonétiques sont écartées si, au lieu de s'adresser à *prūnea, on considère aprŭgna comme point de départ de ces formes romanes.

Le nom de prunus aprugna „prune de sanglier" doit avoir été donné à la „prunelle" à cause de son goût astringent, qui la faisait considérer comme une prune sauvage. On sait que les noms des fruits sauvages reçoivent parfois les épithètes „de cheval, de loup, de cochon" etc. La „prunelle" elle-même est nommée, en effet, à Bergamo *broña porkera* „prune de cochon", dans l'Aube *prune à cochon* et dans l'Orne *cochon*, tout simplement. De même, le fruit du „prunus fructicans" est appelé en fr. *prune de cochon*, et en langued. *pruno de porc*. En Suisse, le même fruit est nommé *Schweinkriechen*[1]. Du moment que la „prunelle" est appelée encore de nos jours, dans certains pays, „prune de cochon", il n'y a aucune raison de ne pas admettre que les Romains l'aient appelée, avant nous, „prune de sanglier".

Au point de vue phonétique, le groupe médial protonique *-pr-* de aprugna devait tantôt se maintenir, tantôt aboutir à *-br-* ou *-vr-*, selon les régions, tout comme dans aprilis, capreolus, co(o)p(e)rire etc. L'*ŭ* de aprŭgna est rendu normalement par *o*, *ö*. Là où l'on rencontre *-u-*, la présence de cette voyelle s'explique par l'immixtion de prūnus.

II. ESP. *endrina*

Ni ce mot ni la forme cat. *andrina*, qui existait aussi en v. esp., ne se trouvent dans le dictionnaire étymologique de Meyer-Lübke et ailleurs non plus on ne s'est occupé, que

[1] Pritzel-Jensen, *Die deutschen Volksnamen der Pflanzen*, 315

je sache, de l'origine de ce nom de la „prunelle". Si l'on rapproche de *endrina*, *andrina* les formes des dialectes sud-italiens, Bari *(a)triña*, Cosenza *triña*, Foggia *triñi*, Potenza *latriño*, *triña*, sic. *atriñi*, Salerno *triña*, Avellino *atriñę*, *spina triña*, cal. *(a)triña*, *atriñi*[1], on constate aisément que l'on a affaire à des dérivés de a t e r „noir", sous les formes de *a t (e) r ī n a, *a t (e) r ī n e a. Le sens s'expliquerait par la couleur caractéristique de la prunelle, nommée ailleurs, pour la même raison, *spino nero (negro, neiro)* etc. et, dans certaines régions de la France, *épine noire*. Quant à la forme, le v. esp., cat. *andrina* remonterait à *a t r i n a, avec le passage normal de *-tr-* à *-dr-*. Reste à éclaircir la présence de l'*n*, à moins qu'on ne soit tenté de l'expliquer de la même manière que dans *enjambre*, *ensecar*, *enjugar* etc., par l'immixtion du préfixe *en-*. Les formes italiennes méridionales admettent le prototype *a t r ī n e a et ne présentent aucune difficulté au point de vue phonétique. Le port. *andrino* „brun foncé" est emprunté de l'espagnol.

I. ABRUZZ. *léčęnę*.

Ce nom de la prunelle est encore employé à Chieti *(lečina selvağğa)*, à Salerne *(auléčenę)*, à Teora-Avellino *(uléčęnę)*, à Naples *(lęčinelę)* et, d'une manière tout à fait isolée, en France, dans le Calvados, sous la forme *činél*. C'est d'ailleurs le même mot que le vfr. *cenelle*, *cinelle* „baie de l'aubépine et du houx", que le *Dictionnaire Général* rattache à tort à a c i n u m.

Les seuls prototypes qui conviendraient à toutes ces formes seraient ū l ĭ c ĭ n u s, *ū l ĭ c ĭ n e l l a, dérivés de ū l e x, ū l ĭ c i s, cette plante épineuse dont parle Pline en disant qu'elle ressemble au romarin. Il ne faut certainement pas l'identifier avec l'*ulex europaeus* des botanistes, car ce devait

[1] Cf. *Annali del Ministero di Agricoltura. Nomi volgari adoperati in Italia a designare le principali piante del bosco*, Firenze, 1873, 119-120.

être une variété d'yèble ou de bruyère, comme le prouve le sens des descendants de ū l e x dans les langues romanes: piac. *ülas*, parm. *ules*, bresc. *oles* „yèble", mod. *ülz*, march. *ulči*, teram. *ulika*, Cosenza *uliče*, *suričinu*; esp. *urce*; port. *urze* „bruyère".

*Ūl ĭ c ĭ n a conviendrait parfaitement à *uléčęnę*, *auléčęnę*, *léčinę*, *léčęnę* et à *suričinu*, altéré par suite d'une étymologie populaire (comp. *suriče* „souris").

*Ūl ĭ c ĭ n ĕ l l a serait le prototype de *lęčinelę*, et, sous la forme syncopée *ūl c ĭ n ĕ l l a, du v-fr. *cenelle* et du normand *činél*.

ALB. *kərθĭzə*, *kərθízə* „cordon ombilical; ombilic; centre" [1]

Gustav Meyer [2], prenant pour point de départ la signification de „centre", dérivait ce mot du latin c o r t ī n a, dont le sens, entre autres, était celui de „objet ayant une forme circulaire". Mais il ne s'est pas rendu compte qu'il fallait partir du sens de „ombilic" qui, par métaphore, dans certaines expressions, prenait la signification de „point central, milieu", tout comme dans le lat. *umbilicus terrae*, dans le gr. ὀμφαλὸς γῆς, ou dans le roum. *buricul pămîntului*, *buricul degetului* etc. D'ailleurs, au point de vue phonétique même, c o r t ī n a n'aurait pas pu aboutir à *kərθĭ-*, mais à *kərtĭ-*, car le groupe *-rt-* se maintient toujours intact, comme dans *k'irtoń* ⟨c e r t a r e, *kurt* ⟨c o r t e m, *škurt* ⟨*e x c u r t u m, *vərtüt* ⟨v i r t u t e m etc. L'origine du mot doit être cherchée dans un dérivé de c h o r d a [3] „corde", soit *c h o r d ī n a, terme qui devait désigner à l'origine le „cordon ombilical" et puis, par extension, l'„ombilic" lui-même. En ce qui concerne le phonétisme, remarquons que l'*-o-* atone, après avoir

[1] Le sens de „cordon ombilical" n'est enregistré que par Leotti, *L'albanese parlato*. 98, tandis que les autres vocabulaires ne donnent que les sens de „ombilic" et de „centre".

[2] *Etymol. Wörterbuch*, 188.

[3] Conservé en alb. sous la forme diminutive *kordezə*.

passé à *-u-*, est devenu *-ɛ-*, tout comme dans *tɛrboj* ⟨ t u r b a r e, et le groupe *-rd-* a passé à *-rθ-*, comme dans *šurθ* ⟨ s u r d u m, *verθ* ⟨ v i r i d e s c o etc. L'*n* a nasalisé d'abord la voyelle précédente *(kɛrθĩ-)* et a disparu ensuite dans le dialecte tosque *(kɛrθi-)*. Quant à la finale *-zɛ*, on sait que c'est le suffixe diminutif qui forme de nombreux dérivés en albanais.

ALB. *kɛrθĩ-ni* „petit enfant; agneau tardif"

Gustav Meyer[1] laisse l'origine de ce mot inexpliquée. Elle n'est pourtant pas difficile à trouver. Un dérivé **c h o r d ī n u s*, formé du lat. c h o r d u s „tardif, né tard", qui a laissé de nombreuses traces en roman[2], conviendrait parfaitement au mot albanais. Les mêmes changements phonétiques se sont produits dans ce mot comme dans celui que nous avons étudié précédemment.

ALB. *θɛnǧil*, *fɛnǧil* „braise"

L'auteur du dictionnaire étymologique de la langue albanaise (pag. 90) fait venir ce mot du lat. f a v i l l a, dont le développement phonétique serait tout à fait anormal. Toutes les difficultés sont écartées si l'on part, pour expliquer le mot albanais, du même prototype latin qui est à la base de l'it. *fucile*, du fr. *fusil* etc., c'est-à-dire de f o c ī l i s „qui appartient au feu" ⟨ f o c u s. L'évolution phonétique est tout à fait régulière. Il s'est produit d'abord l'épenthèse de l'*-n-*, tout comme dans *k'ingatɛ* ⟨ c i c a l a, à la suite de laquelle le groupe *-nk'-* s'est changé normalement en *-nǧ-*. Le changement de l'*-o-* atone en *-ɛ-* s'est produit comme dans les deux mots étudiés pelus haut. Inutile de rappeler que l'*f* initial a été remplacé dans le dialecte tosque par *θ*, comme dans *θember* ⟨ f e m u r, dans *θier* pour *fier* etc.

I.-A. CANDREA

---

[1] *L. c.*, 188.

[2] Meyer-Lübke, *Etymol. Wörterbuch*, 1882-3.

Rom. *prunc*

Dintre atîtea etimologii care s'au dat acestui cuvînt nici una nu a ajuns să ne convingă. Mai în urmă Sextil Puşcariu [1] a încercat să-l explice din forma latină vulgară *puerunculus care ar fi existat ca diminutiv al lui puer şi din care s'ar fi refăcut *pueruncus, de unde foneticeşte ar fi putut resulta *prunc*. In ce priveşte însă înţelesul etimologia aceasta apare contestabilă cît timp, cum spune Puşcariu, *pueruncus ar fi însemnat „un copilaş mai puţin mic" decît *puerunculus. Ideea diminutivală nu avea de ce să fie atenuată în casul acesta, deoarece *prunc* înseamnă propriu zis copilul mic de tot, acela care este alăptat. Şi tocmai de aici mi se pare că trebue să plecăm dacă e să-i dăm o explicaţie mai admisibilă.

In vechea romînească şi dialectal astăzi înţelesul de „a da să sugă, a alăpta" este exprimat şi prin verbul *a apleca*. Deci *pruncul* a putut însemna la origine cel care este dus spre sîn, „aplecat". Şi atunci nu avem decît să ne gîndim la latinul pronus care se ştie că înseamnă „înclinat, aplecat". Un derivat al acestuia, *pronicus, ne îndrumează tocmai spre forma romînească, prin fasele intermediare **prunec*, **prunăc*, de unde, prin sincopa lui *ă*, *prunc*.

O confirmare a acestei derivări ne-o dau pasaje din vechi texte unde *prunc* e asociat tocmai cu verbul *a apleca*; aşa la Cantemir, în *Hronic*, 98: *ţîţele la gura pruncilor aplecînd*; într'o variantă a cîntecului *Prea frumoasei pustii:*

Ca pe pruncul lasă-l maica
Cînd la ţîţe mi-l dapleacă [2].

In *Psaltirea Hurmuzaki*, CXXX, 2, găsim chiar pe *aplecat* cu înţelesul de „prunc".

---

[1] *Dacoromania*, II, 602. Despre o etimologie slavă nu poate fi vorba; cf. Th. Capidan, *ibid.*, III, 137.

[2] Revista *Ioan Neculce*, V, 344; v. şi *Dicţionarul Academiei*, I, 194.

Păstrarea lui p r o n u s şi derivate ale lui în alte limbi romanice [1] ne îndreptăţeşte de asemenea să explicăm astfel mult discutatul cuvînt din vocabularul nostru.

LAT. *baculum* ŞI ÎNŢELESUL LUI PRIMITIV

Cum vocabularul latin aşteaptă mereu revisuiri în ce priveşte etimologiile, nu va părea surprinzător că şi peste acest cuvînt au trecut numai vagi identificări, fără să se ţină samă de semnificaţia lui reală resultînd din anumite consideraţiuni şi din înrudiri lexicale care nu pot fi trecute cu vederea. Explicaţia care i s'a dat pînă acum pleacă dela presupunerea că înţelesul lui derivă din noţiunea de „a se răzima", [2] ceea ce s'ar părea foarte logic, dar în faţa controlului lingvistic rămîne nedovedit. Nici în latină, nici în alte limbi indoeuropene nu găsim vre-o formă care să confirme semnificaţia aceasta pe care ar fi avut-o la origine *baculum*. Se citează de obicei, din greceşte, glosa lui Hesychiu βάκται· ἰσχυροί, dar ea e contestabilă pentru că cuvîntul glosat se poate foarte bine să nu fie decît o formă dialectală a lui πακτός şi deci să nu aibă nimic de a face cu tema *bak-* [3]. Cu totul isolat astfel dacă-i atribuim accepţiunea

---

[1] V. dicţionarul etimologic al lui Meyer-Lübke, 6777[a], 6776, 6779.

[2] Astfel e explicat şi de A. Walde în *Vergl. Wörterbuch der indogerm. Spr.*, Berlin-Leipzig, 1926, II, 104; cf. Brugmann, în *Indogerm. Forcsh.*, XXXVIII, 140.

[3] Walde, *l. c.*, aminteşte şi o altă glosă a lui Hesychiu, βακόν· πεσόν, dar ca înţeles nu ne îndreptăţeşte să o punem în legătură cu *baculum;* de altfel, tot Walde, mai prudent, în *Lat. etym.* Wb., 81, excludea această glosă din discuţia asupra originei cuvîntului latin.

Ca înrudite cu *baculum* se consideră şi germ. înf. *pegel* „par", necrl. dial. *pegel* „sloi", engl. *peg* „cui de lemn", la care e alăturat anglosax. *pægel* „ulcior", dar ele trebue despărţite şi în orice cas nu pot avea nimic de a face cu forma latină. Cele trei dintîi ne îndreaptă spre rădăcina *pag-, pak-*, din care gr. πήγνυμι (comp. pentru înţeles derivatele πάγος „sloi", πάσσαλος „cui de lemn, par") — şi ar fi de presupus că tema aceasta a pătruns în limbile germanice prin latină (v. reflexe ale ei

primitivă admisă pînă acum, *baculum* îşi găseşte adevărata lui filiaţiune dacă-l apropiem de alte forme. S'au raportat la ele şi Walde şi alţii, dar fără să recunoască legătura reală dintre ele sau punînd-o chiar la îndoială; sînt anume formele pe care le găsim în celtică: virl. *bacc* „băţ îndoit" şi „seceră", cimr. *bâch* şi bret. *bach* „cîrlig". Deci spre înţelesul de „îndoit, încîrligat" ne duce comparaţia cu celtica şi se lămureşte atunci semnificaţia originară a lui *baculum*. El a trebuit să însemne la început „băţ îndoit, cu un cîrlig la vîrf", în special băţul, caţa cu care ciobanii prind oile, cum obişnuiau şi cei romani, care cunoşteau cu acelaşi înţeles şi termenii *pedum*, *lituus*[1]. Aceasta reiese şi din întrebuinţarea deasă a lui *baculum* cu sensul păstoresc, cum se poate vedea în *Thesaurus l. lat.*, II, 1670 (comp. şi glosa din *Corpus gloss.*, V, 492: *baculum· fustem pastoralem*[2]). Trebue să admitem atunci că şi gr. βάκτρον a avut la origine aceeaşi accepţiune, după cum ne arată, de altfel, glosa lui Hesychiu βάκτρον· καμπύλος, acesta din urmă însemnînd, cum se ştie, „băţ îndoit".

Ov. Densusianu

Arom. *flumin*

In afară de formele înregistrate de Meyer-Lübke (ital. *fiume*, vfr. şi prov. *flum*), latinismul acesta a rămas pînă acum necunoscut lexicografiei romîne. Evident, conclusia ce

---

romanice în dicţionarul etimologic al lui Meyer-Lubke, 6142). Cît despre *pœgel*, el nu pare să fie strein de gr. βῖκος care se ştie că, simplu ori în derivate, a lăsat prin intermediarul latinei urme în limbile germanice şi cele romanice (v. dicţionarul lui Meyer-Lübke, 1102, 6315). Cf. şi F. Kluge, *Etym. Wb.*, s. *pegel*.

[1] V. *Dict. des antiquités* al lui Daremberg et Saglio, IV, 369.

[2] De remarcat că *baculum* pătrunzînd în celtică s'a păstrat numai cu înţelesul de „băţ încîrligat, caţă": virl. *bachall* (de unde derivatul nirl. *bachlach* „păstor"; H. Pedersen, *Kelt. Gramm.*, I, 225). Să fi cunoscut Celţii dela Romani pe *baculum* mai mult în accepţiunea păstorească?— sau poate ei au restrîns înţelesul lui apropiindu-l de acela al lui *bacc* amintit mai sus.

se impunea în această privinţă nu putea fi decît aceea că acest element lexical va fi circulat şi în latina vulgară a Orientului şi că, ulterior, a dispărut.

Dispariţia completă a lui în domeniul limbei romîne ar fi rămas într'adevăr, alături de atîtea altele, oarecum surprinzătoare, întru cît şi poporul romîn a cunoscut şi adevărate *flumina*, cum ar fi bunăoară Dunărea. De fapt, astăzi noţiunea acestui cuvînt a dispărut pentru limba romînă, deşi dialectologia înregistrează un representant al lui f l u m e n în aromînă, unde se mai aude rar *flumin*. Zic „a dispărut", pentru că arom. *flumin* nu mai însemnează „fluviu", ci „mulţime, puhoi" — noţiunea de „fluviu" fiind redată prin *arîu*, ca şi în dacoromînă.

Forma pare a fi foarte rară. In literatura aromînă apare o singură dată şi anume într'o poesie recentă a lui Zicu Araia din Samarina:

Di fluminlu di stratioţ
Dit doaule-aţeale-armate,
Ma ğion'ĭ di-Armînĭ'l'i Epiroţ
Ş'ma-alumtătorĭ di Fărşiroţ
Pri lume — sănătate!

ceea ce, în transpunere dacoromînă, sună astfel:

Din mulţimea de soldaţi
Din cele două armate,
Mai bravi decît Aromînii din Epir
Şi mai luptători decît [Aromînii] Fărşeroţi
Pe lume — sănătate! [= nu se află].

Din punct de vedere fonetic, nimic nu ne împiedecă să vedem în arom. *flumin* lat. f l u m e n: păstrarea lui *-n* final trebue căutată într'o formă de basă *fluminu*, analogă formelor *grînu-grîne*, *frînu-frîne* etc.; acest *fluminu* s'a alăturat, deci, ca flexiune, substantivelor neutre de declinarea a II-a. Şi din punct de vedere semantic, sensul din aromînă nu constitue nici o dificultate, întru cît f l u m e n, ca şi r i v u s, aveau şi accepţiunea de „puhoi (de apă, de valuri; de oameni), îmbelşugare, bogăţie" — accepţiune care în acest dialect e curentă. Se zice: „v'ine-arîu di armăname, di

ask'ere" etc. = vine rîu (= mulţime) de Aromîni, de infanterie. Sau: „fălcarea tută s'v'ină-arîu" = tot tribul să vie puhoi (ca apa sau valurile unui rîu — cf. *Bibl. naţ. a Aromînilor*, I, 124). Constatăm, prin urmare, că *arîu* < r i v u s înseamnă şi „rîu" şi „mulţime". Acelaşi dublet semantic îl va fi avut înainte vreme şi *flumin;* cu timpul, însă, acesta şi-a pierdut înţelesul originar, astăzi însemnînd „mulţime, puhoi". Poetul Zicu Araia îmi relatează că forma circulă numai cu sensul acesta, zicîndu-se *flumin di puriţi* „mulţime de pureci" etc.

De remarcat că acest f l u m e n s'a păstrat şi în albaneză ca *lumə* (şi *l'umə*, *l'ümə*) şi însemnează „rîu" şi „puhoi (de ape)": *arðə lumə* = veni puhoi.

Arom. *h'ima*

Fondul lexical de origine latină al limbei romîne se îmbogăţeşte cu încă un element, şi anume cu forma *h'ima* din aromînă.

Lexicografia romanică înregistrează doar cîteva forme sporadice ca representanţi ai adj. ī m u s. Astfel, pentru dialectolgia italiană P. E. Guarnerio relevează următoarele: «*dim* e *indím* <i n d e i m o, non più usato da solo, ma che occorre nel modo avverbiale *ǧo'ndim*, per es. *ǧo'ndim al vik* = „giù in fondo al paese" (în *Rendiconti Ist. lomb.*, XLI, 395) — ceea ce reproduce perfect lat. ī m u s atît ca fonetism, cît şi ca sens, întru cît ī m u s însemna „(de) jos, la fund" [1].

In aromînă, *h'ima* circulă ca adverb cu următoarele înţelesuri: „jos, la (în) vale, în fund; la cîmp, la şes; la locul de iernatec, în iernatec". Se zice: „s'duse h'ima nǧos" (= se duse la fund în jos); „hima nǧos tu cămpu" (= adînc în jos la cîmp); „s'dusiră tu h'imă" (= se duseră în adînc, în

[1] Cf. şi Nicola Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*, 1922, sub *imo*.

prăpastie) etc. In acest ultim exemplu, *h'imă* ar putea fi considerat şi ca substantiv (cf. *Antologie aromănească*, 444).

Pînă acum, pentru explicarea etimologică a acestui cuvînt, toate sugerările au fost îndreptate spre adv. grec. χαμαί= „à terre, sur la terre". O atare apropiere însă nu poate fi susţinută nici din punct de vedere fonetic, nici semantic. Singurul etimon ce poate fi pus la basa lui e adj. lat. īmus, şi anume femininul īma. Se va fi zis: in terra ima = „în ţara joasă, la cîmp" etc. Am putea pleca şi dela forma de ablativ-locativ a acestui adjectiv: ima = „în fund, jos". După cum vedem, ca sens, arom. *h'ima* nu poate fi separat de lat. īmus. Ceva mai mult: e foarte sugestivă şi apropierea, ca să nu zic identitatea, dintre locuţiunea italiană *go'ndim (al vik)* şi cea aromînă *nçios (tu cămpu)*.

Unica dificultate ce se ridică aci e explicarea sunetului *h-*. In aromînă circulă şi adv. *hamblá* <ngrec. χαμηλά (popular χαμπλὰ) „bas", precum şi *hambílumă* <χαμήλωμα (popular χαμπήλωμα), dela χαμ(π)ηλόνω „baisser, rabaisser". Adv. *h'ima* se aude mai ales la Aromînii oieri care întrebuinţează şi adv. *hambla* şi care, pentru iernatec, coboară în şesurile Tesaliei, sau în alte ţinuturi joase locuite şi de Greci. Această constatare ne dă şi explicaţia lui *h-*: *hambla* a influenţat forma **ima* care, cu timpul, s'a pronunţat *h'ima*. E posibil ca această analogie fonetică să fi avut un punct de razim şi în tendinţa de a evita hiatul sintactic dintre *-u* şi *i-* din construcţii ca: „s'duse tu imă" — ceea ce ar avea o oarecare probabilitate.

Oricum s'ar explica acest *h-*, în *h'ima* se oglindeşte sigur lat. īmus.

Răspuns la o dare de samă

E incontestabil că nimeni nu poate atinge perfecţiunea, mai ales cînd e vorba de cercetări întinse şi complexe. Mă aşteptam, de aceea, ca şi lucrarea mea *Graiul şi folklorul Maramureşului* să primească unele rectificări şi aşi arăta o

presumpţiune neştiinţifică dacă nu aşi recunoaşte dreptatea cîtorva observaţiuni din multele pe care N. Drăganu le înşiră în recensia publicată în *Dacoromania*, IV, 1063-1091.

După o scurtă introducere şi după cîteva cuvinte — mai mult de complesenţă... improvisată — prin care recomandă lucrarea mea «studenţilor şi altor cercetători tineri» (p. 1064), N. Drăganu trece chiar cu nota din josul acelei pagini direct la „lipsuri, inutilităţi, interpretări greşite" etc., pentru ca, după 24 de pagini de critică făcută «cît se poate de obiectiv» (p. 1091) — o mărturisire nu numai de cît imperioasă —, să încheie, totuşi, că lucrarea mea rămîne «meritoasă în genul său la noi».

Intru cît recensentul atrage atenţia că cunoaşte «binişor pe Maramureşeni şi graiul lor» (p. 1064), evident că toate „greşelile sau scăpările din vedere" relevate ar putea fi socotite bune şi juste de către cei care-i cunosc activitatea. Şi totuşi, acel „binişor" care — de fapt — vrea să ne dea să înţelegem în tot casul ceva mai mult, dacă nu chiar prea mult, decît ceea ce însemnează el, va trebui să fie oarecum rectificat. Trecem, deci, direct la ce se relevează în această dare de samă, recensînd, la rîndul nostru, sumar şi în ordinea lor o parte din observaţiunile făcute de Drăganu.

In legătură cu salutul maramureşean, Drăganu remarcă o lipsă, spunînd că am dat «fără îndoială prea puţin. Trebuia să se adauge că obiceiul este catolic» (p. 1065), iar mai jos observă că anecdota cu *luna 'n tău* [1] se găseşte şi în folklorul unguresc. Fireşte, nici eu nu-i contest utilitatea acestui „trebuia". De aceea, la „prea puţinul dat trebuia" să mai relevez că:

1. anecdota cu *buhaiu 'n turnu beserecei* (p. XXIX) apare

[1] E drept că obiceiul poreclirei a fost relevat de I. A. Candrea; eu, însă, îl cunoşteam dela Aromîni care îl practică în multe privinţe. — Referitor la *noutatea* apropierilor dintre Aromîni şi Dacoromîni nu am avut nici o pretenţie de paternitate, iar faptul că lucrarea ungurească a lui Gr. Moldovan „mi-a scăpat din vedere" (p. 1064) n'avea de ce să fie relevat, întru cît recensentul ştia că eu nu cunosc limba ungară (p. 1076).

şi în folklorul altor popoare. Iat'o, bunăoară, identică în folklorul italian: locuitorii cutărui sat „presero un bove e lo alzarono fino alla cima del campanile con una corda, perchè mangiasse un ciuffo d'erba ch'era cresciuto lassù" (Angela Nardo-Cibele, *Zoologia popolare veneta*, 23);

2. un cas aproape identic în legătură cu trăsnirea coşciugului (p. XVII) găsim şi în culegerile italiene (G. Pitrè, *Usi e costumi, credenze e pregiudizi*, III, 63-64);

3. *Fata pădurei* trebuia să fie urmărită şi în alte domenii (cf. G. Pitrè, *l. c.*, IV, 153-177 etc.);

4. teatrul popular presintă mari apropieri — prin filieră indirectă — cu cel catolic italian (Giovanni Gianinni, *Teatro popolare lucchese*, 5-10 etc.);

5. la cele relevate asupra magiei (p. XXXIX-XLI) puteau fi alăturate bunăoară cele ce ne ofere acelaşi folklor italian (G. Pitrè, *l. c.*, IV, 149; Gaetano di Giovanni, *Usi, credenze e pregiudizi del Canavese*, 88-91; Raffaele Corso, *I pregiudizi sessuali del popolo italiano*, în revista *Rassegna di studi sessuali e di eugenica*, IV, 154 etc.);

6. ceva similar cu *capra şi oaia* din textul al DXXXI-lea apare şi la Aromîni, Italieni etc. (Per. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 765-766; revista *Il folklore italiano*, II, 1, p. 63; V. Bogrea, în revista *Făt-frumos*, II, 57);

7. textul al DXLV-lea presintă paralelism cu ce ne dă G. Weigand în *Die Aromunen*, II, 150;

8. pentru ghicitoarea cu *cocoşul* dela p. XLIII s'ar fi putut opune celei francese şi greceşti una mai frumoasă, şi anume cea din Nicolae Păsculescu, *Lit. pop. romînească*, 79, după cum — drept adaus necesar — s'ar fi putut reproduce şi cea italiană din G. Pitrè, *Indovinelli, dubbi, scioglilingua del popolo siciliano*, 97 etc.

9. balada *Služnica şi soacra* dela pag. 115, cu toate variantele sale din folklorul nostru, trebuia urmărită alături de ce ne ofere folklorul atîtor alte popoare din care reproduc următoarele versuri din cel frances:

Bonjour, mon capitaine:
Donnez-moi mon congé

Pour aller voir la belle
Qui ne fait que pleurer,

— motiv identic cu ce găsim în balada romînă...

Dar, ne întrebăm: e cineva care să creadă că acest „trebuia" ar putea avea un capăt, mai ales în materie de folklor? Şi mai e ceva: în acelaşi volum al *Dacoromaniei*, IV, 922, polemisînd cu A. Rosetti asupra conjuncţiilor *de* şi *dacă*, pentru un cas similar cu cel pe care-l relevez eu, Drăganu face următoarea observaţie: «dar unde am ajunge în acest chip, cînd ştiinţa este atît de înaintată şi bibliografia atît de vastă? Ori cîte cărţi aşi cita, tot s'ar mai găsi una pe care n'am citat-o». Aşa fiind, ne întrebăm: de ce Drăganu găseşte cu cale să-mi impute ce el însuşi desaprobă cînd i se reproşează acelaşi lucru?

In continuare (p. 1066-1067), Drăganu presintă — drept imputare — o listă de variante ale baladelor culese de mine şi care se găsesc şi în colecţiile Ţiplea, Bud şi Bîrlea: aproape două pagini „de prisos" cînd e vorba de o lipsă, mai ales că o atare răsfoire nu cadra cu *Introducerea* lucrărei mele din care eu nu puteam face un întreg volum a parte pentru consideraţiuni independente de dorinţa şi voinţa mea. Nota pe care am dat-o la pag. XXXV tocmai asupra acestui punct îl putea scuti de... lipsurile relevate.

Să vedem însă întru cît sînt fondate toate „interpretările greşite ale textului" (p. 1067), pe care le evidenţiază sentenţios.

Pentru *lucioară—lukioară* putea să remarce numai neclaritatea, care — de fapt — nu mă priveşte, întru cît eu am redat formele, ca morfologie şi fonetism, cu o exactitate pe care zadarnic recensentul caută să o clatine. Pe de altă parte, urmărind cu atenţie, ar fi putut constata că nu poate fi vorba de o „explicare greşită", ci pur şi simplu de faptul că eu nu am dat derivarea etimologică a lui *K'ioară* aşa cum a dat-o Drăganu din ung. *Kövár* — ceea ce e cu totul alt ceva. — Referitor la „bucureştenismul" *după*, recensentul se înşală: exactitatea redării acestei prepoziţii în

trei feluri *(d'i pă, d'e pă, după)* nu poate fi pusă la îndoială decît de lipsa unei bune credinţe. Cel mult şi-ar fi putut exprima o mirare pentru apariţia acestui *după* alături de *d'e pă* etc. — Cît priveşte rectificarea adusă că «trebue rostit *T'iọară*» în loc de *K'iọară*, înşelarea devine conştientă şi oarecum surprinzătoare : după Drăganu, ar urma ca forma *ok'i* etc. să apară pretutindeni ca *ot'i* — aşa cum am înregistrat-o la 3[23].

Putea — şi era mai bine — să renunţe la «probabilitatea» referitoare la *dz* din *d'esk'edzît* (p. 1068): şi aci n'am făcut nimic alt ceva decît să redau exact pronunţarea înregistrată, mai ales că forma nu-mi era necunoscută ca derivare. De ce n'am dat şi formele *k'izitọare* şi *tizit* tot cu *dz*?

Redarea formei *k'elsîg* (cu *s*) nu e greşită (p. 1069). Mi-ar fi fost uşor — şi mă gîndisem chiar — ca să o redau cu *ş*, rimînd şi mai plin cu *suşîg;* dar n'am făcut-o, căci n'am auzit *k'elşîg*. S'ar putea însă să avem a face cu o pronunţare defectuoasă a persoanei dela care am culeş-o. Relevez, de altfel, că şi Bîrlea — la care mă trimite recensentul — redă forma tot cu *s: k'elsîg* (I, 17).

Ca să răspund şi eu cu aceeaşi meticulositate, amintesc că rectificarea corectă a redării *pă cur t'ę-a da* nu e *pă curt'e-a ta* (p. 1069), ci *pă curt'ęa ta.* Ceva mai mult: reproducerea contextului respectiv trebuia însoţită şi de indicaţia paginei în care se găseşte, şi anume 11[66].

Posibil ca sb. *čịurdăcă* să nu existe (p. 1070); îl asigur însă că se aude sb. *čịurdică.*

Pentru *orgare* îndreptat în *orga* (p. 1070), greşala lui Drăganu e mai gravă. Trebuia, într'adevăr, să-l redau ca *orgar(-e),* ca şi *altar-e* etc. (cf. pag. LXXIV, unde relevez şi alte forme); în nici un cas însă nu poate fi rectificat în *orga* — formă pe care în zadar recensentul ar căuta-o în întregul Maramureş. Deci, *orgar.*

Mirarea lui Drăganu nu e tocmai... senină cînd corectează forma *Valęa-lu-Tọasî* în *Valęa-lutọasî* (p. 1070). Ca unul care se ocupă cu romîna veche şi care, deci, face cunoştinţă cu felurite scăpări din vedere ale reproducătorilor

etc., s'ar fi putut mulţumi să remarce că, sub influenţa aceluiaşi *-lu-* din formele toponimice imediat precedente *(Valea-lu-Peter, Valea-lu-Ştef)*, s'a putut strecura această inadvertenţă, fără să fi fost nevoie ca să-i treacă prin gînd că un ne-Maramureşean nu cunoştea adj. *lutos*.

Exceptînd, poate, forma *ovăz* în loc de *ovăs*, toate îndreptările relevate la pag. 1071-1072 constitue nu numai încă două pagini „de prisos" din recensia sa, ci şi o surprinzătoare lipsă de bună credinţă dublată de ceea ce îmi impută mie. Ironisînd cu aceeaşi «obiectivitate» ce am afirmat sub § 88, recensentul socoteşte că e o greşală redarea în cîte două sau chiar trei feluri de pronunţare a aceleiaşi forme auzite în unele casuri la o singură persoană. Crede, deci, că are a face cu o „redare inconştientă" în dubletele: *ales* şi *al'es, coat'e* şi *cată, iubăsc* şi *iubgesc, če* şi *či, bg̑in'e*, şi *bin'e, un'elele* şi *ineluţ, batăr* şi *batîr, t'eile* şi *k'eile, intra* şi *întra, d'e* şi *d'i, k'ilinği* şi *t'ilincat, să pk'iei* şi *să răst'ei, b'ine* şi *bine* sau *g̑ini, năpost'i* şi *năpust'it, frăt'ic* şi *frăt'iuc*. Dacă recensentul ar fi dat un pic de atenţie şi ar fi cetit ce am relevat la pag. LIV şi sub § 29, n'ar fi dat asemenea dovezi de „cunoscător al graiului din Maramureş" (p. 1070), şi ar fi văzut că: *ales* aparţine satului Breb, iar *al'es* satului Săpînţa; *bg̑ine* şi *bin'e* aparţin la două persoane diferite[1]; *če* şi *či* reproduc exact formele din manuscrisul poetei Irina Stan[2]. Pentru celelalte dublete, e inutil să-l asigur de exactitatea unei redări conştiincioase; unica soluţie ar fi să cutreere Maramureşul ca să se convingă[3]. — Cît priveşte *t'emn'ičiọare* rimînd cu *fečiọară*, precum şi îndreptările: *clocot'iči* pentru *clocot'iş* şi *mn'in'e* pentru *mn'ine* (ca să rimeze cu *bin'e)*, toate ne dovedesc cu prisosinţă spiritul de uniformisare cu care ar

[1] Pot aminti un singur exemplu luat din Bîrlea, la care mă trimite recensentul: la două persoane din acelaşi sat forma *sabie* apare *sabdie* I, 11 şi *sabie* I, 39.

[2] Manuscrisul e în posesia mea, aşa că oricînd îl poate controla.

[3] Totuşi, îi amintesc că *năpusti*, bunăoară, apare la aceeaşi persoană cînd cu *o (năposti)*, cînd cu *u (năpustit)* — cf. Bîrlea, I, 38,40.

fi procedat Drăganu în redarea fonetică a culegerilor folklorice.

In josul pag. 1072 relevează şi «simple greşeli de tipar». Greşeli de tipar s'au strecurat şi la mine; dar, din ce relevează aci nimic nu e greşit. Din contra, greşeli de tipar găsim la recensent, şi anume la al doilea cuvînt din ultimul rînd al acestei pagini: trebuia *si* în loc de *şi* etc. [1]. Ceva mai mult: cele două citate în versuri pe care le-a reprodus trebuiau să fie însoţite de indicaţia paginilor: primul de 73^{20}, iar al doilea de 15^{32}. Aceasta, pentru ca cetitorul student sau tînăr al recensiei să poată uşor urmări şi să se convingă că recensentul cade în «greşeli» — noi zicem inadvertenţe — şi mai grave: în ultimul rînd al pag. 1072 Drăganu afirmă că *nu* din versul «C'apoi noi nu ne-am si luat» 15^{32} e «de prisos, strică înţelesul». Se vede clar, deci, că Drăganu nu a sesisat ironia pe care flăcăul o strecoară prin acest *nu* faţă de „mîndra" lui şi nici sensul contextului.

Ce uşor mi-ar fi să-i parafrasez sarcasmul repetat, spunîndu-i că e surprinzător cum un cercetător şi filolog care «cunoaşte binişor graiul din Maramureş şi pe Maramureşeni» „înţelege greşit" fondul textelor, făcînd observaţii tot atît de greşite asupra fonetismului, morfologiei etc. pe basa unor simple deducţii sau „presupuneri" (p. 1073).

Dar, pînă aci Drăganu a făcut numai «observări cu caracter principial», după care trece la «o serie de observări de amănunt» (p. 1073).

Nu mă voi opri decît la foarte puţine, mai ales că unele observaţii ar comporta discuţii întinse.

Boşorhodaule nu trebue îndreptat, după etimologie, în *boroşhordaule* (p. 1074), pentru că persoana dela care am înregistrat forma a pronunţat aşa cum am redat-o, ea neştiind ungureşte. Şi e firesc lucru ca atari forme ungureşti

[1] Mai relevez încă cîteva: *agori* nu *agori* (1079), *cunt'i* nu *cunti*, *Şt'iol* nu *Ştiol* (1079), *Constansiŭ* nu *Constansin* (1086), *ibgia* nu *ibgiu* (1088), *Scrad'i* nu *Scradii* (1090) etc.

să fie diformate în pronunţarea lor într'un singur cuvînt în graiul popular.

In legătură cu etimologia lui *Cîrlibaba* (p. 1076), recensentul trebuia să recurgă, cred, şi la etimologia populară pentru a explica mai temeinic trecerea lui *Karli-Bach* la *Cîrlibah*[1] > *[Cîrlibaf>]* *Cîrlibav*> *Cîrlibab*, şi anume : o contaminare a acestui *Cîrlibah* cu *Gîrla-babei* a putut da *Cîrlibaba* şi în graiul Germanilor din jurul Iacobenilor. De amintit că Romînii o poreclesc *Gîrla-babei*.

Referitor la influenţa ruteană şi ungurească în graiul maramureşean (p. 1078), îmi menţin şi astăzi părerea că cea ruteană e cea mai pronunţată, cea mai adîncă. Sub raportul numeric, influenţa lexicală ungurească e mai mare poate, dar e aproape în întregime de suprafaţă, deşi efectuată pe diferite căi; cea ruteană, în schimb, e veche şi adînc infiltrată în graiul intim al satului, al familiei, al femeiei — ceea ce nu poate fi trecut cu vederea.

Imputarea pe care Drăganu mi-o aduce la pag. 1079 prin relevarea elementelor lexicale luate de-a-gata din glosarul meu, spunînd, iarăşi, că ce am dat «e prea puţin» — această imputare ar avea parcă un rost în sensul că eu trebuia, poate, să înlesnesc la fiece pas şi chiar repetat urmărirea unei afirmaţiuni prin exemplificări, întru cît ar fi trebuit să ţin samă că lucrarea mea nu putea fi recomandată decît «studenţilor şi cercetătorilor tineri». Numai un singur lucru aşi avea, totuşi, de remarcat : etimologiile formelor *cunt'i*, *luft*, *șterț* şi *Șt'i̯ol* trebuiau închise în parentese, căci nu-i aparţin. Aşa am procedat şi eu în glosar — ceea ce Drăganu n'a observat, după cum se vede la pag. 1081. Etimologiile formelor *barnă*, *glet*, *hamn'eș*, *Ilonca*, *Oarmeɡi*, *roșt'ei̯u̯*, *sin* le-am dat între parantesele ( ), pentru că nu-mi aparţineau : — un recensent răbduriu şi meticulos nu trebuia să le treacă cu vederea. — Pe *k'erțău̯* eu nu l-am derivat

[1] Cf. A. Rosetti, *Lettres roumaines...*, în această revistă, II, 234 : *Crъlibaholъ*.

«din tĕrtius» — cum gratuit afirmă recensentul —, ci din „der. lat. tĕrtius", ceea ce însemnează „dintr'un derivat al lat. tĕrtius". — Cît privește celelalte etimologii date de mine și pe care Drăganu le clasează ca fiind «cunoscute, deci de prisos», atît pot mărturisi că le-am căutat eu singur, fără să fi știut sau să-mi fi adus aminte că au mai fost date.

In privința unor asemenea întîlniri, relevez numai trei casuri:

1. In *Dacoromania*, I, 132 (deci în 1921), Drăganu s'a ocupat de etimologia formei *Trîmpoiele*. Intr'o lecțiune din ianuar 1921 — suplinind pe Ovid Densusianu — eu am dat aceeași etimologie [1]. Cui aparține ea? [2].

2. In această revistă, I, 330, am dat etimologia formei *stringl'i*. Aceeași etimologie a dat-o Per. Papahagi în *Notițe etimologice*, 44, cu mult înaintea mea. Ce ar fi dispus să concludă Drăganu?

3. In *Dacoromania*, II, 628, Th. Capidan dă etimologia vb. *scărk'escu*. Aceeași etimologie o dase în al său dicționar și C. Nicolaide (p. 481). I s'ar putea reproșa ceva lui Th. Capidan?

Cu pag. 1083 darea de samă trece la interpretările greșite.

Intr'adevăr, e mai justă semnificația de „sigur, negreșit" a formei *bistoș* și atunci versul ar urma să fie redat astfel: «Žalnică, bistoș, amară» 14[38]. Nu înțelegem însă de ce Drăganu scrie de trei ori *biztoș* — cu *z*.

Presupunerea că în *norătoare* ar urma să vedem *omorîtoare* (p. 1086) nu e tocmai convingătoare.

Nu vedem ce anume e greșit ca interpretare în legătură cu *sprižon'i* relevat la pag. 1088.

La pag. 1090 sînt relevate forme toponimice. Printre altele, Drăganu afirmă că *Săcelul* e mai vechi decît *Săliștea*. Toponimia romînă ne presintă și în alte regiuni un *Săcel*

[1] Cf. cursul ținut atunci despre *Latina vulgară*, pag. 116-117 (se găsește la Academie).

[2] Referitor la un asemenea cas, nu trebuiau scăpate din vedere cuvintele lui Gabelenz, reproduse de S. Pușcariu în *Dacoromania*, I, 74-75.

lîngă o *Săliște*. N'ar fi, oare, mai plausibil să admitem că *sătucelul* a luat naştere în urma unei „sălişt'i“? «*Selišče* signifie dans les vieux documents serbes l'emplacement où se trouvent les maisons du village. La signification actuelle est différente : *selište* c'est l'emplacement d'un village disparu»? [1] — Nu vedem de ce *Malul* sau *Măgura*, bunăoară, ar fi mai vechi decît *Gruiu* sau *Picuiu*. — De amintit că, în harta statului major austriac, în loc de *Valea-furului* stă *Valea-purului* — ceea ce n'am putut controla mai de aproape.

Recensia o încheie cu aceste rînduri: «Pentru atîtea lucruri însă se cere timp mai îndelungat decît acela pe care D. P. a putut să-l jertfească pentru alcătuirea tesei d-sale de doctorat care....».

Mai întîi, o rectificare: eu nu am studiat Maramureşul pentru «alcătuirea tesei de doctorat». „Doctoratul“ trebuia să-l formeze lucrarea *Elementul slav în dialectul aromîn*, propusă de Ov. Densusianu. O simplă întîmplare tîrzie şi ocasională a făcut ca să-mi schimb tesa.

Cît priveşte „timpul jertfit“, cred că din cele expuse pînă aci s'a putut desprinde dacă se cerea «timp mai îndelungat», aşa cum lasă să se înţeleagă recensentul.

In această revistă, II 183, A. Rosetti a făcut cu deplină seninătate oarecari observaţii în legătură cu construcţia conjuncţiilor *de* şi *dacă*. In acelaşi volum al *Dacoromaniei*, Drăganu, reproşînd lui Rosetti lipsa de «veche obiectivitate», face următoarea reflecţie: «Orice recensie cred că se face înainte de toate pentru ca să faeă cunoscută lucrarea pe care o discută, cu părţile ei bune şi cu rectificarea celor rele» (p. 922). Referitor la «rectificarea celor rele», „studenţii şi ceilalţi cercetători tineri“ rămîn, cred, edificaţi; cînd însă e vorba de relevarea „părţilor bune“, aceasta priveşte consecvenţa recensentului.

Şi pentru ca să închei — încă două observaţii de ansamblu.

---

[1] Jovan Cvijić, *La péninsule balkanique*, 215.

1. La pag. 1069 Drăganu opiniază că o regiune trebue studiată de un localnic. Fără a recurge la obiecţiuni simpliste — cum ar fi, de exemplu, aceea că cineva să nu studieze o regiune în care nu s'a născut sau n'a trăit, ci să se aştepte pînă ce va răsări un filolog localnic —, părerea aceasta aştepta justificări cum nu le dă Drăganu. Un Romîn — Dacoromîn sau Aromîn — pregătit, bun cunoscător al limbei materne, poate face foarte bune cercetări dialectale, cel puţin tot aşa de bune ca şi cele pe care le-ar face localnicii. In opririle mele prin Ţara Oaşului, am vrut să constat dacă trecerea lui *l* la *ŭ (galbăn> gaŭbăn)* relevată de I. A. Candrea mai dăinueşte. Asupra acestui fapt am atras de mai înainte atenţia părintelui Gavril Szabo din Bicsad, care a contestat existenţa acestui fonetism. După ce a ascultat însă cu luare aminte pronunţarea aceasta la diferiţi Oşeni, a recunoscut şi dînsul această particularitate a graiului oşenesc. — Un alt exemplu. Intelectuali maramureşeni s'au îndoit de circulaţia formei *aŭbă* relevată sub § 67. Fără a-i îndrepta spre graiul satelor, i-am trimis la subprefectul judeţului, la D. Dan, şi s'au convins.

2. Din tot ce a relevat Drăganu în recensia sa recunoaştem încă odată dreptatea cîtorva observaţiuni. Dar mai toate relevările fac în general impresia unor sboruri cam *terre à terre*. Intr'o recensie de 28 pag. cred că s'ar fi putut tangenta măcar şi alte probleme, de o însemnătate oarecare, cum ar fi, bunăoară, cele ce relevez la pag. LXXII şi LXXVII-LXXXIII. Ar fi avut ocasie să ne spună că şi în aromînă, de exemplu, punerea pronumelui de acusativ după verb a fost cîndva curentă, amintindu-ne locuţiunea — astăzi pietrificată — *loar'-le oile, loară-le!* din cutare legendă păstorească, sau atîtea alte exemple referitoare la aceeaşi construcţie sintactică. — Ne-am fi aşteptat ca, în jurul celor ce Drăganu relevează la pag. 1089-1090, să ridice şi problema etnografiei istorice a Maramureşului, pentru a şti dacă împărtăşeşte nejustificabila părere a istoricilor, sau dacă vede în Maramureşeni ceea ce vedem noi: o teritorială expansiune

păstorească ce echivalează, de fapt, cu o inconştientă cucerire etno-geografică de către triburi vestice de păstori romîni dintre Balcani şi Dunăre — deci, nu Aromîni. Şi atunci, ar fi putut pune în discuţie, printre altele, şi chestiunea rotacismului.

Un ultim cuvînt : altarul ştiinţei, deşi cultivat asiduu şi cu probitate, poate deveni adesea un focar de... învrăjbiri între flaminii săi. Noi n'am dori să fie casul.

Tache PAPAHAGI

DĂRI DE SAMĂ

M. BARTOLI, Introduzione alla neolinguistica (principi — scopi — metodi); Genève, Leo Olschki; 1925; VII-108 pag. (vol. 12 din *Biblioteca dell' „Archivum romanicum"*).

Din *Breviario*, de care ne-am ocupat în alt rînd (II, 405), cunoaştem în general părerile expuse de Bartoli în această lucrare a cărei însemnătate trece dincolo de domeniul romanisticei, pentru că atinge şi probleme de lingvistică generală. Ar fi fost poate chiar de preferat ca ea să se publice înainte de *Breviario*, unde prezentările prea schematice şi prea condensate — din care a rămas ceva şi în noul volum — nu permiteau totdeauna să se urmărească mai de aproape ideile autorului. Cu desvoltările şi precisările de acum le putem cunoaşte mai bine şi ele aduc o sinteză de cercetări îndelungate, de aprofundare a multor chestiuni controversate.

Faţă de neogramatici Bartoli ia dela început poziţiune categorică şi pentru a arăta în ce fel înţelege interpretarea faptelor lingvistice alege ca punct de plecare particularităţi ale limbilor indoeuropene şi în primul rînd ale celor romanice, urmărind diferite serii de forme şi lăsînd, din confruntarea lor, să reiasă anumite constatări.

Pentru repartisarea formelor romanice aşa cum e înfăţişată în prima parte a studiului, unde se ţine samă de criteriul cronologic, grupările stabilite de Bartoli duc la multe conclusiuni interesante, punînd în evidenţă divergenţele pe care le arată limbile romanice după cum ele cuprind elemente mai vechi ori mai nouă care au circulat în latina vulgară [1]. In unele casuri însă

[1] Prin „Dacia" Bartoli a înţeles să designeze tot teritoriul romînesc, dar aceasta poate duce uneori la interpretări greşite. Astfel, între romîna

mi se pare că se pot aduce obiecțiuni la formele puse alături. It. *mammelle* dat ca exemplu (5, 15) de inovație față de rom. *uger* și rtr. *üver* să fie oare de considerat astfel ? Nu avem nici o dovadă că în latinește m a m m a cu aceeași semnificație ca u b e r nu ar fi fost des întrebuințat într'o epocă veche și deci ar trebui privit, cu reflexul lui din italiană, ca o inovație față de ceea ce presintă romîna și retoromana, unde s'a păstrat forma a doua. Problema cronologică cred că nu se mai pune de data aceasta: avem de a face cu coexistența dintr'o epocă veche a două forme în latina vulgară și fixarea fiecăreia din ele într'o parte și într'alta a domeniului romanic, cum s'a întîmplat de atîtea ori și fără să cunoaștem totdeauna causele care au determinat asemenea diferențieri lexicale. Aceeași observație se poate face asupra lui t a t a și m a m m a față de p a t e r și m a t e r (14, 19, 41): prezența celor dintîi în romînește nu poate arăta o fasă mai nouă, cît timp întrebuințarea lor în latinește o putem considera ca foarte obișnuită în același timp cu a celorlalte două forme; Varro (după Nonius, LXXXI, 4, 5) ne spune că *tata* și *mamma* erau cuvinte din limba copiilor [1], iar despre întrebuințarea lor în vorbirea zilnică avem totodată mărturiile epigrafce și chiar fără aceste confirmări am putea deduce că *tata* și *mamma* au fost totdeauna forme curente alături de *pater* și *mater*. Propriu zis, deci, nu poate fi vorba de transmisiunea din vocabularul latin în cel romînesc a unor forme mai nouă.

In orice cas asemenea cuvinte nu pot fi puse pe același plan cu *molere* [2] — *machinare, avunculus* — *thius*, unde fasa veche și cea nouă apar evidente. O confruntare care, pentru alte motive, nu dovedește nimic în ce privește referințe la limba romînă este *putrescere—marcescere*, (8) deoarece rom. *împuți* nu este *putrescere* ci un derivat din *puți*.

Pentru a explica unele transformări din latina vulgară, Bartoli insistă asupra înrîuririlor meridionale și orientale. Au preocupat și pe alți filologi, dar observațiunile lui Bartoli, cu apropieri nouă și demne de luat în samă, duc problema mai departe

---

din nordul Dunărei și cea din sud trebue făcute distincțiuni cînd este vorba de forme ca a p e r i r e — d i s c l u d e r e (10, 17, 19, 27, 39), pentru că cel dintîi se mai păstrează în aromînă și meglenită; tot așa pentru m e n s i s — l u n a (37, 40, 49), primul fiind și el cunoscut pînă azi Aromînilor și Megleniților.

[1] Cf. Fr. Muller Jzn, *Altital. Wb.*, 472.

[2] Din acesta crede Bartoli (71), după Pușcariu, că ar putea fi derivat rom. *lamură*, ceea ce este imposibil.

Cu deosebire asupra influenței grecești sînt relevate fapte care lămuresc unele aspecte ale latinei vulgare ori pot fi luate ca punct de plecare pentru cercetări ulterioare. Absolut convingătoare nu sînt însă cîteva din analogiile înșirate de Bartoli și pe care le consideră ca exemple de influență a limbei grecești asupra celei latine. *Homo* cu înțelesul de „bărbat" alături de acela general de „om" se poate explica și fără să recurgem la ἄνθρωπος (45), cît timp asemenea evoluție semantică se putea ușor produce chiar în latină — o întîlnim, independent, și în alte limbi. Tot astfel ar fi de interpretat *visum:* nu este numai de cît nevoie să admitem că a fost influențat de ὄφις „vedere, vis", cînd chiar în latinește s'a putut desvolta înțelesul din urmă din celălalt, și se pare că modificarea semantică a fost favorisată de expresii ca *somnium videre* (Ovid), *visa somniorum* (Cicero). E îndoios iarăși ca *pecus* „oaie" ar fi un reflex al lui πρόβατον: restrîngerea înțelesului s'a putut produce în latină, cum în domeniul romanic a n i m a l ne ofere un cas de evoluție identică [1]. Admițînd totuși, împreună cu Bartoli, că multe grecisme s'au infiltrat în latina vulgară, ar fi de urmărit mai mult decît s'a făcut pînă acum condițiunile în care s'au produs aceste infiltrațiuni, mediul de unde ele au pornit, factorii sociali care le-au determinat. Fiecare formă lingvistică are istoria sa socială și ar fi un studiu din cele mai interesante cercetarea în amănunte a acestui capitol din evoluția latinei vulgare.

O constatare pe care Bartoli ține să o pună în evidență, din compararea limbilor romanice, este caracterul conservativ al limbei italiene: ea stă mai aproape de latină vulgară decît francesa, spaniola ori romîna. Ascoli explica aceasta prin faptul că în Italia influențele streine preromane nu au avut loc așa cum s'a întîmplat în Galia, Iberia și Dacia. Bartoli se oprește la altă explicație, atribuind această particularitate a italienei împrejurării că ea nu a primit înrîuriri streine tîrzii în felul celor care s'au exercitat asupra francesei, spaniolei ori romînei (înrîurirea germanică, arabă și slavă). E pusă astfel din nou în discuție problema influenței substratelor autohtone, asupra căreia lingviștii continuă să aibă păreri deosebite, deși în timpul din urmă s'a accentuat tendința de a se reduce cît mai mult rolul acestor substrate în evoluția limbilor [2]. Limitîndu-ne la romanistică, cred că problema nu trebue

[1] Cf. observațiile lui Candrea din această revistă, II, 173.

[2] V. O. Jespersen, *Die Sprache*, Heidelberg, 1925, 170 urm., unde asupra unor puncte se aduc observații juste, dar altele pot fi interpretate cu totul altfel.

privită numai într'un sens ori într'altul: şi influenţele preromane şi cele de mai tîrziu, asupra cărora insistă Bartoli considerîndu-le ca mai în măsură să explice alterările fondului latin, trebue ţinute în samă, pentru că numai astfel putem explica particularităţi proprii cutărei sau cutărei limbi romanice. Cînd este vorba de asemenea particularităţi se impune, de altă parte, să distingem calitativul de cantitativ: pentru limba romînă sau franceză, de pildă, dacă admitem că unele transformări pe care le arată sînt datorite influenţei substratului autohton, acestea, deşi reduse, înseamnă mai mult decît acelea, mai numeroase, care se explică prin înrîuriri streine de mai tîrziu (slavă, germanică etc [1]).

Punînd faţă în faţă achisiţiunile romanisticei şi ale lingvisticei indoeuropene, Bartoli face să reiasă, cu drept cuvînt, superioritatea celor dintîi, datorită împrejurărei că ele sînt resultatul unor concepţii nouă, unei metode care lasă în urmă procedeele de cercetare ale indoeuropeniştilor. Romaniştii au adus un spirit de observaţie tot mai pătrunzătoare, au studiat fenomenele lingvistice plecînd dela realităţi care trebue ţinute mereu în samă şi de aceea cercetările lor au făcut să fie interpretate altfel atîtea probleme şi au deschis perspective nebănuite. La şcoala romaniştilor au de învăţat multe aceia care cultivă alte domenii ale lingvisticei — şi mai ales filologii clasici, pentru că atît limba latină, cît şi cea greacă trebue de acum înainte să fie studiate după criterii nouă.

Intr'o scurtă apreţiere, energică şi binevenită, Bartoli îşi exprimă părerea şi asupra „glotosofilor", a şcoalei lui Vossler. Stăruinţa ei de cîţiva ani ca să apară inovatoare rămîne departe de înfăptuiri — e o pretenţioasă intrusiune în lingvistică. Streini de sigur, de filosofie nu trebue să rămînă nici lingviştii, dar a deriva, fără alegere şi cu problematice apropieri, teorii filosofice în lingvistică, nu poate fi un cîştig pentru ea — este a presenta ca ştiinţă un conglomerat de curiosităţi. Lingvistica presupune o iniţiere cu problemele ei fundamentale, o îndelungată familia-

[1] Pentru limba romînă ar fi de luat în consideraţie schimbarea lui *ct* în *pt*, dar pentru că mai în urmă (*Zeitschr. rom. Phil.*, XLV, 624 urm.) Meyer-Lübke a contestat originea ilirică a acestui fenomen (cf. Bartoli, în *Arch. glott.*, XX, 181) şi nu e locul aici să reluăm întreaga problemă lăsăm la o parte din discuţia asupra substratelor acest punct din fonetica romînă. In ce priveşte însă limba franceză avem casul trecerei lui *ct* la *it*, recunoscută ca de provenienţă celtică. O asemenea particularitate înseamnă mai mult decît atîtea elemente germanice introduse în franceză.

risare cu metodele nouă, nu numai întîmplătoare şi vagi peregrinări pînă la ea.

Şi în cursul expunerilor şi în numeroasele note ce le întovărăşesc Bartoli a ţinut să arate că priveşte lingvistica în primul rînd ca o disciplină istorică; „per me la linguistica è sopra tutto s t o r i a" (66). Afirmarea ar putea fi ca un sfat pentru unii neolingvişti. Sînt aceia care, practicînd geografia lingvistică, nu dau atenţiune cuvenită faptelor istorice, prea sînt preocupaţi de fenomenele lingvistice în spaţiu şi nu le urmăresc de ajuns în raport cu timpul, în cadrul lor istoric. Din ce spune Bartoli în altă parte (98-99) ar resulta că toţi neolingviştii ţin samă de principiul istoric aşa cum se impune, dar unele cercetări de geografie lingvistică mi se pare că vorbesc altfel, dau dovada insuficienţei în sensul istoric.

Cît ajută geografiei lingvistice cunoştinţele istorice întinse arată tocmai lucrarea lui Bartoli. Stăpînind lingvistica istorică, plecînd chiar dela ea şi alăturînd-o la geografia lingvistică a ajuns să ne dea o carte în care informaţia sigură şi bogată se îmbină cu vederi nouă şi cu îndemnuri pentru cercetări de acum înainte.

O. D.

M. ROQUES, Palia d'Orăştie (1581-1582): I. Préface et Livre de la Genèse; Paris, Ed. Champion; 1925; LXXI-213 pag.

Pînă la retipărirea tuturor textelor noastre din secolul al XVI-lea — cînd vom avea-o ? — ediţia pe care ne-o dă M. Roques pleacă dintr'o bună alegere, pentru că *Palia* e unul din cele mai însemnate monumente de limbă şi aştepta de mult să fie accesibil şi celor care nu puteau avea la îndemînă exemplarele vechi. Redat după original cît se poate de exact şi cu un tipar foarte îngrijit, ca tot ce se execută de tipografia Protat, textul e întovărăşit de o introducere care lămureşte bine cum s'a făcut traducerea lui.

După cercetări minuţioase Roques a reuşit să fixeze textul ce a servit la traducerea acestei părţi din vechiul testament. Este *Pentateucul* tipărit în ungureşte, la 1551, de G. Heltai — constatare pe care, independent de Roques, a făcut-o şi Iosif Popovici într'un studiu apărut în *Analele Academiei romîne* (t. XXXIII). Se explică atunci numeroasele ungurisme, lexicale şi sintactice, pe care le întîlnim în *Palia*. Traducătorii nu s'au mărginit însă la cartea lui Heltai, ci au recurs şi la Biblia latină, la Vulgata (într'o ediţie corectată), cum resultă din comparaţia mai multor pasaje cu

versiunea acesteia[1]. Dacă, după cum ne spune Roques (p. LII), Vulgata a fost luată în samă mai ales la cap. I-V din *Genesă* şi I-XVI din *Exod*, aceasta ne îndreptăţeşte poate să presupunem că traducătorii şi-au împărţit între ei cele două cărţi ale Bibliei şi fiecare la început s'a raportat mai des la textul latin, dar mai pe urmă, fie că-i obosise această procedare, fie că li s'a părut fără mult folos, nu au mai recurs decît rar la el ori de loc.

Cît despre utilisarea versiunei ebraice, care ar fi dat multă muncă lui Mihai Tordaş şi tovarăşilor lui, cum ţin să o spună în prefaţă, ea de fapt nu a existat, după cum arată bine Roques, şi dacă se vorbeşte de aşa ceva este pentru că traducătorii au urmat şi aici pe Heltai care în prefaţa *Pentateuculuí* aminteşte că s'a folosit de Biblia ebraică.

Rămîne de ştiut dacă traducătorii au recurs şi la un text slav. Că dînşii afirmă aceasta nu poate totuşi să ne convingă, după ce nu am putut pune preţ nici pe cealaltă afirmaţie a lor, că ar fi utilisat versiunea ebraică. A priori am fi induşi să admitem că dînşii s'au adresat şi la un text slav, pentru motivul că dacă au folosit Biblia latină — ceva excepţional la noi în secolul al XVI-lea — cu atît mai mult au trebuit să aibă în vedere procedarea obişnuită, adică să se îndrepte spre versiunea slavă. Părerea lui Roques (pag. XLIX; cf. XXXII) este că nu avem nici o dovadă pentru aceasta, şi are dreptate cînd aminteşte forma unor nume proprii biblice care, cum sînt date în *Palia*, deşi se apropie mai mult de tradiţia slavă totuşi au putut fi cunoscute aşa oricărui traducător dela noi, pentru că îi erau familiare astfel chiar dacă nu avea dinainte un text slav; pe urmă, designarea cărţilor Bibliei cu termenii slavi *Bitia, Cisla* etc. nu poate fi nici ea invocată, deoarece ei erau iarăşi obişnuiţi în limba noastră bisericească din epoca influenţei slave; de asemenea, cuvinte ca *pocrov* ori *dver* etc. cunoscute şi altfel ori proprii vocabularului eclesiastic, deci putînd fi folosite şi de cine nu se servia de un original slav. Se poate obiecta însă că *Palia* cuprinde şi alte slavisme; astfel în *Genesă* găsim *proidi*=a pleca, a ieşi *(Dumnezeu lăsă cum de în casa mea să proidesc)* XX, 13; în *Exod: povestui*=a spune, a pomeni *(numele mieu să se povestuiască)* IX, 16; *nămisti* = a pune, a aşeza *(le nămisti... într'umerele efodului)* XXXIX, 7. Acestea nu sînt slavisme care să fi fost întrebuinţate în vorbire şi dacă cel dintîi se

[1] Utilisarea Vulgatei nu explică întrebuinţarea lui *den primă, de-a-primă* în *Palia*, cum am crezut altădată şi cum aminteşte Roques: nu e un latinism introdus de traducătorii ei, ci o formă care a circulat şi care a lăsat, dialectal, urme în dacoromînă (cf. *Dicţ. etimologic*, 1445).

mai întîlneşte în alte texte a fost introdus acolo din originalul slav[1]. Sînt şi în prefaţa *Paliei* cîteva slavisme, ca *hrăbor*, *proceti, a se săblăzni*, dar acestea erau întrebuinţate şi în limba curentă; chiar *nepotrebnic* dat tot acolo trebue considerat în acelaşi fel, ca usitat alături de *netrebnic*. Celelalte slavisme — şi ar fi de relevat încă vre-o cîteva — mi se pare că nu se pot explica decît admiţînd că şi traducătorii *Paliei* au avut sub ochi un text slav. E un punct care rămîne de cercetat din nou, ca o întregire la studiul lui Roques şi la ediţia pe care ne-a dat-o, presentînd-o cum am dori să vedem editate şi alte texte vechi ale noastre.

O. D.

CARSTEN HÖEG, Les Saracatsans: une tribu nomade grecque; I. Étude linguistique précédée d'une notice ethnographique; Paris, Ed. Champion, şi Copenhaga, Pio-Branner; 1925; xx-312 pag.; II. **Textes (contes et chansons), vocabulaire technique, index verborum**; 1926; VIII-212 pag.

Ca unul care cunosc din trăite aspectele păstoritului şi cărvănăritului la Aromîni, şi întru cît în timpul copilăriei am avut ocasie să cunosc puţin şi pe Sărăcăceanii ce veniau în contact cu Aromînii din Pind, voi încerca să presint cît mai concentrat aproape toate consideraţiunile ce privesc interesanta problemă etno-lingvistică a acestor nomazi ai peninsulei balcanice.

După cum am mai relevat în această revistă (II, 411), nu mă pot opri de a nu admira tenacitatea pe care şi-a impus-o autorul de a face cunoscuţi pe aceşti meteori ai munţilor prin cercetări pe teren: pasiunea care i-a însufleţit hotărîrea şi persistenţa a învins multiplele şi grelele neajunsuri ale vieţei Sărăcăceanilor pe înălţimi solitare de 1000-2000 m. Cu greu s'ar mai putea găsi un altul care să ducă mai departe şi să adîncească şi mai mult ceea ce Höeg nu a putut desăvîrşi.

Avem înaintea noastră precis şi limpede cristalisat nu numai

[1] Îl găsim în *Psaltirea scheiană* şi a lui Coresi din 1577, cum se poate vedea din glosarul lui I. A. Candrea. Că acest slavism era numai al traducătorilor ce urmau un original slav şi nu curent în limbă ne dovedeşte înlăturarea lui din alte texte, ca nefiind uşor de înţeles; în pasajele unde *Psaltirea scheiană* dă *proidi* găsim *străbate* în *Psaltirea Hurmuzaki* şi *trece* în ediţia de mai tîrziu a *Psaltirei* lui Coresi; chiar Dosoftei, care avea totuşi predilecţiune pentru slavisme, caută să evite pe *proidi*.

graiul acestui trib eminamente nomad, ci şi întreaga lui fiinţă etnică: e o monografie pe cît de atractivă, interesantă şi meticuloasă în expunerea şi interpretarea problemelor, pe atît de importantă în presentarea materialului. Etnologul şi folkloristul o vor folosi adesea, după cum, pe de altă parte, şi lingvistul va găsi în ea lucruri de un real interes. Aşa, bunăoară, pe lîngă neologisme de felul acestora: καπάτσος < it. *capace*, καπρίτσιο < it. *capriccio*, ρέμπελος < ven. *rebelo*, φούρια < it. *furia* etc., vor constata şi specifice evoluţii semantice, cum ar fi: ἀμόντε „il a péri" < it. *a monte*, ἀρβανίτης „vent du nord-ouest", ζάρκος „nu" [1], καρδιά „cœur; estomac" (ca şi în aromînă) etc.; de asemenea vor întîlni şi la Sărăcăceani preţioase elemente folklorice, cum ar fi textele: *Le diable dupé* (p. 45), *Le coq du vieillard* (p. 50) etc.

Cu o minuţioasă examinare chiar a celor mai mici detalii, autorul ridică şi problema cea mai importantă a studiului său, anume originea Sărăcăceanilor. Căutînd ca toate faptele să convergeze în jurul părerei pe care o susţine, ajunge să concludă că aceşti nomazi sînt Greci, că nu pot fi „des nomades aromounes [*recte:* aroumains] qui ont changé de langue". Această concluzie şi-o formulează astfel: „pour ma part, je me sens attiré vers l'hypothèse déjà proposée par Aravantinos, selon laquelle les Saracatsans sont des Grecs qui vivent à l'état nomade depuis l'antiquité" (I, 84).

Nu putem împărtăşi această părere, după cum nu vedem cum s'ar putea susţinea cea exprimată de A. van Gennep (cf. în această revistă, II, 411). Nici de părerea lui N. Iorga, cum că aceşti Sărăcăceani ar fi de origine ilirică, grecisaţi cu timpul (în *Revue historique du sud-est européen*, III (1926,) 245), nu putem fi. Ne alăturăm părerei lui Per. Papahagi (în *Numiri etnice la Aromîni*, 1925, 14 urm.), cum că Sărăcăceanii sînt Aromîni grecisaţi —părere la care s'a oprit şi Th. Capidan (în *Dacoromania*, IV, 959).

Absolut nimic nu vine să confirme părerea că am avea a face cu un substrat grecesc. Şi în primul rînd e faptul că Grecii nu ne presintă aspecte ce caracterisează pe Sărăcăceani. Dacă aceştia ar fi Greci, ar fi trebuit negreşit ca patriarhalismul conservator al vieţei lor să ne presinte cît mai multe şi mai variate arhaisme lingvistice, cel puţin lexicale, aparţinînd vechei elene, după cum, pe de altă parte, folklorul lor nu s'ar fi putut suprapune celui aromînesc, ci ne-ar fi înfăţişat laturi specifice unui vechi nomadism elen. Dacă substratul lor ar fi elen, şi pentru că pînă azi ei au rămas tot Greci, ne-am fi aşteptat ca din graiul şi

[1] Cf. şi Jean Psichari, în *Revue des études slaves*, VI (1926), 108.

sufletul lor să nu se înstreineze decît foarte puţin. Ceva mai mult: în această ipotesă, singurul contact mai puternic şi mai desvoltat pe care urma să-l aibă Sărăcăceanii ar fi — prin atavism, prin legături de sînge — un contact cu adevărata populaţie greacă. De fapt, aceşti Sărăcăceani stîrnesc în sufletul Grecilor tot atîta aversiune etnică, tot atîta pornire, ca şi cum ar fi Aromîni şi ca grai. Denumirea de Βλάχοι pe care le-o dau Grecii, precum şi cea de Βλαχόλιδες (I, 75) nu ne poate duce la un substrat grec, după cum acest Βλάχος — pe care pînă tîrziu şi-l însuşiau chiar ei înşişi mai mult decît cel de *Saracačan* — nu poate fi interpretat în sensul că li se va fi dat cu înţelesul de „nomad", ci el represintă o veche denumire etnică, ce ne duce la unul şi acelaşi popor de limbă romană din care şi-au luat naştere şi Aromînii. In privinţa aceasta, e foarte sugestiv începutul unui cîntec popular pe care-l relevează Per. Papahagi, *l. c.*, 15:

Ν' εἰσεῖς βουνὰ τοῦ κερατᾶ,
Σαρακαčάνισες! [refren]
Βουνὰ τ' 'Ασπρουπουτάμου,
Τοὺς Βλάχους τὶ τοὺς κάνατε,
Τοὺς Σαρακαčανέους;

Tot atît de sugestive sînt şi frînturile poetice pe care le-a cules Höeg şi care ne duc în aceeaşi direcţie. Iată bunăoară textul XXVII (II, 91), care începe astfel:

Vásta, vre jero Élimbo, k'e si Vlaholivádi,
Vásta, vre Ftéri k'e Mil'á, vásta k'e s' Ambeláki,
Vásta tus Vláhus pó'r'ane, to(s) Sarakatšanéus.... [1]

In traducere:
(Men)ţine, hei bătrîne Olimp, şi tu Vlaholivade,
(Men)ţine, tu Fteri şi Mil'ja, (men)ţine şi tu Ambelache,
(Men)ţine pe Romînii care veniră, pe Sărăcăceani...

După cum se vede, alăturarea termenilor Βλάχους şi Σαρακαčανέους devine caracteristică. Prin acest *Vlahus* — autorul scrie *vlahus* — nu putem înţelege un adjectiv însemnînd „păstor nomad", întru cît chiar astăzi Grecii cînd zic, de pildă, περνοῦν οἱ Βλάχοι înţeleg următoarele: „trec păstorii sau nomazii care nu sînt nici Greci, nici Turci, nici Slavi, nici chiar Albanesi, dar negreşit Aromîni", cu alte cuvinte: „trec Aromînii păstori, Aromînii nomazi". Şi tot aşa a fost şi în vremurile vechi, bunăoară în epoca cronicarilor bizantini, cînd prin Βλάχος nu se putea înţelege decît un

[1] Cf. şi textele XVII, XXXII, XXXVIII, XXXIX, LVIII.

„păstor sau nomad romîn". Căci, contrar, ne întrebăm: în afară de Romîni, care alt popor din peninsula balcanică a fost păstor-nomad?

Să trecem însă la cîteva din asemănările sau chiar identităţile sărăcăceano-aromîneşti.

Din punct de vedere folkloric relevăm următoarele:

1. Textul al XV-lea, *Le combat des ogres*, şi al XVI-lea (II, 64-66), pe care autorul le presintă şi în traducere în vol. I, 56-57, sînt aceleaşi din folklorul aromîn (cf. Per. Papahagi, *Din lit. pop. a Aromînilor*, 799, sau Tache Papahagi, *Antologie aromănească*, 89).

2. Textul XIV *(L'agneau favori*, II, 62; cf. şi pag. 6) circulă şi la Aromîni.

3. Multe din *cîntecele* culese le au şi Aromînii.

4. In materie de folklor, adesea e asardat să tragi conclusii din constatarea unor mici diferenţieri ca acelea pe care Höeg le relevează în vol. I, 80-81. De altfel, chiar nota din josul pag. 81-82 e încă o dovadă. Ceva mai mult: acestor diferenţieri, asupra cărora autorul atrage atenţia, noi le opunem perfecta identitate a caracteristicelor aspecte de nuntă pe care le relevează la pag. 42 şi urm., ele fiind aceleaşi şi la Aromîni. Astfel: *ţipa* Sărăcăceanilor (p. 46) se identifică în totul cu cea a Aromînilor; obiceiul ca părinţii fetei să nu meargă la nuntă după cununie (p. 48) se întîlneşte cu cel aromînesc etc.

5. Modul de a cînta (cf. II, 71, dar mai ales I, 36) ne duce spre un identic mediu fărşerotesc (cf. *Antol. arom.*, 374-375).

Din punct de vedere etnografic vom remarca următoarele:

1. Höeg atrage atenţia că există un costum mai vechi care „est assez différent de celui que portent les autres hommes" (I, 27), relevînd costumul bătrînului din stînga figurei 18 şi cel din fig. 21. Acest port este identic cu cel aromînesc, e unul şi acelaşi (cf. şi fig. 34). Şi e bine că recunoaşte şi autorul măcar în parte că „en Macédoine les vieux Saracačans portent un costume semblable à celui que portent beaucoup d'Aromounes" (I, 61-62). Această identitate nu poate fi trecută cu vederea; sînt şi Albanesi care se ocupă cu păstoritul şi care au avut cu Romînii fărşeroţi un contact asemănător cu cel al Sărăcăceanilor, şi totuşi portul lor nu e acelaşi.

2. Vieaţa pastorească, în ansamblul ei, se suprapune celei aromîneşti. Ca şi la Aromîni, la Sărăcăceani constatăm: *a.* aceeaşi organisaţie administrativă sub conducerea unui *čelingas* (I, 8); *b.* acelaşi procedeu lu tunsul oilor etc. (I, 16), ca şi la separarea lor de capre (II, 162 sub γιδοῦρα); *c.* aceeaşi caracteristică referitoare la rolul cînilor la o stînă (I, 17-18); *d.* aceleaşi strigăte spe-

ciale, prelungite atunci cînd chiamă pe cineva sau cînd vor să-şi cheme cînii rătăciţi etc. (I, 231); *e.* aceeaşi ospitalitate pastorală (I, 35); *f.* acelaşi aspect al horei, al dansului (I, 41, 50); *g.* acelaşi cort de transhumanţă şi acelaşi mod de a-l face (I, 4; pentru Aromîni, cf. Wace and Thompson, *The Nom. of the Balk.*, pl. III etc.); *h.* acelaşi strigăt de *moţ, moţ!* se adresează catîrilor (II, 201; pentru Aromîni, cf. ce am relevat în această revistă, II, 56-57); *i.* acelaşi strigăt de *tist, tist!* (II, 201) pentru oi (la Aromîni *ist, ist!*).

3. Ca elemente etnografice constatăm: *a.* casa sărăcăceană din fig. 1 sau 3 apare şi la Fărşeroţi (cf. C. N. Burileanu, *I Romeni di Albania*, pag. 298, 363 şi 379); *b.* amnarul (I, 19) e identic cu cel aromînesc; *c.* cîrligul cu *cîrlibana* lui din fig. 11 e unul şi acelaşi; *d.* furca de tors din fig. 2 e aceeaşi ca la Aromîni.

După cum reiese, deci, din aceste sumare semnalări, contrar părerei lui Höeg că „si je ne me trompe pas, il n'y a non plus d'arguments d'ordre ethnographique pouvant prouver une parenté entre les Saracačans et les Aromounes" (I, 79), înrudirea există.

Trecînd acum la partea lingvistică, vom avea de relevat un material mai bogat.

Fără a ne opri asupra unor caracteristice de natură fonetică, cum ar fi, bunăoară, trecerea lui *e* aton la *i* (I, 98) sau *o* aton la *u* (I, 99) etc., remarcăm expresia τὸ βάνουν... στὰ ποδάρια (νὰ τὸ πιάσουν) (II, 18), identică cu cea aromînească *l bagă... n čičiǫare (s'lu'acaţă)* = „îl urmăresc să-l prindă" sau τὸν πῆραν (τὰ σκολιὰ) στὰ ποδάρια (II, 59)=arom. *l lǫară (cîn'il'i) n čičiǫare* = „îl urmăriră (cînii)". Tot de origine aromînă e şi expresiunea δόντι pe care o semnalează şi autorul în notă la pag. 88, vol. II.

Privitor la lexic, relevarea formelor o voi face în ordinea alfabetică a glosarului dat de autor, păstrînd aceeaşi transcriere. Şi aci voi proceda prin simple semnalări, fără a mă extinde asupra exemplificărilor sau documentărilor.

Formele culese spaţionat, contrar părerei autorului, noi le socotim aromînisme. In privinţa originei unor cuvinte, autorul revine la pag. 206, vol. II. Astfel a derivat pe βετούλι din lat. v i t u l e u s (II, 116), pe βίτσα < rom. *viţă* (II, 132), ca şi din bulg. *vitsa* (I, 187), pe κάτσινο l-a considerat necunoscut (I, 187) etc. La aceeaşi pagină (I, 206), pentru σιγκούνι se contrazice, socotindu-l şi slav şi aromîn.

ἄντζα, pentru care se admite etimologia din lat. a n t a, e acelaşi cu arom. *andză* „încheietura genunchiului".

ἀρμάτα „les beaux habits", nu trebue derivat din lat. a r m a (II, 146), el fiind un aromînism: *armată* „costum frumos..." (cf. Per. Papahagi, *Basme aromîne*, 535).

ἀσβάρνα „par terre“ e aceeaşi formă din aromînă, după cum arată şi *a* protetic.

βάκρο poate fi acelaşi cu arom. *ǫacărŭ* al Fărşeroţilor, cu transformarea diftongului *ǫa-* în *va-*, sensul fiind identic.

βέργα „gaule qui sert de fouet“ II, 132; „axe de l'ensouple postérieure; aiguille à tricoter“ II, 145. E arom. *vęargă*, care şi-a pierdut în graiul Sărăcăceanilor diftongul *ęa*.

βετούλι „chevreau sevré“, cu toate derivatele: *vitul'a* I, 102, 119. *vit(u)láris* etc., nu e decît arom. *vitul'i̯ŭ* „ied care a împlinit un an“, cu der. *vitul'i̯ar* „păstorul care paşte turma de vătui“.

βιγλίζω „guetter“ nu poate fi derivat din lat. vigilare; e forma aromînă *vigl'edzŭ* „veghiez“, care circulă alături de *avegl'i̯u*.

βίτσα „osier, cravache“ e arom. *viţă* „nuia“ < sl. *vica*. Cf. şi II, 132.

βούρλα e slavismul vъrlъ din aromînă: *vurlŭ*.

γκαβός „aveugle“ < arom. *gavŭ*.

γκαρύζω „braire“ e mai de grabă arom. *gărîre* „a ciripi asurzitor“ (Per. Papahagi, *Basme arom.*, 601), decît ital. *garrire* II, 123.

γκέσο „qui a le visage blanc“ < arom. *ǵesŭ* II, 117. La fel şi compusul γκεσο-κάνουτο. Forma devine şi mai interesantă pentru substratul aromînesc al Sărăcăceanilor, prin faptul că mai însemnează şi „mulet noir à tête blanche“ II, 119. Observăm că această ultimă definiţie nu există, întru cît nu s'a văzut nici un catîr negru cu capul alb. Definiţia trebuia să fie aceeaşi cu cea pe care am dat-o în *Antologie aromănească*: „brebis, chèvre etc., ou un mulet noir, avec des cercles rouges sur la tête et autour des yeux“ (438).

γκίζα „sorte de fromage fait avec du babeurre que l'on fait bouillir“ II 149, e mai apropiată de forma arom. *ǵiză* decît cea din albanesă.

γκόρμπο „noire“ < arom. *corbu*, *corbă*: *górba jiδi̯a* II, 85 = capre negre (arom. „căpri corbe“). Cf. şi I, 215.

γκουργκόλια „pommes de terre“ < arom. *gurgul'i̯ŭ*.

γκουγκούτσια „le fruit de l'artichaut“ < arom. *guguči̯ŭ*.

γκούσια „goître (des moutons)“. Reproduce arom. *guşe*.

γκρεμός „précipice“ ne duce, prin fonetismul cu *g*, la arom. *grem*, despre care vezi în această revistă, II, 398.

γρίβος „blanc“ II, 119 e iarăşi un aromînism: *grivŭ*, *grivă* „sur, cărunt“—sens ce se aplică oilor, caprelor, precum şi oamenilor.

γριμπός „courbé, voûté“ < arom. *gribosŭ*.

γρίνια „humeur maussade“ e acelaşi ca arom. *ngrîn'e*, cu acelaşi sens.

δράκος [„diable“] II, 16. E arom. *dracŭ*.

δραμπαλίζω „chanceler" are aceeaşi origine slavă ca şi arom. *drămbală*.

δρασκίλι „enjambée" e forma aromînă *drîşcl'eaŭă* cu acelaşi sens.

ζουλάπια „fauves" ar reproduce mai de grabă arom. *z(u)lape* decît alb. *zulap* (I, 119), întru cît aparţine terminologiei păstoreşti.

ζούρα „lie, mare..." < arom. *zură*.

ἴγγλα „sangle" nu poate fi explicat din lat. cingula; e arom. *ţinglă*.

καλαράντζα „crotte de chèvre" e arom. *căcăr(e)adză*, care se mai aude şi cu *-n-*: *căcărandză*.

κα(ρ)κκαρίζω „rire aux éclats" e şi el vb. arom. *cărcăredzŭ* „rire aux éclats; caqueter, glousser".

κάλεσο „mouton blanc qui a des taches noires autour des yeux". Cuvîntul face parte din terminologia păstoritului aromîn.

κανούτος „gris, grise" < arom. *cănut* „sur".

καπίστρι „licou" e arom. *căpestru* < lat. capĭstrum.

καπούλια [„croupe"] reproduce arom. *căpul'e* „croupe (de cheval)".

καρδάρι „terrine à traire" e arom. *căldare*.

κάρρο „voiture" nu e lat. carrum, ci arom. *carŭ*.

κάσσα, pentru care autorul nu ne dă sensul, e mult mai apropiat de arom. *casă* „maison", decît de ital. *cassa*.

κάστρο e arom. *castru*, care reproduce lat. castrum.

κάτσενο „(mouton) dont toute la tête est rouge" I, 187, pe care autorul îl consideră „d'origine incertaine", e arom. *cǫaţin,-ă* „avec des taches rouges sur la tête" din lat. coccĭnus (cf. I. A. Candrea, *Les éléments latins de la langue roumaine*, 65). Cf. II, 113.

κατσιούλα „capuchon" etc. < arom. *căţiulă*.

κλιάστρα < arom. *culastră* < lat. *colastra.

κλοτσῶ „donner un coup de pied" reproduce arom. de origine slavă *cloţă*.

κουκόσια „le dedans d'une noix" e arom. *cucǫaşe* „noix".

κόλλα „feuille de papier" < arom. *cǫală*.

κορούτο „brebis qui a des cornes, bélier dont les cornes sont petites" nu e alb. *kərutə*, ci arom. *cur(n)ut* (vezi mai jos, pag. 270).

κούπα „gobelet, verre" e arom. *cupă* < lat. cupa.

κουρούνα. Autorul nu ne dă nici o lămurire, nici ca sens. Pare totuşi, a fi arom. *cur(u)nă* „couronne; épouse".

κρεπιτούρα „grandes pierres par-dessus lesquelles on peut passer un ravin ou une gorge" < arom. *cripitură* „fente, crevasse" < lat. crepatura (cf. Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim. al l. rom.*, 402).

κρόκος „jaune d'œuf" poate fi şi arom. *crocŭ*, care are acelaşi sens.

κωλιάντζα „dysenterie (des chèvres)" ne duce mai de grabă spre arom. *culeandză*.

λάγιος „noir" e arom. *laiŭ, laie*.

λάλας „oncle" < arom. *lălă*. In I, 78 greşit e tradus prin „mère".

λανάρι „carde" nu poate reproduce direct lat. l a n a r i a ; şi acesta e un aromînism derivat din *lînă*, ca şi *mănarŭ* (μανάρι) din *mînă*.

λιάρο „noire et blanche" e, de sigur, arom. *lʼiarŭ, lʼiară*.

μανάρι „mouton favorisé qui ne suit pas le troupeau, mais reste avec les hommes dans les *konakia*" E arom. *mănar*.

μάρτς (II, 201) „mars" < arom. *marţu* „(mois de) mars".

μηλιόρι, μηλιόρα: „quand l'agneau commence à couvrir les brebis, il prend le nom de *mbl'or*; on appelle *mbl'ora* l'agnelle qui met bas pour la première fois". E arom. *m(b)lʼior, m(b)lʼioară* (pentru oi ca şi pentru capre).

μίγγος „poulain" < arom. *mingu*.

μουράτο: μουράτο-λάγια „noir comme du charbon". Cuvîntul nu poate fi separat de sb. arom. *mură*, care apare şi asociat cu adj. *laiŭ: lăi-amure* „negri sau negre ca murele".

μούργος < arom. *murgu,-ă*. E interesant faptul că prin acest adj. se designează, exact ca în aromînă, şi „un mulet gris foncé" şi că se întrebuinţează şi fem. *murgă*, ce ne duce — ca şi *ţesă* — în mediul cărvănăresc al Aromînilor. E o caracteristică exclusiv aromînească aceea ca fiecare catîr din caravana cuiva să poarte un nume dat şi după coloare. Astfel avem nume ca: *arapŭ, ă* = catîr negru ; *bardză* = catîr breaz; *ţesă* = catîr negru cu dungi roşcate pe cap; *murgă* = catîr cenuşiu închis etc.

μουσκλιάζω [„a prinde muşchi"] e vechea formă aromînească *muşclʼedzŭ*, der. dela *muşclʼiu* < lat. m u s c u l u s atestat.

μούσκος, α „chèvre noire à barbiche blanche" < arom. *muşcurŭ,-ă*, I, 131; II, 117.

μούσκουλο „mousse (sur les arbres)" e arom. *muşclʼiu* < lat. m u s c u l u s.

μοῦτος „muet,..." E arom. *mutŭ,-ă*.

μπάλιο „avec des taches blanches au front" < arom. *balʼiŭ, balʼe*, care însemnează şi „cal (sau catîr) cu o pată albă pe frunte".

μπάρτζο, α „brune rougeâtre" < arom. *bardzu,-ă*. Face parte din aceeaşi categorie ca şi μπάλιο, μούργος, γκέσο etc.

μπασούρικο „qui a des taches blanches sur le cou". E arom. *başurŭ,-ă, başurcu,-ă*.

μπέλο „les moutons et les chiens qui ont le corps blanc", < arom. *belŭ, bęală*. Din aceeaşi categorie ca şi μπόρτζο.

μπούκα „joue" < arom. *bucă*.

μπουμπούκι [„bouton de fleur, bourgeon"] şi vb. μπουμπουκιάζω II, 94 [„bourgeonner"] < arom. *bubuk'e*.

μπουμπουνίζει „tonner" < arom. *bumbunęadzĕ*, „il fait du tonnerre".

μπουσουλῶ „marcher à quatre pattes" < *ambuşuledzŭ*, cu sens identic.

μπούτινα „grande cuve pour la fabrication du fromage, vaisseau dans lequel on bat le beurre, barattc", < arom. *putină*, azi dispărut.

μπούτσικος „qui a le corps blanc et le visage rougeâtre" II, 117, < arom. *bučĭcu* şi *buşcu* „châtin". Cf. μπέλο. — *Bučkus* e un derivat din *búču*.

μπράσκα „crapaud" < arom. *brŏască*.

μπράτσο „le haut du bras". Nu poate fi ital. *braccio*, ci arom. *braţŭ*, care are acelaşi sens.

νούμερο „nombre" ar fi mai de grabă arom. *numir*.

νουννός [„parrain"] < arom. *nun,-ă*.

ντάβανος e identic cu arom. *dávan* „œstre du cheval".

ντίπου „pas, point, point du tout" (cf. II, 33). E arom. *dip* „rien ; point (du tout)".

ντομοστάρικο, α „chèvres qui s'absentent du troupeau pour aller se promener à leur gré". De sigur că e arom. *dumuşar(cu)* „om de casă; liniştit; nevinovat; blînd".

ντόμπρος „innocent, honnête, homme de bien". E arom. *dobru* de origine slavă, însemnînd acelaşi lucru.

οὔρδα e un aromînism în graiul Sărăcăceanilor.

οὐρλίζομαι „hurler" nu e nici un motiv să fie derivat din ital. *urlare*, cît timp vb. acesta e atît de expresiv în vieaţa păstorească a Aromînilor.

παλιούρι „zizyphus lotus" e arom. *păl'ĭur* < lat. paliurus.

πανούκλα [„peste"], dacă nu e grecesc, nu e motiv să fie derivat din lat. panucula, de vreme ce acesta e continuat în arom. *pănucl'e*.

παπποῦς „grand-père" se întîlneşte cu arom. *papŭ*.

πούλια [„la Pléiade"] II, 94: aromînism foarte caracteristic, *pul'ĭa* „constelaţiunea *cloşca cu pui*".

ράσο [?]. Cf. arom. *(a)rasŭ*.

ρούντο „qui a le pelage fin et doux", < *(a)rudŭ,-ă*.

ρούσο: *rúsu-láju* „noirâtre", < arom. *(a)rusŭ,-ă* „blond, roşcat".

σαλαγῶ „faire lever un troupeau par des cris et des sifflements". E acelaşi cuvînt cu arom. *sălăęescu* „laisser (les chevaux, les

moutons, les chiens etc.) en liberté; donner cours; traîner; acharner, exciter les chiens par des cris ou des sifflements". Cuvîntul aparţine domeniului cărvănăresc şi păstoresc al Aromînilor. Pentru alte morfeme ca şi pentru etimologie, cf. Per. Papahagi, *Quelques influences byzantines....* (în *Revue historique du sud-est européen*, II, (1925), 194-195).

σαρμανίτσα „berceau" < arom. *sărmăniţă*.

σέλλα [„selle"?] < arom. *şeauă*. De sigur că σ trebue pronunţat ca *š*, ca şi în σέα < turc. *šeį* etc.

σίβο „mulet (mule) blanc". Arom. *sivŭ,-ă*.

σιγκούνι „manteau à manches en laine qui va de l'épaule jusqu'aux genoux". Ca formă, această haină corespunde *saricei* dela Aromîniii pindeni care poate fi albă sau neagră (cf. fig. 1 din *Antol. arom.*). Termenul e acelaşi cu arom. *şigune*.

σιούτο „qui n'a pas des cornes". Arom. *şutŭ,-ă*.

σκαπετῶ „disparaître, s'en aller". Autorul îl derivă din ital. *scapitare*. Acest verb e şi el unul dintre cele mai caracteristice aromînisme din graiul Sărăcăceanilor: e vb. *(a)scapitŭ, ascăpitare* „se coucher (en parlant des astres); passer au delà d'une montagne; disparaître".

σκόπι „bâton" e arom. *şcopŭ*.

σκράπ [„scorpion"]. Arom. *şcrapŭ* şi *şcracŭ*.

στουπώνω [„boucher"] < arom. *astupŭ*.

στουρνάρι „silex" < arom. *sturnare*.

σουρίζω „siffler". De fapt, avem *šuráų* care e arom. *şuirŭ*.

τάτας „père" < arom. *tată*.

τούμπα „petit groupe d'arbres" e arom. *tumbă*.

τούφα „buisson". Arom. *tufă*.

τσιντζιά „gencives" < arom. *dzindzie*.

τσιούκα „grande pierre verticale". E arom. *čįucă* (cf. în această revistă, II, 397).

τσιούλο „mouton dont les oreilles sont tronquées". Arom. *čįulŭ,-ă*.

τσίπα „voile que porte la mariée". Arom. *ţipă*, cu sens identic.

τσιπούνι „sorte de veste, sorte de gilet" < arom. *ţipune*.

τσουλώνω „écouter". Arom. *čįulescu* „chauvir des oreilles, prêter l'oreille".

φάρα „famille". E arom. *fară* „tribu".

φάτσα „aspect". Nu poate fi it. *faccia*. E arom. *faţă* „face, visage; aspect; couleur". Ex. dat de Höeg *tí fátsa éχ!?* se suprapune perfect arom. *ţe faţă are?*

φλάμπουρος [„banderole, étendard"] e arom. *flambură*.

φλέτουρα „papillon" < arom. *flitură*. La fel şi der. φλετουρῶ „voler".

φλώρο „ lanc": ἕνα πουλὶ φλώρο II, 36. Arom. *florŭ,-ă*.

φούντα „houpe qui orne le bout du soulier". E arom. *fundă.*
φούρκα „bâton en fourchette qui, s'il en est besoin, supporte le toit de la cabane". Cf. şi II, 84, 114, 144. E arom. *furcă.*
φοῦρνος [„four, fournaise"] < arom, *furnu. Furdžís* „boulanger" e un derivat, presentînd pe *rn(u)* > *r.*
φουρτοῦνα „tempête" e arom. *furtună* „orage".
χαζός „stupide" < arom *hazó.*

După cum se vede, prin urmare, şi fondul lexical de origine aromînă contrazice hotărîtor părerea lui Höeg că Sărăcăceanii nu ar fi Aromîni. Acest fond lexical se impune nu numai ca număr — am relevat peste 60 de cuvinte pe lîngă cele înregistrate de Th. Capidan în recensia pe care o face asupra aceleiaşi lucrări în *Dacoromania*, IV, 923-959 —, ci şi ca noţiuni caracteristice, specific aromîneşti, cum ar fi, bunăoară, ἀρμάτα, βιγλίζω, ἴγγλα, κάρρο, κουρούνα, κορούτο, μάρτς, μουσκλιάζω, μπράτσο, πούλια, σκαπετῶ φάρα, φάτσα, φούρκα, φουρτοῦνα etc. Deci, conclusia autorului că „le langage des Saracačans n'offre pas la moindre trace de langue aromoune" (I, 293) nu mai poate fi susţinută. Dacă la toate acestea am adăuga şi ce am semnalat din punct de vedere folkloric şi etnografic şi ne-am înfăţişa apoi ca într'un tablou atîtea identităţi absolut concludente dintre Sărăcăceani şi Aromîni, evident că originea aromînească a primilor se impune fără nici o esitare. Deci, Sărăcăceanii, care astăzi sînt Greci ca limbă, sub raportul etnic sînt Aromîni. Unei eventuale obiecţiuni că, oprindu-ne la această conclusie, ar fi trebuit să constatăm la Sărăcăceani şi mai multe, precum şi mai hotărîtoare aromînisme, îi opunem următorul fapt: în spre estul comunei aromîneşti din Pind *Avdela* trăesc în satele lor aşa numiţii *Cupăčiarí;* aceştia au fost Aromîni care s'au grecisat în secolul al XVIII-lea — deci, nu de mult; şi totuşi, aceşti Cupăčiarí nu presintă astăzi o mai mare înrudire cu Aromînii decît cea presentată de Sărăcăceani. Aşa fiind, toate elementele lexicale de origine slavă din graiul sărăcăcean au trecut prin filieră aromînă.

Iată, însă, că se ridică alte întrebări: cînd şi în ce împrejurări s'au grecisat Sărăcăceanii? Cărei ramuri de Aromîni aparţin ei şi de unde le vine numele de *Sărăcăčean*?

Nu am putea fixa epoca grecisărei lor. Pare-se însă că ea se va fi efectuat înainte de secolul al XVI-lea, în împrejurări de felul acesta: din consideraţiuni de vieaţă păstorească sau, mai degrabă, din motive datorite unor evenimente istorice, aceşti Aromîni vor fi fost nevoiţi să părăsească munţii lor, mergînd în regiuni mai sudice, în spre Golful Corintului de pildă. Cu timpul, aclimatisîndu-se în noua lor patrie şi trăind atît vara, cît şi iarna în

mediu exclusiv grecesc, desnaţionalisarea lor era fatală, chiar dacă în timpul verei ar fi apucat spre nord, şi anume în direcţia Golfului Arta. Un asemenea proces nu ne-ar surprinde de loc, de vreme ce studiile etno-istorice ne documentează numeroase casuri similare suferite de acelaşi popor aromînesc fie în direcţia grecisărei, fie în direcţie de slavisare sau chiar albanisare. Odată efectuat procesul acesta şi după ce împrejurări ulterioare nu i-au ţinut legaţi de noua lor patrie întru cîtva cu totul provisorie, aceşti meteori ai munţilor, al căror unic stăpîn şi frate le e natura, au revenit iarăşi în spre ţinuturile lor originare, mînaţi de aceleaşi instincte etnice de nomadism pastoral, dar cu graiul înstreinat. Din causa acestei înstreinări, chiar ei înşişi se vor fi simţit streini în munţii foştilor lor consîngeni, aşa că, o bună parte din ei s'au văzut nevoiţi să cutreere pînă astăzi aproape toţi munţii din peninsula balcanică, fără ca, totuşi, să renunţe la orice contact cu vieaţa regiunilor aromîneşti.

In ceea ce priveşte ramura de Aromîni căreia aparţin aceşti Sărăcăceani, chiar dacă împrejurările grecisărei lor vor fi fost altele decît cele presupuse mai sus, cred că ei aparţin ramurei aşa numiţilor Fărşeroţi din sudul Albaniei. Fărşeroţii oieri sînt singurii dintre toţi Aromînii care pot fi consideraţi ca fiind nomazi. In instabilitatea lor de vară ca şi de iarnă, ei vor fi fost aceia care vor fi fost constrînşi să-şi părăsească ţinuturile lor din cine ştie ce anume motive. Neavînd o stabilitate de vară în funcţie de sate proprii, aşa cum constatăm la Aromînii oieri din Pind, şi întru cît ei erau cei mai expuşi oricăror turburări etnice (din partea Albanesilor) sau militare (din partea Musulmanilor), ipotesa unei asemenea dislocări cu consecinţe de desnaţionalisare pare mai mult decît probabilă. Ceva mai mult: Höeg ne relevează şi anumite trăsături sufleteşti de ale Sărăcăceanilor, cum ar fi, bunăoară, acel „dolce far niente“ (I, 31) din vieaţa lor. Toate acestea ne transportă în acelaşi mediu fărşerotesc. Pe lîngă aceste consideraţiuni am putea releva şi un fapt de natură fonetică: în graiul sărăcăcean constatăm trecerea grupului consonantic *-rn-* la *-r-*, din causa pronunţării vibrante a sunetului *r;* deci avem: *jiráu < jirnáu, k'iráu < k'irnáu, piráu < pirnáu* etc. (I, 255). Această particularitate e caracteristică graiului fărşerotesc: *bărų < bărnu* „brîu“, *cară < carne, curut(ă) < curnut(ă)* „cornut“, *„turà', tură'!“ < turnă, turnă* = s'a răsturnat povara cu samarul de pe catîr (cf. *Frăţil'ia*, I (1901), 156), *tọară < tọarnă* (*ibid.*, I, 156) etc.

Iată, prin urmare, indicii caracteristice de a vedea în Sărăcăceani Romîni fărşeroţi nu numai ca grai, ci şi ca port, fisic

(tipul), suflet, vieaţă etc. Acei care cunosc pe Fărşeroţii nomazi nu pot pregeta de a vedea în Sărăcăceani un vechi trib al lor deslipit şi grecisat.

Şi acum, pentru a încheia această dare de samă în care mai toate constatările sau faptele au fost mai mult schiţate decît studiate[1], cîteva cuvinte asupra numelui de *Sărăcăcęan.*

Ca şi Per. Papahagi *(Numiri etnice...*, 17) şi N. Iorga *(Revue hist...*, III, 245), cred că numele *Sărăcăcęan* e de origine modernă şi a fost dat de alţi locuitori drept determinativ regional. După cum Moţii nu şi-au dat singuri acest nume (cf. ce am relevat în această revistă, II, 63-64); după cum, iarăşi, numele de Fărşerot pentru Romînii din Albania le-a fost dat — după localitatea *Fraşarĭ* — de către ceilalţi Aromîni (cf. şi Per. Papahagi, *Scriitori aromîni în sec. al XVIII-lea*, 315) etc., — tot aşa s'a petrecut şi cu Sărăcăceanii. Datorită generalisărei acestui nume la toţi Aromînii şi Grecii — generalisare relativ tîrzie —, Sărăcăceanii, care pînă deunăzi se numiau singuri Βλάχοι, şi-au însuşit şi ei acest nou nume, întocmai ca şi Moţii sau Fărşeroţii.

Dar care e originea acestui nume şi în ce împrejurări a luat naştere?

Nu mă voi ocupa aci de celelalte denumiri *(Caracačęan* şi *Caracolčęan).* Ca şi N. Iorga (*l. c.* III, 243-245) şi Th. Capidan (în *Dacoromania*, IV, 927 urm)., cred şi eu că *Sărăcăcęan* e un derivat din *Săracu* — numele unei mari comune aromîneşti ce se găseşte la sud-estul oraşului Ianina şi la sudul munţilor Mičik'eli, pe înălţimile cărora Sărăcăceanii trăesc vara. Nu am putea admite că, la origine, Sărăcăceanii vor fi fost din Săracu, de unde li se va fi dat numele — întocmai ca şi cel de *Grămosteni* < *Gramoste*, *Pirvul'ĭaţ* < *Pirivole*, *Avδil'ĭaţ* < *Avδelă* etc. In timpul verilor, ani de-a-rîndul, ei vor fi petrecut pe munţii din jurul comunei Săracu. Iarna, coborînd spre şesuri unde coborau şi Aromîni, ei trebuiau să fie deosebiţi de ceilalţi Βλάχοι, şi atunci, Grecii mai întîi, îi vor fi numit Βλάχοι σαρακαčανέοι, iar mai tîrziu simplu Σαρακαčανέοι. Dela Greci această denumire va fi trecut apoi la Aromîni, înţelegîndu-se prin (Βλάχοι) Σαρακαčανέοι „(Vlahii) nomazi din regiunile Săracului, nomazii care vărau pe munţii Săraculuiˮ. In adevăr, şi astăzi încă, cei mai mulţi vărează în raza munţilor Mičik'eli. Această nouă denumire geografică evident că li se va fi dat după ce grecisarea lor a devenit fapt împlinit şi

[1] Problema o voi relua-o într'un studiu care va îmbrăţişa aspectele etno-lingvistice ale Aromînilor în raport cu cele ale Dacoromînilor

după ce vor fi părăsit regiunea sudică în care au primit noul botez lingvistic (cf. mai sus, pag. 269).

Astfel ne înfățișăm noi problema Sărăcăceanilor care, pentru filologia și etnografia noastră, e pe cît de importantă pe atît de interesantă. Față de interpretarea autorului, originea aromînească, și anume fărșerotească din regiunea Epirului, a Sărăcăceanilor e mai mult decît probabilă. Aceasta, însă, nu scade cu nimic valoarea neprețuită a operei lui Höeg, nu micșorează de fel importanța bogatului și variatului material lingvistic, folkloric și etnografic, după cum, de altă parte, unele greșeli neînsemnate ca derivarea formei *duri* din fr. *doré* după Politis (II, 119) — acest *duri* fiind turc. *dori* „bai (cheval), brun" — etc. sînt inerente unei opere ca aceea pe care ne-o presintă autorul. *Les Saracatsans* — corect ar fi fost *Saracatšans* sau *Saracačans*, după cum observă și autorul chiar la pag. 69, vol. I — a lui Carsten Höeg este o limpede și frumoasă icoană ce se desprinde din conglomeratul etno-lingvistic al peninsulei balcanice. Și excelent tipărită, ea nu va putea lipsi nici unui studiu asupra acestei regiuni adriatico-egeice.

Tache PAPAHAGI

A. BALOTĂ, La nasalisation et le rothacisme[1] dans les langues roumaine et albanaise; Bucarest, Ateliers Socec; 1926; 200 pag.

După studiul lui A. Rosetti asupra rotacismului, acesta putea fi bine venit dacă aducea interpretări nouă, adausuri temeinice la clarificarea unor aspecte ale acestei probleme, pentru că rămîn încă cercetări de făcut în jurul ei. Noutăți aduce cartea lui A. Balotă, dar nu sînt dintre acelea care folosesc filologiei. Asupra nasalisării d-sa susține această părere: fenomenul s'a produs cînd *n* forma o singură silabă cu vocala precedentă și poate fi constatat chiar în elementele slave din limba noastră cînd ele presentau această condițiune fonetică, pe cînd el nu a avut loc cînd *n* aparținea silabei următoare. Părerea aceasta e alăturată la alta, aceea anume că nasalisarea nu a fost un fenomen anterior înrîurirei slave cînd a început să se accentueze la noi — cum au susținut alți filologi — și, de altă parte, ea a continuat multă vreme, așa că au putut participa la ea nu numai elementele slave, dar și cele ungurești introduse la noi cu fonetism pu-

[1] Așa e tipărit și tot astfel mereu în corpul lucrărei, în loc de *rhotacisme*.

tînd fi îndreptat spre nasalisare — conclusie exprimată astfel la pag. 145: „la possibilité de la nasalisation a duré pour tous les mots, de n'importe quelle origine — si ils remplisaient les conditions demandées — . . . jusqu'au XIV-e siècle" (citãm cu ortografia textului). O dovadă ar fi: forme ca *jupîn*, *stăpîn* care ar reproduce pe sl. *županъ*, *stopanъ* dintr'o fasă a lor mai tîrzie, cînd -*ъ* nu mai avea „sa valeur claire", pentru că de ar fi fost împrumutaţi la primele noastre contacte cu Slavii nu ar fi oferit, cu terminaţiunea lor plină -*ъ*, condiţiile care să explice fonetismul romînesc. Am fi aşteptat însă să ni se arate de ce nu găsim -*în* şi în împrumuturi slave ca *bolovan* sau de ce sufixul -*an* luat de noi tot dela Slavi nu a devenit -*în*. Cît despre *stînă* şi *smîntînă*, ei ar deriva din sîrb. *stan* şi din **sъme(n)tanъ*< *sъmesti*, pentru că nici **stana*, nici **sъmętana*, din diferite motive, nu ar putea explica formele romîneşti. Despre *hrană*, *rană* se spune că nu puteau fi nasalisaţi pentru motivul că în casul acesta *n* aparţinea silabei din urmă. Nu ni se arată însă de fapt pentru ce asemenea forme slave s'au sustras nasalisărei pe care în aceleaşi condiţiuni silabice o întîlnim în cuvintele latine (*lînă* ş. a.) — ce se spune la pag. 131 urm. nu aduce o explicaţie temeinică şi e improvisată acolo o bizară teorie asupra reducerei vocalelor finale cu o restaurare a lor mai în urmă. Ca dovadă că nasalisarea ar fi continuat să se efectueze pînă tîrziu sînt înşirate la pag. 29 urm. mai multe forme slave şi ungureşti, dar nici una nu confirmă ce trebuia probat în primul rînd: că *a* accentuat urmat de *n*, ca în *jupîn* etc., a fost nasalisat pînă tîrziu; exemplele citate se referă numai la casuri de vocală urmată de *n* plus altă consoană şi nu se ţine samă că dacă *în* apare de pildă în *bîntui* <ung. *bántani*, el este o apropiere de fonetism curent în limba noastră (de altfel, fasa intermediară este *băntui*, ceea ce fără temei contestă Balotă). Oare pentru chestiunea nasalisărei, aşa cum e pusă în pagini de discuţii denaturînd faptele, poate avea vre-o importanţă că *an* e redat prin *în* şi în *cîntar* <turc. *kantar*, *fînar* (alături de *fănar*) <ngr. φανάρι, sau chiar într'un neologism ca *sînitar* = *sanitar* (v. Vîrcol, în *Bul. Soc. fil.*, II, 26)? Sînt adaptări fonetice care nu trebue confundate cu casurile vechi de nasalisare.

Rotacismul e considerat de Balotă ca resultatul nasalisărei cuvintelor presentînd separarea silabei între cele două elemente ale grupului nasal şi ca să explice d. e. pe *buru*, *bunru* pleacă dela presupunerea că **bo-nu*, cum s'ar fi pronunţat mai întîi, a devenit dela o vreme **bon-u*, **bōn-u* — perturbîndu-se despărţirea silabică admisă mai înainte — şi acesta ar fi dat **bōn-nu*, iar

prin disimilarea celor doi *n*: **bonru* (pag. 41). Haos de ipotese şi ne surprinde să aflăm că rotacismul s'ar fi produs tocmai în condiţiuni care ştim că nu l-au favorisat: *n* dublu a împiedecat rotacisarea, cum arată *an* <a n n u s şi *cunoaşte* <*c o n n o s c e r e, aşa că nu vedem cum **bõnnu* ar fi putut da **bonru*> *bunru*. Se spune într'adevăr în altă parte (98-99) că *n* dublu etimologic nu a evoluat la fel cu cel resultat din pronunţări speciale ca **bõnnu*, dar distincţiunea aceasta rămîne o simplă presupunere pentru a salva afirmaţii la întîmplare. Nu insistăm asupra uşurinţei cu care sînt trecute unele cuvinte *(jupîn, stăpîn, stînă)* printre cele care nu ar fi putut fi rotacisate de vreme alături de altele, conclusie dedusă din interpretări false date formelor corespunzătoare din istroromînă sau din neînţelegerea mărturiilor vechi *(giupîrul* dintr'un document publicat de Rosetti e înlăturat ca nedovedind nimic, pag. 139); de relevat însă părerea asupra epocei în care ar fi început alterarea lui *n* în *(n)r* : „le rothacisme est... un phénomène postérieur à la séparation des Meglénites, laquelle, nous ne pouvons pas la plaçer plus tard que le x-e siecle" (pag. 151-152). Dar dacă rotacismul e posterior secolului al x-lea, de ce nu au participat la el împrumuturi slave care presentau pe *n* în condiţiuni putînd determina rotacisarea lui? Şi chiar împrumuturi din ungureşte *(chin* d. e.*)* nu trebuiau oare să arate rotacismul? Asemenea întrebări nu şi le-a pus autorul, grăbit mereu să teoretiseze în vag. Tot aşa cînd, vorbind de primele noastre atingeri cu Slavii, susţine că ele trebue duse pînă în secolul al III-lea (pag. 27, 140); dar atunci trebuia să ni se explice pentru ce nu găsim în împrumuturile noastre slave alterări fonetice pe care le-au suferit într'o epocă aşa veche elementele latine; ar fi trebuit, de pildă, să găsim pe *l* intervocalie trecut la *r* în forme luate dela Slavi în secolul al III-lea, al IV-lea, pentru că din cercetarea elementelor latine avem dovada că această prefacere fonetică nu era încheiată în această epocă.

Cînd sînt reproduse părerile altora se vede că ele nu au fost bine înţelese; astfel mi se atribue părerea că „le rothacisme roumain a pris naissance à l'aide des transhumances, influencé par le rothacisme que nous trouvons dans le domaine franco-provençal" (159). Nu am susţinut niciodată aşa ceva; părerea mea e că rotacismul trebue considerat ca o particularitate a graiului păstorilor şi, prin migraţiunile lor, s'a transmis din anumite puncte la depărtări mari — deci nu că noi l-am fi luat dela Franco-Provansali. Este şi lipsă de bună credinţă cînd în altă parte (pag. 14; cf. 12) mi se spune că m'am înşelat cînd am susţinut într'un articol din *Grai şi suflet*, I, 339, că numai în serbo-croată *stan* apare

cu înțeles păstoresc, cînd afirmația mea e desmințită de forme ca rus. *stanica* „turmă", slovenul *stan* „turmă" și pol. *stanie* „grajd". Dar în acel articol mă referiam la accepțiunea specială de „stînă" pe care o are *stan* în serbo-croată, pentru că despre ea era vorba, nu despre alte înțelesuri în legătură cu viață păstorească, și în același timp citam tocmai pe slovenul *stan* pe care Balotă spune că l-așĭ fi ignorat — cît despre forma rusească și cea polonesă (pe care le știam, cum ușor le poate găsi cineva grupate în dicționarul etimologic al lui Miklosich la care mă referiam tot acolo), nu le-am amintit pentru că nu interesau direct terminologia păstorească, cel dintîi însemnînd în general „turmă" și „stol de pasări", iar al doilea și „grajd de cai".

Superficialitatea care răsare la fiecare pas pornește nu numai din dorul de a eticheta ca noutate orice fantasmagorie, dar și din lipsa unei elementare pregătiri filologice. Ocupîndu-se la pag. 43 de legătura pronominală *cu rusul*, Balotă spune că textele din secolul al XVI-lea o dau cînd astfel, cînd într'un singur cuvînt; oricine e familiarisat cu textele noastre vechi știe că cuvinte pe care noi le despărțim sînt scrise acolo de multe ori la un loc și dacă legătura pronominală despre care e vorba o găsim în două feluri e pentru că așa a fost tipărită de cei care au editat textele rotacisante. In explicarea cuvintelor se vede iarăși o ignorare a celor mai simple chestiuni de filologie și chiar necunoașterea limbei latine: *unghie* e derivat din a n g u l a, care nici nu există (pag. 97, 98, unde se adaugă și această enormitate: „*unghie* a eu la transformation *an-*> *un-* par l'analogie de a n g u l u m> *unghi*"); *brîncă* e alăturat la b r o n c a, neexistent și el (101); *lămîie* ar fi lat. l i m o n i a *(ibid.)*, pe cînd se știe că e un cuvînt introdus tîrziu la noi — și Latinii nu cunoșteau *limonia* cu înțelesul nostru; *rotund* e derivat direct din r o t u n d u s (106), cînd el reproduce pe *r e t u n d u s, singurul care explică forma noastră veche și populară *rătund*, pe cînd *rotund* e literar, latinisat.

Chiar titlul și cîteva citate au arătat și o surprinzătoare necunoaștere a limbei franceze cînd cineva o alege pentru tipărire — pînă și termeni curenți pentru cine se ocupă cu filologia sînt redați fals (d. e. *langues romaniques*, pag. 132, în loc de *romanes*); paginile furnică de construcții necorecte și greșeli de ortografie, care nu pot fi totdeauna erori de tipar.

O. D.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

Ch. Bally, *Le langage et la vie;* Paris, Payot; 1926; 236 pag.— Regăsim aici — cu adausul de cîteva capitole, din care unul inedit — ideile exprimate de Bally în cartea apărută, cu același titlu, în 1913 și remarcată atunci pentru presentarea vie și cu interpretări personale a unor chestiuni de lingvistică. După Bally, vorbirea trebue considerată înainte de toate ca „expression des sentiments et instrument d'action", așa că fondul ei nu-l constitue, intelectul care este numai „un moyen, un véhicule" care se adaugă la exprimare. Trebue de sigur să recunoaștem rolul însemnat pe care îl are sentimentele și voința în vorbire, dar ierarhisarea factorilor sufletești în sensul cum o înțelege Bally poate duce la exagerări. Și, de fapt, nu trebue să procedăm prea mult prin disocieri psihologice. Substratul sufletesc și în vorbire presintă complexități cum nu ne permit totdeauna să atribuim un rol cu totul precumpănitor anumitor manifestațiuni ale sufletului. Pe urmă, stările sufletești se nuanțează cu atîtea variațiuni încît trebue să ții samă de ele cînd este vorba de explicări și caracterisări: o stare afectivă primește reflexe intelectuale ce pot varia mult și schimba într'un sens ori atul motivul fundamental; tot așa, ceea ce este intelectual poate primi aspecte deosebite după natura sentimentelor care intră în asocieri. In lingvistică, în tocmai ca și în literatură, nu s'a ajuns încă să fie aplicată analisa psihologică cu toate subtilitățile ei și de aceea se mai prelungesc interpretări prea categorice și deșteptînd îndoiala.

Despre preocupările estetice în exprimare Bally crede că ele se reduc la minimum: „le langage naturel... regorge d'éléments affectifs; mais rarement on constate une intention esthétique et littéraire dans l'emploi de ces expressions" (43). Cei mai mulți e adevărat că au puțină grije de felul cum se exprimă, dar trebue să ținem samă înainte de toate de aceia care nu sînt lipsiți de simțul estetic. Altfel nu am înțelege forma în care se presintă anumite creațiuni populare, acele poesii în care expresiunile au conturare artistică. Trebue să facem și aici distincțiuni între ce este individual și ce este al maselor — și, în această privință, Bally aduce în diferite locuri observații juste —, fără să reducem importanța primului factor. In orice cas, esteticul, ca manifestație individuală, trebue recunoscut după adevărata lui valoare.

Asupra expresivității, asupra rolului inconștientului și conștientului în vorbire etc. găsim în cartea lui Bally pagini de analisă pătruzătoare și de precisări ce trebue luate în samă, dar ceea ce se reliefează cu deosebire din întreg cuprinsul ei e

stăruința de a apropia lingvistica de realități, de a o însufleți de un spirit ager de observație îndreptat asupra fenomenelor lingvistice, cu complexitățile, cu aspectele lor proteice putînd stimula mereu curiositatea cercetătorilor.

H. SCHUCHARDT, *Sprachverwandschaft*, II (extras din *Sitzungsberichte der preussischen Akademie*, 1926). — Titlul reproduce un articol publicat de Schuchardt acum vre-o zece ani și nu este propriu zis o continuare a acestuia, ci reluarea lui cu unele desvoltări nouă. Asupra caracterului social al limbilor Schuchardt ține să arate că punctul său de vedere diferă de al lui A. Meillet care consideră „coerciținea" ca un factor hotărîtor în evoluțiile lingvistice; pentru dînsul un rol mai însemnat îl are imitația. La această părere nu uită însă să adauge că uneori amîndoi acești factori se întîlnesc: imitația, într'adevăr, poate fi considerată și ea drept o coerciținne, o impunere într'un anumit sens. Schuchardt mai observă că nici unul din acești factori nu trebue luați în considerare fără să se acorde importanța cuvenită impulsiunei creatoare, pornind dela ceea ce este individual. De fapt, discuția se reduce la chestiunea gradului și momentului în care unul sau altul din acești factori își manifestă acțiunea: în anumite împrejurări apare mai evidentă, cu mai multă intensitate influența unuia din factori, alteori aceea a altuia din ei. E de remarcat că în controversele actuale de lingvistică unii se cred în părerile lor mai depărtați de alții decît este în realitate: fiecare arată anumite predispoziținni, insistă mai mult asupra unor fapte, dar în fond sînt de acord în recunoașterea unor principii.

Asupra înrudirei limbilor Schuchardt observă că domină oarecare imprecisiune ori arbitrar în întrebuințarea acestui termen, din causă că el a fost derivat în lingvistică și sociologie din biologie. Observație dreaptă, fără îndoială, dar și în casul acesta avem de a face cu convenționalism terminologic de care nu se poate dispensa nici lingvistica și nici vre-o altă știință.

Referindu-se la ce am scris în această revistă, II, 406, ocupîndu-mă de un alt studiu al său, Schuchardt se arată surprins că am putul fi mirat de afirmarea sa că „jedes Wort ist einmal Lehnwort gewesen" și adaugă că i se pare tot așa de natural „als wenn ich von einem mir eben zu Gesicht gekommenen Menschen mit gesunden Beinen behauptete, er sei schon gegangen". Comparația se potrivește pentru a caracterisa un „Lehnwort", dar nu pentru enunțarea lui Schuchardt pe care nu am împărtășit-o. Nu ar fi avut rost observația mea dacă prin „Lehnwort" Schuchardt ar fi înțeles orice cuvînt care trece dela unul la altul

chiar cînd el nu este strein — deoarece, cum amintește și Bally în *Le langage et la vie*, 190, noțiunea de „împrumut" e diferit interpretată azi în lingvistică. Era vorba de împrumuturi streine în pasajul din *Das Baskische und die Sprachwissenschaft* la care m'am raportat și nu văd cum despre ele se poate generalisa în sensul admis de Schuchardt.

G. MILLARDET, *Études siciliennes;* Madrid, Imprenta Bernando; 1926 (del *Homenaje a Menéndez Pidal*)—Studiul de fonetică experimentată al lui G. Millardet e o remarcabilă contribuție la dialectologia italiană prin descrierea aprofundată a fonetismului sicilian și lămurirea unor aspecte ale lui. Din ancheta îndreptată în special asupra graiului din preajma Catanei Millardet ajunge la o constatare importantă care se aplică la întreg teritoriul sicilian, anume articularea consonantelor mai spre interiorul gurei decît în italiana generală și în alte limbi romanice. Fonetismul acesta ne aduce aminte de cel dravidian cu reflexe într'o parte din graiurile indiene. Coincidență curioasă care, observă Millardet, deșteaptă întrebarea dacă nu trebue oare să admitem influența unui anume substrat asupra sicilienei. Problemă complicată, dar demnă de urmărit. Scepticismul multor lingviști de azi în ce privește substratele — cum amintesc și în altă parte a revistei — nu mi se pare o atitudine justificală. Cred, dimpotrivă, că progresele lingvisticei vor duce la explicarea unor particularități tocmai prin acțiunea substratelor. Millardet mai amintește, în încheierea studiului său, concordanțe ale sicilienei cu spaniola —iarăși o problemă ce nu poate fi clasată ca fără însemnătate. Sînt indicii că din Sicilia spre peninsula iberică — trecînd prin Sardinia—au existat transmisiuni, continuități care nu pot fi ignorate de lingvistică.

Printre observațiile interesante făcute de Millardet sînt de relevat și acelea dela pag. 730-731 și 733-735 (asupra trecerei lui *l* la *n* în *antru* etc. și asupra lui *n* intervocalic) — ele pot fi luate în considerație pentru fonetismul romînesc.

J. POUEGH, *Chansons populaires des Pyrénées françaises,* tome premier; Paris, H. Champion; Auch, F. Cocharaux; 1926; XL-463 pag. — Mai mult a fost cercetat folklorul Alpilor decît al Pireneilor, și pentru Pireneii francesi culegerile răzlețe de pînă acum ori aduceau prea puțin ori nu presentau totdeauna garanții de reproducere nealterată. Pentru poesia populară avem acum această publicație a lui Pouegh, cu un material cît se poate de bogat și presentat astfel ca să avem deplină încredere.

în capitole cu lămuriri asupra fiecărui gen sînt înșirate *Chants du premier âge, Chansons de danses, Chansons d'amour, Chansons relatives au mariage,* dîndu-se pe lîngă text și notațiunea muzicală, ceea ce face să reiasă și mai bine valoarea acestei colecții. Sînt cîntece pasionate și duioase, dar în cele mai multe se vede nota povestitoare sau descriptivă și fantasia exuberantă. Culegerea e proectată în trei volume și va fi una din cele mai prețioase pentru studii de folklor.

A. Sechehaye, *L'école genevoise de linguistique générale;* Berlin-Leipzig, W. de Gruyter; 1927; 25 pag. (extr. de la revue *Indogerm. Forsch.*, XLIV). — In aceste cîteva pagini A. Sechehaye ține să arate în ce sens se poate vorbi de o școală lingvistică elvețiană, sub egida numelui lui F. de Saussure. Plecînd dela cîteva principii care au călăuzit pe maestrul lor, lingviștii din Elveția urmăresc diferite probleme aducînd fiecare nota lui personală. Ct. Bally studiază mai mult raporturile dintre limbă și contingențele reale, iar A. Sechehaye se preocupă de chestiuni mai abstracte, stăruind, ca teoretician, la revisuirea noțiunilor și metodelor gramaticale. Activitatea lingviștilor elvețieni se întîlnește, de altă parte, cu preocupațiuni de reformă a învățării limbilor. De fapt, nu este o școală opusă altora sau în rivalitate cu ele. Reprezentanții ei urmăresc, alături de alții, afirmarea lingvisticei pe base nouă și cu preocupări mereu amplificate. In opoziție se găsește întru cîtva numai cu școala lui Vossler care, după cum observă și Sechehaye, procedează prin eliminări și din causa unilateralității sau teoretisărilor fără consistență e în marginea lingvisticei adevărate.

J. P. Tillac, *Survivance de costume ibérique chez les Basques actuels* (în *Bulletin trimestriel* publ. de *Soc. des sciences, lettres, arts et d'études régionales de Bayonne*, 1924; pag. 190-206).— Apărut mai de mult într'o revistă ce nu se cunoaște la noi, acest articol interesează și etnografia noastră. Descriind încălțămintea bască, *abarca*, Tillac relevează asemănarea ei cu opinca noastră, a Slavilor și a Albanesilor, cu deosebire numai că aceasta se termină cu un gurgui, ca încălțămintea siriană: „Le système d'attache de la chaussure balkanique est identique à celui de l'abarca: mêmes trous, même façon d'attacher les courroies, même allure générale... Les chaussures des deux péninsules hispanique et balkanique nous semblent avoir une communauté d'origine". De reținut și această concordanță carpato-balcanică și pireneană.

Archivio glottologico (sezione neolatina); Turin, G. Chiantore; 1926. — După o întrerupere care nu puteam crede că va duce la încetarea ei, vechea revistă întemeiată de Ascoli reapare cu schimbări: va cuprinde două secțiuni, una de romanistică, sub conducerea lui M. Bartoli, și alta de lingvistică generală, sub conducerea lui P. G. Goidánich. In cuvintele liminare ale fascicolului apărut Bartoli indică programul ei nou: va da cu deosebire atențiune geografiei lingvistice. Va publica însă și studii în altă direcțiune — de altfel, o revistă numai de geografie lingvistică nu e ușor realisabilă, cum s'a putut vedea și cînd a apărut *Revue de linguistique romane.*

Pentru n-rele viitoare Bartoli promite publicarea de rapoarte anuale asupra atlasului lingvistic italian. Se va da și o bibliografie mai bogată.

Ca dispoziție tipografică ar fi de adus o modificare: notele să nu fie înșirate la sfîrșitul articolelor—sistem nu tocmai practic—, ci cum se obișnuește mai mult, în josul paginilor.

Transcription phonétique et translitération: Propositions établies par la Conférence tenue à Copenhague en avril 1925; Oxford, Clarendon Press; 1926; 35 pag. — In urma propunerei lui O. Jespersen și Salverda de Grave într'o ședință a *Uniunei academice internaționale* din Bruxelles s'a luat, în 1922, inițiativa de a fi consultați lingviștii din mai multe țări asupra modalității cum s'ar putea ajunge la unificarea transcrierei fonetice și a transliterațiunei. Un proect în acest sens a fost redactat în 1923 de Rozwadowski și van Wijk, făcîndu-se cunoscute pe urmă diferiților savanți intențiile acestei inițiative. Răspunsurile venite fiind însă foarte deosebite ori insuficiente, s'a crezut că e mai bine să se strîngă la un loc lingviștii care se preocupă de această problemă. O conferență s'a putut astfel ține în april 1923 la Universitatea din Copenhaga și propunerile resultate din discuțiile ei sînt presentate în această broșură, redactată de O. Jespersen și H. Pedersen.

Sînt propuneri de luat în considerație — în parte acceptabile și chiar cînd se lasă alegerea între mai multe cred că nu poate fi esitare; așa pentru redarea vocalelor (pag. 32) mi se pare preferabilă transcrierea cu un unghi dedesubt deschis spre dreapta pentru vocalele închise și spre stînga pentru cele deschise. Nu sînt prevăzute, de sigur, toate casurile de aplicare a semnelor mai acceptabile, dar în principiile generale care s'au admis s'ar găsi posibilități de fixare și a acestor casuri. Va trebui totuși evitată o exagerare: s'au propus pentru transcriere

prea multe cercuri, semicercuri, cîrlige, așa că acest sistem ar putea deveni rebarbativ — texte redate astfel ne-ar face impresia că sînt scrise cu alfabetul caucasian.

Și rămîne o îndoială: chiar fixîndu-se norme de transcriere vor fi oare adoptate de toți? Va fi însă un cîștig dacă se va înlătura măcar o parte din divergențe: prea multe complicații, un adevărat haos se vede azi în publicațiile dialectologice etc. și trebue limpezită și această latură a lingvisticei.

R. Vuia, *Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor;* Cluj, Inst. de arte grafice „Ardealul"; 1926; 125 pag. (extras din *Lucrările Inst. de geogr. al Univers. din Cluj*). — Ne bucură activitatea de bune orientări care se desfășură la *Institutul de geografie* din Cluj, condus de G. Vîlsan, cum dovedește și această lucrare plecînd dela cercetări temeinice pe care R. Vuia le-a întreprins de mai mulți ani și care așteptăm să aducă și alte contribuții la studiile de etnografie prea puțin cultivate la noi. Ținutul Hațegului și cel învecinat al Pădurenilor sînt descrise sub diferitele lor aspecte și asupra ocupației locuitorilor, în special asupra păstoritului, ni se dau multe informații care vin să completeze ce am publicat în *Graiul din Țara Hațegului*, unde am relevat numai cît mi s'a părut că poate interesa dialectologia ori folklorul. Sînt ținute în samă și unele date istorice, așa că din expunerea lui Vuia se poate reconstrui în linii generale viața din trecut a elementului romînesc prin aceste părți, atingerile lui cu cel slav și felul cum s'a întins dela o vreme, formînd așezări nouă.

N. Dragomir, *Din trecutul oierilor Mărgineni din Săliște și comunele din jur*, în: *Lucrările Inst. de geografie al Universității din Cluj*, II (1926), pag. 195-252. — Pentru ca să cunoaștem viața de altădată a ciobanilor din părțile Sibiului, N. Dragomir a recurs la amintirile bătrînilor, prețioase prin evocarea vie a celor văzute de ei, prin unele amănunte pe care nu le-am putea cunoaște altfel, deși alteori ele se pierd în vag și pentru trecutul mai îndepărtat prea puțin ne vin în ajutor. Sînt cu deosebire interesante știrile ce ni se dau cu privire la trecerile ciobanilor din loc în loc, la așezările vremelnice ale Mărginenilor prin cîmpiile dunarene și la împrejurările care i-au făcut pe mulți să lase ciobănia. Asupra păstoritului mai vechi al Mărginenilor Dragomir exprimă părerea că el cuprindea mai puțin oieritul decît creșterea vitelor mari, că într'o vreme „vacile vor fi fost în prepoderanță față de oi". Părere ce nu concordă cu tot ce știm asupra vieței pastorale dela noi în trecut.

Explicația care se dă la pag. 199 pentru *Dealul dorului* e de reținut: ea se adaugă la ceea ce spuneam într'un capitol din *Viața păst. în poesia noastră populară*, I, 75.

Pentru lexic, întîlnim cîteva forme mai rare ori de tot necunoscute: *a se devăsi* (242) „a se risipi"; *scuț* (234) „sloi"; *strană (de oi)* 202, 229 „parte din turma de oi"; *stregnea* (222) „fier cu tăiș în forma cheiei cu care ciobanii sloboziau sînge din vîna principală dela picior"; *tămînda* 229 „a amîna". Ca fonetism e curios *răsgros* (205), dar se explică: e *răzlog*, cu *g* epentetic între *z* și *l*: **răzglog*, și pe urmă schimbat în *răzgros*, probabil sub influența lui *gros* „lemn gros".

E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei;* Cluj, Inst. de arte grafice „Ardealul"; 1926; 56 pag. (*Bibl. Dacoromaniei*, n-rul 3). — Și această broșură arată interesul tot mai mare ce se acordă studiilor asupra păstoritului — pînă acum cîțiva ani prea puțină atenție se da acestei laturi a vieței dela noi, și rămîn încă multe cercetări de făcut în această direcție. Pentru ținutul Rodnei materialul adunat de E. Precup va folosi atît filologilor, cît și etnografilor și folkloriștilor — adausuri ar fi, de sigur, de făcut, dar avem aici esențialul pentru cunoașterea mediului păstoresc al acestei regiuni. Din descrierea amănunțită care se dă la pag. 11 pot ști și alții ce este *mutarea*, urmă prețioasă din trecutul nostru păstoresc. Dintre cuvintele înșirate sînt de relevat *strecură* = strecurătoare (14, 15) și *terț* „berbecele, țapul de doi spre trei ani" (23, 25).

A. Viciu, *Supliment la „Glosar de cuvinte dialectale";* București, „Cultura națională"; 1925; 16 pag. (extr. din *Anal. Acad. rom.*). — Adausurile acestea la glosarul apărut acum douăzeci de ani și de mult folos pentru cercetări lexicografice, chiar dacă nu reda cuvintele cu exactitatea dorită, aduc o serie de forme interesante, dintre care sînt de relevat *bor* „melc" (adică vechiul *bour* păstrat cu trecerea spre acest înțeles); *cățîn* „stîncă, piatră"; *grumura* (propriu zis nu „a acoperi cu o crustă", ci „a face grămadă peste ceva, a îngrămădi"); *sovîlta* „a rupe aluatul de pîne..." (atestat acum din părțile Făgărașului); *subvintra* „a tunde pe sub foale". — O. D.

Ștefan Metеș, *Păstori ardeleni în Principatele romîne;* Arad, edit. Libr. diecesane; 1926 (n-rele 111-113 din *Biblioteca Semănătorul*). — Prin utilisarea multor documente, autorul aduce un real serviciu problemelor de istorie, lingvistică și folklor

romînesc, înlesnind urmărirea contactului între populația romînă de dincolo și de dincoace de Carpați. Acest contact este datorit cu deosebire vieței păstorești pe care o vedem întinsă pînă peste Nistru.

Din lectura critică a documentelor reiese limpede cum și într'o epocă relativ tîrzie (sec. XVII-XIX) păstoritul e acela care a menținut, ca și în epoca veche, contactul între toate regiunile romînești. Grație lui s'a putut cimenta și păstra unitatea de suflet și de grai între ramurile poporului romîn. A ne închipui că Romînii s'au ocupat „în marea lor majoritate cu agricultura și numai o mică parte cu păstoritul", așa cum crede autorul că a putut dovedi deplin știința istorică modernă (p. 6), însemnează a-ți împăinjeni vederile, neținînd samă — din prejudecăți și metode istorice învechite — de realitatea care pentru trecutul poporului romîn devine cea mai bună proectoare de lumină. Filologia romînă recunoaște și dovedește mai bine ca orice altă disciplină existența unei vieți agricole la noi, cu singura deosebire temeinic și amplu documentată, că agricultura, în epoca veche, străromînă, era, în trăsături generale, în funcțiune de păstorit, care a fost ocupația fundamentală a Romînului. Un istoric care e lipsit chiar de o redusă pregătire filologică va rătăci ori de cîte ori va ataca problema trecutului romînesc: pentru originea și epoca veche a neamului nostru istoria rămîne remorcată filologiei. Recurgeri la încercările acelora care, printre altele, sînt streini și de cunoștințele asupra vieței păstorești rămîn inutile relevări bibliografice atunci cînd e vorba să ataci sau să închizi ochii în fața realității vii pe care ți-o evidențiază un studiu ca *Viața păstorească în poesia noastră populară* al lui Ov. Densusianu.

Exceptînd introducerea de o inspirație nefericită, lucrarea lui Meteș are o vădită valoare documentară și este o recunoaștere — oricît ar fi, intenționat, ascunsă — a adevărurilor stabilite de filologia noastră. — Tache PAPAHAGI

A. Balotă, *La nasalisation et le rhotacisme dans les langues roumaine et albanaise* (O. D. 272

Indicații bibliografice

Ch. Bally—H. Schuchardt—G. Millardet— J. Pouegh—A. Sechehaye — J. P. Tillac — *Archivio glottologico* (sezione neolatina) — *Transcription phonétique et translitération* — R. Vuia — N. Dragomir — E. Precup — A Vicin — Șt. Meteș 276

A APARUT

In seria publicaţiilor INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA

(TRANSYLVANIE)

PUBLIÉES

par

ALEXANDRE ROSETTI

Lei 250

Biblioteca „ASTRA"
— BIBIM —

M 1044
Biblioteca
2 Bibl.
1928
0 - MAR 2014

GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

22
BIBLIOTECA CENTRALĂ

VOL. III — FASC. 2

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1928

72 369

CUPRINSUL

Pag.

DENSUSIANU Ov., Cuvinte latine cu semantism păstoresc, I . . 285
STOIAN I. I., Texte folklorice din Rîmnicul-sărat 297
ISTRĂTESCU Alexandrina, Texte populare din județul Prahova 344
CANDREA I. A., Glosar megleno-romîn 381

ÎNSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

ROSETTI AL., Asupra tratamentului lui *n* + consoană în limba romînă 413
Asupra trecerei lui *p* + *y* la *k'* 415
BRĂTIANU I. G., Observații asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei 418
CANDREA I. A., Rom. *alior* 422
Rom. *arăta* 423
Rom. *a feri* 424
Rom. *a refeca* 426
Rom. *a reteza* 427
Rom. *Sînziene* 428
Rom. *străghiață* 428
Rom. *sulfină*, dial. *sulcină* 429
Alb. *košez* 430
DENSUSIANU Ov., Rom. *desfăta* 430
Rom. *noian* 431
Un cuvînt latin păstrat în limba copiilor . . 432
Rom. *undă* și vfr. *onde* 433
Cu privire la *Sînziene* 433
PAPAHAGI T., Incheierea unei discuții 434
D. O. Pentru probitatea științifică 439

Fiecare volum al revistei apare în două, trei fascicole și prețul lui, prin abonament, e de 350 lei; în streinătate 50 fr. francesi.

Volumele apărute pînă acum (I și II) costă, fiecare, 300 lei.

Manuscrisele, publicațiile și revistele în schimb se trimit D-lui Ov. DENSUSIANU: București, Str. Colței 24.

Abonamentele se adresează administrației revistei: București, Str. Timpului 19 bis.

GRAI ŞI SUFLET

72369

GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

Ovid DENSUSIANU

BIBLIOTECA CENTRALĂ

III

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1927-1928

CUVINTE LATINE CU SEMANTISM PĂSTORESC

I

Numai printr'o denaturare a latinităţei primitive istorici şi filologi au putut crede mult timp că Romanii au fost agricultori din timpurile cele mai vechi. Părerea aceasta a susţinut-o şi Mommsen [1], din consideraţiuni pe care nu a ştiut să le înlăture perspicacitatea cu care alteori a reconstituit trecutul poporului roman. Realităţile istorice ne duc spre altă părere, aceea că Romanii au fost, la origine, păstori, şi de ele ţineam samă cînd relevam altădată [2] importanţa acestei înfăţişări etnice a lor şi asemănările pe care le constatăm între păstoritul roman şi al nostru. Astăzi cercetătorii vieţei romane care ţin samă de fapte în evidenţa lor nu mai stau la îndoială asupra acestei caracteristice a ei [3]. Totuşi, prin studii de filologie vedem încă reapărînd vechea teorie sau nefăcîndu-se distincţiunea cuvenită între vieaţa păstorească şi agricolă a Romanilor. Astfel J. Ma-

[1] „Alle Spuren deuten dahin, dass, während die Indogermanen wahrscheinlich ein Hirtenleben führten und nur etwa die wilde Halmfrucht kannten, die Graecoitaliker ein Korn-, vielleicht sogar schon ein weinbauendes Volk waren", *Röm. Gesch.*, ed. a şasea, I, 18.

[2] *Păstoritul la popoarele romanice*, 11, 27.

[3] E. Pais, *Storia critica di Roma*, I[II], 645 (cf. 703), se exprimă astfel în această privinţă: „Pascere le greggie fatte discendere dai monti, difenderle contro le razzie dei vicini e gli assalti dei lupi voraci, furono certo le occupazioni precipue dei primitivi Sabini e dei Latini. E furon pure quelle dei più vetusti abitatori del Palatino, che la tradizione ci

rouzeau în articolul *Le latin, langue de paysans*, publicat în *Mélanges linguistiques offerts à M. J. Vendryes*, Paris, 1925, 251 urm., crede că ocupaţiunea mai veche a Romanilor trebue să fi fost agricultura: „L'histoire primitive de Rome est celle d'une popu'ation agricole... Pendant les siècles où se fait la conquête de l'Italie, le citoyen romain est à la fois soldat et cultivateur... C'est seulement aux IVe-IIIe siècles que commence avec le pâturage la dépopulation des campagnes, agravée bientôt par la concurrence des exploitations agricoles de Sicile et d'Afrique". Prioritatea pe care Marouzeau o acordă agriculturei reiese şi din cuvintele latine pe care le aminteşte mai departe cu explicaţii semantice, deşi printre ele relevează şi cîteva referitoare la păstorit [1], dar fără să recunoască adevărata lor valoare în vocabularul latin, mai ales cînd le alăturăm la multe altele de acelaşi

---

presenta dapprima seminomadi e cacciatori eppoi cultori della dea Pales protettrice delle greggie e del dio Luperco"; v. şi cartea aceluiaşi autor, *Histoire romaine* (în col. *Hist. générale*, publ. de G. Glotz), Paris, 1926, I, 54.

Cf. L. Homo, *L'Italie primitive*, Paris, 1925, 89, 92, 96, 100, 104, 105; A. Piganiol, *La conquête romaine*, Paris, 1927, 38, 41, 45, 96. A. Grenier, *Le génie romain*, Paris, 1925, 8, 9, 136, înclină mai mult spre părerea că printre Romanii primitivi se găsiau şi mulţi agricultori, alături de păstori.

Mai de mult, împotriva părerei dominante atunci, importanţa păstoritului pentru istoria Romanilor a fost recunoscută de I. Guidi, *Bullettino della Commissione archeol. comunale di Roma*, IX (1881), 63 urm.; L. Mariani, *ibid.*, XXIV (1896), 42, 44. O carte uitată azi, a lui G. Dorn Seiffen, *Vestigia vitae nomadicae tam in moribus qu m in legibus Romanorum conspicua*, Traiecti ad Rhenum, 1819, merită şi ea să fie amintită, pentru că, cu cunoştinţe cum puteau fi pe vremea cînd a apărut, arăta o intuiţie dreaptă a importanţei pe care a avut-o păstoritul la Romani; la pag. 16 dînsul spunea: „Quum enim romanam historiam, maxime vetustissimam, consulimus, ubique pastorum earumque rerum quae ad vitam pastoralem non dubie pertinent mentionem factam videmus".

[1] Modul de al vedea a lui Marouzeau se întîlneşte cu al lui G. de Sanctis, *Storia dei Romani*, Turin, 1907, II, 464: „Il nome... del Palatino che sembra collegarsi con la dea pastorale Pale... e il culto di Luperco non bastano... a mostrare che il Palatino fosse sopratutto sede di pastori, dacchè antichissimo è pure il culto di Conso, dio agricolo in

fel [1]. Sînt, de sigur, în lexicul latin forme al căror semantism resfrînge mediul agricol, dar ele represintă un strat relativ mai nou, de cînd agricultura ajunsese să ia extensiune la Romani [2], pe cînd acelea care reflectează păstoritul ne duc spre epoca cea mai îndepărtată a vieţei romane şi sînt mult mai caracteristice decît celelalte.

O grupare a cuvintelor care arată prin semantismul lor influenţa păstoritului mi s'a părut că se impune, dacă voim să cunoaştem mai de aproape unele aspecte ale limbei latine, privită ca expresiune a stărilor culturale. In presentarea acestei părţi a vocabularului latin nu voi insista asupra formelor bine cunoscute cu înţelesuri derivate din noţiuni păstoreşti (ca *pecunia*, *peculium* < *pecu*, sau *ovile* „partea din Cîmpul lui Marte unde se adunau tribunii să voteze", denumire care nu a putut veni decît dela păstori gîndindu-se la al lor *ovile;* comp. *saepta* „locul în care se vota la comiţii"); nu mă voi opri nici la cuvinte nedînd loc la observaţii mai amănunţite, cu aspect semantic uşor de explicat (d. e. *arietare* „a lovi, a izbi, a bate" < *aries*, semnificaţie generalisată din cea primitivă, aplicată la berbecii bătîndu-se în coarne; *pascere* în diferite expresii arătînd semantism derivat din înţelesul păstoresc, dar mai ales într'o expresie ca *pascere oculos* „a da ochilor o privelişte, a desfăta privirea", Cicero, *Verr.*, II, 5, 26; *Phil.*, XI, 3; comp. în aromînă *ṅi̯ pascu ocl'il'i̯* „mă uit, privesc"). Mă voi ocupa în special de formele care presintă particularităţi mai caracteristice şi care au fost privite pînă acum isolat, nu în legătură cu semantismul păstoresc general, şi la acestea vor veni să se alăture cîteva

cui onore si celebravano le Consualia"; cam aceeaşi părere o găsim la H. Bléry, care în studiul apărut la 1909, *Rusticité et urbanité romaine*, 5, caracterisează astfel graiul Romanilor: „leur vocabulaire est plein de mots appartenant à la langue des agriculteurs et des pasteurs".

[1] Vorbind de studiul lui Marouzeau, A. Meillet, *Bull. de la Soc. de ling.*, XXVI (1925), 56, spune: „M. Marouzeau considère la latin comme une langue de paysans (je dirais plus volontiers de propriétaires ruraux)". Precisare care pleacă tot dela ideea că Romanii au fost întîi şi întîi agricultori.

[2] Evoluţia agriculturei la Romani aşteaptă încă să fie mai bine

elemente ale vocabularului latin care nu au fost interpretate de etimologişti în acord cu semnificaţia lor reală, ducîndu-ne spre păstorit [1].

Bimus [2]

Despre raporturile lui cu păstoritul avem mărturia etimologică, pentru că derivă din **dvi-himos*, adică „de două ierni", înţelegîndu-se animalul care născut după o iarnă a trecut peste a doua, de unde sensul „de doi ani" (*ovis bima*, *vitulus bimus* etc). S'a zis pe urmă astfel şi despre persoane: *filium bimum*, Iustin, *Hist.*, XVII, 3, 17, şi extensiunea înţelesului său a mers chiar mai departe (*planta bima* „plantă care ţine doi ani", Palladius, *De re rust.*, III, 25, 2; *legio bima* „legiune recrutată de doi ani", Plancus c. Cicero, *Epist.*, X, 24, 3; *bimus honos* „funcţie dată pe doi ani", Ovid, *Pont.*, IV, 9, 64; cf. *Thesaurus*, II, 1992). La fel s'a zis *trimus* „de trei ani", *quadrimus* „de patru ani" şi calificative sau denumiri de animale în legătură cu anotimpurile se întîlnesc şi în alte limbi (gr. χίμαρος „ied de un an", adică „de o iarnă"; visl. *gymbr* „oaie de un an"; sard log. *ierile* „miel pînă la şase luni"<h i b e r n u s +-*ile* [3]; germ. dial. *Einwinter* „capră de un an").

Caracteristică pentru *bimus*, *trimus*, *quadrimus* este extin-

---

cercetată. Că ei ar fi fost îndrumaţi spre această îndeletnicire de către Etrusci — cum susţine L. Homo, *l. c.*, 92, 130, 154 — e o părere prea îndrăzneaţă. Romanii, chiar ca păstori, au cunoscut unele rudimente de agricultură, cum arată o parte din terminologia lor agricolă aparţinînd fondului indoeuropean; ce era însă această agricultură rudimentară, alături de păstorit, e un punct care, printre altele, rămîne să fie precisat.

[1] Despre *palor*, *Palatium*, *Pales*, care intră în aceeaşi categorie, am arătat altădată ce se poate spune şi cred că istoria lor e deplin lămurită (v. *I-iul Congres al filologilor romîni*, 89).

[2] Afară de referinţe speciale, etimologia cuvintelor de care ne ocupăm poate fi urmărită la A. Walde, *Lat. etym. Wb.*; Fr. Muller Jzn, *Altital. Wb.*

[3] M. L. Wagner, *Das ländl. Leben Sardiniens*, 106.

derea lor în afară de păstorit, pentru că au devenit termeni cu accepţiune generală pentru arătarea vîrstei, duratei·

Callis

La scriitorii latini şi în glosare vedem precisîndu-se bine înţelesul acestui cuvînt, în sensul că accepţiunea lui primitivă a fost aceea de „drum pe care trec vitele", în special „drum îngust prin munţi"; Isidor, *De diff.*, I, 539, spune: *semita hominum est, callis vero pecorum.... proprie ergo callis semita tenuis, callo pecorum praedurata;* aceeaşi explicaţie o repetă dînsul în *Orig.*, XV, 16, 10: *callis est iter pecudum inter montes angustum,* iar în *Corp. gloss.*, IV, 432, cetim: *calles· viae tritae pecorum vestigiis;* cf. V, 353, 595, şi *Thesaurus*, III, 173-174).

După unii, *callis* ar fi înrudit cu mirl. *caill*, cimr. *celli* „pădure", iar după alţii — părere mai admisibilă — ar reproduce pe un mai vechi **calnis* şi acesta ar fi de alăturat la serbocr. *klanac* „trecătoare prin munţi", slovenul *klanəc* „cărare prin munţi" şi alte forme care se pot vedea în dicţionarul lui Berneker. In orice cas, *callis* ne evocă traiul vechilor Romani în munţi, şi mai tîrziu semnificaţia lui originară s'a desprins din contingenţele de vieaţă păstorească, ajungînd să se identifice cu aceea a lui *semita* şi extinzîndu-se chiar pînă la accepţiunile lui *via.*

Campus

Deşi Thurneysen (*Thesaurus*, III, 212) pune la îndoiala identitatea lui cu gr. καμπή „îndoitură", κάμπτω „îndoiesc", καμπύλος „îndoit", totuşi etimologia aceasta nu poate fi contestată şi oricît s'ar părea de îndepărtat, la prima vedere, înţelesul cuvîntului latin de al formelor greceşti, el poate fi uşor explicat dacă ne raportăm la realităţi ale vieţei

păstorești. *Campus* a însemnat la origine „îndoitură, scufundătură", adică „întindere de pămînt cuprinsă între înălțimi, înfățișîndu-se ca o adîncitură". Pentru cei care stau la munte cîmpul apare, în mod firesc, sau ca un loc așezat mai jos [1] sau ca o îndoitură, o scufundătură între plaiuri. In casul din urmă, noțiunea de „cîmp" vine să se apropie de aceea de „vale", care în multe limbi presintă o evoluție semantică analoagă (comp. lat. *vallis* și alte forme asemănătoare citate de Walde [2] și P. Persson [3], la care se poate adăuga: cimr. *nant* „vale", vind. *natá-„* îndoit" [4]).

Prin conținutul lui semantic, *campus* apare ca una din mărturiile cele mai elocvente pentru viața în munți a vechilor Romani.

Cohors

După dicționare și explicațiile etimologiștilor s'ar părea că însemnarea lui cea mai veche era aceea de „curte". Altfel trebue însă privit dacă reconstituim istoria lui. Tema dela care pleacă este **gher-* „a îngrădi", representată, cum se știe, în numeroase forme indoeuropene [5], așa că semnificația primitivă a lui *cohors* a fost aceea de „îngrădire". Aceasta însă, ca și în alte casuri, ne duce tot spre păstorit. așa că putem presupune că în graiul Romanilor păstori *cohors* a însemnat mai întîi „îngrădire pentru vite, țarc". Noțiunea de „curte" trebue să ne-o închipuim ca introdusă mai tîrziu, cînd locuința Romanilor ajunsese să fie

[1] De aici semantismul rom. *șes*, de care m'am ocupat altădată, *Grai și suflet*, I, 336.

[2] *Etym. Wb.*, 805.

[3] *Beitr. z. indogerm. Wortforsch.*, 540 urm. (cf. 102, 103, 108), și N. Jokl, *Studien z. alb. Etym.*, 39). Pentru forme analoage din limbile semitice, v. H. Möller, *Vergl. indogerm.-semit., Wb.* 186.

[4] H. Pedersen, *Kelt. Gramm.*, I, 149.

[5] V. asupra ei mai în urmă: S. Feist, *Etym. Wb. d. got. Spr.*, 145; R. Trautmann, *Balt.-slav. Wb.*, 78.

mai puţin primitivă. De altfel, *cohors* e atestat de mai multe ori tocmai cu sensul de „ţarc"; Varro, *De re rustica*, II, 2, 9, spune: *illae [greges] in saltibus quae pascuntur... portant secum crates aut retia, quibus cohortes in solitudine faciant*; in *Itala* (*Ioh.*, X, 1) se vorbeşte de *cohors ovium*, şi aceleaşi cuvinte le găsim asociate în *Corp. gloss. lat.*, V, 354; cf. *Thesaurus*, III, 1550-1551.[1] Din semnificaţia originară de „ţarc" se explică uşor celelalte accepţiuni ale cuvîntului: cum într'o *cohors* erau strînse vitele la un loc, s'a zis astfel şi despre oameni, de unde înţelesul de „ceată" şi aplicarea lui specială la vieaţa militară; din noţiunea de „îngrădire" s'a trecut mai tîrziu la aceea de „curte". Invers, raporturile semantice ar fi greu să ni le representăm, ţinînd mai ales samă de condiţiunile vieţei romane la origine.

Considerare

Nu poate fi despărţit de *sidus* şi etimologia aceasta e menţinută de Walde în *Vergleich. Wb. der indogerm. Spr.*, II, 520 — altă explicare a lui mai plausibilă nu s'a dat. Ca derivare cu prefixul *con-* îşi găseşte asemănare în *contemplari*, cu care de altfel îl vedem asociat uneori (*contemplari... et considerare coepit*, Cicero, *Verr.*, II, 4,15; *considerabamus .. et contemplamur*, Apuleius. *Socr.*, XXIII). Cum ne putem însă representa evoluţia lui semantică? Mai multe explicaţii s'au dat şi ele se pot vedea în *Lat. etym. Wb.* al lui Walde; nici una nu ne mulţumeşte însă, cum bine a arătat P. Persson[2], care, la rîndul său, a încercat să-i dea o nouă explicaţie. După dînsul, ar trebui să admitem că *sidus* a însemnat la origine „strălucire" şi numai cu vremea a ajuns la înţelesul de „stea", deoarece, ca neutru în *-s*,

[1] Accepţiunea păstorească a lui *cohors* e bine păstrată pînă azi în sardă (M. L. Wagner, *l. c.*, 108).

[2] *L. c.*, 366 urm.

nu putea avea la început decît o semnificaţie abstractă. Cum noţiunile de „a străluci“ şi a „privi“ apar adeseori înrudite, Persson presupune că s'a zis **siderare* cu înţelesul de „a privi“ şi atunci uşor s'ar lămuri *considerare*, format cu *con-* pentru a exprima concentrarea privirei spre un punct (comp. *contueri*). Deşi interpretarea lui Persson apare preferabilă celorlalte şi s'ar părea convingătoare, totuşi ea nu înlătură cîteva obiecţiuni. Presupunerea că *sidus* nu a putut însemna dela început „stea“, pentru că aspectul lui ne-ar duce spre o noţiune primitivă abstractă, rămîne contestabilă, cît timp latina cunoaşte şi alte neutre în *-s* care nu au înţeles abstract (*corpus, litus* ş. a.). Dacă *siderare* ar fi existat cu semnificaţia de „a privi“, ne-am aştepta să găsim o cît de vagă urmă a lui în vocabularul latin. Rămîne deci să căutăm alt drum pentru lămurirea lui *considerare* şi ne întrebăm dacă nu ne găsim şi de data aceasta în faţa unui cuvînt format în graiul păstoresc. Ciobanii, în singurătatea lor, sînt cu deosebire înclinaţi să contemple cerul şi, în acelaşi timp, după stele se orientează ei ca să cunoască ceasurile nopţei sau să-şi îndrepte paşii în peregrinările lor. Această însuşire a păstorilor o exprima bine A. Daudet cînd în *Les étoiles* din *Letres de mon moulin* făcea pe un păstor să vorbească astfel: „ici nous vivons plus près des étoiles et nous savons ce qui s'y passe mieux que des gens de la plaine“. Despre stele în legătură cu păstoritul o observaţie a lui Vámbéry[1] poate fi şi ea amintită, deşi pleacă dela o constatare care pune în discuţie chestiuni ce nu ne interesează aici; vorbind despre termenii privitori la stele relativ mai săraci la popoarele turco-tătare decît d. e. la Arabi, dînsul spune: „In legătură cu condiţiunile primitive de vieaţă nomadă a popoarelor turco-tătare şi ţinînd samă de faptul că nomazii, cum aceasta se observă la Arabi, sînt foarte buni cunoscători ai stelelor . . . ne surprinde că la locuitorii turci ai stepelor cunoştinţele despre stele apar mai reduse decît la

[1] *Die primitive Cultur d. turko-tat. Volkes*, 153-154.

alte popoare pe aceeaşi treaptă de cultură. E posibil ca o asemenea deosebire între nomazii din nord şi cei din sud să provie din natura împrejurărilor, întru cît cerul stepelor septentrionale e mai puţin limpede şi stelele de pe el . . . nu au atras atenţia oamenilor în aceeaşi măsură . . . ca în ţinuturile locuite de popoarele semite". Indiferent de variaţiuni locale şi deosebiri ale terminologiei astronomice, nu poate fi îndoială că pretutindeni păstorii au fost şi cercetători ai cerului, buni cunoscători ai stelelor, mai mult decît cei dedaţi agriculturei [1]. Astfel trebue să ne închipuim că au fost şi ciobanii romani. Se înţelege atunci semantismul lui *considerare*: privind spre stele, urmărindu-le ca să găsească în ele călăuze, păzitorii turmelor au dat graiului lor un cuvînt care, derivat din *sidus*, exprima bine această preocupare a lor [2]. In sprijinul acestei explicaţii s'ar părea că vine întrebuinţarea de către scriitorii latini a expresiunei *considerare sidera* „a privi stelele": *ista [sidera] quae tu non aliter quam in decore sparso consideras*, Seneca, *De benef.*, IV, 23, 4; *lucentia sidera considerabanus*, Aulu Gelliu, II, 21,

---

[1] Pentru folklor şi lingvistică ar fi o temă interesantă de cercetat în amănunte — după constatări numai întîmplătoare de pînă acum. Problema păstoritului presintă încă multe aspecte care nu au fost studiate cum s'ar fi cuvenit.

[2] E de rectificat deci ce spune A. Grenier, *l. c.*, 113, asupra firei poporului roman: „La contemplation du ciel absorbe peu le Romain. Il vit sur la terre, il s'inquiète surtout des dieux de la terre; il tire sa subsistance de la fécondité des champs, la plupart de ses dieux veillent sur ses champs. Peu lui importe le monde, le mystère de la vie et de la nature. Ce qui l'occupe c'est sa famille, sa maison, son domaine, son troupeau, sa maison". Tot la Romanul agricultor se gîndeşte mai mult Grenier cînd dă această caracterisare.

S'ar putea compara *considerare* cu o formă, rară, dela noi, *stela*, derivată din *stea*, pe care A. Viciu, *Suplem. la „Glosar de cuvinte dialectale"*, 15, o dă dintr'o colindă — e vorba de magii din Biblie care se îndreaptă spre Betleem după steaua care li s'a arătat:

Craii şi cu împăraţii
Tot urmează
Şi steleză.

2. Totuşi, cred că am forţa interpretarea: *considerare* ajunsese să fie asociat cu multe cuvinte pentru a exprima ideea de „a privi", aşa că era firesc să fie pus şi pe lîngă *sidera*, fără să se ştie că la origine însemnase numai „a privi stelele". Luat singur, independent de ce ne dau texte tîrzii, *considerare* se explică bine cum am arătat, semantismul lui apărînd limpede.

Desiderare

Se recunoaşte că nu poate fi despărţit, ca formaţiune, de *considerare*, fiind derivat tot din *sidus*. Dacă însă pentru *considerare* evoluţia semantică poate fi reconstituită cum am văzut, mai greu se explică *desiderare* şi încercările de a stabili raporturile lui cu *sidus* s'au oprit la presupuneri problemtice. Aşa apare şi explicaţiunea lui Persson care ocupîndu-se, cum am văzut, de *considerare* caută să fixeze fasele semantice din care ar fi resultat *desiderare*. Părerea sa e că din *siderare* s'a format *desiderare* cu înţelesul de „a privi spre ceva" şi din acesta s'a putut desvolta acela de „a căuta ceva, a dori". Deoarece am arătat că punctul de vedere dela care pleacă Persson pentru *considerare* rămîne departe de a ne convinge, se înlătură şi interpretarea pe care o dă dînsul pentru *desiderare*. Şi atunci mi se pare că nu rămîne decît această explicaţie: *desiderare* s'a zis de păstorii romani cînd doriau să se ivească o stea de care ei legau anumite gînduri, pe care o aşteptau cu nerăbdare.

Egregius

Cum spunea Festus (ed. Th. de Ponor, 17; cf. 56): *egregius dicitur e grege lectus*, semnificaţia de „ales, de frunte" a plecat dela păstori, zicîndu-se astfel mai întîi despre

mielul, berbecele ales din turmă ca fiind deosebit de alţii [1]. In acelaşi pasaj Festus, amintind alte derivate din *grex (abgregare, adgregare, segregare)*, observă: *quorum verborum frequens usus non mirum si ex pecoribus pendet, cum apud antiquos opes et patrimonia ex his praecipue constiterint* — intuiţie a lexicografului latin despre importanţa pe care a avut-o păstoritul asupra nuanţării înţelesului unor cuvinte şi ne surprinde că nu s'a dat mai multă atenţiune acestei observaţii a lui.

Fecundus şi *fertilis*

Raporturile acestor cuvinte cu agricultura, la origine — cum se admite de obicei — trebue rectificate. Cel dîntîi nu poate fi isolat de *fetus* şi dintre explicaţiile ce li s'au dat cea mai admisibilă e că derivă din tema **dhē(i)-* „a suge" (v. mai jos *felix*). Deci putem presupune că *fecundus* a fost întrebuinţat mai întîi vorbindu-se de animale, ceea ce ne îndreaptă tot spre păstorit (expresii ca *terra fecunda* etc. trebue să admitem că au fost introduse mai tîrziu, prin transpunerea în domeniul agriculturei a unei noţiuni păstoreşti). Cît despre *fertilis*, el ne duce (ca şi *ferax)* spre tema *bher-* „a purta", în special „a purta în pîntece" şi, firesţe, s'a zis astfel la început tot despre animale.

Felix

La basa semnificaţiei lui curente stă aceea de „roditor, rodnic" şi o urmă a ei, vorbindu-se despre animale, s'ar putea să fie expresia *felix pecus* dela Virgil, *Ecl.* I, 74 (v. *Thesaurus*, VI, 446; cf. 436); ca şi *fecundus*, termenul şi-a

[1] Altfel întru cîtva îşi represintă procesul semantic J. Marouzeau, *l. c.*, 256: „L'excellence de l'homme *(egregius)* est comparable à la valeur de l'animal qu'on soigne à part du troupeau". Cred că putem rămînea la explicaţia care reiese şi din cuvintele lui Festus.

extins cu timpul accepţiunea, fiind aplicat şi la agricultură (*Thesaurus*, VI, 435). Sensul lui primitiv, după cum se admite, a trebuit să derive, ca şi la *fecundus*, din noţiunea de „a suge“ (comp. *felo*), astfel că şi de data aceasta avem de a face cu un cuvînt din sfera păstorească, urmînd variate evoluţii semantice.

Ov. Densusianu

TEXTE FOLKLORICE
DIN RÎMNICUL-SĂRAT

CVIII

N'ioriţa

— N'ioriţî
Riţî,
Lai,
Bucălai,
La lînî ţigai,
Cu cǫarnili 'nvǫalti,
Învǫalti, răsučiti,
În arğint bătuti,
În aur poliiti,
Di treį zili 'ncǫači
Gura nu-ţį maį tači :
Oriį įarba nu-ţį plači
Čįobanį nu-ţį sînt draği ?
— Įarba-ńį plači,
Tǫati-ńį plači,
Da ţia n'am če-ţį fači;
Pî la apus di sǫari
Aų sî te omǫari
Čel Vrînčęan
Şi čel Moldovęan
Şį-ari sî te'ngrǫapi
În dosu stînįį.
Undi zači cįįni.
— N'ioriţî
Riţî,

Lai,
Bucălai,
La lînî ţigai,
Di m'or omorî
Şi m'or îngropa,
Tu m'ăi dizgropa
Şi m'ăi îngropa
În žocu ńieilor,
În bătaia berbečilor;
Flueraşu ńieu di soc
Cari ziči mult cu foc
Tu ńi l-ăi puneа
Într'un vîrf di păltior,
Sî striği cu dor;
Cînd vîntu o bati
Flueraşu-o ziči,
Oili s'or strînği
Şi toati m'or plîngi
Cu lacrîńi di sîngi;
Iar dac'ăi videa
O babî bătrînî
Cu brîu di lînî,
Din drug îndrugînd,
Di mini 'ntrebînd :
„N'ai văzut
Pă un čiobănaş al ńieu,
Nait şi supţirel,
Tras pîntr'un inel;
Okişori lui
Murili cîmpului,
Feţişoara lui
Spuma laptului,
Mustăčioara lui
Sk'icu grîului",
Tu sî-i spui curat
Cî m'am însurat
Şi la nunta mea
A căzut o stea,
Soarili şi luna
N'i-a ţinut cununa
Şi stelili
Făcliili.

Vîntileasca — Ion Stoian Noaptiş, 50 ani.

CIX

Și zi... pintru cînticu-ăsta ai vinit la noi, hai?! Ei, batî-te norocu sî te batî da ninunat mai ieşti, zău cî m'ai făcut sî rîz. Auzi dumneata, pintr'un cîntic sî baţi atîta cali; da, dă-l pă pustii încolu di cîntic...

Aşa o h'i, da ce sî faci? dacî ţi să cerî-acolu, trebui sî umbli, cî n'ai încotro. Da sî spui acolu cî dila mini l-ai învăţat, sî nu caricumva sî spui pă altu, cî p'aicî nu-l mai ştii nimiri. Ăsta-i cîntic veki, bre...

Acelaşi.

CX

Frunzî verdi foi di nuc,
Io cînd zic mă duc, mă duc,
Să strîng mîndrili buluc,
Ca oili la uluc,
Și mă 'ntreabî un mă duc;
Io le spui la Cîmpulung,
Ieli oftează și plîng
Și mă 'ntreabî yiu diseari,
Io le spui la primăvari,
Ieli plîng di să omoari.

Vintileasca-Duńitru I. Noaptiş, 21 ani.

CXI

Uşurel şi p'aşăzati
Cî-s flăcăi din multi sati
Și joacî cari cum poati;
Și-s flăcăi di pă cînk'ii
Și joacî cari cum ştii;
Și mai ie şi-un ciobănaş,
Asta-ńi joacî drăgălaş.

Acelaşi.

CXII

Frunzî verdi măr sălciu,
Di trei ani n'am jucat briu,
Sî videm acuma ştiu;
Di n'oi şti, m'oi învăţa
Cu nevasta altuia.

Acelaşi.

CXIII

Şi la brîu, la brîu, la brîu,
Ca la sečerat di grîu;
Čini s'o lăsa di brîu
Sî dęa vadra di rakiu.

Acelaşi.

CXIV

— Şi maį sus, maį sus, maį sus,
Pǫali la cămaşî nu-s ;
— Ba le am şi nu lę-am pus,
Cî-s la măįcuţa pă fus.

Acelaşi.

CXV

Vindi, mamî, pă plăvan
Şi-ńį cumpîrî suliman;
Sulimanu
Cu găvanu,
Făiniţa
Cu coh'iţa ;
Da nu-ş cum dracu lę-aį pus,
Cî pă nas nu ţi-a ažuns
Şi ţi-a rămas nasu gol
Ca o muki di topor.

Vintileasca — Ion Įenaki, 28 ani.

CXVI

Žǫacî, trupule, nu sta,
Cî pămîntu tę-o mînca,
Cî pămîntu n'ari yinî,
Puni voįničį la hodinî
Şi pă mini şi pă altu,
Pîn' o puni pă tot satu.

Acelaşi

CXVII

Şi įar verdi şį-o lalęa,
Cînd o h'i la mǫartęa męa
Sî-ńį yii amuręaza,
Sî-ńį ţii lumînaręa,

Şi sî las cu žurămînt
Sî nu mă 'ngroąpi 'n pămînt,
Sî mă 'ngroąpi undi-oį ziči :
La k'ięptu cu doųî ţîţi,
C'acolu-į dragustęa dulči.

Acelaşi.

CXVIII

Fetiţî di pă islaz,
Cu muči sleiţi la nas,
Şterği-ţi, neįcî, muči g'ini,
Dacî vreį sî yių la tini.

Acelaşi.

CXIX

Foąi verdi măr mustos,
M'a făcut mama frumos
Şi la vorbî mîngîįos,
Įar la feti drăgăstos.
Įo le spuį cîţi-o minčįunî,
Įeli cred cî-į vorbî bunî
Şi-ńį įesi noąptęa pă lunî,
Tuma 'n muki la portiţî,
Sî dęa lu neįca guriţî ;
Feti marį nemăritati
Le fac di umblî turbati ;
Baba cu doį colţį în gurî
O fac dį-alęargî nebunî.

Acelaşi.

CXX

Foičicî mărăčini,
Čį-o h'į-avînd lumęa cu mini?
Nu fac ničį-o stricăčjuni,
Numa dragusti pă lumi ;
Am įubit şį-o sî įubesc,
Măcar sî mă prăpădesc ;
Şį-oį įubi pă čini--ńį plači,
Cî nimirį n'ari če-ńį fači.

Acelaşi.

CXXI

Foičicî bob năut,
Drag îńį ie sî trăiesc mult,
Fricî ń'i cî mor curînd,
Rămîn toati la pămînt:
Lucrurli neisprăyiti,
Fetişoari neiubiti.

Acelaşi.

CXXII

Uşurel cu çetili,
Cî le k'ici tocurli
Şi rămîn pinğelili,
Latrî ca căţelili,

Vintileasca — Neculaį Brăiescu, 24 ani.

CXXIII

Tuvă'n bot k'ičioari moį,
Cî nu počį žuca di voį;
Įo cat sî vă îndreptez
Şi maį răų vă şolcăiez.

Acelaşi.

CXXIV

Frunzî verdi matostat,
Toatî var'am trepădat
Cu vaca pî la suhat;
Mînca-o-ar lupk'i di vacî,
Įo cu lapti şi ia steărpî.

Acelaşi.

CXXV

Frunzî verdi şį-o laleą,
N'į-a spus mîndrulița męa
Diseărî sî yių la ia;
Şi sî nu yių preą di vremi,
Cînd bărba-su tai lemni,
Či sî yių maį pă'nserat,
Cînd bărba-su s'a culcat
Şi ia stă la ğeam torcînd,
Pă mini tot aşteptînd.

Acelaşi.

CXXVI

Frunzî verdi bob năut,
Di cînd maica m'a făcut
Ibovnicî n'am avut,
N'am avut, cî n'am ştiut
Cum s'o prinz, cum s'o sărut,
Da acum m'am învăţat,
Nu maĭ am hodinî 'n pat.

Acelaşi.

CXXVII

Frunzî verdi şĭ-o laleą,
Batĭ-o, batĭ-o la pinğeą,
Cî diseąrî ieştĭ a meą,
Mĭinĭ seąr' a cuĭ oĭ vreą.

Acelaşi.

CXXVIII

Cîti feti răsăriti,
Toąti-ńĭ par florĭ înfloriti;
Cum aş fači, cum aş dreği,
Cî pă toąti le-aş culeği;
Sî-ńĭ fac traĭu şi sî mor
Leganat pă sînu lor.

Acelaşi.

CXXIX

H'ii čisma cît di bunî
Ca ok'inca nu răsunî,
Cî-ĭ făcutî din potloąği,
Cînd o batĭ răsun'a doąği.

Žîtia — Ion Văduva, 24 ani.

CXXX

Uşurel cu dragustęa,
Cî să rupi layiţa
Şi ie scumpî scînlura.

Acelaşi.

CXXXI

Mama-ńi ziči sî mă 'nsor,
S'aduc casii ažutor,
Tata ziči: lasî, lasî,
N'aduči pă dracu 'n casî;
N'i-l aduči cu lăutarî
Şi nu-l scoţi niči cu žandarî.

Acelaşi.

CXXXII

Frunzî verdi peliniţî,
Mă urcai p'o moyiliţî,
Mă uitai pă lunculiţî,
Văzui o dalbî fetiţî,
Cu păru lăsat pă ţiţî,
Cît pă ţiţî şi pă spati,
Mă băgă la val di moarti;
Mult ie 'naltî şi supţiri
Şi să pusi 'n braţ la mini
Şi-atunči cîntai doina g'ini;
Doina ştiu, doina grăiesc,
Tot cu doina mă hrănesc,
Di birar cî mă plătesc;
Čini-o ziči doina g'ini
Arî-un galbin dila mini
Şi galbinu-i gáurit,
Sî-l poarti doina la gît.
Čin ţi-a pus numi doiniţa
Sfîntî sî-i h'ii guriţa
Şi popa carî-a čitit
Sî h'ii blagosloyit
Şi dascîlu-afurisit,
Cî g'ini ţi-a ticluit.

Žîtia — G'icu Moşoiu, 24 ani.

CXXXIII

Frunzî verdi samurastî,
Primăvara, muma noastrî,
Suflî bruma din ferĕastî
Şi zăpada di pă coastî,
Sî rămîi ţărîna
Sî să žoači şopîrla
Şi io cu mîndruţa mea.

Acelaşi.

CXXXIV

Frunzî verdi salbî mọali,
Trecuị aseạrî călari
Pî la pọarta duńitali,
Tẹ-am zărit la lumînari
Cu cămaşa albî flọari,
Mă prăpădiị frăţiọari;
Cămaşa di boranğic,
Sfîrcu ţîţiị l-am zărit,
Credẹam c'am înebunit;
Di-ţị vidẹam şi k'ịeptu tot,
Mă găsẹaị la pọartă mort.

Acelaşi.

CXXXV

Frunzî verdi matostat,
Tọatî nọaptẹ-am tremurat
Lîng'un colţişor di gard
Pintr'un k'ic di sărutat;
Cîịni'n gọani m'a luat,
Am fuğịt şị-am dat în brînčị
Într'o grọapî cu urzičị,
Înńị făcu k'ịelẹa băşičị;
Cînd fusi la sărutat
Nu putẹam di scărk'inat,
Sărutam di doụî orị,
Skărk'inam di noụî orị—
Dragusti rẹa cu sudorị:
Pintr'o tọantî di mujeri
Mă usturî g'ịata k'ịeli.

Acelaşi.

CXXXVI

Frunzî verdi bob năut,
Undị-auz pă čer tunînd,
Žos la vali fulğerînd,
Apa pă izvor venind,
Frunza'n codru răpîind,
Mă fac brọascî pă pămînt
Şi nu maị ştiụ undi sînt.

Acelaşi.

CXXXVII

N'ioriţa

— N'ioriţî lai,
Lai, bucălai,
Di trei zili 'ncoaci
Gura nu-ţi mai taci,
Ori iarba nu-ţi placi?
Iarba di pă cîmp,
Apa din uluc,
Sarea din burduf.
— Ba ńi iarba-ńi placi
Şi apa cî-ńi placi,
Cî iarba-i cu rouî,
Cum ne placi nouî,
Şi apa-i sălcii
Cum îńi placi ńii;
Da ńi s'a vor'it
Şi s'a sfătuit
Ăi doi ciobănei,
Čel Vrîncean
Şi čel Moldovean
Ca sî te omoari,
La apus di soari,
Cî ai oi mai grasi,
Grasi şi frumoasi
Şi dulăi tăi
Îs mai frumuşăi.
— N'ioriţî lai,
Lai, bucălai,
Tu sî le spui
Sî nu mă îngroapi
În dosu stînii,
Undi latrî cîini,
Či în strunga oilor,
În žocu ńieilor;
Şi-al ńieu bučimaş
În čel păltinaş:
Vîntu-o adia,
Bučimu-o cînta,
Oili s'or strînği,
Pă mini m'or plînği.

Ļar dac'ăļ videa
O babî bătrînî,
Cu furca cu lînî,
Din furcî torcînd,
Di mini 'ntrebînd:
„Činļ-a auzit
Şi činļ-a văzut
P'al ńieų čiobănel,
Tînîr frumuşăl,
Nalt şi supţirel
Ca tras pîn inel,
Mustăčiọara luļ
Sk'icu grîuluļ;
Perişoru luļ
Pana corbuluļ,
Okişori luļ
Mura cîmpuluļ,
Feţişọara luļ
Spuma laptiluļ",
Tu sî-ļ spuļ curat
Cî m'am însurat,
N'ireas'am luat
Fatî di 'mpărat,
Soarili şi luna
N'ļ-a ţinut cununa,
Stelili cu ńiili
N'ļ-a ţinut făcliili,
Şļ-a căzut o stea
Kļar la nunta mea;
Brazļ şi brădăşcaşļ
Toţļ ńļ-a fost nuntaşļ,
Ļar ahăļ ţînţarļ
N'ļ a fost lăutarļ.

Dealu-Sării — Toadir Ţîrloi, 94 ani.

CXXXVIII

Fedeleş cu vrana largî,
Treči puļca nu mă 'ntreabî,
Parcî nu ńļ-a fost ńi dragî;
Las sî treacî sî-şļ aleagî,
Sî-şļ aleagî dintr'o ńii,
Numa sî-ńļ semini ńii.

Acelaşi.

CXXXIX

Noi am fost noui fraţi şi din toţi am rămas numa io. Întăi mama a făcut unu negru şi urît, cî cînd l-a văst tata a luat-o la 'nzurături şi i-a zis: „Če ńi-ai făcut, fă, počitania asta?“ Da mama: „Lasî, bărbati, nu te supăra“, cî

Dac'o h'i în ţarî pači,
Noi copk'ii tot om mai făci,
Şi de-ahăi di cari-ţi plači.

Şi g'ini-a zis ia, cî numa la anu undi trînteşti un copk'il dolofan şi frumos, colea nevoi mari. Ăla ieram io; şi-acuma o ştii pă Nasta cîtî-i di frumoasî şi di curăţicî; ioţi-aşa ieram io în tinereţili meli, ia-ńi seamînî ńii, cî dacî ń'i nepoatî. Şi ia-i tot aşa di vorbăreaţî şi di curaž ca şi mini, cî io aşa am fost toatî yiaţa mea,

Pînî nu spui o minčiunî
Nu rostesc o vorbî bunî.

Da g'iata fatî nu prea a avut noroc ia, cî s'a 'ncîrduit dila un tîrg cu un ăla rău, cî parcî numa-i ninğea şi ploua. I-a căst dragî şi nu şi nu cî să 'mpuşcî şi-o 'mpuşcî şi pă ia, dacî nu-l ia. Fetii i-a fost ńilî di iel şi -la luat, da dacî l-a luat če-a făcut? cî trăia rău cu iel, cî iera drăcos al naibii: sî nu h'i văst-o cî vorg'ieşti cu čineva, cî iera foc. Dacî clik'ia un om mai des din oki, gata, čea cî i-a făcut cu okiu ; şi ioţi-aşa: iera numa čeartî'n casî din pričina lui. Dac 'am văst io cî nu-i om di socoteali, m'am pus şi l-am izgonit şi-aşa a rămas fata vădanî di tînîrî, ba şi c'un copk'il di gît, da ziči bodaprosti c'a scăpat di nebun.

Acelaşi.

CXL

Undi žoacî Niculeni
Didisupt pămîntu ğemi,
Di ok'inči şi di og'ieli.

Dealu-Sării — Sińion Giorğiţî 24 ani.

CXLI

Ui, sărači căluşari,
Mînca-le-ar k'ieptu ţînţari
Şi buricu lăutari.

Acelaşi.

CXLII

Ļubeşti, ţaţî, ļubeşti,
Numa nu tragi nădeždi,
Cî nădeždęa dila mulţi
Îļ ca zăpada di pă munţi:
Cînd o bati soarili
Îńi umflî izvoarili.

Acelaşi.

CXLIII

Mărunţicî şi frumoasî,
Da-ļ niţel cam puturoasî.
Pînî ţiesi-un cot di pînzî
Mîncî un burduf di brînzî,
O putinî di slăninî
Şi trei kili di foinî
Şi să'nveleşti cu sacu
Şi doarmi pîn'o ļa dracu.

Acelaşi.

CXLIV

Frunzî verdi, lemn domnesc,
Lumęa ziči cî ļubesc,
Ničį ļo nu tăgăduļesc;
Lumęa ziči, lumęa tači,
Ļo ļubesc pă čini-ńį plači.

Acelaşi.

CXLV

Frunzî verdi şi-o lalęa,
Tînîrî-ļ nevasta męa,
Tinericî ca bîta,
Supţiricî ca soba,
Drępţî ca cog'iliţa,
Albî ca duhoniţa.

Acelaşi.

CXLVI

Cît oį h'i şi-oį maį trăi
Fatî mari n'oį ļubi;
Maį g'ini o nevestęa,
Cî ştii če-ļ dragustęa,

Și dị-o muki di topor
Știų g'ini cî n'am sî mor,
Zac un an și tot mă scol
Și mă duc undi ń'i dor.

Același.

CXLVII

Fetili din Dęalu-Sării
Și-a belit șiru sk'inării,
Fętili din Žîtia
Îs supțiri ca butia,
Fetili din Măgura
Îs albî ca păcura.

Același.

CXLVIII

Zi, Țigani, zi mai g'ini,
C'am sî-ți dau carni di cîni ;
Zi, Țigani, zi mereų,
C'a murit un cîni-al ńieų :
Bîrdîhanu sî-l mănînči
Și k'ieleа s'o fači ok'inči.

Dęalu-Sării — Tudoriță Săraru, 25 ani.

CXLIX

Hei, domle, noi o dučim greų di tot p'aičia ; numa noi știm. Lemnili s'a scunk'it, pămînt nu, yiti nu, nińic, nińic, da dării-s dări, cî pîrčiptoru nu te slăg'ieşti di loc ; ț-ia țoalili din casî dacî n'ai cu če sî plăteşti, cî če vrea sî știi ăi marị? Dă draculi cî prea-și bat žoc di noi, prea, zău.

Dęalu-Sării — Ionaș Zanh'iroiu, 37 ani.

CL

Drag ńi-a fost bădița 'nalt,
Cî sărutî disńierdat ;
Da bădița mititel
Îi urît sî fuği di iel ;
Iel cu gura nu tę-ažunği,
Či cu nasu'n brîų te'mpunği.

Ş'isoca — Radu Neculai, 21 ani.

CLI

Batî-l Dumnezeu sî-l batî
Carî-o ziči cî nu-s fatî,
C'am fătat numa odatî.

Acelaşi.

CLII

Aŭolicî, mor, leşin
Undi văz ţîţica'n sîn,
K'ičĭoarili nu mă ţin,
Parcî nu-s făcut diplin.

Acelaşi.

CLIII

Uşurel cum om puţea,
Sî nu ne rîzî lumĕa
Cî noi nu putem žuca;
Şi činĭ-o rîdi di noi,
Creascî-i cŏarni ca la boi
Şi cŏadî ca la zăvoi
Şi urekĭ ca la măgarĭ
Şi mustăţi ca la Tătarĭ.

Acelaşi.

CLIV

Haĭ, fetilor, di žucaţi,
Cî ca mîĭnĭ o sî oftaţi,
Cî ştiţi iarna če păţiţi,
Din čenuşî nu işiţi,
Dila pat pînî la uşî
Numa labi di čenuşî.

Acelaşi.

CLV

Copiliţî cu părinţi,
Curvo cu dinţi mărunţi
Şi cu strungărĕaţa'n dinţi,
Di treĭ anĭ di cînd mă minţi
Şi-ńĭ tot spuĭ cî te măriţi;
Măritî-te cu Dumnezeu,
Cî ńii nu-ńĭ pari răŭ;

Nicị g'ini, nicị răụ nu-ńị pari,
Numa la h'icaţị mă dọari.

Acelaşi.

CLVI

N'ioriţa

Scobọarî, scobọarî,
Scobọarî oị multi
Pă k'ičịor di munti,
Pă k'ičịor di criş,
Pă čel fulğeriş
Şi negru brădiş.
— N'ioricî
N'icî,
Dî treị zili'ncọači
Gura nu-ţị maị tači:
Oriị ịarba nu-ţị plači?
Oriị porneala mẹa nu-ţị plači?
— Stăpîni, stăpîni,
N'ii ịarba-ńị plači,
Şi porneala ta îńị plači,
Da ńî s'a vorg'it
Ăị treị čịobănaşi
Sî te omọari stăpîni
Şi sî te'ngrọapi'n dosu stînii,
Undi zači vara cîịni.
— N'ioričî
N'icî,
Tu sî mă dizgrok'ị
Şi sî mă îngrok'ị
În žocu ńịeilor
Şi zg'ịerătu oilor,
Ịar dị-oị întîlni
O babî bătrînî,
Cu brîu di lînî
Din drugî'ndrugînd,
Di h'iụ întrebînd;
„Čini ńị-a văzut
Pă h'iuleţu ńịeụ
Mustăčịoara luị
Grîu cîmpuluị,

Okişori lui
Mura cîmpului",
Tu sî-i spui
Cî m'am însurat
Şi-am avut nuntaşi
Brazi şi păltinaşi
Şi la nunta mea
A căzut o steа.

Kioždeni — Ion Trestianu, 64 ani.

CLVII

N'ioriţa

N'ierliţî, ńierliţî,
Oai ńioriţî,
La lînî plăyiţî,
N'ioriţî lai,
Lai, bucălai,
Di trei zili'ncoaci
Gura nu-ţi mai tăci:
Ori iarba nu-ţi placi?
Di nu bei şi nu mănînci
Şi nici noaptea nu te culci.
— Ba ńi iarba-ńi placi
Şi apa cî-ńi placi,
Cî iarba ie moali
Şi-ńi merği la inińioarî
Şi apa-i sălcii,
C'aşa-ńi placi ńii;
Da tu ştii, stăpîni,
Ori nu ştii
Cî ńi s'a vorg'it
Ăi doi ciobănaşi,
Ačela Vrîncean
Cu čel Moldovean,
Ca sî te apuči
P'o gurî di vali,
P'o burî di ploai,
Cînd dă soarili 'ndiseari,
Pă tini sî te omoari
Şi sî ńi te'ngroapi

Tot în dosu stînii,
Undi zači vara cîini.
— N'ierliți, ńierliți,
Oai ńioriți,
La lînî plăyiți,
N'ioriți lai,
Lai, bucălai,
Di m'or omorî
Sî spuį sî mă'ngroapi
În tîrla oilor,
În žocu ńieilor
Și pă k'iept sî-ńį pui
Bučimu
Și fluiru,
Flueraș di os,
Cî cîntî dojos,
Și cînd o da k'icu
Sî ńį cînti bučimu;
Cînd o bati vîntu
Sî ńį cînti fluiru.
Vîntu c'o bătea,
Oilį-or plîngea,
Vîntu-o batı, ieli-or ziči:
„Scoalî, scoalî măi voiniči."
Voinic nu răspundi,
Cî n'ari di undi.
La luna,
La săptămîna
Yini și stăpîna
Și-ačela Vrînčean
Și čel Moldovean
Nainti-i išia
Din gurî-i grăia:
— Leliți, leliți,
Bărbat nu mai ai,
Bărbat čę-ai avut
Dimult a k'ierit,
Cî noi l-am tremes
La spumî dî mari
S'aducî'n căldari,
La sari domnęascî,
În țarî rumînęascî;
Din čęas čę-a plecat

P'aiči n'a mai dat,
Di cînd l-am tremes
Nu s'a mai întors.

Bogza — N'ihalaki Bratosin, 67 ani.

CLVIII

— Şi iar verdi şi-un susai,
Mariţico dila plai,
Tu, Mariţo, bărbat n'ai,
Da guriţa cui i-o dai?
— Lu bădiţa Neculai
Če-i harabăgiu la cai.
— Dă-ńi-o ńii
Cu kirii
Pînî la Sîntî-Mării,
— Nu dau gura cu k'irii
Pînî la Sîntî-Mării.
Ţi-o dau ţii,
Dacă merği la cununii.
— Io nu sînt di cununat,
Či-s žunel di sărutat
Şi-s žunel făr di mustaţi,
Acu'nvăţ a strînği'n braţî;
Tu ieşti cu cosiţa albî,
Amîndoi nu făcim treabî.

Acelaşi.

CLIX

Frunzî verdi măr bătrîn,
Daleleu, soari rotund,
Şî-ńi scoboarî mai curînd,
Cî ńii ńi s'a urît
Tot umblînd şi colindînd,
Pă murgu di frîu trăgînd,
Amărît şi năcăzît
Cu purčelu'n dăsagi fript,
Cu rakiu precupit,
Yinu'n ploscî s'a trezit.
Pusei masa sî mănînc
Pă talgiru din oblînc
Şi'mbucai di-o'mbucăturî,

Să făcurî clisî'n gurî,
Staų potirli sî m'ažungî.
Haįdeţi, haįdeţi, murguleţ,
Cî mult mai ńi-eşti drăguleţ
Dî cînd ieraį mînzuleţ,
Mînzuleţ cu păru creţ;
Haįdeţi, murguleţ, maį tari,
S'ažunğim în sat cu sọari,
C'am o mîndrî ca o flọari,
M'aşteaptî cu dimîncari,
Cu ocaųa plinî rasî,
Cu paharu plin pă masî
Şi cu oki pă ferẹastî,
Di să uįtî'n calẹa nọastrî.
—Cum ţ'i drag mîndra pă mînî
Şi ńi cu traįsta plinî,
Da tu staį cu mîndra'n pat
Şi įo staų di par legat,
Nebăut şi nemîncat,
C'aşa am fost blestemat.

Acelaşi.

CLX

Di čẹas răų

A plecat [cutare] pă cali,
Pă cărari,
La ńilžoc di cali,
S'a'ntîlnit c'o întîlnẹalî,
Čẹasu răų cu sperįalî,
Čẹasu răų cu şterpelẹali,
Čẹasu răų cu lik'iturî,
Čẹasu răų cu počiturî,
Cu dinţi rînžiţi,
Cu oki sticliţi,
Cu gura căscatî,
Cu limba lăsatî;
În braţi l-a luat,
În pămînt l-a trîntit,
Hįerẹa į-a plesnit,
Maţi į-a tocat,
Pîntičį į-a tulburat
Şi įel tari s'a'nh'iorat,

Frica'n o̯asi i̯-a intrat,
Şi-ńi̯ plînğe̯a şi să văi̯ta
Şi nimiri̯ nu-l auze̯a,
Numa Mai̯ca Prečista, din čer,
Şi s'a lăsat la i̯el
Pă scarî di h'i̯er:
„Tači̯ nu mai̯ plînğe̯a,
Nu te mai̯ văi̯ta.
Du-te la [cutare],
Discîntăto̯are̯a,
Cu gura l-o discînta,
Cu g'iči̯u l-o zg'iči̯ula,
Cu cuţitu l-o tăi̯a,
Şi rău după [cutare] l-o lua,
În stopu mării̯ l-o arunca,
Rău sî să tok'i̯ascî
Ca spuma di mari,
Ca rou̯a di so̯ari
Şi [cutare] sî rămîi curat,
Luńinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Mai̯ca Prečista lăsat.

Bogza — Liţa Crinte̯a, 69 ani.

CLXI

Di năžît

I̯eşi̯ năžît,
Pricăžît,
I̯eşi̯ năžît,
Di nouşnou̯î di feluri̯ di năžît;
I̯eşi̯ dila [cutare],
Din creiri capului̯,
Din sfîrcu nasului̯,
Din melči urekilor,
Cî i̯o te̯-oi̯ lua
Şi te̯-oi̯ arunca
Pisti mari,
La o fatî mari;
Fata mari cînd te̯-a văzut
În k'iu̯î te̯-a luat,
În vînt te̯-a vînturat,
Pisti mari te̯-a aruncat
Şi ţia le̯ac ţi̯-a dat.

Aceeaşi.

CLXII

Di dioki

Păsărîcî albî,
Cudalbî,
Dîn čer sburatî,
Dila Dumnezeu lăsatî,
Cu trei k'icâturi k'icatî,
Una di ńir,
Una di yin,
A di ńir sî ńirujascî,
A di yin sî lecujascî.
Di l-o h'i diokjat pă [cutare] bărbat,
Sî-i crapi boașili,
Sî-i curgî purcaili;
Di l-o h'i diokjat fimei,
Sî-i crapi tîțili,
Sî-i curgî laptili;
Di l-o h'i diokjat fatî mari,
Sî-i cazî cositili;
Di l-o h'i diokjat cîmpu,
Sî-i k'iči floarea;
Di l-o h'i diokjat codru,
Sî-i cazî frunza;
Și [cutare] sî rămîi curat,
Luńinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Majca Prečista lăsat.

Bogza — Mariția I. Zaharia, 40 ani.

CLXIII

Di dragusti

Mă sculaj azi duminicî dimineațî
Și plecaj la apî,
Pă cărarea neumblatî,
Necălcatî,
Di roujî nescuturatî;
Roua o scuturaj
Și dragustili pă fața mea le revărsaj.
— Buna dimineața, apî di ńir.
— Mulțuńim duńitali, [cutare] gurî di yin.

— Treci di şăzi.
— N'am vinit sî şăz,
Či-am vinit sî mă speli,
Sî mă găteşti,
Cu rokiţî albî sî mă primineşti
La kip ca župinesili,
La trup ca priotesili;
Ļo sînt [cutare],
Gurî di cuc,
Oki di şoińi,
Sprînčeni
Di vineţeli;
Ļo cînd oi vorg'i
Marfî verdi oi croi,
Ļo cînd oi cuvînta
Mărgăritar oi revărsa,
Dragustili pe faţa męa
Li-oi aduna
Şi la mini-o alerga
Toţi ńiči,
Toţi voiniči,
Toţi večini,
Toţi streini,
Toţi voitori di g'ini,
Şi mai cu sęamă [cutare]
Sî nu poatî pă loc sî stęa
Pînî pă mini nu m'o vidęa;
Cum zg'iarî oaia di ńiel
Şi vaca di yiţel
Aşa sî striği inima'n iel
Şi sî nu-i h'ii g'ini
Pînî nu m'o vidęa pă mini.

Aceeaşi.

CLXIV

Di adus

Tu cuţit, cuţitaşu ńieu,
Tu cuţit
Di găsit,
Ļo ţia ţi-am porunčit
Sî te duči
Sî-ńi aduči

Saptişşapti di i̯aduşi̯
Cu̯-ai̯ voştri părinţi̯,
Cu̯-ai̯ voştri fraţi̯
Cari la službî sînteţi̯ daţi̯,
Cî i̯o vou̯î voi̯ dărui
Şapti polobo̯ači cu yin
Şi şapti telegari̯
Din hirɡiliili zapčiului̯,
Şi voi sî-ńi̯ porniţi̯
Văili urlînd,
Munţi clătinînd,
Maluri̯ dărîmînd,
Copači̯ răsturnînd,
K'i̯etri disk'icînd,
Pă [cutare] cătînd
Şi di l-oţi̯ găsi
În tîrg, la sclit,
În sat,
La sfat,
În cîrčimî bînd,
La masî mîncînd
Cu vădani grasi,
Cu feti frumo̯asi,
Sî-l buşiţi̯,
Sî-l plesniţi̯,
La mini sî-l porniţi̯,
Sî-l k'işcaţi̯,
Sî-l muşcaţi̯,
La mini sî-l îndreptaţi̯
Cu gura căscată,
Cu limba lăsatî,
La fugă ca telegari,
La săritî ca ogari,
La fugî lupeşti,
La săriti i̯epureşti.

Aceeaşi.

CLXV

Discîntičili̯-astẹa-s mai̯ lunǧi̯ i̯eli, da i̯o lẹ-am mai̯ ui̯tat, cî n'am discîntat la nimiri̯; sî'ntreg'i şi pă Frisina, cî trebui sî mai̯ ştii şi i̯a, cî noi̯ amîndou̯î lẹ-am învăţat dila Biţa ki̯o̯ara cînd i̯-a discîntat Ileni̯-ăştia a lu Nai în kiler la dada Ancuţa, atunči̯ cînd o lăsasi di plecasi în Dobruǧẹa. Noi̯ nişti drači̯ če i̯eram nẹ-am

furişat colu'n tindî şi-am prins toati vorbili, cî discînta tari di te'nh'iora şi scrîşnia din dinţi di zičeai c'a apucat-o toati năbădăili. Zičea sî-l aducî pă Nai într'un čeas, pă sus, călari pă trestii; da g'ietu ta-su Ilenii undi făčea: „Nu, fă Biţî, nu-l aduči aşa, cî plesneşti h'ierea'n iel şi čę-am folosit pă urmî? Sî yii, fă, în douî, trei zili, şi'ntr'o săptămînî, da numa sî yii".

Şi la trei zili s'a şi pominit cu Naî-acasî, c'aia iera drac, nu babî. Sî h'i trăit ia şi-acuma, n'ar h'i mai rămas fatî nemăritatî p'aičî pîn prežur.

Aceeaşi.

CLXVI

Da sî nu mai spui la čineva cî io tę-am învăţat discîntičiliastęa, sî mă fači di rîs, săraculi di mini, cî numa dracu m'a pus sî-ţi spui cî ştiu. Sî spui cî le ştii dila o babî, din colu, dila munti.

Aceeaşi.

CLXVII

Buna dimineaţa la moş Ažun
Şi mîni cu g'ini la moş Crăčiun,
Am venit şi noi odatî,
La mulţi ani cu sănătati,
Dumnezeu sî ne ažuti
La covrigi şi la nuči multi.
Neaţaluş, neaţaluş da ne daţi?

Bogza — Stana Sińion, 11 ani.

CLXVIII

Versuri la jocul „Baba oarba"

— Čę-ai mîncat aseari?
— Pîini cu paparî.
— Da alaltaseari?
— N'iez di nucî
Şi-o lăptucî.
— Haţ di bucî,
Sî sa ducî.

Aceeaşi.

CLXIX

Versuri la jocul „dę-a ascunsîlęa“

Una,
Bina,
Dordobina,
Trei ori opt,
Siti cop,
Patra mica,
Măzărica,
Em, pem, pica.

Aceeași.

CLXX

Colind de fată mare

Născut-ai,
Crescut-ai
Di-un verd'alburei, Dǫamnei ler [1];
Sus ń'i frunza dęasî,
Żos ń'i umbra grǫasî,
Żos la rădăcinî,
La verdęaș tulk'inî,
Lęagîn di mătasi,
Împletit în șasi,
În lęagîn čini-ńi șadi?
Lęana, doi oki negri,
Cǫasi-ńi kindosești,
La h'ir împletești,
Flăcăi ńi-o priyiești,
Din okian okiești,
Diparti-ńi zărești,
Diparti pă mari,
Di-o corăg'iǫarî,
Nęagrî și smolitî,
Gręa si'mpovărati
Di grîų și bucati,
Nu-i grîų, nici bucati,
Či-s neguțători;
Nu-s neguțători,
Či-s colindători,

[1] Se repetă la fiecare trei versuri.

Ļei yiu colindînd
Şi la val făcînd,
Di Leana'ntrebînd:
— Če ţii, Leano 'n poalî?
Orį ţii frăţior,
Orį văr, verişor?
— Nu ţiu frăţior,
Ničį văr, verişor,
Či pă Voinę-al ńieu.
Trečiţi şi-ńį tăciţi
Sî nu ńi-l treziţi,
Cî di s'o scula,
Vamî v'o lua,
Vamî
Pisti seamî,
Sculurį di bumbac,
Curtęa sî ńį-o'mbrac,
Curtęa cu curtaşi
Şi toţi meğiaşi,
Sculurį di mătasî,
Mărfuţî frumoasî;
Rămîį, gazdî, sănătoasî.

Bogza — Costandin Čiungu, 52

CLXXI

Nu te uįta la k'ičįoari,
Cî-s făcuti rîşkitoari;
Nu te uįta la ok'inčį,
Cî te fac sî le mănînčį:
Či te uįtî la og'ieli,
Cî fug păduki pă ieli.

Acelaşi.

CLXXII

Înainti vremi Mocani n'ar h'i fost ţinîndî la stînî decît doį cîniį; da če cîniį iera ăia!... ţinęa lupu di urekį.

Tata a fost čioban şi spunęa cî l-a trimes odatî stăpînî-su tuma'n Dobruğęa după un cîni cari rămăsesį-acolu cînd a plecat iei cu oili'napoį în Transilvania. Şi zičęa cî cînd a fost vinindî'napoį cu cîniili, odat' a auzit în urma lui un tropăit şi cînd

s'a uitat ce sî vezi? Vinea Čerkeži în goana cailor după žafuri. Iel iuti s'a dat la o parte din drumu lor şi s'a k'itulat la pămînt cu cîini cu tot şi cînili, vezi, a fost atît di dîştept cî n'a zis nicî ham cînd a trecut Čerkeži pî lîngî iei.

Acelaşi.

CLXXIII

Večinu di lîngî casî
Nicîodatî nu te lasî;
Cu večinu cînţi şi bei,
Cu večina făcî če vrei.

Bogza — Gavrilî Vrîncčeanu, 40 ani.

CLXXIV

Frunzî verdi di-avrămiasî,
Asta-i sîrbî, nu lăzčascî,
Čini ştii s'o loyiascî
Din k'ičior s'o potriyiascî,
Sî ńi-o striği la conači,
Sî ńi-o batî la sorčači,
Sî ńi-o striği cînd şi cînd,
Sî ńi-o batî la pămînt,
Sî nu mčargî rumegînd.

Bogza — Ion N. Rentča, 41 ani.

CLXXV

Urîtu din če să făcî?
Din omu cari nu-ţi plači;
Puni-o buzî pîsti alta
Şi iatî urîtu gata.

Bogza — Petrča Negoiescu, 39 ani.

CLXXVI

Dicît bolnav în pat,
Mai g'ini bčat su pat.

Acelaşi.

CLXXVII

Treči dragustęa pă api
Și striğî cî nu să'nęacî;
Treči urîtu pă sec
Și strigî „mă'nec, má'nec".

Același.

aLXXVIII

Usca-tę-aį, leli, ca vîntu
Și nu tę-ar priñi pămîntu
Cî la tini-s tot cu gîndu.

Același.

CLXXIX

— Nu m'atinği cu cătrința,
K'jeri-ți-ar, leli, sămînța;
— Nu m'atinği cu sumanu,
K'jeri-ți-ar, nejcî, tot nęamu.

Același.

CLXXX

G'ini je cu nevesticî,
Da sî aį și-o ibovnicî;
Cînd nevasta te urăști
Amuręaza te'ndrăğești
Și dragustęa nu lipsești;
Cî nevasta-ți ține casa
Și-amuręaza-ți ține coasta.

Același.

CLXXXI

Frunzî verdi trei colîči,
N'am maį văzut ca p'aičį:
Feti mari cu copk'ii ńičį
Și nevesti cu vojniči,
Sęara stă una la činčį.

Același.

CLXXXII

Carî mîndrî-į mai frumęasî
Șadi cu drăguțu'n casî,

Cari mîndrî-i mai urîtî
Șadi la poartî și cîntî.

Același.

CLXXXIII

Lăutaru g'ini-ți ziči,
Dacî-i dai ceva sî mînči:
Colăčel cu lapti dulči,
Cîți-un rakiaș mai bun
Și-i mai dai și cîți-un pumn.

Același.

CLXXXIV

Frunzî verdi și-o laleа,
Cînd o h'i la moartea mea
Sî-ńi kiemați ibovnica,
Sî-ńi ții lumînarea,
Sî mor cu oki la ia;
Și-am sî las cu žurămînt
Čini m'o băga'n pămînt
Sî-ńi pui doru la gît
Și dragustea așternut
Sî-ńi mai ții di urît.

Același.

CLXXXV

Dragî-ńi ie oița lai
Și fetița čea bălai;
Dragî-ńi ie oița creațî
Și fetița čea isteațî.

Același.

CLXXXVI

Capra calcî pă măcriș,
Scoarța crapî'n curmeziș,
Capra calcî,
Scoarța crapî.

Același.

CLXXXVII

Di žunǧiu

A plecat Ștefan Vodî
Cu săgețili,

În toatî părţili,
În mari a dat,
În mari s'a 'necat
Şi ţunţiu dila [cutare] l-a luat,
Şi [cutare] sî rămîi curat,
Luńinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Maica Prečîsta lăsat.

Bogza — Stanca K'ietroi, 27 ani.

CLXXXVIII

Di plescăyiţi

Soarili pă deal,
Plescăyiţi în baligî di cal
Şi [cutare] sî rămîi curat,
Luńinat,
Ca arğintu strecurat,
Ca di Maica Prečista lăsat.

(Se zice de nouă ori). Aceeaşi.

CLXXXIX

Di diokiu vačilor

A plecat Maica Domnului
Pă cali, pă cărari,
Cu nouî lopeţi,
Cu nouî sapi,
Cu nouî tîrnacoapi,
Cu nouî topoari,
Diokiu dila Žoiana sî-l scoaţî,
Din melči coarnilor,
Din vîrfu unţilor,
Din măduva oasilor,
Din vîrfu coadii,
Din şiru sk'inării
Şi Žoiana sî rămîi curatî,
Ca di Maica Domnului lăsatî.

Aceeaşi.

CXC

Dacî faci ţem, răsučeşti ori dai pă rîşkitor luni noaptea spre marţi, căk'iazî oili.

Bogza — Smaranda Bălţeanu, 50 ani.

CXCI

Dacî daj cu mătura pă pat nọaptẹa, îți mor porci.

Aceeași.

CXCII

Mana yitilor să ja în nọaptẹa di preiru lu Sîntu-Gjorgi; da dacî le'nkizj în coșar și puj la verigî un mărăcini di măcẹș, nu le maj pọati lụa.

Aceeași.

CXCIII

Di graba lucruluî,
Lụaj drumu cucului.

Aceeași.

CXCIV

Am un bulz di aur
Învelit într'o k'jeli di taur.
(Soarele).

Bogza — Ğigicî Țuțujanu, 20 ani.

CXCV

Într'o călcăturî di ọai
Găsij un pumn di cọai.
(Usturoiul).

Același.

CXCVI

Supt o rădăcinî di moșdrẹan
Začj-un puj di Moldovẹan.
(Iepurele).

Același.

CXCVII

Apîj s'a ńilostiyit Dumnezẹu cu noj anụ-ăsta și nẹ-a dat la porumb di numa g'ini o sî scoț purčẹaụa din jarnî. Și m'a maj pus dracu dj-am lụat și pă din doụî dil' Alisandrụ-ăsta a lu Tivgî. Acuma, nu jera distul cî nu s'a făcut nińic, c'am maj dat și dj-o belẹa cu primarụ-ăsta noụ, cî g'inj-a zis činj-a zis cî la omu sărac i să stingi lumînarẹa'n biserică și maj pati și-alčeva. Sî

vezi cum a fost: yini-Alisandru la mini călari şi-ńi ziči: „măi, moş Niţî, haj sî tăim čiočjulanj-ăja di pă cîmp sî nu ni-j mînči şi p'ăja yitili". Jo če jera sî zic? „Haj, Alisandri, di če sî nu merğim?". Nę-am dus noi şi j-am tăjat şi cînd sî'ncărcăm videm primaru cî vineą spre noi să plesneąscî calu supt jel şi cum ažunği la noi ne şi ia 'mprežur: „G'îni, mă, čini v'a dat vouî voi sî'nčepiţi la cules? nu videţi cî porumbu nu-j copt? Vreţi sî dau di bucluc, hai?" Şi nę-a făcut di douî parali, di-ńi crăpa obrazu di ruşini. Da Alisandru — vezi cîtî-j omu dj-al draculi — arunca yina pă mini, čęa cî jo m'am dus acasî la jel şi l-am îndemnat.

L-am luat jo cu g'inişoru pă primaru: „Staj, bre, c'o hi, c'om păţi, cî noi nu culeğim porumbu, cî doar ničî n'aveam če culeği, či tăim čiočjulani barimj sî'nţeleğim şi noi čeva din munca noastrî, cî dacî n'o dat Dumnezeu n'a dat, če vrej sî fači?" Da jel nu vręa sî ştii, şi pači. Şi nę-a amindat, pă mini o ńii činči suti şi p'Alisandru o ńîi činci suti. Apîj cînd m'am dus acasî, ja-mă la ocări sorî-sa lu Alisandru, pă urmî nevastî-męa foc şi ja, „c'asta-ţi trebuja ţii om bătrîn če jeşti" şî dăj şi dăj şi jo tăčęam kitic, cî n'aveam ce sî fac. Şi joţi-aşa am păţit.

Bogza — Niţî Sîrbu, 68 ani.

CXCVIII

Ziči cî şi bojerų-ăsta dila Căjata di s'a'mpuşcat încoači dipă războj ar h'i găsit o comoarî, cî la'nčeput cînd a vinit jel ăiči jera un čioban adus di pîn Vrančęa.

Umblîndî jel aşa pă cîmp cu oili a găsit într'o zi pă marğina unij grok'j o căpăţînî di berbec scoasî afarî di vr'un cîjni. Aşa jel găsind-o a'nčeput sî žoači cu ja poarca şi cînd di i s'a'mplinit dj-a plecat acasî a băgat băţu pîn coarnili căpăţînij şi-a luat-o dj-a-sk'inari. Şi cînd a ažuns acasî ta-su năcăžît pă jel, c'atîta adusesi, căpăţîn'aja, s'a pus cu toporu şi-a făcut-o bucăţi şi-atunčja ziči cî s'ar h'i umplut casa cu aur, cî jera plînî cu galbinj. Ej, dj-acoalęa a luat moşia dila Căjata în arendî, p'ormî a cumpărat-o hamnicî şi-aşa a ažuns bojer mari, cî čini maj jera ca Vrînčęanu?

Da h'ii, c'acuma l-a luat dracu şî pă jel, cî če crezi cî comorilj-astęa-s curati? Aş! toati-s žurati.

Pi nu maj je tot acolu la jel la moyilî un burių plin di galbini, da poati sî s'atingî čineva di jej? cî di če sak'j dę-aja să duči maj la fund.

Numa dacî-j da o sutî di sufliti — c'aşa ziči cî scrii pă jel acolu — numa atunčja poţi sî-j jei, da almintirj nu.

Da cîți nu s'a'nčercat! N'a tăjat și cumnatî-ńiu, Gjorgi, nîști cloșči cu puj acolu, da tot di ğeaba, cî čeri sutlîti di om, nu di alčeva.

Bogza — Gligori Teșilî, 36 ani.

CXCIX

Nu-j jarbî, nepoati, anu-ăsta, nu-j di loc, n'a ploat ca'n alți anj și di undi jera sî să facî? și dę-aja niči oili, săračili, nu maj ari lapti ca'nainti. Umblăm cu jeli toatî noaptea pînî ostenim di tot, și noj și jeli, și sătuli tot nu să văd. Și lupk'i nu ne lasî în pači di loc. Joți nu-j stămîna di cînd nę-a omorît șapti oj dj-ači di lîngî stînî așa pin'naintea zorilor.

Lupu-j dușmănos rău; iel nu ja cît, omoarî; dj-o apuca dj-o scăpa într'un vîždoc di oj și n'o h'i simțit di nimirj, omoarî pînî la noușnouî di oj și cînd s'o omoarî și p'a dj-o sutî îl ja dracu și pă jel, cî crapî, c'așa-j ursit jel dila Dumnezeu — eî, vezj' lupk'i sînt cîjni lu Sîn-K'jetru.

Bogza — Șărban Tivgî, 69 ani.

CC

Verdi și-un pelin,
Și-un pelin și-un rosmalin,
Am auzit pîn večinj,
Pîn oamini bătrînj,
Cî-j rău la streinj;
Jo am auzit,
Da nu ńj-am crezut,
Pînî n'am văzut.
Pîjnea la streinj
H'ii cît di bunî
S'în țarî streinî,
H'ii și clejoasî
Sînt cu majca'n casî,
H'ii cît de rea
Sînt în țara mea.
Lîngî majcî-mea.
Verdi di măr dulči,

Ļo di dus m'aș duči,
Da nu poči-mă duči,
Cî ń'i caļęa'n cruči
Și nu poči răzbati,
Di străinătati
Aļ în lumi parti.
Verdî și-o laļęa,
Maicî, maļcî-męa,
Tu cînd m'aļ făcut
G'ini ți-a părut
Și m'ai legănat
Și m'aļ blestemat
Și m'aļ tot scăldat
Cu apî di soc,
Ca sî n'am noroc,
Cu apî di ļaz,
Sî h'iu di necaz.
Maļcî, maļcî-męa,
Nu mă blestema,
Sîmbăta sęara,
Pîn' m'oļ dipărta,
Cî ļo cînd m'oļ duči
Pisti api verzļ
Sî nu mă maļ vezļ,
Pisti api lini
Sî duči dor di miń.
Amar și-un pelin,
Și diļun rosmalin,
Voļničel strein
Îļ ca măru'n drum,
Cîți pă drum îńļ treči
Nu ńi-l ocolești,
Čî-l sburătorești:
Sburăturî linî.
Crăčili-ļ dîzg'inî,
Crăčili îļ frînği,
Tulpiǫara-i plînği,
Cu lacrîńļ di sînği.
Vîrfu če îńļ zîči?
„Tači, tulk'înî, tači,
Cî tot tu le faci,
Și buni și reli,
Amar yieții meli;

Tačį nu te văįta,
Cî nu-į yin ta,
Čį-a cuį tį-a sădit
Şi nu tę-a'ngrădit".
S reinu bogat
Įel cînd dă pîn sat,
În sęamî-į luat,
Undi poposeşti
Masî íńį găseşti;
Streinu sărac
Įel cînd dă pîn sat,
Dî cîįnį îį lătrat,
Undi poposeşti,
Masî nu găseşti.

Bogza — Fănicî Gįorgiţî, 50 ani.

CCI

Frunzî verdî şi-o lalęa,
Cînd įeram la maįcî-męa
Torčęam gros şi noduros
Şi tot įera bucuros;
Da acum la sǫacrî-męa
Torc la h'ir şi ibrişin
Şi tot ziči cî nu-į bun.

Acelaşi.

CCII

Mă čįobani dila oį,
Mutî stîna lîngî noį
Sî ne įubim amîndoį.
Čįobănaş la oį am fost
Şi la oį şi la mînzări
Şi la feti'n şăzători:
Şi la oį şi la ńįǫari
Şi la feti'n şăzătǫari,
Ziųa cu oiţili,
Nǫaptea cu fetiţili.
Bunî-į brînza di burduf,
Buf, čįobani, buf,

Da maį bunî-į di burdacî,
Buf, Mocanc', odatî.

Căįata - Įordaki Kirčįu, 62 ani.

CCIII

Ǥįorǥilaş

Fǫai verdi peliniţî,
Čini-ńį urcî la Istriţî?
Savaį căpitan Ǥįorǥiţî,
Nepotu lu Negoiţî,
Negoiţî din Čislăų,
Cî į-a işit numi răų,
Să plimbî din cramî'n cramî
C'un buturaş di pastramî,
C'o ploskiţî di aramî
Čį-o pǫartî pă supt dulamî,
Şi-ńį bęa yin di pǫamî cǫarnî,
Nimirįa nu-į bagî sęamî;
Pî la tǫati să dučęa,
Di Macoveį ńi'ntreba,
Pă Macoveį nu-l găsįa.
Dacî-ńį vidęa şi-ńį vidęa,
Pă cînk'ii să lăsa,
Să plimba din stînî'n stînî
Şi'ncerca brînza di-į bunî.
Pî la tǫati să dučęa,
Pă Macoveį nu-l găsįa;
Numa una-ńį rămînęa
Şį-acolu ńi să dučęa,
La stîna din Padina,
Macoveį acolįera,
La cîrlanį cî-ńį ńiţuįa,
La cîrlanį sî ńiţuįascî,
La galbinį s'agonisęascî.
Toţį cîrlani-į ńiţuįa,
Numa unu maį avęa,
Maį avęa dį-o ńįeluşįa,
Una ńicî, okįeşįa,
Şi p'aįa cî ńį-o prindęa,
Din frunti cî ńį-o čįuk'įa,
Okį negri cî-şį arunca,

Pă supt umbra fagilor,
Pă dîra cîrlanilor,
Pă urma ńiorilor,
Și iel, veri, če-ńi videa?
Un voinic pă cal vinia,
Seama g'ini cî-i lua
Și iel, veri, -l cunoștea,
Tot Giorgiță cî-ńi iera,
Mînili i să'muia,
Foarfiči din mînî scăpa,
Di-a-bușili să tîra,
Pînî'n stînî cî-ńi intra
Și din gur'așa grăia:
„Moș Radule, barbî surî,
Barbî surî și seinî,
Barbî surî cîți-un h'ir,
Moali ca un trandah'ir,
De-ai făcut v'odatî g'ini,
Fă-ți pomanî și cu mini,
Mai mult pintru Dumnezeu,
Pentru sufletelu ńieu,
Fă-ți pomanî și cu mini,
Cî iatî Giorgiță yini,
Și nu yini la plimbari
Și yini sî mă omoari",
Da moș Radu če-ńi făčea?
Între borduși-l băga,
Șapti k'ieĭ-pă iel punea
Da pînî ńi-l învelia
Iacî Giorgilaș sosia,
Buna ziua cî ńi-i da
Și-apîi iel ńi-l întreba:
„Moș Radule, barbî surî,
Barbî surî și seinî,
N'ai pă čineva la stînî?
Sî nu făčim v'o pričinî".
Da moș Radu če-ńi zičea,
Din gurî če îńi grăia?
— Căpitani Giorgilaș,
Om tinerel și gingaș,
Făcut ca un năsturaș,
Ca omu dila oraș,
Io zic zău pre leĝea mea

Cî io n'am pă nimiria,
Doar un hoț di mînător,
Di-aseărî-i cam bolnăvior,
C'a mîncat zîntiți multî
Și-acum s'a umflat în burtî.
Frigurili l-a luat,
Lîngî strungi s'a culcat.
— Moș Radule, barbî surî,
Barbî surî și seinî,
Barbî surî cîți-un h'ir,
Moali ca un trandah'ir,
Cînd ți-oi da douî măčiuči
Zičí cî-i Macovei aičí.
Da moș Radu če-ńi făčea?
Di măčiuči cînd ńi-auzia
Tari iel să'nh'iora
Și din gur'așa grăia;
„Căpitani Giorgilaș,
Om tinerel și gingaș,
La inimî om vrășmaș,
Dacî-ńi iesti, mări-așa,
Discalicî dumneata,
Și îńi intrî, mări, 'n stînî
Și-nčearcî brînza di-i bunî
Și ridicî șapti k'ieí,
Doar d'ei da di Macovei".
Cînd Giorgiții ńi-auzia,
Di pă cal discălica,
Niči calu nu-l mai lega,
Năvălî'n stînî cî-ńi da,
Brînza di-i bun'o'nčerca,
O'ncerca, n'o prea'nčerca,
Șapti k'ieí cî-ńi ridica,
Pisti Macovei cî-ńi da,
Di țuluc ńi-l înhăța,
Cu măčiuca cî-i trăgea
Și din gurî-l žudeca:
„Futu-ți leğea, Macovei,
Čin te scoasi'n ok'i ńiei,
A tali zili sfîrșiti,
A meli păcati multi;
Cînd ieram noi șapti frați
Și ne purtai tu legați

Şi numa ļo rămăseļ,
Rămăseļ dator činčļ leļ
Şi mă rugaļ di săteni
Şi mă plătiļ di činčļ leļ,
Rămăseļ doųî parali
Şi mă purtaļ tu legat,
Ca p'un marî yinovat,
Din Craļova pînî'n Ļaşļ
Şi din Ļaşļ pînî'n Galaţļ,
Şi pîn gîrlî cîn trečęam,
Di seti nu maļ putęam;
Ļo îţļ spunęam cî ń'i seti,
Tu-ńļ dîdęaļ cu flinta'n speti;
M'aplecam ca sî bęaų apî,
Mă loyļaļ cu čisma'n čęafî,
Mă daļ cu gura di k'ļatrî,
Di bęam apî sînğeratî,
Cu măselļ-amesticatî."
Din gurî ńi-l žudeca,
Din măčļucî nu-l slăg'ļa
Pînî suflitu-ļ lua
Şļ-apîļ ļel če îńļ făčęa?
Pă cal cî-ńļ încălica,
Drumuleţu şi-apuca.
Pă supt umbra fağilor,
Pă dîra cîrlanilor,
Pă urma ńioarilor;
O frunzî di fag rupęa,
În buzi cî ńļ-o punęa
Şi'nčepęa dļ-a şuera,
Grîžî di nińic n'avęa.

Acelaşi.

CCIV

Costęa

Čęaţî, čęaţî, negureaţî,
Şi nu-ļ čęaţî, negureaţî,
Čļ-a scos Costęa oili
Şi ńļ-a'ntins perdelili,
Colęa'n vali la fîntînî
N'ļ-a'ntins Costęa şapti stîni,
Şapti stîni şi cu perdęa,
Sî tragî di vremi ręa.

Azi-i luni și mîini-i marți,
Pleacî Costea la Galați,
Cu măgari'mpovărați,
Sî ia sari
La ńioari
Și tărîți
La oiți,
Bolovani
Pî la cîrlani,
Și mălai pî la čiobani.
Și iel, veri, cînd pleca
Toți čiobani cî-i kiema
Și din gur'așa grăia;
„Mă, voi čiobănașilor,
Și'ncî, voi scutarilor,
Și'ncî mînătorilor
Iacî io acum mă duc
Și vă las cu griža'n trup,
Voui di v'o nimeri
Savai Fulga, fulg di noapti,
Fulg bătrîn din ńiez di noapti,
Cît ca Fulga nu să poati,
Voi lui, mări, sî-i dăruiți
O ńioarî la căldari
Și-un berbečel la frigari,
Cî ie dulči la mîncari
Și ie ușor la purtari
Și cașu di'nvelitoari
Și-un lapti dila mulsoari
Și'ncî urda din zăgîrnî,
Mîmăliguța din oali,
Fărî h'ir di supărari".
Astî vorbî le spunea
Și la drum cî îńi pleca;
Da mult, veri, nu merğea,
Cu Fulga să întîlnia.
Buna ziua cî ńi-i da,
Frumos Fulga-i mulțuńia,
Și-atunči Costea če-ńi grăia?
„Alei, Fulgo, fulg di noapti,
Ca tini nu să mai poati
Pî la stîni di te-oi dučea,
Io ția ți-am dăruit

O ńioarî la căldari
Și-un berbecel la frigari.
Cî ie dulci la mîncari
Și ie ușor la purtari
Și cașu di'nvelitoari
Și-un lapti dila mulșoari
Și'ncî urda din zăgîrnî,
Mîmăliguța din oalî,
Fărî h'ir di supărari".
Astî vorbî cî-i spunea
Și'nainti cî-ńi pleca
Și'n urma lui če-ńi vinia?
Savai patruzeci și cinci,
Sînt tot voiniči alivinți,
Alivinți făr' di părinți;
La Fulga, cî să ducea
Și din gur'așa grăia:
„Alei, Fulgo, fulg di noapti,
Fulg bătrîn din ńiez di noapti
Cît ca tini nu să poati,
Ori leafa sî ne-o mărești,
Ori pă noi ne slobozești,
Cî nouî ni s'a urît
Cu pîinea di cumpărat
Și cu yinu precupit,
Apî'n ploscî s'a făcut".
Darî Fulga če-ńi grăia?
„Niči leafa nu v'o măresc
Și niči nu vă slobozesc,
Asteptați pînî'nserat,
Cî bun conac v'am aflat:
Colea'n vali la fîntînî
Și-a'ntins Costea șapti stîni,
Șapti stîni și cu perdea
Sî tragî di vremi rea".
Așa haiduči-auzia,
Aștepta pînî'nsera
Și iei, mări, să ducea
La moyila čea săpatî
Undi-a mai urlat odatî,
Și-uni urla ca lupk'i
Și-alți lătra ca cîini;
Cîini Costii ńi-auzia,

După ramît să lua
Şi-acolu să voiničja;
Alţi p'altî parti da
Şi în turmî cî-ńi intra
Şi nu lua, veri, cum să ia,
Sî h'î luat o oai doui,
Sau, mări, şi pînî'n nouî,
Da, iei, veri cum lua,
Turma ńî-o žumătăţia
Şi-ńi lua a treia parti,
Tot frunti di dog'itoaci,
Fruntea dog'itoačilor,
Fala negustorilor,
Le lua şi le pornia
Nički aşa foarti diparti,
La moyila čea săpatî
Undi-a mai urlat odatî,
Iarî Fulga če-ńi făčea?
La umbrî cî ińi şădea,
La umbrî di păducel,
Şi-ńi friğea carni di ńiel
Şi bea yin din burduşel.
Azi-i luni şi mîini-i marţi,
Yini Costea din Galaţi
Şi pă drum cum ińi vinia
Reli semni-i s'arăta.
Sta în loc şi să gîndia:
„Di cînd maica m'a făcut
Asti semni n'am avut,
Di čini nu m'am ferit
Pi semni m'a nimerit"
Şi la stîni cînd ińi sosia,
Oi la mulsoari lua
Şi-atunčia iel ińi videa
Cî laptili nu-i işia:
Nički laptili la măsurî,
Nički casu la'nkiegăturî.
Atunči Costea če-ńi făčea?
Găleata di zer umplea,
La groapî cî să dučea
Şi odatî-ńi kiuia,
Toţi cîini ńi s'aduna,
Numa Dolfa pričepea,

La groapî nu să ducęa.
Atunčį Costęa če-ńį făčęa?
O bucat di caș lua,
G'inișor ńį-o amăgįa,
Pînî'n perdęa ńį-o băga,
Dacî'n perdęa ńį-o băga
La ușî ńi să punęa
Și din gur' așa grăįa:
„Dolfo, tu cățęa bătrînî,
Če-ńį știaį seama la stînî,
L-aį slużit pă taicî-ńįu
Și'ncî, mări, pă frati-ńįu
Și-acuma la rîndu ńįeu,
Cum ți-aį scăpat tu din h'iri
Și m'aį sărăčit pă mini?"
Lančęa cî ńį-o aducęa,
Dipă cap cî ńį-o loyįa,
Pisti cap di ńį-o dădęa,
Din perdęa cî ńį-o scotęa,
Buza la pămînt punęa,
Di treį orį cî ńį-ocolįa,
Urma oilor lua.
Atunčį Costęa če-ńį făčęa?
Pă cal, veri 'ncălica,
După Dolfa să lua,
Gonįa iči, gonįa colęa,
Niči așa fọarti diparti,
La moyila čęa săpatî,
Undį-a maį urlat odatî;
Și-acolu cum îńį sosįa
Pă Fulga įel ńi-l găsįa,
Darî Fulga če-ńį făčęa?
La umbrî cî îńį ședęa,
La umbrî di păducel
Îńį friğęa carni di ńįel
Și bęa yin din burdușel,.
— Buna ziụa, frati Fulgo.
— Mulțuńim, nepọati Costęo.
— Futu-ți nepoția ta,
Cî tu, Fulgo, n'aį luat
La stînî če ți-am lăsat
Și-ńį luași, măi Fulgo frati,
Turma maį pă žumătati,

Tot frunti di dog'itoači,
Fruntea dog'itoačilor,
Fala negustorilor,
Tot oiți rugăteli,
Di nu ie'n turmî ca ieli,
Păzești-te haiducești,
Cî te plesnesc čiobănești.
Și cu lančea ńi-aducea,
Una după cap cî-i da,
Iarî Dolfa če-ńi făčea?
La boași să repezia,
Mați-afarî cî-i scotea,
Haiduči pîn crîng fuğia.
Darî Dolfa če-ńi făčea?
Pă cari ńi-l ažunğea
Di vini cî ńi-l ținea,
Pînî Costea cî-ńi vinia,
Și pă toți ńi-i omora;
Oili ńi le lua,
Mult, puțini če găsia,
Dinapoi cî le ducea,
Merğea oili zg'ierînd,
Iarî Costea fluerînd,
Tot pă Fulga blestemînd.
La stînî cînd ńi-ažunğea
Oi la mulsoari lua,
Išia lapti la măsurî
Și casu la 'nk'iegăturî
Și'ncî urda la zăgîrnî,
Atunči g'ini cî-i părea,
Un ńielușel cî-ńi tăia
Și la Dolfa-l arunca
Și Dolfa ńi-l îmbuca,
'L-îmbuca și-api muria,
În vatra foculuį căděa,
Colăčel ńi să făčea.
Atunči Costea če-ńi grăia?
„Alei, voi scutarilor,
Și'ncî čiobănașilor
Și'ncî mînătorilor,
N'i s'a răpus Dolfa mea,
N'i s'a dus și vlaga mea".
Stînili cî le strica

Şi la munti cî-ńi pleca,
Acolu-o stînî-şi făčęa
Şi-acolu cî ińi trăia,
Grižî di nińic n'avęa.

Acelaşi.

GLOSAR [1]

alivinţi CCIV = înstreinaţi
birar CXXXII = cel ce strînge birul, perceptorul.
bîtî CXLV = bunică; mai des întrebuinţat e diminutivul *bîticî*.
brădăşcaşi CXXVII = brădaci, brazi mici.
brădiş CLVI = brădet.
bučim(aş) CXXXVII, CLVII = bucium(aş).
burdacî CCII = budacă (putinică); presenţa lui *r* se datoreşte poate influenţei lui *burduf*.
buturaş CCII = dim. dela *butur*, şoldul, pulpa dela picioarele de dinapoi la vite.
čiočiulanj CXCVII = coceni pipernicţi.
coliči CLXXXI = culici, pasări de baltă.
criş CLVI = strîmtoare între munţi (aşa mi s'a spus).
curtaşi CLXX = curteni.
dadî CLXV = ţaţă.
draculi CXCVII = dracului.
duhoniţî CXLV = vas pentru păcură.
foinî CXLIII = făină (acest fonetism e foarte răspîndit).
fulğeriş CLVI = loc lipsit de iarbă.
hamnicî CXCVIII = ohabnică.
hodinî CXVI, CXXVI = odihnă.
iaduşi CLXIV = draci.
încîrdui (a se) CXXIX = a se înhăita.
žunel CLVIII = dim. dela *june*.
k'ic CLVII = ploaie rece de primăvară dăunătoare mieilor.
kiler CLXV = cămară, celar.
lăzęascî CLXXIV = joc ce se joacă foarte iute.
mînător CCIII, CCIV = cel care dă oile la strungă, de obicei un băiat de 10-15 ani.
neaţaluş CLXVII; acest cuvînt pare că păstrează o urmă din vechiul *auş* (moş), admiţînd că s'a zis: *bună dimineaţa la auş Ajun*; *auş* se ştie că se mai păstrează în macedoromînă şi sporadic în graiul oltenesc (v. Candrea-Densusianu: *Dicţ. etim. al limbei romîne*, s.v.). Cu timpul *auş*, fiind înlocuit de *moş*, s'a ajuns ca *neaţa la auş* < *neaţa l'auş* > *neaţaluş* să nu se mai ştie ce înseamnă şi atunci s a căutat să se preciseze printr'un alt vers ce conţinea noul cuvînt, *Bună dimineaţa la moş Ajun*, după

[1] Am înregistrat şi cîteva forme care presintă interes pentru fonetism.

care au urmat altele, dar de lîngă care nu a fost înlăturat tradiţionalul *neaţaluş*. De altfel mulţi copii, mai ales cei mai mici (5-6 ani), zic numai acest vers: *Neaţaluş, neaţaluş da ne daţi?*, care cuprinde în el oarecum ce e mai important şi e mai uşor de zis.

păltior CVIII = dim. dela *paltin*.

precupit CLIX, CCIV = precupeţit, cumpărat.

preir CXCII = ajunul lui Sf. Gheorghe.

ramît CCIV = larmă, freamăt.

scutar CCIV = un fel de administrator al stînei; el ţine contabilitatea stînei, se îngrijeşte de hrana ciobanilor şi supraveghează pe aceştia dacă-şi fac conştiincios datoria, adică dacă adapă la timp oile, dacă le pasc prin locurile cele mai bune etc. La cele mai multe stîne însă baciul face şi pe scutarul.

stop CLX = vîltoare.

şolcăja CXXIII = a strîmba.

ţuluc CCIII = chică, moţ.

vîždoc CXCIX = turmă mai mică, cîrd.

zăgîrnî CCIV = săculeţ pentru strecurat urda.

I. I. STOIAN

TEXTE POPULARE
DIN JUDEŢUL PRAHOVA

XL

Cînd a fost dă s'a croit satu ăsta, cin, şase, zeče case cum o h'i fost pă timpurlę-alęa, ięra un păr în malu gîrlii dîntre Muru şi satu nostru. D'aia i-a zis aşa, Vadu-Părului. P'acolo a fost drumu, adică vadu dăla Brăila. Aşa spunęa tat' al mięu. Acu ie acolo un salcîm. Că p'atunčia nu ięra tren şi cînd s'a pominit dă ięl îi zičęa car dă h'ier or car dă foc. Oameni dîn sat sîn toţi clăcaşi. Uni sînt fruntaşi, alţi milžocaşi ş'alţi păimaşi. Că la noi a fost moşiie mînăstirească: ięra mînăstirea dăla Căldărušani.

Vadu-Părului — Iordakie Tătaru, 55.

XLI

Tat'al mięu, cîn ięra ięl, umbla cu căruţa cu obada dă doo palme şi băga cuie dă corn, că n'avęa şină. Punęa op boi d'o căruţă şi pleca cu oase dă pă islaz. Ne punęa noo cîţi-un sac dînainte şi umblam pă cîmp dă strînğęam la oase. „Če faci, mă tată, cu ięle?“ „Le duc la Brăila dă limpezęala zacărului“. „Pi, cum le fače?“. „Are o maşînă dă le bagă“. „Şi d'acolo cu če g'ii?“. „Cu če m'o 'ncărca!“ Bietu taica! Ş'aducęa cîţi-un bivol dă stătęa carabăn, plin cu undălemn.

Noi copii luam o sulă, că ięram zinduiţi, găuręam burdufu, punęam o strakină şi scoteam undălemn. Că păziam cîn dormia tata. Pă urmă făčiam un čep dă lemn, dă stătęa acolo. Tata nu vedęa şi pleca cu ięl la Ploieşti, dă-l dučia unde trebuia.

Vadu-Părului — Acelaşi.

XLII

La noi, dă cînd cu Noia d'a rupt apa pămîntu, a rămas niște lunci cu niște mog'ile. Vezi c'a rupt apa pămîntu, da n'a putut pă tot, ș'a rămas mog'ilili la milžoc ș'acu paște g'itili pă iele.

Vadu-Părului — Același.

XLIII

Da să-ț spui una tot cu pămîntu, dă cîn l-a făcut Dumnizieu. Pămînt a fost mai mult și cer mai puțin. Dumnizieu n'a știut ce să facă ca să cuprinză cu ceru pămîntu. A 'ntrebat pă toate și n'a știut nici-o dobitoacă să-i spuie. Haricju a fost stînd într'un bordei. Dumnizieu a trimes albina la iel. „Mă haricjule, ce să-i facă la atîta pămînt?". „Ce mă'ntrebați, parcă io știu, un ginemuit ca mine!" Albina bîz! pă ușă. Iel n'a fost văzînd-o ș'a fost zicînd: „Ce mai g'ine la mine? Ia să-l facă mog'ile, munți mari, văi adînci ș'o să strîngă pămîntu". Albina fugi la Dumnizieu și i-a spus cum vorg'ia singur. Și d'aia l-a blestemat Dumnizieu: „Ginemuit ai fost, ginemuit să h'ii!"

Da ie păcat să omori haricju, că iel a măsurat pămîntu. Io crez că adăvărat a fost că l-a trimes să-l măsoare și iel ca să scape a zis să-l facă munți.

Vadu-Părului — Același

XLIV

H'i-mea asta — că o fată, numa unica am, și asta ie surdă — să vezi ce fată ie! A g'isat într'o noapte pă unki-su Costakie că linjia gizdurli puțului. Da ia a sărit la iel și i-a zis: „Aolęo, moșule Costakie, cum linji mneata gizdurli puțului?" „Pi dacă nu poci să beau." Ș'atunci ia s'a dăzlegat la șorț ș'a legat un bardac cu băierli șorțului și cîn să ia apă a umblat să cază 'n puț. Atunci s'a dăsteptat și iče: „Nu, că io fac un puț! Că moșu Costakie ğeaba a fost pricopsit, că nu s-a făcut un puț. Io să'mpung dă mii dă ori și să bag pă urekili acului, și să fac un puț". Că ia s'a luat așa dîn capu iei dă coase, fără să-i arate nimeni. Strînsese șapte mii dă lei, cît a costat-o puțu.

Ș'a făcut puțu, vezi g'ine, ș'a izbîndit dă l-a făcut pînă 'n sečiră, să ia oameni apă dîn puțu iei. Vezi, maică, čę-a lăsat Dumnizieu: pă cum ie dă surdă, p'atît ie dă bună la inimă! Să vezi cum g'ine tot satu cînd are ia la munca cîmpului! Să te cručești.

Vadu-Părului — Ioana Iordakie Tătaru, 55.

XLV

Dă ce-am înșirat cozili astea dă oo pă băț și le-am înh'ipt în gard? Păi să vezi, așa am apucat io dăla mama, Dumnizieu s'o ierte! Cică să să țiie pui toți după cloșcă și să-i trăiască toți. Io fac așa la ăi dă curcă, că iei sînt mai pirpirii, știi dumneata. Ie-te, mi-e curtea plină dă ligioi.

Vadu-Părului — Aceeași

XLVI

— Unde-ai plecat, făi Floare?
— La Barbu, cu dămîncare.
— Făi Floare, or tu ești surdă?
— Îi duc brînză, nu-i duc urdă.
— Fir'ai a naibii dă năpruie!
— Păi cum, cînipă i-am zis să puie!

Vadu-Părului — Aceeași.

XLVII

La noi ie sat dă Cozani. Așa ne ziče noo, la ăștiia dăla cîmp. Cîn m'am pominit io iera numa patrușop dă case dă clăcași. Acu nu mai ne-ažunge nič iarba dă g'ite. Ači a fost un propitar mare, unu Sturzea, ș'api a g'init unu Mieiță Suțu, d'a răscumpărat pămîntu ș'a dat la clăcași. Făčiam clacă, dă-m dădea și miie dîn činči una, fîn, ba și grîu, ba și porumb. Boieru iera bun, da aministrați iera mai răi.

Coșleği — Gligore Dumitrakie, 76.

XLVIII

Io n'am făcut răzbelu, că n'am făcut nič armata. Ei, am avut un frate care m'a apărat, vezi g'ine! Iel iera călăraș cu calu nostru. Io plecasem singur la Pukieni la răcutare și iel cînd a aflat a vinit ca vîntu după mine și m'a apărat. Cînd a fost răzbelu dă să sfîrșise io am plecat d'acasă dă frica beilicului și cînd s'a 'ntors iei dîn Plevna m'am brodit dă veneam dăla Bucureșți. Să h'i văzut če dă tunuri iera înșirate pă marginea șoseli! Iera o căruță rămasă dă g'ifor pă drum. Iei bause g'inu dîn butea omului și-i pusese doagili pă foc. Măi, măi, ai dracului iera dă băutori! Acu i-o h'i văzut și ăștiia mai tineri če le poate pielea la Ruși ăștiia.

Coșleği — Iene Giorgie Dobric, 75.

XLIX

Ne ocolește, maică, ploaia. O h'i niscaiva fete grele dă nu să adeverează. Pune flori pă cap, să ruminește 'n obraz și joacă 'n horă la rînd cu fetili. Ne coačem și noi pentru iele.

Slănic [Groșani] — Maria?lu Stere Brînduș, 60.

L

Cum să ploo ? Spunea ieri o femeie 'n tîrg că čică 'n Vărg'ilău a fătat o vacă doo fete. Vezi blestemu lu Dumnezeu!

Da unu čică cîn s'a dus să dea apă la boi a scos un copil. O h'i, n'o h'i așa, o h'i scornit lumea așa ca să ploo, da dumneata nu mai tot scrije acolo. Ce-ț folosește asta ?

Slănic [Groșani] — Lina Brînduș, 40.

LI

Cînd ieram io tînăr dă ieram la cîmp iera tot așa o sečită. A pus să urnească sfintili moaște. A fost urnind cu bivoli. Ș'api la un puț n'a mai vrut să meargă. A cătat în puț ș'a găsit un copil și l-a 'ngropat. D'abia pă urmă a ploat. Că sfintili s'a lăsat greu.

Slănic [Groșani] — Neagu Sanda Văduva, 90.

LII

Cînd ieram la sare scoteam cu cai cu crivacu. Punea cîte čin sute dă kilograme. Iera o piele mare dă bivol tăbăčită, lucrată. P'a măruntă o scoteam cu burdufu. Tot așa scoteam și apa, că trebuia, că iera apă multă 'n ocna vekie. Ăi dă lucram în ocnă ne băga cu o praștije, legată cu o sfoară împletită dă un căluș, cu o baieră. Ne punea cîte patru inși. Cînd am intrat io întîi a și omorît unu, că a picat o goğea dă sus. Dă pica cît dă mic bolovanu, îl hotăra; vinea parcă iera glonț din pușcă. Unu d'abia mîncase dă prînz. Ba mîncînd iel a plecat praștiia și s'a aninat d'o țambră și i-a căzut în cap. Io m'am dus d'am luat după iel. Nu s'a mai mișcat, nu nimic. Îi dăduse sînğili pă nas, pă ureki. Și doar înkinîndu-se bietu om! Că abia mîncase. Am strigat io: „Ho! că nu je bine!" Că nu iera tilifon ca acu. Acu nič nu mai je întîmplăruri așa.

Lucram la sare ćiocănaşi ca d'ande noi şi ieram şi mîglaşi dă lucra cu mîinili. Čę-a munčit ćiocănaşi o cîntăręa ş'o căra mîglaşi cu nişte căruţe ca roaba, d'o dučea la mîgle. Ieram mîglili cît nucu ăsta; api s'a făcut magazii învălită cu paie. Da 'nainte ieram sarea mare grozav, v'o čin sute o mii dă oca. O dučia cu tăvălučili, ca cîn duči butoiu cu g'in. Ieram alte vremuri; acu io dacă nu mai poči, nu mai ie nimic. Da ş'atunči sarea ieram tot a lu gubernu.

Slănic [Groşani] — Aceeaşi.

LIII

Ei, maică, acu s'a skimbat lumea. Mă uit io acu la mirese. Cînd ieram io nu să făčia roki dă miręasă: cu če ieram dăla părinţi cu aia merğea. Nu ieram tel. În k'iept aveam funduliţă mititică dîn pamblicuţă fără tel, fără nimic. Nu ieram ca acu; acu ie fudulii multă, da şi sărăčii multă. Acu ie lumea rea, hoaţă şi înşelătoare. Rumînu mieu dădea drumu la şase boi. Să dučia singuri pă Valĕa-Cručii şi să dučia a doa zi dă-i lua. Că le dădea omu drumu ca p'acu (pă seară), că nu ieram locuri atîtea puse. Ieram unu, Kirănoiu, un čiocoi d'avea moşii. Če dă mînzaţi avea! Să čea žuncu mieu p'acolo. Da nu zičea să-l ducă la obor. „Al cui ie mă?" „Al femeii ăştia" „Mă! da bine trăieşte iel!" Acu nu poţi să ţii aproape o găină, şi aia priponită. Taica s'a dus cîn la nunta lu fratı-miu la boieru cu zeče oo, să-i dea lemne. I-a dat o căruţă dă nu putea s'o aducă cu şase boi, şi numa tufă. Ieram bilşug dă toate halea şi toate ieftine. Io zic că am trăit, şi prea mult. Acuş nu mai trăieşte lumea mult aşa. Pă semne ie mai alergată, mai munčită. Io am fost sănătoasă, d'aia am dus-o şi n'am fost v'o neavută. N'am învăţat nič carte, că zičea că nu ne tribuia. Şi nič io pă fete nu le-am dat.

Teişani — Voica lu Ioniţă Soare, 83.

LIV

Io am fost pă la Cahul, la Reni, Galaţi. Boligrad. Ne čeam cu căruţa cu boi cu sare. Ne čeam cu sare, vineam cu peşte. Ieram točitori dă peşte la kirhana. Vinea cu barga plină dă peşte ş'o dăscărca pînă la zio; p'ăl mare'n točitori, p'ăl mic în gîrlă, or pă uscat. Noi îl adunam dă-l săram pentru noi. Ieram peşte dîn gros. Da ăl mai bun peşte, să ştii dăla mine, ie cosacu nemeş şi plătica; nič un peşte nu-i mai gras ca ăsta.

Teişani — Neculai Giorgie Petre, 75.

Nunta? Uite cît ține. Logodește și pune nunta 'n trei săptămîni. Începe dă żoi. Duce żoi la mireasă un coș cu plocon: nește żimble, lipii, zahar, mere, prune, un flăcău cu părinți buni, numit frate dă ginerică. Mai vine și doi flăcăi cu brazi. Să pune la masă și dă pistoale. După ce mănîncă, mireasa îi mai lasă în coș doo lipii, turte dulci și îi pune și ia o cămașă, ciorapi, bete, o batistă 'n cămașă și una la ploscă, cusută pă bușteni or pă muște. După asta flăcăi și ginerica pleacă acasă. Vineri mireasa are stropoleală multă. Îș regulează lucrurli. Altili băciuiește p'afară: taie ligioili pentru nuntă și cîte halea toate. Sîmbătă seara g'ine lăutari or cu cimpoiu la ginerica; iel să bărbierește și cîn să bărbierește să tragе doo pistoale. Pleacă pă urmă cu plocon la nași-su, dă iar doo pistoale. G'ine acasă și cînd sosește dă iar doo pistoale și să pune la masă. Ia patru brazi, patru lipii, patru turte dulci și cofeturi dă pîine, doo ploști în mînă; le duce la mireasă doi inși cu brazi, unu cu ploconu și cu ginerica patru. Mănîncă și żoacă cît vrea. Asta să numiește *vedrili*. Duminică dă dimineață g'ine un flăcău cu bradu cu doi lăutari c'o soacră: aduce rokiia miresii, bazmaua. Mireasa ie gătită; masa ie 'ncărcată în milżocu casii. Cînd g'ine flăcău cu bradu mireasa ia bradu dă vîrf și-l bagă 'n casă și ocolește masa. Api îl pune în pičere și 'nkieie o masă. Iese pă urmă afară, pune bradu 'ntr'o prăżină lungă 'n milżocu bătăturii. Intră în casă, unde ie o găleată d'o vadră plină cu apă și cu batistă la ia, mireasa, după ia flăcău carę-a venit cu bradu, o fată cu părinți buni ș'o femeie cu cununiie bună, toți la rînd în șir, dă mînă. Ia găleata mireasa și flăcău și iese afară s'o puie la rădăcina prăżinii, unde iera îngropat bradu. Lăutari cîntă și żoacă hora dă trei ori. Dîntîi îi dă mireasa odată cu pičioru și varsă nițică. Ocolește a doa oară hora și mireasa o varsă pă żumătate și pă urmă pă toată. Atunci flăcău cu bradu o ia ș'o aduce în casă, dă pune altă apă 'n ia. Asta să kiamă că żoacă vadra (unde ie găleata d'o vadră, pi semne). Pă la ziua żumătate g'ine nunta; rămîne căruțili ca la o zvîrlitură dă bolovan dăparte și s'aleğe patru sau șase călărași cît primește mireasa, după cîte batiste vrea să dea. Ăștiia g'ine 'nainte și spune orățiili. Io nu prea știu așa să-ț spui, da tot o mai slomnesc. Iote cum ziče:

Tînăru nostru 'mpărat
Dă dimineață s'a sculat,
Față albă și-a spălat,
Păr galben și-a k'ieptănat,
Piste cîmpuri s'a uitat,
Ș'a zărit în grădină la dumneavoastră

O floricică frumoasă,
Care nič dă rodit nu rodeşte,
Şi mai răŭ să oh'ileşte.
Bună dimineaţa, cinstiţi socri mari,
Că nu sîntem nescai morari, or čiobani,
Şi sîntem neşte boieri mari dă ginerari.
Şi ne-a trimes domnu nostru 'mpărat,
Că dă dimineaţă s'a sculat
Şi s'a 'nkinat,
Şi la dumneavoastră ne-a trimes pă şase cai,
Să scoatem floričica cu rădăčini dîn pămînt,
S'o ducem la 'mpăratu nostru 'n grădină,
C'acolo locu-i prieşte,
Si rodeşte,
Şi nu să mai oh'ileşte.

Atunčia ieşe flăcău cu vadra şi-o soacră stropieşte cu busuiocu pă colăčeri. Ieŭ să'ntoarče la ăilalţi şi g'ine cu toţi. Ieşe o soacră c'un pahar dă g'in şi c'o ploscă 'n mînă şi činsteşte toată nunta. Intră'n casă şi să pune la masă. Acu mai ziče iar o oraţiie. Pă urmă să dă dăslegare miresii. Ia şade 'n ginunke, ţinînd-o ginerica dă mînă şi pă ieŭ naşi-su şi pă ia naşi-sa. Plînge mireasa şi să roagă dă mă-sa şi dă ta-su dă trei ori; „iartă-mă, mamă şi tată!“ Iar mă-sa şi ta-su: „iertată să h'ii şi dă mine şi dă Dumnezeŭ!“ Şi ia plînge, da şi tribuie să plîngă că vorb'aiai „nu plînge mireasa, n'are vačili lapte“. Aşa să ziče că nu mai are vačili lapte la nič o rudă. După asta pleacă nunta şi cîn să iasă, stă afară un băiat bun dă părinţi, c'un pahar dă g'in, şi pune nunu şi ginerica cîţi-un bacşiş ca să meargă nunta 'n plin. Api pune mireasa 'n căruţă, da ia stă numa'n pičere (čică să nu facă băieţi curînd). Şi ginerli să'ntoarče cu naşi-su cu v'o doi călăraşi la soacră, care ieşe 'n prispă c'un pahar dă g'in şi c'un şervet pă mînă. Îi dă paharu şi ieŭ îi rupe cămaşa şi-i vîră bani în sîn (čică să plătească laptili dă l-a supt mireasa). Cînd s'a suit mireasa 'n căruţă o soacră dă casă bună ia un pahar dă g'in ş'o lipiie şi toarnă g'in pă lipiie şi naşa i-o rupe 'n cap. Paharu-l zvîrle pă bou dîn dreapta şi lipiili 'n patru părţi. Să vezi cum să bate flăcăi şi fetili după iele, ca să aivă cătare! Dă mîncat n'o mănîncă, că ziče că le urlă capu ca cum kiuie după mireasă, da o pune flăcăi în căruţă ca să aivă vînzare şi fetili în sîn ca să h'iie văzute dă băieţi. Miresii-i rupe turta 'n cap ca să h'iie rodoasă, să aivă dă toate, grîu, g'in.... Ia ie gătită c'o basma or c'un bariş dat dă naşa; ie prins c'un ac pă braţu stîng: îi ziče sovon-

D'aia să și ziče acu cînd ie cineva prea gătită: „ce te-ai însovonit ca o mireasă?" Tot așa iera și la ia acasă, tot cu sovon, așa žuca, pînă cînd vinea s'o kieme la iertăčiune.

Cînd pleacă nunta trage doo pistoale și pornește la primărije și d'acolo la biserică. Acija s'așază 'n milžoc, ginerica la dreapta, nunu 'n partea dreaptă a ginerikij și nuna 'n partea stîngă a miresij. În spatili lor stă un flăcău c'un brad gătit cu hîrtije colorată, cu cîte halea toate; le ține ca să aivă umbră pă lumea ailaltă. Cînd le pune cununiili pă cap și cînd le ia, afară trage cîte doo pistoale, și cînd iese din biserică trage alte doo. Acu pleacă spre ginerică. La iel în milžocu bătăturij s'așază un scaun dă șade socru, tata băiatului, și dacă n'ar avea tată v'un frate, or găsește pă cineva, v'o rudă d'aproape. S'așază și nunu. Mireasa 'n pičere, c'un pahar, dă apă să se spele pă mîini. Soacra (o sor or o cumnată) g'ine repede cu prosoape ca să să șteargă. Da lăutari le toarnă pă pitiș mălai, ca să facă haz, și numa dă șters nu să mai șterge; da ăsta ie daru lor. Mălaju 'nseamnă belșugu. Cînd să intre nunta 'n casă soacra c'un șervet în mînă îj apucă și pă mireasă și pă ginerică dă gît și-j trage 'n casă (adică să tragă amîndoi unu cu altu). Și lăutari le cîntă și ziče către mireasă:

Tinerică fată, inimă dă piatră,
Lăsaș frați, lăsaș surori
Și grădinița cu flori
Și te 'nstrăinătaș.
Cîn te-oi mai face tu fată?
Cînd o cînta cucu 'n baltă
Și rățoju sus pă cracă.
Mila dăla părinți
Ničodată să n'o uiți,
Că mila dăla bărbat
Ca umbra dă păr uscat:
Cînd umbli să te umbrești
Mai rău te vești ežești,
Și ca umbra dă mărăčini:
Cînd umbli să te 'ncălzești,
Mai rău te oh'ilești.

Pă urmă nuna dăspletește mireasa nițel și să face a o k'ieptăna, îj bagă nește cîlți dă cînipă în coadă și nițică lînă (să aivă noroc dă bogății dă oi, dă cînipă...) și-j pune un bariș în cap. Mireasa plînge și-l zvîrle dă trei ori în capu ginerikij, care

stă la masă. Pă urmă îl ia ș'o leagă dă ispravă, cu bariș și cu funtă. Soacra aduce un pahar dă apă, și-i toarnă nunii să să spele cîți a kieptănat-o, și-i dă or o brobodă, or o iie, or o cămașă dă noapte. Nuna-i dă miresii o rokie, sovon să kiamă: ie daru c'a legat-o, ca s'o mai îmbuneze, să facă agurida miere. Și d'acolea žoacă nunească și să pune la masă. Atunc nuna îi dă h'ină-sii și lu h'ină-su cîteodată 'n gură dîn bucate (ca să nu-i g'iie a pofti nicodată și să facă copii morți). După če-a mîncat ș'a petrecut pune'ntr'un coș un plocon și petreče pă nași, să pleče acasă. Da și la mireasă acasă ie tot petrečere. A rămas lăutari și cîntă; așteaptă pînă 'n seară să să strîngă oameni după če-a mai ispräg'it cu treburli. Ăștiia sînt pocînzei. Cîn s'a strîns cu toți pleacă la ginerică acasă și să pune și iei la masă. Da la locu ăl mai bun, ăl mai dă frunte, că iei să kiamă oameni miresii. Dărujesc masa, și 'nainte mireasa le dădea șervete, da acu nu mai ie așa.

Dă spre zio pleacă; mireasa îi petreče și ia un petic dă loc, žucînd și ia cu iei. Pleacă žucînd, kiuind pînă la casa miresii, cu un brad, cu o găină și cu un fir roșu. Găina o friže acasă la socri. Ăștiia sînt pocînzei, oameni dă cinste ai miresii.

Teișani — Žoița lu Ion Marțoala, 54.

LVI

Unde ie satu nostru acu iera mai dămult păduri cît ține coastili astea. Ăl dîntîi neam dă oameni d'a fost p'aičj bag seamă că i-a zis Teișanu, d'aia-i ziče și satului așa. Teișanu ăsta tribuie c'a bătut paru 'ntîi dă ș'a făcut casă. Pădurili le-a tăiat, a scos buturugili dîn pămînt. Or dacă a băgat g'itili în pădurea mică cînd iera, nič n'a mai năžit. Cînd roade g'ita copacu 'n vîrf nič nu mai năžiește; îmbătrînește așa mititel.

La noi în sat sînt doo lacuri. Unu'n marğine, îi ziče lacu Madamii, și la ălalt lacu Sandii. Lîngă lacu Madamii a fost și un han. Vindea în iel băutură una Madama, dă vinise dă dîncolo, dă unde iera dă neam. Madama asta pă timpu verii s'a fost ducînd la lac, c'avea o fărîmă dă limpeziș, să să scalde și s'a 'ntîmplat dă s'a 'necat. Că are lacu o minčjună: are un sorb cam dă spre mal. D'aja-i ziče lacu Madamii. Da parcă d'atunči cîți nu s'a mai înecat în iel! Bag seamă că ie ca o bjocă, așa ca un puț și trage și să 'neacă omu. Mai înainte băga lumea cînipă în iel. Acu a băgat bojeru pește în iel și nu mai ie voje.

La hanu Madamii iera înainte hora. S'a făcut ș'un omor

dă spre partea fetilor, că în partea noastră fac prostii multe dîn spre partea fetilor, ăia care n'au minte. Fecioru lu Săcuiu a băgat cuțitu în flăcău lu Ioniță Pepeșu. Cînd l-a scos a și murit: l-a pus plin dă sînge pă fereastra hanului. Iera neam dă hoț, dă haiduci. Săcuiu iera vinit dă dîncolo, iera vestit dă hoțiie. Pă Săcuiu l-a 'mpușcat unu Ioniță Sandu dîn sat dăla noi, într'o noapte cînd vinea călare cu Săcuica lui. Pă ia n'a nemerit-o, da pă iel; n'a mai mers mult ș'a căzut după cal. A murit cu dîrloği în mînă.

Lacu Sandii ie în locu dă-i ziče în Mărăcini. Mai dămult iera lac mare. Acu ie mic, c'a venit podmol dă l-a acoperit. Poa să h'iie cînd ieram io ca dă v'o șapte, opt ani, că copilu la șapte, opt ani ține grozav minte. Auzeam dăla ăi bătrîni, cică ar h'i fost una Sanda care vinea dă dîncolo fugită cu căruță cu doi bivoli și cu doi catîri. Și bivoli în puterea nopții, ia h'iind rătăcită, a băgat-o cu căruță cu tot în lac și s'a înecat. D'aia-i ziče lacu Sandii,

Dîn-a-vale dă lacu Madamii sînt nește vine: noi îi zicem „la Vine". Acolo în vremurli dă dămult a fost o moară tătărască, dă umbla numa cu apă dîn vine. Pînă mai ieri iera o piatră și nește tarați dîn ia. Iera vine mari; ș'acușica ie apă dăstulă, limpede cum ie g'iorica, poate omu să să și scalde. Vara cînd ie lumea la prașilă d'acolo bea apă, a dîn gîrlă ie călîie.

Să vede drum tătărăsc la noi în Silește; drum pietruit, frumos. Drumurli lor iera o minune.

În Silește dacă sapă omu găsește melčișori, adică coži dă melči, că iele nu putrezește, ca oasili. Sîn dă pă vremea lu Noie, dă cînd s'a dărîmat pămîntu ș'a ișit apili dîn măccili lor. La Rîpa-mare s'a văzut un lemn și cînd l-a scos iera tare cum ie oțelu. Tot după vremea potopului. Iera dă carpen, că iel ie tare cum ie oțelu, dacă nu-l atinge udătura. Dîn iel să face șiștori la moară, dă mînă piatra dăla moară.

Teișani — Giocu Popa, 69.

Dăstul bătrîn sînt și io și baba. A dîntîi mi-a murit. Am tras multe. Acu trăiesc bine și cu asta. Da acu dăla un timp mă tot bîrîie s'o duc la București, la h'i-miu.

Io aș lăsa-o, da nu să prea pričepe ia cu trenurli astea.

Teișani — Același.

LVII

La cînteče și la strigături mai că le-am pierdut ogodu. Da să-ț spuiu čę-am pățit, în vremea războiului ăsta d'acu.

Ne luase cu vačili dăla manutanță. Ieram v'o șase inși dîn comună. Nę-a zis să ne lom merinde pentru doo zile. Nę-am dus pîn la Rîmnic. Cînd če să vezi ? Să ispräg'ise merindęa. Ne dădęa să mîncăm neşte pezmeți, dă nu puteam dă loc să-i mîncăm. Ne ducem la un plotoner să-i raportăm. Da iel dă colo: „Nu ştiți drumu, uite-l!" Da noi: „Păi ne prinde Nemți!" Şi iel: „N'aveți teamă", ziče, „nu vă face nimic. Numa luați-o mai la vale!" Nę-a apucat Nemți la Žerlău pă malu Buzăului. Am mas la un han. Nu puteam să facem nič măliguță. Numa iacă g'ine la v'o doo zile un popă. Spunem noi tagma popii. Iel ne ziče să plecăm mai dăparte, c'aičі ie primeždiie. Da noi tot cu fricä: „Ce nę-o face Nemți?" Şi popa dă colo: „La noroc!" După čę-am plecat noi a 'nčeput atacu. Vinęa cîtę-o ğiulęa dăla Rus, scotęa salcîmi dîn rădăčină. A doa zi a'nčeput să răspundă şi Nemți, da noi ieram dăparte. Ne' ntîlnęam cu Nemți pă drum, mai s'agăța dă noi cu vorba, da nu ne zičia nimic ; ne mai dădęa cîti-un vînt cînd zičiam că nu ştim če întrebă. Am sosit în Buzău, am stat o zi ş'o nopte, da nu găsęam un covrig, čeva, că iera plin dă Nemți. Muręam dă foame cu bani în buzunar. Iera pradă mare. La noi n'a fost atîta stricăčiune: comuna noastră a fost ferită. Acolo iera mare prădăčiune. Dăla Buzău am vinit pă la Poseşti. Umblam čerînd mălai să facem măliguță, Femeili, săračili, nu ne lua bani. La gura Čislăului avusese ai noştri un atac. Iera o mog'ilă dă măntăi d'ali soldaților. O femeie d'acolo a fost pierdut vaca. A umblat ia pă iči, pă colo, n'a găsit-o. Ş'a plecat pîn pădure. Umblînd aşa, vede o mogîndă mişcînd cu manta pă iel: kiar bărba-su. L-a luat femeia în spinare, că săracu n'avęa pičior. Vezi, cît dă noroc a avut ia, că fără vacă nu-l găsia pă bărba-su. Nę-a făcut noo mămăligă şi plînğęa şi iel şi ia..

Acasă începuse să ne facă če ne tribuie, ičia că nę-a omorît Baba męa dăduse cu cărțili la nişte Țigănči dîn gîrlă. Şi ziče aja: „Vezi, că g'ine, da nu la tine, te duči dă-l vezi în casă străină". Şi kiar aşa a fost, că 'ntîi nę-am oprit la unu dîn noi care avęa rakiu. Ş'a vinit şi baba męa pă la femeia lui. Şi cînd m'a văzut a 'nčeput a plînğe. Că mult am mai tras. Am umblat dooştrei dă zile şi dă nopți dă nu m'am dăscălțat dă loc. Merğęam pîn milžocu şuşelii, că vinęa otonobile şi dădęa noroiu 'ncolo şi rămînęa 'n milžoc zbičit.

Teişani—Acelaşi.

LVIII

Dîn ursită 'ncolo nu poți să te mişti, moşule! Če crezi 'mnęata? Să-ț spui una dîn bătrîni.

Un băiat sărman încotro s'a fost ducînd n'a fost folosind nimic. Ce s'a gîndit iel? „Ia să mă duc io la ursitoare, să văz ce-m spune". La ursitoare a fost bătute cuie'n pereți și'n tot cuiu cîte-o pungă dă bani. Băiatu dă colo: „Cu ce m'ai ursit pă mine? că văz că nu mă duc, n'agonosesc nimic!" Și ursitoarea: „Tu pînă n'oi fura să n'ai!" Și iese afară nu-ș-ce să facă. Da băiatu nič una, nič doo, a luat o pungă dă bani dîn cuiŭ ș'a fugit. Cînd a intrat ia în casă vede cuiu gol. Și-a adus aminte dă ăla: „De, če să-i fac dacă l-am ursit io așa?" N'a mai avut gură să-i zică nimic. Și ăla ș-a văzut înainte dă meserie.

Teișani — Același.

LIX

Mai 'nainte vreme, cînd iera drumurli curate, n'a umblat Dumnezeu și cu Sfîntu Petre pă pămînt!? Cînd să mîie noaptea, un să mîie? că nu-i primia nimeni. A fost strigînd la o femeie văduvă. Če le-a zis femeia? „De, moșilor, dă culcat v'oi culca, da dă mîncat, săraca'n dă mine, iacă amăgesc copii cu turtă dîn drum". Intră iei în casă. Copii a fost plîngînd dă foame. „Scoate, femeie, turta dîn foc!" a zis Dumnezeu. Femeia s'a fost codind dă rușine, da tot a scos-o. Cînd începe să să'nkine, că iera o azimă mare și frumoasă, d'a mîncat toți dîn ia și tot nu s'a isprăg'it. La zio pleacă Domnu și-i lasă o pungă dă bani.

Pă drum să'ntîlnește c'o fată mare če-a fost sečerînd la grîu. „Bună dimineața, fată mare!" „Mulțumim mneavoastră, moșilor!" „Mai ai mult pîn să isprăg'iești?" „D'o vrea Dumnezeu, dă n'o vrea, tot am să isprăg'iesc!" Avea numa un peticuț dă sečiră. Și i-a dat Domnu fetii o durere dă inimă, că la tot pasu trebuia să să ducă'n poiană. Și n'a isprăg'it. Ia n'a știut că kiar în poh'ida lor a zis așa.

Dă peste altă fată mare. Asta avea mult dă lucru. „Crezi c'ai să isprăg'iești pîn diseară?" „Știu io? cu voia lu Dumnezeu!" „Fată mare, n'e sete!" „N'am apă, da mă duc fuga să v'aduc". Ș'a lăsat sečira dîn mînă, ș'a fugit s'aducă apă unkiașilor. Ș'a mai fost pînă'n seară, cînd ia a și isprăg'it lucru.

Mai încolo s'a'ntîmplat să vază fată mare'n dragoste cu diavolu. Dumnezeu s'a făcut a nu-i videa. Pă Sfîntu Petre nu l-a răbdat inima și s'a dus dă le-a luat capetili. „Știi, Doamne, că n'am putut să-i rabd și le-am luat capetili!" „Răŭ ai făcut, Petre, le-aveam io griža lor. Du-te și le pune la loc." Da Sfîntu dîn

grabă n'a mai nemerit pă la locu lor, la fiteşcare. A pus p'al diavolului la femeie. D'aia să uită femeia'n oglindă, că nu-ş mai cunoaşte capu. Da io bag seama că tumna a urîtă să uită mai des.

Teişani — Acelaşi.

LX

Pă vremea mea să striga în horă. Iera unu d'aiĉi şi unu dîn Olteni. Punea brîu să-l zică Ţigani şi unu'nĉepea v'o doo trei vorbe, ălalt mai dăparte. Da nu le mai ştiu io ogodu lor. Ia scriie:

D'aolică, ĉe dor duc,
Numa seara cîn mă culc,
Dimineaţa cîn mă scol,
Cu trupşoru plin dă dor.
Doru s'a făcut săgeată,
Une mă pitesc mă cată,
Mă cată şi mă găseşte,
Cu ĉeasu mă kinuieşte,
Cu ĉeasu şi cu sfertu,
Dă-m ia, dragă, sufletu.

Teişani — Acelaşi.

LXI

Dragostea dă un să 'nĉepe?
Dăla oki, dă la sprînĉene,
Dăla gîtu cu mărgele,
Dăla deşte cu inele.

Teişani — Acelaşi.

LXII

Supt potcoava ĉismii mele
Şade dracu ş'o muiere
Şi mă 'nvaţă să fac rele,
Să fac rele, să fac bune,
N'are dracu ĉe mai spune.
Să mă sui în pod la prune,
Da la prune mă legară,
In temniţă mă băgară,
In temniţă la 'nkisoare,
Vai dă mine, mor dă foame.

Teişani — Acelaşi.

LXIII

În noaptea dă Sfîntu-Vasile vorg'iesc boi, maică. Da ie grozav dă păcat să-i asculți. Acu mneata nu m'oi crede, da să vezi čę-a pățit una dăla noi. Ia a fost așteptînd seara cin s'a dus să le dea apă ca să-i auză. Ș'a fost zicînd bou dîn dreapta: „Vai dă mine, cum mă mai bate și mă gonește, tot pă mine!" Da ăl dăla perete a fost zicînd: „Cîn ne dă mîncarea la mine nu mai ažunge, că tot în dreptu tău o pune." Api dă femeia asta numa pagube s'a ținut. A pierdut copii, bani și cîte mai cîte. Če crezi! Nu n'e dat noo să le ascultăm vorba lor.

Da și čine știie să facă fleacuri, tot în noaptea asta fače.

Teișani — Lisandra Turcu, 49.

LXIV

Dac'oi boteza, maică, să te fereșți să pui copilu pă pat cînd oi vini dăla biserică. Să-l pui pă masă: așa am pominit io. Și lumînarea s'o stingi în foină, c'așa ie bine: așa am apucat.

Teișani — Aceeași.

LXV

La noi dacă moare o kiendălă, adică o femeie lăuză, nič n'o bagă 'n biserič. Îi face služba pă poiană, ș'atît. Vez că ie țeamă să nu spurče biserica. Îi dă o vîță dă păr peste legătură or peste frunte. Ăi dă-i taie puterea dă o g'ită or un miel dă pomană peste groapă, după čę-a 'ngropat-o.

Dacă a apucat să-ș boteze copilu, ie mai ferič dă ia.

Teișani — Aceeași.

LXVI

Cît ie kiendălă, femeia nu ie cu înger, d'aia oglinda stă acoperită 'n casă or o pitește, h'incă-ș face năluči, cîn să vede'n ia. Una d'a fost stînd pă lîngă liniia dă h'ier a fost singură și cînd s'a uitat i s'a 'mpărut iei čeva ș'a ișit afară, ș'a călcat-o trenu.

D'aia ie bine încai un copil mic să mîie în casă; să h'iie îngeru copilului ăluia.

Și dacă iese afară, kiendăla trebuie să lase lîngă copil un semn: or un cuțit, or o măturică și ia și ia în mînă čeva, dacă iese noaptea. Că h'incă n'are înger.

Nič soarili să n'o vază, nič la foc să nu meargă, că focu ie flăcău lu Dumnizieu. Afară să nu iasă dăsculță, că pîrleşte pămîntu supt pičere.

Teişani — Aceeaşi.

LXVII

H'incă Iova a mîncat din pomu raiului şi l-a scos pă Adam dîn rai, femeia ie păcat să mînče mere dulči pîn să scutură măru dîn rai la Sfîntu-Iliie. Cožănčili ţine pîn la Sfîntu-Pantilimon, fratili lu Sfîntu Iliie. Ie dă datorie nič čireşe să nu mănînče pîn la SînPietru. În rai d'ăştiia pomi a fost h'iind: măr, păr urzesc şi čireş. Numa doo pere d'astea să aivă femeia să le taie 'n doo să le 'mparţă cu mere dulči şi ie slobod să mănînče şi ia pă urmă. Da acu nu mai ţine; mîncă cum iese.

Teişani — Aceeaşi.

LXVIII

Gîčitori če să spunea la noi în sat iera čeva dă minunat. Să h'i fost mneata pă vremea lu bietu taica, umpleai caietu ăsta. Io mai ştiu v'o doo. Una ie cobiliţa:

În pădure născui,
În pădure crescui,
Acasă m'aduse,
Čerčei îm puse.

Şi alta ie sita, că sita dă foină să face dîn păr dă cal:

În pădure iho! ho!
Ş'acasă tipa-lipa!

Teişani — Aceeaşi.

LXIX

Io cîn s'a sunat mobilizarea ieram la riçiment. Pă ziua dă činsprezeče agust am luat Braşovu. Am dus-o bine pîn la Sibiu, da pă iel nu l-am luat, c'a vinit Nemţi. Ne-am rătras în Carpaţi, d'acolo la Daia să trečem în Turtucaia. Alt orden ne-a'ntors d'acolo 'napoi şi'am ţinut rezistenţă'n Carpaţi, pîn la dooşnoo octombre, unde m'a luat prizioner Nemţi, c'o companiie (Nemţi nu Unguri, că Unguri să h'i fost o miie şi-i bătea un Rumîn). Ne-a dus pînă'n četatea Branului. D'ači ne-a'napoiat la vama Žuvalea, unde ne-a purtat după iei pîn la Sfîntu-Niculaie, dă ne-a pus la

muncă la șusele. Atunci ne-a pornit în Giermanija. Ne-a dat cîte un pakjețel dă pismeți, salam și sare și ne-a'mbărcat la o stație aproape dă Feldioara. Am mers ob zile pîn'am ażuns la granița ungurească. Ne-a debărcat, ne-a făcut baje, ne-a priminit, că jeram murdari, vai dă noi. Ăci am skimbat bani în ungureșți și nemțești, ăi d'am avut. După baje ne-a 'mbărcat la tren și dup'o zi am ażuns la un lagăr, Česk. Ne-a izolat în barăci și jera un ger grozăvit.

Hrăniți rău dîn mîncare, murea, dă cîte h'iecare baracă, cîte șaizeci cu zi, cu noapte. Nič nu-i îngropa cum să'ngroapă. Îl ducia la otopsie și la kimitir, fără popă, fără nimic. Noi ăștilalți d'am mai rămas ne-a pus la munci d'ali Nemților. Avea sluği fără plată. Cînd ne-a 'mbărcat spre Dantig credeam că ne-aduče'n țară. Cîn colo ne-a pornit pă v'o dooșcinci la Reda, pă malu Mării Baltici. Acolo ne-a pus la o presă dă făcut cărbuni pentru familiili mobilizaților, și ne dădea hrană puțină și ne bătea pîn'a dat bunu Dumnizieu un comitet dîn Franța cu haine și alimente, făr dă care nič cum nu mai scăpam. Ăci m'am imbolnăvit d'o măsea, dă nu puteam nič să dăskiz gura. M'a trimes la un doftor și ce bine m'a cătat! La spital mă credea că sînt Francez. Cînd auzia că sînt Romîn zičea că noi nu sîntem buni. Da alfel iera toți cum să cade cu mine. Pă urmă m'a trimes înapoi. Ăci începusem să trăim mai bine. Ne mai strîngeam și noi la un răpaus. Ba am făcut și cîntec dă viața noastră, șezînd dă ğiaba:

Foaje verde calonh'ir,
Am căzut prizioner;
Ne da apă și gulii,
Să ne omoare dă g'ii.
Foaje verde d'un șervet,
S'a făcut d'un comitet,
Să dea pismeți la Rumîni,
Că murea ca niște cîni.
Dă cînd pismeți ne-a dat
Și moartea a încetat.
Neamțule, cručea te bată,
Mai înkjeje pacea-odată,
Că dă cînd sîn lîngă tine
M'ai spurcat ca pă un cîne.
Viața ta pă astă lume
Je felioara dă pîne;
Prinzi un iepure șkiop,
Îl prinzi și-l mănînči pă tot.

Şi ne gîndeam mereu la ăi d'acasă. Mai că nu mai trăgeam nădejde să-i videm. Şi zîceam:

Foaie verde ş'o granată,
Mult ie lumea'ntristată,
Dă cînd ie mobilizată:
Bătrîni la miliţiie,
Flăcăi la bătăliie,
Rămîn maici supărate
Şi fete nemăritate.

Dăla o vreme Nemţi nu mai căta a bine. Femeili, că iera multe Poloneze, le părea bine, că zicea c'a căzut războiu. Ne-a'mbărcat la octombre; zîceа că ne trimete în ţară, da ne-a dus la Lanţdorf, la un lagăr. Iera un cîmp mare dă cartofi acolo ş'avea la beci o gramadă. Unu d'ai noştri împins dă foame s'a dus să fure cartofi şi santinela l-a'mpuşcat. Ce iera pă noi! Pentru un cartof, împuşti un om! Da iei făcia dîn ambiţiie, că le sosise ciasu la Mărăşeşti. Le vinea să te omoare şi dă ğiaba.

Ieram dă toate năţiili dă oameni. Iera Italieni, noi le zîceam broscani, h'încă iei ne plătea noo să le ducem broaşte să le mănînce. Iei mînca dă toate če nu ne plăcea noo. Şi iei vorbia cu toţi odată, ca broaştili 'n lac. Nič nu ne mai lăsa să vorbim şi noi. Sînt oakieşi la faţă; iuţi şi răi dă gură, făr dă socoteală. Dă dimineaţă să !ua la sfadă. Băgai un lemn în foc, îl scotea aşa cu fum cu tot şi ţi-l dădea afară. Iera şi Sîrbi. Lor le plăcia să mînče fasole. Nu să băga pă noi, Doamne fereşte! Şi iei iera răi, da nu tomna atîta. Ăi mai buni iera Francezi. Da nu ne lăsa să dăm un pismete la un Rus. Čea c'a fost în război cu noi şi p'ormă s'a luat la luptă cu noi. Ne-aveam bine cu Francezi: ne'mprumutam la orče. Iei vinea, te lua dă mînă, da numa pă noi, pă Romîni, ne dădea cafea, ne cinstia. Că iei nu primia nimic dăla Nemţi; le vinea tot dîn Franţa, nič nu să ducia la muncă.

Acu ne mai învăţasem cu viaţa asta, ştiiam şi noi ce să mai petreče, da orcît ieram dăparte dă ţară. Ş'am stat pîn la 'ntîi martiie, pîn'a căzut iei dăfinitiv. Numa atunči ne-a dat drumu. C'a venit o comisiie dă Romîni, Francezi şi Americani.

Teişani — Vasile Čiulac, 41.

LXX

Foaie verde mărăčine,
Uită-te, puică, la mine,

Cum am slăbit, vai dă mine!
Uităte la faţa mea,
Cum a slăbit sărmana,
Tot dă dor dă dumneata.
Uităte puică la mine,
Că mi-a fost dragu dă tine.

Teişani — Acelaşi.

LXXI

Nevestică ca a mea
Nu ie'n sat la nimenea.
Dă frumoasă ce iera
Fugea vacili dă ia.
Cînd o vezi'n bătătură
Parcă ie un ciem dă'ndrugătură.
Pusei peştili pă foc
Şi nebuna-l mîncă tot.

Teişani — Acelaşi.

LXXII

Cînd am făcut io rezbelu ieram în armată. Cînd ne-a pornit aveam muniţiie multă pă noi şi ne-a dus la Olteniţa, la Turtucaia. Păziam pă malu Dunării să nu treacă Turcu, că să bătea Turcu cu Rusu. Lumea să trăgia'ncoa cu căruţili. Numa a buit odată Rusiia; vinea pă toate drumurli şi tot îi bătea Turcu şi din spate şi din faţă. Noi am trecut la Corabiia; vinea lumea dă dincolo şi-i luam p'ai noştri cu bărcili. La Turc iera multe năţii: Harapi, Čerkiezi. Şi l-a bătut Turcu pă Rus dă l-a adus să-l îneče. Numa atunci a zis iei să saie Rumîniia. Iera puţină, da iera dîrză şi i-a îndîrzit şi pă iei. Ne-a dus la Griviţa. Aveam un major şi s'a'mbolnăg'it, a rămas un căpitan. Cînd a venit ziua soročită a venit Candian Popescu şi-a scos sabiia din teacă şi răcnia dă ni să scula pălăriili dă pă cap: „Băieţi! să nu vă h'iie frică!... Carę-o h'i să moară dă glonţ, moare! care nu, scapă, mă!" Io ieram gornist; batalionu nostru iera dă model. Ieram toţi oameni din Prahova. Noi am luat sorţ, liniia'ntîi, supţinerea după noi, rezerva'n urmă. Iera toamnă, negură. Merğeam tăcînd, ne gîndeam că ičča că ar h'i avînd tăbii în pămînt. S'auzia sălburi dă foc. Cînd am sărit pă iei iera ca cînd ar veni o furtună mare, v'o ploaie să nu vezi pămîntu! Iera moarte, un g'ifor mare dă moarte. Noi am scăpat în pămînt; cînd am işit, am işit în Ruşi. Vinea, moşule, Ruşi, vinea cum g'ine zăpada cînd ninğe. Cîn

ne-am strîns mai ieram v'o doo sute, dîn doo mii. Căra sanitari şi pahonţi.

D'acolo ne-a luat şi ne-a dus în Plevina. I-a'nkis acolo v'o şaptez dă mii dă Turci: jumătate iera Rusiie, jumătate iera Rumîniie. Trăgia Turci tot în carne dîn toate părţili. Zičea că zeče ani să să bată şi Plevina tot nu cade.

Noi ne-apropiiam mereu dă iei şi tunurli în urmă. Am făcut şanţuri să ne urcăm, bordeie să iernăm. Iera o vreme: ninğea şi ploua! Nu mai puteam, că nu ne mai dăzbrăcam în sloata aia. Ăi dă nu mai putea răbda numa scotea capu şi cum îl ridica cum i-l lua. Ne intra noroiu pă d'asupra'n čisme. Te miri că cum răbdam! Da aşa ie Rumînija: tare!

Cîn scăpa cîte unu d'acolo spunea că n'ar mai h'i avînd če mînca; s'a fost obložind ş'a fost dormind pă gratii. Numa a vinit dă s'a predat. Moşule, ca cînd ar işi porči dîn porcărie, aşa iera! Zičeam noi: „cu čine ne-am bătut noi!" Avea neşte căluşei mititei. Iera goi, flămînzi. Da ăia i-a topit pă Ruşi şi i-a tocat...

Noo ne-a dat trei mii dă prizioneri d'am vinit la Necopole. Ninğia pă noi! Da cînd am trecut în Rumîniia mult iera bine. Am adus şapte sute numa, ăilalţi murise pă drum, că noi dacă ieram în fartir, iei rămînea afară; să strînğea, sărači, pă lîng'o şură cu paie şi muria cu duiumu.

Cînd am ažuns la Calafat îl spărsese cum ai trînti o strakină pă piatră.

Da tot Rumîni i-a bătut şi i-a făcut prizioneri.

Teişani — Matakie Čiufučianu, 71.

LXXIII

Cîn să ziči c'am isprág'it cu Turcu, hai, primăvara că ne porneşte la Unguri, că să'nčepe războiu cu Unguri. Am mers pîn la Rîmnecu-Vîlčii. Ne-a pus la şuşa. Tăiam munţi: iera greu. Apăi, numa če-a stat iei la čiocmăneală şi s'a'mpăcat. Numa m'a liberat. Da če-a ştiut lumea pîn cîte-am trecut! Zičea că sîn basmuri.

Că acu cînd iera cu războiu ăsta oameni zičea: „dă s'ar face, să mă duc şi io!" Da io, biet: „mă oameni, mai bine zičeţi să nu h'iie!" Şi iote če-a fost, că nu mai putea să scape. Ăsta a fost afurisit!

Teişani — Acelaşi.

LXXIV

Bertea-i ziče dăla unu, îl kiema Berteluş. Iel a avut činči copii şi s'a'mpărţit Bertea în činči. Ie şi'n actili veki Berteluş

ăsta, dă nę-a servit noo la acte, la cutare. Ș'acu satu ie numa moșneni. Numa v'o șaptespreče clăcași. Lumęa p'ači s'a skimbat cu totu, mai ales dăla războĭ încoače. Ie dăstrăbălată cu desăvîrșire. Atunči iera cuvînt, acu nu mai ie. Portu nu mai ie: să g'ii în horă, nu mai găsești zeče, doozeči ca mine. Înainte vreme iera care cu cai: fiecare avęa. Puțini avęa boi, că merğęa cu sare la Oltelnița. Înainte vreme iera oi multe. Avęam stînă pă munte la Radila-Mare, la Păltinetu-Cučioaja. Plătjam arîndă. Da acu nu mai ie notreț, că s'a 'nmulțit lumęa. Da la noi ar h'i bine dă toate, afar dă drumuri. Drumurli sînt proaste. Ie locu cam stîngači.

Bertęa — Vasile Popa, 68.

LXXV

Frunzuliță, foi ca banu,
Ticălos mi-este Codręanu,
Că pleacă dăla Buzău,
Că pleacă dăla Moldova
Și să duče la Craiova,
Că pleacă dăla Buzău
Și să urcă 'n Movilău,
Un să face tîrg mereu,
Dă g'ine și bun și rău,
Dă g'ine ș'un fratę-al mieu.
Da'n tîrg dă če să dučęa?
Să-ș cumperę-un călușel,
D'un călușel murg și pęag,
Păcum ie lu Codręan drag.
Și la tîrg că să dučęa,
Rçată pîn tîrg că dădęa,
Niči-un cal că nu-i plăčęa,
Tot dă coadă că mi-i lua,
Peste obor îi azvîrlęa.
Da Codręanu če făčęa?
Mai nainte că merğęa,
Dă dăparte că-m zăręa
Tare vine-un Mocănaș,
Cu doi cai alăturaș,
Unu ieste murg și pęag,
Păcum ie lu Codręan drag.
Cu Mocanu să'ntîlnęa,
Bună ziua că-i dădęa,

Prea bine că-i mulțumea
Și din gură că zicea:
„Măi Mocan, frate Mocan,
Dă t'e calu dă vînzare,
Să-ț dau galbeni și parale;
Dă t'e calu dă skimbare,
Să-ț dau unu, să-ț dau doi,
Să-ț dau, măre, pînă'n trei,
Să-ț dau, măre, pînă'n patru,
Să-ț dau herg'elija toată."
Da Codreanu ce făcea?
Glugulița-și așternea,
Galbeni din kimir scotea,
Pă glugă că-i așternea,
Pă Mocan că-l îngrozea.
Da Codreanu ce zicea?
„Mă Mocan, frate Mocan,
Iț dau bani nenumărați,
Iau pă murgu nencercat:
Dă mi-o plăcea umbletu,
Cum îm place și păru,
Mi-oi vinde și sufletu,
Și ți-oi cumpăra pă murgu."
Da Codreanu ce zicea?
„Mă Mocan, frate Mocan,
Ia șaua ta mocănească
Și s'o pui p'a mea hoțească,
Ia căciula mocănească
Și s'o pui p'a mea hoțească,
Ia tu frîu mocănesc
Ca să-l pui p'al meu hoțesc."
Da Codreanu ce făcea?
Și pă cal că 'ncălica,
Doo pinteni că-i trăgea,
Începea calu tot zucînd
Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase Mocan plîngînd.
Da Mocanu ce făcea?
Frîuleț u îl suna,
Muma murgului vinea
Și pă ia încălica,
Doo pinteni îi trăgea,
Pă Codrean d'abia-l zărea;

Cîn fuse a doa oară
Merğea cu dînsu 'n persoană,
Că făcea pasu lupesc,
Cît stînzenu 'mpărătesc.
Și dîn gură că zicea:
„Mă Codreanu, frate Codreanu,
Ia, să-m plătești tu calu,
Că ie calu stăpînesc
Și m'apucă să-l plătesc".
Da Codreanu ce zicea?
„Mă Mocan, frate Mocan,
N'ai auzit d'un Codrean
Și d'un hoț dă Ungurean,
Ce bea g'inu fără ban,
Rakiu dăla cîrciumar
Și pîine dăla brutar?
Apăi cînd oi sta să tot plătesc,
La ce dracu mai hoțesc?"
Da Codreanu ce făcea?
Măcjucă verde scotea,
Doo Mocanului da
Și dîn gur'așa zicea:
„Zaci ăci, burduf dă cîine,
Nu te mai lega dă mine."
Începe calu tot žucînd
Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase Mocan plîngînd.
Da Codreanu ce făcea?
Mai nainte că merğea,
C'un ciioban că să'ntîlnea
Și dîn gură că-i zicea:
„Măi ciioban, frate ciioban,
Ia să-m dai tu d'un cîrlan,
Că ți l-oi plăti cu bani."
Da ciobanu ce făcea?
Voie pîn turmă că-i da,
Cîți-un cîrlan și-aleğea,
Dă tăiat că i-l tăia,
Pieliea burduf i-o scotea
Și carnea i-o ciozvîrtea,
În piele că i-o băga,
La čikinar i-o așeza.
Începe calu tot žucînd

Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase ciobан plîngînd.
Da ciobanu ce făcea?
După Codrean că să lua
Și din gură că-i zicea:
„Mă Codrean, frate Codrean,
Ia să-m plătești d'un cîrlan,
Că-i cîrlanu stăpînesc
Și m'apucă să-l plătesc."
Da Codreanu ce zicea?
„Mă ciobан, frate ciobан,
N'ai auzit d'un Codrean,
Dă bea g'inu fără ban,
Rakiu dăla cîrciumar
Și pîine dăla brutar,
Cîți-un cal dăla Mocan,
Cîți-un cîrlan la ciobан?
Api cînd oi sta să tot plătesc
La ce dracu haiducesc?"
Începe calu tot zucînd
Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase ciobан plîngînd.
Da Codreanu ce făcea?
Mai nainte că mergea,
La cîrciumă că-m sosea,
Cinci oca dă g'in că-m bea
Și mai bea v'o cinci oca,
Nici mustața nu-ș uda.
Bău Codrean v'o trei zile,
Cînd bău paralili
Rămase cu armili
Și din gură că zicea:
„Mă crișmar, frate crișmar,
Ia să-m dai tu armili,
Să plătesc paralili."
Și armili că le da
Și pă cal că'ncălica.
Începe calu tot zucînd
Și Codreanu tot cîntînd,
Rămase crișmar plîngînd.
Da crișmaru ce făcea?
După Codrean că să lua
Și din gură că-i zicea:

„Mă Codreạn, frate Codreạn,
Să-m plăteşţi g'in şi rakiu,
Că-ị rakiu stăpînesc
Şi m'apucă să-l plătesc."
Da Codreạnu ce zičẹa?
„Mă crîşmar, frate crîşmar,
N'aị auzit d'un Codreạn,
Dă bẹa g'inu fără ban,
Rakiu dăla cîrčiumar
Şi pîine dăla brutar,
Cîtị-un cal dăla Mocan,
Cîtị-un cîrlan dăla čioban?
Api cînd oị sta să tot plătesc,
La če dracu haịdučesc?"
Începe calu tot žucînd
Şi Codreạnu tot cîntînd,
Rămase crîşmar plîngînd.
Da Codreạnu če făčẹa ?
Maị nainte că merğẹa,
C'un popă că să'ntîlnẹa,
Bună ziụa că-ị dădẹa,
Prẹa bine că-ị mulţumẹa
Şi dîn gură că-ị zičẹa:
„Am auzit c'aị avut doị boị
Şi ị-aị vîndut p'amîndoị,
Aị lụat čin sute dă leị
Şi'n pungă că ị-aị băgat,
Dă răị nu ị-aị căutat."
Dară popa če zičẹa?
„Da čẹ-aị tu cu banị mieị,
Dă sîn bunị, or dă sîn răị?"
Da Codreạnu če zičea?
„Mă părinte, părinţele,
Ịa să-ţ daụ v'o činčị parale,
Să-ţ h'iie dă luminare."
Da Codreạnu če făčẹa?
Măčịucă verde scotẹa,
Doo popiị că-ị da,
La pămînt că-l aşternẹa,
Bani popiị că-ị lụa
Şi'n punga lụi îị băga.

Bertẹa — Acelaşi.

LXXVI

Foaie verde trei spanače,
D'ar h'i noaptea trei conače,
M'aș duče și m'aș întoarče,
Să văz mîndra če mai face,
Or că coase, or că toarče,
Or că bagadele face.
Foaie verde ș'un spanac,
D'ar h'i noaptea un conac,
Să mă duc, or če să fac?

Bertea — Același.

LXXVII

Api, drăgili mele copile,
Da-v'ar Dumnizeu d'un bine
Și mie d'o sănătate,
Să mi vă mărit pă toate;
Să vă dau pă la bărbați,
Să nu mă blestemați.
Că unde zic mă duc, mă duc,
Mîndrili să fac buluc
Și mă'ntreabă un mă duc;
Io le spui la Cîmpulung.
Și mă'ntreabă: g'iu diseară?
Io le spui la primăvară;
Iele plîng dă să omoară.
Și mă duc la Cîmpulung
Ca să-m iau d'un cal porumb,
Lung în trup și scurt în gît,
Să-i dea coama dă pămînt;
Să-m trec Oltu neținut.
— Foaie verde trei spanače,
Tu te duci, neică, sărače,
Da io če focșor, m'oi face?
— Tu te-i face, puică, bine.
Că mai sînt voiniči ca mine,
— H'iie voiničei ca noru,
Dacă nu ie neicușoru;
H'iie ca frunza și iarba,
Dacă nu ie neica, ğiaba;
Să treacă dă brad în sus,

Dacă nu ie cin s'a dus;
Ţaţii n'a lăsat răspuns,
Nič guriţă dă ažuns.

Bertęa — Acelaşi.

LXXVIII

— Api, Mariţo dăla Galaţi,
Ia-m cuţitu dîn h'icaţi,
Nu-l lăsa să putrezęască,
Nu-l lăsa să ruginęască,
H'icaţi să-m putrezęască,
Neica să să prăpădęască.
— Api, tot ţi-am zis, badęo, ţi-am zis,
Vorba'n sęamă nu mi-ai prins,
Şi să-ţ mai zic înc'odată,
Să te bag în žudicată;
Žudicata ie făcută,
Ia-mă'n braţe mă sărută.
— Să merğem la arhireu,
Să spui tu, să spui şi ieu,
Să videm cui şade rău.
Tu nevastă cu bărbat,
Io flăcău neînsurat,
Nič mustaţa nu mi-a dat;
Tu nevastă cu copii,
Io acu iubesc întîi.

Bertęa — Acelaşi.

LXXIX

Bată-te'n leğe dă drac,
Un tę-oi prinde te dăzbrac,
Să rămîi numa cu pielęa,
Că tu mi-ai zgonit pă lelęa.
Dăla lelęa pîn la lelęa
S'a făcut drumu ca pielęa...
Potecuţă după plai,
Bătută dă Niculai,
Tot trecînd sęara la cai.
Pă la noi dă če nu dai?
Potecuţă dîn pădure,
Pardositâ cu alune.

Foaie verde dă năut,
Toate trec, toate să duc.
Toate rămîn la pămînt.
Ce-am iubit nu pot să uit
Pînă m'o băga'n pămînt.

Bertea — Acelaşi.

LXXX

Api, dă cîn maica m'a făcut
Io p'aicea n'am trecut.
În pădure-am fost crescut,
Nimenea nu m'a văzut:
Nič luna, nič soarili,
Numa căprioarili.

Bertea — Acelaşi.

LXXXI

Api vară, vară, mama noastră,
Ia zăpada după coastă
Şi o ia tot rotogoale,
Să văz focşoruri p'afară,
Copilaşi'n pielea goală
Şi pă puica'n iişoară,
Sărind ca o căprioară.

Bertea — Acelaşi.

LXXXII

Foaie verde ş'o cicoare,
Trecui aseara călare
Pă la poarta dumitale,
Te zării la lumînare,
Cu cămaşa albă floare,
Cu cămaşa dă boranğic,
Sfîrcu ţiţii l-am zărit,
Sfîrcu ţiţii roşior,
Îm cădea leşin să mor,
Pentru-al mătăluţă dor.

Bertea — Acelaşi.

LXXXIII

Api, vine cucu dă trei zile
Și n'are pă ce să pune;
S'ar pune p'o rămurea,
Aproape dă casa mea,
Și ie frică c'o cădea.
Cîntă, cuce, numa mie,
Pîn la anu cine știe?..
Apăi c'o să plec în haiducie
Ș'o să-ț las pă mîndra ție.
Io-i zic cucului să tacă,
Iel să suie p'altă cracă,
Cîntă hoțu dă mă seacă.
Cucule, nu-m h'ii dușman,
Că nu mi-ai cîntat d'un an
Ș'acu cînți pă hal buștean.

Bertea — Același.

LXXXIV

Dă oftat ce oftez tare
Nič soarili nu răsare,
Nič luna lumină n'are.
Giaba'n lume mai trăiesc,
Dacă nu iau ce iubesc;
Dacă nu iau ce iubesc,
Cu totu mă prăpădesc,
Dă la inimă slăbesc,
N'am cui să mă želuie-c.
Želui-m'aș și n'am cui,
Želui-m'aș cîmpului:
Cîmpu are peliniță,
Vorba mea n'are credință.
Želui-m'aș gardului:
Gardu are mărăcini,
N'am credință la vecini.
Želui-m'aș prunduluĭ:
Prundu are bolovani,
N'am credință la dușmani.
Dorule, ce ciine mi-ești,
Mă mir cum nu'mbătrînești,
Nič calea nu rătăcești.

Că doru ie mare cîine,
Peste cîte dealuri g'ine
Și să vîră'n sîn la mine,
Să lunǧiește, să zgîrcîește,
Inimioara mi-o topiește.
Inimioară, stai pă loc,
Să-ț pui lacăt la milžoc.
— Să-m pui lacăte ș'o miie,
Inima nu va să știie.

Bertea — Același.

LXXXV

Floricică după lac,
Nu mă blestema să zac,
Că n'am pă nimin cu drag,
Să-m puie mîna la cap,
Să mă'ntrebe dă če zac.
Dă če zac, dă če bolesc,
D'al cui foc mă prăpădesc.

Bertea — Același.

LXXXVI

Cînd ieram dă nu iubeam
Unde mă culcam dormeam,
Da acu dă cînd iubesc
N'am odihnă la culcare
Și n'am ticnă la mîncare,
Mă prăpădesc, frățioare,
Pentru dragu dumitale.

Bertea — Același.

LXXXVII

Čine-a pus prunu'n pămînt?
Că rakiu tot ie scump,
Činzeaca strimtă la gît.
Dă cîn beau rakiu dă prune
Nu mai port căčulă bună,
Nič nevasta rokie bună;
Dă cîn beau la basamac

Nič căčiulă n'am în cap,
Nič nevasta cîrpă'n cap.

Bertea — Același.

LXXXVIII

Păi nevasta nu ie dracu?
Că dacă g'ine bărbatu,
Ia cîrpa și-ș leagă capu,
Să nu pričeapă bărbatu
Că s'a mai iubit cu altu.

Bertea — Același.

LXXXIX

Bată-te cručea dă naș,
Cu čine mă cununaș?
Cu proptеaua gardului,
Cu nebuna satului.
Bată-te cručea dă h'ine,
Or n'a fost oki la tine,
Să te uiți la proasta bine?
A fost noaptea'ntunicoasă,
Lumînarea feștiloasă
Și-m părea toanta frumoasă.
Zi-i, nașule, sa să ducă,
Că la noapte ne mănîncă,
C'am înserat fără măčiucă
Și iese pă prisp'afară,
Fug vačili dă să omoară;
Rămase un g'iței bălțat,
Ș'ăla legat lîng'un gard,
Ș'ăla a rupt ș'a scăpat.
Ptru, ptru, ptru g'iței bălțat,
Că nu ieste boala voastră,
Și ie nevestica noastră.

Bertea — Același.

LXXXVII

Iera unu Gиorge Țiței, un unkiaș dăla noi, bun dă glume și cîte făčea iel, dă te miraĭ! Și s'a dus iel la munca dealului. Acolo iel, h'ind ca dogar, lega bolobače dă g'in. Din întîmplare, boieru stăpînu g'ii, a pierdut inelu, un inel frumos. A spus la toți lu-

crători: ăl dă l-a găsit îi dă zece, doozeci dă lei să i-l dea'napoi. Omu dă l-a găsit, văzînd că boieru măreşte preţu, a socotit că ie dă mare preţ şi nu l-a dat. Unkiaşu Ghiorghe Ţiţei ce-a zis? „Boierule, dă-m mie doozeč dă lei, că ţi-l spui io p'ăla." Zis şi făcut. „Strînge-i pă toţi roată ači! Pune-i să stea pă vine!" Iel stînd în milžoc a zis: „Iote p'ăl dă l-a găsit, că stă dă milžoc în sus!" Hoţu, cu musca pă căčiulă, să lasă dă milžoc mai în žos. Şi aşa l-a dovedit dă hoţ.

Bertea — Iorgu Vlădoiu, 53.

LXXXVIII

Ba una tot iel, cu briceagu, tot la deal. Pierde boieru briceagu. „Mă, careţ-aţi găsit briceagu? Dau atît, să mi-l daţi!" Da iel: „Las că ţi-l spui io."! „Toţi oameni din deal să g'iie'ncoa!" „Boierule, să le facem cîţi-un răbož, şi la ăl d'a furat să lungiească răbožu." Zis şi făcut. A făcut răboaže la toţi. Ăla a mai scurtat din iel. „Uite boierule nu să potrig'ieşte răbožu; ăsta a furat."

Da şi ăla prost; cum dracu să să lungiască bătu!

Bertea — Acelaşi.

XC

Ba una a făcut-o la nişte boieri. Vinea iel cu căruţa dăla munte. Aducea şi un cocoş. Cocoşu legat, dă-i încolo, dă-i încoace, a sărit žos din căruţă. Moşu-l prinde odată, dă doo ori, ş'api-l ia în braţe. Iacătă şi o trăsură cu nişte boieri. „Da ce faci, moşule, cu cocoşu ăla?" „Îl duc la trebunal." „Pi di ce?" credea că-l duce la v'un avocat, ceva. Da iel dă colo: „Păi l-am prins în curte la mine cu găina!" Rîzi ăia, ş'a plecat mai dăparte.

Bertea — Acelaşi.

XCI

Čică pă vremurli lu Ghiţă Ţiţei o babă a avut o noră şi i-a făcut un copil d'a murit. Baba i-a tăiat deţetu ăl mic, ca să vrăžască cu iel (că čică cu deţetu ăl mic dăla mort poate să vrăžască cu iel şi să hoţească). Rudili cînd a văzut lipsa deştului a înştiinţat sfatu. Da unkiaşu dă colo: „Lăsaţi-le, că le dovidesc io!" Noaptea pă'ntuneric s'a băgat într'un beči, într'o bute, şi le-a'nkis şi pă femei tot acolo. Da baba a zis către nor-sa:

„Zi tu, mamă, că ieşti mai tînără, că l-ai tăiat să-i faci lu barba-tu dă beţiie!"

Şi aşa a dovedit-o şi p'asta.

Bertea — Acelaşi.

XCII

Tot iel ne spunea cum a cunoscut David pă Solomon. Împăratu David iera orb şi Solomon iera cel mai iubitor dă femei. Iera grozav dă frumos şi ta-su nu-l slăbea dă lîngă iel. Iel să scape, cată unu să semene cu iel, îl bagă slugă şi-i ziče: „Mă, cînd te-o striga tata tu să-i răspunzi!" Într'o seară ta-su-l strigă: „Solomoane!" „Auz, tată!" ziče sluga. „G'ino 'ncoače!" Bănuiră că n'ar h'i iel. „Če ie mai greu, če ie mai uşor? „Mai greu ie plumbu, mai uşor ie fulgu." Ţanc şi Solomon pă uşă şi-l întreabă čе-a zis ta-su. Sluga i-a spus. Fuga la ta-su: „Tată, adineauri am glumit. Grele bătrîneţili, uşoare tinereţili." Şi ta-su dă colo: „Adăvărat gura lu Solomon."

Bertea — Acelaşi.

Cîte ştiia Giorge Ţiţei ăsta, te cručeai! Să h'i trăit iel să-ţ h'i spus, umpleai caietu ăsta, ba nu-ţi ažunğea. Odată la o clacă ne pune să-i gičim: „Bună ziua, om cu femeia lui — Ba nu-i om cu femeia lui; mă-sa omului ăsta ie soacră bună mamii mele!"

Vezi şi dumneata čine iera.

Bertea — Acelaşi.

XCIII

La noi ie običei că dacă stă omu 'n cîmp pă iarbă, cîn să scoală, scuipă'n locu undе-a stat dă trei ori, că dacă treče čineva pă urmă şi calcă'n loc îi ia puterea.

Cînd bea omu apă dîn gîrlă lasă semn, ca să nu ia v'o boală să-l počiască, că p'acolo a trecut Ielilu.

Bertea — Acelaşi.

XCIV

La mort să păzeşti pisica să nu treacă pă supt iel, nič pă dasupra. Uni čică-l mănîncă pă lumea ailaltă. Da čică să face strigoi.

Kiendăla, carе-a făcut copii, pîn la molifta dă noo zile, nič la

cer să nu să uite, că ie păcat; îl spurcă. Nič la apă nu să ceа, pîn nu işeа la biserică, să n'o vază soarili. Da la noi acu în Vărg'ilău lumea nu mai ține; să scoală d'a doоa zi. Ače apă, dă toate. Vai dă noi!

Vărg'ilău — Iova lu Dumitrakie Moraru, 80.

XCV

Să vezi cum făceam noi, în tinereții noastre, coliva. Grîu nu-l pisa așa rău dă tot. Iera numa omorît, așa, îl h'ierbea, îl frămînta cu nucă și-l punea după mort. Noi nu lustruiam coliva: cum iera din piuă. Că nu-i place lu Dumnezeu. Că čică 'naintea lu Isus Cristos nu poți să lustruiești lucru ăla. Odată noi gătеam coliva, da una dîn femei ziče: „Să lustruim coliva.“ Și o babă dă iera acolo: „Nu, s'o lăsăm așa, c'așa merge înaintea Domnului.“

Acu îi pune zacăr. Ie fălăluială. Da čică nu ie primită.

Vărg'ilău — Aceeași.

XCVI

Sîn bătrînă, vai dă mine. Am făcut o groază dă copii. Ș'acu a rămas o biată fată dă mă subține. Și ie mare, maică, da nu s'a măritat. Da pă undе-am fost, pă la zodii, pîn cărți, tot la pămînt i-a arătat. Ăl carе-a fost să-l ia ia a murit și l-a'ngropat înkiiat. Čică să nu bage mortu'nkiiat, fată mare, flăcău, că ursita lui nu să mai căsătorește. Da și io pă unkiașu tot înkiiat l-am băgat. Ičea lumea că d'aia nu să mai căsătorește copii. Da io nu m'am gîndit la iei. Ičeam că nu-m mai tribuie soții. Ș'acu trage fata.

Ștefești — Maria Costandin Poienaru, 72.

XCVII

Nu mai ploo, maică, că čică știie čeva hăia cu grîu și porumb mult, dă leagă ploili, ca să și-l vînză cu preț bun.

Ieri d'a ploat nițel, i-o h'i părut rău lu băiatu ăla dă spunea h'i-mea c'a murit dă șaptespreče ani, carе-a căzut dîn čireș cu obrazu'ntr'un harac, dă l-a'ngropat ieri.

Ștefești — Aceeași.

XCVIII

Io, ca și amărîta asta dă h'i-mea, n'am žucat la horă. Stăteam cu capu'n pămînt, că io n'am avut părinți. Io flăcău-l vi-

deam numa'n žos, da'n sus nu. Așa mi-era dă rușine. Că cînd ieram să žoc io iera una d'o kiema Bădărănoaia și nu putea să žoače și pače! Și plătea boieri s'o žoače flăcăi. Și ia nu putea și toți bătea dîn pălmi. Io mă uitam și zîceam: „Așa nu mai fac io!" Da cîn m'am dus la clacă a pus flăcăi mîna pă mine să mă scoață la horă. Și io cum m'am smucit d'am fugit drept la sobă d'am îmbrățoșat-o, s'am dat soba žos. Ș'api fugi, să te păzești! Așa a fost žocu mieu.

Ștefești — Aceeași.

XCIX

Am fost rănit dă trei ori. Am fost întîi la Flămînda; ieram trompetaș al riçimentului. Cîn s'a sunat mobilizarea ieram în satu Copăčeni, dîn vale dă București, pă șoseaua Giurgiului, cončentrat. De-acolea ne-am îmbărcat spre Turtucaia. Dăla Curcani pă žos pîn la Oltelnița, če să vezi? Numa bubuituri dă tunuri și sute dă răniți dăspuieți, dă trecuse pîn apă, care călări, care pă žos, dă știuse să'noate. Că Bulgari nu i-a luat prizioneri: toți i-a tăiat, dă iera grămezili d'un metru, să videa dăla Oltelnița, să h'i fost și mai mari. Și cîn să trečem Dunărea ne-am rătras. Și d'acolea în Valea-Soarelui. D'acolea spre Flămînda. Cît am trecut podu s'am înaintat comandantu a simțit că inamicu ne răspinge și ne ia pă flanc și pă unde naintam nu rămînea nimic: foc. Și cînd ne-am întors la pod a bombardat podu. Atunči a picat mulți răniți, și io am fost. Io am plecat la spital la Curcani, riçimentu s'a îmbărcat spre frontu Sinăii, pă Valea-Čerbului. Pă mine m'a rănit drept în gură: sunînd cu trompeta am fost cu gura dăskisă s'am rămas fără dinți dîntr'o parte. Am găsit pă urmă riçimentu pă Valea-Čerbului. Ne-a răspins și d'ači. A vinit orden să plecăm la Ploiești, în care-am stat numa dooșpatru dă oare. Ne-am îmbărcat în spre Arăeș. Ieram într'un sat, pă la Corbi-Mari. Seara pă la noo am intrat în cantonamente. Inamicu iera dăparte. Aveam trupe înainte. Cînd peste doo čeasuri ne pominim înconžurați. Sun alarma. Toți la fugă. N'aveam încotro dăcît pă pod să trečem. Nemți avea mitraliere și bătea marginea podului. Cînd m trecut io iera doispče răniți, că să vedea că iera lună și licărea și mitralierili cînd bătea. Pînă a trecut tot riçimentu a rămas treizeči dă morți. Pă marginea ailaltă a gîrlii am făcut transeie pîn la zio s'am început luptă, d'am ținut-o pîn la prînz. Dac'am văzut că nu mai putem, domnu comandant a dat orden dă ne-am rătras. Luptîndu-ne și retrăgîndu-ne, am ažuns pîn la Periș. Ne-am strîns la gară. În murgu serii ne-a suprins inamicu; vinea dă toate părții, ca oili. Domnu comandant ne-a zis: „Fugiți, băieți,

pă unde puteți!" Pă linije înapoi spre Ploiești în goana mare și Nemți după noi ne făcîa cu mîna și striga pă nume: „Stai Giorgie, stai Petre". Iera mulți dă pîn Ardeal. Am trecut un pod peste Prahova. Podu iera bombardat. Am trecut dă mînă unu cîte unu pă o șină. Incolo iera prăpădit. Într'un sat am stat ș'am luat-o spre Buzău. Cîn să mîncăm într'un sătic lîngă Buzău, Nemți ne-a observat ș'a tras trei ghiulele d'a dărîmat biserica. A căzut șapte răniți. La Rîmnic am ținut o zi front ș'a vinit Ruși dă ne-a skimbat. Ne-am rătras în județu Vaslui, la Valea-Mare. Am făcut bordeje pentru trupă, că iera un sat dă Țigani. Făcînd așa, s'a'mbolnăvit trupa dă tifos și mulți a murit. Primăvara am plecat spre Mărășești, numa pă žos. Am făcut frontu Mărășești-Pančiu. În Moviliță, pă șoseaua care merge la Pančiu, stăteam în așteptare, că știiam c'avem pă Ruși pă front, cînd pă la unu ziua ne pominim cu Ruși grămadă peste noi. Domnu comandant čе-a spus? „Nainte, băieți!" Ne-am dus pîn ploaia dă gloanțe d'am ocupat tranșeili care le lăsase Ruși, pînă seara. Cum anserat ne-am mutat mai la dreapta cu frontu ș'am făcut tranșeje kiar în vii la Negroponte. Pă ziua de șase agust inamicu vrea să ne cotropească, să ne bage în Siret. Vinea Nemți în valuri. Noi nu ne-am clintit ș'am ținut front pîn s'a'nkeiat armistițiu. După asta ne-am rătras la Iaș ș'am stat pîn'am primit orden să trečem în Basarabija. Am stat pă marginea Prutului să dezarmăm Ruși. D'acolo am mers dîn sat în sat. Ne-am așezat la Čiopleju și acolo ne a demobilizat. Am stat la Mărășești doo săptămîni pîn să-m dea drumu, că ne dădea pă județe. Mi să părea țara pustiie cînd vineam. La Ploiești ne-am dat žos dîn tren și ne-a băgat Nemți'ntr'un beci. A doa zi ne-a sculat dă dimineață, ne-a dat cîți-un sfert dă pîine ș'o cană dă čeai. Ne-am dus la rit gimentu 3 vînători. Ne-a dat cîți-un bilet la fiteșcare în mînă, să vinim acasă. Am plecat fiteșcare dă unde-am fost. Cînd am vinit acasă plîngea părinți cîn m'a văzut, mi-a povestit tot cum le luase oili, porči, vačili. Nu mai iera nimic la noi acasă. După aia ne-a somat Nemți d'am scos „ausvais". Am muncit tot la iei, la fabrică dă firistea, pîn s'a rătras iei. Noi ne-am strîns la rigimente fiteșcare. Al meu iera la Reni. D'acolo ne-a îmbărcat, în șlep pîn la Brăila, d'acolo .a tren pîn la Brașov, p'ormă la Sibiu. La Piski am dăbarcat în cantonament și iar ne-am îmbărcat, am mers la Pietroșani, dă ie băi dă cărbuni. Iera bolșovičі dă nu vrea să știie dă armată; în v'o trei patru rînduri a dat cu tunurli pă dasupra orașului, ca să-i sperije. La'ntîi martije ne-a dus la Deva, la Alba-Iulija d'am făcut defilări pîn orașe. Api a vinit orden să merğem pă front. Am plecat pă la Deva, pă la Baia-dă-Aur, pă la Abrud, pînă

am dat piept cu bolșoviči, care vręa să ne răpuie, da cu ažutoru lu Dumnizieu către seară am plecat pă front și am mers toată noaptęa, pînă am ažuns la front și ne-am risipit pă grupe. Noi aveam în fața noastră un munte: acolo iera inamicu, dă trăgęa la nemurire. Comandantu a dat orden să punem baioneta și să merğem la atac. Îm dă orden mije să sun înaintarea. Io sun înaintarea cu toți trompeți pîn ploaia dă gloanțe și mai iera puțin pînă să ažungem la vîrfu muntelui, cînd sunînd mă arde odată pîn cap și caz žos. Atunči am știut că s'a isprăg'it cu mine și zic: „înainte, fraților!“ Api n'am mai știut nimic dă mine, čę-o h'i făcut cu mine: m'o h'i luat sanitari și m'o h'i dus, cum să zičęa, la un post dă prim-ažutor. Io știu că m'am trezit la o casă unde am dăskis oki. La casa aia m'a pansat, da če pansat? cîn suflam işęa sîngili și pă nas și pă gură și pîn rană. Dę-acolo m'a luat patru brangadieri, dă m'a dus pîn la căruță, ș'am mers pînă 'ntr'un sat, dă iera cap tanu medic dă m'a spălat, m'a pansat. Pînă dimineața a mai vinit v'o doozeči. Nu iera tren, ne-a pus pă niște căruțe, pîn la Deva. Acolo i-a oprit la spital p'ăi dă iera mai ușor. Io și doi inși ne-a pornit la spitalu dîn Sebeș, că ieram rău dă tot. Acolo m'am vindecat. Fără dinți m'a trimes la Sibiu, dă mi i-a pus. Acu o țiu ca idec în ladă dantura, că nu poči să mă folosesc dă ia.

Da am avut mare noroc, c'a trecut glonțu pă dasupra limbii; alfel rămîneam mut.

Ștefești — Costandin Pătrulescu, 32.

C

Foaie verde tiriplic.
Ăsta-i brîu după Slănic.
Toate fetili îm zic
Să le prind dă ibovnic,
Io le spui că sînt prea mic,
Să mă lase să mai cresc,
Că pă toate le iubiesc.

Ștefești — Același.

CI

Leliță, bătutę-ar sfîntu,
Cum îț bate șorțu vîntu,
Sorțu tău cu bagadele,

Mi-ai uscat zilili mele.
Așa'naltă și supțire,
Și la trup făcută bine;
Cine te-a făcut pă tine
Parcă m'a 'ntrebat pă mine.

Ștefești — Același.

CII

— Ț-auzi, leică, popa toacă,
Ieși afară și te roagă,
Te roagă lu Dumnezeu
Să moară bărbatu tău,
Să rămîi să te iau io;
Or te-oi lua, or nu te-oi lua,
Or te-oi duce'n mumă-ta.
— Du-te, neică, ducu-ț doru,
Unde-a dus vîntu pîrjolu
Și mierlița puișoru,
C'ai zis că mă iei, mă iei
Ș'acuma nu mă mai vrei.
Toată vara ne-am iubit,
Credeam toamna că mă iei,
Da acu nu mă mai vrei;
Ca pîinea să te usuci
Și ca g'inu care-l bei,
C'ai zis că mă iei, mă iei.
M'ai iubit ca p'o copilă,
M'ai lăsat ca p'o străină.

Ștefești — Același.

ALEXANDRINA ISTRĂTESCU

GLOSAR MEGLENO-ROMÎN

II

Č

čabǫc, *în grabă* [*bg.-tc.* čabukъ].
čabuc, *ciubuc* [*bg.-tc.*].
čácąl, *șacal* [*bg.-tc.* čakalъ].
čacîr, *șașiu (despre cai și despre oameni)* [*bg.-tc.*].
čacîrliią, *(om) șașiu, cu privirea încrucișată.*
čafcă, *(un soi de) cioară albastră* [*bg.* čavka].
čąfút, *Evreu* [*bg.-tc.*].
čąfutcă, *Evreică.*
čaír, *livadă, pajiște* [*bg.-tc.*];— Cairiļi oșineșt, *nume topic* 44^{3}.
čąlbínă, *căpățînă de mort, hîrcă, tivgă.*
čălíră, *v.* čurílă.
čalmă, *cialma* [*bg.-tc.*].
čąmbáș, *coamă; păr lung*; *mătasea porumbului*
čambúl', *dim.* čambul'că *(Oș.)*, *glugă.*
čąmpăririį, *a încurca;* — *ind. pr.* čąmpăres.
čąmpăróș, *neregulat* (*cf.* čąmpăririį).
čąmúg(ă), *măciucă; mai, ciocan de lemn* [*comp. bg.-tc.* čomakъ].
čąncór, *buturugă, bușteau pîrlit.*
čanșă, *capră cu părul roșcat* (*cf. Grai și Suflet*, I, 31, 38).
čąnușă, *cenușe:* 19^{2}, 64^{10}; čănușă 25^{20}; činușă *(Ln.)*; čănușa $25^{20.21}$.
čąnușícăv, *cenușiu.*
čąnușos, *cenușos.*
čăpărășcă, *țăpoi; semn pe care-l fac ciobanii la una din urechile oilor, scoțînd un clin din vîrful urechii, așa că arată ca o furculiță (cf. Grai și Suflet* I, 34) [*bg.* čapareška].
čăpniriį, čąpniriį, *a atinge; a înțepa;* — *ind. pr.* čăpnes; *3 pl.* čăpnes 10^{3};—*part.* čąpniti [*bg.* čapnahъ < čapvamъ].
čąpúg, čupúc, *ciomag, măciucă:* 7^{1};—*pl.* čąpuziļi 7^{4}.

čarc, *roata morii:* 27[5]; *(H.)* čarcu; — *art.* čarcu 18 [*bg.-tc.*].
čărčăvél', *țîțînă*; — *pl.* čărčăvel'ă [*bg -tc.* čerčevé].
čărăvínă, *strigoaică.*
čardác, *cerdac; comarnic (la stînă)* [*bg.-tc.*].
čăréc 64[10], čeréc, *sfert* [*bg.-tc.* čerékъ, čejrékъ].
čărílă, *v.* čurílă.
čărníc, *dud; pl.* čărnič;—*(Lm.)* čărníč; *pl.* čărnič 52[4]; čărničil' 53[15] [*bg.* černica].
čărníčcă *(Lm.), dudă;* — *pl.* čărničkĭ.
čărop, čurop, *ciorap;*—*pl.* čărop 1[8], 3[6], 5[2], 14[2]; čurop 64[8.23]; čăropĭ 1[8], 3[16.11], 4[1.5] [*bg.-tc.* čorapъ].
čărpirĭ, *a turna;* — *ind. pr.* čărpes [*bg.* čerpяж].
čas, *ceas*; — *pl.* časur; — un čas, *mai pe urmă* [*bg.*]
čaşcă, *păhăruț pentru rachiu;* —*pl.* čoşcur [*bg.*].
čăvíă, *cui de lemn cu care se strînge gura sădilei (cf. Grai și Suflet,* I, 35) [*bg.-tc.* čivija].
čăvisirĭ, *a otinci a strînge tare, a cetlui;* — *ind. pr.* čăvises *(cf. Grai și Suflet,* I, 35) [čăvià]
čeardac, *comarnic (cf. Grai și Suflet,* I, 28, 34) [*bg.-tc.*].,
čenă, *oaie sau capră seină, sură, cu lînă amestecată (cf. Grai și Suflet,* I, 30).
Čereş, *nume topic:* 44[1.3].
čergă, *cort*; čerga 45[3], 51[9]; — *pl.* čerz [*bg.*].
čergar, *Țigan, corturar* [*bg.*]
čeşmă *fîntînă, cișmea:* 25[9.10.11], 63[2]; čeşma 44[1]; —*pl.* čeşmĭ 52[3]; čeşmilĭ 52[3];—Ceşma-dĭ-Crimižat, Ceşma-dĭ-Grămăticu, *nume topice* 44[2]; Ceşma-din-Sturlac, *nume topic* 52[3].
četcă, *părul de pe spinarea porcului* [*bg.* četka].
čezbín, čuzbín, *jneapăn.*
čfărnirĭ, *a țîșii (despre un lichid turnat peste un corp înfierbîntat;-ind. pr.* čfărnes [*comp. bg.* čvărъ].
čfincă, *pițigoi* [*comp.bg.* činka].
čiclizáĭ: grọu ~, *varietate de grîu (cu mustăți).*
čičą 38[14], čiči 56, *unchi (despre tată);* čičą-sa 38[14.15.16] [*bg.* čiča].
čičóc, *scai;* — *pl.* čičoţ [*bg.* čičokъ].
čičurúş, čičiruş, *piciorus (în graiul copiilor);* čiiičiruşu 27[9].
čifčíą, *plugar, agricultor;* — *pl.* čifčiĭ 1[3], 2[7], [*bg.-tc.* čivčija].
čiflicár, *moșier* [*bg.-tc.*].
čift, *pereche* [*bg.*].
čilíą, *spin.*
čimilirĭ *a păcăli, a glumi;*— *ind. pr.* čimiles.
čimirícă, čumirícă, *stirigoaie* [*bg.* čemerika].
činčinár, *sticlete;* — čin-činčinar (?) 56.
činčupércă, čunčupércă, *ciuperc;* čunčuperca 69[1].
činuşă *v.* čąnuşă.
čipcăirĭ, *a atinge;*— *ind. pr.* čipcăes [*cf. bg.* čipkamъ].
čipnirĭ, *a atinge;* — *ind. pr.* čipnes [*bg.* čepnahъ].

čireașă. čireașcă, *cireașe.*
čireș, *cireș.*
čirẹi, *bubă, abces; — pl.* čirẹiur [*bg.* čirej].
čirișar, *vînzător de cireșe; iunie.*
čirișarcă, *botgros, pasăre care se hrănește cu cireșe* [*bg.* čerešarče].
čistiri, čiștiri, *a cinsti, a ura la casa miresei; — sbj. pr.* să čistẹscă 19^{12}; ca s' čistẹscă 64^{31}; — *part. tr.* čistită 64^{7}; čiștită; — *sb. f.* čistiri 64^{31}; čiștirẹ 19^{12}.
čișală *(Oș.), țesală; — pl.* čišol' [*bg.* česalo].
čištinár, *ciurar* [*bg.* čestina „*ciur*"].
čọară, *(Oș. H.)* čọră, *cioară;* čọra 57; —*pl.* čor (*v.* čopcă).
čoclă albă, čoclă roșe *(Oș.), numiri de pasări.*
čopcă, *cioc, plisc; țița urciorului; organul genital la băiețași; un fel de cusătură în zigzag* · čopca-čọrăl'ą, 1^{0} *ciocănitoare;* 2^{0} *un fel de floare roșie* [*bg.* čovka].
Čopri (Di- ~), *nume topic* 1^{4}.
čorbă, *ciorbă;* čorba 64^{34}; — a-l-Corbą, *nume topic* 44^{1}.
čorbągíją 51^{22}, čurbągọją 64^{3}, *bogătaș, fruntaș* [*bg.-tc.* čorbağija].
čóulă, *gheată, pantof; — pl.* čouli 1^{8}, $3^{1.10}$, 15^{4}, 19^{16}; čoulili 64^{33} [*bg.* čehlъ], čoulár, *cizmar* [*bg.* čehlarъ].
čọmp, *cep.*
čọp, *unealtă de găurit samarul; cîrlig; - pl.* čọpi [*bg.* čepъ?].
čubríčă, *o plantă mirositoare, cimbru (?)* [*bg.* čubrika].
čuc, *știulete; —pl* čucur.
čucă, *deal* [*bg.* čuka].
čucăiri, *a scopi, a întoarce; a ciocăni; —ind. pr. 3 pl.* čucăes 7^{5}; čucăit, *scopit, întors:* birbeți čucăit (*cf. Grai și Suflet* I, 30) [*bg.* čukamъ].
čucan, *ciocan*; čucanu 9^{1} [*bg.*].
čucniri, *a ciocăni; —ind. pr.* čucnes; čučneș 62^{5}; — *pf. 3 sg.* čucni 38^{14}; *3 pl.* čucniră 24^{1} [*bg.* čukuvamъ].
čucuriri, *a se răscăcăra; — ind. pr. 3 sg.* și čucurești 18^{4} [*bg.* čekorja].
čucutíc, *ciocănel* [*bg.* čukutъ].
čuč, *grămăjoară de pămînt: —pl.* čučur [*bg.* čučka].
čučăiri, *?* ; *—ind. pr. 3 pl.* čučăjes 71.
čučúl'că, *moț* [*bg.* čučulka].
čučuleán, čurčuleán, *ciocîrlan*; čučuleanu 31^{14} [*comp. bg.* čučulaška, - latka, -liga].
čudă, čudíl'ă, *minune* [*bg.* čudo].
čudbă *(Oș.), minune* [*bg.* čudba].
čudiri, *a se mira; — ind. pr.* mi čudes 47^{5}; —*impf. 3 sg.* și čudę 25^{12}; —*pf. 3 sg.* și čudi 47^{6}; — *sbj. pr. 3 sg.* să și čudẹscă 25^{14} [*bg.* čudja se].
čul, *pătură (?)*; čulu 60 [*bg.-tc.* čulъ].
čumă, *ciumă* [*bg.*].
čumirică, *v.* čimirică.
čumulígă, *umflătură, cucui de pe urma unei lovituri.*
čunčupercă, *v.* činčupercă.

čung, *ciung;* — *pl.* čunʒ.
čup, čupă, *berbec (oaie, capră) fără urechi sau cu urechile foarte mici* [*comp. bg.* čipъ „*fără coarne*"].
čupliri, *a ciupi; a ciopli;* — *ind. pr.* čuples [*bg.* čoplja].
čuplitoarcă, *(H.)* čuplitoară, *ciocănitoare* [čupliri].
čupúc, *v.* čapúg.
čupuleanʒă, *organul genital la băieţaşi.*
čur, *ciur:* 9^{3}, 62^{4}, $64^{6.25.43}$; čuru 9^{3}, 62^{4}, $64^{26.43}$.
čurbağoiă, *v.* čorbăgíiă.
čurčuleán, *v.* čučuleán.
curílă *(Ln.)*, čalíră *(Oş)*, *mătcă (cu care se alege untul în putinei); mustuitor (cu care se strivesc strugurii)* [bg. čurilka].
čuroр, *v.* čaroр.
čuş, *în circă, în spinare:* 27^{7} [*bg.*].
čutca, *un joc de copii:* $38^{2.3}$.
čútură, *ciutură; măsură pentru grîu, porumb, etc.*

D

Dăberi, *a sfîrşi de bătut;* — *ind. pr.* dăbeu; *3 sg.* dăbe 64^{40}.
dăcăntari, *a sfîrşi de cîntat;* — *ind. pr. 3 sg.* dăconтă 63^{3}, 64^{27}.
dădărari, *a sfîrşi de a face, de a lucra;* — *ind. pr. 3 pl.* dădară 64^{1}.
dăfăţiri, *a sfîrşi de a face;* — *ind. pr. 3 pl.* dăfac 64^{24}.
dăfsătură *(Ln. Oş.)*, *adaus, lucru adăugat*
daiă, *unchi* [*bg dial.* dajo<*tc.*]
dălác, *boală la oi caracterisată prin umflarea splinei:* 10^{1}, 37^{2}; dălacu 10^{6}, 37^{1} [*bg.* < *tc.*].
dali, dăli, *oare?* 19^{6}, 27^{5}, $38^{7.15.17}$ [*bg.*].
dămăncari, *v.* dumăncari.
damlá *(Oş.)*, *leşin:* aŋ căzu damlá, *am leşinat* [*bg.* < *tc*].
damcă, *pată;*—*pl.* domţ [*bg.-tc.* damgá].
dănác, *viţel de un an* [*bg.-tc.*].
dănáccă, *viţea de un an* [*bg.* danače],
dănăpoi, *v.* dinăpoi.
dănări, *v.* dunări.
dăngăriri, *a zdrăngăni, a troncăni:* — *ind. pr.* dăngăres.
dăpari, *a adăpa;* — *ind. pr.* dap; 3 *pl.* dapă 64^{15}; — *sbj. pr. 3 sg.* s' la dapă 25^{12}.
dăpătură, *adăpătură.*
dăpriminiri, *(a sfîrşi de) a se primeni;* — *ind. pr.* 3 *pl.* z' dăprimines 63^{2}.
dar, *dar; zestre:* 63^{6}, 64^{25};— *pl.* darur 3^{5}, 19^{9}; darurli $19^{11.12}$.
dărari, *a face; a lucra; a fabrica; a clădi; a pregăti;* — *ind. pr.* dar; *3 sg.* dară 1^{7}; *1 pl* dărăm 72^{5}; *3 pl.* dară $1^{8.9}$, $3^{5.10}$, $7^{1.2}$, 9^{1};—*impf. 3 sg.* dara 22^{5};— *pf.* daraі 68^{2}; daraş 51^{22}, daro 6^{2}, 25^{17}, 68^{1}; *3 pl.* dărară 22^{3}; — *pf. cp. 3 pl.* au dărat 1^{5}; — *sbj. pr.* să

dar 29², sị dar 72²; 2 *sg.* sị-ń dar 72¹; *3 sg.* sị dară 3³·¹⁰, 7¹; *3 pl.* sị dară 3⁴ ⁶;— *part. tr.* dạrat; *f. sg.* dạrată 3², 62⁴, 64⁸; *f. pl.* dạrați 1³·⁸, 52².

dărătură, *lucru făcut, fabricațiune.*

dărdăral'că, *flecar, bîrfitor* [dărdăriri].

dărdăriri, *a flecări, a bîrfi;— ind. pr.* dărdăres [*bg.* дърдорѫ].

dari, *a da*; — *ind. pr.* dạu 24³. dại 47⁷·⁸, 5⁴; da 6², 7⁴, 9³; dọm 54; dạț; dau 1⁵, 3⁵, 7⁵, 19¹¹; — *impf.* dădẹm; dădẹi; dădẹ 6¹, 20², 23¹·²; dădẹm; dădẹț; dădẹu 20¹, 22³; — *pf.* ded; dădéș; dẹdi 6³·⁴·⁷, 28¹; dẹdim; dẹdiț 28¹²; dẹdiră 25⁵, 28¹⁰, 33²; — *pf. cp.* am dat;... 3 *pl.* dat-au 13², 19⁴; — *mmcapf. 3 sg.* vẹ dat 62³;— *sbj. pr.* să dau; sị-ț dau 57, sị-l' dau 72², să-z dau 30¹; să dại; să da 25¹²·¹⁷, sị da 38¹⁷, 67; să (țu) dọm 28¹⁹; să dạț; să da 28¹⁴, să lạ da 21¹, s' nạ da 40⁷, 64¹⁹; —*imper.* dọ 25¹; dọ-ń 50¹, 57; dață-ń 25⁵;—*part. tr.* dat; *sb. f.* lạ darẹ steua 7³; lạ darẹ sorlị 10⁴, cutru darị soriluị 52¹.

dărpiri, *a scărpina;* —*ind. pr.* dărpes; *cf.* drăpiri [*bg.* дърпамъ].

dărudiri, *a naște, a isprăvi cu nașterea (unui copil);*— *ind. pr.* dărudes; 3 *sg.* dărudẹști 62².

dăruiri *a dărui; a înzestra;*— *ind. pr.* dărues; dăruẹști 19¹⁰, dăruiași 64¹⁹; 3 *pl.* dărues 64³; — *impf. 3 pl.* dăruiau;—*part. tr.* dăruit; dăruiții' *(cei ce au primit daruri)* 19¹¹ [*bg.* даруамъ].

dăruiri. *dăruit, faptul de dărui*: 64²⁰.

dăs... *v.* dis...

dăscăcọri *(Lm.), a scoate din cui;* — *ind. pr.* dăscăcọs.

dascạl, *dascăl:* 5¹; dascạlu 5¹·², 6¹; -- *pl.* dascạl' 5¹·³,6⁸ [*bg.*].

dăscăpitari, *a apune;—ind. pr. 3 sg.* sị discapită 62⁵.

dășădẹri, *a ședea, a sta jos;*— *ind. pr.* 3 *sg.* dășadị 64¹⁶.

daținari, *a sfîrși de mîncat, de cinat;*— *ind. pr.* 3 *pl.* dațină 64⁴.

dăsculț... *v* disculț...

daș, *mielul care se crește acasă, ca să se joace copiii cu el (cf. Grai și Suflet, I, 30):* 29¹·⁶ [*alb.; cf. și bg.* dашko jagne].

dạvăiri *(C.)*, divăiri *(Oș.), a pătimi, a suferi;* — *ind. pr.* dạvăes, div-; *3 pl.* dăvăes 44², divăes 51⁴ [*bg.* davja].

davʒiri, *a adăuga;* —*ind. pr.* davg.

dez... *v.* diz...

dẹ! *intj. de!*

dẹal, *v.* dẹl.

délmi, dílmi *de oare ce, de vreme ce, fiindcă*: 25³, 27⁶, 28³·⁹·¹⁷, [*bg.-tc.* delmi, dilmi].

deméc, diméc: *adică* 32² 38¹², [*bg.-tc.* demekъ].

des, *des: f.* dẹsă;—*pl. m.* deș; *f.* dẹși.

dęd *bătrîn; moș, bunic*; *una din despărțiturile stomacului la porc* (*cf.* babă): $18^{3.5.6}$; 69^{4}; dędu 21^{2}; *voc.* dędulį $68^{3\ 4\ 5}$; — *pl.* dęż $28^{5.8}$ [*bg.* dědo].

dędă, *babă; bunică.*

dęl, *deal, colină;* — *pl.* dęlur 1^{2}.

dį, 1^{0} *de, din. de la* $1^{1.8}$, $2^{5...}$; dį cǫn, *de cînd;* dį ịundį, *de unde;* dį la $3^{4.9}$, 4^{1}; pạn dį, *pînă la* 4^{2}; dį ţe? *de ce?* dį ţę, *de aceea:* 1^{9}, 13^{2}, 23^{2}; dį treį or 5^{2}; dį ţinţ ań 6^{1}; dǫuzǫţ dį casį 1^{2}; — 2^{0} *de, și:* dį la gustęu 5^{1}; — 3^{0} *dacă:* dį sta 8^{3}; — 4^{0} *încît:* dį įes 4^{2}; — 5^{0} dį cạ, *după ce:* 2^{4}, 5^{1}, 6^{1}, 7^{3}, $9^{6...}$

diăirį *(Oș.), a adia; a gîfîi*; — *ind. pr.* diăes; *cf.* diiri [*bg.* dihamъ].

diamént, *diamant.*

dibindạ, *pe furiș, tiptil:* 28^{2} [*bg.* debja + *sufixul gerundivului*].

dįcǫt, *v.* cǫt.

dįdinţę, *de dincolo.*

dįdįsupră, *de sus.*

dįçįos, *v.* dįžos

diíri (*Ln.*), *a adia, a gîfîi;* — *ind. pr.* dies; *cf.* diăirį.

dik'él', *sapă în formă de furcă întrebuințată la vie, la grădini, etc.*; dik'el'u 50^{1} [*bg.* dikelъ].

dįlą, *v.* dį.

dílmi, *v.* délmi.

diméc, *v.* deméc.

dimnęsta, *v.* dimnęţă.

dimnęţă, *dimineață; adineauri:* 10^{4}, 40^{6} dimneaţă 73^{1}; dimneţa 40^{6}, 47^{6}, 64^{8}; bună dimneţă $28^{12.15}$, 40^{6}; — dimnęţta, $7^{3.5}$, 8^{1}, $25^{17.18}$, 28^{12}, dimneţata 42^{2}, dimneaţăta 73^{3}, dimnęţăta, *de dimineață*; la patrulį zǫlį dimnęsta, *a patra zi de dimineață.*

dimpriună, *împreună*; 38^{6}.

din, *din*: $1^{1.3.5.7}$, $2^{4...}$

dinạintį, *dinainte:* $3^{2.4.8.10}$, $4^{2.4}$; om dinạintį, *fruntaș*; toţ dinạinţil' ǫmiń 2^{3}, 21^{1}.

dinăǫară, *odinioară*; dį dinăǫară, *deodată.*

dinạpoį, *înapoi, îndărăt, dinapoi:* 31^{10}; dį dinạpoįa, *cea din urmă* 42^{1}; dănăpoį 72^{6}.

dincóla, *dincolo:* 10^{8}.

dinco, *dincoace*: 10^{8}.

díncǫţi, *dincoace.*

ding, *un fel de vultoare pentru curățitul orezului* [*bg.-tc.* dinka].

dintį, *dinte* 57, 68^{4}; — *pl.* dinţ; dinţil' 18^{1}, 45^{2}.

dintru, *pentru, de, din causă:* 1^{5}, 2^{2}, 26^{4}; dintru cạ, *fiind că, pentru că*: 1^{6}, $2^{4\ 6}$, $7^{2...}$; dintru ţi? *de ce?* 25^{5}; dintru ţę, dintru ţęsta, *de aceea* 1^{9}, 10^{10}, 13^{2} 38^{13}; dintru frică, *de frică, din causa fricei*: 2^{2}.

díntę, *dincoace.*

dinzur, *v.* zur.

dinzurarį, *a înconjura*; — *ind. pr.* dinzúr; *3 pl.* dinzură 10^{7}, 36, 37^{1}, 40^{1}.

dįocl'u, *deochi.*

dip^{1}, *neapărat, negreșit* [*bg.-tc.*].

dip^{2} *(Lm.), fund;* — *pl.* dipur [*bg.-tc.*].

dįpartį, *departe:* 23^{3}, 28^{5}; dį dįpartį 38^{11}.

dipărtizarĭ, *a depărta.*
dipinarĭ *a depăna; — ind. pr.* dępin.
dipinătură, *depănătură.*
dipirarĭ, *a smulge părul (din cap); a jumuli de fulgi;— ind. pr.* dępir; mĭ dępir, *mă vaet.*
diprĭ, *v.* prĭ.
diră, *urmă, dîră* [*bg.* dira].
diréc, *stîlp:* 18^{7}, 40^{1}; — *pl.* direţ [*bg.-tc.* direkъ].
dirép, 47^{9}, dirĭp, *drept (prep.); după*; *către, spre*; *în ajun*; direp cum, *după cum:* 4^{3}; direp dimnęţta 7^{3}, dirĭp mĭrindĭ 41^{2}; direp Paşt 23^{3}; direp casă 38.
dirépt, *drept:* 38^{14}, 51^{11} direptu 19^{11}, 51^{13}; *f.* direptă 19^{11}; la direpta 10^{3}, 64^{20}; la direpta mǫnă 12^{1}; — *pl. m.* direpţ; *f.* direptĭ.
direptós, *drept, cu dreptate.*
dirĭptatĭ *(Oş.), dreptate.*
disagă, *desagă;—pl* disǫz [*bg.*].
dĭscălĭcarĭ *(H.),* dăsc- *(Lm. Oş.), a descăleca; — ind. pr.* dĭscalĭc, dăscalĭc; *3 sg.* dăscalĭcă 64^{12}.
dĭscălţarĭ *(H.), a (se) descălţa, a lepăda opincile: — ind. pr.* mĭ dĭscalţ, dĭscal'ţ,....
dĭscântarĭ[1], dăscântarĭ *(Lm. Oş.), a descînta;—ind. pr.* dĭscǫnt 27^{8}, dăscǫnt.
dĭscântarĭ[2], dĭscântătură, *descîntec.*
dĭscǫrcarĭ, dăscǫrcarĭ *(Lm. Oş.), a descărca; — ind. pr.* dĭscarc, dăscarc; — *pf. cp. 3 pl.* dĭscǫrcat-aŭ 21^{2}.
dĭscărcătură, *descărcătură.*
dĭscl'idĭrĭ, *v.* dĭşcl'idĭrĭ.
dĭscopčarĭ, *a descheia; ind. pr. 3 pl.* dĭscǫpčă 64^{39}.
dĭscǫsĭrĭ, *a descoase*; — *ind. pr.* dĭscos.
dĭscułţ, dăscułţ *(Lm. Oş.), descult.*
dĭscułţarĭ, dăsc- *(Lm. Oş.) a (se) descălţa (pînă la piele)*; —*ind. pr.* (mĭ) dĭscułţ; (tĭ) dĭscul'ţ.
dĭscupčarĭ, dăsc- *(Lm. Oş.), a (se) descheia*; — *ind. pr.* (mĭ) dĭscopčŭ; *(Lm. Oş.)* (mĭ) dăscopč.
dĭscupĭrirĭ, dăsc- *(Lm. Oş.), a descoperi, a desveli;— ind. pr.* dĭscupires, *(Lm. Oş.)* dăsc-.
dĭscupĭritură, *desvelirea unei părţi din acoperişul casei.*
dĭscusătură, *descusătură.*
dĭsfăşarĭ, *a desfăşa, a desfăşura; — ind. pr.* dĭsfaş.
dĭsfáţĭrĭ, *(Lm. Oş.)* dăsf-, *a desface; a da jos*; *refl. a se coborî, a se da jos; — ind. pr.* dĭsfac, dăsfac; mĭ dĭsfac, *mă cobor; 3 sg.* dĭsfaţĭ $64^{15.25}$; *3 pl.* dĭsfac 64^{16}; — *pf.* (mĭ) dĭsfeş;.. şi dĭsfęsĭ 25^{16},29^{2};... şi dĭsfęsĭră 33^{1};— *sbj. pr.* să-ŭ dĭsfac 25^{15}; ... să-ŭ dĭsfacă $25^{13.14}$, s' şi dĭsfacă 25^{13}; — *imper.* dĭsfǫ-tĭ $25^{12.16}$, 29^{2}; — *part. tr.* dĭsfat.
dĭsfáţĭrĭ, *desfacere, coborîre*: 64^{25}.
dĭsfundarĭ, *a desfunda; — ind. pr.* dĭsfund.
dĭsg..., *v.* dĭzg....

dispărătură, *sfîșietură.*
dispărọri, *a sfîșia pielea cu un obiect țepos; — ind. pr.* dispărọs.
dispărțọri, *a împărți în mai multe părți; a despărți; — ind. pr.* dispărțọs; mi dispart, *mă despart la plecare;* 3 *sg.* dispărțaști 64^{30}; — *(Lm.)* dăspărțọri, *a depărta; — ind. pr.* dăspărțọs, - țọș, dăsparti, - părțọm, - părțọț, - părțọs.
dispărțọri, *despărțire:* 64^{18}.
dispicari, *a despica: — ind. pr.* dispic; — *part. tr.* dispicată $4^{2.4}$.
dispicătură, *despicătură.*
dispricălicari, *a trece îndărăt peste corpul cuiva (peste care a trecut cineva); — ind. pr.* dispricalic; — *sbj. pr. 2 sg.* s' la dispricaliț 8^{5}.
dispriminiri, *a se desbrăca; —* mi disprimines.
dispul'ari, *a despuia; — ind. pr.* dispol'.
distrămari, *a destrăma; — ind. pr.* distram.
distupari, *a destupa; — ind. pr.* distup.
disținʒiri, *(Oș.)* dăsț -, *a descinge; — ind. pr.* disțing *(Ln.)*, disținc *(Lm.)*, dăsțing *(Oș.)*.
disupră, *deasupra, sus.*
disupru, *deasupra.*
dișărtari, *a deșerta; — ind. pr.* dișọrt, *(H.)* dișertu.
dișcl'idiri, discl'idiri, *(Lm.)* dășclidiri, *a deschide; — ind. pr.* dișcl'id, discl'id; *(Lm.)* dășclit; *(Oș.) mai adesea* dișl'id; *(H.)* dișcl'it; *3 sg* discl'idi 64^{15}, si discl'idi 62^{6}; *3 pl.* discl'it 62^{6} — *pf. 3 sg.* dișcl'isi 38^{16}; *sbj. pr. 2 pl.* s'li dișcl'idiț 28^{22}, *3 pl.* si discl'idă 64^{15}; — *impr. 2 pl.* discl'idiț 64^{14}; — *part. tr.* dișcl'is 4^{4}, discl'idiț $64^{9.19}$; *f.* dișcl'isă $3^{2.8}$; *f. pl.* dișcl'isi 3^{6}, 28^{22}.
dișcl'izător, discl'-, *cheie.*
dișcl'izătură, *deschizătură.*
dișọrt, *(H.)* dișertu, *gol, deșert; f.* dișartă; — *pl. m.* dișọrț; *f.* dișọrti.
dișparasi, *plată pe care o cer Turcii creștinilor după ce i-au ospătat:* 21^{4} [*bg.-tc.* dišъ-parasж].
diștét, *deștept,*
diștitari, *a (se) deștepta; — ind. pr.* (mi) diștet; — *pf. 3 sg.* si diștitọ 26^{5}, 38^{17}; — *sbj.* 2 *sg.* s' la dištętă 38^{15}.
diștitat, *deștept, inteligent.*
diținde, *dincolo.*
diu, *adiere; răsuflare:* 8^{4} [*bg.* dъıhъ].
diundi, *v.* iundi.
div, *(Lm)* dif, *sălbatic,* porc div, *porc sălbatic, mistreț* [*bg.*].
divăiri, *v.* dăvăiri.
divutínă, *fiară sălbatică; — pl.* divutiń 29^{2} [*bg.* divotina].
dizanșarari, *a deșira, a scoate de pe fir; — ind. pr.* dizanșar.
dizbitari, *a desbăta; — ind. pr.* dizbet.
dizgl'eț, *desgheț.*

dịzgl'ịţarị, *a desgheța*, — *ind. pr.* sị dịzgl'aţă.
dịzgruparị, *a desgropa;* — *ind. pr.* dịzgrop.
dịzguliri, *a descoperi, a desveli;* — *ind. pr.* dịzgules.
dịzlịgarị, *a deslega; ind. pr.* dịzleg, *(Ln. H.)* dịzlec.
dịzlipirị, *a deslipi;* — *ind. pr.* dịzlipes.
dịzmărọrị, *(Lm.)* duzmărọrị, *a se odihni;* — *ind. pr.* mị dịzmărọs, *(Lm.)* mị duzmărọs [dis- + *bg.* morja].
dịzmintirị, *(Lm.)* dăzm-, *a descurca;* — *ind. pr.* dịzmintes, dăzm-.
dịzmurţọrị, *a desmorți,* — *ind. pr.* dịzmurţọs.
dịznudarị, *a desnoda;* — *ind. pr.* dịznod.
dịzvărtirị, *a desvîrti; ind. pr.* dịzvărtes; — *pf. 3 sg.* sị dịzvărti 47^{12}; — *sbj. 3 sg.* sị dịzvărtẹscă.
dịzvịẹştịrị, *a desbrăca;* — *ind. pr.* dịzvesc.
dịzvịţarị, *a (se) desvăța;* — *ind. pr.* (mị) dịzveţ.
dịžós, *jos, de jos;* dịžos dị cătun 1^{2}*(cf.* dịɡịos).
dịžugarị, *a dejuga;* — *ind. pr.* dịžug.
dịžulirị, *a (des)coji;* — *ind. pr.* dịžules.
dọa..., *v.* dọ...
doă..., *v.* doụă...
doctụr, *doctor;* doctụru 37^{1}.
dodă, *țață, soră mai mare;* doda 25^{9}; — *voc.* dodu $25^{9.11}$ [*bg.*].
doị, 4^{3}, 8^{5}, 10^{1}; *f.* dọụ $1^{1\ 2.4.6}$ 3^{4}, 6^{7}; dọụă, *doi, două;* doil' 24^{1}, doịl'i 65^{41}, *(Lm.)* dol'i, *cei doi, amîndoi;* dọụlị, *cele două, amîndouă:* 10^{2}, 14^{3}, $24^{1.2}$; doịlị, *al doilea:* 12^{2}.
dóịniţă, *oaie căreia i-a murit mielul* [*bg.* dojna].
doịspręţị, doịsprăţị, *doisprezece;* doịsprăţị dị fraţ 18^{1}; *f.* doụsprăţị, dọụăspręţị (dị ạršọń) 47^{11}, dọụsprăţị, *douăsprezece.*
Doml'artă, *v.* Duml'artă.
Domn, *Dumnezeu:* 23^{1}; Domnu 1^{9}, 10^{3}, $13^{1.2.3}$, 18^{5}; drumu Domnuluị, *calea laptelui;* scandu Domnuluị, *o plantă.*
dor, *durere;* — *pl.* dorur.
dosta, *destul* [*bg.*].
doụzọţ, dọụzọţ 1^{2}, 2^{5}; doụzăţ *(H.), douăzeci;* dọučpatru 18^{1}; dọụzọţ şi şaptị 35.
doụzọţlị, *al douăzecilea.*
dọrị (mị ~), *v.* durẹrị ^{1}.
dọrmă *(Lm.),* drămă *(H.), creangă uscată; pl găteje* [*bg.* drъma].
drac, *drac:* 26^{6}; dracu 23^{1}, $26^{2.3.4.6}$; — *pl.* draţ 22^{5}.
drăclọc, *drăcie;* — *pl.* drăclọţị 23^{1}.
drăcuresc, *drăcesc.*
drăcuriịạ, *drăcie.*
Dragni, *nume topic:* 1^{5}.
drămă, *v.* dọrmă.
drămóń, *dîrmon, ciur cu găurile măricele* [*bg.* dъrmonъ].
drănʒél *(H), aşchie;* — *pl.* drănʒẹlị.
drăpirị, *a strînge cu lăcomie, a apuca; refl. a se scărpina;* — *ind. pr.* (mị) drăpes; *cf.* dărpirị [*bg.* drъpamъ].

drăţesc, *drăcesc.*
drăžaụă, *coadă de topor:* 30[8] drăžaụa 30[3] [*bg.* dръžalo]
dreazgă, *pădure deasă* [*bg.* drjazdakъ].
drob, *ficat*; *art.* drobu 51[11] [*bg.*].
drubác, *tufiş de făguleţi, făgeţel.*
drubirị, *a fărăma, a sdrobi*; — *ind. pr.* drubes; — *pf. 3 sg.* drubi 29[4].
drum, *drum, cale:* 8[1], 9[4], 18[3]; drumu 22[3], 25[6]; drumu Domnuluị, drumu mumuşuluị, *calea laptelui*;—Drumumarị 1[1], Drumu-marlị 1[1], *nume topic*;— *pl.* drumur; drumurlị 59[2] [*bg.*].
drumác, *cărare, potecă pe unde se duc oile la stînă, hăţaş:* 10[1.3].
drumător, *drumeţ, călător.*
druždel'ą: ~ sị feşi, *s'a sfărămat.*
dụ-, *prefix cu care se compun unele verbe spre a arăta că acţiunea s'a săvîrşit de tot.*
dubără, *complot* [*bg.-tc.* dubara].
dubirị, *a cîştiga*; *a dobîndi, a căpăta*; — *ind. pr.* dubes [*bg.* dobivamъ].
ducă, *ducă, ducere, dus.*
dudirị, *a i se urî, a se plictisi; ind. pr.* dudies; *3 sg.* nu-ń sị dudiaştị 47[4]; — *pf. 3 pl* sị dudii 47[4] [*bg.* dodъja].
dudulét, *paparudă:* 9[1-5]; duduleţu 9[1.3-6] [*bg.* dodolici].
duk'án, *prăvălie:* 28[1] [*bg.-tc.*] k'inğíịa, duk'ịanğịa 47[6-8], *prăvăliaş, negustor*; duk'inğịia 28[1] [*bg-tc.*].
duk'írị, *a-i veni în minte*; *a pricepe*; — *ind. pr.* duk'es.
dulámă *(Ln. Oş.)* = cupạrán: 3[9]; dulama 3[1.9.11] [*bg.-tc.* dolamá].
dulap, *dulap* [*bg.-tc.* dolapъ].
dụlăzirị, *a umbla de-a-buşile*; — *ind. pr.* dụlăzes; — *sbj. pr. 3 sg.* cạ sị dụlăzească 31[1]; *cf.* lăzirị [*bg.* dolazя].
dulţeaţă, *dulceaţă.*
dulţị, *dulce:* 18[2], 25[2 3]; — *pl.* dul't 64[9].
dulţícăv, *dulceag.*
dulţímị, *dulcime.*
dumak'ín, *gazdă, stăpînul casei* [*bg.* domakinъ].
dụmăncarị, dămăncarị, *a isprăvi de mîncat;*—*ind. pr.* dụmạnanc; *3 sg.* dămạnancă 63[5], 64[11]; — *pf. 3 pl.* dumăncară 25[2].
Dúmi, *nume dat viţelului fătat dumineca.*
duminịcă, *duminecă:* 26[1], 64[1.8]; duminịca 9[1], 64[1]; — *pl.* duminịţ; duminţlị 1[9], duminiţli, 52[4].
Duml'artă, Doml'artă 72[4.5], *Dumnezeu să(-l) ierte!*
dumnizesc, *dumnezeesc.*
dunarị[1], dănarị, *a (se) aduna; a culege;* — *ind. pr.* dun; *3 sg.* dună 9[5]; nạ dunọm 39[1]; *3 pl.* dună 9[3], 10[8]; sị dună 1[5], 7[1.3], 9[1]; — *impf. 3 sg.* duna 25[18]; *3 pl.* dunaụ 20[1], 21[3], 23[4]; — *pf. 3 sg.* dunọ 27[1], 66[4]; dănọ 25[20]; *3 pl.* dunară 21[1]; sị dunară 2[2];—

pf. cp. 3 pl. dunat-aụ 21[1]; — *mmcapf. 3 pl.* si vęụ dunat 28[1]; — *imper. 2 sg.* nu dună 47[5].

dunarị[2] *adunare, strîngere, cules* 63[6], 64[7]; la dunarị vińurlị 52[4].

duńa, *lume* [*bg. tc.* duńá].

după, *v.* dupu.

dupărọrị, *a se sprijini, a se răzima;* — *ind. pr.* mị dọpăr [*bg.* dopiramъ].

duprị, *de pe.*

dupu, 1[4], 2[5], 3[8], după 64[30.39.41.44], *după;* dupu cum 63[3], 66[3]; după ţe 41[1]; 42[1]; dupu ţị 1[6], 10[9], 11[1], după ţe 47[6], 64[31.44]; după ţę, *după aceea* 39[1].

durbirị, *(Oş.), a fărăma, a sdrobi;* — *ind. pr.* durbes; *cf.* drubirị.

durẹrị, *a durea;* — *ind. pr.* mị dọrị 27[8]; tị dọrị 64[33]; u dọrị 48.

Duríịą, *nume dat unui cal jugănit* [*cf. bg.-tc.* dorija].

durịtură, *durere.*

durmirị, *a dormi;* — *ind. pr.* dorm; *(H.)* dormu; 3 *pl.* dorm 40[5]; dormu 69[11]; ąń ţị dọrmị, *mi-e somn;* nu-ń dọrmị dị tinị, *nu-mi pasă de tine;* — *impf. 3 sg.* durmẹ 26[4] 38[17]; *3 pl.* durmẹụ 21[4]; — *sbj. pr. 2 sg.* să dorm 28[10], sị dorm 47[5]; *3 sg.* să dọrmă 28[11], sị dọrmă 38[15.16], 47[3]; — *sbj. pf. 3 sg.* s'aibă durmit 63[1], *sb;* — *f.* durmirị; durmirẹ 28[10].

durmitịzarị, *a aţipi, a dormita;* — *ind. pr.* durmitez.

dụsfărşọrị, *a sfîrşi de tot;* — *ind. pr.* dụsfărşọs; *3 pl.* dụsfărşọs 10[3].

dụşătăirị, *a sfîrşi cu lepădarea excrementelor;* — *pf. 3 pl.* sị dụşătăi 26[5]; *cf.* şătăirị.

dụşman, *dụşman;* — *pl.* dụşmań 67[4] [*bg.*]

dụşọrị, *a adulmeca:* — *ind. pr.* dụşọs [*bg.* dušѫ].

dụtal'arị, *a tăia de tot:* 25[14]; — *ind. pr.* dụtal'; — *sbj. pr. 3 sg.* să-ụ dutal'ą 25[13].

dụtrẹţirị, *a isprăvi de trecut;* — *ind. pr.* dutrec; — *pf. 3 pl.* dutrịcură 10[5].

dúţirị[1], *a (se) duce;* — *ind. pr.* duc; mị duc 6[4]; *3 sg* sị duţi 38[9]; *1 pl.* nạ duţim 39[1.2]; *3 pl.* sị duc 2[7], 7[4], 9[1.4]; — *impf. 3 sg.* sị duţẹ 5[3], 6[1], 20[1]; *1 pl.* nạ duţẹm 22[1]; *3 pl.* duţẹụ 47[3], 63[4], sị duţẹụ 5[2], 6[1]; — *pf.* duş 73[3], mị duş 6[3], 37[2]; *3 sg.* dusị 27[1]; mị dusị 6[1.2.7], sị dusị 25[5.12], 37[2]; z'dusị 26[1.3], 28[8]; *1 pl.* nạ dusịm 24[2]; *3 pl.* sị dusịră 28[6], 38[6]; z'dusịră 24[1.3], 29[6]; — *pf. cp. 3 pl.* sị dus-aụ 21[2]; 68; — *mmcapf. 3 pl.* sị vęụ dus 20[2]; — *viit. 1 sg.* s'mị duc 25[11], 28[21]; *3 sg.* să ţị ducă 8[3]; — *sbj. pr.* s'mị duc 47[5]; *3 sg.* s'mị ducă 6[2]; să sị ducă 20[1], 28[6], 29[1], sị-ụ ducă 47[8]; *1 pl.* s'nạ duţim 28[19]; *3 pl.* s'ducă 28[3]; să sị ducă [illegible]; — *imp.* du-ţi 25[19.20], 28[19], 29[2], *1 pl.* s'nạ duţim 28[19].

duţ-vą 67; —*part. tr.* dus, dusă, duş 64[24], dusi; — *sb. f.* duţiri; duţirę 5[2], 28[21].

duţiri, *a aduce;* — *ind. pr.* duc; duţ 55; duţi 10[3], 51[17.19]; duţim 64[1]; — *impf. 3 sg.* duţę 25[11]; *3 pl.* duţeu 20[2]; — *pf.* duş 29[2]; dusęş 25[3], dusi 25[1];... dusiră 23[2], 73[4]; —*sbj. pr.* s' lą duc 28[5]; să-u duc 28[8], să-ţ duc 25[11]; *3 sg.* să ducă 28[7], si ducă 51[19]; să-l' ţi ducă 8[1]; *3 pl.* si si ducă 64[4].

duždóvnic, *salamandră* [*bg.* dъždovnikъ].

dvor, *curte; art.* dvoru 64[23.25]; — *pl.* dvorą 52[2] [*bg.*].

dzifră, *v.* zifră.

E

E! *ei!* 25[2], 38[17].

ęa, *v.* ięł.

ecşiçisiri, *a ălmăci;* — *ind. pr.* ecşiçises [*ngr.* ἐξήγησις < ἐξηγῶ].

eftin, ieftin 22[3], *ieftin* [*bg.* evtinъ].

élă, *veni*: 25[13] [....

élbet! *aşa e!* 19[4] [*bg.-tc.*].

émen, *abia:* 1[6] [*bg.-tc.*].

F

Fag 45[3], *Ln. Oş.* fac 51[9], *fag;* — *art.* fagu 38[12]; *pl.* faz, *Oş. Ln. C.* faž.

fagă, *colect. frunze de fag; art.* faga 43.

fąk'ír, *biet, sărman;* fąk'iru 27[7]; lu fąk'iru 51[2]. [*bg.-tc.* fakirъ; *comp.* fikír].

fálągă, *falangă:* 6[1.3] [bg. < ngr.].

falcă, *falcă; buca şezutului;* — *pl.* fǫlţ.

fălcos, *fălcos.*

făliri, *a se făli;* — *ind. pr.* mi făles [*bg.* falja].

fămęl'ă, fumęl'ă, fumęl'ą 64[29], *familie;* fămęl'a 31[4], 38[6].

fanélă, *flanelă;* fanela 3[1.2] [*bg.*].

făngulęţi, *făguleţ*

făntǫnă, *Lm.* fintǫnă, *fîntînă;* — *pl.* făntǫń, *Lm.* fintǫń.

făr = fąrą.

fară, *neam*: *fig. vază, obraz:* 51[18]; di ţę fară-i şi ięł *[bg. < alb.].*

fąrą, *fără:* 3[4.8.10], 4[4], 21[2], 23[3].

fąráş, *făraş [bg.-tc.].*

fărčǫri, frăčǫri, *a sforăi;* — *ind. pr.* fărčǫs, frăčǫs.

făricari, *a potcovi; a fereca;* — *ind. pr.* fáric. 47[7]; *-sbj. pr.* si-u faric 47[7], *3 sg* si-u farică 47[7]; —*imper. 2 sg* farică 47[6].

fąricat, *potcovit; ferecat;* fąricată 47[6].

făricătură *(H.), ferecătură.*

fărină, *făină:* 9[3], 23[3.4]; fărina 9[6].

fărinar, *făinar.*

fărtat, fąrtat 47[8], *C.* furtat, *fărtat;* fąrtatu-meu 47[6], fąrtată-su 27[3]; 47[10]; *voc.* fąrtaţi 47[9.12]; —*pl.* fărtaţ 27[1], fąrtaţ 47[6.12], 64[3]; fąrtaţil' 64[3.7.9].

fărtátĕuc, *dim.* fărtat.
fărtatlọc, fărtăţil'ă, *fărtăţie.*
fărti, *fărtate! (termen cu care se adresează femeile către cumnaţii lor).*
făsúl', *fasole* [*bg* fasulъ].
faşă, *faşe (de copil, de înfăşurat picioarele, etc.)*; *făşie îngustă de piele (a lopinci)*; *art.* faşa 63^{2}; — *pl.* fọş.
făşăníţă, *făşie.*
fáşiĕcă, *dim.* faşă.
fat, *făcut, v.* fàţirĭ[1].
faţă, *faţă:* 4^{2}; faţa 38^{11}; 64^{14}; — *pl.* faţi, *Oş.* fọţur.
fáţiĕcă, *feţişoară.*
fáţirĭ[1], *a face*; — *ind. pr.* fac; faţ 27^{8}, $28^{5.8}$, 37^{2}; faţi ^{10}, 28^{12}, şi faţi 7^{2}, 8^{2}, 10^{6}; fáţim; fáţiţ 40^{3}; fac 1^{7}, 7^{5}, 19^{2}; *-impf. 3 sg.* făţę 5^{3},23^{3}, şi făţę 1^{6}, 5^{2}: 47^{2}; *3 pl.* făţeu 5^{2}; 28^{4}; — *pf.* feş; făséş 26^{4}, 47^{12}; feţi 10^{10}, 25^{13}, 26^{3}, şi feşi 23^{3}, $25^{8.10}$, s' feşi 68^{3}; feşim; feşi ; (şi) feşiră 2^{4}, 25^{7}, 27^{5}; — *pf. comp.2 sg.* ai fată 73^{4}; — *viit. 3 pl.* şi facă 40^{3}; — *sbj. pr.* să fac 28^{21}, şi fac 58^{5}, să-ţ fac 26^{4}; să faţ 26^{6}, s' ţi faţ 25^{9}; să facă 19^{3}, 25^{14}, 28^{7}, şi facă 37^{2}, să şi facă 8^{4}, 19^{1}, şi-l' facă 47^{2}, să-l' ţi facă 8^{1}; să fáţim 28^{19}; să fáţiţ 28^{22}; să (lą) facă 2^{4}, să şi facă 7^{1}, 9^{5}; — *imper.* fọ 28^{7}, 45^{1}; — *part. tr.* fat 25^{21}, 31^{10}.
fáţirĭ[2], *facere.*
fes, *fes:* 3^{1}, 4^{5}; fesu 3^{9}, $4^{1.5}$ *[bg.-tc..]*
fęmini, *f.* fęmină, *femeiesc.*
fęrică, *feregă.*
fętă, *fată:* 8^{2}, 9^{2}, $19^{1.2}$; fęta $19^{2.3}$; *gen.* lu fęta $19^{1.3.10.11}$; fętăl'ą $64^{2.6\ 7}$ lą fętă 19^{11}; *voc.* fętu 25^{12}; — *pl.* fęţi $9^{1.3}$, 19^{9}, fętiļi $3^{5.11}$, 4^{5}, 7^{5}, $9^{1.3}$; — ruşọnę fętăl'ą, *o plantă.*
fętiĕcă, fętişcă, *fetiţă.*
fiĕór, *băiat*; *băiatul care dă ajutor la stînă*; ~ dị gunịrị, *mînător, băiatul care mînă oile la strungă, pentru a fi mulse:* 5^{2}, 6^{3}, 19^{1}; fiĕoru 5^{2}, $6^{1.3}$, 8^{2}, 14^{3}; *gen.* lu fiĕoru 5^{2}, fiĕorlui $64^{2.5.7}$; — *pl.* fiĕor 6^{2}, $7^{1.5}$; fiĕoril' 1^{9}, $5^{1.3}$, $6^{3.8}$, $7^{1.3}$.
fiĕurél, *băieţaş.*
fiĕurésc, *băieţesc, fecioresc.*
fiĕurẹmi, *colect.* fiĕor.
fiĕurlác, *băieţel.*
fiĕurlọc, *timpul copilăriei.*
fik'ír, *biet, sărman*; fik'iru $26^{3.5\ 6}$, $28^{4.18}$ [*v.* fąk'ír].
filádă, *abecedar* $6^{1\ 5}$ [*ngr.* φυλλάδα].
filęán, *cutare:* 19^{3} [*bg.* filanъ < *tc.*].
filíịa, *felie*: 64^{4} [*bg.* filija].
firịrị, *a se feri, a se da la o parte*; *ind. pr.* mị fires; — *imper.* firẹ-tị şị nu tị calcă calu *(Oş).*
fitarị, *v. refl. a făta*; — *ind. pr.* şị fętă; — *pf. 3 sg.* al' ţị fitọ 51^{13}.
fitătọară, *fătătoare.*
fitesc, *de fată, fetesc*; — *pl.* fiteşt 64^{1}.
fịtẹşti, *feteşte.*
fitişọarcă, *fetiţă.*

fitlǫc, *fetie (timpul petrecut ca fată).*

flămund *(Ln. Oș.)*, flamund *(C. Lm.)*, flămundu 73^{3} *și* flămăndu *(H.)*; f. flămundă *(Ln. Oș. C. Lm.)*, flămăndă *(H.)*; — *pl. m.* flămuнğ, -muнğ *(Ln. Oș.)*, flamuнğ *(C.)*, flamunț *(Lm.)*, flămănz *(H.)*; *f.* flamundi, *(H.)* flămăndi.

flămundeță, *(Ln. Lm.)*, *foame.*

flămundós, *flămînd.*

flămunʒǫri, *a flămînzi*; — *ind. pr.* flămunʒǫs.

flari, *a afla. a găsi:* 23^{3}; — *ind. pr.* áflum *(Ln. C.)*, áflăm *(Oș.)*, aflu *(Lm., H.)*; áfliș *(Ln. C.)*, áflăș *(Oș.)*, afli *(Lm. H.)*; áflă 31^{2}, și áflă 10^{9}; flǫm *(H.)* flăm; flaț; áflă; — *impf.* flaiam (*rar* flam),... *3 sg.* și flaia 47^{10}, *3 pl.* flaiau 21^{3},—*pf.* flai $73^{3.6}$; flaș; flǫ 25^{16}, 27^{1}, 68^{7}, *H.* flă 72^{5}, flǫm 67^{1} (*H.* flăm); flaț; flară $25^{8.9.18}$; —*sbj. pr.* s' la áflum 51^{9}, să-l' áflum 10^{10}: s áfliș 51^{4}, și áflăș 45^{1}, s'afli 66^{2}; —*part. tr.* flat; flată 28^{8}.

flat, *aflat* (*v.* flari); *vitreg*, frați ~, tată ~, soră flată, flată mumă.

flinğán *(Oș.)*. *filigean, ceașcă; comp.* sfilğán [*bg.* filğanъ < *tc.*].

flǫa... *v.* flǫ...

floc, *floc.*

flótuc, *flotoc*; — *pl*, flótuți.

flǫri, *floare*; — *pl.* flor 64^{1}.

flǫričcă, *floricică.*

fǫa... *v.* fǫ...

foc, *foc:* 7^{1-4}, 10^{1}; focu 1^{10}, 7^{2-5}, 30^{3-4}; *voc.* fóculi 30^{3}; — *pl.* focur 10^{2}.

fóccic, *focșor.*

fórtămă *(Lm. C.)*, fórtumă *(Oș.)*. *frînghie de cînepă* [*bg.* fórtuma].

fǫli, *(pentru brînză, lapte, etc.)*; *pîntece:* $28^{6.20.23}$; amnă pri fǫli, *umblă pe brînci*; fǫlii $28^{2.4-6.20.23}$; — *pl.* fol' *(Lm. (Oș.)*, fol'ur *(Ln. H)*; ~ covăcesc, *foale de suflat.*

forfiți, *foarfeci:* 69^{7}.

frăčǫri, *v.* fărčǫri.

frăn, *v.* frǫn

frănar, *cel ce vinde frîne.*

frăngătură, frăntătură, *frîntură, hîrb, ciob.*

frănʒiri, *v.* frǫnʒiri.

frasin, *Lm. H.* frasim, *frasin.*

frășniri, *a lovi cu nuiaua, a plesni*; —*ind. pr.* frășnes; —*imper.* frășnеá-la (calu), *dă-i (calului) cu nuiaua* [*bg.* frasnuvamъ].

frați, *frate:* 18^{2}, 25^{5}; frati-su $25^{10.17}$, 47^{8}; *voc.* frați $28^{5.8}$; *pl.* fraț 10^{1}, $18^{1.7}$, 24^{1}, 28^{3}; fraților' $28^{12.15}$, 64^{20}.

frătčúc *(Lm.)*, *frățior.*

freașcă *(H.)*, *bețișor, nuia (de mînat boii, caii).*

Frenc, *Frances, European*; — *pl.* Frenț; *v.* Freng [*bg.*].

Freng, *(Ln.)* = Frenc; — *pl.* Freudz 22^{4}; Frendzil' $22^{1.3.5}$.

frică, *frică:* 2^{2}, $6^{1.3}$, 243; frica 6^{3}.

fricari, *a freca*; — *ind. pr.* frec; — *sbj. pr. 3 pl.* s' li frecă 10^{1}.

frịcătură, *frecătură*.
fricos, *înfricoșat*: 37[2], 47[3].
frig, *frig*: ại ~ 3[6.11].
friguri, *sf. sg. friguri*.
friguros, *friguros*.
friịél, *(Oș.), fluier de trestie, cu 6 găuri, lung de 30-40 cm.* (*v.* sfriịél, sfruịél).
frimintare, *a frămînta*; — *ind. pr.* frimint.
frimintătură, *frămîntătură*.
friptură, *friptură*.
fris, frízịri.
frisătură *(H.), friptură*.
frišcă = frẹašcă.
frízịri, *a frige*; — *ind. pr.* frig, friz, frizi, s'frizi 53[5]; — *part. tr.* fris: gălină frisă 51[1], carni frisă.
frọn (*H.* frăn), *frîu*; — *pl.* frọnur.
frọnt, *v.* frọnzịri.
frọnzịri (*H.* frănzịri), *a frînge, a sparge*; *refl. a se amărî, a se mîhni*; — *ind. pr.* frọng 24[3]; frọnz; frọnzi 81, 25[17]. frọndzi 40[4], 51[5], 64[2]; frọnzim; frọnzịț; frọng 9[5], si frọnc 64[42]; — *pf.* frọnš; *3 sg.* frọusi 25[16.17], 27[5]: — *sbj. pr. 3 pl.* s'lą li frọngă 9[5]; — *part. tr.* frọnt 27[6]; frọntă 25[17]; *pl.* frọnț; frọnți 24[1.2].
frúgl'ăță, frúgl'ıță, *steag roșu ce se poartă la nuntă*; frugl'ăța 64[11.12.17.22] [*bg.* frúglica].
frulină, *v.* furlină.
frunți, *frunte*: 18[3], 64[29]; — *pl.* frunț.
frúntičcă, *frunticică*.
frunză, frunzặ 45[3], 51[9], *frunză*; *colect. foi de dud*: 6[1]; — *pl.* frunzi 92, *(Oș.)* frunză.
frúnzičcă, *frunzișoară*.
frunzos, *frunzos*.
ftari *atare*.
fucără, *sărac*: 20[1]; — *pl.* fucăraị 2[4] [*bg.-tc.* fukará].
fučọri, *a sforăi*; — *ind. pr.* fučọs [*bg.* fučá].
fudúl, *fudul [bg.-tc.]*.
fufutíri, *a țîșii (despre foc)*; — *ind. pr.* fufutes.
fugă, *fugă*; *plecare*: 21[4], 64[3].
fulinícăv, *pîntecos*.
ful'ór, *fuior*; *caier*.
fum, *fum*; fumu 18[5], 52[2], 53[2].
fumari, *a fuma*; *a fuma*; *a fumega ind. pr.* fum.
fumat, *afumat*; *fig. măgar*.
fumătură, *afumătură*; *fumegătură*.
fumel'ă, *v.* fămel'ă.
fund, *fund*; — *pl.* fundur.
fuńă, *sfoară, frînghie (din lină și „cuzină“)*: 19[11.12], 54; funị 68[5.9]; funẹ 68; — *pl.* fuń 38[12]; fuńlị 38[12].
fuńar, *frînghier*.
fúńičcă, *frînghiuță*.
fur, *hoț*; furu 1[10]; — *pl.* fur 24[3]; furil', *constelația carului mare*.
furari, *a fura*; — *ind. pr.* fur; fur; fură 9[1], 51[14]; *3 pl.* fură 7[2]; — *pf. 3 sg.* mị furọ sonu, *am ațipit*; — *sbj. pr.* să fur 30[1]; *3 sg.* s' lą fură 1[19]; 1 *pl.* să-ụ furọm 13[2]; *3 pl.* să fură 30[1]; — *part. tr.* furat; *pl. f.* furați 7[2].
furătură, *furt, hoție*.

furcă, *furcă:* 73²; — *pl.* furţ.
furculíţă, *furculiţă.*
furézmă, *afurisanie* [*bg.* aforizmo].
furíl'ă, *furt, hoţie*; *colect. hoţi.*
furisíri, *a afurisi*; — *ind. pr.* furises.
fúrk'ičcă, *furcă mică.*
furlínă, *aur*; *monedă de aur, galben:* 4⁵, 19⁷, frulină 64²⁹; — *pl.* furlíń 4⁵, 19⁸·¹⁰ [*bg.* florinъ].
furloc, *furt, hoţie.*
furnă, *cuptor* [*bg.*].
furnígă, *furnică*; — *pl.* furniz,-nis; — casă di furniz, *furnicar.*
furnigár, furnigárnic, *furnicar.*
furnigós, *se zice de niște pere care au un miros de furnici.*
furníǧičcă, *dim.* furnică.
furnófcă, *de cuptor* [*bg.*].
furtună, *furtună*; — *pl.* furtunur.
furtunos, *furtunos.*
fus, *fus*; fusu 15²; — *pl.* fusi 15¹; fusu bábăl'ą, *o plantă din care se face adesea plăcintă.*
fúsčic, fúsčuc, *dim.* fus.
fustán, *fustanelă:* 14², 64¹⁸; cąmeşă fustąnliă 64⁸; — *pl.* fustani 69⁹ [*bg.*].
fúşti, *fuscel la război*; *cîrcel de viţă*; *lujer de dovleac*; *crîlig de împletit*; — *pl.* fušt.
Fúštiń, *npr. geogr.* 1¹⁰.
futáč, *futăcios.*
fútiri; — *ind. pr.* fut; *3 pl.* şi fut 59¹; — *pf.* futúi *şi* fătúi; *3 pl.* fătură 66⁵; — *part. tr.* futut *şi* fătut.
fuzíi¹, *a fugi, a pleca*; — *ind. pr.* fug; fuz; fuzi 9⁵, 10⁹, 18⁴; *3 pl.* fug 19¹⁰, fuc 63⁶, 64¹·¹⁰; — *impf.* fuzęm 6⁴; *3 sg.* fuzę 38¹⁶; *3 pl.* fuzęu; — *pf. 3 sg.* fuzí 23¹, 25¹¹, 27⁵; *3 pl.* fuziră 24, 24¹·³, 28¹¹, 33¹; — *sbj. pr. 3 sg.* să fugă 25¹⁷, 28¹⁸, şi fugă 37⁴, 38¹⁶; *3 pl.* să fugă 25⁶; — *imper. 2 sg.* nu fui 38¹⁶; *2 pl.* fuzíţ 34, 54.
fuzíri², *fugă*; *plecare*: 63⁶; fuzirę 5², 6⁶, 10⁵, 21³.

G

Gabu, *?* 15¹.
gad, *pai*; — *pl.* gaž [*comp. bg.* gadъ, *insectă, viermuşor*].
gădičcári, *a gîdila* [*bg.* gъdičkamъ].
gădúń, *gutui*; găduńă, *gutuie* [*srb.* gdunja, *comp. bg.* dunja].
găgóš, gugóš, *nucă (curăţită de coaja verde)*; *art.* găgošu 53¹²; — *pl.* găgoşă, gugoşă.
gailé, *grije, mîhnire, întristare:* 47⁵ [*bg.-tc.* gajljá].
gąirét, *curaj*; *alinare, mîngîiere:* fo gąiret 27⁷; gąiret dari, *a alina* [*bg.-tc.*].
gąidă, *cimpoi*: 64⁶; gąida 64⁵·⁹; — *pl.* goiz; goizli 64³ [*bg.*].
gąidąğíą 19¹⁰, gąidąğoią, *cimpoier*; gąidąğoia 64⁴·⁷·¹¹ [*bg.*].
gáigur, *o pasăre* [*bg.* gájgurъ].

gąitan, *găitan:* $3^{4.8-10}$, 4^{1} *[bg.-<tc.].*
galbin, *galben.*
gălbinarį, *gălbinare.*
gălbinícăv, *gălbiu.*
gălbiničós, *galben la față, gălbejit, bolnăvicios.*
gălbinúš, *gălbenuș de ou.*
gălčavă, *gîlceavă* [*bg.*].
gălętă, gălęată 71, gąlętă, *găleată*; *vin amestecat cu apă*; gąlęta $64^{36.37}$; — *pl.* găleț.
gălętičcă, *dim.* gălętă.
găličúnį, *desmierdare.*
gălină, *v.* găl'ină.
gălírį, *a desmierda, a alinta* [*bg.* galja].
găl'ină, *(Ln. Lm.)* gălină 40^{4}, 51^{1}, *găină*; găl'ina 69^{9}, gălina 8^{5}; — *pl.* găl'iń 30^{1}, găliń 33^{3}; gălińli 19^{2}.
găl'inar, *găinar, negustor de găini.*
găl'iničcă, găl'inúčcă, *dim.* găl'ină.
găméš *(C.)*, gămóš *(Lm.)*, *urdoare.*
gămižós *(Lm.)*, *urduros.*
găngăirį, *a gîngăvi*; — *ind. pr.* găngăes [*bg.* гѫgnѫ].
gănglív, *gîngav* [*bg.* гѫglivъlj].
gărb, *v.* grăb.
gărbăv *(Ln.)* grăbăv *(Oș.)*, *cocoșat* [*bg.* grъbavъ].
gărclan (*Ln. Oș.*), grătlan 47^{10}, *beregată* [*bg.* grъklanъ].
gard, *gard; art.* gardu 40^{4}; — *pl.* gardur.
gărdínă (*H Ln.*), *grădină:* 1^{4} 66^{3}; — *pl.* gărdiń 52^{2}, gărdińur 52^{4} [*bg.* gradína].
gărdinár, *grădinar* [*bg.* gradinárъ].
gărduščă (*Oș.*), *grindă* [*bg.* gradúška].
gărgăl'án, *beregată* [*bg.* grъkljanъ].
gărgăun, *gărgăun.*
gărgul'că, *ulcior cu gura strîmtă* [*bg.* grъgulя].
gărlirį, *a tunde oile la gît, pîntece și coadă*; *a tușina*; — *ind. pr.* gărles [*bg.* grъlo?].
gărnaț, *de grîu:* pọ(i)nį gărnață; turtă gărnață 6^{2}.
gârnínă (*Oș.*), grănínă (*Ln.*), *miriște de grîu.*
gărnišor, *porumb:* 1^{5}, 7^{4}, 10^{7}; *art.* gărnišoru 23^{1}; — gărnišọră 5^{4}, 21^{3}.
gărnišorínă, *porumbiște.*
gărnišọrcă, *cocean de porumb.*
gărnúčuc, *grăunț; bubuliță.*
gărnuț, *grăunte (de porumb, etc.)*; *bubă:* $38^{4.5}$; *art.* gărnuțu 10^{7}; — *pl.* gărnuță 31^{10}, 40^{5}.
gărnuțos, *grăunțos (se zice de spic cînd iese grăunțul afară).*
garš: capră garšă, *capră pestriță, neagră cu pete roșii, ori albă roșietică cu pete negre.*
gărširį *(H.)*, *a uita*; — *ind. pr.* găršescu; — *pf. 3 sg.* gărši 72^{6} [*bg.* grěšьkъ; *cf.* grišọrį.
gărtlan *(Oș.)*. *beregată* (*cf.* gărclan).
gărțesc, *grecesc*; — *pl.* gărțešt 6^{5}, 8; — *art.* gărțeštlį 6^{7}.
gărțește, *grecește:* 5^{1}.
gas, *petroleu* [*bg.* gazъ].

gășélniță, *omidă*; găselniţa 69[11] [*bg.* gѫsénica].
găță 14[1], *(?)*
gaură, *gaură*; *peșteră*: 27[1.89]; — *art.* gaụra 27[3], 38[14]; — *pl.* gọur 62[4].
gáụriccă, *dim.* gaură.
găuros, *găunos, cu găuri.*
găvană, *strachină de lemn cu capac* [*bg.* gavána].
găzep *(Lm. C. O.)*, *viscol*; — *pl.* găzepur [*bg.* - *tc.* gazépъ].
găzetă, *ziar* [*bg.* gazéta].
gaž, *murdărie* (?): 11[2].
glas, *glas*: 7[3.4], 28[22], 39[2] [*bg.* glasъ].
glătcă, *înghițitură* (*de apă*) [*bg.* glъtka].
gleznă, *glesne*: — *pl.* glezni [*bg.* glezenъ].
gliccă, *o floare albă* (!)
gligusít, *lustruit*; oală gligusită, *oală smălțuită* [*cf.* gl'eg].
glistă, *tenie, panglică* [*bg.* glistъ].
gloabă, *amendă* [*bg.* globa].
glúpav, *prost* [*bg.* glúpavъ].
gl'ată, *instrument de făcut găuri mai mari la samar* [*cf. bg.* gletó].
gl'eg, *smalț, pământul cu care se smălțuesc vasele* [*cf. bg.* gledžъ, glečъ, *smalț*].
gl'em, glem (*Ln. Oș.*), *ghem, boț.*
gl'emcuc, *dim.* gl'em.
gl'eț (*Oș. H.*), gleț (*L.*), *ghiață.*
gl'indúră (*Ln. C.*), glindúră *(Lm. Oș. H)*, *ghindură.*
gl'ubiníc, *pâine necoaptă* bine [*cf. bg.* hlěbъ].
gnoi, *puroi*; *gunoi*: 51[12], 62[1] [*bg.* gnoj].
gnuiri, *a gunoi, a îngrășa cu gunoi*; — *ind. pr.* gnues; *3 pl.* gnues 1[6] [*bg.* gnoѭ].
gọală, gọli, *adv., numai*: 25[8].
gol, *gol, desbrăcat, neînvelit*; — *f.* goală; — *pl.* gol'; — pristi gol 3[2.3], *pe trupul gol* [*bg.* golъ].
górniță, *păr* (*pară*) *tomnatic(ă), sălbatic(ă)* [*bg.* górnica, *păr sălbatec*].
gótfă, *gătitul bucatelor*: 1[7] [*cf. bg.* gotvѭ, *a găti*, gotvarъ, *bucătar*].
gozbă, *ospăț, petrecere* [*bg.* gozba].
gọlcă, *noduleț în țesătura unei stofe* [*bg. pl* gъlkъi].
gọrb (*Ln.*), *spinare*: 18[5], 28[6.20]; *art.* gọrbu 3[10] [bg. grъbъ].
gọscă (*Ln.*), găscă (*H.*), *gîscă*; *art.* gọsca 53[5] [*bg.* gѫska].
gozbă, *ospăț, masă*: 63[6.7] [*bg.*].
grăb (*Oș.*), grp 69[4], *spinare, șira spinării* [*cf.* gọrb].
grăbăiri, *a sgîria* (*cu unghiile*); — *ind. pr.* grăbăes.
grăbăv (*Ln. Oș. H.*), *cocoșat* [*bg.* grъbavъ].
grăblă, *cadă* [*cf.* crọblă].
grăblár, *care face cade.*
grăbniri, *a răpi* (?); — *pf. 3 sg.* grăbni 25[16].
grăclán, *v.* gărclan.
grăč, *hîrb, oală spartă* [*cf. bg.* grъnci].
grădínă (*Lm.*), *grădină*: 25[18.20], 34; — *pl.* grădiń, grădińur 59[2].

graị, *vorbă*; *o parte din* ziręgiă; *firele de la război*; — *pl.* graịă, graịur [*bg.* graj].

grăirị: *numai imper.* grę'! *grăeşte!*

grămádă, *grămadă de pietre*; — *pl.* grămǫz [*bg.* gramáda].

grămădičcă, *grămăjuie* [*cf. bg.* gramádica].

grănčár, *fabricant de oale şi ulcioare, olar*; — *pl.* grănčar 2^{7}; — grănčarił' 2^{7} [*bg.* grъnčarъ].

grănínă (*Ln.*) *v* gărnină.

grănišór *v.* gărnišor.

grap! *interj.* 68^{4}.

gras, *gras*; — *pl.* graš.

grásčuc, *grăsuliu.*

grăsímị, *grăsime.*

grătár (*Oş.*), *grătar.*

grătlán *v.* gărclan.

grăţăirị, *a sgrînţăi* (*?*) — *ind. pr.* grăţăes.

grăţeşc, *grecesc*: 52^{2}.

grăţeşti, *grecește*: 52^{2}.

grăụvină, *nume de plantă* (*?*)

greaşcă, *greşală* [*bg.* grъška).

greaţă, *v.* griịaţă.

greážbă (*C.*), *greşală.*

greblă, *greblă* [*bg.* greblo].

greụ, *greu*; — *f.* greaụă; — *pl.* grel'; greị (*C.*); gręlị (*Lm. Oş*); — greaụă, *grea, borţoasă.*

gréụčuc, *greuşor.*

griịáţă (*O. H.*), greaţă (*Lm.*), *greutate* (*la cîntărit*); *dificultate.*

grindi, *grindă*; — *pl.* grinz [*bg.* grindá].

grindină, *grindină*: 31^{9}; grindina 31^{8}; grindinị (*Ln. H.*).

gripirị, *a asmuți, a da drumul* (*cîinelui, etc.*); — *ind. pr.* gripes; — *pf. 3 sg.* gripi 6^{3}.

grišătură (*Oş*), *greşală.*

grišǫnă, *nume de plantă* (*?*)

grišǫrị, *a greși*; — *ind. pr.* grišǫs; *3 sg.* grišaštị [*bg.* grъšıж; *cf.* gărširị].

grịutatị, *greutate.*

grǫapă, grǫpă 66^{1}, *groapă*; Grǫpa-mǫšăl'ą, *npr. geogr.*

grob, *mormînt*; grop (*Lm.*); — *pl.* grobur 68^{2} [*bg.* grobъ].

gros, *gros*: 40^{2}; ţela grosu 40^{2}; — *f.* grǫsă $25^{13.14}$.

groš *pl.*, *groşi* (*monedă*): 24^{3}.

gróut, (*loc*) *pietros, rîpos* [*bg.* gróhota, grohotъ].

grǫ... *v.* grǫa...

grǫn *grîu*: 1^{6}, 38^{15}, 64^{24}; *art.* grǫnu 23^{1}, $64^{1.24}$; — *pl.* grǫnị.

grudị, *grunz*; — *pl.* gruz [*bg.* grúda].

grụpčǫn(c)ă, *gropiţa de la ceafă.*

grụsimị *grosime.*

grušiţă, *groşiţă* ($^{1}/_{5}$ *dintr'un franc*); — *pl.* grušiţ 63^{7}.

gruụnirị, *a i se slei puterile la bătrînețe*; — *ind. pr.* gruụnes [*bg.* gruhuvamъ, *a sta să cadă*].

gudirị, *a plănui*; — *ind. pr.* gudes [*bg.* godж].

gugóš, *nucă* (*curăţită de coaja verde*); *v.* găgoš.

gugufcă, *un fel de turturea*; gugufcu 55 [*cf. bg.* guguvtúrka, gugútka, gugúčka].

gulastră, gułastră (*H.*), *curastă* [*cf. bg.* kolastra].

guliri, *a goli*: — *ind. pr.* gules [*bg.* golѣ].
gulišan, *gol, goluț.*
gulúb, *porumbel* [*bg.* gълѣbъ].
guniri, *a alunga, a goni*; — *ind. pr.* gunes; *3 pl.* gunes 10^{3}, 60; — *impf. 3 sg.* gunę 24^{3}; *3 pl.* gunęu 60; *pf. 3 sg.* guni 51^{7}; — *sjb pr. 3 pl.* s' lą gunęscă 64^{37}; — *sb. vb.* gunirę 10^{4}, 64^{38} [*bg.* gonѣ].
gură, *gura*; gura 69^{5}, 70; *deschizătura cămășii la piept*; *strîmtoare în munți, trecătoare*; gură di pînză *(H.)*, *locul pe unde trece suveica*; gura di cąmęșă 4^{1}; lą mirʒę gura 5^{3}; — *pl.* gur(i) 73^{5}.
gurgáșcă (*Oș.*), gurugașcă (*H.*), gurugașă (*Ln*). *scorbură.*
gurgășliv. *găunos, scorburos.*
gurguľat, *rotund ca o minge* (*vorbind de pietre*) [*cf. bg.* gurgúlяvъ].
guricós, *puchios.*
gúričcă, *dim.* gură.
gurídă (*Oș.*), *agurídă*; — *pl.* guriz [*bg.* яgurida].
gurliv, *puchios.*
gurlizari, *a grohăi*; — *ind. pr. 3 sg.* gurlęază.
gurugaš(c)ă, *v.* gurgașcă.
gustari, *a gusta*; — *ind. pr.* gust.
gustari, gustătură, *gustare.*
gustiri, *a opăta*; — *ind. pr.* gustes; — *impf. 3 pl.* gustęu 5^{1}; — *sbj. pr. 3 pl.* să si gustęscă 5^{2} [*bg.* gostя].
gușă, *gît*; *gușe*; *umflătură la gîtul oilor*: 6^{2}, 28^{15}, 55 [*bg.* guša].
gușcăiri, *a îmbrățișa*; — *ind. pr.* guścăes [*bg.* guškam sя]
gușniri, *a îmbrățișa*; — *ind. pr.* gușnes [*bg.* gušnя].
gușori, *a se îmbolnăvi de* gușă (*vorbind de oi*).
guștir, *șopîrlă*; *mușchiul brațului* [*bg.* gušterъ].
guștiriță, *șopîrlă*; poinę-guștiriță'l'ą, *o plantă* [*bg.* gúšterica].
gutfiri, gutuviri, *a găti bucate*; — *ind. pr.* gutfes, gutuves 64^{3}; — *pf. 2 sg.* gutuviș 66; — *imper.* gutuveț (!) 64^{32} [*bg.* gotvѣ].
guvă (*H. C.*), *gaură*; — *pl.* guvi.

G

ǧiarmi, *vierme*; — *pl.* ǧierm.
ǧiaspi, viespe; — *pl.* ǧiesp (*Oș.*); — casă di ǧiesp, *pînză de viespe.*
ǧiăsparnic, *viespar.*
ǧiață, ǧiață. *viețuitoare, ființă*; ǧiață, *viață:* 28^{23}.
ǧiaur, *ghiaur*; — *pl.* ǧiaur 2^{8}.
ǧiazmă, *aghiazmă.*
ǧibărdisiri, *a muri*; — *ind. pr.* ǧibărdises [*bg.-tc.* giberdяsvamъ].
ǧidi! *măi!* 64^{22} [*bg.* gidi, gъidi].
ǧidiún, *nătărău* (*?*) [*cf. bg.* gidija].
ǧiiri, *a trăi*; *ind. pr.* ǧiies; *3 sg.* ǧiiaști $63^{1.6}$; — *pf. 3 sg.* ǧií 28^{23}; — *impf. 3 pl.*

ǧiau 23[4]; — *sbj. pr. 3 pl.* să ǧiască 2[4], sĭ ǧiască 62[4].
ǧimăni, *pantof* [*bg.* emenija].
ǧimrúc *vamă* [*bg.-tc.* gʁomrúkъ]
ǧingiăr, *spin măgăresc, scai* [*bg.* gíngerъ, *onopordum*].
ǧioa, *adv. oare?, ca și cum*: 64[37] [*bg.-tc.* gjoé].
ǧion, *o pasăre* [*bg.-tc.* gjonъ, *pupăză*].
ǧipt, *grîne, cereale care se duc la măcinat*; — *pl.* ǧiptur.
ǧirdán, *salbă, colan*; — *art.* ǧirdanu 19[10] [*bg.-tc.* gerdánъ].
ǧirdănlíă, *oaie cu gîtul alb.*
ǧirminós, *viermănos.*
ǧiu, *viu*: 38[17], 73[6]; *crud (despre lapte, pîine), nefiert, necopt:* lapți ǧiu; *f.* ǧiă; 64[19]; *pl.* ǧii, ǧii; — să iț ǧii, *să trăiți*: 19[12], 64[20]; — ǧiu foc 10[1·2·4·5·6]; — ǧiua 28[16].
ǧiubri, *gunoi (de îngrășat pămîntul)*: 66[3] [*bg.-tc.* gjubré].
ǧiuléiă, *ghiulea*; — *pl.* ǧiuleiur [*bg.-tc.* gjullé].
ǧiupe, *Țigan:* 19[4], 38[6]; *art.* ǧiupcu 38[6]; — *pl.* ǧiupț 38[6]; ǧiupțil' 38[7], 51[18] [*bg.* gjupecъ, *pl.* gjupci].
Ǧivǧilía, *orașul Ghevgheli:* 1[1·10], 22[3].

Ğ

ğąbądan (*Ln.*) ğąmądan (*Oș.*), 1[8], ğibădan, *un fel de giletcă de șaiac, închisă pînă la gît*; — *art.* ğąbądanu 3[1·10 11], ğąmądanu 3[1] [*bg.-tc.* džamadánъ].
ğadéiă, *șosea* [*bg.-tc.* džadé].
ğálnuiri (*Ln.*), žălnuiri (*Oș.*), *bocet.*
ğam, *geam*; —*pl.* ğamur [*bg.-tc.* džamъ].
ğąmądan, *v.* ğąbądan.
ğąmbúš. *petrecere, chef, veselie:* 60, 64[4·6]; *art.* ğąmbuşu 60 [*bg.-tc.* džumbušъ].
ğamíă, *geamie, moschee:* 2[7], 51[12] [*bg.-tc.* džamíja].
ğanăm, *dragă* [*bg.-tc.* džanъмъ]
ğangăráš *clopoțel*; ğăngąraš 30[1]; — *art.* ğăngąrašu 30[1·2·8] [*bg.-tc.* džangarákъ; *cf. bg.* dğangalášъ, Gerov, *Supl.* 95].
ğąngăriri, *a suna clopoțelul*; — *ind. pr. 3 pl.* ğąngăres 54 [*bg.* džangoяa].
ğăšniri, *a împinge:* — *ind pr.* mi ğăšnes; — *pf. 3 sg.* și ğăšni 38[8] [*bg.* džasna].
ğavaír, *giuvaer* [*bg.-tc.* dževaír].
ğibădán, *v.* ğąbądan.
ğidă, *săgeată*
ğep, *buzunar* [*bg.-tc.* džebъ].
ğingii, *gingii.*
ğótcă (*Lm.*), *pasăre alb cu negru ca o vrabie, care-și face cuibul în pietre sau ziduri.*
ğugrastu (*H.*), *jugastru*; —*pl.* ğugrašti.
ğuváp, *răspuns* [*bg.-tc.* ğevábъ].

H

hahă! *ei! ei!* [*bg.* ha!].
halvá, *petrecere* (*în special a păstorilor*).
Hrista, *npr. m:* 10^{4}.
Hristó, *Hristos;* Hristos 2^{3}.
huzmik'jár, *slugă* [*bg.-tc.* izmekjarъ].

H'

h'er (*Oş. H.*), ier (*H.*), *fier.*
h'erb (*Oş.*), *fierb.*
h'i!, *interj.*
h'il, il' (*H.*), *fiu.*
h'il'ă (*Oş. H.*), il'ă (*H.*), *fiică.*
h'ir (*Oş*), *fir.*

I

I! *interj., i!*
i, *v.* i-seră, i-zuuă.
-i, *este:* 1^{7}.
ia, *iată:* 9^{1}, $10^{1.6}$, 25^{9}; ia-la 28^{8}, 34; ia u 18^{5}, ia-u 51^{4}.
ia, *sau:* $1^{6.10}$, $3^{1.8}$, 4^{5}, 7^{4}, 8^{1} [*bg.* ja].
iacă, *guler;* — *pl.* iécur [*bg.-tc.* iaká].
iádeţ, *iadeş* [*bg.* iádecъ].
iádira (*Lm.*), *iederă:* 64^{24}.
iagor (*Ln.*), *armăsar;* *cf.* aigor.
iálovă (*Oş.*), *oaie stearpă care n'a fătat de loc* [*bg.* jálovъ].
Iana, *npr. f.* 56
iangúlă, *ţipar* [*bg.* ягula].
ianičár, *ienicer* [*bg.-tc.* eničerъ].
iápă, *iapă:* 47^{2}; iapa $47^{6.7}$; — *pl.* iapi.
iápičcă, *dim.* iapă.
iară *sf. pl., fiare;* *piedecă la cai.*
iară, *iar(ă):* $72^{3.4}$; *v.* ară.
iarbă, *iarbă:* 53^{1}, 66^{2};—iarba 51^{4}; *pl* ierbur.
iárbiccă, *ierbişoară.*
iárbiri, *a fierbe;* — *ind. pr.* ierb; (*H.*) ierbu; *3 pl.* ierb 33^{7}; — *impf. 3 sg.* si ierbe 25^{1}; *3 pl.* irbeu 23^{4};—*pf.* ierş; *3 sg.* si iarsi 25^{18}; *3 pl.* iarsiră 28^{11};—*pf. cp.* am iartă (*H.*); — *sbj. pr. 3 sg.* să iarbă 29^{4}, si iarbă $25^{1.2}$, să si iarbă 25^{3}, si si iarbă $25^{1.2}$; *1 pl.* s'la iarbim 24^{2}; — *part. pr.* h'irbondăra (*Oş.*); — *part. tr.* iert.
iărbós, *ierbos.*
iari (*H.*), *fiere.*
iáripă, *aripă de oi:* iáripă, direaptă, iáripă leavă; — *pl.* ierip.
iarnă, *iarnă:* 64^{1}; —iarna $1^{5.7.8}$, $3^{6.11}$; — *pl.* iernur.
iărnari, *a ierna.*
iárnăta, *adv., iarna, în timpul iernei.*
iărnátic, *iernatic.*
iărutíń, *v.* irutiń.
iască, *iască.*
iasli (*Ln.*), *iesle;* iaslę 40^{3} [*bg.* jasli, *pl.*].
iaşcl'ă (*Ln. C.*), *aşchie;* iašl'ă (*H.*); iašli (*Oş.*);—*pl.* ieşcl'i (*Ln. C.*); iašle (*H.*); ieşli (*Oş.*).
iaşcliccă, *aşchiuţă.*
iată, *iată;* iat'-ca-u 64^{22}.
iavur, *arbore* (*pa!tin?*) [*bg.* jávorъ].
iazuvéţ, *viezure* [*bg.* jázovecъ].
ibangía, *strein:* 62^{6} [*bg.* jabanǧija].

ibandalǫc, *streinătate* [*cf. bg.* jabaná].
ibríc, *ibric* [*bg.* ibríkъ, *tc.* ybryk].
ic (*Lm.*), *smochin*; — *pl.* iţ.
ică (*Lm.*), *smochină*; — *pl.* iţi.
ič, *nimic*; *de loc:* $23^{1.3}$, 25^{13}.
idiré, *provizie*; fac idiré, *mă aprovisionez*; puš idiré di ịarnă; şi făţę idiré 1^{6} [*tc.* idaré „*strînsură*"].
idol, *statuă veche*; — *pl.* idolị [*bg.* ídolъ].
idváị, *de-abia:* 23^{1}, 25^{8}, 28^{17} [*bg.* edvá + *bg.* odváị].
idvám, *abia* [*bg.* edvamъ].
ịe, *fiecare:* ịe-dimineaţa; *cf.* ịe-zą.
ịed, *ied:* 11^{1};—*pl.* ịeś, ịez 11^{1}.
ịédčuc, *ieduleţ*.
ịéftin, *ieftin:* 22^{3}; ịeftina 51^{6}; *v.* eftin.
ịęł, *el:* 2^{6}, $3^{4.11}$, $4^{3.4}$, $6^{1.2.6.7}$; *dat.* lą ịęł 5^{1}, ąl' $7^{1.5}$; *ac.* ịłę, lą 9^{4}; — *pl.* ịel' $1^{3.10}$, $2^{2.3.4.8}$, 5^{1}, $7^{1.5}$ 9^{4}; *dat.* la ịel' $2^{4.8}$, lą 8^{2}; *ac.* l'ą 6^{6-8}, 9^{4}; — *f.* ịa; *dat* lą ęa; *ac.* ęa, ąu 9^{1}; *pl.* ịalị 1^{8}, $3^{3.5.11}$, 6^{6}, 21^{2}; *dat.* lą ịalị, lą 9^{3}; *ac.* ịelị, lị 3^{10}, 7^{2}.
ịélă, *brad*; — *pl.* ịelị [*bg.* ela].
ịélă (*Lm.*), *vino*: 68^{2}; ịelă-ụá, *vino 'ncoace*: 68^{6} [*bg.* ela].
ịéličcă, *brăduleţ* [*bg.* elička].
ịer, *ieri*; ịer-sęară, *alaltăseară*.
ịer, *fiecare*; ịer-ţe, *orice*; ịer-carị, *oricare*.
ịer (*Ln. H.*), *fier:* 22^{1}, 57; — *pl.* ịară.
ịerbătură, *fierbătură*.
ịert, *fiert*: 7^{4}; — *f. pl.* ịartị 7^{4}; *cf.* ịarbirị.
ịertură, *fiertură*.
ịe-zą, *adesea*.
ịézer (*H.*), *iezer* [*bg.* ézero].
ịež, *arici*; — *pl.* ịež [*bg.* ežъ].
Ignat, *Sf. Ignat* [*bg.* Ignažъdenь, *20 decembre*].
ihtibár, *cinste, vază*: 62^{6}, 64^{16} [*bg.* -*tc.*].
ihtibărós, *mărit, cinstit*.
ihtizá. *nevoie, trebuinţă*: 11^{2}, 51^{24} [*bg.* < *tc.*].
iịmańă, *vite mari şi mici* (*oi, capre, boi, etc.*): 54; imańa 54 [*bg.* imáne „*avuţie*"].
ikím, *medic* [*bg.-tc.*ekímъ].
ilęc, *fără lucru, de geaba*: să sta ilęc 1^{7} [?].
íli, *sau:* $1^{2.4.6}$, 3^{1}, 7^{4}, 8^{1}[*bg.* ilí].
Iliịą (Sfitị-), *Sfîntu Ilie*: 8^{6}.
il', *fiu*; *voc.* il'ulị 29^{1}, 64^{9}.
il'ă (*Ln. H.*), *fiică*.
imíš, *poamă*; — *pl.* imišur 62^{2} [*bg.-tc.* emišъ].
inát, *necaz, ciudă, supărare*: 51^{1}, $73^{2.3\ 4}$ [*bg.-tc.*].
incă, *craniu*; *pîlnie* [?].
insán, *ins, lume, mulţime*: $64^{30.31}$, insánu 23^{4}, $64^{13.17.23.39}$ [*bg.-tc.*].
íńămă (*Lm. H.*), íńęmă (*Oş. C.*), íńimă (*Ln.*), *inimă*.
ińămíčcă, *inimioară*.
ińămós, *inimos*.
ịo, *eu:* $6^{1.2.4.5}$, $10^{4.10}$.
ịoc, *nimic* [*bg.-tc.* jokъ].
ịonğă (*Lm.*), ị nžă (*H.*), *trifoi* (?).
ịovîr. *încotro*.
ir (*Ln. H.*), *fir*; — *pl.* irị $3^{4.8}$.
irbáp, *îndemînatic* [*bg.-tc.* erbápъ].
írčuc, *firicel*.

irį, *a fi*; — *ind. pr.* (io) sam 28^{3}, 68^{2}; (io-ţ) săm 29^{2}; *2 sg.* (tu) įeš 28^{3}, 31^{2}, 51^{24}; *3 sg.* ą $1^{1\cdot2\cdot3\cdot4\ 8}$, 2^{5}, 3^{2}...; -į $1^{7\cdot8}$, 2^{1}, 3^{2}..; *1 pl.* im 24^{2}, $28^{3\cdot10}$; *2 pl.* iţ 24^{1}; *3 pl.* są $1^{2\cdot3\cdots5^{9}}$, $2^{7\cdot8}$, 3^{1}...; sa 25^{21}; *impf. 1 sg.* ram 6^{4}, 10^{4}; *3 sg.* ra $2^{1\cdot6}$ 5^{2}, $6^{1\cdot3}$, 10^{4}; *3 pl.* rau 2^{4}, 5^{3}, 6^{5}, 25^{4}, 33^{1}; — *pf.* fuį 37^{2}; — *pf. cp. 3 sg.* fost-au $2^{1\cdot6}$, 28^{1}; *3 pl.* fost-au 2^{2}, 24^{1}, 25^{1}, 26^{6}; — *sbj. pr. 2 sg.* sį įeš 67^{4}, *3 sg.* s'iă 43^{1}, 47^{2}, să nu iă (iįă) 1^{10}; să ţ iă 8^{2}; s'ną iă 28^{5}; să-l' iă 28^{14}; *2 pl.* să iţ 19^{12}, sį iţ 64^{20}, s'iţ 67^{2}; să nu iţ 24^{3}.

iribiţă, *potîrniche (prepeliţă?)*; — *pl.* iribiţ [*bg.* jarebica, érebica].

Ir(i)miia, *npr.* 34, 54.

iripát, *aripat*; (*om*) *nesociabil*: iripatulį.

irizíă, *ţîţînă*, *balama* [*ngr.* ῥεζές].

Irmén, *Armean*; — *pl.* Irmeń [*bg.* armenecъ].

Irmiį, *Arminden*, *1 mai*: 54.

Irmiia, *v.* Ir(i)miia.

irmiloc, *irmilic*: 6^{3}; — *pl.* irmilóţ [*bg.-tc.* irmilikъ].

iruíń, *fierotenii*.

isáp, *socoteală*, *problemă*.

iscădęri, *a slăbi*; *a scăpăta*; — *ind. pr.* iscad.

iscăzătură, *scăpătare*.

iscăzut, *slab*; *scăpătat*.

iscră, *scînteie*; — *art.* iscra 18^{5} [*bg.* ískra].

i-sęră, *în fiecare seară*: 25^{11}, 47^{3}.

ispriminiri, *a (se) premeni*; — *ind. pr.* (mi) isprimines.

issătăiri, *a isprăvi de a-şi lepăda excrementele*; — *ind. pr.* mį issătăes; — *pf.* sį issătăí 26^{5}; — ąš ra issătăit 26^{5}. [ştătăiri].

isticlí, *dinadins*.

ístina, *adevărat*; *adevăr*: 51^{14} [*bg.*].

istiníc, *adevărat*.

ístum, *chiar*, *tocmai*: 7^{4} [*bg.* ístomъ].

Isufcu, *?* 55.

išalah! *urare turcească* [*bg.-tc.* inšalahъ].

išǫri, *a ieşi*; — *ind. pr.* įes; *3 sg.* įasį 7^{4}, 8^{1}, $9^{1\cdot3}$, 10^{8}, 18^{3}; *3 pl.* įes 4^{2}, 7^{3}, 314; — *impf. 3 sg.* iša 26^{3}, 28^{1}, 37^{4}, 38^{8}; *3 pl.* išaų 23^{4}; — *pf. 3 sg.* išǫ 8^{1}, 24^{1}, 25^{15}; išį 73^{4}; *3 pl.* išǫră 10^{6}, $24^{1\cdot2}$, 25^{6}; — *pf. cp. 3 pl.* išǫt-au 2^{6}; — *viit. 3 sg.* sį įasă 51^{17}, sį-ń įasă 51^{18}; — *sbj. pr. 2 sg.* să įeš 8^{3}; *3 sg.* sį įasă 66^{2}, să nu įasă 27^{4}; s'nu įasă 37^{1}; *3 pl.* să įasă 23^{1}, 25^{7}; — *imper. 2. sg.* įeš 47^{9}; -- *part. tr.* išǫt 25^{21}; išǫţ 25^{21}; — *inf.* išǫrį 10^{7}.

išǫrį *ieşire*; išorę 39^{1}, 63^{2}.

itru, *hîtru*, *şiret* [*bg* hitъrъ].

íţido, *orice*.

įu, *unde*: įu ţi duţ?

įucuš, *urcuş*; — *pl.* įucúšur.

įudă, *trădător* [*bg.* юда].

įuį́ń (*Ln.*), įuń *lîna mieilor*, *miţe*; *lîna oilor a doua oară*; — *art.* iuńu [?].

įun', *unde*: įun' ţi duţ?; cutru įun' s'ną duţim? 15^{1}.

ịundị, *unde:* $2^{1\cdot2}$, $10^{1\cdot9}$, $15^{2\cdot3}$ 23^{4}; prị ịundị 1^{1}, 18^{3}; dị ịundị 10^{10}.

ịundị-va. *undeva.*

ịúva-godẹ (*Lx. O.*), ịuvá-godẹ (*H.*), *nicăeri.*

izbă, *celar*; *pimniță* [*bg.* ízba].

izbátirị, *a respira*; — *ind. pr.* izbat.

izdiirị (*Ln. O.*), izdiinirị (*C.*), *a gîfăi, a sufla greu, a respira*; — *ind. pr.* izdiịeș; izdiinés [*bg.* izdъhvamъ].

izdraíl', *înger.*

izdúțirị, *a se duce fără nici-o grije*; — *ind. pr.* mị izduc.

izgučulirị, *a se uda bine*; — *ind. pr.* mị izgučuleș; — *sbj. pr. 3. pl.* să sị izgčulẹscă 9^{5}.

izím, *voie* [*bg.-tc.* ízinъ; *tc.-ar.* izín *„permission, congé"*].

izmẹnị, *izmene:* 3^{3}; izmẹnịlị 18, $3^{1\ 3\cdot11}$; lu izmẹnịlị 3^{4} [*bg.* izměna].

izmik'ár, *servitor*: $38^{1\cdot2\cdot8}$; *art.* izmik'aru $38^{2\cdot3\cdot5\cdot7}$ [*bg.-tc.* ízmekjarъ].

izminúșcă, *dim.* izmẹnị.

izmịturarị, *a mătura*; — *ind. pr.* izmétur.

izrušọrị, *a roși, a colora în roșu*; — *ind. pr.* izrušọs.

izunẓirị, *a se unge de tot*; — *pf.* sị izunsị 27^{5}.

i-zuụă, *în fiecare zi*: 10^{10}, 25^{19}, $28^{1\cdot5\cdot8}$.

izvintarị, *a svînta.*

izvórcă. *izvor. fîntînă* [*bg.* ízvorъ].

Izvọre (lạ), *npr. geogr.* 44^{2}.

K'

k'ef, *chef*; — *art.* k'efu 40^{7}, 47^{2}, 51^{22} [*bg.-tc.* kefъ].

k'efuirị, *a chefui*; — *ind. pr.* k'efues.

k'emănė (*Lm.*), *vioară* [*bg.-tc.* kemané].

k'epče, *lingura cu care se scoate urda din căldare* [*cf. bg.* kipčagъ].

k'ept, *piept*; *art.* k'eptu 3^{10}; — *pl.* k'eptur (*Lm.*).

k'esị, *pungă de piele de miel în care ține tutunul*: 64^{2} [*bg.-tc.* kesé].

k'ịádin 42^{2}, k'ịadinị (*L.*), *fir de ață*; *art.* k'ịadinu 18^{4}, 51^{15}; — *pl.* k'ịnziń (*Oș.*), k'ịọziń (*C.*).

k'ịajă, *celnic, om bogat în turme* [*bg.-tc.* kehajá].

k'ịáptin 51^{19}, k'ịaptinị (*L.*), *pieptene*; *art.* k'ịaptinu $25^{6\cdot7}$, k'ịaptinịlị 35; — *pl.* k'ịaptiń (*Oș.*), k'ịaptinị (*C.*); — k'ịaptiń, *piptenii cu care se piaptănă lîna.*

k'ịar, *cîștig*: $32^{1\cdot2}$; — *art.* k'ịaru 32^{2} [*bg.-tc.* kjarъ].

k'ịărdusirị, k'irdusiri, *a cîștiga; a prospera, a trăi fericit*; — *ind. pr.* k'ịărduses, k'irduses; — *imper. 2 sg.* s'ți k'ịărduseș 64^{19}; *2 pl.* z'vạ kirdusiț 64^{29}; — *în urări:* să k'irdusẹască! [*cf. ngr.* κερδίζω, *bg.* kerdosvamъ.]

k'ĭari, *loc unde nu bate soarele niciodată.*
k'ĭarsică, *piersică*;—*pl.* k'ĭarsiţ.
k'idinúš (*H.*), *plantă care se întinde mult ca bobul.*
k'ifcăirĭ, *a strănuta*; — *ind. pr.* k'ifcă s [*cf. bg.* kihamъ, kihnuvamъ].
k'ifíl', *chezaş, garant*: 40[3] [*bg.-tc.* kefilъ].
k'ilă, *chilă*; — *pl.* k'ilĭ: 40[5].
k'iluvét, *un fel de podoabă pentru cap.*
k'imęné, *vioară*; — *pl.* kimenéur, kimeneĭur [*bg.-tc.* kemené; *cf.* k'emăné].
k'imenăgíĭa, *lăutar.*
k'imér, *chimir*: 64[8]; — *art.* k'imeru 3[1.7.11]; — *pl.* k'imeară [*bg.-tc.* keméръ].
k'inisirĭ, *a porni*; — *ind. pr.* k'inises; *3 sg.* k'inisęştĭ 32[1], 64[11.22.24]; *3 pl.* k'inises 64[9.13.24.27]; — *impf. 3 sg.* k'inisę 20[2]; — *pf. 3 sg.* k'inisi 26[1], 27[1], 38[15.16]; *3 pl.* k'inisiră 28[3.16], 38[17]; — *pf. cp. 3 sg.* k'inisit-aŭ 29[1]; — *sbj. pr. 3 sg.* sĭ k'inisęscă 38[3] [*bg.* kinisvamъ].
k'inisirĭ, *pornire*: 64[17].
k'ĭor, *chior* [*bg.-tc.* kjorъ].
k'ĭórăv, *chior* [*bg.* kjoravъ].
k'ĭoruvirĭ, *a chiori*; — *ind. pr.* k'ĭoruves.
k'ĭos, *spin* [*bg.-tc.* kjosъ].
k'ĭoši, k'ĭošă, *colţ, ungher*; — *pl.* k'ĭošur [*bg.-tc.* kjošé].
k'ipru, *mîndru, chipeş* [*bg.* kipъrъ].
k'iptinarĭ, *a (se) pieptăna*; — *ind. pr.* mĭ k'ĭaptin; *3 sg.* sĭ k'ĭaptină 51[16].
k'irağiĭą, *chirigiu*: 32[1.2]; — *pl.* k'irağiĭ' 22[1.3] [*bg.-tc.*].
k'irdusirĭ, *v.* k'ĭąrdusirĭ.
k'iríă, *chirie*; — *pl.* k'iriĭur 22[1] [*bg.* kirija].
k'irmiš, *cîrmîz, roşu aprins*: 52[1].
k'iruirĭ, *a cîştiga*; — *ind. pr.* k'irues [k'ĭar].
k'iselíţă, *puroi subţire amestecat cu sînge* [*bg.* kiselica].
k'itcă, *floare*; *buchet*: 19[7], 63[2]; — *pl.* k'itk'ĭ 64[1] [*bg.* kita].
k'itcusirĭ, *a înflori, a împodobi cu diferite colori*; — *ind. pr.* k'itcuses; *3 pl.* k'itcuses 3[7].
k'itcusit, *înflorit, împodobit cu diferite colori:* 3[7]; k'itcusită 64[18].
k'ĭup, *chiup, urcior mare*: 27[4]; — *art.* k'ĭupu 27[4.5] [*bg.-tc.*].
k'ĭupéng, *oblon*: 28[1] [*bg.* kepenekъ<*tc.*].
k'ĭurc, *blană* [*bg.-tc.* kjurkъ].
k'ĭusém, *berbecul care merge înaintea oilor* [*bg.-tc.* kjosémъ].
k'ĭutéc, *băţ*; *bătaie*; — *art.* kĭutecu 51[20] [.

L

lą, *la:* 1[1.2.4.5.7.8]...; ca lą vrin metru 3[7].
lą, *îl*: 1[6.7.9.10], 2[6], 3[6.9], 4[3.5], 5[1.2], 6[3.6]; — l (*H.*): du-l.

lą, *le* (*lor*): 1^{8}, $2^{1\cdot3\cdot4\cdot7\cdot8}$, 4^{3}, 5^{3}; aš lą ţǫn 2^{5}.
lac, *lac*.
lącăndisirį, *a ademeni*; —*ind. pr.* lącăndises.
lącărdíă, *vorbă, expresiune* [*bg. tc.* lakъrdija].
láccuc, *dim.* lac.
lácrămă (*Oş. Lm.*), lácrimă (*L. H.*), *lacrimă*; — *pl.* lǫcrăm (*L.O.H.*) $25^{10.18}$, lǫcrum (*Lm.*) 64^{20};—lacrăma nivęastăl'ą, *o plantă*.
lăcrămarį, *a lăcrima*.
lăcrimos, *lăcrimos*.
láccă, *chiotoare* (*de ață*) *la cămașe*: 3^{5}.
laf, *vorbă*; *proverb, zicătoare*: 6^{6}, 51^{14}; *art.* lafu 26^{6}; — *pl.* lafur $19^{1\cdot5}$, 64^{14}; lafurlį 6^{5} [*bg.-tc.* lafъ].
lăfirį, *a vorbi*: — *ind. pr.* lăfes; ląfeš 1^{10}; — *impf. 3 pl.* lăfęu 28^{10}.
lągárį, *a alerga*; — *ind. pr.* lag; *3 sg.* lagă 8^{6}, 18^{4}; *3 pl.* lagă 64^{37}, 69^{2}; — *impf. 3 pl.* ląga 72^{3};—*pf. 3 pl.* lągară 25^{67}; — *part. pr.* lągǫndăra (*H. O.*), lągǫndurlęa (*L.*).
lăgarį, *alergare*.
lăgător, *alergător*.
lăgătură, *alergătură*.
lăgoçir, *animal care se vîră prin găuri și mănîncă șoarecii*
lăgúd, *instrumentul cu care se bate ca să se scarmene bumbacul*.
lamarínă, *un fel de fier moale* [*bg.* lamarina].
lambă, *lampă* [*bg.* lamba].
lamńă, *balaur* 8^{6}.
lăngă, lągą, *alături*; *lîngă*: $1^{3\cdot10}$, $3^{2\cdot7}$; prį lăngă 1^{7}.
lăngǫarį, *boală*.
lăngurós, *bolnav, bolnăvicios*.
lănos, *linos, păros*.
lănsus, *suiș*; — *art.* lănsusu.
lant, *alt, celălalt*: $1^{3\cdot5}$, 2^{1}, 10^{1}; lantu 2^{1}, 10^{3}; lăntúja (*Oş.*), la lant (*altui*); *pl.* laiņţ, lańţ $10^{1\cdot4}$, 11^{1}, 23^{2}, 38^{6}, laiņţî 72^{4}, lanţil' 2^{3}, 10^{2}, lańţil' 28^{3}, *dat.* lą laiņţ $37^{2\cdot4}$, la lanţ; — *f.* lantă 8^{2}, 10^{1}, lantą 1^{4}, lanta 25^{13}, ună lantă valį 1^{4}; *dat.* la lantă, la lanta 3^{5}; *pl.* lanţį 2^{5}, 9^{3}, lanţį lucrį 1^{7}, 9^{3}; lanţį locur 2^{1}; lanţį parį 4^{5}; — lanţilį $1^{4\cdot7}$, $2^{4\cdot5}$, 3^{11}, 5^{3}; —ąn lant loc, *aiurea*; ună pristă lant, *una peste alta, laolaltă*; lantă ǫară, lantă ǫră 6^{4}, *altă dată*; lantă turlíă, *altfel*, lanţį turlįį 4^{3}; lan(t)-ţivá, *altceva*.
lănžos, *povîrniș*; — *art.* lănžosu.
lăpnirį, *a pune în gură, a mesteca, a mînca*; — *ind. pr.* lăpnés.
lăptar, *lăptar*.
laptį, *lapte*: 11^{2},$62^{2\cdot3}$; laptele 71; ~ çiu, *lapte nefiert*; ~ iert, *lapte fiert*; ~ acru, *lapte nefiert înăcrit dela sine*; ~ bătut, *lapte bătut*; ~ dulţi, *lapte dulce*; — laptlį 12^{3}.
lăptǫasă, *lăptoasă, cu lapte mult*
lăptúcă, *lăptucă*.
lăpúų, *brustur* [*bg*].

lărdíă (*Liv.*), *slănină* [gr. λαρδί].

larg, lōrg, lǫrg (*L. H.*), lǫrg 4^{3}, larc (*Lm.*), *larg*; — *f.* largă 4^{1}; —*pl. m.* larţ (*Lm.*), lǫrʒ; *f.* lǫrʒ, lǫrʒ (*Lm.*).

lari, *a lua, a cuceri*; — *ind. pr.* lęu 24^{3}; *3 sg.* lę 1^{10}, $10^{3.7}$; *1 pl.* lǫm 22^{4}, $39^{1.2}$; *3 pl.* lęu 7^{5}, 10^{1}; — *impf. 3 sg.* lăia 5^{3}; *3 pl.* lăiau 5^{1}; — *pf.* lai 73^{2}; *3 sg.* lǫ $6^{2.3}$, 25^{15}; *1 pl.* lǫm 10^{5}; *3 pl.* lară 21^{1}, 24^{3}; — *mmcapf. 3 sg.* vut-au lat 27^{2}; — *sbj. pr.* să lęu 28^{3}, s' lą lęu 28^{5}, să-ų lęu 28^{8}, si lęu 50^{2}; s' mi lęi 27^{7}; să lę 28^{3}; — *imper. 2 sg* lę-ţ 51^{10}, lę-ţ-li 28^{20}, lę-ų 47^{6}.

láriţă, *rariţă* 40^{2}, lariţa 8^{1} [*bg.* rálica].

lărʒimi, *lărgime.*

lărʒiri, *a lărgi.*

ląsari, *a lăsa*; — *ind. pr.* las 47^{12}, 73^{4}; *1 pl.* ląsǫm 42^{1}; *3 pl.* lasă 7^{1}, 40^{5}, si lasă 11^{2}; — *impf. 3 sg.* ląsa 20^{1}; — *pf. 3 sg.* ląsǫ 27^{9}, 28^{3}, 29^{2}; *3 pl.* ląsară 25^{13}; — *sbj. pr. 3 sg.* s' nu lą lasă 38^{12}; *3 pl.* s' lą lasă 28^{16}; — *imper. 3 sg.* lasă 40^{3}, las' 28^{6}, lasă-ų 28^{8}, las'-mi 68^{5}, nu lą lasă 51^{15}.

lăsătură, *lăsare.*

lăscă, *licurici*; — *pl.* lăski [*bg.* lъska].

lăscătęşti (*H.*), *fulgeră.*

lăstuvíţă, listuvíţă (*Oş.*), lăstăvíţă (*C.*), *rîndunică* [*bg.* lástovica].

lătǫară : ~ zuuă, *zi lucrătoare*; lătorli zǫli 1^{8}, 3^{10}; lător zǫli 3^{1}.

lątrari, *a lătra*; — *ind. pr. 1 sg.* látăr; *2 sg.* láţăr; *3 sg.* látără (*Oş.*) 69^{3}.

lătúră, *lături*; — *pl.* lătur.

laţ, *laţ.*

lązaréncă, *fată care cîntă Lăzărelul* [*cf.- bg.* lazarka].

Lázǫru : ~ mari, *Dumineca lui Lazăr*; ~ mic, *Simbăta lui Lazăr* [*bg.* Lazarъ].

lăziri, *a umbla de-a-buşile, pe brinci, a se tîri*; — *ind. pr.* lăzes; *3 sg.* lăzęşti 31^{1}, 51^{1}; — amnă lăzindurlę, amnă lăzindărea (*Oş.*), *umblă pe brînci* [*bg.* lazja].

lăzníčcă (*Oş.*), lizníčcă (*Oş. C.*), *viţă sălbatică*; *cf.* luzníčcă [*bg.* loznica].

léa, *a patra parte din pogon* [*cf. bg.* lehá „*strat*“].

Légurdą, *npr. geogr.* 44^{2}.

lemn, *lemn*: 28^{7}, 64^{29}; — *pl.* lęmni 1^{7}, 7^{2}; lęmnili 7^{2}, 40^{2}.

leră (*C.*), *mătreaţă* [*ngr.* λέρα].

lésnic, *lesne, uşor*: 28^{5}; lesnicu 28^{2}.

letai 9^{2}, *cuvînt bulgăresc*<lěto „*vară*“.

lev, *stîng*; —*art.* levu 63^{5}; — *f.* lęavă, lęvă; - (lą) lęava, (lą) lęva 10^{3}, 64^{27}, *(la) stînga* [*bg.* lěvъ]

lęc, *leac* [*bg* lěkъ].

lęgăn, *leagăn*: 69^{2}; *art.* lęgănu 59^{2}; — *pl.* lęzini.

lęică, *tigvă cu gîtul lung, curcubetă, trăgulă*; — *pl.* lęiţ [*bg.* lějka].

lęni, *lene*: $28^{1.7}$ [*bg.* lěnъ].

lęsă, *pat făcut din nuiele pe care se așează viermii de mătase*; *cf.* părdíă [*bg.* lěsa].
lęsnį, *lesne, ușor* [*bg.* lesenъ].
lęziri, *a alege (în special oile, vitele)*; — *ind. pr.* leg, lec (*Lm*); *3 sg.* lęzį 10^{8}; *3 pl.* lec (*Lm*) 64^{3}; — *pf. 1 sg.* leș; — *part. tr.* les.
lęzirį, *alegere.*
li, *le*: $1^{6\cdot8\cdot10}$, 2^{7}, $3^{2\cdot5\cdot6}$. ..
lica, *chip, față* [*bg.* likъ].
licšór, *ușor (la cîntărit)*; *f.* licšoră 52^{3}.
licuíri, *a lecui, a vindeca*; — *ind. pr.* licues [*bg.* lěkuvamъ].
líčnic (*L.*), *frumos* [*bg.* líčenъ].
ličọri, *a se cădea, a se cuveni*; — *ind. pr.* ličọs; *3 sg.* nu ličaștį, *nu se cade, nu se cuvine*: 28^{20} [*bg.* liča].
lįgănari, *a se legăna*; — *ind. pr. 1 sg.* mį lęgăn, *2 sg.* tį lęziń, *3 sg.* sį lęgănă, *1 pl.* nạ ligănọm, *2 pl.* vạ ligănaț, *3 pl.* sį lęgănă 59^{2}.
lįgari, *a lega*; — *ind. pr.* leg; *3 sg.* lęgă 1^{1}, 38^{12}; — *1 pl.* lįgọm 40; *3 pl.* lęgă 64^{25}, sį lęgă 3 $^{3\cdot4\cdot5}$, lį lęgă 36, lạ lęgă 4^{3}; — *pf. 1 sg.* ligaį $73^{2\cdot3}$; *3 sg.* ligọ 68^{6}; — *sbj. pr.* să-ụ leg 28^{8}; să-ț lez 27^{4}; s'nu-ụ leș 73^{5}; s'l'ạ lęgă 28^{7}; — *imper. 2 sg.* lęgămį 68^{5}; — *part. tr.* lįgată 64^{24}, $73^{4\cdot5}$; lįgatį 3^{1}, 73^{2}.
lígjă (*L. O.*), *bale*; — *pl.* ligjilį 51^{14} [*bg.* liga].
lilíc, *liliac* [*bg.* liljak].
limbă, *limbă*: $6^{6\cdot8}$, 22^{4}; *peș'e lat de mare*; *art.* limba 2^{1}, 18^{1}; — *pl.* limb.
limbęți, *o pasăre de mărimea berzei.*
límbičcă, *omușorul.*
limọń, *lămîi* [*bg.* limonъ].
limọńă, *lămîie*; — *pl.* limọń 50^{2}.
líndinį (*L. C.*), líndină (*Oș.*), *lindină*; — *pl.* lindiń.
língură, *lingură; cupă, căuș la roata morii de apă*: 11^{2}; — *pl.* lingur.
linguríč, *lingurea.*
linguríță (*Lm.*), *linguriță.*
linós, *leneș*: 28^{1}; *art.* linosu 28^{1}.
lintį, *linte.*
linžirį, *a linge*; — *ind. pr.* ling; *3 sg.* linžį 25^{14}; — *sbj. 3 sg.* să lingă 25^{13}.
lipă (*L. H.*), *tei* [*bg.* lipa].
lipăridă, *țîr*; — *pl.* lipăriz [*cf. ngr.* λίπαρος „*gras, untos*“].
lipirį, *a lipi*; — *ind. pr.* lipes; — *pf. 3 sg.* lipi 28^{2}; — *part. tr.* lipită 28^{2}; lipiț 64^{36} [*bg.* lěpja].
liră, *liră*; — *pl.* lirį 5^{1}, 64^{2} [*bg.-tc.*].
lisă, *nume de oaie cu fălcile roșcate* [*bg.* lisa].
liscuvęți, *un fel de piatră* [*cf. bg.* lěskavecъ „*fulger*“ < lěská „*stîncă*“].
lisíță, *vulpe* 27^{1}; lisița $27^{2\cdot7}$; *dat.* lạ lisiță 27^{5}; *voc.* lisițu $27^{3\ 5\cdot8}$; — *pl.* lisiță; lisițălį 31^{6}; — lisíță cărbunarcă, *vulpe neagră* (*varietate de vulpe*); bișọna lisițăl'ạ, *un*

fel de ciupercă cu praf înăuntru [*bg.* lisíca].
lisívă, *leşie* [*bg* lisíva].
lisnic, *măr sălbatic* [*cf. bg.* lěštnikъ „*alun*"].
listuvíţă (*Oş.*), *v.* lăstuvíţă [*bg.* lěstovica].
lišă, *o boală de piele* [*bg.* lišaj].
lišičọnă, *un fel de strugure negru.*
lit, *subţire:* lită šaịcă 3^{2} [*bg.* litъ].
liturgíă, *prescură*; — *art.* liturgịa 5^{3} [*bg.* liturgija].
liturgisiri, *a sfinţi*; — *ind. pr.* liturgises.
liụ, *număr fără soţ* [*bg.* lihъ].
lịubiniţă, *pepene verde* [*bg.* lubeníca].
liunár, *pruncul lăuzei.*
liuncă, *lăuză* [*ngr.* λεχῶνα].
liunil'ă, *lăuzie* [*ngr.* λεχωνιά].
livẹn, *nume de floare* [*bg.* lévjanъ].
livičár (*L.O.H.*), *stîngaci* [*bg.* lěvičarъ].
Livọz, *npr. geogr.* 44^{2}.
lizét, *gust* [*bg.-tc.* lezétъ].
lizitlịa, *gustos*: 18^{2} [*bg.-tc.* lezetlija].
lizníčcă (*C. Oş.*) *v.* lăzníčcă.
lobodă, *lobodă* [*bg.* lobodъ].
loc, *loc*: $1^{2\cdot5}$, $2^{1\cdot2}$; *art.* locu 26^{5}; — *pl.* locur 2^{1}, 20^{2}, 54; — ạn loc di 1^{8}; ạn loc s'lạ zică 2^{3}.
lor, *lor:* 1^{8}, $2^{2\cdot8}$, 3^{6}, 7^{1}.
lost, *ciomag cu care mocarul stăveşte moara ridicînd roata în sus*; *art.* lostu 18^{3}, 27^{5}; — *pl.* lostur [*bg.* lostъ].
loš, *bolnav*: 27^{7};—*f.* lọašă [*bg.* lošъ].
lot (*L. O. H.*) *aluat.*
lov, *vînat*: $24^{\cdot12}$, 29^{2} [*bg.* lovъ].
lozniccă, *un fel de strugure mărunt şi foarte dulce* [*bg.* loznica].
lọnă, *lînă*: $3^{6\cdot7}$, $4^{1\cdot3}$, 35.
lọncă, *luncă* [*bg.* lъ̈ka].
lu, *art. lui*: 3^{4}, 5^{2}; — lu cruị, *al cărui*: 12^{4}; lu fẹta, *fetei* 19^{1}.
lucrător, *lucrător.*
lucru, *lucru*: $1^{5\cdot7}$, 2^{7}; *art.* lucru 8^{2}; — *pl.* lucrị 1^{7}, 9^{3}, 22^{3}; lucrịlị 3^{1}, 4^{5}, 28^{4}; lucărlị 72^{2}; — cum ţ-aị lucru? *ce ai de gînd?*
lud, lut (*C.*), *nebun* [*bg.* ludъ].
luị, *lui*: ạn luị cătun 5^{3}; dị frica luị 6^{3}; cu luị taịfă 25^{18}.
lumị, *lume*:23^{1}; lumẹ, *oamenii, omenirea*: 21^{3}, 23^{1}, $25^{19\cdot20}$; din lumị, *de pe pămînt.*
luminarị, *luminare (de ceară)*: $26^{2\cdot3\cdot4\cdot6}$; luminarẹ 26^{3}; — *pl.* luminọr $26^{1\cdot2}$, 64^{26}; luminọrlị 64^{26}.
lumutirị, *a bolborosi*; — *ind. pr.* lumutes [*bg.* lomótja].
lun, *alun.*
lună, *alună.*
lună, *lună (astrul)*; luna 8^{3}, 18^{2}, $31^{11\cdot12}$.
Lunca (*L.*), Lunda (*Oş.*), *vacă fătată luni.*
Lunčị, *bou fătat luni.*
lung, *lung*: 3^{7}, 4^{3}; lunc (*Lm.*); lungu 51^{19}; *f.* lungă $3^{2\cdot3\cdot8\cdot9}$, $4^{1\cdot4}$; *pl. m.* lunẓ $3^{5\cdot9}$, 4^{5}; lunţ (*Lm.*); *pl. f.* lunẓị (*Lm.*).
lungúr (*Oş.*); *cf.* sălungur, sălăngur.

lunguveşt (*Oş.*), lunguvát (*H.*), *lunguieţ.*
lúniĉcă, *aluniţă*; *alună mică.*
lunʒimi, *lungime.*
lunʒinesc, *din Lundziń*: $1^{6.8}$; lundzineşt 1^{5}.
Lunʒinéţ, *locuitor din Lundziń*: $1^{4.10}$; Lundzineţu 1^{7}, Lundzineţil′ $1^{3.9}$.
Lunʒiń, *npr. geogr.* $1^{2.4.6}$, $2^{4.6}$; Lundziñu $1^{4.5}$.
lunʒiri, *a se purta rău*; — *ind. pr.* mi lunʒes.
luń, luńa: 64^{1}, *luni, lunea.*
lup, *lup*: $27^{5.7.9}$; *art.* lupu 15^{3}, $27^{2.7}$; *voc.* lupi 49, lupuli $27^{6.7}$, 30^{5}; — zǫlili lupului 35; — *pl.* lup.
lupată, *lopată*: 72^{1}; lupata 34, 54; — *pl.* lupǫţ [*bg.* lopata].
lupătár, *lopătar* [*bg.* lopatarъ].
lupătíţă, *lopăţică (la corpul omului).*
lupčác, *pui de lup.*
lupu-mâncá-la, *dracul*: 26^{6}.
lupǫáñă, *lupoaică*
lušnác, *nucă curăţită de învelişul verde*; — *art.* lušnacu 18^{7} [*bg.* luštnakъ].
lušutiia, *boală*: 37^{1}, 51^{22} [*bg.* lošotíja].
lut, *noroi.*
luţǫl, luţăl *(H.)*, *bucăţică de aluat, cocă.*
luváĉ, *vînător* $30^{6.7.8}$; *art.* luvaču 15^{3}, 30^{6}; *voc.* luvaču 30^{6}; — *pl* luvaĉ 24^{1}, 72^{3}; luvačil′ 72^{3} [*bg.* lovačъ].
luviri, *a vîna*; — *ind. pr.* luves; *3 sg.* luveşti 27^{5}; — *pf. 2 sg.* luviš 27^{3}; — *sbj. pr. 1 sg.* şi luves 27^{4} [*bg.* lovja].
luviri, *vînătoare, vînat.*
luzníĉcă, *lăuruşcă*; *v* lăzniĉcă [*bg.* loznica].

L′

l′, *v.* l′a.
l′a, *îi (acusativ pl.)*: 1^{9}, $5^{1.3}$, 6^{1}; l′ 1^{10}; — l′, *îi (dativ sg.)*: 4^{3}.
l′ărtăĉuni, *iertăciune.*
l′ărtari, *a ierta*; — *ind. pr.* l′ert; — *impf. 3 sg.* şi l′erta 20^{2}.
l′epur 37^{1}, (*H.*), l′epuri 31^{3}, 72^{3}, *iepure*; — *art.* l′epuru 8^{1}; — *pl.* l′epur $24^{1.2}$; l′epuril′ 31^{6}, 59^{1}.
l′in (*L. O.*), lin (*H.*). *in.*
l′inár, *cel ce vinde in.*
l′ipuraş, *iepuraş.*
l′ipurĉác, *iepuraş.*
l′iţă (*L. O.*), liţă (*H.*), *iţe.*
l′iţár, *vînzător de iţe*
l′ub, *colanul de lemn dela gîtul oilor şi caprelor de care atîrnă clopoţelul* [*bg* lubъ].
l′umintra (*L.*) 25^{15}, l′umintrę (*O*) 47^{8}, l′uminterę (*Lm.*), *altminteri.*
l′umintrălę, *altminteri.*
L′umniĉan, *locuitor din L′umniţa*; — *pl.* L′umniĉań $52^{5.6}$; L′mniĉańil′ 52^{5}.

L'umniţa, 1[6]; *localitate*; L'umniţă 6[6·7].

l'upiri, *a desface foile de pe ştulete; a descoji, a scoate scoarţa de pe copaci*; — *ind. pr.* l'upes [*bg.* ljupja].

l'upitínă, *foile scoase de pe ştulete şi care se dau la vite* [*bg.* ljupitina].

l'ut, *aspru* [*bg.* ljutъ].

l'ută, *iute*: răk'íă l'ută [*bg.* ljuta].

l'utiníc (*Oş.*), l'itiníc (*C.*), *ceafă*; — *pl.* l'utiniţi, l'itiniţi.

l'útiţă, *un fel de şarpe mic* [*bg.* ljutíca].

I.-A. CANDREA

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

ASUPRA TRATAMENTULUI LUI *N* + CONSOANĂ ÎN LIMBA ROMÎNĂ

Punctul de oclusiune al lui *n* preconsonantic e condiţionat de articulaţia consoanei următoare. Vibraţiunile glotale şi nasalitatea, singure, sînt esenţiale pentru oclusiva nasală în această poziţie.

Avem de examinat trei casuri:

1. *N* + oclusivă (ex.: *cînd*),
2. *N* + semi-oclusivă (ex.: *sînge*),
3. *N* + fricativă surdă (ex.: *atins, dinşii*).

Categoriile 1 şi 2 s'ar părea, la prima vedere, că nu provoacă nici o observaţie de detaliu; în adevăr, avem impresia că în amîndouă casurile, după implosiunea lui *n* urmează ţinuta şi explosia consoanei următoare. Grafia tradiţională, care notează pe *n*, întăreşte această observaţie. Totuşi, în textele noastre vechi, întîlnim deseori exemplele următoare: *arrucat* (= aruncat), *încuğiura* (= încunjura), *lâgoare* (= lîngoare), *luğă* (= lungă), *mâca* (= mînca), *naite* (= nainte), *rrăd* (= rînd), *uki* (= unchi), în care *n* nu e notat. Pe lîngă aceste notaţiuni, aceleaşi texte cunosc grafii care omit pe *n* în cuvintele conţinînd grupul *ns*, intervocalic sau final (*aprinse, ascunseră, atins, dinsul, dinşii* etc.)[1]. In casul din urmă grafia este justificată de fonetică:

[1] V. Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, II, 127.

în adevăr, *s* nu comportă oclusiune, ci numai strîmtarea canalului bucal în poziţia dentală, iar *š* e o semi-oclusivă dentală care nu poate oferi un punct de sprijin pentru oclusiunea lui *n*. Oclusiunea lui *n* fiind suprimată, vibraţiunile glotale şi nasalitatea se transportă în întregime asupra vocalei precedente, care e lungită. Mecanismul fenomenului a fost analisat de Meillet [1]; J. Poirot a cercetat cu ajutorul aparatului inscriptor modul de articulaţie a nasalelor islandese în cuvintele *hann, mann* şi *hans, mans* [2]. Resultatul experienţelor sale este următorul: în *hans, mans*, durata oclusivei nasale e mult mai mică decît în *hann, mann*; în schimb, durata vocalei precedente creşte proporţional cu micşorarea duratei consoanei, timbrul vocalic descompunîndu-se în vocală orală + vocală nasală. Procesul nu e încheiat, ca în romînă, unde vocala precedentă a devenit lungă [3], pe cînd în islandesă e semi-lungă. Fenomenul e bine cunoscut: în latină, grupul *-ns-* a suferit un tratament analog (vocală lungă nasalisată + resonanţă nasală + *s*, grafiile c o s o l şi c o n s o l); de asemenea şi grupul final *-ns*, punctul final al evoluţiei fiind constituit prin vocală lungă + *s* [4].

Dacă grafiile *atis* etc. din textele amintite mai sus sînt singurele justificate, cum se explică notaţiunea zero a oclusivei nasale în casul *n* + oclusivă sau *n* + semi-oclusivă ?

Fonetica experimentală ne ajută la deslegarea problemei.

In cursul experienţelor făcute în laboratorul dela *Collège de France*, am putut observa două feluri de pronunţare a

---

[1] *A propos du groupe -ns-*, în *Indogerm. Forsch.*, X, 61-70. Dispariţia lui *n* + fricativă în vocala precedentă în italiană a fost studiată de G. Panconcelli-Calzia, *De la nasalité en italien*, Paris, 1904, 87 urm.

[2] *Sur l'articulation des nasales islandaises*, în *Mlélanges... Ch. Andler* Strasburg, 1925, 285-290.

[3] Vezi cartea mea *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1926, şi resultatul experienţelor, în care am luat ca exemple cuvintele *atins, atinşi, dinadinsu, dinsu, dinşii, ginsaci, stins.*

[4] *Lupōs* < **lupons, ouīs* < **ouins*, R. Gauthiot. *La fin de mot en indo-européen*, Paris, 1913, 143-144, şi Meillet-Vendryes, *Traité de grammaire comp. des languse classiques*, 87 (§ 132).

grupului *n* + oclusivă velară în cuvintele *ating*, *brîncă*, *luncă*, *lung*, *unchi*. Intr'o serie de exemple, oclusiunea lui *n* apare neted pe traseuri; într'o altă serie, oclusiunea dispare, fiind înlocuită cu nasalisarea vocalei precedente: *luăkă*, *atiĭg*, *luăg* etc. Fenomenul e bine făcut ca să ilustreze natura psihologică a imaginei fonetice numită „fonem": pronunţările *luăkă* etc. ne arată că vorbitorul a reunit într'o singură representaţie fonetică diferitele categorii de *n*, avînd sentimentul identităţei articulaţiunilor *n* + oclusivă şi *n* + fricativă surdă. De asemenea, scriitorii textelor vechi nu au mai notat pe *n*, din moment ce aveau sentimentul dispariţiei oclusiunei consonantice şi resonanţei nasalităţei asupra vocalei preconsonantice, în *atins* ca şi în *unchi*, de exemplu. De aceea, nasalitatea e indicată deseori în aceleaşi texte prin semnul .ſ.: *aru.ſc* etc.[1].

Vedem cum pentru a explica o inovaţie fonetică trebue să ţinem samă deopotrivă de factorul psihologic şi de cel fisiologic care condiţionează transformarea.

ASUPRA TRECEREI LUI *P+Y* LA *K'*

In *Deutsche Literaturzeitung* (1927, col. 1302-1303), cu prilejul unei dări de samă asupra cărţei mele *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, A. Zauner se ocupă de trecerea lui *p+y* la *k'* în dacoromînă (*pyatră* > *k'atră*). Zauner nu admite explicaţia lui Lambrior, care susţinea că între tratamentul *py* şi tratamentul *k'* trebue să admitem o etapă intermediară *pk'*, ci e de părere că tratamentul *pk'* este un compromis între două pronunţări: pronunţarea *py*, venită din sud, şi pronunţarea *k'*, normală în Moldova. Pentru a ne convinge. ne trimite la harta „piatră" reprodusă în cartea mea (harta înfăţişează resultatul anchetelor lui Wei-

[1] Densusianu, *l. c.*

gand)[1]. Voi face următoarele observaţii cu privire la această explicaţie. Harta este o mărturie lipsită de forţă probantă; este firesc ca pronunţarea *pk'* să apară în apropiere imediată de regiunea *k'*, de vreme ce tratamentul *k'* resultă din *pk'*; dar această constatare nu probează nimic decisiv nici în favoarea teoriei lui Lambrior, nici în favoarea teoriei lui Zauner.

Ceea ce nu ne spune însă Zauner este *de ce* şi *cum* s'a ajuns la etapa *pk'* în regiunea frontieră. Socotesc exclusă posibilitatea de a explica adoptarea acestei pronunţări. E vorba aci, bine înţeles, de punctul de vedere „social" al problemei. Zauner admite în mod tacit că un individ situat la limita între regiunile unde se pronunţă *piatră* şi *k'atră*, neştiind care e pronunţarea corectă, ar fi adoptat o pronunţare de compromis *pk'atră*. Acest proces se poate în adevăr întîmpla, dar numai în mod isolat. Astfel, un individ dintr'o localitate din sudul Franţei cunoaşte forma *urlo* (< lat. o l l a), care se explică printr'o contaminare: *uro*+*ulo*, forme care au fost înregistrate în localităţile vecine (J. Gilliéron, *Généalogie des mots qui désignent l'abeille*, p. 13). Dar generalisarea unei atari pronunţări de compromis nu se poate concepe decît numai mulţumită generalisărei pronunţărei individuale într'o localitate oarecare, rămînînd ca în urmă împrejurări de ordine politică sau culturală să răspîndească graiul acelei localităţi asupra unei regiuni mai întinse. Ştim că acest proces nu s'a petrecut în casul nostru; în consecinţă, explicaţia lui Zauner nu ţine samă de realitatea faptelor. In adevăr, în astfel de casuri se produce o „substituire" fonetică sau, atunci cînd fonetismul care trebue adoptat e neobişnuit şi deci greu de pronunţat, o „adaptare", o „apro-

[1] „So wären nach R., wie schon nach anderen vor ihm, Formen wie *pk'atră* durch rein lautliche Vorgänge entstanden; mir scheint die Betrachtung der Karte deutlich zu zeigen, dass diese Form aus dem Zusammenstoss einer von Osten her vordringen *k'a*- Form mit der südlichen *pia*- Form hervorgegangen ist, so dass mir Puşcariu's Kontaminationstheorie wahrscheinlicher dünkt" (col. 1303).

piere" de fonetism: limba cu un prestigiu social mai ridicat îşi impune pronunţarea. Aşa dar, în casul nostru, pronunţarea bucureşteană *piatră* ar fi trebuit să fie adoptată. Dar să admitem teoretic că, printr'o împrejurare oarecare, graiul moldovenesc, dotat de un prestigiu mai mare, îşi impune pronunţarea. In acest cas, individul din regiunea frontieră va căuta să-şi părăsească pronunţarea provincială şi să adopte pronunţarea *k'atră*. Dar pe vremea cînd Weigand şi-a făcut cercetarea, limba din regiunea Bucureşti nu angajase lupta cu pronunţările locale; cu atît mai puţin limba moldovenească. Fonetismele care apar în regiunile de graniţă sînt, deci, fenomene naturale, care trebue explicate în alt mod. Ele trebuesc explicate luîndu-se în consideraţie factorul fisiologic; nici din acest punct de vedere explicaţia lui Zauner nu este mulţumitoare. In adevăr, recensentul nu ne spune cum s'a ajuns dela pronunţarea *py* la pronunţarea *k'* şi cum se explică, în acest cas, fonetismul *pk'* din greaca modernă. De fapt, acest fonetism (pe care l-am amintit în cartea mea, 114) confirmă explicaţia lui Lambrior: trebue să vedem în *pk'atră* etapa intermediară între pronunţarea *piatră* şi pronunţarea *k'atră*. Tratamentul lui *m* în aceeaşi situaţie ($m + y > ń$) confirmă, la rîndu-i, această explicaţie: se ştie că între amîndouă pronunţările trebue să admitem o etapă intermediară *mń*[1].

Conclusia mi se pare că nu poate fi decît următoarea: examinarea faptelor din punct de vedere social şi din punct de vedere fisiologic confirmă pe deplin teoria lui Lambrior.

Al Rosetti

[1] Cf. A. Meillet, *Un cas de paresse du voile du palais*, în *Revue de phonétique*, IV (1922), 218-219: „On sait que, en grec moderne et en tchèque, *m* suivi de *yod* tend à passer à *mn'*, avec *n mouillée*; le tchèque *mĕsto* se prononce *mn'iesto*. J'ai souvent entendu, en Berry, prononcé le mot *mien* avec ce même *mn'*" (219).

Observaţii asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei

Două studii recente despre cronica faimosului „notar anonim al regelui Bela" ajung la acelaşi rezultat în privinţa acelor *Blachi ac pastores Romanorum* pe care cronicarul îi aşează în şesul Panoniei la venirea Ungurilor. I. Gherghel traduce *sclaui Bulgari et Blachi ac pastores Romanorum* prin „Slavi, Bulgari şi Vlahi, *adică* păstori ai Romanilor", şi vede în conjuncţia *ac* a textului latin „o legătură mai strînsă, chiar o egalitate între ambele cuvinte" [1]. Răspunzînd lui E. Iakubovich, care văzuse în „Romanii" cronicei pe supuşii împăratului, K. Schünemann identifică şi el pe Vlahi cu „pastores Romanorum"; ar fi popoare de acelaşi fel ca „Sclavi et Boemi" (gleichartige Völker) [2]. Faptul că un popor poate avea două denumiri îl lămureşte Choniates, care întrebuinţează pentru Aromîni cînd numele de „Misieni" (din Moesia), cînd acela de „Vlahi": τοὺς κατὰ τὸν Αἷμον τὸ ὄρος βαρβάρους, οἳ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κικλήσκονται.[3] Iar ceva mai departe scrie cu acelaşi înţeles τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων şi τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Βουλγάρων [4]. Ana Comnena înţelege prin „Vlahi" pe păstori, fără deosebire de origine etnică, iar într'un loc pomeneşte de „Sauromaţi, numiţi altădată Misieni" [5].

Deslusirei acestor denumiri trebue însă să-i aplicăm şi alte criterii, acela al manierei arhaisante a scriitorilor bizantini şi, în al doilea loc, acela al cunoştinţelor lor geografice. M. Vasmer a observat cu multă dreptate că numele de Σκύθαι

---

[1] *Pascua Romanorum; Pabula Iulii Caesaris? Un capitol din nomenclatura istorică romînă*, în *Revista Arhivelor*, I (1926), p. 5 a extrasului. Cf. şi *Revista Arhivelor*, n-rul 4(1927), 235-237.

[2] K. Schünemann, *Die „Römer" des anonymen Notars*, în *Ungarische Jahrbücher*, VI (1926), 148-157.

[3] Ed. Bonn, 482.

[4] *Ibid.*, 485, 489. Ar fi de dorit un studiu amănunţit asupra acestor denumiri la scriitorii bizantini.

[5] Ed. Bonn, I, 166, 595.

se aplică Goților, Hunilor, Bastarnilor, pînă și Cumanilor[1] (adăugăm că Gregoras înțelege tot prin „Sciți" pe Tătarii lui Ginghiz-Han[2] din veacul al XIII-lea). Cuvîntul „Sciția" nu are deci decît un înțeles geografic, care privește regiunea Rusiei de miază-zi, unde au locuit Sciții autorilor clasici. Aceeași considerație trebue s'o avem în vedere și pentru denumirile pe care alte izvoare medievale le dau poporului romîn.

Intr'un articol recent din *Dacoromania*, Ç. Lacea susține că Romînii din sudul Dunărei, așezați la Brașov, au fost supranumiți Bulgari „într'un timp cînd adeseori numele dat unei persoane sau unei populații avea mai de grabă sens geografic decît etnic"[3]. Părerea rămîne să fie discutată; e însă interesant de observat că d-sa găsește o confirmare a acestei ipotese în faptul că în socotelile coloniei genovese din Cafa, din veacul al XV-lea, Românii Stanciu, Radu, Stoica sînt denumiți „Unguri"; *Ungarus* și *Velachus* au același înțeles[4].

N. Iorga, care a publicat aceste „socoteli", a ajuns la conclusia că e o deosebire, în izvoare, între *Vlahii*, Aromînii, și *Ungurii*, Romînii dela nordul Dunărei, din „Ungrovlahia" vecină a regatului maghiar. Documente genovese mai vechi, dela sfîrșitul secolului al XIII-lea, aduc o neașteptată întărire acestei presupuneri. Intr'adevăr, pe lîngă o Mărioară „Umgare" din Cafa, pe care am mai semnalat-o aiurea[5], găsim într'un contract transcris la Pera, la 2 au-

---

[1] *Die Iranier in Südrussland*, Leipzig, 1923, 8.

[2] V. și exemplele aduse de R. Guilland, *Essai sur Nicéphore Grégoras*, Paris, 1926, 246, precum și observațiile lui D. Russo, *Elenismul în Romînia*, București, 1912, 22-23.

[3] *Sînt în Transilvania așezări de Romîni veniți din sudul Dunărei?* în *Dacoromania*, IV (1926), p. 8 a extrasului.

[4] N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria Romînilor*, III, București, 1897, 45-46.

[5] *Noms romans dans les registres des notaires génois de Crimée*, în *Romania*, LI (1925), 270.

gust 1281, bani luaţi cu împrumut dela „Caloianni Bracho“ [1]. Analele genovese, pomenind de înfrîngerea Cruciaţilor şi a Veneţienilor la Adrianopol, la 1205, arată că împăratul Balduin a fost învins de „Brachi“ [2]; *Brachus* e fără îndoială o formă alterată a lui *Blachus*, iar forma grecească a numelui „Caloianni“ din 1281 arată că e logic ca la Pera, lîngă Constantinopol, „Vlahul“ să fie un Aromîn balcanic, pe cînd la Cafa, în Crimeea, „Ungurii“ de felul Mărioarei să fie Romîni dela nordul Dunărei. S'ar mai putea, de altfel, aminti şi numele interpretului misiunei franciscane din Crimeea dela 1286, deşi identificarea e mai puţin sigură. E vorba într'adevăr de un „Karichinus Ungarus“ [3]. Găsind aiurea un *Carachinus*, Z. Gombócz l-a identificat cu Karácsony [4]; se ştie însă că atît Karácsony cît şi forma slavă *Kračin* vin din rom. *Crăciun* [5], aşa că acest „Ungur“ în serviciul călugărilor minoriţi din Crimeea ar putea fi şi un „Crăciun“ din părţile Ardealului sau chiar ale Moldovei.

*

Din aceleaşi documente genoveze reiese şi o vădită deosebire între Bulgarul balcanic *Adoma de Jagoria* (Zagora) şi robii vînduţi la Cafa, care sînt *de projenie Borgara* [6]. Aceşti Bulgari din Crimeea sînt de bună samă din „Bulgaria Mare“ de pe Volga. Zagora pare a fi numele regiunei din sud-estul

---

[1] *Actes des notaires gênois de Péra et de Caffa* (*Acad. roumaine, Études et Recherches*, II, Bucureşti, 1927, 314, reg. 96.

[2] *Annali Genovesi* (ed. Belgrano şi Imperiale di S. Angelo), în *Fonti per la storia d'Italia*, 12, II, Roma, 1901, 95: *preliati a Brachis ... tandem Brachi revertuntur.*

[3] P. Golubovich, *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell' Oriente francescano*, Quaracchi, 1913, II, 445.

[4] *Ossètes et Iazyges*, în *Revue des études hongroises et finno-ougriennes*, III (1925), 16.

[5] V. Bogrea, *Ştiinţă militantă*, în *Anuarul Inst. de ist. naţională al Univ. Cluj*, III (1924-5), 500.

[6] *Actes des notaires gênois de Péra et de Caffa*, 151, 229.

Bulgariei balcanice, la granița Traciei [1]; Tomaschek a reprodus din manualul negustorului florentin Pegolotti (prima jumătate a secolului al XIV-lea) următoarea însemnare: „*grani di Varna e di tutta la Zagora e di Vezina e di Sizopoli tutti vanno a uno pregio, e altri grani non ha in Romania da nome*“ [2]. Un învățat rus a căutat să localiseze mai precis „Zagora“, identificînd *Vezina* cu un port de pe coasta Bulgariei, la sud de Varna, *Sizopoli* cu Σωζόπολις, Sizobol, pe coasta Traciei, și Zagora cu Develtul, regiunea cuprinsă între „Porțile de fier“ ale Balcanilor de răsărit și cîmpia dela Burgas [3]. Tomaschek nu a reprodus însă exact textul lui Pegolotti; în *Pratica della mercatura* cetim următoarele: „*Grano di Varna e della Zaona, e di Vezina, e di Sinopoli e peggio regrano, che niuno degli altri... E grani di questi luoghi, come Varna, e di tutta la Zaorra, e di Vezina, e di Sinopoli tutti vanno a uno pregio, e altri grani non ha in Romania da nome*“ [4]. *Sinopoli* (nu Sizopoli) e Sinope în Asia Mică, *Vezina* e Vicina dela gurile Dunării [5] și atunci e mult mai probabil că „tutta la Zaorra“ înseamnă întregul teritoriu al Bulgariei politice din 1335. Un contemporan, Venețianul Marino Sanudo „cel Vechi“, înseamnă că „*vi è anco l'Imperator de Zagora che confina con l'Imperator di Costantinopoli e si stende*

---

[1] F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris, 1926, 12 (granițele Bulgariei: „Le Zagorje' la prolongeait jusqu'à Deultum sur le Pont Euxin“). Sînt de altfel și alte casuri în care numele unui ținut devine pentru streini acela al țării întregi. Cf. V. Bérard, *Les Phéniciens, et l'Odyssée*, Paris, 1927, 16-17: „c'est la petite province romaine *Africa*... qui a fini par imposer son nom à tout le pays d'alentour, puis à la totalité du continent.“

[2] *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, în *Sitzungsber. k. Wien. Akad., phil.-hist.*, CXIII, 303.

[3] I. Kulakovskij, Еще къ вопросу о Вичинѣ, în *Vizantiskij Vremennik*, V (1898), 394-395; v. Contin. lui Theophanes (ed. Bonn), 165.

[4] Pagnini, *Della decima e di altre gravezze*, Lisbona-Lucca, 1766, III, 25.

[5] Cf. G. I. Brătianu, *Vicina*, în *Acad. roumaine, Bullet. hist.*, X (1923), 149, 161. Nici eu nu am folosit atunci direct scrierea lui Pegolotti.

il suo Regno sino el Fiume Danubio“ [1]. Incă dela începutul veacului al XIII-lea, pentru cancelaria pontificală împăratul Ioniţă era un „*imperator Bulgarorum et Blacorum*“, arhiepiscopul bulgar însă un *pastor de Zagora* [2]. In schimb, cînd un document florentin aminteşte de o „*balleta de variis crudis de Bolgaris*“ [3], aceste blănuri vin dela Bolgar, din nord-estul Rusiei. Documentele ungureşti par însă a fi întrebuinţat întotdeauna pentru Bulgaria dunăreană cuvîntul „Bulgaria“ [4]. Mai tîrziu, deosebirea dispare şi din textele italiene: cancelaria veneţiană pomeneşte pe la 1350 de un „imperator Bulgarie“, care-i un ţar balcanic [5], iar hărţile dela sfîrşitul secolului al XIV-lea înseamnă mai toate „Bulgaria“ lîngă Dunăre [6].

Oricum însă, localisări care disting „Zagora“ balcanică de „Bulgaria“ de pe Volga, „Vlahii“ aromîni din sudul Dunărei de „Ungurii“ romîni de pe malul stîng al fluviului, arată că în izvoarele italiene, ca şi în cele bizantine, denumirile etnice păstrează un înţeles geografic, de care vor trebui să ţie samă toate cercetările de etnografie medievală ale sud-estului Europei.

G. I. BRĂTIANU

ROM. *alior*

Toate speciile de euphorbiacee poartă în genere numele de *alior* sau *arior*, pe lîngă numirile de „laptele cînelui“, „laptele cucului“, „laptele lupului“ etc. Dicţionarul Acade-

[1] *Istoria del Regno di Romania*, la Hopf, *Chron. gréco-romanes*, Berlin, 1873, 142. V. şi cronica lui Muntaner, în care împăratul Bulgariei e stăpînitorul Zagorei (Latzaura). N. Iorga, *Ramón Muntaner et l'empire byzantin*, în *Revue histor. du sud-est européen*, IV (1927), 334.

[2] Hurmuzaki, *Doc.* II, 5-6.

[3] Davidsohn, *Gesch. von Florenz*, II, 421.

[4] Hurmuzaki, *ibid.*, 247, 250, 291, 349, 379 etc.

[5] L. de Mas Latrie, *Listes des Princes et Seigneurs de divers pays..*, în *Biblioth. de l'École des Chartes*, seria a VI[a], I (1865), 50.

[6] Cf. G. I. Brătianu, *Les Bulgares à Cetatea Albă*, în *Byzantion*, II (1925), 153-154.

miei consideră originea lui *alior* ca necunoscută, respingînd, cu drept cuvînt, etimologia h e l l ĕ b o r u s „spînz" propusă de Hasdeu, care e neadmisibilă, căci — afară de dificultăţile fonetice — nu există nici o asemănare între euphorbiacee şi ranunculacee, din care face parte spînzul. Originea cuvîntului era însă cît se poate de uşor de găsit, dacă se gîndia cineva că una din caracteristicele aliorului este coloarea *galbenă-aurie* a florilor sale. De aci pînă la a u r e o l u s „auriu" nu e decît un pas. Prin reducerea lui *au-* aton la *a-* şi cu accentul trecut pe *o-*, ca în toate casurile similare, a u r é o l u s > * a u r i ó l u s a devenit *ariór*, de unde, prin disimilarea primului *-r-* din silaba atonă, *alior*. Ceea ce vine să confirme etimologia noastră este faptul că în prov. *aliorul* se numeşte *auriolo* < a u r e o l a [1], şi tot astfel e numită şi planta centaurea solstitialis [2] (rom. *scai galben*), caracteristică prin florile ei galbene ca lămîia.

Formele *aríu* şi *oréu* care se aud în Oltenia, în Bănat şi în Ţara Haţegului, sînt refăcute din *arior*, finalul *-(i)or* fiind luat drept sufix diminutival.

Rom. *arătа*

Etimologia *a r r e c t a r e, propusă de Cihac şi adoptată de Dicţionarul Academiei, nu e de loc convingătoare, căci e întemeiată pe presupunerea că înţelesul primitiv al verbului romînesc trebue să fi fost acela de „a face drept, a îndrepta", de unde „a ridica" — „a face să se vadă mai bine" — „a înfăţişa mai bine" — „a înfăţişa prin cuvinte" — „a expune" etc. Evoluţiunea semantică e neclară şi nu tocmai firească.

Că trebue pornit dela un prototip cu *-rre-*, care să explice formele vechi *arretu* (Psalt. Hurmuzaki, CXVII, 18), *arreta* (*ibid.*, XLI., 3; LVIII, 12), *arretatu* (*ibid.*, CXLIII, 3)

[1] Xavier de Fourvières, *Dictionnaire provençal-français*, Avignon 1902, 58.

[2] G. Azaïs, *Dict. des idiomes romans du midi de la France*, Montpellier, 1877, I, 155.

etc., nu încape nici o îndoială. Dar acest *-rre-* nu trebue căutat în *arrectare, ci aiurea.

Lat. reiterare, deşi rar întrebuinţat de scriitori, făcea parte din graiul viu al poporului şi s'a păstrat în port. *redrar*, *arredrar* [1], friul. *redrá*, *radrá*, *ledrá* şi trient. *ledrar*. Verbul lat. trebue să fi avut aceleaşi înţelesuri ca şi simplul iterare, pe care dicţionarele îl înregistrează cu sensurile de: „recommencer, renouveler, reprendre; — biner la vigne; — redire, répéter, réitérer; — rapporter (des paroles); — raconter; chanter; célébrer". Formele romanice de mai sus au păstrat numai înţelesul de „a săpa viţa a doua oară; a prăşi", sens pe care-l are şi vspan. *hedrar* şi arbed. *adrá* < iterare. Limba romînă a păstrat însă pe ad-reiterare > *arretrare (comp. şi port. *arredrar*) cu o parte din celelalte înţelesuri ale verbului latin, şi anume acelea de „a expune, a istorisi, a explica", înţelesuri pentru care Dicţionarul Academiei citează numeroase exemple [2]. Înţelesul de astăzi „montrer, indiquer" al cuvîntului romînesc este resultatul unei evoluţiuni semantice fireşti a înţelesului primitiv al verbului lat., adică acela de „a face ceva din nou, a spune iar, a repeta etc.". *A arăta* „indiquer" însemnează de fapt „a repeta ca să se ştie bine, a da toate precisiunile" şi acelaşi înţeles pare să-l fi avut întru cîtva si verbul latin, judecînd după glosa lui Placidus: „iterant, dicunt, indicant" [3].

Cît priveşte fonetismul, trebue să observăm că disimilarea celui de al doilea *-r-* din *arretrare > **arretra* > *arreta* s'a produs întîi în formele accentuate pe *-e-*: *arrétro > **arretru* > *arretu*, întocmai ca în in-de-retro > **inderetru* > *îndărăt*.

Rom. *a feri*

Causa pentru care nu s'a dat pînă acum etimologia neîn-

[1] Neînregistrat de Meyer-Lübke în *Etymol. Wörterbuch*, 7188, unde se citează numai formele friulană şi trientină.

[2] I, 224, 4°.

[3] *Corp. gl. lat.*, V. 23,79.

doioasă a acestui verb[1] este faptul că s'a pornit totdeauna dela înţelesul de „a apăra, a păzi (cu sfinţenie)“, care nu este însă cel originar, ci un derivat ulterior. Înţelesul primitiv trebue să fi fost acela de „a da la o parte, a da în lături“, sens pe care-l întîlnim deseori şi astăzi la scriitorii noştri. Astfel, Eminescu, în *Glossa* :

> De te-ating, *să feri* în lături,
> De hulesc, să taci din gură . . .

Lungianu[2]: „*feri* în lături, că te-amestec cu ţărîna!“

Alecsandri[3]: „Ian *feriţi* într'o parte, că eu îi sînt popa!“

Acelaşi sens, şi numai pe acesta, îl are megl. *firiri* şi aceeaşi formă scurtată de imperativ: *firę-ţi şi nu ţi calcă calu.*

Înţelesul identic îl avea verbul lat. auferre. Lui aufer manum „dă-ţi la o parte, retrage-ţi mîna“, întrebuinţat de Plaut, îi corespunde întocmai pasajul din Cantemir[4]: „guziul, măcar că din fire orb şi slut era, . . . *feriia* mîna de sărutat“, adică „îşi trăgea înapoi mîna, să nu i-o sărute“.

Înţelesul reflexivului auferre se „a se trage de o parte, a se da în lături“ s'a păstrat aproape nemodificat în verbul rom. *a se feri.*

Cît priveşte forma, trebue observat că auferre a devenit în lat. vulg. **auferīre*, întocmai ca **sufferīre* < sufferre.

Prin reducerea atonului *au-* la *a-*, cuvîntul a devenit **aferire*, păstrat în arom. *afirire*, al cărui *a* iniţial nu s'ar putea considera ca în alte cuvinte *(alăsare, aroş* etc.*)*, căci nu întîlnim niciodată un *a* protetic la cuvintele ce încep cu *f*. Mai tîrziu, ca în alte cîteva verbe, *a* iniţial a

---

[1] Etimologia din lat. **ferire* „a ţinea o sărbătoare“ (pretins de part. festus), propusă de Puşcariu (*Dacoromania*, IV, 1319), nu ţine samă de înţelesul primitiv al verbului.

[2] *Clacă şi robot*, 179.

[3] *Teatru* (ed. Socec, 1875), I, 462.

[4] *Istoria ieroglifică*, 106.

căzut în dacoromînă. De observat că imperativul *feri!* (cu *i* final analogic) represintă aproape intact imperativul lat. (a u)f e r.

ROM. *a refeca*

Din pricina unei glose greşite sau redate greşit, dintr'un manuscris din veacul al XVII-lea [1], s'a dat drept origine a acestui cuvînt un prototip latin *r e f r ĭ c a r e „a freca din nou", care nu-i corespunde de loc ca înţeles. Căci ce legătură semantică poate exista între sensul de „a îndoi marginea unei stofe, unei haine, spre a-i face o cusătură, a tivi de jur împrejur" — pe care-l are atît cuvîntul dacoromîn, cît şi arom. *aruficare* — şi acela de „a freca din nou" ? Glosa redă greşit pe *refec* „tivitură" prin *răfrec*, cu un *-r-* epentetic pe care nu-l întîlnim nici în forma romînă, nici în cea aromînă. Formele corespunzătoare din limbile romanice din Apus, port. *refegar* „faire un rempli, plisser une robe", *réfego* „rempli, pli fait à une robe etc., pour la raccourcir ou pour la rétrécir"; sic. (*ar*)*rifikari* „orlare", *réfiku* „orlo", nap. *afreká* „orlare", *áfreko* „orlo", tarent. *áfriko* „l'estremità de' pannilini indentro ripiegata e cucita, orlo", care au toate aceleaşi sensuri ca şi rom. *refeca*, *refec* „îndoitură, tivitură", ne conduc de-a-dreptul la un prototip lat. *o r ĭ f ĭ c a r e < o r a, vulg. *o r u m „margine, chenar, tivitură", amîndouă aceste forme păstrate într'o mare parte a domeniului romanic din Apus [2].

In ce priveşte fonetismul, trebue să observăm că dispariţiunea lui *o-* iniţial din forma rom. *refeca* nu e ceva anormal. Schimbarea accentului în *reféc*, arom. *aruféc*, în loc de **réfec* (păstrat însă la locul lui în celelalte forme romanice) se datoreşte probabil influenţei altor verbe, ca *frec*, *petrec*, *întrec* etc.

---

[1] Рубъ *răfrecul;* рубище, *răfrecătură* (Hasdeu, *Cuvinte den bătrîni*, I, 298).

[2] Meyer-Lübke, *Etymol, Wörterbuch*, 6080.

Trecerea lui *-e-* la *-u-* în forma aromînă, *aruficare*, se explică prin influenţa labialei următoare, ca în *dumica* etc.

Formele napolitană şi tarentină au nevoie de o mică lămurire, căci presenţa grupului *-fr-* ar face să se presupună un prototip -f r ĭ c a r e. Derivarea acestora din **o r ĭ f ĭ c a r e* nu presintă însă nici o dificultate. Cuvîntul lat. a devenit pe rînd **orfecare*, **arfeká* (cu trecerea lui *o* iniţial la *a*, ca în numeroase alte casuri), de unde, prin metatesă, *afreká*.

Singura obiecţiune ce s'ar putea aduce acestei etimologii ar fi că alte derivate din cuvinte latine în -ĭ f ĭ c a r e nu se mai găsesc în limbile romanice[1], dar faptul că toate formele de mai sus ne conduc spre un **o r ĭ f ĭ c a r e*, care le corespunde perfect şi ca fonetism şi ca înţeles, ne face să trecem peste această consideraţiune, şi să admitem acest „unicum" ca existent odinioară în graiul poporului roman.

Rom. *a reteza*

Nu încape nici o îndoială că etimologia propusă de Puşcariu, **r e c a e d i a r e* < c a e d o[2], e cu totul imposibilă din punctul de vedere fonetic. Forma *rătunza*, pe care am auzit-o în com. Negrileşti (lîngă Dej, jud. Solnoc-Dobîca), ne duce pe adevărata cale cu privire la originea acestui cuvînt. Lat. **r e t u n d i a r e* < **r e t u n d u s* (= clas. r o t u n d u s), păstrat în vfr. *reognier*, fr. *rogner*, prov. *redonhar*, este şi prototipul verbului romînesc. Devenit întîi **retîza* (cu trecerea lui *-u n* + cons. în poziţie atonă la *în*[3]), forma aceasta s'a modificat în *retez*, după analogia altor

[1] Cf. Meyer-Lübke,, *Grammaire des langues romanes*, II, 659.

[2] *Etymol. Wörterbuch*, 1457 ; cf. *Dacoromania*, I, 325-326. Giuglea (*ibid.* II, 821), întemeindu-se pe faptul că acest verb mai însemnează şi „a tăia fagurii", presupune un prototip **r e c i d i a r e* < c e d o, influenţat în fonetism de lat. r e t e s, întrebuinţat şi cu înţelesul de „fagure", sens păstrat şi în sard. log. *reţa* <**r e c l a* <**r e t u l a*, derivat din r e t e s.

[3] Comp. *rîndunea*, *adînca*, *fîntînă*, *simcea* <**s u m m ĭ c e l l a*, arom. *limbric* etc.

verbe terminate în *-za*, ca *boteza*, *necheza*, *cuteza*, *undeza* etc. Se înţelege dela sine că formele **retunz* < **retundio* şi celelalte cu accentul pe *-u-* au fost refăcute după forma de infinitiv.

În ce priveşte evoluţiunea semantică, a observat şi Giuglea[1] că *a reteza capul* însemnează de fapt „a-l face să se rostogolească", *a reteza un băţ* vrea să zică „a-l rotunji la un capăt" etc. Putem adăuga la acestea că prin *a reteza trunchiul* (*unui copac*) nu se înţelege alta decît „a-l tăia în toată rotunjimea lui", acţiune exprimată în lat. prin circinare care s'a păstrat în sard. *cincinai* cu înţelesul de „a reteza fagurii".

ROM. *Sînziene*

Numele acestei sărbători, care cade la 24 iunie, ziua naşterei Sf. Ioan Botezătorul, apare şi sub formele *Sîmziene*, *Sînzienii* etc. Nu-mi amintesc să se fi dat pînă acum o etimologie acceptabilă pentru acest cuvînt[2]. Era firesc ca numele acestei sărbători, care joacă un rol aşa de însemnat în credinţele tuturor popoarelor din Europa, fiind aşezată de părinţii Bisericei în preajma solstiţiului de vară, spre a înlocui sărbătoarea păgînă din acea epocă, să se fi păstrat în forma lui primitivă, sanctus[3] dies Johannis, întocmai cum s'a păstrat numele unei alte sărbători, *Sînjorz* < Sanctus Georgius, menită să înlocuească sărbătoarea păgînă a Paliliilor. Sanctus dies Johánnis a devenit, fără nici o dificultate fonetică, **sîm(pt)-dzi-ţuane* > *sînziane* (Lex. Bud.) > *sînziene*.

ROM. *străghiaţă*

Astfel se numeşte caşul abia închegat şi nestors încă de zăr. Cuvîntul e cunoscut în toate părţile locuite de Romîni

[1] *Dacoromînia*, II, 821.

[2] Puşcariu (*Dacoromania*, I, 438) pare a-i atribui o origine semi-savantă, dar nu indică prototipul.

[3] Sau sancta (căci se ştie că dies era şi masculin şi feminin în lat.).

şi mai apare sub formele *străghiată* (Bănat), *străzată* (în părţile Bistriţei [1]), *streghiat* (la Moţi), *streghiaţă* [2], *stereghiaţă* (Mehedinţi), arom. *străgl'ată*, megl. *strigl'ată*. Apare şi la Sîrbi, sub forma *strigl'ata* „Quarkkäse“ [3], ca împrumut dela Aromîni. E un termen moştenit probabil dela păstorii romani, la care (lac) strangulatum „lait serré, comprimé“, adică „lapte *prins*“, trebue să fi însemnat aceeaşi noţiune [4].

In ce priveşte fonetismul, e de observat că dispariţiunea nasalei în silabă atonă e absolut normală [5]. Forma regulată, **străgl'at* > *străghiat* a devenit *străghiaţă* printr'o etimologie populară, sub influenţa lui *ghiaţă*. Forma *străghiată* e resultată din încrucişarea formelor *străghiat* + *străghiaţă*.

Rom. *sulfină*, dial. *sulcină*

Planta aceasta, cunoscută încă sub numirile de molotru galben, iarbă de piatră etc., şi designată de botanişti sub numirea de „melilotus officinalis“, se caracterisează prin florile ei galbene, plăcut mirositoare. Intr'o veche nomenclatură latină-italiană o găsim numită *solfanel'a* [6].

Termenul acesta ne duce de-a-dreptul la lat. sulfur „pucioasă“, a cărei coloare galbenă ca lămîia a servit ca termen de comparaţie pentru designarea plantei. Cît priveşte forma, trebue presupus un prototip *sulfīnus, -a „de pucioasă, ca pucioasa“, care stă şi la basa it. *solfino*, *zolfino*,

---

[1] Frîncu şi Candrea, *Romînii din Munţii-apuseni*, 106.

[2] Poenaru, *Vocabulaire français-roumain*, II, 83.

[3] G. Popović, *Serbisch-deutsches Wörterbuch*, 398.

[4] Giuglea (*Dacoromania*, III, 616) admite ca prototip al lui *străghiată* lat. stragulata „acoperit cu o pătură, cu o pieliţă“ < stragula „învelitoare“, socotind că coagularea este urmarea firească a pieliţei care se formează pe lapte. Nu e însă nevoie de a presupune această evoluţiune semantică îndoielnică, cînd (lac) strangulatum explică pe *străghiată* fără cea mai mică dificultate fonetică sau semantică.

[5] Cf. I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, I, CLVIII urm.

[6] E. Rolland, *Flore populaire de la France*, IV, 131.

acesta din urmă şi ca nume, pe lîngă acela de *erba solfina*, al unei alte plante, siminocul, ale cărui flori sînt şi ele galbene ca lămîia [1]. Derivatul *s u l f ī n u s presupune o formă *s u l f u s (>it. *solfo*, *zolfo*, tarent. *zurfo)*, care trebue să fi existat în graiul poporului alături de s u l f u r, întocmai după cum *f u l g u s (> friul. *folg*; arom. *sfulgu*, piem. *sforgo*, vgen. *exforgo)* trebue să fi circulat alături de f u l g u r.

ALB. *košəz*

Acest cuvînt, înregistrat de dicţionarul Societăţei Baškim cu înţelesul de „specie di vermi che si formano nell'inverno alla schiena dei bovini" [2], nu e decît lat. c o s s u s „ver de bois, espèce d'artison" + suf. dim. *-zə*. Schimbarea de gen — *košəz* fiind feminin — se datoreşte probabil unor influenţe analogice.

Se ştie că c o s s u s stă şi la basa cuvîntului romînesc *coş* „bubuliţă", sing. refăcut din plur. *coşi*.

I.-A. CANDREA

ROM. *desfăta*

O explicare a lui putînd fi luată în samă nu s'a dat pînă acum. In dicţionarul său, Tiktin se mulţumeşte să observe că după înfăţişare poate fi considerat ca un element latin, dar lasă cu un semn de întrebare etimologia lui. Cuvîntul latin spre care ne duce *desfăta* în ce priveşte partea a doua, pentru că se vede bine că e un compus cu d i s-, cred că nu poate fi decît lat. e f f e t o atestat la Cassiodor

[1] Sulfina mai e numită în tosc. *soffiolo*, bol. *erba sulfanena*, piac. *zolfar*, Reggio (Emilia) *sulfrun* (cf. O. Penzig, *Flora popolare italiana*, 295-296), care toate stau în legătură cu s u l f u r. O altă plantă, vetricea. tanacetum vulgare), ale cărei flori sînt galbene-aurii, e numită la Val di Chiana *solfina* (*ibid.* 483). Tot astfel, drăgaica (galium verum), caracteristică prin florile ei galbene, e numită în tosc. *zolfina*, la Pisa *erba zolfina* (*ibid.* 208).

[2] *Fialuər i rii i Shcypés*, 203-204; cf. şi Hristoforidis, *Lexicon*, 164.

cu înţelesul de „a slăbi, a obosi“, ca derivat din effetus „stors de puteri, slăbit, obosit“. Semnificaţia de „a alunga oboseala, a da puteri nouă, înviorare“ pe care a trebuit să o aibă *diseffeto a putut uşor evolua spre aceea proprie lui *desfăta*. In vechea romînească cuvîntul însemna şi „a da înfăţişare frumoasă, a împodobi“ (v. Tiktin), iar expresiunea *loc desfătat* înseamnă „loc întins şi plăcut la vedere“; accepţiunile acestea se explică bine din înţelesul obişnuit al lui *desfăta*, şi ca paralelisme semantice putem aminti lat. *placere*, din tema *plăq-* „întins, neted“ [1]; it. *spassare* „a desfăta“ <*expassare „a întinde“, vit. *spanto* „minunat, măreţ“ (part. lui *spandere* „a întinde“).

Rom. *noian*

Dacă derivarea lui din albanesă, cum o admitea Hasdeu, a rămas puţin convingătoare [2], altă explicaţie nu i s'a dat, şi nici nu se putea cît timp se lua în consideraţie fonetismul lui astfel, deosebit de cel originar. Forma lui primitivă a fost, într'adevăr, *loian*, şi se mai păstrează astfel în Vîlcea; într'un glosar de acolo, publicat în revista *Ion Creangă*, IV, 306, e dat în felul acesta, cu explicaţia: „vin mult, apă multă: *s'a făcut anul acesta loian de vin*“ [3]. Etimologia lui *loian* apare atunci clară: e un derivat din tema slavă *loj-* însemnînd „a curge“ şi asupra căreia v. dicţionarul lui Berneker, I, 729 (în ruseşte *zaloj* are înţelesul de „loc inundat“). La origine *loian* a trebuit să însemne „ce curge din belşug“ şi aspectul lui fonetic a fost schimbat prin asimilarea *l—n* > *n—n*.

---

[1] A. Walde, *Vergl. Wb. der indogerm. Spr.*, II, 90.

[2] Cf. *Hist. l. roum.*, I, 356; Tiktin, *Dict. rom.-germ.*, s. v.; într-o cîtva posibilă o crede S. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 387.

[3] E înregistrat acum şi în *Culegere de folklor din jud. Vîlcea şi împrejurimi*, 176, publ. de G. Ciauşanu, G. Fira şi C. Popescu (vol. XXXV al col. *Din vieaţa pop. rom.* tipărită de Academie).

UN CUVÎNT LATIN PĂSTRAT ÎN LIMBA COPIILOR

Din revista *Ion Creangă*, V, 27, aflăm că prin Oltenia „cînd e mama cu copilul la vre-o petrecere îi dă şi micului să bea şi-i zice mama:

Bui, mamă, bui,

iar tată-său răspunde:

Bui, tată, bui,
Să-i punem conciu' cui".

Cu sensul de „băutură", *bui* e dat, după o comunicare, şi în *Dicţionarul Academiei*. Cuvîntul pare să fie destul de răspîndit, pentru că se aude şi prin Rîmnicul-sărat, cum îmi comunică I. I. Stoian: „expresia *bui, maică, bui* se întrebuinţează spre a îndemna copiii să bea apă, doctorii sau împărtăşania"; de asemenea, prin judeţul Prahova, cum îmi face cunoscut Ion Negoescu, student la litere: „la Paşti copiii merg la biserică să le dea popa *bui* (împărtăşania), iar cînd copiii nu vor să ia o doctorie sînt îndemnaţi cu vorbele: *„bui, mamă, bui"*. Avem a face de sigur cu o rămăşiţă din limba copiilor la Romani, pentru că forma *bua* ne e cunoscută dela Varro (după Nonius, LXXXI, 1) şi din *Corp. gloss.*, V, 638 (comp. *vinibua*, la Luciliu), ca fiind întrebuinţată de copii cu înţelesul de băutură, şi în legătură cu ea e de amintit pasajul dela Festus (ed. Th. de Ponor, 77): *infantibus an velint bibere dicentes*, bu *syllaba contenti sumus*. Putem deci admite că alături de *bua* a existat în latină forma **b u i u m*, care ar explica pe *bui*. Ca filiaţiune, tema *bu-* nu este clară, dar se poate totuşi să reproducă o veche temă indoeuropeană [1].

Cuvîntul romînesc nu este isolat în romanică; îi corespund în parte, cu reduplicarea temei *bu-*: mil. com. *bobó*, gen. *bubú* „băutură" (it. *bombo*, cu *m* infixat, trebue pus tot aici), ven. bergam. mil. gen. emil. *bob(b)a* „supă", abruzz. nap. *bobbę* „fiertură, băutură (în general neplăcută"; în nap. şi „dispreg. di medicina"; it. *boba* apare alături de *bobbia*); Meyer-Lübke, în dicţionarul său etimologic, 1181, pune aceste

[1] Cf. Fr. Muller Jzn, *Altital. Wb.*, 337.

forme sub *bob* ca „Lallwort", contestînd legătura lor cu b u a, cum o admisese Diez şi Caix [1], dar raporturile lor cu cuvîntul latin mi se par evidente.

Rom. *undă* şi vfr. *onde*

In *Glosar de cuvinte dialectale*, 80 (s. *stîmpări*), 87, A. Viciu relevează întrebuinţarea specială pe care o are *undă*, prin Ţara Oltului şi pe la Blaj, în expresiunile: *trage clopotul în trei unde* (= de trei ori); *în unda asta* (= în momentul acesta) *să te duci*. Ceva analog găsim în vechea franceză, unde *onde*, *ondée* apar cu înţelesul de „dată, oară". Tobler [2], care s'a ocupat de accepţiunea aceasta a formelor vechi francese, citează exemple ca: *encontre lui n'alast une onde; la char et les os li trenche a une ondée.* E clar că avem a face cu o lărgire de înţeles din cel originar de a „fierbe, a da în clocot într'o undă". In latină găsim expresiuni — amintite de Tobler — ca *duabus aut tribus undis fervere* (Palladiu), dar coincidenţa între romînă şi vechea franceză ne îndreptăţeşte poate să admitem că în latina vulgară *unda* ajunsese să fie întrebuinţat nu numai în legătură cu *fervere*, *bullire*, ci şi pentru a exprima o noţiune de timp referindu-se la alte acţiuni şi apropiindu-se de ideea de „dată, oară".

Cu privire la *Sînziene*

In notiţele etimologice de mai sus (p. 428) Candrea îl explică din s a n c t u s d i e s J o h a n n i s, dar derivarea aceasta deşteaptă oarecari îndoieli. De ce d i e s ar fi fost adăugat pe lîngă J o h a n n i s cînd el lipseşte din celelalte două nume de sărbători ale noastre care derivă din latină: *Sînjorz* (< S a n c t u s G e o r g i u s), *Sîm(n)icoară* (< S a n c t u s N i c o l a u s)? Admiţînd genitivul J o h a n n i s, nu ar

[1] P. Monti, *Vocab. dei dial. di Como*, 23, se gîndise şi el la b u a ca să explice pe com. *bobó*.

[2] *Vermischte Beiträge*, ed. a 2-a, I, 188-189.

fi trebuit oare ca terminaţiunea cuvîntului să fie *-i*, şi nu *-e* (deci *Sînzieni*, nu *Sînziene*)? Pe urmă, chiar alăturarea celor trei cuvinte, cum o presupune Candrea, nu e tocmai în acord cu felul cum în latină s'ar fi dat numele unei sărbători: s a n c t u s trebuia mai curînd să fie pus pe lîngă J o h a n n i s (deci d i e s S. J o h a n n i s), dacă într'adevăr cele trei cuvinte ar fi fost asociate pentru a numi sărbătoarea Sf. Ioan.

Cred deci că *Sînziene* este de fapt numai S a n c t u s J o h a n n e s — aşa l-am explicat totdeauna la cursurile mele şi aceasta e etimologia pe care i-o dă şi Tiktin în dicţionarul său. E adevărat că forma romînească corespunzătoare ar fi trebuit să fie *Sînzane* (prin fasele, din partea a doua: *j a n n e s, după căderea lui *h* şi reducerea hiatului *oa* la *a*, şi pe urmă **zanne*, ca *zac* < j a c i o). Terminaţiunea a putut însă să fie schimbată sub influenţa pluralelor feminine presentînd vocalismul *e...e* (sau mai curînd vechiul *ea...e*) şi forma resultată astfel a ajuns să fie pronunţată în unele regiuni cu *-ie-*, *Sînziene* (cum se aude *ziestre* alături de *zestre*). Rostirea aceasta a făcut pe urmă să se creadă că a doua silabă ar cuprinde cuvîntul *zi* şi pe unde se zicea *zuă* în loc de *ziuă* s'a introdus acest fonetism şi în *Sînziene*, de unde *Sînzu(i)ene*. Astfel mi se pare că se pot explica cele două părţi ale cuvîntului şi variaţiunile de fonetism ale celei de a doua.

Ov. Densusianu

Încheierea unei discuţii

In răspunsul din această revistă (III, 241) la darea de samă pe care N. Drăganu a făcut-o asupra lucrărei mele *Graiul şi folklorul Maramureşului*, în afară de rectificarea unor observaţiuni, am căutat să relevez şi spiritul de recensie mai mult cicălitor, întru cît cele 28 de pagini se pierd în multe mărunţişuri.

Vădit turburat, Drăganu, care a ţinut — pare-se — ca recensia sa să apară în *Dacoromania* în locul celei date de neuitatul V. Bogrea, şi care a fost trecută la *Făt-frumos*, unde

a apărut în 1927 (II, 22-25 și 55-59), răspunde grabnic în *Junimea literară*, XVI (1927), 164-174.

E oțioasă polemica. Totuși, în casul de față ea se impune pentru anumite considerațiuni, dintre care voi releva numai unele și cît mai succinct posibil.

N. Drăganu afirmă că apărarea mea „e o încercare de a produce o diversiune prin apucături nepermise în știință" (p. 164), că răspunsul meu e „lamentabil" (p. 166), că m'am dovedit „adversar neloial, nu respect adevărul, sînt presumptios, agresiv și necuviincios" (p. 174) etc.

Nu-i voi face plăcerea de a răspunde unor astfel de afirmări gratuite, izvorîte din constatarea faptului că nu s'a gîndit să transforme măruntele-i observațiuni din recensie în sboruri mai amplu cuprinzătoare. Nu voi răspunde nici lipsei de urbanitate a răspunsului său, nici motivărilor relevate și cu atît mai puțin unor vulgarități, cum ar fi aceea dela pag. 169.

Drăganu afirmă: „în recensia mea am căutat să atenuez efectul înșirării greșelilor în interesul D-lui P., lăudînd mai mult decît trebuia părțile bune ale lucrării d-sale" (p. 164), iar la pag. 169 se căește că, într'un moment, a făcut greșala de a fi recomandat „studenților și cercetătorilor tineri" lucrarea mea. Inainte de toate, Drăganu nu e tocmai în adevăr cînd afirmă că „a lăudat părțile bune ale lucrării". S'a mărginit la vagi aprețieri. Pe urmă, mă întreb: cînd a fost mai drept: atunci cînd „a lăudat mai mult decît trebuia" sau acum cînd se căește de ce a făcut, calificîndu-mi lucrarea ca „un studiu cu mari pretenții" (p. 173), „pripită" (p. 174) și afirmînd că „nu mi-am dat sama că nu pot face un asemenea studiu" (p. 165)? Cînd a fost și mai „loial" față de „iubiții săi cetitori": atunci cînd mărturisește că a recensat „cinstit" (p. 164) — după cum ar putea dovedi cu „colegi martori" — sau acum cînd își îngădue și „sfătoasa cuviință" de a reproșa indirect Academiei că nu s'a realisat aproape nimic publicîndu-mi lucrarea mea (p. 173)?

Drăganu mai afirmă că „neutilisarea publicațiilor an-

terioară (Ţiplea, Bud, Bîrlea)" constitue o „principală greşală de metodă" (p. 164) şi că tot atît de grav e şi faptul că „m'am apucat să studiez graiul unei regiuni pe care nu-l cunoşteam de mai înainte" (p. 165). Răspunsul meu e limpede: 1. ca folklor, eu nu-mi puteam permite să procedez la fel ca şi Bud în ceea ce priveşte culegerea personală autentică, nici să dau la lumină strînsură de elemente folklorice; cît priveşte graiul, e vădit că pentru ceilalţi doi autori, dar mai ales pentru Bîrlea, problemele de pură dialectologie nu au presentat acelaşi interes şi aceeaşi importanţă pe care le-am avut eu în vedere la culegerea textelor. 2. Dacă eu, Romîn dar ne-Maramureşean, m'am făcut vinovat de o „principală greşală de metodă" prin faptul că mi-am permis „să studiez graiul unei regiuni necunoscut", atunci, în consecvenţa şi lauda unei „metode" mai bune, Drăganu ar trebui să spună ce crede de Weigand care a făcut dialectologie romînă generală, de I. Popovici, S. Puşcariu, Leca Morariu etc. care au studiat istro-romîna, de Per. Papahagi, Capidan şi Candrea care au cercetat graiul şi folklorul megleno-romîn.

Drăganu accentuează „tăria spuselor sale" reeditînd aceleaşi observaţiuni. V. Bogrea, în ciuda scînteierilor şi vastelor sale cunoştinţi variate, iată ce spune despre neexplicatul meu *tîrî-sară:* „şi «*tîrî-sară* îmblîn pă gios» despre şarpe pare a fi *tîrîse-re* (?)" (*Făt-frumos*, II, 56). Deci, şi lui Bogrea i-a putut scăpa adevărata interpretare. Intrebăm pe recensent: ce fel de epitete ar adăuga la asemenea greşeli făcute şi de un Bogrea?

Numai o totală lipsă de bună credinţă îşi poate permite punerea la îndoială a redării fonetice a cuvintelor. La înregistrarea textelor eu nu am procedat stenografic; ca atare, persoanele dela care am cules materialul trebuia să vorbească rar, ca să le pot urmări ca fond şi formă. Din această causă, şi întru cît se găsiau şi în faţa unui „om strein" care venia să le controleze chiar graiul, din cînd în cînd aduceau şi pronunţări variate pentru acelaşi cuvînt — ceea ce, psihologiceşte, e explicabil. Drept ilustrare a atitudinei sale

Drăganu reproduce la pag. 170 textul al DXXI-lea din lucrarea mea, în care, cu o conștiincioasă și riguroasă exactitate, am transcris *b'ine*, *bine* și *ǧini*. Atunci cînd eu transcriam acest text, persoana Ioana Hot'ea mai avea în fața ei și pe D-na preoteasă Rădnic din același sat — o intelectuală originară din Cărmăzana Oașului, a cărei prezență era încă un motiv ca obișnuitul *(b)ǧine* să fie pronunțat și „domnește", nu numai „morășănește". In fața unor asemenea casuri, am socotit că e interesant să redau exact variantele de pronunțare, ca o dovadă de auto-control și de influență „domnească" în graiul popular. Ceva mai mult: sus-amintitul text l-am cules în 1920; materialul întreg l-am transcris pentru tipar în 1924, iar corecturile finale le-am făcut ceva mai tîrziu. Puteam, deci, să uniformisez asemenea variante de foneme clar percepute și întocmai transcrise, așa că n'ar mai fi fost nevoie ca la pag. LXXV din *Introducerea* lucrărei mele să menționez — parcă anume pentru o „pricepere de bună credință și obiectivă" ca a lui Drăganu — următoarele: „în același text și chiar la intervale foarte scurte adesea aceeași formă apare ca dublet..."

In directă legătură cu natura acestei observațiuni, cîteva cuvinte și pentru *după*, alături de *d'epă* și *d'ipă*. Fata Mărie Cupșinar dela care am cules textul al CCCCVI-lea în care apare *după* a slujit la învățătorul A. Miclea din Șieu, iar atunci cînd culegeam textul era de față și A. Miclea. Cred că nu e nevoie să adaug mai mult ca explicație.

Drăganu continuă să creadă „că *orgare* trebue despărțit în *orga* + *re*" (p. 169); nu admite rectificarea că *orgare* trebue redat *orgar* + *e*, ca și *altar-e* (cf. pag. LXXIV din *Introducerea* lucrărei mele, § 87, 2). Rectificarea *orgar-e* pe care am relevat-o în primul meu răspuns nu-i a mea, ci ea aparține chiar poporului maramureșean. Să ne lămurim. După apariția recensiei sale, pe care Drăganu mi-a trimis-o în extras, am ținut să controlez încă odată și chiar la fața locului anumite observațiuni, printre care și cea cu *orgare* precum și cea următoare, în legătură cu negațiunea *nu*. In vacanța

de Paşti 1927 m'am şi dus în Maramureş, cutreerînd cîteva sate de pe valea Marei: pretutindeni mi s'a răspuns aproape stereotipic astfel: „noi nu dzîcem şohan *orga*, fără *orgar* o *dubă'ar*". Să fie oare atît de greu de înţeles pentru Drăganu explicarea lui *-r* din *orgar* prin analogie cu forme ca *dubălar* etc.?

Să trecem însă la „buclucaşul" *nu* din versul *c'apoi noi nu ne-am si luat* 15[32] din lucrarea mea. Drăganu găseşte încă un prilej să-şi reediteze cu multă satisfacţie „tăria" afirmaţiunilor sale, susţinînd pe larg că versul trebue redat astfel: „c'apoi noi ne-am si luat". Deşi eram sigur de redarea exactă a întregului context, mai ales că şi pe mine m'a frapat acest *nu* la culegerea doinei în care apare, totuşi am crezut că e bine să-l mai controlez. Şi, pentru a nu transforma pe *errare humanum est* în *perseverare — diabolicum*, m'am dus în Maramureş. Şi l-am controlat în mai multe sate de pe Mara: acest *nu* n'a lipsit nicăeri din versul respectiv. La observaţia mea în sensul celei lui Drăganu, mi se răspundea: „în zădar, că aşa-i horia", dîndu-mi-se explicaţia în sensul următor: «părinţii nu i-au lăsat să se iubească pentru că tinerii ar fi făcut numai dragoste, fără să se ia pe urmă în căsătorie; şi alţi tineri s'au iubit şi părinţii i-au certat pentru că nu s'au căsătorit; aşa dar, şi ei au vrut numai „să se iubească", fără nici un gînd de „a se lua"»' Abstracţie făcînd de rectificarea participiului *luat* prin *luat* — ca să salveze ritmul —, întrebăm pe recensentul nostru: sesisat-a măcar acum rolul negaţiunei *nu* din versul reprodus precum şi semnificaţia lui *c'apoi...*? Dacă nu, l-aşi ruga să cutreere Maramureşul, mai ales că distanţa dela Cluj la Sighet, sau cea dela Năsăud, unde a avut prilej să cunoască pe Maramureşeni în fiecare joi (p. 165), pînă la Săcel e cu mult mai redusă decît cea dela Bucureşti. Iar dacă va mai răspunde: „n'am nevoie, nici n'o s'o fac de hatîrul D-lui P.; îmi ajunge mărturia a trei colecţionari localnici harnici şi conştiincioşi" (p. 170), evident că orice discuţie ar fi de prisos, întru cît controlarea realităţei şi respectarea adevărului ar

fi inutile sau inexistente pentru Drăganu. Totuși, eu îi mai relevez și următoarele precisări: verificarea am făcut-o nu numai între țărance, ci m'am adresat și intelectualilor cunoscători ai folklorului lor: D-na Valeria Borca din Sat-Șugătag (originară din Sat-Slatina), ca și Paraschiva Petreuș (23 ani) din Breb — ca să dau numai două nume — pot confirma oricînd tot ce am relevat aci.

Față de asemenea procedee și de o atare înțelegere a problemelor, e inutil, credem, a mai continua cu discuția, după cum e de prisos să mai recurg la semnele citării atunci cînd Drăganu afirmă la pag. 172 că, referitor la *Săcelul*, *Săliștea* etc., „zețarul a omis semnul întrebării": un control de bună credință îl va determina „să respecte adevărul", recunoscîndu-și greșala de cronologie toponimică.

Primul meu răspuns l-am încheiat astfel: „altarul științei, deși cultivat asiduu și cu probitate, poate deveni adesea un focar de... învrăjbiri între flaminii săi. Noi n'am dori să fie casul". Drăganu a interpretat această dorință ca „o amenințare deghisată (amenințare trimisă indirect și printr'o scrisoare adresată unui elev al meu)" (p. 174). Ciudată interpretare, după cum și mai ciudată e folosirea corespondenței mele particulare cu o a treia persoană. Și fiind că Drăganu a forțat „priceperea" și a depășit „cuviința", cred că ar fi fost și mai potrivit să reproducă în fac-simil „amenințarea" din scrisoarea mea adresată unui elev al său: cetitorul s'ar fi edificat deplin că „loialul, respectuosul pentru adevăr, nepresumptiosul, neagresivul și cuviinciosul" recensent nu e și „insinuant".

... Și totuși, închei și acest ultim răspuns cu aceeași dorință, în care Drăganu a văzut o... amenințare.

Tache PAPAHAGI

PENTRU PROBITATEA ȘTIINȚIFICĂ

Cînd în filologia noastră s'a ajuns la un nivel al cercetărilor care-i face cinste, de ce totuși mai vedem întîrzieri cînd este vorba de anumite atitudini, de raporturile între cei

care o cultivă? Imi pun această întrebare făcînd unele constatări asupra probităţei ştiinţifice, care nici în filologie nu a ajuns să fie recunoscută ca o obligaţie peste care nu se poate trece cu gesturi uşoare. Şi spre precisări sînt dus de cîteva rînduri pe care le-am găsit în *Dacoromania*, IV, 925, unde Th. Capidan, vorbind de cartea lui Höeg despre Sărăcăceani, se referă la nomadismul Aromînilor, spunînd că nu trebue confundat cu nomadismul *cuceritor*. Am regăsit trecută în articolul lui Capidan — fără nici o menţiune — părerea pe care i-am comunicat-o chiar d-sale asupra unor distincţiuni ce trebue făcute cu privire la nomadismul păstoresc; într'o scrisoare în care îi mulţumiam pentru trimiterea studiului său despre *Romînii nomazi*, de care mă ocup mai departe, am ţinut să dau explicaţii la interpretarea pe care mi-o atribuia cu privire la transhumanţă şi arătam că mişcările păstoreşti de acest fel le consider de fapt ca seminomadism, iar asupra nomadismului spuneam că el este *cuceritor* — cum l au practicat neamurile iranice sau cele turanice — şi *paşnic*, cum apare la Aromîni. Ce aparţine cuiva şi într'o scrisoare, nu numai într'o carte, cred că nu poate trece prin metamorfose de aproprieri.

Cam la fel procedează S. Pop cînd, tipărind anul trecut *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*, scrie la p. 169: „D'après ce savant [S. Puşcariu]... les questions... ne doivent pas être posées de façon à nommer le mot qu'on veut obtenir; qu'on emploie, de préférence, un questionnaire illustré, opinion soutenue également par M. I. A. Candrea". Părerea pe care S. Pop i o atribue lui Puşcariu ar fi fost exprimată la I-iul Congres al filologilor romîni şi se trimite la volumul cu darea de samă despre el; acolo însă cetim, la p. 15-16: „D. Candrea... ca procedare aminteşte că materialul nu trebue adunat prin întrebări care sugerează răspunsuri vagi sau inutile, ci cu ajutorul unor chestionare ilustrate". Deci nu Puşcariu, ci Candrea a susţinut la congresul filologilor să fie întrebuinţate ilustraţii în anchetele dialectale; aşa a procedat d-sa de mulţi ani în cercetările din Bănat şi

s'a întîmplat ca la aceeaşi metodă să se gîndească mai în urmă şi Bartoli. De ce iarăşi presentări altfel de cum trebuiau?

Nu este o întîmplare că aceste restabiliri vin ocupîndu-ne de ce publică filologi dela Cluj. Chiar *Museul limbei romîne* de acolo îşi datoreşte numele tot unei treceri nemărturisite; la înfiinţarea lui s'a gîndit în 1905 Iosif Popovici (v. broşura sa, *Ortoepia şi fonetica*, Cluj, 1922, 65) şi pe urmă ideea şi-a însuşit-o Puşcariu, aşa că la apariţia *Dacoromaniei*, ca organ al acelui *Museu*, s'ar fi cuvenit să se amintească dela cine a pornit iniţiativa creării lui.

Sînt încă, se vede, recalcitranţe de a înţelege ce nu se potriveşte cu ştiinţa şi că este o linie a ei care nu se poate pierde în cotituri.

O. D.

DĂRI DE SAMĂ

KR. SANDFELD, Balkanfilologien: en oversigt over dens resultater og problemer ; Copenhaga, Bianco Lunos bogtrykkeri; 1926; 118 pag.

La studiile temeinice pe care i le datorim asupra raporturilor dintre limbile balcanice Kr. Sandfeld a căutat să dea o întregire cum o aşteptam, şi studiul său din urmă ne aduce o sinteză luminoasă a cercetărilor sale şi ale altora, lăsînd să se înţeleagă cîte probleme rămîn încă de urmărit în acest domeniu al filologiei. Termenul de „balkanfilologien" i se pare justificat cît timp este vorba de cercetări asupra unor limbi — romînă, albanesă, greacă, sîrbă, bulgară şi turcă — presentînd multe aspecte comune, chiar dacă nu au aceeaşi origine. La concordanţele lingvistice vin să se adauge altele, acelea pe care le constatăm în desvoltarea culturală a Romînilor, Albanesilor etc., în folklorul lor ş. a. Grupînd toate aceste concordanţe, am putea chiar fixa într'un termen general studiile referitoare la ele — acela de *balcanologie*, lăsînd firesce romînismului ceea ce îi este carpatic şi neînsuşindu-ne părerea pe care, greşit, exagerat, a susţinut-o Weigand în *Balkan-Archiv* asupra caracterului limbei şi culturei noastre.

Ocupîndu-se de diferitele straturi de influenţe pe care le constatăm dela o limbă balcanică la altele, Sandfeld studiază în primul rînd pe cea greacă, relevînd importanţa ei ca reflex al înrîurirei puternice pe care a avut-o cultura greacă asupra ţărilor din Răsărit. Cronologia împrumuturilor greceşti e presentată cu consideraţiuni judicioase şi se fac apreţierile cuvenite asupra încercărilor lui Philippide şi mai ales ale lui C. Diculescu de a descoperi şiruri de împrumuturi vechi greceşti în limba romînă. Sînt urmărite de Sandfeld (28 urm.) şi mai multe transpuneri semantice în vocabularul nostru sub influenţă grecească, nu însă toate convingătoare. Nu insist asupra lui *lucru*, pentru că şi etimolo-

giceşte îl consider altfel decît d-sa, nu ca lat. l u c r u m, ci ca un postverbal din *lucra* şi acesta derivînd din l u c u b r a r e [1]. Pentru *cuvînt* însă cred că nu este nevoie să admitem influenţa lui ὁμιλία, deoarece procesul semantic analog îl întîlnim în mai multe limbi, şi nu balcanice, aşa că s'a putut produce şi în romînă, paralel cu albanesa, cum am arătat în alt loc al revistei (II, 17-18). Tot aşa *a scrie* cu înţelesul de „a zugrăvi" poate fi independent de γράφω, pentru că ne duce chiar spre latină (v. ce spuneam tot aici, II, 13) [2].

Cu privire la influenţa albanesă, Sandfeld aminteşte pe lîngă particularităţile recunoscute ca datorite acestei influenţe şi altele cîteva care i se par de ţinut în samă pentru că arată un semantism al cărui punct de plecare l-am găsi în albanesă. Despre *albină*, ca derivat din a l v u s, d-sa spune la p. 54 că ar arăta influenţa alb. *bl'etɛ* care înseamnă şi „stup" şi „albină", dar trecerea dela un înţeles la celălalt s'a putut întîmpla în romîneşte independent de albanesă [3]. Tot acolo e dat *curat* ca asemănîndu-se cu alb. *drit*, dar asemănarea rămîne la o parte cît timp nu se mai poate crede în derivarea formei romîneşti din c o l a t u s — ea nu poate fi decît part. lui c u r a r e. Pentru *copt* nu e nevoie să mergem la alb. *pjekurɛ*, cîtă vreme semnificaţia lui, vorbindu-se despre poame, e atestată chiar în latină. *Ochi* cu sensul de „laţ" poate fi iarăşi isolat de alb. *si*, cînd analogii pentru dublul înţeles le găsim şi în alte limbi (sp. *ojo*; ceh. *oko*; basc. *begi*).

După ce studiază şi alte influenţe de vocabular (cea slavă, turcă etc.) Sandfeld consacră un capitol întreg (al III-lea) concordanţelor de altă natură decît cea lexicală. Observaţiile consemnate în acest capitol arată şi ele adînci cunoştinţe despre limbile balcanice şi spirit ager de comparaţie. Cu privire la limba romînă sînt înşirate influenţele neogrecei şi albanesei asupra aromînei, şi un paragraf special e consacrat asemănărilor fonetice, morfologice şi sintactice dintre romîna generală sau o parte a ei şi albanesă (pentru fonetică sînt relevate trecerea lui *a* aton la *ă*, în alb. *ɛ*; schimbarea lui *en* în *in*, ca în albanesă; rotacismul; *ct, cs* deveniţi *pt, ps*, în alb. *ft, fš*, etc). Insistînd asupra numeralelor ordinale, Sandfeld admite că *întîi* este o formaţiune după alb. *parɛ*, dar pentru celelalte, *al doilea, al treilea* etc., arată că ele nu pot fi alăturate la alb. *i düti, i treti*, pentru că de fapt

[1] Cf. *Grai şi suflet*, I, 339.

[2] De adăugat şi observaţiile lui V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 899 urm., deşi dînsul explica în acelaşi fel ca Sandfeld semantismul acesta al lui *scrie*.

[3] Cf. *Grai şi suflet*, I, 338.

nu-şi corespund şi elementele din care sînt compuse nu au fost lămurite (derivarea în formele romîneşti a lui -le din l i b e t, propusă de Puşcariu, i se pare neadmisibilă). Sînt relevate şi unele expresii identice în romînă şi albanesă, ca *e cu cale*, alb. *išt ɛ me uðɛ; îmi vine rău*, alb. *i erði kek'; ce te-a aflat?* alb. *tš t ɛ geti?* Căutînd să explice asemănările dintre romînă şi albanesă, Sandfeld observă (83) că nu trebue să ne mulţumim cu ipotesa eftină („med den billige hypothese") a unui substrat comun. Expresia mi se pare prea categorică, deoarece teoria substratelor poate fi şi alt ceva decît o „ipotesă eftină". In chestiunea identităţei de particularităţi a romînei şi albanesei cred că nu ne putem îndepărta dela părerea că dacă unele din ele provin din contacte între aceste două limbi, altele trebue considerate ca plecînd dela substratul comun lor, iliric sau iliro-tracic, după părerea lui Jokl. Am contestat şi eu provenienţa autohtonă a multor elemente ale limbei romîne, mai ales după ce Hasdeu pusese prea multă imaginaţie să găsească asemenea elemente, dar influenţa într'o oarecare măsură a limbei autohtonilor asupra latinei vulgare nu văd cum ar putea fi negată — problema grea este: identificarea elementelor vechi alogene din limba noastră, ca şi din altele. In privinţa aceasta rămîn la convingeri pe care le-am exprimat de vre-o două ori în revistă: „cred... că progresele lingvisticei vor duce la explicarea unor particularităţi tocmai prin acţiunea substratelor" (III, 278); şi: „în principiu trebue să admitem că amestecuri mai vechi ori mai nouă cu elemente streine au lăsat în intonaţie, în ritmul musical al unei limbi sau al vre-unui dialect al ei, ceva caracteristic" (I, 19). De altfel, în lingvistica generală se remarcă un reviriment în favoarea influenţei substratelor. Cîtva timp, acum vre-o zece, douăzeci de ani, se punea la îndoială posibilitatea unor influenţe de substrate, pe cînd azi ele încep să fie recunoscute.

Locul unde Romînii au putut locui împreună cu Albanesii şi să fie influenţaţi de ei crede Sandfeld că trebue să fie vechea Dardanie, prin ţinuturile la răsărit de Muntenegru, părere pe care au exprimat-o şi Tomaschek şi Weigand. Cît despre faptul că elementele albanese din limba noastră presintă particularităţi ce ne îndreaptă spre toscă, el s'ar putea explica, după Sandfeld, prin aceea că Toscii au locuit altădată la est sau la nord-est de Gheghi, nu la sud, unde-i găsim astăzi, aşa că au putut veni în contact mai direct cu Romînii.

Cercetînd influenţa slavă asupra limbei noastre în afară de lexic, Sandfeld atribue ei rostirea *ie* în loc de *e* iniţial din elementele latine ori streine *(iel, ieftin)*, prefacerea lui *sc* urmat de *e, i* în *şt*. Printre particularităţile morfologice de explicat tot astfel

relevează: formarea vocativului feminin cu *-o* (chiar voc. masc. în *-e* i se pare că poate fi de origine slavă, nu moștenire din latină; cît despre voc. pl. în *-lor*, că nu ar fi fost explicat, v. totuși *Hist. l. roum.*, II, 145); formarea numeralelor dela 11 în sus cu *spre* (corespunzător lui *na* din bulgară); forma de imper. *stăi* (bulg. *stoj*); întrebuințarea ca reflexive a verbelor *a se naște, a se ruga* etc. Ca slavisme pot fi privite și unele expresiuni: *cînd colo, n'am încotro, a fi slab de înger.*

Ultimul capitol e reservat analisei unor fenomene caracteristice, ca postpunerea articolului, reducerea întrebuințării infinitivului, formarea viitorului cu *voi*, etc. Asupra celui dintîi Sandfeld e de părere că în romînă poate fi datorit înrîurirei albanese, favorisată poate de împrejurarea că în latina vulgară *ille* apărea și în urma substantivelor. Postpunerea articolului în bulgară crede că ar fi explicabilă prin influența limbei romîne. Pentru înlocuirea infinitivului cu construcții conjunctivale Sandfeld admite, și cred cu dreptate, că fenomenul a pornit din limba greacă, propagîndu-se prin influența mare pe care ea a avut-o asupra limbilor balcanice: o dovadă ar fi că această particularitate apare cu atît mai accentuată cu cît ne coborîm spre sud, spre centrul de radiațiuni grecești. Mai puțin convingătoare este explicarea în același fel, ca avînd punctul de plecare în greceşte, a viitorului cu *voi*. Observații interesante aduce Sandfeld ocupîndu-se și de alte concordanțe balcanice (identitatea genitivului cu dativul, exprimarea posesiunei prin dat. pron. pers.; adăugarea pron. pers. la un complement) și la sfîrșit relevează cîteva coincidențe în fraseologie pentru care e înclinat să presupună că ar fi transmiteri din greacă, recunoscînd totuși că în multe casuri comparațiile de acest fel nu ne pot duce la conclusii sigure.

Cartea pe care ne-a dat-o învățatul danes cu cuprinderi largi ale unui domeniu ce așteaptă mereu adînciri ar putea fi și o sugestiune pentru ceea ce lipsește învățămîntului nostru universitar. Nu avem pînă acum catedre pentru studiul comparativ al limbilor balcanice — la care ar trebui să se alăture și folklorul și etnografia. Necesitatea înființării lor am susținut-o în mai multe rînduri și ar fi timpul să fie recunoscută cînd și de departe, indirect, ne vine un îndemn pentru cercetări bogate în perspective.

O. D.

S PUȘCARIU, *Studii istroromîne, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan: II. Introducere — Gramatică — Caracterisarea dialectului istroromîn;* București, Cultura națională; 1926;

cu 26 ilustrații și două hărți; XV-370 pag. (*Studii și documente*, XI, publ. de Academia romînă).

După cercetări răzlețite prin diferite publicații și teorii controversate asupra felului cum trebue privit în legătură cu restul domeniului nostru lingvistic, dialectul istrian aștepta o coordonare a cunoștințelor pe care le avem despre el, și dela acest gînd a plecat lucrarea lui S. Pușcariu. Ea va fi de mult ajutor pentru studiile de dialectologie, nu numai pentru că fixează unele puncte, dar și pentru că aduce sugestiuni de investigații nouă.

Toate particularitățile istroromînei sînt presentate pe basa materialului adunat pînă acum și a cîtorva informații inedite. Sistematisîndu-l prin critică, Pușcariu ne dă astfel o bună călăuză pentru cunoașterea istroromînei. Uneori însă critica sa are umbre de nedreptățire, așa cînd se oprește la lucrările lui Iosif Popovici, cu toate că ele, după acelea ale lui Weigand, ne-au dat textele istroromîne cele mai conștiincios transcrise. Cînd tot Pușcariu a publicat în prima parte a *Studiilor istroromîne* însemnările lui Belulovici, care nu ne inspiră destulă încredere, vin ca o surprindere reservele pe care le face asupra exactității textelor culese de Iosif Popovici.

Pentru originea Istroromînilor Pușcariu încearcă să dea o explicație nouă, contestînd că ar fi Dacoromîni emigrați la sud, cum de altfel a susținut mai în urmă și P. Skok[1]. Părerea spre care ar trebui să ne îndreptăm e că ei ar representa pe acei Romîni „apuseni" care au trăit în evul mediu pe țărmul drept al Dunărei în contact cu Sîrbii. Să vedem întru cît teoria aceasta răspunde constatărilor lingvistice.

Dacă Istroromînii s'ar fi găsit în curs de mai multe veacuri pe teritoriul admis de Pușcariu, ne-am aștepta să întîlnim în graiul lor elemente slave datorite contactului lor cu Sîrbii pe acest teritoriu. Asemenea elemente nu sînt însă dovedite, nu le-a descoperit nici Pușcariu — de altfel nici nu a insistat asupra acestui punct, deși se impunea pentru a confirma cu un argument hotărîtor teoria sa. Ce apare slav în istoromînă se explică ori prin influența pe care a avut-o slava veche asupra romînei primitive, ori prin contactul cu Croații în timpurile mai nouă.

Tot așa de categorică e mărturia împrumuturilor albanese. Ocupîndu-se de ele, Pușcariu observă (225): „ne-am aștepta să găsim... cuvinte de origine albanesă necunoscute la noi". Acest „ne-am aștepta" trădează netemeinicia tesei sale, pentru că într'a-

[1] *Arhiv za arbanasku starinu*, II (1925), 333 urm.

devăr și dela Albanesi ar fi trebuit să primească Istroromînii elemente caracteristice dacă ar fi convieţuit cu ei mult timp prin ţinuturile unde-i așează Pușcariu. Dacă istroromîna s'ar fi format în regiunile unde se știe că au trăit altădată și Albanesii, ea ar trebui chiar să se înfăţișeze ca dialectul nostru cel mai împregnat de albanisme. De fapt, cum s'a observat totdeauna — și însuși Pușcariu se oprește la această constatare — istroromîna nu cunoaște decît elemente albanese care se regăsesc în dacoromînă, și chiar mai puține.

Ca urmași ai Romînilor apuseni, Istroromînii ar trebui să arate în graiul lor și unele particularităţi amintind pe cele aromîne, pentru că singur Pușcariu admite că Aromînii „veniau în atingere cu Romînii apuseni în Serbia veche“ (44; cf. 312). Ne putem oare închipui că strămoșii Istroromînilor trăind lîngă Aromîni nu ar fi fost influenţaţi de aceștia în unele privinţe? Pușcariu nu găsește nici o urmă de aromînisme în istroromînă și le înlătură chiar pe acelea pe care eu le-am admis, din alt punct de vedere. Incă o nedumenire pe care o lasă teoria sa.

Cum am relevat și cînd m'am ocupat de studiul lui Th. Capidon despre Meglenoromîni, se operează azi în filologia noastră cu foarte vagi ipotese, cu treceri dintr'un loc într'altul a unei fantomatice populaţiuni romînești dela sudul Dunărei. Dacă a existat element romînesc acolo, el nu e acela pe care-l caută Pușcariu și Capidan. El se reducea la cete de păstori care rătăciau din loc în loc — migraţiunile păstorești nu trebue să uităm că nu implică totdeauna o populaţiune numeroasă și urmele lor pot fi numai un indiciu al expansiunei celor care au participat la ele, nu și o dovadă că ei ar fi fost foarte numeroși. Dacă dela acei Romîni care au trăit pe teritoriul Iugoslaviei de azi au rămas relativ multe urme în toponimie și cuvinte în vocabularul serbocroat, aceasta nu poate fi o probă că ei erau extrem de numeroși [1]. Aceasta explică de ce i-a copleșit elementul slav, de ce au fost chiar înghiţiţi de el, cum s'a întîmplat și cu cei din Carpaţii nordici, elemente și ei răzlețe ale romînismului ce dela o vreme nu au mai putut resista slavisării.

La teoria sa, drept completare, era de așteptat ca Pușcariu să adauge o cît de aproximativă indicaţie a împrejurărilor în care Istroromînii ar fi părăsit ţinuturile dunărene pentru ca să se îndrepte spre Adriatică. Epoca a estei strămutări pare

[1] Chiar Pușcariu, deși în contrazicere cu ce susţine în alte părţi ale lucrării, pare să admită la pag. 11, amintind părerea lui Jireček, că acești Romîni constituiau o populaţiune redusă.

fixată de Puşcariu între sec. al x-lea şi al xiv-lea, pentru că la pag. 366 aminteşte lipsa de elemente ungureşti în istroromînă, dovedind că ea se isolase de dacoromînă cînd aceasta a început să primească influenţe ungureşti, iar la pag. 11 (cf. 31) atribue invasiei turceşti înaintarea spre vest a ultimilor Romîni care aveau să constitue grupul istroromîn. Termenul din urmă, *ad quem*, dă numai o parţială explicaţie a acestei dislocări de element romînesc, lăsîndu-ne nelămurită causa iniţială care a provocat mişcarea Romînilor apuseni spre Istria. De ce pînă prin secolul al x-lea ei şi-ar fi putut păstra locuinţele străvechi şi pentru ce mai pe urmă, cu mult înainte de năvălirea Turcilor, ar fi început să-şi caute alte adăposturi? Nu reiese din nimic motivul care ar fi determinat atunci strămutarea spre Apus a elementului romînesc dela dreapta Dunărei din care şi-ar fi luat naştere Istroromînii.

Asupra graiului Romînilor apuseni Puşcariu spune că o caracteristică a lui era rotacismul — deci aşa s'ar explica fenomenul analog din istroromînă. Dovadă despre aceasta ar fi fonetismul mai multor cuvinte romîneşti care au trecut în sîrbocroată, cum şi al unor forme toponimice şi onomastice care nu se pot explica prin slavă. Ele sînt înşirate la pag. 277 urm. şi asupra cîtorva din ele sînt de făcut observaţiuni care ne îndepărtează dela ce susţine Puşcariu. Localitatea *Marţini* citată la p. 290 ca reproducînd pe al nostru *margine* e considerată ca o abatere numai aparentă dela rotacism, deoarece păstrarea lui *n* ar fi datorită influenţei disimilatoare a lui *r* precedent (p. 312). Interpretarea aceasta derivă din părerea pe care Puşcariu o desvoltă în altă parte (111; cf. 26) pentru a explica mai multe casuri în istroromînă de *n* nerotacisat; admite anume acolo că nu numai influenţa disimilatoare a unui *r* învecinat, dar şi cea asimilatoare a lui *m (n)* ar fi împiedecat trecerea lui *n* la *r*; aceasta s'ar fi întîmplat în *amnât, cărbun, sârcinę, semină, strin* (şi alte cîteva forme, pe care însă singur Puşcariu le consideră ca dubioase). Nu putem însă împărtăşi părerea aceasta; *amnât*, ca şi dacorom. *amînat*, nu derivă de sigur din *mîne; cărbun*, cum am arătat altădată *(Grai şi suflet*, II, 391), e influenţat de ven. *karbon* (de altfel apare şi *cărbur*, pe care prea uşor îl înlătură Puşcariu, spunînd că ar fi o „formă sugerată"); *sârcinę* şi *semină* au fost refăcuţi după it. (ven.) *sarcina, semenar;* cît despre *strin*, v. ce am spus în altă parte a revistei (II, 392). Că *m, n, r* nu puteau avea nici o acţiune asupra lui *n* dovedesc forme ca *ramarę, mărâncu, zeruncl'u, farirę*, unde vedem că *n* nu a fost împiedecat de aceste consoane să treacă la *r*. *Marţini* nu poate fi deci interpretat cum

crede Pușcariu și ținînd samă de ceea ce vom releva mai departe poate fi considerat identic cu dacorom. *margine*[1]. *Kračun* (284, 312), ca nume de persoană, ar presenta în ce privește pe *n* aceeași particularitate ca forma precedentă, dar ea se înlătură pentru aceleași motive și, de altfel, originea lui latină, lăsînd să admitem că și el presenta rotacismul, e pusă mai în urmă iarăși la îndoială de G. Weigand[2]. In lista dată de Pușcariu găsim și *kočan* (284), *Paunka* (292), *sapun* (294); cel dintîi corespunde lui *coacin* <lat. c o c c i n u s și apare deci cu *n* nerotacisat, ceea ce nu se relevează de Pușcariu, de sigur pentru că venia să contrazică părerea sa despre rotacism ca fenomen caracteristic al graiului Romînilor apuseni. Tot astfel, omițîndu-i din considerațiunile asupra rotacismului dela p. 312, a procedat Pușcariu cu *Paunka* și *sapun;* dacă primul ar cuprinde în partea întîi cuvîntul nostru *păun* și acesta ar reproduce direct pe lat. p a v o n e m, iar al doilea pe s a p o n e m — ceea ce e foarte contestabil —, ne-am fi așteptat să se spună de Pușcariu de ce nu presintă și ei rotacismul dacă au fost împrumutați de Serbocroați dela Romînii apuseni. E o inconsecvență care apare și cînd Pușcariu la p. 281 se ocupă de unele nume sîrbești de persoane și de localități cu prima silabă *Bun-* și a căror proveniență din limba noastră o contestă pentru că nu constatăm în ele rotacismul, cum ne-am aștepta dacă asemenea forme ar fi trecut la Sîrbi dela Romînii apuseni. Cum se împacă aceasta cu relevarea chiar de Pușcariu, după cum am văzut, a unor împrumuturi serbocroate din romînește nepresentînd rotacismul? Inconsecvența vine dela stăruința zadarnică de a presenta pe Romînii de pe vechiul teritoriu serbocroat ca premergătorii Istroromînilor și, ca atare, avînd dialectul rotacisat. Problema apare clară dacă se înlătură părerea sa că rotacismul distingea, printre altele, graiul Romînilor apuseni.

Cît de mult forțează Pușcariu explicațiile se vede și cînd se ocupă de ir. *țâptir* pe care eu l-am arătat ca unul din cuvintele hotărîtoare pentru originea transcarpatină a Istroromînilor (în nordul Ardealului îi corespunde *tśaptăn*). Impotriva părerei mele Pușcariu argumentează astfel (333): „dacorom. (dial.) *tśaptăn* s'a desvoltat din *k'aptăn* (*t'aptăn*) deodată cu *k'em* (< c l a m o) > *tśem* și *t'ei* (< *t i l i u m) > *tśei*. Deoarece însă *k'em* s'a născut din *kl'em* în vremuri relativ recente (Istroromînii rostesc pînă astăzi *cl'em*), trecerea lui *k'aptăn* în *tśaptăn* e și mai nouă și trebue despărțită

[1] *Mărzinile* din toponimia istriană ne îndreaptă atunci spre ven. *marzene.*

[2] *Balkan-Archiv*, III, 98.

cronologiceşte de cea întîmplată în *ţâptir* istroromîn, al cărui *ţ* s'a desvoltat (ca în *ţirę* <c e n a) dintr'o formă metatesată *k e p t i n e m sau asimilată *k e k t i n e m (ca în c a p t i v u s > *c a c t i v u s > franc. *chétif*)." Puşcariu pierde din vedere că schimbarea lui *k'* în *tś* nu este un fonomen care poate fi fixat între anumite limite; în regiunile unde o întîlnim s'a produs mereu, aşa că au participat la ea cuvinte de diferite categorii (vedem acolo chiar forme relativ mai nouă participîi d la această transformare fonetică, cum e d. e. *chior*, de provenienţă turcească, rostit *tśior*). Deci *k'aptăn*, întrebuinţat în epoca în care se zicea încă *cl'em*, a putut deveni *tśaptăn* şi tot astfel, cu *tś* (*tśem*), a ajuns mai tîrziu, după transformarea lui *cl'* în *k'*, să fie rostit *cl'em*. Că *ţâptir* ar putea fi resultat din *k e p t i n e m, metatesat din p e c t i n e m sau din *k e k t i n e m, prin asimilaţie, — *chétif* nu se explică nici el prin asimilaţie, cum se poate vedea în dicţionarul etimologic al lui Gamillscheg—e o ipotesă care ne duce la fonetica de acum o sută de ani.

O altă formă pe care persist a o crede categorică pentru dacoromînismul Istroromînilor e *scând* <s c a m n u m. Puşcariu se mulţumeşte să observe că înlocuirea lui *mn* cu *nd* ar fi datorită unei „diferenţieri" (p. 110, 136) — explicaţie vagă, improvisată. Isolat cu fonetismul acesta în istroromînă, *scând* — ca şi megl. *scand* — ne dă indicaţia pentru zona lui de provenienţă prin faptul că r e îndreaptă spre *sca(u)n d* din părţile Bihorului (îl aminteşte şi Puşcariu la p. 338-339, dar ca o simplă înregistrare). *Sca(u)nd* se explică într'adevăr prin fonetism propriu graiului bihorean : le e refăcut după pl. *scaune*, pronunţat acolo întîi *scaun'e* şi devenit pe urmă **scaung'e*, *scaund'e*, ca *arind'e* < **aring'e* < *arin'e* = *arin* (de aceste forme din Bihor mă voi ocupa mai de aproape altădată).

In studiul lexicului Puşcariu insistă în mai multe locuri asupra omonimiei şi la p. 227 exprimă această părere: „Omonimia, care în unele limbi, ca cea franceză, este de sigur unul din factorii cei mai importanţi care produc „îmbolnăvirea" şi „moartea" cuvintelor, nu trebue să aibă aceleaşi efecte distructive în alte limbi, căci nu toate popoarele simt în acelaşi grad ca Francesii nevoia de claritate în expresie, nu pentru toţi echivocul produs de bisemantismul unui omonim este atît de supărător. Astfel vedem la Istoromîni cum... *lume* însemnează „lume" şi „nume", *măr* e „măr" şi „mînă". E o alunecare spre explicaţiuni fantesiste ce spune Puşcariu despre claritatea spiritului frances contribuind la înlăturarea omonimelor; această „claritate" nu a împiedecat ca omonime destule să existe în vechea franceză şi să le vedem pe unele păstrate în francesa modernă. Şi exem-

plele citate din istroromînă nu se împacă cu ce admite Puşcariu în altă parte; la p. 226 susţine că în istroromînă nu s'a păstrat *sapă* din causă că dedea loc la confusie cu *sâpę* „suflet" < cr. *sapa;* pentru „sapă" Istroromînii au recurs la *sapun,* luat din croată, dar şi acesta dînd loc la o confusie cu omonimul său însemnînd „săpun", a urmat că pentru noţiunea din urmă a fost adoptat *savun* (< ven. *savon*). De ce omonimiile *lume, măr* au fost tolerate şi nu acelea ale lui *sâpę, sapun?* Nu putem crede în asemenea explicaţii ale înlocuirilor de cuvinte, nu e de admis că se putea confunda... „sapa" cu „sufletul". Puşcariu exagerează, ca şi alţii, rolul omonimiei.

Interpretări greşite întîlnim şi altele la Puşcariu, mai ales în ce priveşte fonetica unor cuvinte. La p. 318 *avea* este dat ca un cas de păstrare a lui *b* latin intervocalic, pe cînd singura explicaţie admisibilă pentru fonetismul acestei forme e aceea pe care am dat-o cu Candrea în *Dicţ. etim.* (*v* nu reproduce pe *b* latin, ci e sunetul care s'a desvoltat mai întîi în **aui*, **aut* < h a b u i, *h a b u t u m, deveniţi **aụui*, **aụut*, *avui avut*, şi pe urmă *v* a fost introdus şi în **aea, aem* < h a b e r e, h a b e m u s). Tot acolo, pentru a explica pe *chem, închid,* Puşcariu admite că „în grupele lat. *cl* şi *gl* sunetul *l* se moaie... şi schimbă pe *a* şi *u* următori în *e* şi *i*". Dar *e* din *chem* nu corespunde direct lui *a* din c l a m o; el e transmis dela formele accentuate pe terminaţiune, pentru că numai în ele *a* ne mai găsindu-se sub accent a putut trece la *e:* **chiăma* > *chema* etc. (dovadă e fonetismul lui *chiag, ghiaţă* faţă de *închega, îngheţa,* după care au fost refăcuţi *încheg, îngheţ,* pentru că formele mai vechi au trebuit să fie **închiag*, **înghiaţ*). *Inchid* presintă reducerea lui *iu* la *i* pentru că a suferit analogia lui **închizînd* (< **închiuzînd*): numai ca aton *iu* s'a redus la *i* (cf. *Hist. de la l. roum.*, II, 27). La p. 96 *încoace* e considerat compus din *înc-* (ce anume ar putea fi?) şi *oace,* derivat din *i l l a c c e, cînd e clar că a resultat din *în* **acoace* (ca *încolo* < *în acolo*).

Sînt lucruri deplin lămurite în fonetica ori lexicul nostru şi ne mîră că Puşcariu nu le recunoaşte. Se vede şi în această lucrare tendinţa din alte studii ale d-sale de a nu ţinea samă de unele evidenţe şi de a complica explicaţiile — o stăruinţă care e păcat să o întîlnim unde e mult de utilisat pentru dialectologia noastră.

O. D.

V. BRÖNDAL, Mots „scythes" en nordique primitif; Copenhaga, Levin & Munksgaards forlag; 1928; 31 pag. (extr. din *Acta philologica scandinavica).*

Lăsînd la o parte convenţiuni de interpretare lexicală, V. Bröndal caută să explice aici proveniența cîtorva forme germanice, finougrice şi romanice, plecînd dela consideraţiuni de comparatism cum e convins că se impun astăzi. Expunerea sa are originalitatea de a urmări o serie complicată de raporturi lexicale după contigenţe de care nu se prea ţine samă, de a reconstrui cadrul real al unor cuvinte care au trebuit să circule într'o epocă pe care ne-o reprezentăm de obicei după impresii plutind în vag ori isolări. Amintind ce a constatat istoria artelor, transmisiuni de motive decorative din Orient pînă în nordul Europei, Bröndal vine să arate că şi din punct de vedere lingvistic au trebuit să existe influenţe, spre nordul şi centrul Europei — chiar mai departe, spre vest —, care plecau din ţinuturile septentrionale ale Mării-negre. Acolo au locuit populaţii iranice şi dela ele au putut pătrunde, prin contacte şi migraţiuni, anumite cuvinte pe care le găsim în vocabularul germanic, romanic şi finougric — în special transmisiunile acestea lingvistice în domeniul germanic au putut fi înlesnite de Goţii care au venit în atingere cu Sarmaţii şi Alanii.

Originea iranică, scitică, o revendică Bröndal în primul rînd pentru visl. *kot* „colibă", ags. *cot*, germi. *kote*, norv. dial. *kota* (cu înţelesuri analoage), etc.; fin. *kota* „casă, colibă"; vfr. *cote* „colibă". Formele germanice, obscure pînă acum, pentru că nu se puteau explica în domeniul lor, se lămuresc dacă ne îndreptăm, ca şi pentru fin. *kota*, cum se admite, spre limbile iranice care au trebuit să cunoască un **kuta*, corespunzător vind. *kuţa* „colibă". Cu privire la cuvîntul vechi frances, Bröndal admite că ar putea data din epoca invasiunilor, contestînd proveniența lui din anglosaxonă, admisă de Meyer-Lübke; derivarea lui astfel e de sigur exclusă, dar *cote* poate să vie din alt grai germanic şi nu este poate nevoie să-l considerăm extrem de vechi.

Tot din iranică explică Bröndal seria: visl. *hross*, ags. *hors*, vgerms. *hros* „cal"; fin. *orhi, orih, oris* „armăsar"; fr. *rosse*. Ele ne-ar duce spre o formă sarmată **urži*, putînd fi reconstruită astfel cu ajutorul oset. *(v)urs* „armăsar". Raporturile dintre aceste forme nu resultă tocmai clar din observaţiile lui Bröndal. La p. 26 d-sa spune că fr. *rosse* (ca şi it. *rozza* şi lat. med. *runcinus*) pot veni din sarm. **urži*, dar la p. 9 stabileşte un galoroman **harUzza* sau o formă romanică „primitivă" **harussa*, presupusă de seria germanică (alături de un **hursa*) şi care ar fi reflectată de normandul *harousse*. In ce priveşte pe *h-* din **haruzza* etc., el ar reprezenta o aspiraţie ca urmă a unui vechi *w* pe punctul să dispară (comp. oset. *vurs* faţă de forma mai nouă *urs*). De fapt,

Bröndal pare să admită că formele în chestiune presupun de o parte existența unui sarm. **ruži* alături de **urži* și în același timp a altor forme iranice, **hurs-* alături de **hrus-*; am avea cu alte cuvinte de a face, cum se spune la p. 10, cu împrumuturi paralele dintr'un izvor comun, aceeași temă iranică pătrunzînd cu diferite variante fonetice în limbile germanice și cele finougrice, cu ramificații în domeniul romanic. Rămîn de sigur puncte nu bine lămurite în aceste apropieri lexicale, dar nu se poate contesta că ne găsim în fața unor coincidențe de vocabular care ne îndreaptă spre limbile iranice.

Iranismul altui cuvînt e arătat de Bröndal, și anume: visl. *sūrr* „acru“, ags. și vgerms. *sūr* (germ. *sauer*); finougr. (vog.) *sor*, ung. *sör* „bere“; fr. *sur* „acru“, lîngă care se grupează vsl. *syrъ* „crud, umed“, ca sb. „brînză“, ducîndu-ne toate spre vind. *sūra* „soma“, *surā* „băutură fermentată“; la basa formelor germanice și finougrice ar fi de admis un prototip iranic cu fonetism dublu (*sūra*, alături de *sŭra*).

Rămîne îndoioasă forma din spaniolă și portugheză *raposa* „vulpe“ pe care Bröndal o pune în legătură cu isl. *refr*; fin. *repo*; oset. *rubas*, etc., corespunzînd vind. *lōpāçá-*. Cu toată asemănarea de înțeles și în parte de fonetism, nu se explică *-p-* din *raposa*: ar trebui să avem *-b-*. Să admitem că cuvîntul a fost influențat de verbul *rapar*? Foarte problematic.

Și mai puțin convingătoare apare apropierea pe care o face Bröndal între vprov. *esturlenc* „luptător tînăr“ și visl. *stōrr* „mare“, vgerms. *stūr*; fin. *suuri*; oset. *stur*, îndreptîndu-ne spre vind. *sthūrá-*. Înțelesul din vechea provansală s'ar explica din acela de „mare“ prin prestigiul pe care l-a avut nobilimea militară în epoca în care cuvîntul *stūr* ajunsese pînă în Galia: „il peut très bien avoir surgi comme un mot en vogue au temps des invasions pour désigner les qualités (ou d'abord peut-être d'une manière plus technique la situation sociale) qu'on attribuait à la nouvelle et fière noblesse militaire dans ces temps belliqueux“. Totuși cuvîntul vechi provansal nu ajunge să fie lămurit, pentru că nu vedem bine pentru ce el ar fi fost aplicat unui „luptător tînăr“. Cred că trebue să plecăm dela ideea de a „lupta cu impetuositate“ și atunci mă întreb dacă *esturlenc* nu ar fi un derivat, cu sufixul *-liggs*, din got. *stiur* „taur“, zicîndu-se astfel despre cineva luptînd ca un taur (*-iu-* ar fi fost redat în provansala prin *-u-*). Ar fi poate și o altă explicație: în gotică apar derivate cu *us-* din *stiurjan*: *ustiuriþi* „nestăpînit, impetuos“, *ustiurei* „nestăpînire, impetuositate“; un derivat **ustiurliggs* ar fi putut fi aplicat unui luptător impetuos, tînăr (schimbarea inițialei s'ar ex-

plica uşor admiţînd că cuvîntul a fost atras spre numeroasele forme cu *es-* şi a putut fi, în special, influenţat de *estor*, care se ştie că în vechea provansală însemna „luptă").

Din cuvintele studiate de Bröndal — în mare parte obscur apare isl. *alr;* fin. *ara*; fr. *alesne*, etc., cum recunoaşte chiar d-sa— cele trei dintîi se presintă în aşa fel încît filiaţiunea lor iranică nu poate fi contestată. Cu atît mai mult cu cît ele concordă cu realităţi istorice, cu anumite caracteristice ale vieţei populaţiunilor scitice, pe care le relevează Bröndal, aşa că ele au putut să radieze dintr'un asemenea mediu: „on sait... que les cabanes d'osier tressé jouaient un grand rôle dans la vie des Nomades des steppes...; que les chevaux et la cavalerie étaient la richesse et la force des Scythes...., qu'enfin ils se nourrissaient en grande partie de lait de jument". *Kot* „colibă", *hross* „cal" şi *sūrr* „acru" (din noţiunea de a „fermenta" care trebue să fi existat şi în termenul cu care Sciţii numiau kumysul preparat de ei) îşi găsesc astfel confirmări şi în afară de lingvistică pentru ca să admitem că au fost împrumutaţi dela Irani.

Dacă cuvinte iranice au pătruns pînă în Galia, aceasta s'ar datori, e înclinat a crede Bröndal, şi faptului că Sarmaţi şi Alani amestecaţi cu Goţii au ajuns în năvălirile lor pînă acolo; toponimia ne arată chiar că Sarmaţi s'au aşezat pe teritoriul galic, pentru că o localitate cum e *Sermiers*, lîngă Reims, derivă din *in Sarmatis*, iar *Sermaise*, în Marne, Oise şi Anjou, se explică prin *Sarmatia*. O deosebită importanţă nu mi se pare totuşi că se poate da prezenţei acestui element iranic în Galia; înrîurirea lui nu a putut fi de aşa natură încît să lase urme directe în vocabularul frances. Cele cîteva cuvinte din francesă care ne duc spre limbile iranice se explică bine ca împrumuturi indirecte, prin intermediarul graiurilor germanice. Numai cînd s'ar constata în dialectele din ţinuturile amintite de Bröndal iranisme speciale am fi induşi să admitem că Sarmaţii au avut o înrîurire directă asupra galoromanei.

Păreri la fel am exprimat şi eu în articolul *Irano-romanica* din primul volum al revistei, pe care Bröndal l-a cunoscut acum în urmă, cum aminteşte în încheierea studiului său. Conclusiile la care ajungeam acolo au întîmpinat neîncrederi; nu ştiu cum vor fi privite acelea ale lui Bröndal. Problema iranismelor, fie păstoreşti, fie de altă natură, în vocabularul multor limbi nu cred totuşi că poate fi trecută printre cele imaginare.

O. D.

A. ROSETTI, Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle; Paris, Éd. Champion; 1926; avec 34 figures et 5 cartes hors textes; XIII-166 pag.

Dacă unele aspecte ale limbei romîne din secolul al XVI-lea sînt bine stabilite şi explicate, asupra altora rămîn încă studii de făcut. Tesa de doctorat a lui A. Rosetti reia cercetările în acest sens şi scopul ei este să arate repartisarea geografică a unor particularităţi fonetice din secolul al XVI-lea. Aceasta nu este însă aşa uşor şi Rosetti îşi dă samă de greutăţile pe care le întîmpină filologul dacă este vorba de a fixa cît mai corespunzător realităţei extensiunea unor fenomene lingvistice în trecut. Chiar texte emanînd dintr'o regiune precisă ne lasă nedumeriţi prin inconsecvenţe ale lor şi neputînd fi atribuite felului de scriere. Se pune pe urmă întrebarea dacă cel care a scris cutare document nu era din alt ţinut decît acela indicat în text. Rămîn de asemenea controluri nouă de făcut asupra caracterului cîte unui text, dacă este traducere directă ori o copie, cum e casul *Psaltirei Hurmuzaki*, asupra căreia siguranţă deplină nu avem cum o admite Rosetti. Pentru delimitări dialectale în trecut ar trebui să avem cît mai multe texte din aceeaşi regiune, pentru ca prin confruntări ducînd la concordanţe şi eliminări să putem fi mai siguri de ce poate fi atribuit unei asemenea regiuni.

Prin aceasta nu vreau să spun că ne-ar fi interzis să studiem limba noastră din secolul al XVI-lea după consideraţiuni geografice; e un criteriu care nu poate fi exclus, însă conclusiile trebue mult ponderate, şi de aceasta a ţinut samă Rosetti, căutînd să procedeze cu destulă prudenţă în interpretarea textelor.

Sînt de acord cu d-sa în unele privinţe, astfel cînd admite (p. 55) că alternanţa *o*, *u* în scrierea veche e un indiciu de pronunţare apropiată a acestor vocale, în sensul că *o* era nuanţat spre *u* şi invers; de asemenea, cînd consideră (71-72) prezenţa lui *o* pentru *oa* în multe casuri ca o particularitate grafică şi nu corespunzînd rostirei adevărate. Alteori însă nu pot împărtăşi părerile sale, pentru că nu aduc înlocuiri de preferat la soluţiile date pînă acum unor probleme.

Asupra lui *e* urmat de *n* (casul lui *cene*, *cuvente* etc.) Rosetti admite (63-64) că pronunţarea lui era ca şi astăzi, adică *i*, şi dacă se scria altfel aceasta s'ar datori unei imitaţiuni grafice: deoarece prepoziţiile des întrebuinţate *din*, *prin* erau scrise şi *den*, *pren* sau *de în*, *pre în*, pentru că se simţia că erau compuse astfel, acelaşi fel de scriere a fost aplicat şi în alte casuri, punîndu-se *cuvente* în loc de *cuvinte* etc. Se poate uşor obiecta că ne-am aştepta

atunci să găsim des scris d. e. și *len*, *senen* ori chiar *chen* pentru *lin*, *senin*, *chin*, pentru că și asemenea forme, după explicația lui Rosetti, trebuiau să fie atrase spre grafiile *den*, *pren* (dacă extrem de rar întîlnim *prend*, *deplen*, asemenea grafii se explică ușor, ca și în *credență* etc., prin influența lui *prende*, *plene*). Rosetti lasă nelămurit tocmai punctul esențial al problemei: de ce *e* apare cu deosebire cînd în silaba următoare se găsește un alt *e* (cazurile de *e....i* sînt cu totul rare)? Nu vreau să susțin că această latură a fonetismului nostru vechi e deplin clarificată, dar ceea ce propune Rosetti nu apare de loc mai convingător decît ce am admis pînă acum.

Cu privire la *u* final Rosetti crede că trebue rectificată părerea despre păstrarea lui, fie întreg, fie redus, în atîtea casuri în care grafia s'ar părea că îl confirmă. Un argument pentru amuțirea timpurie a lui *-u* ar fi că în documentele streine, latine și mai ales slave, anterioare secolului al XVI-lea, care dau forme romînești, acestea sînt scrise fără *-u*, și Rosetti (75) se referă în special la documentele lui Ștefan cel Mare, publicate de I. Bogdan, unde găsim d. e. *brad*, *bour*. Totuși, chiar în aceste documente Bogdan a relevat forma *cutulu* și, pe urmă, nu trebue uitat că cuvintele sînt adeseori abreviate la sfîrșit în scrierea veche. E posibil, de altă parte, ca după obiceiul slav să se fi scris -ъ,-ъ și cînd de fapt se auzia *-u*, redus sau chiar plin. Mai putem adauga că uneori documentele streine e posibil să redea pronunțarea evoluată din unele regiuni spre amuțirea lui *-u*, dar a generalisa această particularitate la toate casurile e o exagerare. In *Hist. de la l. roum.*, II, 96, am arătat și eu că -ъ,-ъ este adeseori o simplă convențiune grafică, așa că părerea mea nu e în tolul exact redată de Rosetti cînd spune (76): „suivant M. Densusianu, la notation par les jers.... exprimerait l'*u* bref, tandis que la conservation de l'*u* serait indiquée par la tettre s". Și adăuga acum că poate acest -s exprimă uneori nu tocmai pe *-u* întreg, ci slăbit întru cîtva în pronunțare, dar în orice cas nu putem fi atît de categorici ca Rosetti să admitem că textele din secolul al XVI-lea nu ne dau dovada păstrărei în întregime sau în parte a lui *-u*. In problema aceasta, Rosetti invoacă și mărturia foneticei experimentale, reproducînd inregistrări care arată că în rostirea unor cuvinte ca *mîncînd*, *împărat* se aud la sfîrșit vibrațiuni vocalice „de un timbru nedeterminat" și pe care nu ar trebui să le considerăm ca identice cu *u* final. După Rosetti, deci, nu ar fi nici o legătură între fonetismul vechi cu *u* final și pronunțarea care se întîlnește azi arătînd o resonanță vocalică după una sau două consoane dela sfîrșitul cuvintelor. Fonetica experimentală poate

fără îndoială să ne fie de folos şi în fonetica istorică, în sensul că ne atrage atenţiunea asupra unor nuanţe de pronunţare, ne dă indicaţii de control critic al unor particularităţi, dar nu ne poate fi de mult ajutor în reconstruiri. Pentru rostirea în trecut a lui *-u* nu văd ce precisări ne pot da cunoştinţe de fonetică experimentală la care se rapoartă Rosetti, cum nu înţeleg, de altă parte, că ele ar arăta o soluţie de continuitate între fonetismul cu *-u* de altădată şi acela pe care îl întîlnim azi, foarte caracteristic chiar pentru unele regiuni.

La p. 68 sînt urmărite formele cu *ia....e* (ca *miare, iaste, trebuiaşte*) şi Rosetti conclude la pronunţarea generală *e... e* chiar în secolul al XVI-lea, pe cînd eu am considerat-o limitată la unele regiuni în acel timp. Prea categorică şi această afirmaţie, pentru că formele cu *ia* apar pînă foarte tîrziu, în pragul secolului al XIX-lea, chiar în texte care nu ne dau de altă parte *l'kge* etc., ceea ce mi se pare că vine să confirme păstrarea lui *ia....e* mult mai tîrziu decît a lui *'k... e*. Şi cum spuneam în *Hist. de la l. roum.*, II, 64, fisiologiceşte e explicabilă reducerea mai de vreme a lui *'k... e* decît a lui *ia... e* la *e... e*.

Prezenţa lui *a* la gen. -dat. sing. şi nom. -ac. pl. ca *parţiei parţi* e considerată (83) ca un simplu fapt de grafie, adică s'ar fi scris astfel sub influenţa lui *parte*. Interpretare iarăşi contestabilă, pentru că ne întrebăm de ce nu găsim scris şi *ţariei, ţari* care, după părerea lui Rosetti, ar fi trebuit uşor să fie introduşi prin analogie grafică cu *ţară*. Scrierea constantă *ţăriei, ţări* alături de alternanţa *parţiei, parţi—părţiei, părţi* nu poate lăsa îndoială că fonetismul e bine exprimat astfel în secolul al XVI-lea, că se pronunţa prin multe locuri cu *a* în loc de *ă* (*parţiei* etc.), ca o urmă de fonetism în care nu intervenise inflexiunea *ă...i*.

Palatalisarea labialelor e studiată de aproape şi la părerea mea, că numai *h'* pentru *f* apare în secolul XVI-lea pentru că nu se îndepărta prea mult unul de altul şi *h'* putea fi exprimat prin scris, pe cînd *k', g', y* erau prea deosebiţi de *p, b, v* pentru ca să fie notaţi, Rosetti obiectează: de ce totuşi rotacismul nu a fost evitat în scris, cînd şi el era o „innovation tout aussi aberrante" (90)? Dar rotacismul arată o diferenţiere de fonetism la un singur sunet, pe cînd palatalisarea labialelor represintă alterarea unei întregi serii consonantice şi exprimarea ei în scris putea părea prea îndrăzneaţă, pentru că schimba mult înfăţişarea formelor ce trebuiau redate. Mi se pare că trebue să ţinem samă şi de cunoscuta mărturie a lui Cantemir, reprodusă de Rosetti (116), după care rostirea cu labialele alterate era ridiculisată. Motiv deci să credem că a fost evitată în scris în măsura în care exista

în vorbire[1]. Rosetti constată singur că nu găsim scris niciodată *gh* pentru *b* (*ghine* d. e.), şi aceasta nici chiar în epoca în care, după relatarea lui Cantemir, avem confirmată această pronunţare. Nu avem deci şi astfel dovada că scrierea nu urma totdeauna ceea ce exista totuşi în vorbirea curentă?

De aceasta nu ţine însă samă Rosetti, pentru că e convins că palatalisarea labialelor trebue privită cu totul altfel decît pînă acum. Susţine anume că fenomenul trebue considerat ca independent în aromînă, dacoromînă şi meglenită. Deci la epoci diferite şi fără să fi influenţat unii asupra altora Romînii dela sudul şi cei dela nordul Dunărei ar fi început să rostească *h'iu* pentru *fiu* etc. Dar ar putea fi privit atunci astfel şi rotacismul din istroromînă faţă de cel din dacoromînă, ca independent adică de acesta — aşa ceva exclude însă şi Rosetti. In reconstruiri de evoluţii fonetice, cu posibilităţile de control pe care le avem, mi se pare că nu trebue să pierdem din vedere anumite fapte, în casul nostru indiciile că palatalisarea labialelor şi-a luat naştere la sud — ce a relevat de curînd Mladenov pentru albaneză pare să confirme această părere (v. vol. II al revistei, 411); la Aromîni fenomenul apare organic, cu evoluţie bine determinată, pe cînd în meglenită şi dacoromînă are înfăţişarea unei intrusiuni fonetice, cu adaptări parţiale sau cu aplicări deviind dela caracteristica fenomenului originar. Chiar repartisarea zonei dacoromîne cu labialele păstrate şi a celei cu labialele alterate, deci „geografic lingvistic", arată cum la stratul vechi de fonetism dacoromîn a venit să se adauge spre sud şi spre răsărit, cu prelungiri pe urmă spre nord, stratul lingvistic cu labialele alterate. Este chiar surprinzător că se contestă posibilitatea de transmitere a unor particularităţi din aromînă în dacoromînă, cînd se admite totuşi că în dacoromînă s'au propagat dela sud influenţe albanese şi greceşti. Rosetti nu admite că alterarea labialelor în dacoromînă ar fi de provenienţă aromînă fiind că nu crede în emigrarea la nord de Aromîni care s'ar fi amestecat cu Dacoromînii, şi-şi încheie chiar lucrarea cu observaţia că S. Puşcariu a combătut cu succes teoria

[1] Că se reacţiona uneori împotriva pronunţării cu *k'*, *g'* etc. reiese şi din refacerea falsă a unor forme care păreau că cuprind o labială alterată; în *Hist. de la l. roum.*, II, 112, am relevat *ficlene* şi *firovimi*, scrişi pentru *hiclene*, *heruvimi*. Cade prin urmare şi observaţia lui Rosetti (90) că nu exista în secolul al XVI-lea tendinţa să se ţie samă de „l'usage de la langue écrite ou du moins de la langue commune". De sigur că o asemenea tendinţă nu exista atunci în acelaşi grand ca azi, dar a o contesta cu desăvîrşire e o exageraţie.

mea. De fapt Pușcariu nu a dovedit nimic împotriva amestecului, la nordul Dunărei, de Dacoromîni cu Aromîni. Între părerile d-sale și ale mele e o deosebire fundamentală: trecutul limbei romîne mi-l represint în legătură cu ondulațiile continue de populație, cu treceri ale ei cînd dela nord la sud, cînd invers, și avînd ca urmare propagări lingvistice care apar evidente și azi; Pușcariu procedează prin isolări, își represintă mai static evoluția limbei noastre, excluzînd posibilități de transmisiuni care totuși reies din serii întregi de constatări. Tot astfel procedează Rosetti cînd crede că palatalisarea labialelor nu a avut un centru de radiere și a putut să apară isolat în romîna sud- și nord-dunăreană.

Asupra cronologiei aceluiași fenomen Rosetti e de părere că nu trebue să mergem prea departe în trecut: „l'innovation est postérieure au xe siècle.... il est permis de supposer qu'en dacoroumain la palatalisation des labiales n'est pas de beaucoup antérieure an xvie siècle et qu'elle est peut-être encore plus récente en meglèno-roumain“ (134)[1]. E destul să amintim o singură obiecțiune ce se poate aduce acestei păreri: palatalisarea labialelor e anterioară schimbărei în *i* a lui *e...e*, *i* dinaintea lui *n* simplu sau urmat de o consoană, pentru că numai astfel ne putem explica de ce în aromînă — de altfel și în dacoromînă — *mine* < m e + *ne* nu a devenit *ńine*, ca *ń ța* < m i h i; chiar Rosetti am văzut că admite pronunțarea cu *i* în loc de *e* în acest cas ca îndeplinită în secolul al xvi-lea în dacoromînă, și cum se împacă aceasta cu afirmația sa că palatalisarea labialelor în acest dialect nu poate fi mult anterioară acestei epoci?[2]

[1] Ca un fapt de „o importanță capitală“ pentru data palatalisărei labialelor Rosetti invoacă (110-111) fonetismul cuvintelor presentînd *ę*+*n*, care ar arăta că labialele au fost alterate după schimbarea lui *ęn* în *in*. Această schimbare și-o represintă astfel: *ę* nu s'a diftongat dinaintea lui *n*, ci a trecut de-a-dreptul la *i*, deci *bine* nu ar fi resultat din b e n e prin fasa intermediară **bi̯ene*. Rosetti pierde din vedere că o formă ca *ți̯ne* nu se poate explica decît din **ți̯ene* < t e n e t; dacă forma latină nu ar fi fost diftongată, am fi avut *tine* și acesta s'ar fi păstrat ca *timp* < t e m p u s ori pron. *tine* < t e + *ne*.

[2] Rosetti lasă fără răspuns altă întrebare; la p. 114, 119 susține că evoluția palatalisărei s'a produs prin fasele *pi̯atră*.... > *pk'atră* > *k'atră* etc., că formele cu *pk'* etc. unde apar sînt indiciu de evoluție recentă, dar atunci de ce în meglenită, unde fenomenul s'ar fi produs mai tîrziu decît în dacoromînă, după Rosetti, nu găsim nici o urmă de fonetismul *pk'* sau *mń*? Persist a crede că *pk'atră*, *bg'ine*, *mńie* în dacoromînă atestă fusiunea între cele două curente de pronunțare care s'au întîlnit, cu *p* și *k'* etc., așa că *pk'atră* etc. nu se interpune ca o fasă naturală între *pi̯atră* și *k'atră*.

Rectificările pe care Rosetti a căutat să le aducă la unele păreri susținute pînă acum nu ajung prin urmare să ne convingă, deși pleacă dela o foarte amănunțită analisă a faptelor. Valoarea lucrărei sale o evidențiază însă discuțiile pe care le provoacă în jurul unor probleme și stăruința de a duce mai departe puținele studii pe care le avem asupra limbei noastre din trecut.

O. D.

AL. PROCOPOVICI, Arhetipul husit al Catehismelor noastre luterane; Suceava; 1927; 16 pag. (extras din *Făt-Frumos*, II, 1927, nle 3 și 4).

Autorul resumă în această broșură resultatele la care s'a ajuns cu privire la stabilirea filiațiunei redacțiunilor romînești din sec. al XVI-lea și al XVII-lea ale Catehismului, descoperite de curînd. Expunerea clară și bine informată va fi consultată cu folos. Nu pot urma, însă, pe autor, acolo unde susține că traducerea Catehismului a fost provocată de mișcarea husită. Primul argument opus de Procopovici teoriei care admite că traducerea Catehismului, dimpreună cu traducerea cărților Noului Testament, a fost efectuată la începutul veacului al XVI-lea, sub influența protestantismului, ar resida în faptul că nu se poate admite că redacțiunile cunoscute pînă astăzi au fost traduse în timp de „cel mult 25 de ani" (p. 9) și că, prin urmare, trebue să mergem pînă la sfîrșitul veacului al XV-lea ca să dăm timp traducătorului să-și efectueze lucrarea.

Față de această afirmație, sîntem în drept să-l întrebăm pe autor *de unde știe* că traducerea nu a putut fi efectuată în curs de 30 sau de 25 de ani? De fapt, e vorba de o simplă impresie, căreia nu-i putem atribui nici o forță probantă. Pentru cine a studiat *Psaltirea Hurmuzaki* în comparație cu celelalte Psaltiri e sigur că această versiune e datorită altui traducător. Și dacă admitem că Evangheliile au fost traduse în același timp[1], avem tot cuvîntul să credem că traducerea lor a fost efectuată de un al treilea traducător.

Prin urmare, fără a ne aventura în domeniul ipoteselor, găsim trei traducători; mi se pare deci foarte natural să admitem că acești cărturari, împărțindu-și munca, au săvîrșit în răstimp

[1] De doi traducători? Vezi prefața lui Erbiceanu (p. IX) la *Tetravanghelul Diaconului Coresi*, ed. Gherasim Timuș Pitești eanu, și M. Roques, *Romanische Forsch.*, XXIII, p. 832, n. 3 și 833, n. 1.

de circa 30 de ani traducerea din slavonește a cărților Noului Testament (afară de Apocalips).

Autorului i se pare deci „mai plausibilă" (p. 9) traducerea acestor cărți sub influența husită. Inainte de a examina argumentele de natură lingvistică pe care le invoacă Procopovici, observ că teoria husită e sprijinită pe două argumente:

1. data criptogramei din *Psaltirea Scheiană* (p. 483, ed. Bianu),

2. caracterul arhaic al limbei textelor rotacisante comparată cu limba cărților lui Corsei.

Am arătat alt undeva că data criptogramei din *Psaltirea Scheiană* (dacă e vorba de o dată, ceea ce rămîne să fie probat) nu poate fi 1482, pentru că această lectură comportă interpretarea greșită a două slove[1]. Cît privește „arhaismele" care au fost re-

[1] V. cartea mea *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1926, p. 34, n. 1. Procopovici arată că nu există probe „ireproșabile" (p. 10) privitoare la răspîndirea Reformei printre Romînii din nordul Ardealului în prima jumătate a veacului al XVI-lea; observația e exactă, dar autorul nu arată că aceste argumente, prin natura lor însăși, nu pot fi decisive. Insist aci asupra unor amănunte de metodă, care își au importanța. Pentru a face lumină în această chestiune controversată trebue să pornim dela examinarea fenomenelor de limbă atestate în cărțile rotacisante; aceasta cade în sarcina lingvistului. Misiunea lingvistului e strict determinată: stabilirea datei acestor texte, în basa examenului fenomenelor de limbă. Rămîne ca istoricul, care vine în urmă, să pună în cadrul lor natural evenimentele care au provocat mișcarea de traducere. Acest program de lucru, deși simplu, nu a fost urmat; din potrivă, s'a urmat calea inversă, începîndu-se cu sfîrșitul și căutîndu-se, apoi, ca să se scoată din fenomenele de limbă argumente în favoarea teoriei husite. In scurt, iată care e genesa acestei teorii:

1. ipotesă: criptograma *Psaltirei Scheiene* conține data traducerei acestui text;

2. cetirea datei, interpretîndu-se greșit două slove;

3. data 1482 admisă de istorici (tendința cunoscută de a fixa începuturile unei literaturi la o dată cît mai îndepărtată) și pasajul din *Istoria literaturei religioase* a lui N. Iorga (p. 15 urm. și 100 urm. în ed. a 2-a: *Istoria literaturei românești*, vol. I) privitor la mișcarea husită, în care se admite că husitismul a fost răspîndit printre Romîni (p. 18 sau 102, ed. a 2^a: „Ei [Romînii] se făcură deci husiți pe un cap"). De atunci (1904), nu s'a adus nici o probă directă în favoarea acestei teorii (cf. Drăganu, *Dacoromania*, III, p. 912: „De Romîni husiți nu se pomenește nicăeri" și *ibid.*, IV, p. 1123: „relativ la husitismul romînesc nu găsim nimic"); iar argumentele lingvistice nu resistă unui examen critic.

levate în limba textelor rotacisante, am arătat de asemenea că ele se explică prin diferențierea lingvistică în „spațiu", nu în „timp", cu alte cuvinte, ne găsim în fața unor dialectisme: limba din nordul Ardealului difera de limbia din sudul acestei provincii mai mult decît astăzi. Venim acum la argumentele lingvistice ale autorului. „Trebue... respinsă...", ne zice dînsul, „și părerea, *neîntemeiată de altfel pe nici un argument*[1], că aci ar fi vorba numai, sau înainte de toate, de deosebiri regionale sau dialectale. Distanța dintre regiunea Brașovului și nordul Ardealului cu Maramureșul este *prea mică*, iar legăturile între aceste ținuturi au fost prea intime, pentru ca neasămănări atît de mari să apară îndeajuns de motivate" (p. 13). Și totuși, faptele desmint categoric aceste afirmații[2]. Inexactă este și afirmația următoare: „nu s'ar putea cita alt cas în care texte atît de apropiate în timp și spațiu și încă copii de pe originale din aceeași epocă și regiune să aibă înfățișări atît de deosebite" (p. 13). Dar nu avem decît să comparăm între ele cîteva scrisori din arhivele Bistriței ca să ne convingem de netemeinicia acestui argument[3].

Vedem, prin urmare, că teoria husită e clădită pe o ipotesă, basată la rîndu-i pe o lectură greșită (data criptogramei), iar din punct de vedere lingvistic pe o interpretare a fenomenelor de limbă care nu ține samă de realitatea faptelor.

Istoricul care se va ocupa de resultatul propagandei reformate printre Romînii din Ardeal, în prima jumătate a veacului al XVI-lea, și de însemnătatea acestei mișcări pentru începuturile literaturei noastre scrise, va găsi acum un bogat material comparativ în studiile lui Kidrič[4] și Murko[5] asupra progreselor Reformei la Croați și Sloveni. Astfel de paralelisme, cînd vin să întărească o convingere basată pe fapte bine stabilite, sînt deosebit de prețioase.

Al. ROSETTI

---

[1] Subliniez.

[2] V. *Recherches...*, p. 81 urm., unde am examinat particularitățile dialectale ale limbei din nordul Ardealului.

[3] Compară între ele, de exemplu, n^le 9, 10 și 37 cu n^le 12 și urm. (toate din Cîmpulungul Bucovinei) din ediția mea *Lettres roumaines* etc., sau, din localități diferite, dar apropiate în timp și în spațiu, scrisorile maramureșene din aceeași colecție (n^le 2, 30 și 36) cu scrisoarea n^l 1 (Moldovița).

[4] Fr. Kidrič, *Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI Jahrhundert*, Heidelberg, C. Winter, 1919.

[5] M. Murko, *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, în revista *Slavia*, IV (1926) și V (1927).

TH. CAPIDAN, Romînii nomazi; cu patruzeci de ilustraţii şi două hărţi; Cluj, Inst. de arte graf. „Ardealul"; 1926; 187 pag. (extr. din *Dacoromania*, IV).

Ocupîndu-se în special de nomadismul Aromînilor, Th. Capidan a folosit pentru lucrarea aceasta în primul rînd descrieri date de alţii şi mai puţin constatări proprii. Intre nomadism şi transhumanţă d-sa face dela început distincţia aşa cum trebue admisă, dar nu ţine îndeajuns samă că transhumanţa e şi ea un fel de nomadism, ceea ce a făcut pe mulţi să o numească seminomadism, iar în ce priveşte raporturile dintre ele găsim exprimată o părere în desacord cu faptele etnografice. După observaţia pe care o face la p. 15-16, transhumanţa ar fi mai veche decît nomadismul şi, ca atare, a putut duce de multe ori la acesta; în realitate însă etnografia ne arată că transhumanţa poate fi derivată din nomadism — de altfel chiar Capidan recunoaşte aceasta cînd la p. 19 vorbeşte de trecerea dela nomadism la transhumanţă în Algeria. De fapt, astfel trebue considerată transhumanţa şi la noi, ca o fasă mai tîrzie a nomadismului.

Existenţa nomadismului şi la Dacoromîni e admisă de Capidan, cum nu poate fi contestată de nimeni dacă are visiunea exactă a stărilor dela noi în trecut, dar pentru a explica păstoritul nostru vedem, cu surprindere, că se opreşte la o părere uşor contestabilă. Pînă la venirea Slavilor, Romînii ar fi dus vieaţă sedentară, de agricultori, dar pe urmă au trebuit să se retragă în munţi — unde „ei nu mai puteau continua cu agricultura. Aci singurul mijloc de ocupaţiune era creşterea turmelor de oi... Această îndeletnicire, la început cu caracter de transhumanţă, mai tîrziu... luă forma unei vieţi nomade" (41). Dovadă despre aceasta ar fi păstrarea dela Latini a unor termeni referindu-se la agricultură, şi Capidan îi relevează cu insistenţe de prisos cît timp nu mai poate fi îndoială că dela Romani s'au transmis în vocabularul nostru cuvinte raportîndu-se la noţiuni elementare ale agriculturei. Aceasta însă nu exclude existenţa păstoritului la noi din timpurile cele mai vechi şi ca ocupaţiune principală a Romînului. Dacă strămoşii noştri ar fi fost pînă la năvălirea Slavilor numai plugari, cum ne-am putea representa convieţuirea lor cu Albanesii păstori — necontestată de Capidan? Ca plugari, de altă parte, ei ar fi putut trăi alături de Slavi care aveau aceeaşi îndeletnicire şi ne putem închipui că aceasta ar fi dus la desnaţionalisarea lor, ca element latin. Chiar Capidan aminteşte într'un loc (78) că Aromîni din ţinutul Zagori, ocupîndu-se şi cu munca cîmpului, s'au desnaţionalisat în mijlocul Grecilor ducînd

vieață sedentară — la atingerile cu Slavii nu s'ar fi putut oare întîmpla tot așa? Să nu uităm, de asemenea, că terminologia noastră păstorească corespunde de atîtea ori celei latine — și în puncte mai caracteristice decît cea agricolă —, așa că din ea nu resultă de loc o rupere de continuitate între păstoritul nostru și cel latin. Numai ca păstori de mai înainte pot fi bine explicate raporturile Romînilor cu Slavii, păstrarea individualității noastre în mijlocul acestora, cum și comunitatea de desvoltare a limbei multă vreme, pînă la despărțirea dialectelor. Părerea lui Capidan basculează între recunoașterea însemnătății păstoritului la noi și prejudecata că am fi fost în curs de mai multe veacuri un popor de plugari. Ea pleacă și dela o nefirească ipotesă: că din plugari am fi devenit deodată păstori.

Deoarece Capidan studiază păstoritul și din punct de vedere lingvistic, aducînd unele observații de luat în considerație, ne-am fi așteptat să urmărească reflexele pe care le-a lăsat tocmai nomadismul în anumite cuvinte. In schimb vedem insistențe cu diluări cum prea des apar în studiile publicate în *Dacoromania*.

Partea personală — afară de unele informații culese asupra Fărșeroților și altele cîteva — se reduce la prea puțin și interpretarea faptelor nu arată destulă aprofundare.

O. D.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

G. Rohlfs, *La terminologia pastorale dei Greci di Bova (Calabria)*; extr. din *Revue de linguistique romane*, II (1926).— Cu treceri în domeniile cele mai variate, dela dialectele italiene la bască, G. Rohlfs și-a îndreptat de cîtva timp atențiunea spre graiurile păstorești, recunoscînd însemnătatea lor și că abia au început să fie studiate mai de aproape. Din călătorii făcute în Calabria în 1921, 1923 și 1924 a adus un material lexical foarte interesant pe care îl publică în acest articol, întovărășit de desenuri arătînd cîteva unelte — încă primitive și semănînd cu cele dela noi — ale ciobanilor din Bova. Reușind să explice cele mai multe forme, întru cîtva obscur i se pare un termen caracteristic cînd este vorba de capre, anume *ðastra (gastra)* „capra giovane di uno o due anni"; pentru că-și găsește echivalentul în forme foarte răspîndite în tot sudul Italiei (cal și sic. *dastra, lastra, nastra, rastra* etc.), putem presupune că păstorii greci din Bova l-au împrumutat din italiană, cum admite și Rohlfs. Dar etimologia lui? Salvioni se gîndise la un derivat din h a e d u s, ceeă ce nu i se pare tocmai sigur lui Rohlfs. Cred că trebue să rămînem la această

etimologie. Forma primitivă pare într'adevăr *dastra* și acesta ne duce spre h a e d a + -a s t r a, cu aferesa lui *e-* (sub n-rul 98 e înregistrat un alt cuvînt cu aceeași terminațiune, *anengastra* „bestia ancora non munta", dar aici sufixul e datorit unei înlocuiri, pentru că forma mai veche e *anengista*, atestată și ea și derivînd din ἀνέγγιστος). Schimbarea consoanei inițiale, în *r*, *l* etc., se poate explica prin asimilație și disimilație (e posibil să fi contribuit întru cîtva și asocierile cu articolul: *la dastra*, *una dastra*). In legătură cu *dastra* Rohlfs amintește alte forme cu înțeles analog („capra giovane"), și anume rom. *vigliastra*, *rigliastra*, campan. *gligliastra* etc., care i se par de tot obscure (se întreabă dacă nu ar fi de proveniență oscă ori greacă). Mi se pare însă că pot fi și ele identificate: plecînd dela *vigliastra*, sîntem duși spre *v i t u l e a + -a s t r a, sufixul acesta, cum am văzut, apărînd și alteori în dialectele italiene la denumiri de animale; *v i t u l e a se știe că s'a păstrat în dacoromînă (*vătuie*; v. E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, 24) și în aromînă (*vitul'e*) tocmai cu înțelesul de „capră care merge pe doi ani" (forme corespunzătoare apar și în albanesă și neogreacă; cf. dicționarul lui Meyer-Lübke, 9406). Ca și *dastra*, *vigliastra* se vede că a suferit diferite alterări ale inițialei. *Laδini*, *lafini*, *láχano* | „capra bianca e rossa" (și „mezzo bianca e mezzo nera", „nera e rossa" etc.), pentru care e pus un semn de întrebare dacă pot fi λάχανα, ceea ce e exclus de semantism, cred că nu pot fi decît λάγινος „ca iepurele" (< λαγώς), înțelegîndu-se de coloarea iepurelui (comp. la noi *Iepura*, ca nume de capră, cum l-am dat în *Graiul din Țara Hațegului*, 83).

C. Tagliavini, *Il dialetto del Comelico*; Genève, Leo S. Olschki; 1926; 200 pag. — Regiunea — în partea de sus a rîului Piave — pe care a ales-o C. Tagliavini pentru această monografie dialectală merita să fie studiată pentru multe particularități interesante pe care le presintă. Graiul vorbit acolo e o varietate ladină care spre apus se întîlnește cu dialectul din Ampezzo, iar spre răsărit cu cel din Erto, studiat, cum se știe, de Th. Gartner. Pentru lexic cu deosebire ne ofere forme caracteristice, unele neatestate pînă acum ori adăugîndu-se la seria de cuvinte „preromane" cunoscute și de aiurea (se pot vedea grupate la un loc la p. 26). Studiate de Tagliavini cu cunoștințele întinse pe care le are despre diferite limbi și cu bogate trimiteri bibliografice, cîteva cuvinte mi se par totuși că pot fi interpretate altfel. *Gartarada* „rete (metallico), siepe" e greu să fie compus din *garta* (< germ. *Garten*) și *rada* (< lat. r e t e m); pare să fie mai curînd un derivat dintr'o formă corespunzătoare it. *gratella*, deci **gratellata*, de unde, prin

metatesă (foarte obișnuită în acest dialect, cum observă chiar Tagliavini la p. 63), *gartellata* > *gartelada*, și prin dublă asimilație (a lui *l* de *r* și a lui *e* de *a*): *gardarada*. *Gețla* „capra" nu poate fi identificat cu tirol. *hette*, ci ne duce spre tema *gait-* din germ. *Geiss*, got. *gaits* etc. *Kumarendä* (explicat astfel: „quando la sposa va portare agli amici i dolci fatti in occasione del suo matrimonio si dice che va a portar la *kumarendä*") e foarte problematic să fie derivat din c o m m a t e r (ven. *comare*); poate mai curînd să fie c u m m e r e n d a, contopiți într'un cuvînt, ca rom. *demîncare*, isolat din expresiunea *a duce de mîncare*. *Slapá* „far la pasta (sfoglio") nu poate fi decît *e x l a t e a r e < l a t u s (*e x l a q u e a r e, dat de altfel cu semn de întrebare de Tagliavini, nu se potrivește de loc ca înțeles).

J. Saroïhandy, *La Pastorale de Roland*; Bayonne, Impr. du „Courrier"; 1927; 139 pag. (extr. din *Bulletin de la Soc. des sciences, lettres, arts et d'études régionales de Bayonne).* — Pastoralele basce, care după nume s'ar părea că au alt cuprins, pe cînd de fapt sînt compuneri dramatice cu subiecte variate, tragice ori comice, așteptau să fie studiate și din punct de vedere lingvistic după ce G. Hérelle le-a închinat lucrarea sa monumentală pentru istoria literară. Inceputul îl face J. Saroïhandy, publicînd, după cinci manuscrise, o parte din textul *Pastoralei lui Roland* (343 de versete), scrise în graiul souletin — deși pastorale s'au compus și representat și în alte ținuturi basce, ele au fost un gen foarte cultivat în Soule și azi numai acolo se mai dau representații populare cu asemenea piese. Fără să se poată precisa data cînd a fost compusă — după *Historia de Carlomagno* a lui Nicolas de Piamonte, apărută la 1528 și care nu era decît o traducere în spaniolă a unei cărți francese reproducînd *Cronica lui Turpin* —, pastorala lui Roland e scrisă într'o limbă cu arhaisme interesante; relevîndu-le și studiindu-le într'un bogat comentar, Saroïhandy are prilejul să completeze în cîteva puncte dicționarul lui Azkue și să lămurească unele particularități ale dialectului souletin (v. în special observațiile dela pp. 103, 107, 110 cu privire la *eraduqui*, *suqhubel*, *eguri* și acelea dela p. 129 urm.). Ocupîndu-se de împrumuturile, numeroase, din spaniolă pe care le găsim în souletină și care s'ar părea surprinzătoare cînd Bascii din Soule sînt oricum departe de Spanioli, Saroïhandy arată (130) că ele se explică bine dacă ținem samă de realități ale vieței de altădată în regiunile pireneene: „Au moyen âge, les montagnes rapprochaient plus qu'elles ne séparaient les populations et les communications fréquentes qui existaient entre Sainte-Engrâce et Isaba,

d'une part, entre Larrau et Ochagavia, d'autre part, ont créé pour les mots de la Navarre espagnole une voie d'accès par laquelle ils ont pénétré en France avec une surprenante facilité". Multe cuvinte, se știe, au fost luate de Souletini și dela Bearnesi; pastorala lui Roland cuprinde cîteva nesemnalate pînă acum și chiar forme care se vede că au existat altădată în bearnesă, dar nu se mai aud azi.

T. PAPAHAGI, *Images d'ethnographie roumaine (daco-roumaine et aroumaine)*; t. premier; 318 photographies, avec texte français et roumain; Bucarest, Cultura națională; 1928; 173 pag. — Cînd așa de puțin s'a făcut pentru etnografia noastră, culegerea publicată de T. Papahagi vine ca o revelație a atîtor lucruri aproape de noi, dar neluate în samă, și după extensiunea pe care o va avea — în mai multe volume — ea va da cercetătorilor o adevărată comoară de informații. Din materialul adunat în multe călătorii — și se știe ce greu se fac astăzi asemenea călătorii — acest prim volum ne dă icoane etnografice din munții Gorjului și Sibiului, Țara Oltului, nord-vestul Moldovei, sudul Bucovinei, Maramureș, Oaș, dela Pădureni și Moți, cum și din Pind și din sudul Albaniei (dela Fărșeroți). Vedem pe țăranul nostru din acele ținuturi în îmbrăcămintea lui de toate zilele sau de sărbătoare, în locuința lui și cu diferitele-i îndeletniciri (viața păstorească a fost ținută în samă cum se cuvenia); sînt înfățișate și multe unelte ale lui, unele pe cale să dispară. Cine nu știe ce e *guba* Maramureșenilor o poate găsi în ilustrația dela p. 13; tot așa *țipunea* și *tămbarea* Aromînilor, la p. 117 urm. și 166; pentru portul femeiesc cu un corn ori două coarne, în Țara Oltului și în Huniedoara, se pot vedea reproducerile dela p. 18, 28, 29; un plug primitiv e dat la p. 60, și un *volbu* pentru urzitură, la Aromîni, e reprodus la p. 153; nu lipsește nici *cîrlibana* ciobanilor aromîni (p. 172) și e de relevat și coliba („casa") Fărșeroților nomazi la p. 132. Pe lîngă partea de documentare etnografică, filologul găsește și unele informații dialectologice (așa, despre *noatin* „negru" și pronunțarea *mer* etc. în Lăpujul-de-sus, ținutul Huniedoarei, p. 16, 35),

Deși filolog, Papahagi ne dă astfel ce de mult așteptam pentru etnografia noastră. Și se va recunoaște odată că dela filologie au pornit pentru etnografie, ca și pentru folklor, îndemnuri de cercetări temeinice.

FR. KRÜGER, *Volkskundliches aus der Provence* (extr. din *Voretzsch-Festschrift*) — Ca romanist care studiază cuvintele ținînd

samă de corespondențele lor etnice — lucrarea sa despre graiul din Sanabria e un model de monografie concepută astfel —, Fr. Krüger a concentrat în acest articol un șir de observații interesante asupra vieței rustice din sudul Franței, ducîndu-le chiar mai departe, spre etnografia comparativă, așa că uneori ele își găsesc concordanțe la noi. E o idee originală aceea pe care a avut-o Krüger de a pleca dela opera lui Mistral și ceea ce se găsește la *Museon Arlaten* — al cărui istoric îl dă la început —, pentru a presenta, cu desvoltări, motive etnografice din Provansa. Cîteva versuri din *Mirèio* îi dau ocasiunea să descrie obiecte lucrate de ciobani; în altă parte se ocupă de răboajele pe care le întrebuințau mai de mult și țăranii din sudul Franței; dintr'o notă aflăm că altădată și acolo femeile duceau ulciorul pe cap, obicei care s'a mai păstrat la Basci, la Spanioli și la noi; e amintită și o datină, *lou pastrage*, care era răspîndită odinioară, dar azi mai există numai în Les Baux: în noaptea de Crăciun ciobani se adună la biserică și închipuindu-se că un înger vestește nașterea lui Cristos, toți se îndreaptă spre altar, iar unul din ei, aducînd un miel, începe să povestească drumul spre Betleem și fiecare se închină pe urmă dinaintea icoanei lui Cristos. La sfîrșit sînt date și cîteva reproduceri din care se pot vedea locuința țăranilor din Provansa și industria lor casnică.

Revista filologică, dir. Al. Procopovici; Cernăuți; 1928; anul I, n-rele 1-2 — Cînd, pînă acum vre-o zece ani, filologii noștri dacă voiau să publice vre-un articol nu-i puteau găsi loc decît în vre-o revistă literară ori cu cuprins de tot felul, acum avem mai multe reviste speciale — semn al activității intense care se desfășură azi în această specialitate. Revista care a început să apară la Cernăuți, sub conducerea lui Al. Procopovici, ca organ al „Cercului de studii filologice" de pe lîngă Facultatea de litere de acolo, se presintă cu primul număr închinat lui S. Pușcariu și cu articole interesante ale directorului ei și ale lui Meyer-Lübke, J. Leite de Vasconcellos, P. Skok, Leo Spitzer, M. Friedwagner, C. Lacea, G. Serra ș. a. Intîmpinînd cu bucurie și această nouă publicație de filologie, ne întrebăm totuși dacă presentarea ei nu trebuia să se deosebească de a *Dacoromaniei* — două reviste prea la fel pot deștepta reserve asupra aparițiunei lor despărțite. Nota care să accentueze bine caracterul ei ar putea-o găsi însă ușor revista din Cernăuți publicînd material de dialectologie din Bucovina și studii asupra ei, pentru că graiul de acolo așteaptă încă cercetări sistematice. Peste munți nu se cultivă destul dialectologia, ca și folklorul — nici *Dacoromania* nu și-a impus ex-

plorarea multor regiuni ce-și chiamă cercetătorii —, așa că înmulțirea revistelor filologice ar trebui să însemne și extindere în favorul dialectologiei.

Studi rumeni, pubblicati a cura della sezione rumena dell' *Istituto per l'Europa orientale;* dir. C. TAGLIAVINI; Roma, Anonima romana editoriale; 1927; vol. I, II. — Dela studii răzlețe tipărite de compatrioți ai săi sau de Romîni în reviste din Italia pînă la o publicație periodică italiană consacrată în întregime la cercetări asupra țărei noastre C. Tagliavini a ținut să arate că nu poate fi o încercare îndrăzneață și i se cuvine recunoștința noastră stăruinței d-sale de a realisa acest gînd. Rostul revistei e arătat în „proemio" — care cuprinde mai mult decît s'ar părea: o expunere a diferitelor probleme care au preocupat pe învățații noștri și streini sau care rămîn să fie urmărite. *Studi rumeni* va fi închinată cercetărilor asupra limbei, literaturei și artei noastre, filologiei dîndu-i-se mult loc, cu articole și dări de samă, cum se vede chiar din primul fascicol. Asupra firei limbei romîne Tagliavini ține să facă deosebirea între latinitatea ei și ceea ce o apropie de limbile balcanice, una din caracteristicele ei fiind o confluență de multe înrîuriri, care însă nu au alterat prea mult fondul ei. Articolul lui M. Bartoli, *La spiccata individualità della lingua romena,* cu desvoltări ale unor puncte tratate de d-sa altădată, e o remarcabilă contribuție la înțelegerea unor aspecte ale limbei noastre; Bartoli arată că romîna e și cea mai latină și cea mai puțin latină față de alte limbi romanice, prin faptul că în unele privințe apare foarte conservativă, iar în altele cu inovații foarte caracteristice. In *Postille rumene* Tagliavini se ocupă de problema lui *pe* dinaintea acusativului și referindu-se la un articol al lui Pușcariu din *Dacoromania* caută să aducă o nouă probă că această întrebuințare a lui *pe* s'ar datori tendinței de evitare a ambiguității: pentru a nu se confunda nom. cu ac. la pron. *el, ea, noi, voi, ei, ele* s'a adăugat *pe* la acusativ, iar mai pe urmă s'a introdus și la ac. *mine, tine, sine,* care se distingeau totuși bine de *eu* etc. Dovada, după Tagliavini, am găsi-o în statistica pentru acusativele cu *pe* ale pron. pers. pe care Pușcariu a dat-o percurgînd o sută de pagini din *Cazania a II-a* a lui Coresi: sînt relevate acolo numai cîteva casuri de *pre mine, pre tine,* pe cînd foarte multe de *pre el, pre noi* — de aici conclusia la care ajunge Tagliavini: raritatea lui *pre mine* etc. față de frecvența lui *pre el* etc. arată bine că multă vreme *mine,* ca și *tine, sine,* au fost întrebuințați fără *pe,* putînd fi ușor distinși de *eu* etc., pe cînd *pre el, pre noi* s'au impus dela un

timp, pentru a se evita confundarea ac. cu nom. la asemenea forme. Statistica lui Pușcariu nu probează însă nimic: prezența mai rară a lui *pre mine, pre tine* decît a lui *pre el* se explică prin natura textului lui Coresi, fiind mai des vorba în el de sg. și pl. pers. a 3-a sau de pl. pers. 1-îi și a 2-a a pron. pers. decît de sg. pers. 1-îi și a 2-a; numai dacă s'ar fi găsit *mine, tine, sine* fără prepoziție la acusativ de mai multe ori alături de *pre el, pre noi* etc. s'ar fi putut deduce o conclusie — dar acesta nu e casul pentru textul lui Coresi. De altfel și părerea „ambiguității" e foarte contestabilă: de ce mult timp — cum admit Pușcariu și Tagliavini — nu ar fi părut supărătoare identitatea ac. cu nom. și numai dela o vreme s'ar fi căutat să se reacționeze împotriva confusiunei dintre cele două casuri? Pe urmă, aromîna, care întrebuințează pe *mine, tine* și la nominativ, ne arată că tendința diferențierei e departe de a fi o necesitate, cum susțin Pușcariu și Tagliavini. Tot în *Postille* Tagliavini se ocupă de originea lui *grui* și crede că ar putea representa un *g r u n i u m <gr. γρυνός „trunchi", înțeles care s'ar întîlni cu al lui *grui* „arbore tînăr", dar acesta nu există (a fost luat dintr'o ghicitoare greșit interpretată); cuvîntul romînesc nu poate fi de sigur isolat de fr. *groin*, înțelesusurile de „bot, cioc" și „deal" fiind redate adeseori pri același cuvînt. Pentru *butuc, butură*, Tagliavini e înclinat a admite origine tracă (v. însă ce am spus despre aceste forme în revistă, I, 348). — O. D.

INDICE

ROMÎNĂ

Dacoromînă[1]

albină 443
alior 422
apleca 236
arăta 423
areu 423
arind'e 449
băsădui 96
bătălie 88
bistoş 249
bor 282
boşorhodaṷă 247
bour 282
bui 432
butuc 470
butură 470
capră 83
carne 87
căţîn 282
ceti 96
cintar 273
Cirlibaba 248
coacin 449
cocoş 83
copt 443
coş 430
cuget 96
curat 443
cuvinta 93
demîncare 466
desfăta 430
devăsi 282
dor 85
dragoste 86
dulci 97
dver 258
dzivăñi 96
feri 424
ficlean 458
finar 273
firovim 458
frică 95
frînge 97
fur 83
fura 83
găină 83
gałbăn, gaṷbăn 251
gînd 96
gol 83, 95
grăi 93
gros 282
grui 470
grumura 282
hoţ 83
hrăbor 259
hrăni 95
Iepura 465
implini 97
Indolie 2
îndulci 97
infrînge 97
instrîmba 97
întii 443
întinde 97
învia 96
înviora 96
iubi 86
amură 254
loian 431
lucru 447
luptă 88
milă 95
mutare 282
Nadolie 2
năimisti 258
nea 83
nepotrebnic 259
netrebnic 259
nevastă 95
ninge 83
noian 431
orgar 245, 437
pe (la ac.) 469
pîne 87
plăti 95
plin 83
plini 97
pocrov 258
povestui 258
primă 258
privi 89
proceti 259
proidi 258
prunc 236
rătunza 427
război 89
răzglog 282
răzgros 282
răzlog 282
refeca 426
reteza 427
săblăzni 259
săliţe 250
sca(u)nd 449
scrie 443

[1] V. şi glosarele dela pag. 40, 131, 142, 342 urm.

scump 95
scuț 282
sîmcea 477
sînitar 273
Sînziene 428, 433
sită 8
sitar 8
sovîlta 282
stela 293
străghiață 428
strană 282
strecură 282
stregnea 282
subvintra 282
sulfină 429
tămînda 282
țap 83
tinde 97
trăi 96
trebui 83, 98
trup 95
tșaptăn 449
uger 254
undă 433
vătuie 465
vedea 90
vie 97
vieață 96
viteaz 89
viu 96
vorbi 93
zăpadă 83

Istroromîn

amnåt 448
cărbun, cărbur 448
farinę 448
ramarę 448
såpę 451
sårcinę 448
scând 449
seminå 448
strin 448
țåptir 449
zeruncl'u 448

Meglenită[1]

firiri 425
ǧiies 96
strigl'ată 429

Aromînă[2]

afirire 425
aɣăpsescu 86
alughescu 86
arîu 239
aruficare 426
bană 96
bănedzŭ 96
bruesc(u) 90
cîntu 95
cuvintedzŭ 93
duri 272
dzîcŭ 95
flumin 238
ǧione 89
ǧiuname 89
ǧiunar 89
ǧiunatic 89
ǧiuneață 89
ǧiunescu 89
grescu 93
hambîlumă 241
hambla 241
hima 240
himă 241
* *ima* 241
inv'iedzŭ 96
isusescu 87
lipseaște 98
mu(n)tresc(u) 89
nv'iuredzŭ 96
pascu 287
polim 89
prinde 98
scărkescu 249
sfulgu 430
sîvdaie 87
spun 95
străgl'ată 429
stringl'i 249
v'iață 96
v'iedzŭ 98
vitul'e 465
v'iu 96
zburăscu 93

RETOROMANĂ

brüna 231
bruńul 231
folg 430
gartarada 465
ǧella 465
kumarendä 466
redrá 424
stapá 466
üver 254

ITALIANĂ

adrá 424
afreká 426
(ar)rifikari 426
(a)trina 233
bob(b)a 432
bobó 432
bombo 432
broña 231
bruńoi 231
dastra 464
erba solfanena 430
fiume 238
ǧo 'ndim 240
indim 240
karbon 448
léčęnę 233
mammelle 254
proña 231
prugna 231
rozza 452
sarcina 448
semenar 448
sforgo 430
soffiolo 430
solfanella 429
solfino 429
spanto 431
spassare 431
sulfrun 430
vigliastra 465
zolfar 430

SARDĂ

ięřile 288
reįa 427

FRANCESĂ

alène 454
apruno 231

[1] V. și glosarul dela pag. 176, 381 urm.
[2] V. și cuvintele dela pag. 260 urm.

cenelle 233
chétif 450
cote 452
doré 272
flum 238
groin 470
harousse 452
onde 433
prune de cochon 232
rogner 427
rosse 452
sur 453
urlo 416

PROVANSALĂ

auriolo 423
briñolo 231
esturlenc 453
redonhar 427

CATALANĂ

andrina 232

SPANIOLĂ

bruñola 231
endrina 232
hedrar 424
ojo 443
pitorra 10
raposa 453

PORTUGHESĂ

abrunho 231
andrino 233
(ar)redrar 424
raposa 453
refegar 426

LATINĂ

acinum 233
amare 84
aprugna 232
arietare 287
**at(e)rina* 233
**at(e)rinea* 233
auferre 425
aureolus 423
baculum 237
bellum 88
bimus 288
bu 432
bua 432
**buium* 432
callis 289
campus 289
chorda 234
**chordina* 234
**chordinus* 235
coccinus 449
cohors 290
colare 443
considerare 291
conspicere 89
corpus 96
cortina 234
cossus 430
curare 443
debere 83, 98
desiderare 294
dicere 92
**diseffetare* 431
dolus 85
effetare 430
egregius 294
**exlateare* 466
**expassare* 431
exponere 92
favilla 235
fecundus 295
felix 295
fertilis 295
flumen 239
focilis 235
gallina 83
gallus 83
**grunium* 470
haeda 464
helleborus 423
hibernus 288
homo 255
imus 240
in de imo 240
legere 96
libet 444
lituus 238
loquela 92
loqui 92
lucrum 448
lucta 88
lucubrare 448
mamma 254
mater 254
merenda 466
nudus 83
**orificare* 426
parabolare 92
pascere 287
pater 254
pavo 440
pecunia 287
pecus 255, 287
pedum 238
picus 10
prehendere 98
proelium 88
**pronicus* 236
pronus 236
pruna 231
**prunea* 231
**pueruunculus* 236
**pueruncus* 236
reiterare 424
**retundiare* 427
rivus 239
runcinus 452
saepta 287
S. Georgius 428, 433
S. Johannes 428, 434
S. Nicolaus 433
sapo 440
scribere 96
**sitarius* 10
sittella 10
species 90
spectare 89
stragulata 429
strangulatum 429
**sulfinus* 429
sulfur 429
**sulfus* 430
**summicella* 427
tata 254
uber 254
ulex 233
**ulicinella* 233
ulicinus 233
unda 433
vacuus 83
videre 89
vinibua 432
visum 255
**vitulea* 465
vivere 96
volere 85

GREACA

ἀνέγγικτος 465
ἄνθρωπος 255
βάκται 237
βάκτρον 238
βῖκος 238
βρεχόμαντις 2
γράφω 443
καμπή 289
καμπύλος 238, 289
ὁμιλία 443
ὄφις 255
πάγος 237
πακτός 237
πάσσαλος 237
πήγνυμι 237
πρόβατον 255
σιταρίς 10
χίμαρος 288

Neogreacă[1]

πόλεμος 88
φανάρι 273
χαμηλά 241
χαμήλωμα 241

CELTICĂ

bacc 238
caill 289
celli 289
nant 290

SLAVĂ

graj 93
klanac 289
kočan 449
Kračun 449
ljubiti 86
loj- 431
motriti 91
oko 443
Paunka 449
razboj 88
sapa 451
sapun 449
strigl'ata 429
sъborъ 93
(sъ)motriti 89
syrъ 453
trajati 99
vidĕti 91
zaloj 431
živeti 99

LIMBI GERMANICE

alr 454
Einwinter 288
gaits 466
gymbr 288
hross 452
kot 452
pegel 237
refr 453
Schweinkriechen 232
stiur 453
stiurjan 453
s·ōro 453
sūrr 453
ustiurei 453
ustiuriba 453

ALBANESĂ

bane 99
bl'etɛ 443
drit 443
fɛngil 235
ϑɛngil 235
i dũti 443
kɛrϑi-ni 235
kɛrϑizɛ 234
košɛz 430
lumɛ 240
parɛ 443
pjekurɛ 443
si 443

LIMBI IRANICE

rubas 453
stur 453
(v)urs 452

VECHEA INDICĂ (SANSCRITĂ)

lōpāçá- 453
natá- 290
sthūrá- 453
sūra 453

LIMBI FINO-UGRICE

ara 454
kota 452
orhi 452
pecsenye 87
repo 453
sor, sör 453
suuri 453

LIMBI TURCO-TĂTARE

dori 272
kantar 273

BASCĂ

abarka 279
begi 443

[1] V. și cuvintele dela pag. 263 urm.

CUPRINSUL

Pag.

ALEXICI G. G., Elemente romîne în musica populară maghiară 47
BOGREA V., Contribuţie la onomastica *Romanului lui Alexandru* şi *Romanului Troiei* 1
CANDREA I. A., Glosar megleno-romîn 375,181
DENSUSIANU Ov., La Soule în secolul al XVII-lea, după descrierea lui L. de Froidour 210
Cuvinte latine cu semnatism păstoresc, I 285
GREGORIAN M., *Syntagmátion nomikón* 133
ISTRĂTESCU Alexandrina, Texte populare din judeţul Prahova 153,344
PAPAHAGI T., Dispariţii şi suprapuneri lexicale, I 82
ROSETTI A., Lettres roumaines de la fin du XVIe siècle et du début du XVIIe siècle, tirées des Archives de Bistritza, II . . 12
STOIAN I. I., Texte folklorice din Rîmnicul-sărat 101,297

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

BRĂTIANU I. G., Observaţii asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei 418
CANDREA I. A., Quelques noms romans de la prunelle: it. *prugna*, esp. *endrina*, abruzz. *léčęnę* 231
Alb. *kərðīzə* 234
Alb. *kərðī-ni* 235
Alb. *ðəngjł* 235
Rom. *alior* 422
Rom. *arătа* 423
Rom. *a feri* 424
Rom. *a refeca* 426
Rom. *a reteza* 427
Rom. *Sînziene* 428
Rom. *străghiaţă* 428

Pag.

Rom. *sulfină*, dial. *sulcină* 429
Alb. *košɛz* 430
DENSUSIANU OV., Rom. *prunc* 236
Lat. *baculum* și înțelesul lui primitiv . . . 237
Rom. *desfăta* 430
Rom. *noian* 431
Un cuvînt latin păstrat în limba copiilor . 432
Rom. *undă* și vfr. *onde* 433
Cu privire la *Sînziene* 433
Pentru probitatea științifică 439
PAPAHAGI T., Arom. *flumin* 238
Arom. *hima* 240
Răspuns la o dare de samă 241
Inchiderea unei discuții 434
ROSETTI AL., Asupra tratamentului lui *n* + consoană în limba romînă 413
Asupra trecerei lui *p* + *y* la *k'* 415

DĂRI DE SAMĂ

Balotă A., *La nasalisation et le rhotacisme dans les langues roumaine et albanaise* (O. D.) 272
Bartoli M., *Introduzione alla neolinguistica* (O. D.) 253
Bröndal V., *Mots „scythes" en nordique primitif* (O. D.) . . . 451
Capidan Th., *Românii nomazi* (O. D) 463
Höeg C., *Les Saracatsans* (T. Papahagi) 259
Procopovici A., *Arhetipul husit al Catehismelor noastre luterane* (Al. Rosetti) 460
Pușcariu S., *Studii istroromîne, II* (O. D.) 445
Roques M., *Palia d'Orăștie* (O. D.) 257
Rosetti Al., *Recherches sur la phonetique du roumain au XVI-e siècle* (O. D.) 455
Sandfeld Kr., *Balkanfilologien* (O. D.) 442

Indicații bibliografice

Archivio glottologico 280
Bally Ch., *Le langage et la vie* 276
Dragomir N., *Din trecutul oierilor Mărgineni* 281
Krüger Fr., *Volkskundliches aus der Provence* 467
Meteș Șt., *Păstori ardeleni în Principatele române* 282
Millardet G., *Etudes siciliennes* 278

Papahagi T., *Images d'ethnographie roumaine* 467
Poueigh J., *Chansons populaires des Pyrénées françaises* . . . 278
Precup E., *Păstoritul în Munții Rodnei* 232
Revista filologică 468
Rohlfs G., *La terminologia pastorale dei Greci di Bova* . . . 464
Saroïhandy J., *La Pastorale de Roland* 466
Schuchardt H., *Sprachverwandschaft, II* 277
Sechehaye A., *L'école genevoise de linguistique générale* . . . 279
Studi rumeni 469
Tagliavini C., *Il dialetto del Comelico* 465
Tillac P. J., *Survivance de costume ibérique chez les Basques actuels* 289
Transcription phonétique et translitération 280
Viciu A., *Supliment la „Glosar de cuvinte dialectale"* 282
Vuia R., *Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor* 281

Pag.

DĂRI DE SAMĂ

Sandfeld Kr., *Balkanfilologien* (O. D.) 442
Pușcariu S., *Studii istroromîne, II* (O. D.) 445
Bröndal V., *Mots „scythes" en nordique primitif* (O. D.) . . . 451
Rosetti Al., *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle* (O. D.) 455
Procopovici A., *Arhetipul husit al Catehismelor noastre luterane* (Al. Rosetti) 460
Th. Capidan, *Românii nomazi* 463

Indicații bibliografice

G. Rohlfs — C. Tagliavini — J. Saroïhandy — T. Papahagi — Fr. Krüger — *Revista filologică* — *Studii rumeni* 464

Publicaţii ale INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR:

Ov. DENSUSIANU

GRAIUL DIN ŢARA HAŢEGULUI

1915

100 lei

Ov. DENSUSIANU

VIEAŢA PĂSTOREASCĂ
IN
POESIA NOASTRĂ POPULARĂ

1922-1923

Vol. I 10 lei
Vol. II 15 lei

Al. ROSETTI

LETTRES ROUMAINES DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT DU XVIIe SIÈCLE TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA
(TRANSYLVANIE)

1926

Lei 250